నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

అభిధమ్మపిటకే

పఞ్చపకరణ-అనుటీకా

ధాతుకథాపకరణ-అనుటీకా

గన్థారమ్భవణ్ణనా

ధాతుకథాపకరణదేసనాయ దేసదేసకపరిసాపదేసా వుత్తప్పకారా ఏవాతి కాలాపదేసం దస్సేన్తో ‘‘**ధాతుకథాపకరణం దేసేన్తో**’’తిఆదిమాహ. ‘‘తస్సేవ అనన్తరం అదేసయీ’’తి హి ఇమినా విభఙ్గానన్తరం ధాతుకథా దేసితాతి తస్సా దేసనాకాలో అపదిట్ఠో హోతి. యే పన ‘‘విభఙ్గానన్తరం కథావత్థుపకరణం దేసిత’’న్తి వదన్తి, తేసం వాదం పటిక్ఖిపన్తో ‘‘**విభఙ్గానన్తరం…పే… దస్సేతు**’’న్తి ఆహ.

‘‘కామా తే పఠమా సేనా’’తిఆదివచనతో (సు॰ ని॰ ౪౩౮; మహాని॰ ౨౮; చూళని॰ నన్దమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౪౭) కిలేసవిద్ధంసనమ్పి దేవపుత్తమారస్స బలవిధమనన్తి సక్కా వత్తుం, ‘‘అప్పవత్తికరణవసేన కిలేసాభిసఙ్ఖారమారాన’’న్తి పన వుచ్చమానత్తా ఖన్తిబలసద్ధాబలాదిఆనుభావేన ఉస్సాహపరిసాబలభఞ్జనమేవ దేవపుత్తమారస్స బలవిద్ధంసనం దట్ఠబ్బం. **విసయాతిక్కమనం** కామధాతుసమతిక్కమో. **సముదయప్పహానపరిఞ్ఞావసేనాతి** పహానాభిసమయపరిఞ్ఞాభిసమయానం వసేన. నను చేతం పఞ్చన్నం మారానం భఞ్జనం సావకేసుపి లబ్భతేవాతి చోదనం మనసి కత్వా ఆహ ‘‘**పరూపనిస్సయరహిత**’’న్తిఆది. వీరస్స భావో వీరియన్తి కత్వా వుత్తం ‘‘**మహావీరియోతి మహావీరో**’’తి. మహావీరియతా చ పరిపుణ్ణవీరియపారమితాయ చతురఙ్గసమన్నాగతవీరియాధిట్ఠానేన అనఞ్ఞసాధారణచతుబ్బిధసమ్మప్పధానసమ్పత్తియా చ వేదితబ్బా. తతో ఏవ హిస్స వీరియాహానిసిద్ధీపీతి.

ఖన్ధాదికే ధమ్మే అధిట్ఠాయ నిస్సాయ విసయం కత్వా అభిధమ్మకథా పవత్తాతి ఆహ ‘‘**అభిధమ్మకథాధిట్ఠానట్ఠేన వా**’’తి. **తేసం కథనతో**తి తేసం ఖన్ధాదీనం కథాభావతో. ఏతేన అత్థవిసేససన్నిస్సయో బ్యఞ్జనసముదాయో పకరణన్తి వుత్తం హోతి. అథ వా ధాతుయో కథీయన్తి ఏత్థ, ఏతేన వాతి **ధాతుకథా,** తథాపవత్తో బ్యఞ్జనత్థసముదాయో. యది ఏవం సత్తన్నమ్పి పకరణానం ధాతుకథాభావో ఆపజ్జతీతి చోదనం సన్ధాయాహ ‘‘**యదిపీ**’’తిఆది. తత్థ **సాతిసయ**న్తి సవిసేసం విచిత్తాతిరేకవసేన అనవసేసతో చ దేసనాయ పవత్తత్తా. తథా హి వుత్తం ‘‘సబ్బాపి ధమ్మసఙ్గణీ ధాతుకథాయ మాతికా’’తి (ధాతు॰ ౨). తేనేవాహ ‘‘**ఏకదేసకథనమేవ హి అఞ్ఞత్థ కత**’’న్తి.

ఇదాని సాసనే యేసు ధాతు-సద్దో నిరుళ్హో, తేసం వసేన అఞ్ఞేహిపి అసాధారణం ఇమస్స పకరణస్స ధాతుకథాభావం దస్సేన్తో ‘‘**ఖన్ధాయతనధాతూహి వా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **తత్థా**తి ఖన్ధాయతనధాతూసు. మహన్తో పభేదానుగతో విసయో ఏతాసన్తి **మహావిసయా,** ధాతుయో, న ఖన్ధాయతనాని అప్పతరపదత్తా. యేన వా సభావేన ధమ్మా

సఙ్గహాసఙ్గహసమ్పయోగవిప్పయోగేహి ఉద్దేసనిద్దేసే లభన్తి, సో సభావో ధాతు. సా ధాతు ఇధ సాతిసయం దేసితాతి సవిసేసం ధాతుయా కథనతో ఇదం పకరణం **''ధాతుకథా''**తి వుత్తం. సభావత్థో హి అయం ధాతు-సద్దో "ధాతుసో, భిక్ఖవే , సత్తా సంసన్దన్తీ"తిఆదీసు (సం॰ ని॰ ౨.౯౮) వియ. **ధాతుభేద**న్తి ధాతువిభాగం. పకరణన్తి వచనసేసో. కుతో పకరణ-సద్దో లబ్భతీతి ఆహ **''సత్తన్నం పకరణానం కమేన వణ్ణనాయ పవత్తత్తా''**తి. **తేన యోజనం కత్వా**తి తేన పకరణ-సద్దేన "ధాతుకథావ పకరణం ధాతుకథాపకరణ"న్తి యోజనం కత్వా. **తం దీపన**న్తి తం ధాతుకథాపకరణస్స అత్థదీపనం, అత్థదీపనాకారేన పవత్తం వణ్ణనం. "అత్థం దీపయిస్సామీ"తి వత్వా "తం సుణాథా"తి వదన్తో సోతద్వారానుసారేన తత్థ ఉపధారణే నియోజేతీతి ఆహ **''తందీపనవచనసవనేన ఉపధారేథాతి అత్థో''**తి.

గన్థారమ్భవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧. మాతికావణ్ణనా

౧. నయమాతికావణ్ణనా

౧. **చుద్దసవిధేనా**తి చుద్దసప్పకారేన, చుద్దసహి పదేహీతి అత్థో. తత్థ "సఙ్గహో అసఙ్గహో"తి ఇదమేకం పదం, తథా "సమ్పయోగో విప్పయోగో"తి. "సఙ్గహితేన సమ్పయుత్తం విప్పయుత్త"న్తిఆదీని పన తీణి తీణి పదాని ఏకేకం పదం. ఇతరేసు పదవిభాగో సువిఞ్ఞేయ్యోవ. **ఏతేహీ**తి సఙ్గహాదిప్పకారేహి. నయనం పాపనం, తం పన పవత్తనం ఞాపనఞ్చ హోతీతి "పవత్తీయతి ఞాయన్తీ"తి చ ద్విధాపి అత్థో వుత్తో. నయా ఏవ ఉద్దిసియమానా మాతికా. అత్థద్వయేపి పవత్తనఞాణకిరియానం కరణభావేన సఙ్గహాదిప్పకారా నయాతి వుత్తా. తేనాహ **అట్ఠకథాయం** "ఇమినా సఙ్గహాదికేన నయేనా"తి (ధాతు॰ అట్ఠ॰ ౧). **పదాన**న్తి అత్థదీపకానం వచనానం. పజ్జతి ఏతేన అత్థోతి హి పదం. **పదాన**న్తి చ సంసామిసమ్బన్ధే సామివచనం, **పకరణస్సా**తి పన అవయవావయవీసమ్బన్ధే.

౨. అబ్భన్తరమాతికావణ్ణనా

౨. **తదత్థానీ**తి పటిచ్చసముప్పాదత్థాని. పటిచ్చ సముప్పజ్జతి సఙ్ఖారాదికం ఏతస్మాతి హి పటిచ్చసముప్పాదో, పచ్చేకం అవిజ్జాదికో పచ్చయధమ్మో. తథా హి వుత్తం సఙ్ఖారపిటకే "ద్వాదస పచ్చయా, ద్వాదస పటిచ్చసముప్పాదా"తి. **తేస**న్తి ఖన్ధాదీనం. **తథాదస్సితాన**న్తి గణనుద్దేసవిభాగమత్తేన దస్సితానం. కస్మా పనేత్థ పటిచ్చసముప్పాదో ద్వాదసభావేనేవ గహితో, నను తత్థ భవో కమ్మభవాదిభేదేన, సోకాదయో చ సరూపతోయేవ ఇధ పాళియం గహితాతి చోదనం సన్ధాయాహ **''తత్థా''**తిఆది. తత్థ **తత్థా**తి తస్మిం "పఞ్చవీసాధికేన పదసతేనా"తి ఏవం వుత్తే అట్ఠకథావచనే. కమ్మభవస్స భావనభావేన, ఉపపత్తిభవస్స భవనభావేన. పదత్థతో పన కమ్మభవో భవతి ఏతస్మాతి భవో, ఇతరో భవతి, భవనం వాతి. **తన్నిదానదుక్ఖభావేనా**తి జరామరణనిదానదుక్ఖభావేన.

"సబ్బాపి ధమ్మసఙ్గణీ ధాతుకథాయ మాతికా"తి ఇదమ్పి ధాతుకథాయ మాతికాకిత్తనమేవాతి "సబ్బాపి...పే॰... మాతికాతి అయం ధాతుకథామాతికాతో బహిద్ధా వుత్తా"తి వచనం అసమ్భావేన్తో **''అథ వా''**తిఆదిమాహ . **పకరణన్తరగతా వుత్తా** ధాతుకథాయ మాతికాభావేనాతి అత్థో. కామఞ్చేత్థ మాతికాభావేన వుత్తా, పకరణన్తరగతత్తా పన అఞ్ఞతో గహేతబ్బరూపా ఇతో బహిభూతా నామ హోన్తి, సరూపతో గహితావ పఞ్చక్ఖన్ధాతిఆదికా అబ్భన్తరా. తేనాహ **''సరూపతో**

దస్సేత్వా ఠపితత్తా''తి. **మాతికాయ అసఙ్గహితత్తా**తి మాతికాయ సరూపేన అసఙ్గహితత్తా, న అఞ్ఞథా. న హి మాతికాయ అసఙ్గహితో కోచి పదత్థో అత్థి. **వికిణ్ణభావేనా**తి ఖన్ధవిభఙ్గాదీసు విసుం విసుం కిణ్ణభావేన విసటభావేన.

౩. నయముఖమాతికావణ్ణనా

౩. **నయానం** సఙ్గహాదిప్పకారవిసేసానం **పవత్తి** దేసనా, తస్సా వినిగ్గమట్ఠానతాయ **ద్వారం**. యథావుత్తధమ్మా యథారహం ఖన్ధాయతనధాతుయో అరూపినో చ ఖన్ధాతి **తేసం ఉద్దేసో నయముఖమాతికా**. తేనాహ "నయాన"న్తిఆది. వియుజ్జనసీలా, వియోగో వా ఏతేసం అత్థీతి వియోగినో, తథా సహయోగినో, సఙ్గహాసఙ్గహధమ్మా చ వియోగీసహయోగీధమ్మా **చ సఙ్గహా...పే.... ధమ్మా**, సఙ్గణ్హనాసఙ్గణ్హనవసేన వియుజ్జనసంయుజ్జనవసేన చ పవత్తనకసభావాతి అత్థో. **చుద్దసహీ**తిఆదినా తమేవత్థం పాకటతరం కరోతి. **యేహీ**తి యేహి ఖన్ధాదీహి అరూపక్ఖన్ధేహి చ. **తే చత్తారో**తి తే సఙ్గహాదయో చత్తారో. **సచ్చాదీహిపీ**తి సచ్చఇన్ద్రియపటిచ్చసముప్పాదాదీహిపి సహ. **యథాసమ్భవన్తి** సమ్భవానురూపం, యం యం పదం సఙ్గహితో అసఙ్గహితోతి చ వత్తుం యుత్తం, తం తన్తి అత్థో.

సో పనాతి సఙ్గహాసఙ్గహో. **సఙ్గాహకభూతేహీ**తి సఙ్గహణకిరియాయ కత్తుభూతేహి. **తేహీ**తి సచ్చాదీహి. **న సఙ్గహభూతేహీ**తి సఙ్గహణకిరియాయ కరణభూతేహి సచ్చాదీహి సఙ్గహాసఙ్గహో న వుత్తో. తత్థాపి హి ఖన్ధాయతనధాతుయో ఏవ కరణభూతాతి దస్సేతి. **ఖన్ధాదీహేవ సఙ్గహేహీ**తి ఖన్ధాదీహియేవ సఙ్గణ్హనకిరియాయ కరణభూతేహి, "ఖన్ధసఙ్గహేన సఙ్గహితా, ఆయతనసఙ్గహేన అసఙ్గహితా , ధాతుసఙ్గహేన అసఙ్గహితా, తే ధమ్మా చతూహి ఖన్ధేహి, ద్వీహాయతనేహి, అట్ఠహి ధాతూహి అసఙ్గహితా"తి సఙ్గహాసఙ్గహో నియమేత్వా వుత్తో. **తస్మా**తి యస్మా సచ్చాదీని సఙ్గాహకభావేన వుత్తాని, న సఙ్గహభావేన, ఖన్ధాదీనియేవ చ సఙ్గహభావేన వుత్తాని, తస్మా.

కస్మా పనేత్థ సచ్చాదయో సఙ్గహవసేన న వుత్తాతి? తథాదేసనాయ అసమ్భవతో. న హి సక్కా రూపక్ఖన్ధాదీనం సముదయసచ్చాదీహి, సఞ్ఞాదీనం వా ఇన్ద్రియాదీహి సఙ్గహనయేన పుచ్ఛితుం విస్సజ్జితుం వాతి. తథా అరియఫలాదీసు ఉప్పన్నవేదనాదీనం సచ్చవినిముత్తతాయ "వేదనాక్ఖన్ధో కతిహి సచ్చేహి సఙ్గహితో"తి పుచ్ఛిత్వాపి "ఏకేన సచ్చేన సఙ్గహితో"తిఆదినా నియమేత్వా సఙ్గహం దస్సేతుం న సక్కాతి. **యథాసమ్భవన్తి** యేహి సమ్పయోగో, యేహి చ విప్పయోగో, తదనురూపం.

రూపం రూపేన నిబ్బానేన వా విప్పయుత్తం న హోతి, నిబ్బానం వా రూపేన. కస్మా? సమ్పయుత్తన్తి అనాసఙ్కనీయసభావత్తా. చతున్నఞ్హి ఖన్ధానం అఞ్ఞమఞ్ఞం సమ్పయోగీభావతో "రూపనిబ్బానేహిపి నో అత్థి నత్థీ"తి సియా ఆసఙ్కా, తస్మా తేసం ఇతరేహి, ఇతరేసఞ్చ తేహి విప్పయోగో వుచ్చతి, న పన రూపస్స రూపేన, నిబ్బానేన వా, నిబ్బానస్స వా రూపేన కత్థచి సమ్పయోగో అత్థీతి తదాసఙ్కాభావతో విప్పయోగోపి రూపస్స రూపనిబ్బానేహి, నిబ్బానస్స వా తేన న వుచ్చతి, అరూపక్ఖన్ధేహియేవ పన వుచ్చతీతి ఆహ ''**చతూహేవా**''తిఆది. **అనారమ్మణస్స** చక్ఖాయతనాదికస్స. **అనారమ్మణఅనారమ్మణమిస్సకేహీ**తి అనారమ్మణేన సోతాయతనాదినా అనారమ్మణమిస్సకేన చ ధమ్మాయతనాదినా. **మిస్సకస్స** ధమ్మాయతనాదికస్స. అనారమ్మణఅనారమ్మణమిస్సకేహి న హోతీతి యోజేతబ్బం. యేసం పన యేహి హోతి, తం దస్సేతుం ''**అనారమ్మణస్స పనా**''తిఆది వుత్తం. యథా హి సారమ్మణస్స అనారమ్మణేన అనారమ్మణమిస్సకేన చ విప్పయోగో హోతి, ఏవం సారమ్మణేనపి సో హోతియేవ. తేన వియ అనారమ్మణస్స అనారమ్మణమిస్సకస్స చాతి దట్ఠబ్బం.

౪. లక్ఖణమాతికావణ్ణనా

౪. విసుం యోజనా కాతబ్బాతి యో తీహి సఙ్గహో చతూహి చ సమ్పయోగో వుత్తో, తం సభాగో భావో పయోజేతి, యో చ తీహి అసఙ్గహో చతూహి చ విప్పయోగో వుత్తో, తం విసభాగో భావోతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో **''సఙ్గహో...పే.... విఞ్ఞాయతీ''**తి ఆహ. యస్స సఙ్గహో, సో ధమ్మో ఖన్ధాదికో **సభాగో**. యస్స అసఙ్గహో, సో **విసభాగో**. తథా సమ్పయోగేసుపి వేదితబ్బం. ఇదాని యథావుత్తం సభాగతం సరూపతో నిద్ధారేత్వా దస్సేతుం **''తత్థా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **సమానభావో సఙ్గహే సభాగతా, ఏకుప్పాదాదికో సమ్పయోగేతి** ఇమినా రుప్పనాదివిధురో అసమానసభావో అసఙ్గహే విసభాగతా, నానుప్పాదాదికో విప్పయోగేతి అయమత్థో అత్థసిద్ధోతి న వుత్తోతి.

౫. బాహిరమాతికావణ్ణనా

౫. ఏతేన రపనాకారేనాతి సరూపేన అగ్గహేత్వా యథావుత్తేన పకరణన్తరమాతికాయ ఇధ మాతికాభావకిత్తనసఙ్ఖాతేన రపనాకారేన. పకరణన్తరఠపితాయ మాతికాయ అవిభాగేన పచ్ఛతో గహణం బహి రపనన్తి ఆహ **''బహి పిట్ఠితో ఠపితత్తా''**తి. **ఇధ అట్ఠపేత్వాతి** ఇమిస్సా ధాతుకథాయ సరూపేన అవత్వా. **తథా పకాసితత్తాతి** మాతికాభావేన జోతితత్తా. ధమ్మసఙ్గణీసీసేన హి ధమ్మసఙ్గణియం ఆగతమాతికావ గహితాతి. యేహి నయేహి ధాతుకథాయ నిద్దేసో, తేసు నయేసు, తేహి విభజితబ్బేసు ఖన్ధాదీసు, తేసం నయానం పవత్తిద్వారలక్ఖణేసు చ ఉద్దిట్ఠేసు ధాతుకథాయ ఉద్దేసవసేన వత్తబ్బం వుత్తమేవ హోతీతి యం ఉద్దేసవసేన వత్తబ్బం, తం వత్వా పున యథావుత్తానం ఖన్ధాదీనం కుసలాదివిభాగదస్సనత్థం ''సబ్బాపి ధమ్మసఙ్గణీ ధాతుకథాయ మాతికా''తి వుత్తన్తి ఏవమేత్థ మాతికాయ నిక్ఖేపవిధి వేదితబ్బో.

''గావీతి అయమాహా''తి ఏత్థ గావీ-సద్దో వియ ''సఙ్గహో అసఙ్గహో''తి ఏత్థ పదత్థవిపల్లాసకారినా ఇతి-సద్దేన అత్థపదత్థకో సఙ్గహాసఙ్గహ-సద్దో సద్దపదత్థకో జాయతీతి అధిప్పాయేనాహ **''అనిద్ధారితత్థస్స సద్దస్సేవ వుత్తత్తా''**తి. తేన అత్థుద్ధారతో సఙ్గహసద్దం సంవణ్ణేతీతి దస్సేతి. **అనిద్ధారితవిసేసోతి** అసఙ్గహితజాతిసఙ్ఖాతిఆదివిసేసో. **సామఞ్ఞేన గహేతబ్బతన్తి** సఙ్గహసద్దాభిధేయ్యతాసామఞ్ఞేన విఞ్ఞాయమానో వుచ్చమానో వా. న చేత్థ సామఞ్ఞఞ్చ ఏకరూపమేవాతి చోదనా కాతబ్బా భేదాపేక్ఖత్తా తస్స. యత్తకా హి తస్స విసేసా, తదపేక్ఖమేవ తన్తి. **''అత్తనో జాతియా''తి విఞ్ఞాయతి** యథా ''మత్తేయ్యా''తి వుత్తే అత్తనో మాతు హితాతి.

ధమ్మవిసేసం అనిద్ధారేత్వాతి సఙ్గహితతాదినా పుచ్ఛితబ్బవిస్సజ్జేతబ్బధమ్మానం విసేసనం అకత్వా. **సామఞ్ఞేనాతి** అవిసేసేన. **ధమ్మానన్తి** ఖన్ధాదిధమ్మానం. **అవసేసా నిద్ధారేత్వాతి** ''సఙ్గహితేన అసఙ్గహిత''న్తిఆదికా అవసేసా ద్వాదసపి పుచ్ఛితబ్బవిస్సజ్జేతబ్బధమ్మవిసేసం నిద్ధారేత్వా ధమ్మానం పుచ్ఛనవిస్సజ్జననయఉద్దేసాతి యోజనా. నను చ ''సఙ్గహితేన అసఙ్గహిత''న్తిఆదయోపి యథావుత్తవిసేసం అనిద్ధారేత్వా సామఞ్ఞేన ధమ్మానం పుచ్ఛనవిస్సజ్జననయుద్దేసాతి చోదనం సన్ధాయాహ **''సఙ్గహితేన అసఙ్గహిత''**న్తిఆది. యస్స అత్థో ఞాయతి, సద్దో చ న పయుజ్జతి, సో లోపోతి వేదితబ్బో, ఆవుత్తిఆదివసేన వా అయమత్థో దీపేతబ్బో. **తేనాతి** ఉత్తనిద్దిట్ఠేన అసఙ్గహిత-సద్దేన. **సఙ్గహితవిసేసవిసిట్ఠోతి** చక్ఖాయతనేన ఖన్ధసఙ్గహేన సఙ్గహితతావిసేసవిసిట్ఠో, తేన సోతాయతనాదిభావేన అసఙ్గహితో సోతపసాదాదికో యో రుప్పనసభావో ధమ్మవిసేసో. **తన్నిస్సితో** తం ధమ్మవిసేసం నిస్సాయ లబ్భమానో. ''తే ధమ్మా కతిహి ఖన్ధేహి...పే.... చతూహి ఖన్ధేహి అసఙ్గహితా''తిఆదినా అసఙ్గహితతాసఙ్ఖాతో పుచ్ఛావిస్సజ్జననయో పరతో పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జియమానో ఇధ ఉద్దిట్ఠో హోతి.

విసేసనే కరణవచనన్తి ఇమినా తస్స ధమ్మస్స యథావుత్తసఙ్గహితతావిసేసవిసిట్ఠతంయేవ విభావేతి. ఏవమేతే పుచ్ఛితబ్బవిస్సజ్జేతబ్బధమ్మవిసేసం నిద్ధారేత్వా పుచ్ఛనవిస్సజ్జననయుద్దేసా పవత్తాతి వేదితబ్బా.

నను చ "సఙ్గహితేన అసఙ్గహిత"న్తి ఏత్తావతాపి అయమత్థో లబ్భతీతి? న లబ్భతి తస్స ధమ్మమత్తదీపనతో. నయుద్దేసో హేసో, న ధమ్ముద్దేసో. తథా హి **పాళియం** సఙ్గహితేనఅసఙ్గహితపదనిద్దేసే "చక్ఖాయతనేన యే ధమ్మా ఖన్ధసఙ్గహేన సఙ్గహితా, ఆయతన...పే.... ధాతుసఙ్గహేన అసఙ్గహితా"తి వత్వా "తే ధమ్మా కతిహి ఖన్ధేహి...పే.... అసఙ్గహితా"తి (ధాతు. ౧౭౧) పుచ్ఛిత్వా "తే ధమ్మా చతూహి ఖన్ధేహి ద్వీహాయతనేహి అట్ఠహి ధాతూహి అసఙ్గహితా"తి దుతియం అసఙ్గహితపదం గహితం. అఞ్ఞథా "చక్ఖాయతనేన యే ధమ్మా ఖన్ధసఙ్గహేన సఙ్గహితా, తే ధమ్మా ఆయతనసఙ్గహేన అసఙ్గహితా, ధాతుసఙ్గహేన అసఙ్గహితా. తే కతమే"ఇచ్చేవ నిద్దిసితబ్బం సియా.

ఏస నయోతి అతిదేసేన దస్సితమత్థం పాకటతరం కాతుం **''తేసుపీ''**తిఆది వుత్తం. **తతియపదేనాతి** ఉత్తనిద్దేసేన గహేతబ్బన్తి వుత్తపదం సన్ధాయాహ. **కత్తుఅత్థే కరణనిద్దేసో** సఙ్గహితాసఙ్గహితేహి తేహి ధమ్మేహి ధమ్మానం సఙ్గహితతాసఙ్గహితతాయ వుత్తత్తా. తథా హి తత్థ పాళియం "తేహి ధమ్మేహి యే ధమ్మా"తి ధమ్మముఖేనేవ సఙ్గహితతాసఙ్గహితతా వుత్తా. దుతియతతియేసు పన సఙ్గహితతాసఙ్గహితతాసఙ్ఖాతవిసేసనద్వారేన ధమ్మానం అసఙ్గహితతాసఙ్గహితతా వుత్తాతి తత్థ "విసేసనే కరణవచన"న్తి వుత్తం. తేనాహ **''తత్థ హి...పే.... ధమ్మన్తరస్సా''**తి. తత్థ **సభావన్తరేనాతి** సఙ్గహితతాసఙ్గహితతాసఙ్ఖాతేన సభావన్తరేన పకారన్తరేన. **సభావన్తరస్సాతి** అసఙ్గహితతాసఙ్గహితతాసఙ్ఖాతస్స సభావన్తరస్స. **ఏతేసూతి** చతుత్థపఞ్చమేసు. **ధమ్మన్తరేనాతి** అఞ్ఞధమ్మేన. **ధమ్మన్తరస్సాతి** తతో అఞ్ఞస్స ధమ్మస్స విసేసనం కతం. తత్థ హి అన్తరేన పకారవిసేసామసనం ధమ్మేనేవ ధమ్మో విసేసితోతి. **ఆదిపదేనేవాతి** "సఙ్గహితేనా"తిఆదినా వుత్తేన పఠమపదేనేవ. **ఇతరేహీతి** "సమ్పయుత్తం విప్పయుత్త"న్తిఆదినా వుత్తేహి దుతియతతియపదేహి. **ఏత్థాతి** ఏకాదసమాదీసు చతూసు. దుతియతతియేసు వియ విసేసనే ఏవ కరణవచనం దట్ఠబ్బం, న చతుత్థపఞ్చమేసు వియ కత్తుఅత్థేతి అధిప్పాయో. **పుచ్ఛావిస్సజ్జనాన**న్తిఆదినా తమేవత్థం విభావేతి.

వివిధకప్పనతోతి వివిధం బహుధా కప్పనతో, సఙ్గహాసఙ్గహానం విసుం సహ చ విసేసనవిసేసితబ్బభావకప్పనతోతి అత్థో. తం పన వికప్పనం వుత్తాకారేన విభజనం హోతీతి ఆహ **''విభాగతోతి అత్థో''**తి. సన్నిట్ఠానలక్ఖణేన అధిమోక్ఖేన సమ్పయుత్తధమ్మా ఆరమ్మణే నిచ్ఛయనాకారేన పవత్తియా సన్నిట్ఠానవసేన వుత్తధమ్మా. తే చ తేహి సద్ధిం తదవసిట్ఠే ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణవిచికిచ్ఛాసహగతధమ్మే చ సఙ్గహేత్వా ఆహ **''సన్నిట్ఠానవసేన వుత్తా చ సబ్బే చ చిత్తుప్పాదా సన్నిట్ఠానవసేన వుత్తసబ్బచిత్తుప్పాదా''**తి. **ఇతరేతి** ఫస్సాదయో. **సబ్బేస**న్తి ఏకూననవుతియా చిత్తుప్పాదానం. **పరిగ్గహేతబ్బాతి** సఙ్గహాదివసేన పరిగ్గణ్హితబ్బా. **మహావిసయేన** అధిమోక్ఖేన. **అఞ్ఞేస**న్తి వితక్కాదీనం. **వచనం సన్ధాయాతి** "అధిముచ్చనం అధిమోక్ఖో, సో సన్నిట్ఠానలక్ఖణో"తి **ధమ్మసఙ్గహవణ్ణనాయం** (ధ. స. అట్ఠ. యేవాపనకవణ్ణనా) "తణ్హాపచ్చయా అధిమోక్ఖో, అధిమోక్ఖపచ్చయా భవో"తి **పటిచ్చసముప్పాదవిభఙ్గే** చ ఆగతం వచనం సన్ధాయ. **అత్థే సతీతి** "సన్నిట్ఠాన...పే.... సాధారణతో"తి ఏవమత్థే వుచ్చమానే. **వత్తబ్బేసూతి** సఙ్గహాదిపరిగ్గహత్థం వత్తబ్బేసు. వుత్తా **ఫస్సాదయో** మనసికారపరియోసానా. **తాదిసస్సాతి** ఫస్సాదిసదిసస్స సాధారణస్స అధిమోక్ఖసదిసస్స అసాధారణస్స అఞ్ఞస్స ధమ్మస్స అభావా.

నను జీవితిన్ద్రియచిత్తట్ఠితియోపి సాధారణాతి? సచ్చం సాధారణా, అత్థి పన విసేసోతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**జీవితిన్ద్రియం పనా**’’తిఆది. అసమాధిసభావా బలభావం అప్పత్తా సామఞ్ఞసద్దేనేవ వత్తబ్బాతి యోజనా. **సామఞ్ఞవిసేససద్దేహి చాతి** సామఞ్ఞవిసేససద్దేహి వత్తబ్బా చ సమాధిసభావా చిత్తేకగ్గతా. **విసేససద్దవచనీయం అఞ్ఞ**న్తి బలప్పత్తసమాధితో అఞ్ఞం సామఞ్ఞసద్దేన బ్యాపేతబ్బం, విసేససద్దేన చ నివత్తేతబ్బం నత్థి సమాధిసభావాయ ఏవ చిత్తేకగ్గతాయ గహితత్తా. న అఞ్ఞబ్యాపకనివత్తకో సామఞ్ఞవిసేసో **అనఞ్ఞ...పే.... విసేసో** , తస్స దీపనతో. **తస్సేవ ధమ్మస్సాతి** తస్సేవ బలప్పత్తసమాధిధమ్మస్స. **భేదదీపకేహీ**తి విసేసదీపకేహి సమాధిబలాదివచనేహి వత్తబ్బా. **వుత్తలక్ఖణా** అనఞ్ఞబ్యాపకనివత్తకసామఞ్ఞవిసేసదీపనా సద్దా. తతో **విపరీతేహి** అఞ్ఞం బ్యాపేతబ్బం నివత్తేతబ్బఞ్చ గహేత్వా పవత్తేహి సామఞ్ఞవిసేససద్దేహేవ న సుఖాదిసభావా వేదనా వియ వత్తబ్బా. **తస్మా**తి యస్మా అసమాధిసభావా సమాధిసభావాతి ద్వేధా భిన్దిత్వా గహితా చిత్తేకగ్గతా, తస్మా. **అసమాధిసభావమేవ పకాసేయ్య** విసేససద్దనిరపేక్ఖం పవత్తమానత్తా. **ఇతరో**తి సమాధిబలాదికో విసేససద్దో. **ఇధా**తి ఇమస్మిం అబ్భన్తరమాతికుద్దేసే, సాధారణే ఫస్సాదికే, మహావిసయే వా అధిమోక్ఖే ఉద్దిసియమానే. నను చ అభిన్దిత్వా గయ్హమానా చిత్తేకగ్గతా వేదనా వియ సాధారణా హోతీతి చోదనం సన్ధాయాహ ‘‘**అభిన్నాపి వా**’’తిఆది. ‘‘చిత్తస్స ఠితి చిత్తేకగ్గతా అవిసాహటమానసతా (ధ. స. ౧౧, ౧౫). అరూపీనం ధమ్మానం ఆయు ఠితీ’’తి (ధ. స. ౧౯) వచనతో సమాధిజీవితిన్ద్రియానం **అఞ్ఞధమ్మనిస్సయేన వత్తబ్బతా** వేదితబ్బా. **న అరహతీ**తి ఇధ ఉద్దేసం న అరహతి సముఖేనేవ వత్తబ్బేసు ఫస్సాదీసు ఉద్దిసియమానేసూతి అత్థో.

మాతికావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. నిద్దేసవణ్ణనా

౧. పఠమనయో సఙ్గహాసఙ్గహపదవణ్ణనా

౧. ఖన్ధపదవణ్ణనా

౬. ‘‘అభిఞ్ఞేయ్యధమ్మభావేన వుత్తా చత్తారో ఖన్ధా హోన్తీ’’తిఆదినా, ‘‘రూపక్ఖన్ధో అభిఞ్ఞేయ్యో’’తిఆదినా చ అభిఞ్ఞాతలక్ఖణవిసయాతి ఆహ ‘‘**సభావతో అభిఞ్ఞాతాన**’’న్తి. **పరిఞ్ఞేయ్యతాదీతి ఆది**-సద్దేన పహాతబ్బసచ్ఛికాతబ్బభావేతబ్బతా సఙ్గయ్హతి. **అధిపతియాదీ**తి అధిపతిపచ్చయభావఉపట్ఠానపదహనాదీని. **సచ్చాదివిసేసో వియా**తి దుక్ఖసచ్చాదిపరియాయో అభిఞ్ఞేయ్యపీళనట్ఠాదివిసేసో వియ. **ఏవఞ్చ కత్వా**తి నయముఖమాతికాయ అభిఞ్ఞేయ్యనిస్సయేన వుచ్చమానత్తా ఏవ. **తేసం రూపధమ్మానం** పఞ్చన్నం ఖన్ధానం ఖన్ధభావేన వియ **రూపక్ఖన్ధభావేన సభాగతా హోతి,** న వేదనాక్ఖన్ధాదిభావేనాతి సఙ్గహలక్ఖణమాహ. **ఇతీ**తి తస్మా, యస్మా రూపధమ్మా అఞ్ఞమఞ్ఞం రూపక్ఖన్ధభావేన సభాగా, తస్మాతి అత్థో. **రూపక్ఖన్ధభావసఙ్ఖాతేన** రూపక్ఖన్ధభావేన అత్థముఖేనేవ గహణే. సద్దద్వారేన పన గహణే **రూపక్ఖన్ధవచనసఙ్ఖాతేన వా** రూపక్ఖన్ధవచనవచనీయతాసఙ్ఖాతేన. ఇదాని తమేవత్థం పాకటతరం కాతుం ‘‘**రూపక్ఖన్ధోతి హీ**’’తిఆది వుత్తం.

పురిమేనాతి రూపక్ఖన్ధేన. **సఞ్ఞాక్ఖన్ధమూలకా**తిఆదీసు ‘‘పురిమేన యోజియమానే’’తిఆదిం ఆనేత్వా యథారహం యోజేతబ్బం. అభేదతో పఞ్చకపుచ్ఛావిస్సజ్జనం ఖన్ధపదనిద్దేసే సబ్బపచ్ఛిమమేవాతి ఆహ ‘‘**భేదతో**

పఞ్చకపుచ్ఛావిస్సజ్జనానన్తర’’న్తి.

ఆయతనపదాదివణ్ణనా

౪౦. యదిపి ఏకకేపి సదిసం విస్సజ్జనం విస్సజ్జనం సముదయమగ్గసచ్చానం ‘‘సముదయసచ్చం ఏకేన ఖన్ధేన…పే… మగ్గసచ్చం ఏకేన ఖన్ధేన ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా సఙ్గహితం, చతూహి ఖన్ధేహి ఏకాదసహి ఆయతనేహి సత్తరసహి ధాతూహి అసఙ్గహిత’’న్తి (ధాతు. ౪౧) నిద్దిట్ఠత్తా. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం ఇన్ద్రియపదనిద్దేసే . **చక్ఖుసోతచక్ఖుసుఖిన్ద్రియదుకానన్తి** చక్ఖుసోతదుకం చక్ఖుసుఖిన్ద్రియదుకన్తి ఏతేసం దుకానం. చక్ఖుసోతసుఖిన్ద్రియానఞ్హి ‘‘ఏకేన ఖన్ధేన ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా సఙ్గహితం, చతూహి ఖన్ధేహి ఏకాదసహి ఆయతనేహి సత్తరసహి ధాతూహి అసఙ్గహిత’’న్తి ఏకకే సదిసం విస్సజ్జనం. చక్ఖుసోతిన్ద్రియదుకస్స పన ‘‘చక్ఖున్ద్రియఞ్చ సోతిన్ద్రియఞ్చ ఏకేన ఖన్ధేన ద్వీహాయతనేహి ద్వీహి ధాతూహి సఙ్గహితా, చతూహి ఖన్ధేహి దసహాయతనేహి సోళసహి ధాతూహి అసఙ్గహితా’’తి, ‘‘చక్ఖున్ద్రియఞ్చ సుఖిన్ద్రియఞ్చ ద్వీహి ఖన్ధేహి ద్వీహాయతనేహి ద్వీహి ధాతూహి సఙ్గహితా, తీహి ఖన్ధేహి దసహాయతనేహి సోళసహి ధాతూహి అసఙ్గహితా’’తి చక్ఖుసుఖిన్ద్రియదుకస్స చ **అసదిసం విస్సజ్జనం. నాపి దుకేహి తికస్సాతి** చక్ఖుసోతచక్ఖుసుఖిన్ద్రియాదిదుకేహి చక్ఖుసోతసుఖిన్ద్రియాదితికస్స నాపి సదిసం విస్సజ్జనం. **ఇధాతి** సచ్చపదనిద్దేసే. **తికేన చాతి** దుక్ఖసముదయమగ్గాదితికేన చ. ‘‘పఞ్చహి ఖన్ధేహి ద్వాదసహాయతనేహి అట్ఠారసహి ధాతూహి సఙ్గహితా, న కేహిచి ఖన్ధేహి న కేహిచి ఆయతనేహి న కాహిచి ధాతూహి అసఙ్గహితా’’తి సదిసం విస్సజ్జనం.

౬. పటిచ్చసముప్పాదవణ్ణనా

౬౧. అవిజ్జావచనేనాతి ‘‘అవిజ్జాపచ్చయా సఙ్ఖారా’’తి ఏత్థ అవిజ్జాగ్గహణేన. **విసేసనం న కత్తబ్బం,** ‘‘సబ్బమ్పి విఞ్ఞాణ’’న్తి వత్తబ్బన్తి అధిప్పాయో. తత్థ కారణమాహ ‘‘**కుసలాదీనమ్పి**’’తిఆదినా. **విస్సజ్జనాసదిసేన** సబ్బవిఞ్ఞాణాదిసఙ్గహణతో. **తేసన్తి** విఞ్ఞాణాదిపదానం. **ఇధాతి** ఇమస్మిం పఠమనయే. **అకమ్మజానమ్పి సఙ్గహితతా విఞ్ఞాయతి** సద్దాయతనస్సపి గహితత్తా.

౭౧. జాయమాన…పే… మానానన్తి జాయమానాదిఅవత్థానం ధమ్మానం. **జాయమానాదిభావమత్తత్తాతి** నిబ్బత్తనాదిఅవత్థామత్తభావతో. **వినిబ్భుజ్జిత్వాతి** అవత్థాభావతో వినిబ్భోగం కత్వా. పరమత్థతో అవిజ్జమానాని, **సభావమత్తభూతానీతి** పరమత్థధమ్మానం అవత్థాభావమత్తభూతాని . అపరమత్థసభావానిపి రూపధమ్మస్స నిబ్బత్తిఆదిభావతో రుప్పనభావేన గయ్హన్తి. తతో ‘‘రూపక్ఖన్ధస్స సభాగాని, అరూపానం పన జాతిజరామరణానీ’’తి ఆనేత్వా యోజనా. **ఏకేకభూతానీతి** యథా ఏకస్మిం రూపకలాపే జాతిఆదీని ఏకేకానియేవ హోన్తి, ఏవం ఏకస్మిం అరూపకలాపేపీతి వుత్తం. తేనాహ ‘‘**రూపకలాపజాతిఆదీని వియా**’’తిఆది. అనుభవనసఞ్జాననవిజాననకిచ్చానం వేదనాదీనం నిబ్బత్తిఆదిభూతానిపి జాతిఆదీని తథా న గయ్హన్తీతి ఆహ ‘‘**వేదియన…పే… అగయ్హమానానీ**’’తి. తేన వేదనాక్ఖన్ధాదీహి జాతిఆదీనం సఙ్గహాభావమాహ. ‘‘జాతి, భిక్ఖవే, అనిచ్చా సఙ్ఖతా’’తిఆదివచనతో జాతిఆదీనమ్పి సఙ్ఖతపరియాయో అత్థీతి సఙ్ఖతాభిసఙ్ఖరణకిచ్చేన సఙ్ఖారక్ఖన్ధేన తేసం సఙ్గహోతి వుత్తం ‘‘**సఙ్ఖతా…పే… సభాగానీ**’’తి. తేనేవ చ సఙ్ఖారక్ఖన్ధస్స అనేకన్తపరమత్థకిచ్చతా వేదితబ్బా. **తథా దువిధానీతి** వుత్తప్పకారేన రూపారూపధమ్మానం నిబ్బత్తిఆదిభావేన ద్విప్పకారాని. **తేనాతి** యథావుత్తసభాగత్థేన. **తేహి ఖన్ధాదీహీతి** రూపక్ఖన్ధసఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మాయతనధమ్మధాతూహి.

పఠమనయసఙ్గహాసఙ్గహపదవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియనయో సఙ్గహితేనఅసఙ్గహితపదవణ్ణనా

౧౭౧. **''సఙ్గహితేన అసఙ్గహిత''**న్తి ఏత్థ సఙ్గహితాసఙ్గహితసద్దా భిన్నాధికరణా న గహేతబ్బా విసేసనవిసేసితబ్బతాయ ఇచ్ఛితత్తా. యో హి ధమ్మో సఙ్గహితతావిసేసవిసిట్ఠో అసఙ్గహితో హేట్ఠా ఉద్దిట్ఠో, స్వేవ ఇధ అసఙ్గహితభావేన పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జీయతీతి దస్సేన్తో **''యం తం...పే.... తదేవ దస్సేన్తో''**తి ఆహ. యే హి ధమ్మా చక్ఖాయతనేన ఖన్ధసఙ్గహేన సఙ్గహితా, ఆయతనధాతుసఙ్గహేన చ అసఙ్గహితా, తేసంయేవ పున ఖన్ధాదీహి అసఙ్గహో పుచ్ఛిత్వా విస్సజ్జితో. తేన వుత్తం **''చక్ఖాయతనేన...పే.... ఆహా''**తి. **సబ్బత్థా**తి సబ్బేసు నయేసు వారేసు చ. **ఖన్ధాదిసఙ్గహసామఞ్ఞా**నన్తి ''ఖన్ధసఙ్గహేనా''తిఆదినా అవిసేసేన వుత్తానం ఖన్ధాదిసఙ్గహానం. ''సామఞ్ఞజోతనా విసేసే అవతిట్ఠతీ''తి ఆహ **''నిచ్చం విసేసాపేక్ఖత్తా''**తి. విసేసావబోధనత్థాని పఞ్హాబ్యాకరణానీతి వుత్తం **''భేదనిస్సితత్తా చ పుచ్ఛావిస్సజ్జనాన''**న్తి. **సవిసేసావ ఖన్ధాదిగణనా**తి ''ఖన్ధసఙ్గహేనా''తిఆదినా అవిసేసేన వుత్తాపి రూపక్ఖన్ధాదినా సవిసేసావ ఖన్ధాదిగణనా, ఖన్ధాదినా సఙ్గహోతి అత్థో. **సుద్ధా**తి కేవలా అనవసేసా, సామఞ్ఞభూతాతి వుత్తం హోతి.

తత్థాతి యథాధికతే దుతియనయే. సామఞ్ఞజోతనాయ విసేసనిద్దిట్ఠత్తా ఆహ **''సఙ్గహి...పే.... నిద్ధారితత్తా''**తి. **తేసు సఙ్గహేసూ**తి ఖన్ధాదిసఙ్గహేసు తేసు. **అఞ్ఞేహీ**తి వుత్తావసేసేహి ద్వీహి ఏకేన వా. **ఏత్తకేనేవ దస్సేతబ్బా సియు**ం తావతాపి సఙ్గహితేన అసఙ్గహితభావస్స పకాసితత్తా. **తేస**న్తి సఙ్గహితేనఅసఙ్గహితభావేన వుత్తధమ్మానం. **ఏవంవిధాన**న్తి ''చక్ఖాయతనం సోతాయతన''న్తిఆదినా అనిద్ధారితవిసేసానం. **అసమ్భవా**తి వుత్తప్పకారేన నిద్దిసితుం అసమ్భవా. సఙ్గహాదినయదస్సనమత్తం నయమాతికాయ బ్యాపారో, యత్థ పన సఙ్గహాదయో, తే ఖన్ధాదయో కుసలాదయో చ తేసం విసయభూతాతి తేహి వినా సఙ్గహాదీనం పవత్తి నత్థి. తేనాహ **''నయమాతికాయ అబ్భన్తరబాహిరమాతికాపేక్ఖత్తా''**తి. **సఙ్గాహకం** అసఙ్గాహకఞ్చాతి వత్తబ్బం. యో హి ఇధ సఙ్గాహకభావేన వుత్తో ధమ్మో అసఙ్గాహకభావేనపి వుత్తోయేవాతి.

''యే ధమ్మా ఖన్ధసఙ్గహేన సఙ్గహితా, ఆయతనధాతుసఙ్గహేన అసఙ్గహితా''తి, ''యే ధమ్మా ఖన్ధసఙ్గహేన అసఙ్గహితా, ఆయతనధాతుసఙ్గహేన సఙ్గహితా''తి చ **యత్థ పుచ్ఛితబ్బవిస్సజ్జితబ్బధమ్మవిసేసనిద్ధారణం నత్థి, తత్థ పఠమనయే ఛట్ఠనయే చ** ''రూపక్ఖన్ధో కతిహి ఖన్ధేహి సఙ్గహితో? ఏకేన ఖన్ధేనా''తి (ధాతు. ౬), ''రూపక్ఖన్ధో కతిహి ఖన్ధేహి సమ్పయుత్తోతి? నత్థి. చతూహి ఖన్ధేహి విప్పయుత్తో''తి (ధాతు. ౨౨౮) చ ఏవం **పుచ్ఛితబ్బవిస్సజ్జితబ్బభావేన. ఇతరేసూ**తి దుతియాదినయేసు. **తస్స తస్సా**తి యం పుచ్ఛితబ్బం విస్సజ్జితబ్బఞ్చ ''యే ధమ్మా''తి అనియమితరూపేన నిద్ధారితం, తస్స తస్స ''తే ధమ్మా''తి నియామకభావేన.

ఏత్థాతి ఏతస్మిం పకరణే. **యేన యేన** చక్ఖాయతనాదినా సఙ్గాహకేన. **ఖన్ధాదిసఙ్గహేసూ**తి ఖన్ధాయతనధాతుసఙ్గహేసు. **తేన తేనా**తి ఖన్ధాదిసఙ్గహేన. **అఞ్ఞ**న్తి తతో తతో సఙ్గాహకతో అఞ్ఞం. తబ్బినిముత్తం సఙ్గహేతబ్బాసఙ్గహేతబ్బం యం ధమ్మజాతం అత్థి, తం తదేవ ''చక్ఖాయతనేన యే ధమ్మా ఖన్ధసఙ్గహేన సఙ్గహితా, ఆయతనధాతుసఙ్గహేన అసఙ్గహితా''తి **సఙ్గాహకాసఙ్గాహకభావేన ఉద్ధటం. అఞ్ఞో ధమ్మో నత్థి** తస్స సభాగభావేన సఙ్గాహకస్సేవ అభావతో. సియా పనేతం సభాగేన ఏకదేసేన సఙ్గహోతి, తం పటిక్ఖిపన్తో ఆహ **''న చ సో...పే.... హోతీ''**తి. **యఞ్చా**తిఆదినా వచనన్తరం పరిహరతి.

యది చాతిఆదినాపి తస్సేవ తేన సఙ్గహాభావం పాఠాభావదస్సనేన విభావేతి. తత్థ **సో ఏవాతి** యో రూపాదిక్ఖన్ధో సఙ్గాహకభావేన వుత్తో, సో ఏవ తేన రూపాదిక్ఖన్ధేన సఙ్గయ్హేయ్య సఙ్గహేతబ్బో భవేయ్య, తేనేవ తస్స సఙ్గహాభావే లక్ఖణం దస్సేన్తో ఆహ **"న హి సో ఏవ తస్స సభాగో విసభాగో చా"**తి. **ఏకదేసా వియ** చక్ఖాయతనాదయో **సముదాయస్స** రూపక్ఖన్ధాదికస్స. **రూపక్ఖన్ధో చక్ఖాయతనాదీనం న సఙ్గాహకో అసఙ్గాహకో చ** సభాగవిసభాగభావాభావతో. ఏస నయో సేసేసుపి. **సముదాయన్తోగధానన్తి**ఆదినా వుత్తమేవత్థం పాకటతరం కరోతి. తత్థ **యేనాతి** విభాగేన. **తేతి** ఏకదేసా. **తేసన్తి** ఏకదేసానం. ఏత్థ తదన్తోగధతాయ విభాగాభావో, విభాగాభావేన సభాగవిసభాగతాభావో, తేన సఙ్గాహకాసఙ్గాహకతాభావో దస్సితోతి వేదితబ్బో.

యథా సబ్బేన సబ్బం సభాగవిసభాగాభావేన ఏకదేసానం సముదాయో సఙ్గాహకో అసఙ్గాహకో చ న హోతి, ఏవం ఏకదేససభాగవిసభాగానన్తి దస్సేన్తో **"తథా"**తిఆదిమాహ. తత్థ **యథాతిఆది** ఉదాహరణదస్సనేన యథావుత్తస్స అత్థస్స పాకటకరణం. ఖన్ధసఙ్గహేన సఙ్గాహకం అసఙ్గాహకఞ్చాతి యోజనా. తథా సేసేసుపి. **న హి ఏకదేస...పే.... విసభాగం** యేన సముదాయో సఙ్గాహకో అసఙ్గాహకో చ సియాతి అధిప్పాయో. ఏత్థ చ సఙ్గాహకత్తం తావ మా హోతు, అసఙ్గాహకత్తం పన కస్మా పటిక్ఖిపీయతీతి చోదనం మనసి కత్వా ఆహ **"తస్మా"**తిఆది. తత్థ **తస్మాతి** వుత్తమేవత్థం హేతుభావేన పరామసతి. అత్తతో అఞ్ఞస్స, అత్తని అన్తోగధతో అఞ్ఞస్స, అత్తేకదేససభాగతో అఞ్ఞస్స సతిపి అసఙ్గాహకత్తేతి యోజనా. తం పనేతం "రూపక్ఖన్ధో రూపక్ఖన్ధేన సఙ్గహితో అసఙ్గహితో చ న హోతీ"తిఆదినా వుత్తే తయో పకారే సన్ధాయ వుత్తం. **సఙ్గాహకత్తమేవ ఏతేసం నత్థీతి** ఏతేసం అత్తా, అత్తని అన్తోగధో, అత్తేకదేససభాగో చాతి వుత్తానం సఙ్గాహకభావో ఏవ నత్థి సభాగాభావతో. తేన వుత్తం "న హి సో ఏవ తస్స సభాగో"తిఆది. **యేనాతి** సఙ్గాహకత్తేన. **ఏవరూపానన్తి** యథావుత్తానం తిప్పకారానం **అగ్గహణం వేదితబ్బం** సతిపి విసభాగభావేతి అధిప్పాయో.

తేనాతి "ధమ్మాయతన"న్తిఆదినా వచనేన. ఏకదేసస్స వేదనాక్ఖన్ధాదికస్స సముదాయస్స ధమ్మాయతనస్స సఙ్గాహకత్తం ఏకదేసేన సముదాయస్స సఙ్గహితభావన్తి అత్థో, సముదాయస్స రూపక్ఖన్ధస్స ఏకదేసస్స చక్ఖాయతనస్స సోతాయతనస్స చ సఙ్గాహకత్తం సముదాయేన ఏకదేసస్స సఙ్గహితభావన్తి వుత్తం హోతి. యది ఏవం న దస్సేతి, అథ కిం దస్సేతీతి ఆహ **"చతుక్ఖన్ధగణనభేదేహీ"**తిఆది. తత్థ **చతుక్ఖన్ధగణనభేదేహీతి** రూపాదిచతుక్ఖన్ధగణనవిభాగేహి . **పఞ్చధాతి** రూపాదిచతుక్ఖన్ధసఙ్గహో విఞ్ఞాణక్ఖన్ధసఙ్గహోతి ఏవం పఞ్చప్పకారేన భిన్నతం. తేనాహ **"గణేతబ్బాగణేతబ్బభావేనా"**తి. "ఏకేన ఖన్ధేనా"తిఆదీసు కరణత్థే కరణవచనం, న కత్తుఅత్థేతి కత్వా ఆహ **"సఙ్గాహకాసఙ్గాహకనిరపేక్ఖాన"**న్తి. తేనేవాహ **"కమ్మకరణమత్తసబ్భావా"**తి. **దుతియాదయో పన** నయా. **అగణనాదిదస్సనానీతి** అగణనగణనదస్సనాని. నను చ దుతియాదీసు గణనాదీనిపి విజ్జన్తీతి? సచ్చం విజ్జన్తి, తాని పన విసేసనభూతాని అప్పధానానీతి విసేసితబ్బభూతానం పధానానం వసేనేవం వుత్తం. "చక్ఖాయతనేన యే ధమ్మా ఖన్ధసఙ్గహేన సఙ్గహితా"తిఆదినా కత్తుఆదయో నిద్దిట్ఠాతి ఆహ **"కత్తుకరణకమ్మత్తయసబ్భావా"**తి.

తథా తథాతి తేన తేన రూపక్ఖన్ధాదిప్పకారేన. **తంతంఖన్ధాదిభావాభావో సభాగవిసభాగతాతి** రూపధమ్మాదీనం రూపక్ఖన్ధాదిభావో సభాగతా, వేదనాక్ఖన్ధాదిఅభావో విసభాగతాతి అత్థో. **యథానిద్ధారితధమ్మదస్సనేతి** "యే ధమ్మా, తే ధమ్మా"తి నిద్ధారితప్పకారధమ్మనిరూపనే. **సఙ్గాహకసఙ్గహేతబ్బానన్తి** చక్ఖాయతనాదికస్స సఙ్గాహకస్స సోతాయతనాదికస్స చ సఙ్గహేతబ్బస్స. **సమానక్ఖన్ధాదిభావోతి** ఏకక్ఖన్ధాదిభావో, రూపక్ఖన్ధాదిభావోతి అత్థో. **తదభావోతి** తస్స సమానక్ఖన్ధాదిభావస్స

అభావో అఞ్ఞక్ఖన్ధాదిభావో. **అయన్తి** య్వాయం పఠమనయే తథా తథా గణేతబ్బాగణేతబ్బతాసఙ్ఖాతో దుతియాదినయేసు యథావుత్తానం సమానక్ఖన్ధాదిభావాభావసఙ్ఖాతో తంతంఖన్ధాదిభావాభావో వుత్తో, అయమేతేసం ద్విప్పకారానం నయానం సభాగవిసభాగతాసు విసేసో.

సముదయసచ్చసుఖిన్ద్రియాదీతి ఆది-సద్దేన మగ్గసచ్చదుక్ఖిన్ద్రియాది సఙ్గయ్హతి. **అసఙ్గాహకత్తాభావతోతి** సఙ్గహితతావిసిట్ఠస్స అసఙ్గాహకత్తస్స అభావతో . న హి సక్కా "సముదయసచ్చేన యే ధమ్మా ఖన్ధసఙ్గహేన సఙ్గహితా, ఆయతనధాతుసఙ్గహేన అసఙ్గహితా"తిఆది వత్తుం. **దుక్ఖసచ్చసదిసాని** అబ్యాకతపదాదీని. **ఇతరేహీతి** ఆయతనధాతుసఙ్గహేహి సఙ్గాహకత్తాసఙ్గాహకత్తాభావతో న ఉద్ధటానీతి యోజనా. **ఏవన్తి**ఆది యథావుత్తస్స అత్థస్స నిగమనవసేన వుత్తం. **న రూపక్ఖన్ధోతి** న సబ్బో రూపక్ఖన్ధధమ్మోతి అత్థో.

"ఖన్ధపదేనా"తి ఇదం కరణత్థే కరణవచనం, న కత్తుఅత్థేతి ఆహ **''ఖన్ధపదసఙ్గహేనాతి అత్థో''**తి. తేనేవస్స కత్తుఅత్థతం పటిసేధేతుం **''న సఙ్గాహకేనా''**తి వుత్తం. కరణం పన కత్తురహితం నత్థీతి ఆహ **''కేనచి సఙ్గాహకేనాతి ఇదం పన ఆనేత్వా వత్తబ్బ''**న్తి. **సఙ్గాహకేసు న యుజ్జతి** న సఙ్గహేతబ్బేసూతి అధిప్పాయో. రూపక్ఖన్ధధమ్మా హి "యే ధమ్మా ఖన్ధసఙ్గహేన సఙ్గహితా"తి వుత్తాతి. సముదాయే వుత్తవిధి తదవయవేపి సమ్భవతీతి చోదనం సముట్ఠాపేన్తో **''ఏతేన నయేనా''**తిఆదిమాహ. పటియోగీనివత్తనం ఏవ-సద్దేన కరీయతీతి ఆహ **''న హి అఞ్ఞమత్తనివారణం ఏవ-సద్దస్స అత్థో''**తి. తేనాహ **''సఙ్గాహకతో అఞ్ఞనివారణం ఏవ-సద్దస్స అత్థో''**తి. **సో చ...పే.... పేక్ఖన్తి** ఇమినా తమేవత్థం పాకటతరం కరోతి. సఙ్గాహకాపేక్ఖత్తే హి "సో చా"తిఆదివచనస్స "చక్ఖాయతనేన రూపక్ఖన్ధోవ సఙ్గహితో"తి ఏత్థ చక్ఖాయతనం సఙ్గాహకన్తి యథాధిప్పేతస్స అత్థస్స అసమ్భవో ఏవాతి ఇదాని తం అసమ్భవం విభావేన్తో **''కథ''**న్తిఆదిమాహ, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ.

ఏత్థాతి "అడ్ఢేకాదసహి ఆయతనధాతూహీ"తి ఏత్థ. **''రూపక్ఖన్ధేనా''తి ఆనేత్వా వత్తబ్బం** ఆయతనధాతువిసేసనత్థం. న సో ఏవ తస్స, సముదాయో వా తదేకదేసానం సఙ్గాహకో అసఙ్గాహకో చ హోతీతి వుత్తోవాయమత్థోతి ఆహ **''రూపక్ఖన్ధో...పే.... న హోతీ''**తి. **ఇమినా పరియాయేనాతి** యస్మా వుత్తప్పకారం సఙ్గాహకత్తం నత్థి "యేన సఙ్గహితస్స అసఙ్గాహకం సియా"తి ఇమినా పరియాయేన. **అసఙ్గహితతాయ అభావో వుత్తో** అట్ఠకథాయం (ధాతు॰ అట్ఠ॰ ౧౭౧) "సో చ...పే.... నత్థీ"తి. **సఙ్గహితతాయాతి** నిప్పరియాయేన సఙ్గహితభావేన అసఙ్గహితతాయ అభావో వుత్తోతి న యుజ్జతీతి యోజనా. **సా సఙ్గహితతాతి** అత్తనా అత్తనో, అత్తేకదేసానం వా సఙ్గహితతా. **తేనాతి** రూపక్ఖన్ధేన. **తేసన్తి** రూపక్ఖన్ధతదేకదేసానం. **అత్థి చ విప్పయుత్తతా** వేదనాక్ఖన్ధాదీహి. **చక్ఖాయతనాదీహి వియాతి** విసదిసుదాహరణం. **ఏతేహి** రూపవేదనాక్ఖన్ధాదీహి **అఞ్ఞేహి చ** ఏవరూపేహి. **ఏతాని అఙ్గాని చాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో.

తేనేవ తస్స సఙ్గహితత్తాభావదస్సనేన హేట్ఠా దస్సితేన. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం వారే. **అగ్గహణేతి** అకథనే, అదేసనాయన్తి అత్థో. **సముదయసచ్చాదీసూతి** సముదయసచ్చసుఖిన్ద్రియాదీసు యుజ్జేయ్య తం కారణం. కస్మా? **తేహి** సముదయసచ్చాదీహి ఖన్ధాదిసఙ్గహేన **సఙ్గహితే** ధమ్మజాతే సతి తస్స ఆయతనసఙ్గహాదీహి అసఙ్గహితత్తస్స అభావతో. **రూపక్ఖన్ధాదీహీతి** రూపక్ఖన్ధవేదనాక్ఖన్ధాదీహి. **సఙ్గహితమేవ నత్థి,** కస్మా? "సో ఏవ తస్స సఙ్గాహకో న హోతీ"తి వుత్తోవాయమత్థో. యదిపి రూపక్ఖన్ధాదినా రూపక్ఖన్ధాదికస్స అత్తనో...పే.... నత్థీతి సమ్బన్ధో. అఞ్ఞస్స పన వేదనాక్ఖన్ధాదికస్స రూపక్ఖన్ధాదినా సఙ్గహితత్తాభావేన అసఙ్గహితత్తం అత్థీతి యోజనా. **ఉభయాభావోతి** సఙ్గహితత్తాసఙ్గహితత్తాభావో. **ఏత్థ**

ఏతస్మిం వారే. **ధమ్మాయతనజీవితిన్ద్రియాదీన**న్తి ధమ్మాయతనాదీనం ఖన్ధచతుక్కసఙ్గాహకత్తే, జీవితిన్ద్రియాదీనం ఖన్ధదుకసఙ్గాహకత్తేతి యోజనా. పాళియం అనాగతత్తా ''**సతీ**''తి సాసఙ్కం వదతి. **ఆది**-సద్దేన పఠమేన ధమ్మధాతుసళాయతనాదీనం సుఖిన్ద్రియాదీనఞ్చ, దుతియేన ఏకక్ఖన్ధస్స సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. సుఖిన్ద్రియఞ్హి వేదనాక్ఖన్ధస్సేవ సఙ్గాహకం. **తేస**న్తి ఖన్ధచతుక్కఖన్ధదుకాదీనం **అసఙ్గహితతా న నత్థి** అత్థేవాతి తస్సా అభావో అనేకన్తికో. **పుబ్బే వుత్తనయేనా**తి "రూపక్ఖన్ధాదీహి పనా"తిఆదినా వుత్తనయేన.

తత్థేవాతి తస్మింయేవ పుబ్బే వుత్తే సనిదస్సనసప్పటిఘపదే. **నివత్తేత్వా గణ్హన్తో**తి పుబ్బే వుత్తం పటినివత్తేత్వా గణ్హన్తో పచ్ఛిమసన్తో. **తదవత్తబ్బతా**తి తేసం సఙ్గాహకాసఙ్గాహకసఙ్గహితత్తాసఙ్గహితత్తానం అవత్తబ్బతా. **అసఙ్గాహకత్తాభావతో ఏవ...పే.... న సఙ్గాహకత్తాభావతో**తి యస్మా నేసం అసఙ్గాహకత్తం వియ సఙ్గాహకత్తమ్పి నత్థి, తతో ఏవ సఙ్గహితత్తాసఙ్గహితత్తమ్పీతి దస్సేతి.

దుతియనయసఙ్గహితేనఅసఙ్గహితపదవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. తతియనయో అసఙ్గహితేనసఙ్గహితపదవణ్ణనా

౧౭౫. **రూపక్ఖన్ధేన ఖన్ధసఙ్గహేన అసఙ్గహితేసూ**తి నిద్ధారణే భుమ్మం. **తస్మా**తి యస్మా ఏకదేససభాగతా సముదాయసభాగతా న హోతి, తస్మా. **తేనా**తి రూపక్ఖన్ధేన. **తానీ**తి వేదనాదిక్ఖన్ధత్తయనిబ్బానాని. యథా చ ఏకదేసవిసభాగతాయ న సఙ్గహితతా, ఏవం ఏకదేససభాగతాయ అసఙ్గహితతాపి నత్థీతి దస్సేన్తో ''**న కేవల**''న్తిఆదిమాహ. సఙ్గహితానేవ న న హోన్తీతి యోజనా. **తే**తి వేదనాదిక్ఖన్ధత్తయనిబ్బానసుఖుమరూపధమ్మా. **తేహీ**తి విఞ్ఞాణక్ఖన్ధచక్ఖాయతనాదీహి. **న కథఞ్చి సమ్మిస్సా**తి కేనచిపి పకారేన న సమ్మిస్సాతి అసమ్మిస్సతాయ సఙ్గహితత్తాభావం సాధేతి. **రూపక్ఖన్ధేన వియ...పే.... న హోతీ**తి యథా రూపక్ఖన్ధేన సభాగతాభావతో నిబ్బానం న కేనచిపి సఙ్గహణేన సఙ్గహితం, ఏవం విఞ్ఞాణక్ఖన్ధచక్ఖాయతనాదీహి తం ఆయతనధాతుసఙ్గహేహి సఙ్గహితం న హోతీతి ఖన్ధసఙ్గహాభావో పాకటో వుత్తోవాతి ఏవం వుత్తం.

ఏవరూపానన్తి రూపక్ఖన్ధవిఞ్ఞాణక్ఖన్ధచక్ఖాయతనాదీనం. న హి నిబ్బానం సన్ధాయ "రూపక్ఖన్ధేన విఞ్ఞాణక్ఖన్ధేన చక్ఖాయతనేన యే ధమ్మా ఖన్ధసఙ్గహేన అసఙ్గహితా, ఆయతనధాతుసఙ్గహేన సఙ్గహితా"తి సక్కా వత్తుం. తేన వుత్తం ''**సఙ్గాహకత్తాభావతో ఏవా**''తి. తథా "అబ్యాకతేహి ధమ్మేహి యే ధమ్మా ఖన్ధసఙ్గహేన అసఙ్గహితా, ఆయతనధాతుసఙ్గహేన సఙ్గహితా"తిఆది న సక్కా వత్తుం తాదిసస్స ధమ్మస్స అభావతోతి ఆహ ''**సనిబ్బాన...పే.... భావతోవా**''తి. అగ్గహణం వేదితబ్బన్తి యోజనా. తేనాహ ''**న హీ**''తిఆది. **కఞ్చీ**తి కఞ్చి ధమ్మజాతం. **తే**తి అబ్యాకతధమ్మాదయో. **అత్తనో**తి అబ్యాకతధమ్మాదిం సన్ధాయాహ. **ఏకదేసో**తి రూపక్ఖన్ధాది. **అత్తేకదేససభాగో**తి నిబ్బానం. తఞ్హి ధమ్మాయతనధమ్మధాతుపరియాపన్నతాయ తదేకదేససభాగో. **అసఙ్గహితసఙ్గాహకత్తా**తి ఖన్ధసఙ్గహేన అసఙ్గహితానం సఞ్ఞాక్ఖన్ధాదీనం ఆయతనధాతుసఙ్గహేన సఙ్గాహకత్తాతి అత్థో.

విసభాగక్ఖన్ధనిబ్బానసముదాయత్తా ఖన్ధసఙ్గహేన ధమ్మాయతనేన న కోచి ధమ్మో సఙ్గహితో అత్థీతి యోజనా. **ఏతస్సా**తి "ధమ్మాయతనేన సఙ్గహితా"తి ఏతస్స పదస్స ధమ్మాయతనగణనేన సఙ్గహితాతి అత్థో. ఓళారికరూపసమ్మిస్సం

ధమ్మాయతనేకదేసం.

తతియనయఅసఙ్గహితేనసఙ్గహితపదవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. చతుత్థనయో సఙ్గహితేనసఙ్గహితపదవణ్ణనా

౧౯౧. **తిణ్ణం సఙ్గహోన**న్తి ఖన్ధాయతనధాతుసఙ్గహోనం. సఙ్గహణపుబ్బం అసఙ్గహణం, అసఙ్గహణపుబ్బం సఙ్గహణఞ్చ వుచ్చమానం సఙ్గహణాసఙ్గహణానం పవత్తివిసేసేన వుత్తం హోతీతి ఆహ ''**సఙ్గహణా...పే.... ఉద్దిట్ఠా**''తి. సఙ్గహాభావకతో అసఙ్గహో సఙ్గహహేతుకో సఙ్గహస్స పవత్తివిసేసోయేవ నామ హోతీతి ఆహ ''**సఙ్గహణప్పవత్తివిసేసవిరహి**''తి. **కేనచి** సముదయసచ్చాదినా తీహిపి సఙ్గహేహి **సఙ్గహితేన** సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నేన **ధమ్మవిసేసేన** పున తథేవ **సఙ్గహితో** సో ఏవ సముదయసచ్చాదికో **ధమ్మవిసేసో** సఙ్గహితేన సఙ్గహితో. **సఙ్గాహకత్తాభావసబ్భావా సఙ్గాహకభావేన న ఉద్ధటా**, న అసఙ్గాహకత్తా ఏవ. యథా హి తీహి సఙ్గహేహి న సఙ్గాహకా, ఏవం ద్వీహి, ఏకేనపి సఙ్గహేన న సఙ్గాహకా ఇధ న ఉద్ధటా. **తేహి సఙ్గహితాతి** తేహి తీహి సఙ్గహేహి సఙ్గహితా ధమ్మా. **యస్సాతి** యస్స అత్తనో సఙ్గాహకస్స.

సకలవాచకేనాతి అనవసేసం ఖన్ధాదిఅత్థం వదన్తేన. **తేన ఖన్ధాదిపదేనాతి** "తేనేవ సఙ్గహం గచ్ఛేయ్యా"తి ఏత్థ తేన ఖన్ధాదిపదేనాతి ఏవం యోజేతబ్బం. ఏవం పన అయోజేత్వా "యం అత్తనో సఙ్గాహకం సఙ్గణ్హిత్వా పున తేనేవ సఙ్గహం గచ్ఛేయ్య, తం అఞ్ఞం సఙ్గహితం నామ నత్థీ"తి ఏవం న సక్కా వత్తుం. కస్మాతి చే? న హి **యేన** సముదయసచ్చాదినా **యం** సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నం ధమ్మజాతం ఖన్ధాదిసఙ్గహేహి **సఙ్గహితం, తేనేవ** సముదయసచ్చాదినా **తస్స** తదవసిట్ఠస్స సఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మస్స, **న చ తస్సేవ** కేవలస్స సముదయసచ్చాదికస్స సఙ్గహో పుచ్ఛితో విస్సజ్జితోతి యోజనా, అథ ఖో **తేన** సఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మేన ఫస్సాదినా. **సఙ్గహితస్సాతి** సఙ్గహితతావిసిట్ఠస్సాతి అత్థో. తస్మా అత్తనో సఙ్గాహకం సకలక్ఖణాదిం సఙ్గణ్హిత్వా పున తేన ఖన్ధాదిపదేన యం సఙ్గహం గచ్ఛేయ్య, తం తాదిసం నత్థీతి అత్థో వేదితబ్బో. **వేదనా సద్దో చ ఖన్ధో ఆయతనఞ్చాతి** వేదనా విసుం ఖన్ధో, సద్దో చ విసుం ఆయతనన్తి అత్థో. **అఞ్ఞేన** ఖన్ధన్తరాదినా. **అసమ్మిస్సన్తి** అబ్యాకతదుక్ఖసచ్చాది వియ అమిస్సితం. **న హి...పే.... ఏత్థాతి** సఙ్గహితతావిసిట్ఠేన ధమ్మేన యో ధమ్మో సఙ్గహితో, తస్స సఙ్గహితతావిసిట్ఠోయేవ యో సఙ్గహో, సో న ఏత్థ వారే పుచ్ఛితో విస్సజ్జితో చ. **సఙ్గహోవాతి** కేవలో సఙ్గహో , న కత్తాపేక్ఖోతి అత్థో. **న సఙ్గాహకేనాతి** ఇదం యథావుత్తేన అత్థేన నివత్తితస్స దస్సనం. **న హీతిఆది** తంసమత్థనం.

చతుత్థనయసఙ్గహితేనసఙ్గహితపదవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పఞ్చమనయో అసఙ్గహితేనఅసఙ్గహితపదవణ్ణనా

౧౯౩. **వుత్తనయేనాతి** యస్మా సఙ్గహప్పవత్తివిసేసవిరహితో అసఙ్గహితధమ్మవిసేసనిస్సితో పఞ్చమనయో, తస్మా యో ఏత్థ కేనచి అసఙ్గహితేన ధమ్మవిసేసేన పున అసఙ్గహితో ధమ్మవిసేసో అసఙ్గహితేన అసఙ్గహితో అసఙ్గహితతాయ పుచ్ఛితబ్బో విస్సజ్జితబ్బో చ. తమేవ తావ యథానిద్ధారితం దస్సేన్తో "రూపక్ఖన్ధేన యే ధమ్మా ఖన్ధ...పే.... అసఙ్గహితా, తేహి ధమ్మేహి యే ధమ్మా ఖన్ధ...పే.... అసఙ్గహితాతి ఆహా"తి చతుత్థనయే వుత్తనయానుసారేన. **యథానిద్ధారితధమ్మదస్సనన్తి** పాళియం నిద్ధారితప్పకారధమ్మదస్సనం. సహ సుఖుమరూపేనాతి ససుఖుమరూపం, తేన

సుఖుమరూపేన సద్ధిం గహితం విఞ్ఞాణం, తేన సహితధమ్మసముదాయా **ససుఖుమ...పే.... దాయా**. కే పన తేతి ఆహ ‘‘**దుక్ఖసచ్చా**’’తిఆది. **కేసఞ్చీ**తి నిబ్బానచక్ఖాయతనాదీనం. **తీహిపి** సఙ్గహేహి. పరిపుణ్ణసఙ్గహేహి తీహిపి సఙ్గహేహి అసఙ్గాహకా **పరిపుణ్ణసఙ్గహాసఙ్గాహకా. అబ్యాకతధమ్మసదిసా** నేవదస్సనేనభావనాయపహాతబ్బనేవసేక్ఖానాసేక్ఖాదయో. **ఇతరే**తి రూపక్ఖన్ధాదయో. **తబ్బిపరియాయేనా**తి వుత్తవిపరియాయేన, తీహిపి సఙ్గహేహి అసఙ్గహేతబ్బస్స అత్థితాయ పరిపుణ్ణసఙ్గహాసఙ్గాహకత్తాతి అత్థో.

అసఙ్గాహకేసు నిబ్బానం అన్తోగధం, తస్మా తం అనిదస్సనఅప్పటిఘేహి అసఙ్గహేతబ్బం న హోతీతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**న చ తదేవ తస్స అసఙ్గాహక**’’న్తి. ‘‘వేదనాక్ఖన్ధేన యే ధమ్మా’’తిఆదయో నవ పఞ్హా దుతియపఞ్హాదయో, తే పఠమపఞ్హేన సద్ధిం దస, నామరూపపఞ్హాదయో పన చతువీసతీతి ఆహ ‘‘**సబ్బేపి చతుత్తింస హోన్తీ**’’తి. **రూపక్ఖన్ధాదివిసేసకపద**న్తి ‘‘రూపక్ఖన్ధేనా’’తిఆదినా అసఙ్గాహకత్తేన విసేసకం రూపక్ఖన్ధాదిపదం. **పుచ్ఛాయా**తి చ పుచ్ఛనత్థన్తి అత్థో. ‘‘రూపక్ఖన్ధేనా’’తిఆది సబ్బమ్పి వా విఞ్ఞాపేతుం ఇచ్ఛితభావేన వచనం పఞ్హభావతో పుచ్ఛా. తేనాహ అట్ఠకథాయం ‘‘పఞ్హా పనేత్థ...పే.... చతుత్తింస హోన్తీ’’తి. **తే హి లక్ఖణతో దస్సితా**తి తే నిద్ధారితధమ్మా తేనేవ అసఙ్గహితాసఙ్గహితతాయ నిద్ధారణసఙ్ఖాతేన లక్ఖణేన దస్సితా.

తదేవాతి ఏవ-సద్దేనాతి ‘‘తదేవా’’తి ఏత్థ ఏవ-సద్దేన. ‘‘యం పుచ్ఛాయ ఉద్ధటం పదం, తం ఖన్ధాదీహి అసఙ్గహిత’’న్తి ఏత్థ ‘‘ఖన్ధాదీహేవా’’తి అవధారణం నిప్పయోజనం పకారన్తరస్స అభావతో. ‘‘తీహి అసఙ్గహో’’తి హి వుత్తం. తథా ‘‘అసఙ్గహితమేవా’’తి సఙ్గహితతానివత్తనస్స అనధిప్పేతత్తా. తదేవాతి పన ఇచ్ఛితం ఉద్ధటస్సేవ అసఙ్గహితేనఅసఙ్గహితభావస్స అవధారేతబ్బత్తాతి దస్సేన్తో ‘‘**న కదాచీ**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **అఞ్ఞస్సా**తి అనుద్ధటస్స. **అనియతతం దస్సేతీ**తి ఇదం అవధారణఫలదస్సనం. **నియమతోతి సక్కా వచనసేసో యోజేతు**న్తి ఇదమ్పి ఏవ-కారేన సిద్ధమేవత్థం పాకటతరం కాతుం వుత్తం. యతో హి ఏవ-కారో, తతో అఞ్ఞత్థ నియమోతి. **ఏవంపకారమేవా**తి పుచ్ఛాయ ఉద్ధటప్పకారమేవ, యం పకారం పుచ్ఛాయ ఉద్ధటం, తంపకారమేవాతి అత్థో. **తస్సా**తి అసఙ్గహితస్స. **అఞ్ఞస్సా**తి పుచ్ఛాయ అనుద్ధటప్పకారస్స. ఏతేన యో పుచ్ఛాయ ఉద్ధటో తీహిపి సఙ్గహేహి అసఙ్గహితో, తస్సేవ ఇధ పుచ్ఛితబ్బవిస్సజ్జితబ్బభావో, న అఞ్ఞస్సాతి దస్సేతి. తేనాహ ‘‘**పుచ్ఛాయ ఉద్ధటఞ్హీ**’’తిఆది. ఆయతనధాతుసఙ్గహవసేన చేత్థ రూపక్ఖన్ధాదీనం **అఞ్ఞసహితతా,** విఞ్ఞాణక్ఖన్ధాదీనం **అసహితతా** చ వేదితబ్బా.

అవసేసా వేదనాదయో తయో ఖన్ధా నిబ్బానఞ్చ సకలేన రూపక్ఖన్ధేన తేసం సఙ్గహో నత్థీతి ‘‘సఙ్గహితా’’తి న సక్కా వత్తుం, ఏకదేసేన పన సఙ్గహో అత్థీతి ‘‘**అసఙ్గహితా న హోన్తీతి ఏవం దట్ఠబ్బ**’’న్తి ఆహ. ‘‘రూపధమ్మా వా’’తి నియమనం పుచ్ఛాయ ఉద్ధటభావాపేక్ఖన్తి దస్సేన్తో ‘‘**పుచ్ఛాయ...పే.... అధిప్పాయో**’’తి ఆహ. తేన వుత్తం ‘‘**అనుద్ధటా వేదనాదయోపి హి అసఙ్గహితా ఏవా**’’తి. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం పఞ్చమనయనిద్దేసే. **పఠమే నయే**తి పఠమే అత్థవికప్పే. తథా **దుతియే**తి ఏత్థాపి. **రూపవిఞ్ఞాణేహీ**తి అసుఖుమరూపధమ్మేహి విఞ్ఞాణేన చాతి అయమేత్థ అధిప్పాయోతి దస్సేన్తో ‘‘**ఓళారిక...పే.... అత్థో**’’తి ఆహ. కథం పన రూపధమ్మాతి వుత్తే ఓళారికరూపస్సేవ గహణన్తి ఆహ ‘‘**రూపేకదేసో హి ఏత్థ రూపగ్గహణేన గహితో**’’తి.

౧౯౬. **అసఙ్గాహకన్తి** ‘‘చక్ఖాయతనేన...పే.... అసఙ్గహితా’’తి ఏవం అసఙ్గాహకభావేన వుత్తం పుచ్ఛితబ్బవిస్సజ్జేతబ్బభావేన వుత్తమ్పి కామం వేదనాదీహేవ చతూహి అసఙ్గహితం, తం పన న చక్ఖాయతనమేవాతి

దస్సేతుం ‘‘**చక్ఖాయతనేన పనా**’’తిఆది వుత్తం. **యేహి ధమ్మేహీ**తి ఖన్ధాదీసు యేహి. **సబ్బం** ధమ్మజాతం **తేవ** రూపాదికే ధమ్మే **ఉదానేతి** పాళియం. కస్మా పనేతం ఉదానేతీతి ఆహ ‘‘**సదిసవిస్సజ్జనా**’’తిఆది. **పఠమేన** ఉదానేన. **ద్వేతి** ‘‘బాహిరా ఉపాదా ద్వే’’తి ఏత్థ వుత్తం ద్వే-సద్దం సన్ధాయాహ. **తస్స** అసఙ్గహితస్స. **యథాదస్సితస్సాతి** ‘‘రూప’’న్తిఆదినా దస్సితప్పకారస్స. ధమ్మన్వయఞాణుప్పాదనం **నయదానం.** ‘‘రూపం ధమ్మాయతన’’న్తిఆదీనం పదానం వసేన **ద్వేవీసపదికో ఏస నయో.**

పఞ్చమనయఅసఙ్గహితేనఅసఙ్గహితపదవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. ఛట్ఠనయో సమ్పయోగవిప్పయోగపదవణ్ణనా

౨౨౮. ‘‘తత్థా’’తి ఇమినా ‘‘సమ్పయోగవిప్పయోగపదం భాజేత్వా’’తి ఏత్థ సమ్పయోగవిప్పయోగపదం భాజితం, సంవణ్ణేతబ్బతాయ చ పధానభూతం పచ్చామట్ఠం, న రూపక్ఖన్ధాదిపదన్తి దస్సేన్తో ‘‘**యం లబ్భతి...పే.... వేదితబ్బ**’’న్తి వత్వా పున ‘‘**రూపక్ఖన్ధాదీసు హి**’’తిఆదినా తమత్థం వివరతి. తత్థ **న లబ్భతీ**తి ‘‘సమ్పయుత్తం విప్పయుత్త’’న్తి వా గహేతుం న లబ్భతి, **అలబ్భమానమ్పి పుచ్ఛాయ గహితం** పటిక్ఖేపేన విస్సజ్జేతుం. పటిక్ఖేపోపి హి పుచ్ఛాయ విస్సజ్జనమేవ. తథా హి **యమకే** (యమ॰ ౧.ఖన్ధయమక.౫౫-౬౧) ‘‘యస్స రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థ, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థా’’తి పుచ్ఛాయ ‘‘నత్థీ’’తి విస్సజ్జితం. తేన పనేత్థ రూపధమ్మేసు సమ్పయోగట్ఠో న లబ్భతీతి అయమత్థో దస్సితో హోతి. అలబ్భమానమ్పి సమ్పయోగపదం గహితన్తి సమ్బన్ధో. **సబ్బత్థాతి** రూపక్ఖన్ధవేదనాక్ఖన్ధాదీసు. **ఏతేసన్తి** రూపనిబ్బానానం. **విసభాగతాతి** అతంసభాగతా. ఏకుప్పాదాదిభావో హి సమ్పయోగే సభాగతా, న సఙ్గహే వియ సమానసభాగతా, తస్మా ఏకుప్పాదాదిభావరహితానం రూపనిబ్బానానం సా ఏకుప్పాదాదితా విసభాగతా వుత్తా. **తదభావతో**తి తస్సా విసభాగతాయ ఏకుప్పాదాదితాయ అభావతో. **విప్పయోగోపి నివారితో ఏవ హోతి,** విసభాగో భావో విప్పయోగోతి వుత్తోవాయమత్థోతి. ‘‘**చతూసు హి**’’తిఆదినా వుత్తమేవత్థం పాకటతరం కరోతి. తత్థ **తేసం తేహీ**తి చ అరూపక్ఖన్ధే ఏవ పరామసతి. **విసభాగతా చ హోతి** రూపనిబ్బానేసు అవిజ్జమానత్తాతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**న చ రూపేకదేసస్సా**’’తిఆది. **తేనేవాతి** చతుక్ఖన్ధసభాగత్తా ఏవ.

తీహి విఞ్ఞాణధాతూహీతి ఘానజివ్హాకాయవిఞ్ఞాణధాతూహి విప్పయుత్తే **అనారమ్మణమిస్సకే** రూపధమ్మమిస్సకే ధమ్మే దీపేతి రూపభవోతి యోజనా. **పఞ్చహీ**తి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహి పఞ్చహి విఞ్ఞాణధాతూహి. **ఏకాయ** మనోధాతుయా. **న సమ్పయుత్తే**తి న సమ్పయుత్తే ఏవ. తథా హి ‘‘విప్పయుత్తే అహోన్తే సత్తహిపి సమ్పయుత్తే సత్తపి వా తా’’తి వుత్తం. **తేనాతి** విప్పయుత్తతాపటిక్ఖేపేన. **తాహీ**తి సత్తవిఞ్ఞాణధాతూహి. **సమ్పయుత్తే దీపేన్తీ**తి సమ్పయుత్తే దీపేన్తియేవ, న సమ్పయుత్తే ఏవాతి ఏవమవధారణం గహేతబ్బం. ఏస నయో సేసేసుపి. **సమ్పయుత్తే** వేదనాదికే. **సమ్పయుత్తవిప్పయుత్తభావేహి నవత్తబ్బం,** తంయేవ విఞ్ఞాణధాతుసత్తకం. సమ్పయుత్తభావేన నవత్తబ్బాని **సమ్పయుత్తనవత్తబ్బాని,** భిన్నసన్తానికాని, నానాక్ఖణికాని చ అరూపానిపి ధమ్మజాతాని. **అనారమ్మణమిస్సకసబ్బవిఞ్ఞాణధాతుతంసమ్పయుత్తా** ధమ్మాయతనాదిపదేహి దీపేతబ్బా, **అనారమ్మణమిస్సకసబ్బవిఞ్ఞాణధాతుయో** అచేతసికాదిపదేహి దీపేతబ్బా, **తదుభయసముదాయా** దుక్ఖసచ్చాదిపదేహి దీపేతబ్బాతి వేదితబ్బా.

యది ఏవన్తి యది అనారమ్మణమిస్సానం ధమ్మానం విప్పయోగో నత్థి. **అనారమ్మణమిస్సోభయధమ్మాతి** రూపనిబ్బానసహితసబ్బవిఞ్ఞాణధాతుతంసమ్పయుత్తధమ్మా. **ఖన్ధాదీహేవాతి** ఖన్ధాయతనధాతూహి ఏవ, న

అరూపక్ఖన్ధమత్తేన. అరూపక్ఖన్ధేయేవ పన సన్ధాయ "తేహి ధమ్మేహి యే ధమ్మా విప్పయుత్తా"తి వుత్తన్తి నాయం దోసోతి దస్సేతి. **తదేకదేసాతి** "అనారమ్మణమిస్సా"తిఆదినా వుత్తధమ్మసముదాయస్స ఏకదేసా. **తదేకదేసఞ్ఞసముదాయాతి** తస్సేవ యథావుత్తస్స సముదాయస్స ఏకదేసా హుత్వా అఞ్ఞేసం అవయవానం రూపక్ఖన్ధాదీనం సముదాయభూతా. **విభాగాభావతోతి** భేదాభావతో. భేదోతి చేత్థ అచ్చన్తభేదో అధిప్పేతో. న హి సముదాయావయవానం సామఞ్ఞవిసేసానం వియ అచ్చన్తభేదో అత్థి భేదాభేదయుత్తత్తా. తేసం అచ్చన్తభేదమేవ హి సన్ధాయ "సముదాయన్తోగధానం ఏకదేసానం న విభాగో అత్థీ"తి సఙ్గహేపి వుత్తం. **తేనాతి** అవిభాగసబ్భావతో సభాగవిసభాగత్తాభావేన. **తేసన్తి** అనారమ్మణమిస్సకసబ్బవిఞ్ఞాణధాతుఆదీనం . **తే చ** అకుసలాబ్యాకతా. **తేసన్తి** కుసలాకుసలాబ్యాకతధమ్మానం. **తస్మాతి** యస్మా విభత్తసభావానం న తేసం సముదాయేకదేసాదిభావో, తస్మా. యస్మా పన కుసలాదయో ఏవ ఖన్ధాదయోతి ఖన్ధాదిఆమసనేన సముదాయేకదేసాదిభావో ఆపన్నో ఏవాతి వుత్తనయేన విప్పయోగాభావో హోతి, తస్మా తం పరిహరన్తో "**ఖన్ధాదీని అనామసిత్వా**"తిఆదిమాహ. **తేసన్తి** కుసలాదీనం. **అఞ్ఞమఞ్ఞవిప్పయుత్తతా వుత్తా** "కుసలేహి ధమ్మేహి యే ధమ్మా విప్పయుత్తా"తిఆదినా. **సబ్బేసూతి** దుతియాదిసబ్బపఞ్హేసు.

ఛత్తింసాయ పిట్ఠిదుకపదేసు వీసతి దుకపదాని ఇమస్మిం నయే లబ్భన్తి, అవసిట్ఠాని సోళసేవాతి ఆహ "**సోళసాతి వత్తబ్బ**"న్తి. తతో ఏవ "తేవీసపదసత"న్తి ఏత్థ "తేవీస"న్తి ఇదఞ్చ "ఏకవీస"న్తి వత్తబ్బన్తి యోజనా. **సబ్బత్థాతి** సబ్బపఞ్హేసు. ఏకకాలేకసన్తానానం భిన్నకాలభిన్నసన్తానానఞ్చ అనేకేసం ధమ్మానం సముదాయభూతా సఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మాయతనధమ్మధాతుయోతి ఆహ "**కాలసన్తాన...పే.... ధాతూన**"న్తి. **ఏకదేససమ్మిస్సాతి** చిత్తిద్ధిపాదాదినా అత్తనో ఏకదేసేనేవ ఖన్ధన్తరాదీహి సమ్మిస్సా ఇద్ధిపాదాదయో, **అనారమ్మణేహి** రూపనిబ్బానేహి చ అసమ్మిస్సా. **సమానకాలసన్తానేహీతి** ఏకకాలసన్తానేహి కాలసన్తానభేదరహితేహి ఏకదేసన్తరేహి, సఙ్ఖారక్ఖన్ధాదీనం ఏకదేసన్తరేహి, సఙ్ఖారక్ఖన్ధాదీనం ఏకదేసవిసేసభూతేహి సతిపట్ఠానసమ్మప్పధానసఞ్ఞాక్ఖన్ధాదీహి విభత్తా ఏవ సముదయసచ్చాదయో సమ్పయోగీవిప్పయోగీభావేన, రూపక్ఖన్ధాదయో విప్పయోగీభావేన గహితాతి యోజనా. **తేహి** సముదయసచ్చాదీహి. **తే** సఞ్ఞాక్ఖన్ధాదయో. **కేహిచి** సహుప్పజ్జనారహేహి ఏకదేసన్తరేహి విభత్తేహి. న హి సఙ్ఖారక్ఖన్ధాదిపరియాపన్నత్తేపి సముదయసచ్చాదయో మగ్గసచ్చాదీహి సమ్పయోగం లభన్తి. **తేసన్తి** వేదనాక్ఖన్ధసఞ్ఞాక్ఖన్ధాదీనం. **ఏకుప్పాదా...పే.... విసభాగతా చాతి** ఏకుప్పాదాదితాసఙ్ఖాతా యథారహం సభాగతా విసభాగతా చ. **తేన** యథావుత్తకారణేన సమ్పయోగస్స విప్పయోగస్స చ లభనతో.

భిన్నకాలానం సముదాయినం సముదాయా **భిన్నకాలసముదాయా**. **వత్తమానా చ** ఏకస్మిం సన్తానే **ఏకేకధమ్మా** వత్తన్తి. **తస్మాతి** యస్మా ఏతదేవ, తస్మా. **తేసం** వేదనాక్ఖన్ధాదీనం **విభజితబ్బస్స** ఏకదేసభూతస్స అభావతో. **సుఖిన్ద్రియాదీని** వేదనాక్ఖన్ధేకదేసభూతానిపి. **తేన** విభాగాకరణేన . యది సమానకాలస్స విభజితబ్బస్స అభావతో చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతాదయో విఞ్ఞాణక్ఖన్ధస్స విభాగం న కరోన్తి, అథ కస్మా "చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతు...పే.... మనోవిఞ్ఞాణధాతు సోళసహి ధాతూహి విప్పయుత్తా"తి వుత్తన్తి చోదనం మనసి కత్వా ఆహ "**ఖన్ధాయతన...పే.... విప్పయుత్తాతి వుత్త**"న్తి. **ఏవమేవన్తి** యథా ధాతువిభాగేన విభత్తస్స విఞ్ఞాణస్స, ఏవమేవం.

౨౩౩. **తంసమ్పయోగీభావన్తి** తేహి ఖన్ధేహి సమ్పయోగీభావం. యథా హి సమానకాలసన్తానేహి ఏకచిత్తుప్పాదగతేహి వేదనాసఞ్ఞావిఞ్ఞాణక్ఖన్ధేహి సముదయసచ్చస్స సమ్పయుత్తతా, ఏవం భిన్నసన్తానేహి భిన్నకాలేహి చ తేహి తస్స

విప్పయుత్తతాతి ఆహ ''**ఏవం తంవిప్పయోగీభావం...పే.... న వుత్త**''న్తి. విసభాగతానిబన్ధస్స విభాగస్స అభావేన **అవిభాగేహి తేహి** తీహి ఖన్ధేహి. **విభాగే హీ**తిఆదినా తమేవత్థం పాకటతరం కరోతి. **విభాగరహితేహీ**తి సమానకాలసన్తానేహి ఏకచిత్తుప్పాదగతత్తా అవిభత్తేహి వేదనాక్ఖన్ధాదీహి న యుత్తం విప్పయుత్తన్తి వత్తుం. తేనాహ ''**విజ్జమానేహి...పే.... భావతో**''తి. తత్థ **విజ్జమానస్స** సమానస్స సమానజాతికస్సాతి అధిప్పాయో. న హి విజ్జమానం రూపారూపం అఞ్ఞమఞ్ఞస్స విసభాగం న హోతి. **అనుప్పన్నా ధమ్మా వియా**తి ఇదం విసదిసుదాహరణదస్సనం. యథా "అనుప్పన్నా ధమ్మా"తి అనాగతకాలం వుచ్చతీతి ఆమట్ఠకాలభేదం, ఏవం యం ఆమట్ఠకాలభేదం న హోతీతి అత్థో. **ఉద్ధరితబ్బం** దేసనాయ దేసేతబ్బన్తి వుత్తం హోతి. విజ్జమానస్సేవ విజ్జమానేన సమ్పయోగో, సమ్పయోగారహస్సేవ చ విప్పయోగోతి అత్థిభావసన్నిస్సయా సమ్పయుత్తవిప్పయుత్తతాతి ఆహ ''**పచ్చుప్పన్నభావం నిస్సాయా**''తి. తేనేవాహ ''**అవిజ్జమానస్సా**''తిఆది. **తఞ్చా**తి ఉద్ధరణం.

విభాగరహితేహీతి విసభాగతాభావతో అవిభాగేహి. **అనామట్ఠకాలభేదే**తి అనామట్ఠకాలవిసేసే. **అవిజ్జమానస్స...పే.... సమ్పయోగో నత్థీ**తి ఏతేన పారిసేసతో విజ్జమానస్స చ విజ్జమానేన సమ్పయోగో దస్సితో. **అవిజ్జమానతాదీపకే భేదే గహితే**తి యథాగహితేసు ధమ్మేసు తేహి విప్పయోగీనం అవిజ్జమానభావదీపకే తేసంయేవ విసేసే "అరూపభవో ఏకేన ఖన్ధేన దసహాయతనేహి సోళసహి ధాతూహి విప్పయుత్తో"తిఆదినా (ధాతు. ౨౪౬) గహితే తేసేవ రుప్పనాదినా భేదేన తేసం అఞ్ఞమఞ్ఞం విసభాగతాపి గహితా ఏవాతి విప్పయోగో హోతీతి యోజనా. **భేదే పన అగ్గహితే తేన తేన గహణేనా**తి యథావుత్తే అవిజ్జమానతాదీపకే విసేసే, విసభాగే వా అగ్గహితే "వేదనా, సఞ్ఞా, సఙ్ఖారక్ఖన్ధో తీహి ఖన్ధేహి ఏకేనాయతనేన సత్తహి ధాతూహి సమ్పయుత్తో"తిఆదినా తేన తేన గహణేన సభాగతాదీపనేన విసభాగతాయ అగ్గహితత్తా సభాగతావ హోతి. తథా చ సతి సభాగత్తే కా పనేత్థ సభాగతాతి ఆహ ''**విజ్జమానతాయ...పే.... హోతీ**''తి. **తస్సా**తి సభాగతాయ. **తస్మా**తి విసభాగతాయ అలబ్భమానత్తా, సభాగతాయ చ లబ్భమానత్తా.

౨౬౨. వితక్కో వియాతి సవితక్కసవిచారేసు చిత్తుప్పాదేసు వితక్కో వియ. సో హి వితక్కరహితత్తా అవితక్కో విచారమత్తో చ. తేనాహ ''**కోట్ఠాసన్తరచిత్తుప్పాదేసు అలీనా**''తి. తతో ఏవ సో అప్పధానో, దుతియఝానధమ్మా ఏవేత్థ పధానాతి ఆహ ''**యే పధానా**''తి. **తేనేవా**తి సవితక్కసవిచారేసు చిత్తుప్పాదేసు వితక్కస్స అవితక్కవిచారమత్తగ్గహణేన ఇధ అగ్గహితత్తా, వితక్కత్తికే దుతియరాసియేవ చ అధిప్పేతత్తా. **అనన్తరనయే**తి సమ్పయుత్తేనవిప్పయుత్తపదనిద్దేసే. **సముదయసచ్చేన సమానగతికా** సదిసప్పవత్తికా. **ఇతీ**తి ఇమినా కారణేన. **తే** అవితక్కవిచారమత్తా ధమ్మా న గహితా, సముదయసచ్చం వియ న దేసనారుళ్హా. న సవితక్కసవిచారేహి సమానగతికాతి యోజనా. యది హి తే సవితక్కసవిచారేహి సమానగతికా సియుం, "అవితక్కవిచారమత్తేహి ధమ్మేహి యే ధమ్మా సమ్పయుత్తా, తేహి ధమ్మేహి యే ధమ్మా విప్పయుత్తా, తే ధమ్మా న కేహిచి ఖన్ధేహి, న కేహిచి ఆయతనేహి, ఏకాయ ధాతుయా విప్పయుత్తా"తి వత్తబ్బా సియుం. యస్మా పన తే సముదయసచ్చేన సమానగతికా. యథా హి యే సముదయసచ్చేన సమ్పయుత్తేహి విప్పయుత్తా, తేసం కేహిచి విప్పయోగం వత్తుం న సక్కా, ఏవం తేహిపి . తథా హి వక్ఖతి "సముదయసచ్చాదీనీ"తిఆది. **దసమో...పే.... వుత్తో**తి ఏత్థ దసమనయే తేహి అవితక్కవిచారమత్తేహి విప్పయుత్తేహి విప్పయుత్తానం సోళసహి ధాతూహి విప్పయోగో వుత్తో, ఓసాననయే తేహి విప్పయుత్తానం అట్ఠారసహి ధాతూహి సఙ్గహో చ వుత్తోతి తస్మా న తే సవితక్కసవిచారేహి సమానగతికాతి దస్సేతి.

వితక్కసహితేసూతి సహవితక్కేసు. **తేసూతి** అవితక్కవిచారమత్తేసు సహ వితక్కేన దుతియజ్ఝానధమ్మేసు, “అవితక్కవిచారమత్తా”తి గహితేసు వుత్తేసూతి అత్థో. **సబ్బేపి తేతి** దుతియజ్ఝానధమ్మా వితక్కో చాతి సబ్బేపి తే ధమ్మా సక్కా వత్తుం. తథా హి సమ్పయోగవిప్పయోగపదనిద్దేసే “అవితక్కవిచారమత్తా ధమ్మా ఏకేన ఖన్ధేన ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా కేహిచి సమ్పయుత్తా”తి వుత్తం. తత్థ **ఏకేన ఖన్ధేనాతి** సఙ్ఖారక్ఖన్ధేన. **సో హి సముదాయోతి** “అవితక్కవిచారమత్తా ధమ్మా”తి వుత్తధమ్మసముదాయో. నను వితక్కోపేత్థ ధమ్మసఙ్గహం గతో, సో చ విచారతో అఞ్ఞేనపి సమ్పయుత్తోతి చోదనం సన్ధాయాహ ‘‘**న హి తదేకదేసస్స...పే.... హోతీ**’’తి. **యథాతిఆదినా** తమేవత్థం ఇద్ధిపాదనిదస్సనేన విభావేతి. తస్సత్థో – యథా ఇద్ధిపాదసముదాయస్స ఏకదేసభూతానం ఛన్దిద్ధిపాదాదీనం తీహి ఖన్ధేహి సమ్పయోగో వుత్తో, తంసముదాయస్స న హోతి, ఏవం ఇధాపి వితక్కస్స అఞ్ఞేహి సమ్పయోగో అవితక్కవిచారమత్తస్స సముదాయస్స న హోతీతి.

యది ఏవం “ఇద్ధిపాదో ద్వీహి ఖన్ధేహి సమ్పయుత్తో”తిఆది న వత్తబ్బన్తి చే? నో న వత్తబ్బన్తి దస్సేన్తో ‘‘**యథా పన**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **తేసూతి** ఇద్ధిపాదేసు. **సముదాయస్సాతి** ఇద్ధిపాదసముదాయస్స. **తేహి** వేదనాక్ఖన్ధాదీహి **సమ్పయుత్తతా వుత్తా** “ఇద్ధిపాదో ద్వీహి ఖన్ధేహి సమ్పయుత్తో”తిఆదినా. **తేనాతి** విచారేన. **న హీతిఆదినా** యథాధిగతధమ్మానం సమ్పయుత్తతాయ నవత్తబ్బాభావం ఉదాహరణదస్సనవసేన విభావేతి. **కేచి** విచికిచ్ఛా తంసహగతా చ మోహవజ్జా మోహేన సమ్పయుత్తా, కేచి అసమ్పయుత్తా. **మోహేనాతి** విచికిచ్ఛాసహగతమోహమేవ సన్ధాయ వదతి. **ఇతి** ఇమినా కారణేన న సముదాయో **తేన** మోహేన సమ్పయుత్తో. **అఞ్ఞో కోచి ధమ్మో** హేతుభావో నాపి అత్థి, **యేన** హేతునా **సో** దస్సనేనపహాతబ్బహేతుకోతి వుత్తో సముదాయో. **ఏవన్తి** ఇమినా నయేన “భావనా...పే.... యోపి సమ్పయుత్తా”తి నవత్తబ్బతాయ నిదస్సేతబ్బాతి అత్థో. **ఏవన్తి** యథా దస్సనేనపహాతబ్బహేతుకసముదాయస్స సమ్పయుత్తతా న వత్తబ్బా, ఏవం యేన ధమ్మేన అవితక్క...పే.... సియా, తం న నత్థి. **తస్మాతి** యస్మా అవితక్కవిచారమత్తేసు కోచిపి విచారేన అసమ్పయుత్తో నత్థి, తస్మా. **తేతి** అవితక్కవిచారమత్తా ధమ్మా. **ఏకధమ్మేపి...పే.... కతో** యథా “అప్పచ్చయా ధమ్మా అసఙ్ఖతా ధమ్మా”తి.

ఛట్ఠనయసమ్పయోగవిప్పయోగపదవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సత్తమనయో సమ్పయుత్తేనవిప్పయుత్తపదవణ్ణనా

౩౦౬. తేహి సముదయసచ్చాదీహి ఖన్ధత్తయఖన్ధేకదేసాదికే **సమ్పయుత్తే సతిపి, సమ్పయుత్తేహి చ విప్పయుత్తే** రూపనిబ్బానాదికే తదఞ్ఞధమ్మే సతిపి విప్పయోగాభావతో. సఙ్ఖేపేన వుత్తమత్థం విత్థారేన దస్సేతుం ‘‘**న హీ**’’తిఆది వుత్తం. **తతో** లోభసహగతచిత్తుప్పాదతో **అఞ్ఞధమ్మానం** అవసిట్ఠానం కుసలాకుసలాబ్యాకతధమ్మానం **ఖన్ధాదీసు కేనచి విప్పయోగో న హి అత్థి** ఖన్ధపఞ్చకాదీనం సఙ్గణ్హనతో తేసం. **తే ఏవ చిత్తుప్పాదాతి** తే లోభసహగతచిత్తుప్పాదా ఏవ. **తదఞ్ఞధమ్మానన్తి** తదఞ్ఞధమ్మానమ్పీతి పి-సద్దలోపో దట్ఠబ్బో. **తథాతి** ఇమినా న చ తే ఏవ ధమ్మా అడ్ఢదుతియాయతనధాతుయో, అథ ఖో తే చ తతో అఞ్ఞే చాతి ఇమమత్థం ఉపసంహరతి.

నను తదఞ్ఞభావతో ఏవ తేహి ఇతరేసం విప్పయోగో సిద్ధోతి ఆహ ‘‘**న చా**’’తిఆది. **తదఞ్ఞసముదాయేహీతి** తతో లోభసహగతచిత్తుప్పాదతో అఞ్ఞసముదాయేహి **అఞ్ఞే** లోభసహగతా ధమ్మా విప్పయుత్తా న హోన్తి. కస్మా? **సముదాయే...**

పే… విప్పయోగాభావతో. తస్సత్థో – **సముదాయేన** లోభసహగతతదఞ్ఞధమ్మరాసినా **ఏకదేసానం** లోభసహగతధమ్మానం విప్పయోగాభావతో, తథా యే ఏకదేసా హుత్వా అఞ్ఞేసం అవయవానం సముదాయభూతా, తేసఞ్చ సముదాయేన విప్పయోగాభావతోతి. అనేన సముదాయేన అవయవస్స సముదాయస్స అవయవేన చ తస్స న విప్పయోగో, అవయవస్సేవ పన అవయవేనాతి దస్సేతి. **ఏస నయోతి** య్వాయం సముదయసచ్చే వుత్తో విధి, ఏసేవ మగ్గసచ్చసుఖిన్ద్రియాదీసు అరూపక్ఖన్ధేకదేసత్తా తేసన్తి దస్సేతి. **నిరవసేసేసూతి** అబహికతవితక్కేసు. వితక్కో హి సముదాయతో అబహికతో. "సో హి సముదాయో"తిఆదికో వుత్తనయో లబ్భతీతి ఆహ "**అగ్గహణే కారణం న దిస్సతీ**"తి.

అఞ్ఞేసుపి సముదయసచ్చాదీసు **విస్సజ్జనస్స…పే… దట్ఠబ్బం,** యతో సముదయసచ్చాది ఇధ న గహితన్తి అధిప్పాయో. సమ్పయుత్తాధికారతో "అఞ్ఞేనా"తి పదం సమ్పయుత్తతో అఞ్ఞం వదతీతి ఆహ "**అసమ్పయుత్తేన అసమ్మిస్సన్తి అత్థో**"తి. ఇదాని బ్యతిరేకేనపి తమత్థం పతిట్ఠాపేతుం "**అదుక్ఖమసుఖా…పే… గహితానీ**"తి వుత్తం. **ఏతేన లక్ఖణేనాతి** "అసమ్పయుత్తేన అసమ్మిస్స"న్తి వుత్తలక్ఖణేన. **చిత్తన్తి** "చిత్తేహి ధమ్మేహి యే ధమ్మా"తి పఞ్హం ఉపలక్ఖేతి. **సహయుత్తపదేహి సత్తాతి** "చేతసికేహి ధమ్మేహి యే ధమ్మా"తిఆదినా చిత్తేన సహయుత్తే ధమ్మే దీపేన్తేహి పదేహి ఆగతా సత్త పఞ్హా. తిణ్ణం తికపదానమగ్గహణేన **ఊనోతి కత్వా**. యే సన్ధాయ "**తికే తయో**"తి వుత్తం. తం పన వేదనాపీతిత్తికేసు పచ్ఛిమం, వితక్కత్తికే పఠమన్తి పదత్తయం వేదితబ్బం.

౩౦౮. ఉద్ధటపదేన పకాసియమానా అత్థా అభేదోపచారేన "ఉద్ధటపద"న్తి వుత్తాతి ఆహ "**ఉద్ధటపదేన సమ్పయుత్తేహీ**"తి. **తేన** చ యథావుత్తేన ఉద్ధటపదేన. **మనేన యుత్తాతి** ఏత్థ మననమత్తత్తా మనోధాతు "మనో"తి వుత్తాతి ఆహ "**మనోధాతుయా ఏకన్తసమ్పయుత్తా**"తి.

సత్తమనయసమ్పయుత్తేనవిప్పయుత్తపదవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. అట్ఠమనయో విప్పయుత్తేనసమ్పయుత్తపదవణ్ణనా

౩౧౨. రూపక్ఖన్ధేన విప్పయుత్తా నామ చత్తారో అరూపినో ఖన్ధా, తేసం అఞ్ఞేహి సమ్పయోగో నామ నత్థి తాదిసస్స అఞ్ఞస్స సమ్పయోగినో అభావతో. సముదాయస్స చ ఏకదేసేన సమ్పయోగో నత్థీతి వుత్తోవాయమత్థో. వేదనాక్ఖన్ధాదీహి విప్పయుత్తం రూపం నిబ్బానఞ్చ, తస్స కేనచి సమ్పయోగో నత్థేవాతి ఆహ "**రూపక్ఖన్ధాదీహి…పే… నత్థీ**"తి. **తేనాతి** "రూపక్ఖన్ధేన యే ధమ్మా విప్పయుత్తా"తిఆదివచనేన.

అట్ఠమనయవిప్పయుత్తేనసమ్పయుత్తపదవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. నవమనయో సమ్పయుత్తేనసమ్పయుత్తపదవణ్ణనా

౩౧౯. "సమాసపదం ఇద"న్తి వత్వా అయం నామ సమాసోతి దస్సేన్తో "**యస్స ఖన్ధాదినో**"తిఆదిమాహ, యస్స వేదనాక్ఖన్ధాదినోతి అత్థో. **యం ఇధ సమ్పయుత్తం వుత్తన్తి** ఇమస్మిం నవమనయే యం ధమ్మజాతం సమ్పయుత్తన్తి వుత్తం. **రూపక్ఖన్ధాదీసు అరణన్తేసు** అబ్భన్తరబాహిరమాతికాధమ్మేసూతి నిద్ధారణే భుమ్మం. **తఞ్హి** ధమ్మజాతం **అత్తనా సమ్పయుత్తేన** వేదనాక్ఖన్ధాదినా సయం సమ్పయుత్తన్తి నిద్ధారితం. **అయోగోతి** అసమ్పయోగో. **వక్ఖతి** దసమనయే. తత్థ హి "రూపక్ఖన్ధేన

వేదనాదయో విప్పయుత్తా, తేహి రూపక్ఖన్ధో విప్పయుత్తో’’తి వత్వా నిబ్బానం కథన్తి చోదనం సన్ధాయాహ ‘‘**నిబ్బానం పన సుఖుమరూపగతికమేవా**’’తి వుత్తం. ‘‘మనాయతనం ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా కేహిచి విప్పయుత్త’’న్తి ఏత్థ హి యథా సుఖుమరూపం వియ సరూపతో అనుద్ధటమ్పి నిబ్బానం కేహిచీతిపదేన గహితమేవ హోతీతి ఏదిసేసు ఠానేసు నిబ్బానం సుఖుమరూపగతికన్తి విఞ్ఞాయతి, ఏవమిధాపి ‘‘రూపమిస్సకేహి వా’’తి ఏతేన అనుపాదిన్న అనుపాదానియాదీహి నిబ్బానమిస్సకేహిపి అసమ్పయోగో వుత్తో హోతీతి దట్ఠబ్బో. అవికలచతుక్ఖన్ధసఙ్గాహకేహి పదేహి సహవత్తినో అఞ్ఞస్స సమ్పయోగినో అభావతో అతీతానాగతేహి చ సమ్పయోగో నత్థేవాతి తస్స అయుజ్జమానతం దస్సేన్తో ‘‘**వత్తమానానమేవ... పే.... అరూపభవాదీహీతి అత్థో**’’తి ఆహ. **ఇతరేతి** యే సమ్పయోగం లభన్తి, కే పన తే రూపేన అసమ్మిస్సా అరూపేకదేసభూతా. తేనాహ ‘‘**వేదనాక్ఖన్ధాదయో**’’తి.

నవమనయసమ్పయుత్తేనసమ్పయుత్తపదవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. దసమనయో విప్పయుత్తేనవిప్పయుత్తపదవణ్ణనా

౩౨౩. యే విప్పయుత్తేన విప్పయుత్తభావేన పాళియం అగ్గహితా, తేసు కేచి విప్పయుత్తస్స ధమ్మన్తరస్స అభావతో కేచి ఖన్ధాదీహి విప్పయోగస్సేవ అసమ్భవతోతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో ‘‘**ధమ్మాయతనాదిధమ్మా**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **సబ్బచిత్తుప్పాదగతధమ్మభావతోతి** ఇమినా భిన్నకాలతాదివిసేసవతో అరూపక్ఖన్ధస్స విప్పయుత్తస్స ధమ్మన్తరస్స అభావమాహ, **అనారమ్మణమిస్సకభావతోతి** ఇమినా పన సబ్బస్సపి. కామభవో ఉపపత్తిభవో సఞ్ఞీభవో పఞ్చవోకారభవోతి ఇమే **చత్తారో మహాభవా. విప్పయోగాభావతోతి** విప్పయోగాసమ్భవతో. న హి యే దుక్ఖసచ్చాదీహి విప్పయుత్తా, తేహి విప్పయుత్తానం తేసంయేవ దుక్ఖసచ్చాదీనం ఖన్ధాదీసు కేనచి విప్పయోగో సమ్భవతి.

దసమనయవిప్పయుత్తేనవిప్పయుత్తపదవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. ఏకాదసమనయో సఙ్గహితేనసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తపదవణ్ణనా

౪౦౯. తేతి సఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మా. **సేసేహీతి** అవసిట్ఠేహి వేదనాసఞ్ఞావిఞ్ఞాణక్ఖన్ధేహి. ‘‘**ఏతేన సహ సమ్బన్ధో**’’తి ఇమినా పదానం సమ్బన్ధదస్సనముఖేన ‘‘సముదయసచ్చేన యే ధమ్మా సమ్పయుత్తా’’తి పాళియా అత్థవివరణం పాకటతరం కత్వా కేహిచీతిపదస్సత్థం కాతుం ‘‘**కేహిచీతి ఏతస్స పనా**’’తిఆదిమాహ. అత్థం దస్సేతుం ఆహాతి సమ్బన్ధో. **విసేసేత్వాతి** ఏత్థ తేసం ధమ్మానం తణ్హావజ్జానం సఙ్ఖారక్ఖన్ధధమ్మాయతనధమ్మధాతుపరియాపన్నతాకిత్తనం విసేసనం దట్ఠబ్బం, యతో తే సముదయసచ్చేన ఖన్ధాదిసఙ్గహేన సఙ్గహితాతి వుత్తా. సయం అత్తనా సమ్పయుత్తో న హోతీతి వుత్తం ‘‘**అత్తవజ్జేహి**’’తి. తేన వుత్తం ‘‘చిత్తం న వత్తబ్బం చిత్తేన సమ్పయుత్తన్తిపి, చిత్తేన విప్పయుత్తన్తిపీ’’తి. **సమ్పయోగారహేహీతి** విసేసనం సుఖుమరూపం నిబ్బానన్తి ద్వే సన్ధాయ కతం, న తణ్హాదికే.

ఏకాదసమనయసఙ్గహితేనసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తపదవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. ద్వాదసమనయో సమ్పయుత్తేనసఙ్గహితాసఙ్గహితపదవణ్ణనా

౪౧౭. నవమనయే సమ్పయోగవిసిట్ఠా సమ్పయుత్తా ఉద్ధటా, ద్వాదసమనయే చ సమ్పయోగవిసిట్ఠా సఙ్గహితాసఙ్గహితాతి ఉభయత్థాపి సమ్పయోగవిసిట్ఠావ గహితాతి ఆహ **''ద్వాదసమ...పే.... లబ్భన్తీ''**తి.

ద్వాదసమనయసమ్పయుత్తేనసఙ్గహితాసఙ్గహితపదవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౩. తేరసమనయో అసఙ్గహితేనసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తపదవణ్ణనా

౪౪౮. **యేహీ**తి రూపక్ఖన్ధధమ్మాయతనాదీహి. **తేహిపి** ఖన్ధాయతనాదిసఙ్గహేహి. పున **యేహీ**తి అరూపభవాదీహి. **ఓళారికాయతనానేవ హోన్తి** ఆయతనధాతుసఙ్గహేహిపి అసఙ్గహితత్తా. **తే**తి చతువోకారభవాదయో. **వుత్తావసేసా**తి రూపక్ఖన్ధధమ్మాయతనాదీహి అవసిట్ఠా. సతిపి అసఙ్గాహకత్తే తేహి అసఙ్గహితానం సమ్పయోగో న సమ్భవతీతి **వేదనాక్ఖన్ధాదయో ఇధ** తేరసమనయే **విస్సజ్జనం న రుహన్తి** నారోహన్తి. తేనాహ అట్ఠకథాయం ''వేదనాక్ఖన్ధేన హి ఖన్ధాదివసేన రూపారూపధమ్మా అసఙ్గహితా హోన్తి, తేసఞ్చ సమ్పయోగో నామ నత్థీ''తి (ధాతు॰ ౪౪౮) **అసఙ్గాహకా ఏవ న హోన్తి** అవికలపఞ్చక్ఖన్ధాదిసముదాయభావతో.

తేతి ''దుక్ఖసచ్చాదీ''తి ఆది-సద్దేన వుత్తధమ్మా. **అసబ్బ...పే.... సియుం** అవితక్కావిచారాదిధమ్మా వియ. **న తేసం విప్పయోగో నత్థి** తబ్బినిముత్తస్స చిత్తుప్పాదస్స సమ్భవతో. **వేదనాక్ఖన్ధేన అసఙ్గహితానం** అనారమ్మణమిస్సకత్తా న ''విప్పయోగస్స అత్థితాయా''తి వుత్తం. తథా చాహ ''రూపారూపధమ్మా అసఙ్గహితా''తి. **ఉభయాభావతో**తి సమ్పయోగవిప్పయోగాభావతో. **అనారమ్మణసహితసబ్బవిఞ్ఞాణతంధాతుసమ్పయుత్తతదుభయధమ్మా** అచేతసికచేతసికలోకియపదాదీనం వసేన వేదితబ్బా.

తేరసమనయఅసఙ్గహితేనసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తపదవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪. చుద్దసమనయో విప్పయుత్తేనసఙ్గహితాసఙ్గహితపదవణ్ణనా

౪౭౬. **ధమ్మసభావమత్తత్తా**తి సభావధమ్మానం ధమ్మమత్తత్తా అవత్థావిసేసమత్తత్తా.

సముచ్ఛిజ్జతి ఏతేనాతి **సముచ్ఛేదో**. సఙ్గహాదివిచారపరినిట్ఠానభూతో చుద్దసమనయో. తేనాహ **''పరియోసానే నయే''**తి. విస్సజ్జేతబ్బధమ్మవివిత్తా పుచ్ఛా **మోఘపుచ్ఛా**, సా తథాభూతాపి విస్సజ్జేతబ్బధమ్మాభావస్స ఞాపికా హోతీతి ఆహ **''తేసం పుచ్ఛాయ మోఘత్తా తే న లబ్భన్తీ''**తి. మోఘా పుచ్ఛా ఏతస్సాతి **మోఘపుచ్ఛకో. అట్ఠమో నయో** తత్థ సబ్బపుచ్ఛానం మోఘత్తా . **తేన చ సహా**తి తేన అట్ఠమనయేన సద్ధిం ఇమస్మిం ఓసాననయే అట్ఠమనయే చ ఓసాననయే చ **ఏతే** ధమ్మాయతనాదయో సబ్బప్పకారేన న లబ్భన్తి. **విప్పయోగస్సపి అభావా**తి తత్థ కారణమాహ.

చుద్దసమనయవిప్పయుత్తేనసఙ్గహితాసఙ్గహితపదవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ధాతుకథాపకరణ-అనుటీకా సమత్తా.

పుగ్గలపఞ్ఞత్తిపకరణ-అనుటీకా

౧. మాతికావణ్ణనా

౧. “ధాతుకథం దేసయిత్వా అనన్తరం తస్స ఆహ పుగ్గలపఞ్ఞత్తి”న్తి వుత్తే తత్థ కారణం సముదాగమతో పట్ఠాయ విభావేన్తో **‘‘ధమ్మసఙ్గహే’’**తిఆదిమాహ. తత్థ యదిపి ధమ్మసఙ్గహే ఫస్సాదీనం పథవీఆదీనఞ్చ ధమ్మానం నానానయవిచిత్తో అనుపదవిభాగోపి కతో, న సఙ్గహో ఏవ, సో పన తేసం కుసలత్తికాదిహేతుదుకాదితికదుకేహి సఙ్గహసన్దస్సనత్థోతి వుత్తం **‘‘ధమ్మసఙ్గహే తికదుకాదివసేన సఙ్గహితానం ధమ్మాన’’**న్తి. తేనేవ హి తం పకరణం “ధమ్మసఙ్గహో”తి సమఞ్ఞం లభి. కామఞ్చ ధమ్మసఙ్గహేపి “తస్మిం ఖో పన సమయే చత్తారో ఖన్ధా హోన్తీ”తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౫౮) ఖన్ధాదివిభాగో దస్సితో, సో పన న తథా సాతిసయో, యథా విభఙ్గపకరణేతి సాతిసయం తం గహేత్వా ఆహ **‘‘విభఙ్గే ఖన్ధాదివిభాగం దస్సేత్వా’’**తి, యతో తం “విభఙ్గో”త్వేవ పఞ్ఞాయిత్థ. **ధాతుకథాయా**తి ఆధారే భుమ్మం, తథా “ధమ్మసఙ్గహే విభఙ్గే”తి ఏత్థాపి. ఆధారో హి సఙ్గహణవిభజనప్పభేదవచనసఙ్ఖాతానం అవయవకిరియానం తంసముదాయభూతాని పకరణాని యథా “రుక్ఖే సాఖా”తి. కరణవచనం వా ఏతం, ధాతుకథాయ కరణభూతాయాతి అత్థో.

ఏత్థ చ అభిఞ్ఞేయ్యధమ్మే దేసేన్తో దేసనాకుసలో భగవా తికదుకవసేన తావ నేసం సఙ్గహం దస్సేన్తో **ధమ్మసఙ్గణిం** దేసేత్వా సఙ్గహపుబ్బకత్తా విభాగస్స తదనన్తరం ఖన్ధాదివసేన విభాగం దస్సేన్తో **విభఙ్గం** దేసేసి. పున యథావుత్తవిభాగసఙ్గహయుత్తే ధమ్మే సఙ్గహాసఙ్గహాదినయప్పభేదతో దస్సేన్తో **ధాతుకథం** దేసేసి తస్సా అబ్భన్తరబాహిరమాతికాసరీరకత్తా. న హి సక్కా ఖన్ధాదికే కుసలాదికే చ వినా సఙ్గహాసఙ్గహాదినయం నేతున్తి. తేనాహ **‘‘తథాసఙ్గహితవిభత్తాన’’**న్తి. ఏవం సఙ్గహతో విభాగతో పభేదతో చ ధమ్మానం దేసనా యస్సా పఞ్ఞత్తియా వసేన హోతి, యో చాయం యథావుత్తధమ్ముపాదానో పుగ్గలవోహారో, తస్స చ సమయవిముత్తాదివసేన విభాగో, తం సబ్బం విభావేతుం **పుగ్గలపఞ్ఞత్తి** దేసితాతి ఇదమేతేసం చతున్నం పకరణానం దేసనానుక్కమకారణం దట్ఠబ్బం.

తేసన్తి ధమ్మానం. **సభావతో**తి “ఫస్సో వేదనా”తిఆదిసభావతో. **ఉపాదాయా**తి “పుగ్గలో సత్తో పోసో”తిఆదినా ఖన్ధే ఉపాదాయ. పఞ్ఞాపనం **యాయ** తజ్జాఉపాదాదిభేదాయ పఞ్ఞత్తియా హోతి, **తం** పఞ్ఞత్తిం. **పభేదతో**తి ఖన్ధాదిసమయవిముత్తాదివిభాగతో. యాయ పఞ్ఞత్తియా సభావతో ఉపాదాయ చ పఞ్ఞాపనన్తి సఙ్ఖేపతో వుత్తమత్థం వివరన్తో **‘‘తత్థ యే ధమ్మే’’**తిఆదిమాహ. తత్థ అసభావపఞ్ఞత్తియాపి మూలభూతం ఉపాదానం సభావధమ్మో ఏవ, కేవలం పన తేసం పవత్తిఆకారభేదసన్నిస్సయతో విసేసోతి దస్సేన్తో **‘‘యే ధమ్మే…పే.… హోతీ’’**తి ఆహ. తత్థ **పుబ్బాపరియభావేన పవత్తమానే**తి ఇమినా పబన్ధసన్నిస్సయతం దస్సేన్తో సన్తానపఞ్ఞత్తిం వదతి, **అసభావసమూహవసేనా**తి ఇమినా సేసపఞ్ఞత్తిం. తిస్సో హి పఞ్ఞత్తియో సన్తానపఞ్ఞత్తి సమూహపఞ్ఞత్తి అవత్థావిసేసపఞ్ఞత్తీతి. తత్థ పబన్ధో **సన్తానో**. సముదాయో **సమూహో**. ఉప్పాదాదికో దహరభావాదికో చ **అవత్థావిసేసో**. తేసు అసభావగ్గహణేన వినా పబన్ధసమూహానం అసభావత్తే సిద్ధే అసభావసమూహవసేనాతి అసభావగ్గహణం పబన్ధసమూహవినిముత్తపఞ్ఞత్తిసన్దస్సనత్థన్తి తేన అవత్థావిసేసపఞ్ఞత్తియా పరిగ్గహో వుత్తోతి వేదితబ్బో.

తేసన్తి పుబ్బే యం-సద్దేన పరామట్ఠానం ఇన్ద్రియబద్ధధమ్మానం. తేనేవాహ "**అఞ్ఞేసఞ్చ బాహిరరూపనిబ్బానాన**"న్తి. **ససభావసమూహససభావప్పభేదవసేనాతి** రూపక్ఖన్ధాదిససభావసమూహవసేన చక్ఖాయతనాదిససభావవిసేసవసేన చ. "ససభావసమూహసభావభేదవసేనా"తి చ పాఠో. తత్థ **సమూహసభావో**తి సభావసన్తానం అవత్థావిసేసవిధురం సమూహవసేన లక్ఖణమేవాహ. తథా హి ఖన్ధపఞ్ఞత్తియాపి సభావపఞ్ఞత్తితా వుత్తా. **తాయాతి** ఆయతనపఞ్ఞత్తిఆదిప్పభేదాయ సభావపఞ్ఞత్తియా. **విభత్తా సభావపఞ్ఞత్తీ**తి "ఫస్సో ఫుసనా"తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౨) విభత్తా ఫస్సాదిసభావపఞ్ఞత్తి. **సబ్బాపీతి పి**-సద్దేన సభావధమ్మేసు సామఞ్ఞవసేన పవత్తం కుసలాదిపఞ్ఞత్తిం సఙ్గణ్హాతి. రూపాదిధమ్మానం సమూహో సన్తానేన పవత్తమానో అవత్థావిసేససహితో ఏకత్తగ్గహణనిబన్ధనో సత్తోతి వోహారీయతీతి సో సభావధమ్మో నామ పన న హోతీతి ఆహ "**పుగ్గలపఞ్ఞత్తి పన అసభావపఞ్ఞత్తీ**"తి. **తాయాతి** పుగ్గలపఞ్ఞత్తియా. యస్మా పన ధమ్మానం పబన్ధో సమూహో చ ధమ్మసన్నిస్సితోతి వత్తబ్బతం అరహతి, తస్మా "**పరిఞ్ఞేయ్యాదిసభావధమ్మే ఉపాదాయ పవత్తితో**"తి వుత్తం.

విజ్జమానపఞ్ఞత్తి పన "సభావపఞ్ఞత్తీ"తి వుత్తా, **అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి** "అసభావపఞ్ఞత్తీ"తి వుత్తా. **సబ్బా పఞ్ఞత్తియోతి** ఉపాదాయపఞ్ఞత్తికిచ్చపఞ్ఞత్తిఆదయో సబ్బా పఞ్ఞత్తియో. యది సబ్బా పఞ్ఞత్తియో ఇధ దస్సితా హోన్తి, కథం "పుగ్గలపఞ్ఞత్తీ"తి నామం జాతన్తి ఆహ "**ఖన్ధాదిపఞ్ఞత్తీసూ**"తిఆది. **అఞ్ఞత్థాతి** ధమ్మసఙ్గహాదీసు. **యే ధమ్మేతి** యే ఖన్ధాదిధమ్మే. **పఞ్ఞత్తియా వత్థుభావేనాతి** పఞ్ఞాపనస్స అధిట్ఠానభావేన. అధిట్ఠానఞ్హి పఞ్ఞాపేతబ్బధమ్మా పఞ్ఞాపనస్స. ఏవఞ్చ కత్వా ఖన్ధాదీహి సద్ధిం పుగ్గలో గహితో. **యే ధమ్మేతి** వా యే పఞ్ఞత్తిధమ్మే. **పఞ్ఞాపేతుకామోతి** నిక్ఖిపితుకామో వత్థుభేదతో అసఙ్కరతో ఠపేతుకామో. **పఞ్ఞత్తిపరిచ్ఛేదన్తి** చ వత్థుభేదభిన్నం పఞ్ఞత్తిభూతం పరిచ్ఛేదం. ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

సామఞ్ఞప్పభేదపఞ్ఞాపనాతి సామఞ్ఞభూతానం విసేసభూతానఞ్చ అత్థానం పఞ్ఞాపనా. **తేసన్తి** అత్థ-సద్దాపేక్ఖాయ పుల్లిఙ్గనిద్దేసో. **తత్థాతి** పఞ్ఞాపనాయ అత్థదస్సనభూతేసు దస్సనాదీసు. **ఇదమేవంనామకన్తి** ఇదం రుప్పనాదిఅత్థజాతం ఇత్థన్నామకం రూపక్ఖన్ధవేదనాక్ఖన్ధాదిసమఞ్ఞం. **తంతంకోట్ఠాసికకరణన్తి** రూపవేదనాదితంతంఅత్థవిభాగపరియాపన్నతాపాదనం. తథా సఞ్ఞుప్పాదనమేవాతి ఆహ "**బోధనమేవ నిక్ఖిపనా**"తి. బోధనఞ్హి బోధనేయ్యసన్తానే బోధేతబ్బస్స అత్థస్స ఠపనన్తి కత్వా "నిక్ఖిపనా"తి వుత్తం. "పఞ్ఞాపనా"తిఆదినా భావసాధనేన వత్వా సాధనన్తరామసనేన అత్థన్తరపరికప్పాసఙ్కా సియాతి తం నివారేతుం "**యో పనాయం...పే.... వేదితబ్బో**"తి ఆహ. **తేసం తేసం ధమ్మానన్తి** తంతంపఞ్ఞాపేతబ్బధమ్మానం. దస్సనభూతాయ నామపఞ్ఞత్తియా **దిట్ఠతాయ,** ఠపనభూతాయ **ఠపితతాయ. తంనిమిత్తతన్తి** తస్స దస్సనస్స ఠపనస్స చ నిమిత్తకారణతం. నిమిత్తఞ్హి కత్తుభావేన వోహారీయతి యథా "భిక్ఖా వాసేతీ"తి, "అరియభావకరాని సచ్చాని అరియసచ్చానీ"తి చ.

పాళియం అనాగతతన్తి విజ్జమానతాదివిసేసవచనేన సహ పాఠానారుళ్హతం. **విజ్జమానస్స సతోతి** విజ్జమానస్స సమానస్సాతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో "**విజ్జమానభూతస్సాతి అత్థో**"తి ఆహ. **తథాతి** సచ్చికట్ఠపరమత్థవసేన **అవిజ్జమానస్స** అనుపలబ్భమానస్స. తం పన అనుపలబ్భమానతం తథా-సద్దేన బ్యతిరేకవసేన దీపితం పాకటతరం కాతుం "**యథా కుసలాదీనీ**"తిఆదిమాహ. తత్థ **వినివత్తసభావానీ**తి విభత్తసభావాని. **ఉపలద్ధీ**తి గహణం. **తేనాకారేనాతి** తేన రూపవేదనాదిఆకారేన అవిజ్జమానస్స. **అఞ్ఞేనాకారేనాతి** తతో రూపవేదనాదితో అఞ్ఞేన తబ్బినిముత్తేన

పఞ్ఞాపేతబ్బపఞ్ఞాపనాకారేన విజ్జమానస్స. పఞ్ఞత్తిదుకే వుత్తమేవ "అయఞ్చ వాదో సేవత్థికథాయ పటిసిద్ధో"తిఆదినా. **లోకనిరుత్తిమత్తసిద్ధస్సా**తి ఏత్థ **మత్త**గ్గహణం తస్స పఞ్ఞత్తివత్థుస్స న కేవలం విజ్జమానసభావతానివత్తనత్థమేవ, అథ ఖో విపరీతగ్గాహనివత్తనత్థమ్పీతి దస్సేన్తో "**అనభినివేసేన చిత్తేనా**"తి ఆహ. చతుసచ్చపఞ్చక్ఖన్ధాదివినిముత్తం సచ్చన్తరఖన్ధన్తరాదికం **పఞ్చమసచ్చాదికం**. సచే తం కోచి అత్థీతి పటిజానేయ్య, అయాథావగహితస్స తం వాచావత్థుమత్తమేవస్సాతి దస్సేన్తో ఆహ "**సాభినివేసేన...పే.... వుత్త**"న్తి. ఉద్దేసే నిద్దేసే చ సత్తవన్తం పధానభావేన ఆగమనం సన్ధాయాహ "**సరూపతో తిస్సన్నం ఆగతత**"న్తి. గుణభావేన పన ఉద్ధంసోతపఞ్ఞావిముత్తపాసాణలేఖాదిగ్గహణేసు ఇతరాపి తిస్సో పఞ్ఞత్తియో ఇమస్మిం పకరణే ఆగతా ఏవ.

యథావుత్తస్స...పే.... అవిరోధేనాతి "విజ్జమానపఞ్ఞత్తి అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తీ"తి ఏవం వుత్తప్పకారస్స అవిలోమనేన. **ఆచరియవాదా**తి చేత్థ అత్తనోమతియో వేదితబ్బా, అఞ్ఞత్థ పన అట్ఠకథా చ. యథా చ అవిరోధో హోతి, తం దస్సేన్తో "**తస్మా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **అవిజ్జమానత్తా పఞ్ఞాపేతబ్బమత్తత్థేన పఞ్ఞత్తీ**తి ఏతేన "అవిజ్జమానా పఞ్ఞత్తి అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తీ"తి ఇమం సమాసవికప్పమాహ. **అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తీ**తి ఏత్థ హి ద్వే సమాసా అవిజ్జమానస్స, అవిజ్జమానా వా పఞ్ఞత్తీతి అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి. తేసు పురిమేన నామపఞ్ఞత్తి వుత్తా, దుతియేన ఉపాదాపఞ్ఞత్తిఆదిభేదా ఇతరాపి. **ససభావం** వేదనాదికం. **తజ్జపరమత్థనామలాభతో**తి తజ్జస్స తదనురూపస్స పరమత్థస్స అన్వత్థస్స నామస్స లభనతో, అనుభవనాదిసభావానం ధమ్మానం పరమత్థికస్స వేదనాదినామస్స లభనత్తాతి అత్థో . ఏతేన విసేసనివత్తిఅత్థో మత్త-సద్దో, తేన చాయం విసేసో నివత్తితోతి దస్సేతి. **పరతో లభితబ్బ**న్తి పరం ఉపాదాయ లద్ధబ్బం యథా రూపాదికే ఉపాదాయ సత్తోతి నిస్సభావసమూహసన్తానాది పఞ్ఞత్తివత్థు. **ఏకత్తేనా**తి అనఞ్ఞత్తేన. **అనుపలబ్భసభావతా** ఞాణేన అగ్గహేతబ్బసభావతా, యతో తే నవత్తబ్బాతి వుచ్చన్తి.

ససూకసాలిరాసిఆదిఆకారేన సంకుచితగ్గో వాసవవాసుదేవాదీనం వియ మోలివిసేసో కిరీటం, సో పన మకుటవిసేసోపి హోతియేవాతి ఆహ "**కిరీటం మకుట**"న్తి. **సబ్బసమోరోధో**తి సబ్బాసం విజ్జమానపఞ్ఞత్తిఆదీనం ఛన్నం పఞ్ఞత్తీనం అన్తోకరణం. **సఙ్ఖాతబ్బప్పధానత్తా**తి ఇదం లక్ఖణవచనం. న హి సబ్బాపి ఉపనిధాపఞ్ఞత్తిసఙ్ఖావసేన పవత్తా, నాపి సబ్బా సఙ్ఖాతబ్బప్పధానా. **దుతియం తతియ**న్తిఆదికం పన ఉపనిధాపఞ్ఞత్తియా, **ద్వే తీణీ**తిఆదికం ఉపనిక్ఖిత్తపఞ్ఞత్తియా ఏకదేసం ఉపలక్ఖణవసేన దస్సేన్తో తస్స చ సఙ్ఖ్యేయ్యప్పధానతాయాహ "**సఙ్ఖాతబ్బప్పధానత్తా**"తి. పూరణత్థో హి సద్దో తదత్థదీపనముఖేన పూరేతబ్బమత్థం దీపేతి. సో చ సఙ్ఖావిసయో పధానోవాతి దుతియాదీనం పఞ్ఞత్తీనం సఙ్ఖాతబ్బప్పధానతా వుత్తా. యావ హి దససఙ్ఖా సఙ్ఖ్యేయ్యప్పధానాతి. తథా **ద్వే తీణీ**తిఆదీనమ్పి పఞ్ఞత్తీనం. సఙ్ఖాతబ్బో పన అత్థో కోచి విజ్జమానో, కోచి అవిజ్జమానో, కోచి సహ విసుఞ్చ తదుభయం మిస్సోతి **ఛపి పఞ్ఞత్తియో భజతీ**తి.

ఇతరాతి ఉపాదాసమోధానతజ్జాసన్తతిపఞ్ఞత్తియో వుత్తావసేసా ఉపనిధాపఞ్ఞత్తిఉపనిక్ఖిత్తపఞ్ఞత్తియో చ. సత్తరథాదిభేదా ఉపాదాపఞ్ఞత్తి, దీఘరస్సాదిభేదా ఉపనిధాపఞ్ఞత్తి చ అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి. హత్థగతాదివిసిట్ఠా ఉపనిధాపఞ్ఞత్తి, సమోధానపఞ్ఞత్తి చ అవిజ్జమానేనఅవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి. తథేవ "సువణ్ణవణ్ణో బ్రహ్మస్సరో"తిఆదికా విజ్జమానగబ్భా విజ్జమానేనఅవిజ్జమానపఞ్ఞత్తిం భజన్తీతి ఆహ "**యథాయోగం తం తం పఞ్ఞత్తి**"న్తి. తేన వుత్తం "దుతియం తతియం...పే... భజన్తీ"తి. **యఞ్హీ**తిఆది యథావుత్తఉపనిధాఉపనిక్ఖిత్తపఞ్ఞత్తీనం అవిజ్జమానేనఅవిజ్జమానపఞ్ఞత్తిభావసమత్థనం. తత్థ **తఞ్చ సఙ్ఖాన**న్తి యం "పఠమం ఏక"న్తిఆదికం సఙ్ఖానం, తఞ్చ సఙ్ఖాముఖేన గహేతబ్బరూపం. **చ**-సద్దేన సఙ్ఖ్యేయ్యం సఙ్గణ్హాతి.

తమ్పి హి పఞ్ఞాపేతబ్బం పఞ్ఞత్తీతి. తస్సా పన పరమత్థతో అభావో వుత్తోయేవ. **కిఞ్చి నత్థీ**తి పరమత్థతో కిఞ్చి నత్థి. **తథాతి** ఇమినా అవిజ్జమానేనఅవిజ్జమానభావన్తి ఏతం ఆకడ్ఢతి. తేనాహ "**న హి...పే.... విజ్జమానో**"తి.

ఓకాసేతి అవీచిపరనిమ్మితవసవత్తీపరిచ్ఛిన్నే పదేసే. సో హి కామాధిట్ఠానతో "కామో"తి వుచ్చతి. **కమ్మనిబ్బత్తక్ఖన్ధేసూ**తి ఇమినా ఉత్తరపదలోపేన కామభవం "కామో"తి వదతి. భణనం సద్దో చేతనా వా, తంసమఙ్గితాయ తబ్బిసిట్ఠే పుగ్గలే భాణకోతి పఞ్ఞత్తీతి ఆహ "**విజ్జమానేనఅవిజ్జమానపఞ్ఞత్తిపక్ఖం భజతీ**"తి. యేభుయ్యేన రూపాయతనగ్గహణముఖేన రూపసఙ్ఖాతేన సణ్ఠానం గయ్హతీతి తస్స తేన అభేదోపచారం కత్వా వుత్తం "**రూపాయతనసఙ్ఖాతేన సణ్ఠానేనా**"తి. యం అభేదోపచారం భిన్దితుం అజానన్తా నికాయన్తరియా రూపాయతనం సణ్ఠానసభావం పటిజానన్తి. "కిసో పుగ్గలో, థూలో పుగ్గలో, కిసో దణ్డో, థూలో దణ్డో"తిఆదినా పుగ్గలాదీనం పఞ్ఞాపనా తథాతథాసన్నివిట్ఠే రూపసఙ్ఖాతే కిసాదిసణ్ఠానపఞ్ఞత్తి, న రూపాయతనమత్తేతి ఆహ "**సణ్ఠానన్తి వా రూపాయతనే అగ్గహితే**"తి. **పచ్చత్తధమ్మనామవసేనా**తి "పథవీ ఫస్సో"తిఆదినా ధమ్మానం తంతంనామవసేన. కిచ్చపఞ్ఞత్తిఆదివిభాగేన పవత్తో అయమ్పి ఆచరియవాదో "కిచ్చపఞ్ఞత్తి ఏకచ్చా భూమిపఞ్ఞత్తి పచ్చత్తపఞ్ఞత్తి అసఙ్ఖతపఞ్ఞత్తి చ విజ్జమానపఞ్ఞత్తి, లిఙ్గపఞ్ఞత్తి ఏకచ్చా పచ్చత్తపఞ్ఞత్తి చ అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి, ఏకచ్చా కిచ్చపఞ్ఞత్తి విజ్జమానేనఅవిజ్జమానపఞ్ఞత్తి, ఏకచ్చా భూమిసణ్ఠానపఞ్ఞత్తి విజ్జమానేన వా అవిజ్జమానేన వా అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తీ"తి దస్సితత్తా "ధమ్మకథా ఇత్థిలిఙ్గ"న్తిఆదీనం విజ్జమానేనవిజ్జమానపఞ్ఞత్తిభావో, అవిజ్జమానేనఅవిజ్జమానపఞ్ఞత్తిభావో చ దస్సితనయోతి ఆహ "**సబ్బసఙ్గాహకోతి దట్ఠబ్బో**"తి. ఉపాదాపఞ్ఞత్తిఆదిభావో చేత్థ కిచ్చపఞ్ఞత్తిఆదీనం కిచ్చపఞ్ఞత్తిఆదిభావో చ తాసం యథారహం విభావేతబ్బో.

౨. సఙ్ఖేపప్పభేదవసేనాతి "యావతా పఞ్చక్ఖన్ధా"తి సబ్బేపి ఖన్ధే ఖన్ధభావసామఞ్ఞేన సంఖిపనవసేన, "యావతా రూపక్ఖన్ధో"తిఆదినా ఖన్ధానం తతో సామఞ్ఞతో పకారేహి భిన్దనవసేన చ. **అయం అత్థో**తి అయం పఞ్ఞత్తిసఙ్ఖాతో అత్థో. సామఞ్ఞతో వా హి ధమ్మానం పఞ్ఞాపనం హోతి విసేసతో వా. విసేసో చేత్థ అత్తనో సామఞ్ఞాపేక్ఖాయ వేదితబ్బో, విసేసాపేక్ఖాయ పన సోపి సామఞ్ఞం సమ్పజ్జతీతి "కిత్తావతా ఖన్ధానం ఖన్ధపఞ్ఞత్తీ"తి పుచ్ఛాయ సఙ్ఖేపతో విస్సజ్జనవసేన "యావతా పఞ్చక్ఖన్ధా"తి వుత్తన్తి తత్థాపి "ఖన్ధానం ఖన్ధపఞ్ఞత్తీ"తి ఆనేత్వా యోజేతబ్బన్తి ఆహ "**యావతా...పే.... పఞ్ఞత్తీ**"తి. "యావతా పఞ్చక్ఖన్ధా, ఏత్తావతా ఖన్ధానం ఖన్ధపఞ్ఞత్తి. యావతా రూపక్ఖన్ధో...పే.... విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో, ఏత్తావతా ఖన్ధానం ఖన్ధపఞ్ఞత్తీ"తి ఏవమేత్థ పాళియోజనా కాతబ్బా. ఏవఞ్హి సఙ్ఖేపతో పభేదతో చ ఖన్ధపఞ్ఞత్తి విస్సజ్జితా హోతి. తథా హి ఇమస్సేవ అత్థస్స అట్ఠకథాయం వుత్తభావం దస్సేన్తో "**యత్తకేన...పే.... ఆదికేనా**"తి ఆహ. **తత్థా**తి తస్మిం విస్సజ్జనస్స అత్థవచనే, తస్మిం వా విస్సజ్జనపాఠే తదత్థవచనే చ. **పభేదనిదస్సనమత్త**న్తి పభేదస్స ఉదాహరణమత్తం. **అవుత్తోపి సబ్బో** భూతుపాదికో, సుఖాదికో చ పభేదో. తం పన భూమిముఖేన దస్సేతుం "**రూపక్ఖన్ధో కామావచరో**"తిఆది వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

ఏవం అట్ఠకథాయం ఆగతనయేన పాళియా అత్థయోజనం దస్సేత్వా ఇదాని తం పకారన్తరేన దస్సేతుం "**అయం వా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **అయం వా**తి వుచ్చమానం సన్ధాయాహ. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం ఖన్ధపఞ్ఞత్తివిస్సజ్జనే. **ఇద**న్తి ఇదం పదం. **యత్తకో...పే.... ఖన్ధపఞ్ఞత్తియా పభేదో**తి ఇమినా సఙ్ఖేపతో విత్థారతో చ ఖన్ధానం పభేదం పతి పఞ్ఞత్తివిభాగోతి దస్సితం హోతి. తేనాహ "**వత్థుభేదేన...పే.... దస్సేతీ**"తి. **పకరణన్తరే**తి విభఙ్గపకరణే. తత్థ హి సాతిసయం ఖన్ధానం విభాగపఞ్ఞత్తి వుత్తా. తేనాహ అట్ఠకథాయం "**సమ్మాసమ్బుద్ధేన హి...పే.... కథితా**"తి. ఏత్థ చ పఠమనయే సముఖేన, దుతియే వత్థుముఖేన పఞ్ఞత్తియా విభాగా దస్సితాతి అయమేతేసం విసేసో.

ఏస నయోతి ఇమినా ఖన్ధపఞ్ఞత్తియా వుత్తమత్థం ఆయతనపఞ్ఞత్తియాదీసు అతిదిసతి. తత్థ ''**యావతా పఞ్చక్ఖన్ధా**''తి, ''**ఖన్ధానం ఖన్ధపఞ్ఞత్తీ**''తి ఇదం పఞ్ఞత్తినిద్దేసపాళియా ఆదిపరియోసానగ్గహణముఖేన దస్సనం. ''**యావతా ద్వాదసాయతనానీ**''తి, ''**ఆయతనానం ఆయతనపఞ్ఞత్తీ**''తి ఇమస్స అత్థో ''**యత్తకేన పఞ్ఞాపనేన సఙ్ఖేపతో ద్వాదసాయతనానీ**''తి ఏతేన దస్సితో, ''**యావతా చక్ఖాయతన**''న్తిఆదికస్స పన ''**పభేదతో చక్ఖాయతన**''న్తిఆదికేనాతి. తత్థ ''**చక్ఖాయతనం...పే.... ధమ్మాయతన**''న్తి పభేదనిదస్సనమత్తమేతం. ఏతేన అవుత్తోపి సబ్బో సఙ్గహితో హోతీతి ''**తత్రాపి దసాయతనా కామావచరా**''తిఆది వుత్తం. అయం వా ఏత్థ పాళియా అత్థయోజనా – "యావతా"తి ఇదం సబ్బేహి పదేహి యోజేత్వా "యత్తకాని ద్వాదసాయతనాని...పే.... యత్తకో ద్వాదసన్నం ఆయతనానం, తప్పభేదానఞ్చ చక్ఖాయతనాదీనం పభేదో, తత్తకో ఆయతనానం ఆయతనపఞ్ఞత్తియా పభేదో"తి పకరణన్తరే వుత్తేన వత్థుపభేదేన ఆయతనపఞ్ఞత్తియా పభేదం దస్సేతీతిఆదినా ఇతరపఞ్ఞత్తీసుపి నయో యోజేతబ్బో.

౭. "ఛ పఞ్ఞత్తియో...పే.... పుగ్గలపఞ్ఞత్తీ"తి ఇమం అపేక్ఖిత్వా "కిత్తావతా...పే.... ఏత్తావతా ఇన్ద్రియానం ఇన్ద్రియపఞ్ఞత్తీ"తి అయం పాళిపదేసో నిద్దేసోపి సమానో పకరణన్తరే వత్థుభేదేన వుత్తం ఖన్ధాదిపఞ్ఞత్తిప్పభేదం ఉపాదాయ ఉద్దేసోయేవ హోతీతి ఆహ ''**ఉద్దేసమత్తేనేవాతి అత్థో**''తి.

మాతికావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. నిద్దేసవణ్ణనా

౧. ఏకకనిద్దేసవణ్ణనా

౧. పచ్చనీకధమ్మానం ఝాపనట్ఠేన ఝానం, తతో సుట్ఠు విముచ్చనట్ఠేన విమోక్ఖోతి నిప్పరియాయేన ఝానఙ్గానేవ విమోక్ఖోతి అట్ఠకథాధిప్పాయో. టీకాకారేన పన "అభిభాయతనం వియ ససమ్పయుత్తం ఝానం విమోక్ఖో"తి మఞ్ఞమానేన ''**అధిప్పాయేనాహా**''తి వుత్తం. ఝానధమ్మా హి సమ్పయుత్తధమ్మేహి సద్ధింయేవ పటిపక్ఖతో విముచ్చన్తి, న వినా, తథా అభిరతివసేన ఆరమ్మణే నిరాసఙ్కప్పవత్తిపీతి అధిప్పాయో. యథా వా ఝానఙ్గానం ఝానపచ్చయేన పచ్చయభావతో సవిసేసో ఝానపరియాయో, ఏవం విమోక్ఖకిచ్చయోగతో తేసం సవిసేసో విమోక్ఖపరియాయో, తదుపచారేన సమ్పయుత్తానం వేదితబ్బో. **పఠమం సమఙ్గిభావత్థ**న్తి పటిలాభం సన్ధాయాహ. "ఫుసిత్వా విహరతీతి పటిలభిత్వా ఇరియతీ"తి హి వుత్తం. అట్ఠకథాయం "యేన హి సద్ధిం...పే.... పటిలద్ధా నామ హోన్తీ"తి తేహి సాధేతబ్బసహజాతాదిపచ్చయలాభోయేవేత్థ పటిలాభో దట్ఠబ్బో. యథా ఫస్సో యత్థ ఉప్పన్నో, తం ఆరమ్మణం ఫుసతీతి వుచ్చతి, ఏవం సమ్పయుత్తధమ్మేపి తంసభావత్తాతి ఆహ ''**సమ్ఫస్సేన ఫుసనత్థ**''న్తి. తస్స "వివరతీ"తి ఇమినా సమ్బన్ధో. **ఇతరేహీ**తి ఉపచారమ్పీతిఆదినా ఉపచారపురిమప్పనాపరప్పనానం పటిలాభకారణన్తి వచనేహి. **ఇతరే కారణత్థే**తి "ఉపచారేన...పే.... ఫుసతియేవా"తి వుత్తే కారణత్థదీపకే అత్థే. ఫుసతి ఫలం అధిగచ్ఛతి ఏతాయాతి కారణభావస్స ఫుసనాపరియాయో వేదితబ్బో.

పఠమత్థమేవాతి సమఙ్గిభావత్థమేవ. **తాని అఙ్గానీ**తి ఇమినా ఝానకోట్ఠాసభావేన వుత్తధమ్మాయేవ గహితా, న ఫస్సపఞ్చమకఇన్ద్రియట్ఠకాదిభావేనాతి వుత్తం ''**సేసా...పే.... సఙ్గహితానీ**''తి. **ఏవం సతీ**తి సుఖసఙ్ఖాతఝానఙ్గతో

వేదనాసోమనస్సిన్ద్రియానం సేసితబ్బభావే సతి. ఏవఞ్హి నేసం ఫస్సకతా ఇతరస్స ఫస్సితబ్బతావ సియా. తేనాహ "**సుఖస్స ఫుసితబ్బత్తా**"తి. **వేదయితాధిపతేయ్యట్ఠేహీ**తి ఆరమ్మణానుభవనసఙ్ఖాతేన వేదయితసభావేన, తస్సేవ సాతవిసేససఙ్ఖాతేన సమ్పయుత్తేహి అనువత్తనీయభావేన చ. **ఉపనిజ్ఝాయనభావో**పి యథావుత్తవేదయితాధిపతేయ్యట్ఠవిసిట్ఠో ఓళారికస్స ఆరమ్మణస్స నిజ్ఝాయనభావో. అభిన్నసభావోపి హి ధమ్మో పురిమవిసిట్ఠపచ్చయవిసేససమ్భవేన విసేసేన భిన్నాకారో హుత్వా విసిట్ఠఫలభావం ఆపజ్జతి. యథేకంయేవ కమ్మం చక్ఖాదినిబ్బత్తిహేతుభూతం కమ్మం. తేన వుత్తం "**వేదయితా... పే... వుత్తత్తా**"తి. **అఙ్గానీ**తి నాయం తప్పరభావేన బహువచననిద్దేసో అనన్తభావతో, కేవలఞ్చ అఙ్గానం బహుత్తా బహువచనం, తేన కిం సిద్ధం? పచ్చేకమ్పి యోజనా సిద్ధా హోతి. తేన వుత్తం "**పచ్చేకమ్పి యోజనా కాతబ్బా**"తి. యది "సుఖం లభేత్వా"తి యోజనాయం సేసా తయో ఖన్ధా హోన్తి, సేసా తయో, చత్తారో చ ఖన్ధా హోన్తీతి వత్తబ్బం సియాతి? న, చతూసు తిణ్ణం అన్తోగధత్తా. తేనాహ "**సబ్బయోజనా...పే... వుత్త**"న్తి.

౨. **అసమయవిమోక్ఖేనా**తి హేట్ఠామగ్గవిమోక్ఖేన. సో హి లోకియవిమోక్ఖో వియ అధిగమవళఞ్జనత్థం పకప్పేతబ్బసమయవిసేసాభావతో ఏవం వుత్తో. అగ్గమగ్గవిమోక్ఖో పన ఏకచ్చాసవవిముత్తివచనతో ఇధ నాధిప్పేతో. తేనాహ "**ఏకచ్చే ఆసవా పరిక్ఖీణా హోన్తీ**"తి. **ఏకచ్చేహి ఆసవేహి విముత్తో**తి దిట్ఠాసవాదీహి సముచ్ఛేదవిముత్తియా విముత్తో. **అసమయ...పే... లాభేనా**తి యథావుత్తఅసమయవిమోక్ఖస్స ఉపనిస్సయభూతస్స అధిగమేన. తతో ఏవ **సాతిసయేన,** ఏకచ్చేహి కామాసవేహి విముత్తో విక్ఖమ్భనవసేనాతి అత్థో. **సో ఏవ** ఏకచ్చసమయవిమోక్ఖలాభీ యథావుత్తో **సమయవిముత్తో** అసమయవిమోక్ఖవిసేసస్స వసేన సమయవిమోక్ఖపఞ్ఞత్తియా అధిప్పేతత్తా. **సోతి** అసమయవిమోక్ఖూపనిస్సయసమయవిమోక్ఖలాభీ. **తేన** సాతిసయేన సమయవిమోక్ఖేన. **తథావిముత్తోవ హోతీ**తి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో హేతుఅత్థో. యస్మా తథావిముత్తో హోతి, తస్మా సమయవిముత్తపఞ్ఞత్తిం లద్ధుం అరహతీతి పరిఞ్ఞాతత్థం హేతునా పతిట్ఠాపేతి. బ్యతిరేకముఖేనపి తమత్థం పాకటతరం కాతుం "**పుథుజ్జనో పనా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **సముదాచారభావతో**తి సముదాచారస్స సమ్భవతో. **సోతి** ఝానలాభీ పుథుజ్జనో.

యది పునరావత్తకధమ్మతాయ పుథుజ్జనో సమయవిముత్తోతి న వుత్తో, తదభావతో కస్మా అరహా తథా న వుత్తోతి ఆహ "**అరహతో పనా**"తిఆది. **తదకారణభావ**న్తి తేసం విమోక్ఖానం, తస్స వా సమయవిముత్తిభావస్స అకారణభావం. **సబ్బో**తి సుక్ఖవిపస్సకోపి సమథయానికోపి అట్ఠవిమోక్ఖలాభీపి . బహిఅబ్భన్తరభావా అపేక్ఖాసిద్ధా, వత్తు అధిప్పాయవసేన గహేతబ్బరూపా చాతి ఆహ "**బాహిరానన్తి లోకుత్తరతో బహిభూతాన**"న్తి.

౩. **రూపతో అఞ్ఞం న రూప**న్తి తత్థ రూపపటిభాగం కసిణరూపాది రూప-సద్దేన గహితన్తి తదఞ్ఞం పఠమతతియారుప్పవిసయమత్తం అరూపక్ఖన్ధనిబ్బానవినిముత్తం అరూప-సద్దేన గహితం దట్ఠబ్బం. పటిపక్ఖభూతేహి కిలేసచోరేహి అమూసితబ్బం ఝానమేవ **చిత్తమఞ్జూసం. సమాధి**న్తి వా సమాధిసీసేన ఝానమేవ వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

౪. **అత్తనో అనురూపేన పమాదేనా**తి ఏత్థ అనాగామినో అధికుసలేసు ధమ్మేసు అసక్కచ్చఅసాతచ్చకిరియాదినా. ఖీణాసవస్స పన తాదిసేన పమాదపతిరూపకేన, తాదిసాయ వా అసక్కచ్చకిరియాయ. సా చస్స ఉస్సుక్కాభావతో వేదితబ్బా. పటిప్పస్సద్ధసబ్బుస్సుక్కా హి తే ఉత్తమపురిసా. **సమయేన సమయ**న్తి సమయే సమయే. భుమ్మత్థే హి ఏతం

కరణవచనం ఉపయోగవచనఞ్చ. **అనిప్ఫత్తితో**తి సమాపజ్జితుం అసక్కుణేయ్యతో. **అస్సాతి** "తేసఞ్హీ"తిఆదినా వుత్తస్స ఇమస్స అట్ఠకథావచనస్స. **తేనాతి** యథాభతేన సుత్తేన.

౨. యేనాధిప్పాయేన **"ధమ్మేహీ"తి వత్తబ్బన్తి** వుత్తం, తం వివరన్తో **"ఇధా"**తిఆదిమాహ. తత్థ **ఇధాతి** "పరిహానధమ్మో అపరిహానధమ్మో"తి ఏతస్మిం పదద్వయే. **తత్థాతి** "కుప్పధమ్మో అకుప్పధమ్మో"తి పదద్వయే. సతి వచననానత్తే అత్థేవ వచనత్థనానత్తన్తి ఆహ **"వచనత్థనానత్తమత్తేన వా"**తి. వచనత్థగ్గహణముఖేన గహేతబ్బస్స పన విభావనత్థస్స నత్థేత్థ నానత్తం, యతో తేసం పరియాయన్తరతాసిద్ధి.

౭-౮. **సమాపత్తిచేతనాతి** యాయ చేతనాయ సమాపత్తిం నిబ్బత్తేతి సమాపజ్జతి చ. తేనాహ **"తదాయూహనా"**తి. ఆరక్ఖపచ్చుపట్ఠానా సతీతి కత్వా ఆహ **"అనురక్ఖణా...పే.... సతీ"**తి. తేనాహ "ఏకారక్ఖో సతారక్ఖేన చేతసా విహరతీ"తి. తథా హి సా "కుసలాకుసలానం ధమ్మానం గతియో సమన్నేసతీ"తి వుత్తా.

౧౧. అగ్గమగ్గట్ఠోపి ఇతరమగ్గట్ఠా వియ అనుపచ్ఛిన్నభయత్తా భయూపరతవోహారం లభతీతి ఆహ **"అరహత్తమగ్గట్ఠో చ...పే.... భయూపరతో"**తి.

౧౨. **కేచీతి** తిహేతుకపటిసన్ధికే మన్దబుద్ధికే సన్ధాయాహ. తేన వుత్తం **"దుప్పఞ్ఞాతి ఇమినా గయ్హన్తీ"**తి. దుబ్బలా పఞ్ఞా యేసం తే దుప్పఞ్ఞాతి.

౧౪. అనియతధమ్మసమన్నాగతస్సేవ పచ్చయవిసేసేన నియతధమ్మపటిలాభోతి ఆహ **"యత్థ...పే.... హోన్తీ"**తి. **తదభావాతి** నియతానియతవోమిస్సాయ పవత్తియా అభావా.

౧౬. **పరియాదియితబ్బానీతి** పరియాదకేన మగ్గేన ఖేపేతబ్బాని. తణ్హాదీనం పలిబుధనాదికిరియాయ మత్థకప్పత్తియా సీసభావో వేదితబ్బో, నిబ్బానస్స పన విసఙ్ఖారభావతో సఙ్ఖారసీసతా. తేనాహ **"సఙ్ఖారవివేకభూతో నిరోధో"**తి. కేచి పన "సఙ్ఖారసీసం నిరోధసమాపత్తీ"తి వదన్తి, తం తేసం మతిమత్తం పఞ్ఞత్తిమత్తస్స సీసభావానుపపత్తితో తదుద్ధఞ్చ సఙ్ఖారప్పవత్తిసబ్భావతో. **సహ వియాతి** ఏకజ్ఝం వియ. ఏతేన సమ-సద్దస్స అత్థమాహ. సహత్థో హేస సమ-సద్దో. **సంసిద్ధిదస్సనేనాతి** సంసిద్ధియా నిట్ఠానస్స ఉపరమస్స దస్సనేన.

ఇధాతి ఇమిస్సా పుగ్గలపఞ్ఞత్తిపాళియా, ఇమిస్సా వా తదట్ఠకథాయ. **కిలేసపవత్తసీసానన్తి** కిలేససీసపవత్తసీసానం. తేసు హి గహితేసు ఇతరమ్పి పరియాదియితబ్బం కిలేసభావేన పరియాదియితబ్బతాసామఞ్ఞేన చ గహితమేవ హోతీతి కిలేసవట్టపరియాదానేన మగ్గస్స ఇతరవట్టానమ్పి పరియాదియనం. వట్టుపచ్ఛేదకేన మగ్గేనేవ హి జీవితిన్ద్రియమ్పి అనవసేసతో నిరుజ్ఝతీతి. కస్మా పనేత్థ పవత్తసీసం విసుం గహితన్తి చోదనం సన్ధాయాహ **"పవత్తసీసమ్పీ"**తిఆది. ఓధిసో చ అనోధిసో చ కిలేసపరియాదానే సతి సిజ్ఝమానా పచ్చవేక్ఖణవారా తేన నిప్ఫాదేతబ్బాతి వుత్తా. తేనేవాహ **"కిలేసపరియాదానస్సేవ వారా"**తి. ఇదాని తమత్థం ఆగమేన సాధేన్తో **"విముత్తస్మి"**న్తిఆదిమాహ. **చుతిచిత్తేన హోతీతి** ఇదం యథావుత్తస్స కిలేసపరియాదానసమాపనభూతస్స పచ్చవేక్ఖణవారస్స చుతిచిత్తేన పరిచ్ఛిన్నత్తా వుత్తం, తస్మా చుతిచిత్తేన పరిచ్ఛేదకేన పరిచ్ఛిన్నం హోతీతి అత్థో.

౧౭. **తిట్ఠేయ్యాతి** న ఉపగచ్ఛేయ్య. ఠానఞ్హి గతినివత్తి. తేన వుత్తం ''**నప్పవత్తేయ్యా**''తి.

౧౮. పయిరుపాసనాయ బహూపకారత్తా **పయిరుపాసితబ్బత్తా**.

౨౦. అగ్గవిజ్జా యస్స అనధిగతవిజ్జాద్వయస్స హోతి, సో చే పచ్ఛా విజ్జాద్వయం అధిగచ్ఛతి, తస్స పఠమం అధిగతవిజ్జాద్వయస్స వియ అతేవిజ్జతాభావా యదిపి నిప్పరియాయతా తేవిజ్జతా, పఠమం అధిగతవిజ్జాద్వయస్స పన సా సవిసేసాతి దస్సేన్తో ''**యాయ కతకిచ్చతా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **అగ్గవిజ్జాతి** ఆసవక్ఖయఞాణం, అగ్గమగ్గఞాణమేవ వా వేదితబ్బం. సా చ తేవిజ్జతాతి యోజనా.

౨౨. **తత్థేవాతి** సచ్చాభిసమ్బోధే ఏవ.

౨౪. **తన్తి** నిరోధసమాపత్తిలాభినో ఉభతోభాగవిముత్తతావచనం. **వుత్తలక్ఖణూపపత్తికోతి** ద్వీహి భాగేహి ద్వే వారే విముత్తోతి ఏవం వుత్తలక్ఖణేన ఉపపత్తితో యుత్తితో సమన్నాగతో. **ఏసేవ నయోతి** యథా చతున్నం అరూపసమాపత్తీనం ఏకేకతో నిరోధతో చ వుట్ఠాయ అరహత్తం పత్తానం వసేన పఞ్చ ఉభతోభాగవిముత్తా వుత్తా, తథా సేక్ఖభావం పత్తానం వసేన పఞ్చ కాయసక్ఖినో హోన్తీతి కత్వా వుత్తం.

దస్సనకారణాతి ఇమినా "దిస్వా"తి ఏత్థ త్వా-సద్దో హేతుఅత్థోతి దస్సేతి యథా "సీహం దిస్వా భయం హోతీ"తిఆదీసు. దస్సనే సతి పరిక్ఖయో, నాసతీతి ఆహ ''**దస్సనాయత్తపరిక్ఖయత్తా**''తి. **పురిమకిరియాతి** ఆసవానం ఖయకిరియాయ పురిమకిరియా. సమానకాలత్తేపి హి కారణకిరియా ఫలకిరియాయ పురిమసిద్ధా వియ వోహరీయతి. **తతో** నామకాయతో ముచ్చనతో. యతో హి యేన ముచ్చితబ్బం, తం నిస్సితో హోతీతి వుత్తం ''**నామనిస్సితకో**''తి. **తస్సాతి** కాయద్వయవిముత్తియా ఉభతోభాగవిముత్తభావస్స. అరూపలోకే హి ఠితారహన్తవసేనాయమత్థో వుత్తో. తేనాహ ''**సుత్తే హీ**''తిఆది.

ద్వీహి భాగేహీతి విక్ఖమ్భనసముచ్ఛేదభాగేహి. **ద్వే వారేతి** కిలేసానం విక్ఖమ్భనసముచ్ఛిన్దనవసేన ద్విక్ఖత్తుం. **కిలేసేహి విముత్తోతి** ఇదం పఠమతతియవాదానం వసేన వుత్తం, ఇతరం దుతియవాదస్స. అరూపజ్ఝానం యదిపి రూపసఞ్ఞాదీహి విముత్తం తంసమతిక్కమాదినా పత్తబ్బత్తా, పవత్తినివారకేహి పన కామచ్ఛన్దాదీహియేవస్స విముత్తి సాతిసయాతి దస్సేన్తో ''**నీవరణసఙ్ఖాతనామకాయతో విముత్త**''న్తి ఆహ. యఞ్చాపి అరూపజ్ఝానం రూపలోకే వివేకట్ఠతావసేనపి రూపకాయతో విముత్తం, తం పన రూపపటిబన్ధఛన్దరాగవిక్ఖమ్భనేనేవ హోతీతి విక్ఖమ్భనమేవ పధానన్తి వుత్తం ''**రూపతణ్హావిక్ఖమ్భనేన రూపకాయతో చ విముత్తత్తా**''తి. **ఏకదేసేన ఉభతోభాగవిముత్తం నామ హోతి** సముచ్ఛేదవిముత్తియా అభావా.

౨౫. "సత్తిసయో"తి వియ సముదాయే పవత్తో వోహారో అవయవేపి దిస్సతీతి దస్సేన్తో ఆహ ''**అట్ఠవిమోక్ఖేకదేసేన... పే.... వుచ్చతీ**''తి.

౨౬. **ఫుట్ఠానన్తి** ఫస్సితానం, అధిగతానన్తి అత్థో. **అన్తోతి** అన్తసదిసో ఫస్సనాయ పరకాలో. తదనన్తరో హి తప్పరియోసానో వియ హోతీతి. కాలవిసయో చాయం అన్త-సద్దో, న పన కాలత్థో. తేనాహ ''**అధిప్పాయో**''తి.

నామకాయేకదేసతోతి నీవరణసఙ్ఖాతనామకాయేకదేసతో. **ఆలోచితో పకాసితో వియ హోతి** విబన్ధవిక్ఖమ్భనేన ఆలోచనే పకాసనే సమత్థస్స ఞాణచక్ఖునో అధిట్ఠానసముప్పాదనతో. **న తు విముత్తో**తి విముత్తోతి న వుచ్చతేవ.

౨౮. **ఇమం పన నయ**న్తి "అపిచ తేస"న్తిఆదినా ఆగతవిధిం. **యేన విసేసేనా**తి యేన కారణవిసేసేన. **సో**తి దిట్ఠిప్పత్తసద్ధావిముత్తానం యథావుత్తో పఞ్ఞాయ విసేసో. **పటిక్ఖిపో కతో** కారణస్స అవిభావితత్తా. ఉభతోభాగవిముత్తో వియ, పఞ్ఞావిముత్తో వియ వా సబ్బథా అవిముత్తస్స సావసేసవిముత్తియమ్పి దిట్ఠిప్పత్తస్స వియ పఞ్ఞాయ సాతిసయాయ అభావతో **సద్ధామత్తేన విముత్తభావో** దట్ఠబ్బో. **సద్ధాయ అధిముత్తో**తి ఇదం ఆగమనవసేన సద్ధాయ అధికభావం సన్ధాయ వుత్తం, మగ్గాధిగమతో పనస్స పచ్చక్ఖమేవ ఞాణదస్సనం.

౩౧. "సోతోతి అరియమగ్గస్స నామ"న్తి నిప్పరియాయేన తంసమఙ్గీ సోతాపన్నోతి అధిప్పాయేన చోదకో "అపి-సద్దో కస్మా వుత్తో"తి చోదనం ఉట్ఠాపేత్వా "**ననూ**"తిఆదినా అత్తనో అధిప్పాయం వివరతి. ఇతరో "**నాపన్న**"న్తిఆదినా పరిహరతి. **సమన్నాగతో ఏవ నామ** లోకుత్తరధమ్మానం అకుప్పసభావత్తా. **ఇతరేహీ**తి దుతియమగ్గట్ఠాదీహి. **సో ఏవా**తి పఠమఫలట్ఠో ఏవ. **ఇధా**తి ఇమస్మిం సత్తక్ఖత్తుపరమనిద్దేసే. సోతం వా అరియమగ్గం ఆదితో పన్నో అధిగతోతి సోతాపన్నోతి వుచ్చమానే దుతియమగ్గట్ఠాదీనం నత్థేవ సోతాపన్నభావాపత్తి. సుత్తే పన **సోతం** అరియమగ్గం **ఆదితో** మరియాదం అముఞ్చిత్వావ **పన్నో** పటిపజ్జతీతి కత్వా మగ్గసమఙ్గీ "సోతాపన్నో"తి వుత్తో. పరియాయేన ఇతరోపి తస్స అపరిహానధమ్మత్తా సోతాపన్నోతి వేదితబ్బం. పహీనావసిట్ఠకిలేసపచ్చవేక్ఖణాయ సముదయసచ్చం వియ దుక్ఖసచ్చమ్పి పచ్చవేక్ఖితం హోతి సచ్చద్వయపరియాపన్నత్తా కిలేసానన్తి ఆహ "**చతుసచ్చపచ్చవేక్ఖణాదీన**"న్తి. **ఆది**-సద్దేన ఫలపచ్చవేక్ఖణఉపరిమగ్గఫలధమ్మే చ సఙ్గణ్హాతి.

౩౨. **మహాకులమేవా**తి ఉళారకులమేవ వుచ్చతి "కులీనో కులపుత్తో"తిఆదీసు వియ.

౩౩. సఞ్ఞానకో అపరిహీనజ్ఝానో కాలకతో బ్రహ్మలోకూపగో హుత్వా వట్టజ్ఝాసయో చే, ఉపరూపరి నిబ్బత్తిత్వా నిబ్బాయతీతి ఆహ "**అనాగామిసభాగో**"తి. యతో సో ఝానానాగామీతి వుచ్చతి. తేనాహ "**అనావత్తిధమ్మో**"తి.

౩౬. పరయోగే త్వా-సద్దో తదన్తో హుత్వా "**పరసద్దయోగే**"తి వుత్తో, అప్పత్వాతి వుత్తం హోతీతి "**అప్పత్తం హుత్వా**"తి ఇమినా వుచ్చతి.

౩౭. **తేనా**తి "ఉపహచ్చా"తి పదేన. నను చ వేముజ్ఝాతిక్కమో "**అతిక్కమిత్వా వేమజ్ఝ**"న్తి ఇమినా పకాసితో హోతీతి అధిప్పాయో.

౪౦. **తణ్హావట్టసోతా** తణ్హావట్టబన్ధా. **తస్సా**తి సోతస్స. సమ్బన్ధే చేతం సామివచనం. ఉద్ధంసోతస్స ఉపరిభవూపగతా ఏకంసికాతి ఆహ "**యత్థ వా తత్థ వా గన్త్వా**"తి. **తస్సా**తి ఉద్ధంసోతస్స. **తత్థా**తి అవిహేసు. **లహుసాలహుసగతికా**తి లహుకాలహుకాయుగతికా, లహుకాలహుకఞాణగతికా వా. **ఉప్పజ్జిత్వావ నిబ్బాయనకాదీహీ**తి **ఆది**-సద్దేన "ఆకాసం లఙ్ఘిత్వా నిబ్బాయతీ"తిఆదినా వుత్తా తిస్సో ఉపమా సఙ్గణ్హాతి. అన్తరాఉపహచ్చపరినిబ్బాయీహి అధిమత్తతా, ఉద్ధంసోతతో అనధిమత్తతా చ అసఙ్ఖారససఙ్ఖారపరినిబ్బాయీనం న వేదితబ్బాతి యోజనా. **తే ఏవా**తి

అన్తరాఉపహచ్చపరినిబ్బాయిఉద్ధంసోతా ఏవ. యది ఏవం అసఙ్ఖారససఙ్ఖారపరినిబ్బాయీనం ఉపమావచనేన తతో మహన్తతరేహి కస్మా వుత్తన్తి చోదనం సన్ధాయాహ **''తతో మహన్త...పే.... దస్సనత్థ''**న్తి.

తేనాతి "నో చస్స, నో చ మే సియా"తి వచనేన. **తేనాతి** వా యథావుత్తేన తస్స అత్థవచనేన. **ఇమస్స దుక్ఖస్సాతి** ఇమస్స సమ్పతి వత్తమానస్స విఞ్ఞాణాదిదుక్ఖస్స. **ఉదయదస్సనం** ఞాణం. **చతూహిపీతి** "నో చస్సా"తి చతూహి పదేహి. **యం అత్థీతి** యం పరమత్థతో విజ్జతి . తేనాహ **''భూతన్తి ససభావ''**న్తి, భూతన్తి ఖన్ధపఞ్చకన్తి అత్థో. యథాహ "భూతమిదన్తి, భిక్ఖవే, సమనుపస్సథా"తి. **వివట్టమానసో** వివిచ్చమానహదయో తణ్హాదిసోతతో నివత్తజ్ఝాసయో. **ఉపేక్ఖకో హోతీతి** చత్తభరియో వియ పురిసో భయం నన్దిఞ్చ పహాయ ఉదాసినో హోతి.

అవిసిట్ఠేతి హీనే. **విసిట్ఠేతి** ఉత్తమే. "భవే"తి వత్వా "సమ్భవే"తి వుచ్చమానం అవుత్తవాచకం హోతీతి దస్సేన్తో **''పచ్చుప్పన్నో''**తిఆదిమాహ. **భూతమేవ వుచ్చతీతి** యం భూతన్తి వుచ్చతి, తదేవ భవోతి చ వుచ్చతి, భవతి అహోసీతి వా. సమ్భవతి ఏతస్మాతి **సమ్భవో. తదాహారో** తస్స భవస్స పచ్చయో. **అనుక్కమేన మగ్గపఞ్ఞాయాతి** విపస్సనానుక్కమేన లద్ధాయ అరియమగ్గపఞ్ఞాయ. **తేనాతి** సేక్ఖేన.

ఏకకనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుకనిద్దేసవణ్ణనా

౬౩. కస్సచీతి కస్సచిపి. **కథఞ్చీతి** కేనచి పకారేన, విక్ఖమ్భనమత్తేనాపీతి వుత్తం హోతి. **అజ్ఝత్తగ్గహణస్సాతి** అత్తానం అధికిచ్చ ఉద్దిస్స పవత్తగ్గాహస్స.

౮౩. పురిమగ్గహితన్తి "కరిస్సతి మే"తిఆదినా చిత్తేన పఠమం గహితం. **తం కతన్తి** తం తాదిసం ఉపకారం. పుఞ్ఞఫలం ఉపజీవన్తో కతఞ్ఞుపక్ఖే తిట్ఠతీతి వుత్తం **''పుఞ్ఞఫలం అనుపజీవన్తో''**తి.

౯౦. గుణపారిపూరియా పరిపుణ్ణో యావదత్థో ఇధ తిత్తోతి ఆహ **''నిట్ఠితకిచ్చతాయ నిరుస్సుక్కో''**తి.

దుకనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. తికనిద్దేసవణ్ణనా

౯౧. సీససంవరభేదేనాతి కాయికవాచసికవీతిక్కమతో సీసేన సంవరవినాసేన. సో పన ద్వారవసేన వుచ్చమానో మనోద్వారికో హోతీతి ఆహ **''మనోసంవరభేదేనా''**తి. ఇదాని తం పకారభేదేన దస్సేన్తో **''సతిసంవరాదిభేదేన వా''**తి ఆహ, ముట్ఠసచ్చాదిప్పవత్తియాతి అత్థో. యం కిఞ్చి సభావభూతం చరితమ్పి "సీల"న్తి వుచ్చతీతి అకుసలస్సపి సీలపరియాయో వుత్తో.

౯౪. సమానవిసయానన్తి పరమఫలాదికో సమానో ఏవరూపో విసయో ఏతేసన్తి సమానవిసయా, తేసం.

౧౦౭. తదత్థో తప్పయోజనో లోకుత్తరసాధకోతి అత్థో. **తస్స** పరమత్థసాసనస్స. **మూలేకదేసత్తాతి** మూలభావేన ఏకదేసత్తా.

౧౧౮. ఉన్నళో ఉగ్గతతుచ్ఛమానో.

౧౨౩. సీలస్స అనుగ్గణ్హనం అపరిసుద్ధియం సోధనం అపారిపూరియం పూరణఞ్చాతి ఆహ **"సోధేతబ్బే చ వడ్ఢేతబ్బే చా"**తి. **అధిసీలం నిస్సాయాతి** అధిసీలం నిస్సయం కత్వా ఉప్పన్నపఞ్ఞాయ.

౧౨౪. గూథసదిసత్తమేవ దస్సేతి, న గూథకూపసదిసత్తన్తి అధిప్పాయో. గూథవసేనేవ హి కూపస్సపి జిగుచ్ఛనీయతాతి. అయఞ్చ అత్థో గూథరాసియేవ గూథకూపోతి ఇమస్మిం పక్ఖే నవత్తబ్బో సియా.

౧౩౦. సరభఙ్గసత్థారాదయో రూపభవాదికామాదిపరిఞ్ఞం కత్వా పఞ్ఞపేన్తో లోకియం పరిఞ్ఞం సమ్మదేవ పఞ్ఞపేన్తీతి ఆహ **"యేభుయ్యేన న సక్కోన్తీ"**తి. అసమత్థభావం వా సన్ధాయ నో చ పఞ్ఞాపేతుం సక్కోన్తీతి వుత్తన్తి యోజనా.

తికనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. చతుక్కనిద్దేసవణ్ణనా

౧౩౩. పరేనాతి అఞ్ఞేన, ఆణత్తేనాతి అత్థో. **ఆణత్తియా అత్తనా చాతి** ఆణాపకస్స ఆణత్తియా, అత్తనా చ ఆణత్తేన కతం తఞ్చ తస్స ఆణాపకస్స యం వచీపయోగేన కతన్తి యోజనా. **ఆణత్తియా పాపస్సాతి** ఆణాపనవసేన పసుతపాపస్స.

౧౪౮. దేసనాయ కరణభూతాయ. **ధమ్మానన్తి** దేసనాయ యథాబోధేతబ్బానం సీలాదిధమ్మానం.

౧౫౨. అనన్తరన్తి ఞాణస్స ఉపట్ఠితన్తి అనన్తరం వుత్తం. కిం పన తన్తి ఆహ **"వచన"**న్తి. **లుజ్జతీతి** ఇదం యేన కారణేన లోక-సద్దో తదత్థే పవత్తో, తం దస్సేతీతి ఆహ **"కారణయుత్త"**న్తి.

౧౫౬. సహితాసహితస్సాతి కుసలసద్దయోగేన సామివచనం భుమ్మత్థేతి దస్సేన్తో ఆహ **"సహితాసహితేతి అత్థో"**తి. సహితభాసనేన దేసకసమ్పత్తి, సహితాసహితకోసల్లేన సావకసమ్పత్తి వేదితబ్బా. పరిససమ్పత్తిపి ఞాణసమ్పన్నస్స ధమ్మకథికస్స పటిభానసమ్పదాయ కారణం హోతీతి ఆహ **"సావకసమ్పత్తియా బోధేతుం సమత్థతాయా"**తి.

౧౫౭. కుసలధమ్మేహీతి సమథవిపస్సనాధమ్మేహి. **చతుత్థో వుత్తో,** యో నేవ సఙ్ఘం నిమన్తేతి, న దానం దేతి.

౧౬౬. యమిదం "కాలేనా"తి వుత్తన్తి "యో తత్థ అవణ్ణో, తమ్పి భణతి కాలేన. యోపి తత్థ వణ్ణో, తమ్పి భణతి కాలేనా"తి యం ఇదం పాళియం వుత్తం, **తత్ర తస్మిం వచనే** వాక్యే **యో** పుగ్గలో "కాలేన భణతీ"తి వుత్తో, **సో కీదిసోతి** విచారణాయ తస్స దస్సనత్థం "కాలఞ్ఞూ హోతీ"తిఆది పాళియం వుత్తన్తి దస్సేన్తో సఙ్గహే ఆహాతి యోజనా.

౧౬౮. పుబ్బుప్పన్నపచ్చయవిపత్తీతి తస్మిం అత్తభావే పఠముప్పన్నపచ్చయవిపత్తి. తేసం విపత్తి పవత్తప్పచ్చయవిపత్తీతి యోజనా.

౧౭౩. **తేసన్తి** పహీనావసిట్ఠకిలేసానం. **విముత్తిదస్సనమేవ హోతి** విముత్తిఅత్థత్తా తందస్సనస్స.

౧౭౪. **తన్తావుతానం వత్థానన్తి** నిద్ధారణే సామివచనం.

౧౭౮. **నామకాయోతి** నామసమూహో. **ఇదమేవ చ ద్వయన్తి** సీలసంవరపూరణం, సాజీవావీతిక్కమనఞ్చాతి ఇదమేవ ద్వయం. **తతోతి** సాజీవావీతిక్కమనతో. కథాయ హలిద్దరాగాదిసదిసతాతి యోజనా. తేనాహ ‘‘**న పుగ్గలస్సా**’’తి.

౧౭౯. **ఇతి-సద్దేనాతి** ‘‘దారుమాసకో’’తి ఏత్థ వుత్తఇతి-సద్దేన. **ఏవంపకారేతి** ఇమినాపి సలాకాదికే సఙ్గణ్హాతి.

౧౮౧. **అవిసటసుఖన్తి** అవిక్ఖేపసుఖం.

౧౮౭. **ఖన్ధధమ్మేసూతి** సఙ్ఖతధమ్మేసు. **తదలాభేనాతి** మగ్గఫలాలాభేన. **అత్థేనాతి** సీలాదిఅత్థేన.

చతుక్కనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పఞ్చకనిద్దేసవణ్ణనా

౧౯౧. **యథా తేసు పటిపజ్జితబ్బన్తి** తేసు పఞ్చసు పుగ్గలేసు యథారహం ఉపమేయ్యోపమాదస్సనముఖేన హితూపదేసపటిపత్తియా యథా అఞ్ఞేహి పటిపజ్జితబ్బన్తి అత్థో. కిరియావాచీ ఆరమ్భ-సద్దో అధిప్పేతో, న ‘‘ఆరమ్భకత్తుస్స కసావపుచ్ఛా’’తిఆదీసు వియ ధమ్మవాచీతి ఆహ ‘‘**ఆరమ్భకిరియావాచకో సద్దో**’’తి. ‘‘నిరుజ్ఝన్తీ’’తి వుత్తత్తా ‘‘**మగ్గకిచ్చవసేనా**’’తి వుత్తం.

౧౯౨. **గహణం** ‘‘ఏవమేత’’న్తి సమ్పటిచ్ఛనం.

౧౯౯. **న ఏవం సమ్బన్ధో** అసమానజాతికత్తా.

పఞ్చకనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. ఛక్కనిద్దేసవణ్ణనా

౨౦౨. **ఇదం** సచ్చాభిసమ్బోధాదికం **సఙ్గహితం హోతి** ఫలస్స హేతునా అవినాభావతో. తేనాహ ‘‘**సామ**’’న్తిఆది. **అనాచరియకేన అత్తనా ఉప్పాదితేనాతి** ఇదం సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణే విజ్జమానగుణకథనం, న తబ్బిధురధమ్మన్తరనివత్తనం తథారూపస్స అఞ్ఞస్స అభావతో. తేనస్స సాచరియకతా, పరతో చ ఉప్పత్తి పటిక్ఖిత్తాతి ఇమమత్థమాహ ‘‘**తత్థా**’’తిఆదినా. తత్థ **సాచరియకత్తం** పరూపదేసహేతుకతా, **పరతో ఉప్పత్తి** ఉపదేసేన వినాపి సన్నిస్సాయ నిబ్బత్తీతి అయమేతేసం విసేసో.

ఛక్కనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సత్తకనిద్దేసవణ్ణనా

౨౦౩. కుసలేసు ధమ్మేసూతి ఆధారే భుమ్మం, న విసయేతి దస్సేన్తో ‘‘**కుసలేసు ధమ్మేసు అన్తోగధా**’’తి ఆహ. ఇదాని విసయలక్ఖణం ఏతం భుమ్మన్తి దస్సేన్తో ‘‘**బోధిపక్ఖియధమ్మేసు వా**’’తిఆదిమాహ. ‘‘**తదుపకారతాయా**’’తి ఇదం కుసలేసు ధమ్మేసు సాధేతబ్బేసూతి ఇమమత్థం సన్ధాయ వుత్తం. **ఉమ్ముజ్జనపఞ్ఞాయాతి** ఉమ్ముజ్జాపనపఞ్ఞాయ, ఉమ్ముజ్జనాకారేన వా పవత్తపఞ్ఞాయ. **తేనేవాతి** ఉమ్ముజ్జనమత్తత్తా ఏవ. యథా హి ఞాణుప్పాదో సంకిలేసపక్ఖతో ఉమ్ముజ్జనం, ఏవం సద్ధుప్పాదోపీతి ఆహ ‘‘**సద్ధాసఙ్ఖాతమేవ ఉమ్ముజ్జన**’’న్తి. **చిత్తవారోతి** చిత్తప్పబన్ధవారో. పచ్చేకం ఠానవిపస్సనాపతరణపతిగాధప్పత్తినిట్ఠత్తా తేసం పుగ్గలానం ‘‘**అనేకే పుగ్గలా**’’తి వుత్తం. కస్మా? తేనత్తభావేన అరహత్తస్స అగ్గహణతో. **తతియపుగ్గలాదిభావన్తి** ఉమ్ముజ్జిత్వా ఠితపుగ్గలాదిభావం.

సత్తకనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. దసకనిద్దేసవణ్ణనా

౨౦౮. సోతాపన్నాదయోతి వుత్తవిసేసయుత్తా సోతాపన్నసకదాగామిఝానానాగామినో. **అసా…పే॰… పనాతి** ఏత్థ **పన**-సద్దో విసేసత్థదీపనో. తేన “అజ్ఝత్తసంయోజనానం సముచ్ఛిన్నత్తా”తి ఇదం విసేసం దీపేతీతి వేదితబ్బం.

దసకనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పుగ్గలపఞ్ఞత్తిపకరణ-అనుటీకా సమత్తా.

కథావత్థుపకరణ-అనుటీకా

గన్థారమ్భవణ్ణనా

సముదాయే ఏకదేసా అన్తోగధాతి సముదాయో తేసం అధిట్ఠానభావేన వుత్తో యథా "రుక్ఖే సాఖా"తి దస్సేతి **''కథాసముదాయస్సా''**తిఆదినా. తత్థ **కథానన్తి** తిస్సో కథా వాదో జప్పో వితణ్డాతి. తేసు యేన పమాణతక్కేహి పక్ఖపటిపక్ఖానం పతిట్ఠాపనపటిక్ఖేపా హోన్తి, సో **వాదో**. ఏకాధికరణా హి అఞ్ఞమఞ్ఞవిరుద్ధా ధమ్మా పక్ఖపటిపక్ఖా యథా "హోతి తథాగతో పరం మరణా, న హోతి తథాగతో పరం మరణా"తి (దీ. ని. ౧.౬౫). నానాధికరణా పన అఞ్ఞమఞ్ఞవిరుద్ధాపి పక్ఖపటిపక్ఖా నామ న హోన్తి యథా "అనిచ్చం రూపం, నిచ్చం నిబ్బాన"న్తి. యేన ఛలజాతినిగ్గహట్ఠానేహి పక్ఖపటిపక్ఖానం పతిట్ఠాపనం పటిక్ఖేపారమ్భో, సో **జప్పో**. ఆరమ్భమత్తమేవేత్థ, న అత్థసిద్ధీతి దస్సనత్థం ఆరమ్భగ్గహణం. యాయ పన ఛలజాతినిగ్గహట్ఠానేహి పటిపక్ఖపటిక్ఖేపాయ వాయమన్తి, సా **వితణ్డా**. తత్థ అత్థవికప్పుపపత్తియా వచనవిఘాతో **ఛలం** యథా "నవకమ్బలోయం పురిసో, రాజా నో సక్ఖీ"తి ఏవమాది . దూసనభాసా **జాతయో, ఉ**త్తరపతిరూపకాతి అత్థో. **నిగ్గహట్ఠానాని** పరతో ఆవి భవిస్సన్తి. ఏవం వాదజప్పవితణ్డప్పభేదాసు తీసు కథాసు ఇధ వాదకథా "కథా"తి అధిప్పేతా. సా చ ఖో అవిపరీతధమ్మతాయ పతిట్ఠాపనవసేన, న విగ్గాహికకథాభావేనాతి వేదితబ్బం. **మాతికాఠపనేనేవాతి** ఉద్దేసదేసనాయ ఏవ. **ఠపితస్సాతి** దేసితస్స. దేసనా హి దేసేతబ్బమత్థం వినేయ్యసన్తానేసు ఠపనతో నిక్ఖిపనతో ఠపనం, నిక్ఖేపోతి చ వుచ్చతి.

గన్థారమ్భవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిదానకథావణ్ణనా

పరినిబ్బానమేవ ...పే.... **వుత్తం**. అభిన్నసభావమ్పి హి అత్థం తదఞ్ఞధమ్మతో విసేసావబోధనత్థం అఞ్ఞం వియ కత్వా వోహరన్తి యథా "అత్తనో సభావం ధారేన్తీతి ధమ్మా"తి (ధ. స. అట్ఠ. ౧). **సాతి** అసఙ్ఖతా ధాతు. **కరణభావేన వుత్తా** యథావుత్తస్స ఉపసమస్స సాధకతమభావం సన్ధాయ. **ధమ్మవాదీ...పే.... దుబ్బలతా వుత్తా** తథారూపాయ పఞ్ఞాయ భావే తాదిసానం పక్ఖభావాభావతో. **లద్ధియాతి** "అత్థి పుగ్గలో సచ్చికట్ఠపరమత్థేన, పరిహాయతి అరహా అరహత్తా"తిఆదిలద్ధియా. **సుత్తన్తేహీతి** దేవతాసంయుత్తాదీహి. **లిఙ్గాకప్ప**భేదం పరతో సయమేవ వక్ఖతి.

భిన్దిత్వా మూలసఙ్గహన్తి మూలసఙ్గీతిం వినాసేత్వా, భేదం వా కత్వా యథా సా ఠితా, తతో అఞ్ఞథా కత్వా. **సఙ్గహితతో వా అఞ్ఞత్రాతి** మూలసఙ్గీతియా సఙ్గహితతో అఞ్ఞత్ర. తేనాహ **''అసఙ్గహితం సుత్త''**న్తి. **నీతత్థం** యథారుతవసేన విఞ్ఞేయ్యత్థత్తా. **నేయ్యత్థం** విపరిణామదుక్ఖతాదివసేన నిద్ధారేతబ్బత్థత్తా. **తీహి ఠానేహీతి** "సూరా సతిమన్తో ఇధ బ్రహ్మచరియవాసో"తి (అ. ని. ౯.౨౧) ఏవం వుత్తేహి తీహి కారణేహి. **అఞ్ఞం సన్ధాయ భణితన్తి** ఏకం పబ్బజ్జాసఙ్ఖాతం బ్రహ్మచరియవాసం సన్ధాయ భణితం. **అఞ్ఞం అత్థం ఠపయింసూతి** సబ్బస్సపి బ్రహ్మచరియవాసస్స వసేన "నత్థి దేవేసు బ్రహ్మచరియవాసో"తిఆదికం (కథా. ౨౭౯) అఞ్ఞం అత్థం ఠపయింసు. సుత్తఞ్చ అఞ్ఞం సన్ధాయ భణితం తతో అఞ్ఞం సన్ధాయ భణితం కత్వా ఠపయింసు, తస్స అత్థఞ్చ అఞ్ఞం ఠపయింసూతి ఏవమేత్థ యోజనా వేదితబ్బా. **సుఞ్ఞతాదీతి ఆది**-సద్దేన అనిచ్చతాదిం సఙ్గణ్హాతి.

గమ్భీరం ఏకదేసం మహాపదేసపరివారాదిం. **ఏకచ్చే సకలం అభిధమ్మం విస్సజ్జింసు** ఛడ్డయింసు సేయ్యథాపి సుత్తన్తికా. తే హి తం న జినవచనన్తి వదన్తి. **కథావత్థుస్స సవివాదత్తే**తిఆది హేట్ఠా నిదానట్ఠకథాయ ఆగతనయం సన్ధాయ వుత్తం. కేచి పన పుగ్గలపఞ్ఞత్తియాపి సవివాదత్తం మఞ్ఞన్తి. ''**తతియసఙ్గీతితో పుబ్బే పవత్తమానానం వసేనా**''తి ఇదం కస్మా వుత్తం, నను తతియసఙ్గీతితో పుబ్బేపి తం మాతికారూపేన పవత్తతేవ? నిద్దేసం వా సన్ధాయ తథా వుత్తన్తి వేదితబ్బం. **అఞ్ఞానీ**తి అఞ్ఞాకారాని అభిధమ్మపకరణాదీని అకరింసు, పవత్తన్తానిపి తాని అఞ్ఞథా కత్వా పఠింసూతి అత్థో . **మఞ్జుసిరీ**తి ఇదం కస్మా వుత్తం. న హి తం నామం పిటకత్తయం అనువత్తన్తేహి భిక్ఖూహి గయ్హతి? ఇతరేహి గయ్హమానమ్పి వా సాసనికపరిఞ్ఞేహి న సాసనావచరం గయ్హతీతి కత్వా వుత్తం. **నికాయనామ**న్తి మహాసఙ్ఘికాదినికాయనామం, దుత్తగుత్తాదివగ్గనామఞ్చ.

సబ్బన్తికానం భేదో సుత్తవాదీతి సబ్బన్తికానం అనన్తరే ఏకో నికాయభేదో సుత్తవాదీ నామ భిజ్జిత్థ. **సహా**తి ఏకజ్ఝం కత్వా, గణియమానాతి అత్థో.

ఉప్పన్నే వాదే సన్ధాయాతి తతియసఙ్గీతికాలే ఉప్పన్నే వాదే సన్ధాయ. **ఉప్పజ్జనకే**తి తతో పట్ఠాయ యావ సద్ధమ్మన్తరధానా ఏత్థన్తరే ఉప్పజ్జనకే. **సుత్తసహస్సాహరణ**ఞ్చేత్థ పరవాదభఞ్జనత్థఞ్చ సకవాదపతిట్ఠాపనత్థఞ్చ. సుత్తేకదేసోపి హి "సుత్త"న్తి వుచ్చతి సముదాయవోహారస్స అవయవేసుపి దిస్సనతో యథా "పటో దడ్ఢో, సముద్దో దిట్ఠో"తి చ. తే పనేత్థ సుత్తపదేసా "అత్థి పుగ్గలో అత్తహితాయ పటిపన్నో"తిఆదినా ఆగతా వేదితబ్బా.

నిదానకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

మహావగ్గో

౧. పుగ్గలకథా

౧. సుద్ధసచ్చికట్ఠో

౧. అనులోమపచ్చనీకవణ్ణనా

౧. సమ్బరాదీహి పకప్పితవిజ్జా, తథాభిసఙ్ఖతాని ఓసధాని చ "మాయా"తి వుచ్చన్తి, ఇధ పన మాయాయ ఆహితవిసేసా అభూతఞ్ఞేయ్యాకారా అధిప్పేతాతి దస్సేన్తో ''**మాయాయ అమణిఆదయో మణిఆదిఆకారేన దిస్సమానా మాయాతి వుత్తా**''తి ఆహ. సచ్చఞ్ఞేవ సచ్చికం, సో ఏవ అత్థో అవిపరీతస్స ఞాణస్స విసయభావట్ఠేనాతి **సచ్చికట్ఠో**. తేనాహ ''**భూతట్ఠో**''తి. అవిపరీతభావతో ఏవ పరమో పధానో అత్థోతి **పరమత్థో,** ఞాణస్స పచ్చక్ఖభూతో ధమ్మానం అనిద్దిసితబ్బసభావో. తేన వుత్తం ''**ఉత్తమత్థో**''తి.

అత్థీతి వచనసామఞ్ఞేనాతి "అత్థి పుగ్గలో అత్తహితాయ పటిపన్నో"తిఆదీసు (అం. ని. ౪.౯౬; కథా. ౨౨) "అత్థీ"తి పవత్తవచనసామఞ్ఞేన. అత్థవికప్పుపపత్తియా వచనవిఘాతో ఛలన్తి వదన్తి. **పతిట్ఠం పచ్ఛిన్దన్తో**తి హేతుం దూసేన్తో, అహేతుం కరోన్తోతి అత్థో. హేతు హి పటిఞ్ఞాయ పతిట్ఠాపనతో పతిట్ఠా, తం పన హేతుం అత్థమత్తతో దస్సేన్తో ''**యది సచ్చికట్ఠేనా**''తిఆదిమాహ. పయోగతో పన దూసనేన సద్దిం పరతో ఆవి భవిస్సతి. **ఓకాసం అదదమానో**తి యథానురూపం

యుత్తిం వత్తుం అవసరం అదేన్తో. అథ వా **పతిట్ఠం పచ్ఛిన్దన్తో,** పటిఞ్ఞం ఏవ పరివత్తేన్తోతి అత్థో. ఉపలబ్భతి పుగ్గలోతి హి సకవాదిం ఉద్దిస్స పరవాదినో పటిఞ్ఞావ న యుత్తా అప్పసిద్ధత్తా విసేసితబ్బస్స. తేనేవాహ ‘‘**అనుపలబ్భనేయ్యతో న తవ వాదో తిట్ఠతీతి నివత్తేన్తో**’’తి. **రూపఞ్చ ఉపలబ్భతి...పే.... దస్సేతీ**తి ఏతేన పరవాదినా అధిప్పేతహేతునో విపరీతత్థసాధకత్తం దస్సేతి.

ఉపలబ్భమానం నామ హోతీతి ఆకారతో తంఆకారవన్తానం అనఞ్ఞత్తాతి అధిప్పాయో. **అఞ్ఞథా**తి ఆకార, ఆకారవన్తానం భేదే. **ఏతిస్సా**తి “తతో సో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమట్ఠేనా”తి ఏవం వుత్తాయ దుతియపుచ్ఛాయ. **ఏస విసేసో**తి యో యథావుత్తో ద్విన్నం పుచ్ఛానం విసయస్స సభావాకారభేదో, ఏస ద్విన్నం పుచ్ఛానం విసేసో. సభావధమ్మానం సామఞ్ఞలక్ఖణేన అభిన్నానమ్పి సలక్ఖణతో భేదోయేవాతి అఞ్ఞధమ్మస్స అఞ్ఞేనాకారేన న కదాచిపి ఉపలబ్భో భవేయ్య. యది సియా, అఞ్ఞత్తమేవ న సియాతి రుప్పనాదిసపచ్చయాదిఆకారేన అనుపలబ్భమానోపి పుగ్గలో అత్తనో భూతసభావట్ఠేన ఉపలబ్భతేవాతి వదన్తం పరవాదినం పతి “యో సచ్చికట్ఠో”తిఆది చోదనా అనోకాసాతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**యథా పన...పే.... నిగ్గహో చ న కాతబ్బో**’’తి. తత్థ **నిగ్గహో**తి “ఆజానాహి నిగ్గహ”న్తి ఏవం వుత్తనిగ్గహో, పరాజయారోపనేన పరవాదినో నిగ్గణ్హనన్తి అత్థో.

స్వాయం పన యస్మా తస్స వాదాపరాధహేతుకో, తస్మా తం దస్సేతుం అట్ఠకథాయం దోసాపరాధపరియాయేహి విభావితో. అవజాననఞ్హేత్థ నిగ్గహట్ఠానం. తథా హి పటిఞ్ఞాహాని, పటిఞ్ఞాన్తరం, పటిఞ్ఞావిరోధో, పటిఞ్ఞాసఞ్ఞాసో, హేత్వన్తరం, అత్థన్తరం, నిరత్థకం, అవిఞ్ఞాతత్థం, అసమ్బన్ధత్థం, అప్పత్తకాలం, ఊనం, అధికం, పునరుత్తం, అననుభాసనం, అవిఞ్ఞాతం, అప్పటిభా, విక్ఖేపో, మతానుఞ్ఞా, అనుయుఞ్జితబ్బస్స ఉపేక్ఖనం, అననుయుఞ్జితబ్బస్స అనుయోగో, అపసిద్ధన్తరం, హేత్వాభాసా చాతి **ద్వావీసతి** నిగ్గహట్ఠానాని ఞాయవాదినో వదన్తి.

తత్థ విసదిసూదాహరణధమ్మానుజాననం పఠముదాహరణే **పటిఞ్ఞాహాని**. పటిఞ్ఞాతత్థపటిసేధే తదఞ్ఞత్థనిద్దేసో **పటిఞ్ఞాన్తరం**. పటిఞ్ఞావిరుద్ధహేతుకిత్తనం **పటిఞ్ఞావిరోధో**. పటిఞ్ఞాతత్థాపనయనం **పటిఞ్ఞాసఞ్ఞాసో**. అవిసేసవుత్తే హేతుమ్హి పటిసిద్ధే విసేసహేతుకథనం **హేత్వన్తరం**. అధికతత్థానుపయోగిఅత్థకథనం **అత్థన్తరం**. మాతికాపాఠో వియ అత్థహీనం **నిరత్థకం**. తిక్ఖత్తుం వుత్తమ్పి సక్ఖిపటివాదీహి అవిదితం **అవిఞ్ఞాతత్థం**. పుబ్బాపరవసేన సమ్బన్ధరహితం **అసమ్బన్ధత్థం**. అవయవవిపల్లాసవచనం **అప్పత్తకాలం**. అవయవవికలం **ఊనం**. అధికహేతూదాహరణం **అధికం**. ఠపేత్వా అనువాదం సద్దత్థానం పునప్పునం వచనం అత్థాపన్నవచనఞ్చ **పునరుత్తం**. పరిసాయ విదితస్స తీహి వుత్తస్స అపచ్చుదాహారో **అననుభాసనం**. యం వాదినా వుత్తం పరిసాయ విఞ్ఞాతం పటివాదినా దువిఞ్ఞాతం, తం **అవిఞ్ఞాతం**. తంవాదినా వత్తబ్బే వుత్తే పరవాదినో పటివచనస్స అనుపట్ఠానం **అప్పటిభా**. కిచ్చన్తరప్పసఙ్గేన కథావిచ్ఛిన్దనం **విక్ఖేపో**. అత్తనో దోసానుజాననేన పరపక్ఖస్స దోసప్పసఞ్జనం పరమతానుజాననం **మతానుఞ్ఞా**. నిగ్గహప్పత్తస్స నిగ్గణ్హనం **అనుయుఞ్జితబ్బస్స ఉపేక్ఖనం**. సమ్పత్తనిగ్గహస్స అనిగ్గహట్ఠానే చ నిగ్గణ్హనం **అనుయుఞ్జితబ్బస్స అనుయోగో**. ఏకం సిద్ధన్తమనుజానిత్వా అనియమతో తదఞ్ఞసిద్ధన్తకథాప్పసఞ్జనం **అపసిద్ధన్తరం**. అసిద్ధా అనేకన్తికా విరుద్ధా చ **హేత్వాభాసా,** హేతుపతిరూపకాతి అత్థో. తేసఞ్చ కథనం నిగ్గహట్ఠానన్తి.

ఇమేసు **ద్వావీసతియా** నిగ్గహట్ఠానేసు ఇదం పటిఞ్ఞాయ అపనయనతో సయమేవ పచ్చక్ఖానతో పటిఞ్ఞాసఞ్ఞాసో నామ నిగ్గహట్ఠానం. తేనేవాహ ‘‘**అవజాననేనేవ నిగ్గహం దస్సేతీ**’’తి. **అసిద్ధత్తా**తి ఏతేన పచ్చక్ఖతో అనుమానతో చ పుగ్గలస్స

అనుపలబ్భమాహ. న హి నో పచ్చక్ఖతో ఉపలబ్భతి. యది ఉపలబ్భేయ్య, వివాదో ఏవ న సియా, అనుమానమ్పి తాదిసం నత్థి, యేన పుగ్గలం అనుమినేయ్యుం. తథా హి తం సాసనికో పుగ్గలవాదీ వదేయ్య "పుగ్గలో ఉపలబ్భతి, అత్థి పుగ్గలో"తి భగవతా వుత్తత్తా రూపవేదనాది వియ. యఞ్హి భగవతా "అత్థీ"తి యది వుత్తం, తం పరమత్థతో అత్థి యథా తం రూపం వేదనా సఞ్ఞా సఙ్ఖారా విఞ్ఞాణం. యం పన పరమత్థతో నత్థి, న తం భగవతా "అత్థీ"తి వుత్తం యథా తం పకతివాదిఆదీనం పకతిఆదీతి, తం మిచ్ఛా. ఏత్థ హి యది వోహారతో పుగ్గలస్స అత్థిభావో అధిప్పేతో, సిద్ధం సాధనం, అథ పరమత్థతో, అసిద్ధో హేతు తథా అవుత్తత్తా. విరుద్ధో చ తస్స అనిచ్చసఙ్ఖతపటిచ్చసముప్పన్నాదిభావాసాధనతో రూపవేదనాదీసు తథా దిట్ఠత్తాతిఆదినా తస్స అహేతుకభావస్సేవ పాకటభావతో.

యం పన బాహిరకా పుథు అఞ్ఞతిత్థియా వదన్తి. అత్థేవ చ పరమత్థతో అత్తా ఞాణాభిధానస్స పవత్తియా నిమిత్తభావతో రూపాది వియ. అథ వా అత్తాతిరిత్తపదత్థన్తరో రూపక్ఖన్ధో ఖన్ధసభావత్తా యథా తం ఇతరక్ఖన్ధా. యఞ్చేత్థ పదత్థన్తరం, సో పుగ్గలోతి అధిప్పాయో.

ఏత్థ చ పురిమస్స హేతునో పఞ్ఞత్తియా అనేకన్తికతా అసిద్ధతా చ. న హి అసతో సకవాదినం పతి పరమత్థతో ఞాణాభిధానప్పవత్తియా నిమిత్తభావో సిజ్ఝతి. వోహారతో చే, తదసిద్ధసాధనతా రూపాదిసభావవినిముత్తరూపోపి పుగ్గలో న హోతీతి ఏవమాదివిరుద్ధత్థతా. పచ్ఛిమస్స పన హేతునో సాధేతబ్బత్థసామఞ్ఞపరిగ్గహే సిద్ధసాధనతా, రూపక్ఖన్ధతో పదత్థన్తరతో పరమత్థన్తరభూతవేదనాదిసమ్భవస్స ఇచ్ఛితత్తా చ. తబ్బిసేసపరిగ్గహే చ సకవాదినం పతి ఉదాహరణాభావో పరపరికప్పితజీవపదత్థవిరహతో. ఇతరక్ఖన్ధానం వేదనాదివినిముత్తఉభయసిద్ధజీవపదత్థసహితోపి రూపక్ఖన్ధో న హోతి ఇతరక్ఖన్ధా వియాతి విరుద్ధత్థతా చ.

యం పన కాణాదా "సుఖాదీనం నిస్సయభావతో"తి అనుమానం వదన్తి, తే ఇదం వత్తబ్బా – కిం సుఖాదీనం అత్తని పటిబద్ధం యతో సుఖాదినిస్సయతాయ అత్తా అనుమీయతి. యది ఉప్పాదో, ఏవం సన్తే సబ్బేపి సుఖాదయో ఏకతో ఏవ భవేయ్యుం కారణస్స సన్నిహితభావతో అఞ్ఞనిరపేక్ఖతో చ. అథ అఞ్ఞమ్పి కిఞ్చి ఇన్ద్రియాదికారణన్తరమపేక్ఖితబ్బం, తదేవ హోతు కారణం, కిమఞ్ఞేన అదిట్ఠసామత్థియేన పరికప్పితేన పయోజనం. అథ పన తేసం అత్తాధీనా వుత్తీతి వదేయ్యుం, ఏవమ్పి న సిజ్ఝతి ఉదాహరణాభావతో. న హి రూపాదివినిముత్తో తాదిసో కోచి సభావధమ్మో సుఖాదిసన్నిస్సయభూతో అత్థి, యతో అత్తనో అత్తత్థసిద్ధియా ఉదాహరణం అపదిసేయ్యుం. ఇమినా నయేన అసమాసపదాభిధేయ్యత్తాతిఆదీనమ్పి అయుత్తత్తా నివారేతబ్బా. తథా "అఞ్ఞస్స సచ్చికట్ఠస్స అసిద్ధత్తా"తి ఇమినా చ పకతిఅణుఆదీనమ్పి బాహిరపరికప్పితానం అసిద్ధతా వుత్తావాతి వేదితబ్బా. కథం పన తేసం అసిద్ధీతి? పమాణేన అనుపలబ్భనతో. న హి పచ్చక్ఖతో పకతి సిద్ధా కపిలస్సపి ఇసినో తస్స అపచ్చక్ఖభావస్స కాపిలేహి అనుఞ్ఞాయమానత్తా.

యం పన "అత్థి పధానం భేదానం అన్వయదస్సనతో సకలకలాపమత్తం వియా"తి తే అనుమానం వదన్తి. ఇమినా హి భేదానం సత్వాదీనం విజ్జమానపధానతా పటిఞ్ఞాతా. ఏత్థ చ వుచ్చతే – సకలాదీనం పధానం తబ్బిభాగేహి కిం అఞ్ఞత్తం, ఉదాహు అనఞ్ఞన్తి, కిఞ్చేత్థ యది అఞ్ఞత్తం, సబ్బో లోకో పధానమయోతి సమయవిరోధో సియా, సణ్ఠానభేదేన అఞ్ఞత్థ పటిజాననతో న దోసోతి చే? తం న, వలయకటకాదిసణ్ఠానభేదేపి కనకాభేదదస్సనతో. న హి సణ్ఠానం వత్థుభేదనిమిత్తం తస్స అనుపాదానత్తా. యం యస్స భేదనిమిత్తం, న తం తస్స అనుపాదానం యథా సువణ్ణమత్తికాదిఘటాదీనం సువణ్ణఘటో మత్తికాఘటో కోసేయ్యపటో కప్పాసపటోతి చ సాధేతబ్బధమ్మరహితఞ్చ ఉదాహరణం. న హి

పధానేకకారణపుబ్బకత్తం సకలాదీనం పకతివాదినో సిద్ధం, నాపి కాపిలానం కథఞ్చి అఞ్ఞత్తానుజాననతో. అనఞ్ఞత్తే పన ఉదాహరణాభావో. న హి తదేవ సాధేతబ్బం తదేవ చ ఉదాహరణం యుత్తం, అన్వయదస్సనమ్పి అసిద్ధం. న హి తదేవ తేన అన్వితం యుజ్జతి. పధానేన అన్వయదస్సనమ్పి అసిద్ధం పరవాదినోతి గుణస్స పధానస్స అననుజాననతో. అథ యం కిఞ్చి కారణం పధానం "పధీయతి ఏత్థ ఫల"న్తి, ఏవమ్పి అసిద్ధమేవ కారణే ఫలస్స అత్థిభావాననుజాననతో, హేతునో చ అసిద్ధనిస్సయతాపరాభిమతభేదాననుజాననతో. అథ విసేసేన కారణాయత్తవుత్తితా ఫలస్స సాధీయతి, న కిఞ్చి విరుద్ధం ధమ్మానం యథాసకం పచ్చయేన పటిచ్చసముప్పత్తియా ఇచ్ఛితత్తాతి.

అపిచ పకతివాదినో "సత్వరజతమసఙ్ఖాతానం తిణ్ణం గుణానం సమభావో పకతి, సా చ నిచ్చా సత్వాదివిసమసభావతో అనిచ్చతో మహతాదివికారతో అనఞ్ఞా"తి పటిజానన్తి. సా తేసం వుత్తప్పకారా పకతి న సిజ్ఝతి తతో విరుద్ధసభావతో వికారతో అనఞ్ఞత్తా. న హి అస్సస్స విసాణం దీఘం, తఞ్చ రస్సతో గోవిసాణతో అనఞ్ఞన్తి వుచ్చమానం సిజ్ఝతి. కిఞ్చ భియ్యో? తిణ్ణం ఏకభావాభావతో. సత్వాదిగుణత్తయతో హి పకతియా అనఞ్ఞత్తం ఇచ్ఛన్తానం తేసం సత్వాదీనమ్పి పకతియా అనఞ్ఞత్తం ఆపజ్జతి, న చ యుత్తం తిణ్ణం ఏకభావోతి. ఏవమ్పి పకతి న సిజ్ఝతి. కథం? అనేకదోసాపత్తితో. యది హి బ్యత్తసభావతో వికారతో అబ్యత్తసభావా పకతి అనఞ్ఞా, ఏవం సన్తే హేతుమన్తతా అనిచ్చతా అబ్యాపితా సకిరియతా అనేకతా నిస్సితతా లిఙ్గతా సావయవతా పరతన్త్రతాతి ఏవమాదయో అనేకే దోసా పకతియా ఆపజ్జన్తి, న జాతివికారతో అనఞ్ఞా పటిజానితబ్బా. తథా చ సతి సమయవిరోధోతి కప్పనామత్తం పకతీతి అసిద్ధా సాతి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం.

పకతియా చ అసిద్ధాయ తంనిమిత్తకభావేన వుచ్చమానా మహతాదయోపి అసిద్ధా ఏవ. యథా చ పకతి మహతాదయో చ, ఏవం ఇస్సరపజాపతిపురిసకాలసభావనియతియదిచ్ఛాదయోపి. ఏతేసు హి ఇస్సరో తావ న సిజ్ఝతి ఉపకారస్స అదస్సనతో. సత్తానఞ్హి జాతియం మాతాపితూనం బీజఖేత్తభావేన కమ్మస్స హీనతాదివిభాగకరణేన, తతో పరఞ్చ ఉతుఆహారానం బ్రూహనుపత్థమ్భనేన, ఇన్ద్రియానం దస్సనాదికిచ్చసాధనేన ఉపకారో దిస్సతి, న, ఏవమిస్సరస్స. హీనతాదివిభాగకరణమిస్సరస్సాతి చే? తం న, అసిద్ధత్తా. యథావుత్తో ఉపకారవిసేసో ఇస్సరనిమ్మితో, న కమ్మునాతి సాధనీయమేతం. ఇతరత్రాపి సమానమేతన్తి చే? న, కమ్మతో ఫలనియమసిద్ధత్తా . సతి హి కతూపచితే కమ్మస్మిం తత్థ యం అకుసలం, తతో హీనతా, యం కుసలం, తతో పణీతతాతి సిద్ధమేతం. ఇస్సరవాదినాపి హి న సక్కా కమ్మం పటిక్ఖిపితుం.

అపిచేతస్స లోకవిచిత్తస్స ఇస్సరనిమ్మానభావే బహూ దోసా సమ్భవన్తి. కథం? యది సబ్బమిదం లోకవిచిత్తం ఇస్సరనిమ్మితం, సహేవ వచనేన పవత్తితబ్బం, న కమేన. న హి సన్నిహితకారణానం ఫలానం కమేన ఉప్పత్తి యుత్తా, కారణన్తరాపేక్ఖాయ ఇస్సరస్స సామత్థియహాని. చక్ఖాదీనం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీసు కారణభావో న యుత్తో. కరోతీతి హి కారణన్తి. ఇస్సరో ఏవ చ కారకోతి సబ్బకారణానం కారణభావహాని. యేహి పుథువిసేసేహి ఇస్సరో పసీదేయ్య, తేసఞ్చ సయంకారతా ఆపజ్జతి, తథా సబ్బేసం హేతుకానం కారణభావో. యఞ్చేతం నిమ్మానం, తఞ్చస్స అత్తదత్థం వా సియా, పరత్థం వా సియా. అత్తదత్థతాయం అత్తనో ఇస్సరభావహాని అకతకిచ్చతాయ ఇసితావసితాభావతో. తేన వా నిమ్మితేన యం అత్తనో కాతబ్బం, తం కస్మా సయమేవ న కరోతి. పరత్థతాయం పన పరో నామేత్థ లోకో ఏవాతి కిమత్థియం తస్స నిరయాదిరోగాదివిసాదినిమ్మానం. యా చస్స ఇస్సరతా, సా సయంకతా వా సియా పరంకతా వా అహేతుకా వా. తత్థ

సయంకతా చే, తతో పుబ్బే అనిస్సరభావాపత్తి. పరంకతా చే, పచ్ఛాపి అనిస్సరభావాపత్తి సఉత్తరతా చ సియా. అహేతుకా చే, న కస్సచి అనిస్సరతాతి ఏవమిస్సరస్సపి అసిద్ధి వేదితబ్బా.

యథా చ ఇస్సరో, ఏవం పజాపతి పురిసో చ. నామమత్తమేవ హేత్థ విసేసో. తేహి వాదీహి పకప్పితం యదిదం "పజాపతి పురిసో"తి. తంనిమిత్తకం పన లోకప్పవత్తిం ఇచ్ఛన్తానం పజాపతివాదే పురిసవాదే చ ఇస్సరవాదే వియ దోసా అసిద్ధి చ విధాతబ్బా. యథా చేతే ఇస్సరాదయో, ఏవం కాలోపి అసిద్ధో లక్ఖణాభావతో. పరమత్థతో హి విజ్జమానానం ధమ్మానం సభావసఙ్ఖాతం లక్ఖణం ఉపలబ్భతి. యథా పథవియా కథినతా, న ఏవం కాలస్స, తస్మా నత్థి పరమత్థతో కాలోతి. కాలవాదీ పనాహ "వత్తనాలక్ఖణో కాలో"తి. సో వత్తబ్బో "కా పనాయం వత్తనా"తి. సో ఆహ "సమయముహుత్తాదీనం పవత్తీ"తి. తమ్పి న, రూపాదీహి అత్థన్తరభావేన అనిద్ధారితత్తా. పరమత్థతో హి అనిద్ధారితసభావస్స వత్తనాలక్ఖణతాయం ససవిసాణాదీనమ్పి తంలక్ఖణతా ఆపజ్జేయ్య.

యం పన వదన్తి కాణాదా "అపరస్మిం అపరం యుగపది చిరం ఖిప్పమితి కాలలిఙ్గానీతి లిఙ్గసబ్భావతో అత్థి కాలో"తి, తం అయుత్తం లిఙ్గినో అనుపలబ్భమానత్తా. సిద్ధసమ్బన్ధేసు హి లిఙ్గేసు లిఙ్గమత్తగ్గహణేన లిఙ్గిని అవబోధో భవేయ్య. న చ కేనచి అవిపరీతచేతసా తేన లిఙ్గేన సహ కదాచి కాలసఙ్ఖాతో లిఙ్గీ గహితపుబ్బోతి. అతో న యుత్తం "లిఙ్గసబ్భావతో అత్థి కాలో"తి. "అపరస్మిం అపర"న్తిఆదికస్స విసేసస్స నిమిత్తభావతో యుత్తన్తి చే? న, పఠమజాతతాదినిమిత్తకత్తా తస్స. న చ పఠమజాతతాది నామ కోచి ధమ్మో అత్థి అఞ్ఞత్ర సమఞ్ఞామత్తతోతి నత్థేవ పరమత్థతో కాలో. కిఞ్చ భియ్యో, బహూనం ఏకభావాపత్తితో. అతీతాదివిభాగేన హి లోకసమఞ్ఞావసేన బహూ కాలభేదా. త్వఞ్చేతం ఏకం వదసీతి బహూనం ఏకభావాభావతో నత్థేవ పరమత్థతో కాలో. తథా ఏకస్స అనేకభావాపత్తితో. యో హి అయం అజ్జ వత్తమానకాలో, సో హియ్యో అనాగతో అహోసి, స్వే అతీతో భవిస్సతి. హియ్యో చ వత్తమానో అజ్జ అతీతో అహోసి, తథా స్వే వత్తమానోపి అపరజ్జు. న చేకసభావస్స అనేకసభావతా యుత్తాతి అసిద్ధో పరమత్థతో కాలో. ధమ్మప్పవత్తిం పన ఉపాదాయ కప్పనామత్తసిద్ధాయ లోకసమఞ్ఞాయ అతీతాదివిభాగతో వోహరీయతీతి వోహారమత్తకోతి దట్ఠబ్బో.

సభావనియతియదిచ్ఛాదయోపి అసిద్ధా. కిం కారణా? లక్ఖణాభావా. న హి సభావతో నియతియదిచ్ఛా సమ్భవతి. అఞ్ఞథా ఏవంవిధో కోచి భావో అత్థి చే, తేసం సభావసఙ్ఖాతేన లక్ఖణేన భవితబ్బం, పతిట్ఠాపకహేతునా చ న చత్థి. కేవలం పనేతే వాదా విమద్దియమానా అహేతువాదే ఏవ తిట్ఠన్తి, న చాహేతుకం లోకవిచిత్తం విసేసాభావప్పసఙ్గతో. అహేతుకభావే హి పవత్తియా య్వాయం నరసురనిరయతిరచ్ఛానాదీసు ఇన్ద్రియాదీనం విసేసో, తస్స అభావో ఆపజ్జతి, న చాయం పణ్డితేహి ఇచ్ఛితో. కిఞ్చ? దిట్ఠభావతో. దిట్ఠా హి చక్ఖాదితో చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం బీజాదితో అఙ్కురాదీనం పవత్తి, తస్మాపి హేతుతోవాయం పవత్తి. తథా పురే పచ్ఛా చ అభావతో. యతో యతో హి పచ్చయసామగ్గితో యం యం ఫలం నిబ్బత్తతి, తతో పుబ్బే పచ్ఛా చ న తస్స నిబ్బత్తి సమ్భవతి, కిఞ్చ బహునా. యది అహేతుతో పవత్తి సియా, అహేతుకా పవత్తీతి ఇమాపి వాచా యథాసకపచ్చయసమవాయతో పురే పచ్ఛా చ భవేయ్యుం, న చ భవన్తి అలద్ధప్పచ్చయత్తా, మజ్ఝే ఏవ చ భవన్తి లద్ధప్పచ్చయత్తా. ఏవం సబ్బేపి సఙ్ఖతా ధమ్మాతి న సిజ్ఝతి అహేతువాదో. తస్మిఞ్చ అసిద్ధే పవత్తియా అహేతుభావో వియ అహేతుపరియాయవిసేసభూతా సభావనియతియదిచ్ఛాదయోపి అసిద్ధా ఏవ హోన్తీతి వేదితబ్బా.

యం పన కాణాదా "పరమాణవో నిచ్చా, తేహి ద్వ్యణుకాదిఫలం నిబ్బత్తతి, తఞ్చ అనిచ్చం , తస్స వసేనేతం లోకవిచిత్త"న్తి వదన్తి, తమ్పి మిచ్ఛాపరికప్పమత్తం. న హి పరమాణవో నామ సన్తి అఞ్ఞత్ర భూతసఙ్ఖాతా. సో పన అనిచ్చోవ,

న చ నిచ్చతో అనిచ్చస్స నిబ్బత్తి యుత్తా తస్స కారణభావానుపపత్తితో తథా అదస్సనతో చ. యది చ సో కస్సచి కారణభావం గచ్ఛేయ్య, అనిచ్చో ఏవ సియా వికారాపత్తితో. న చాయం సమ్భవో అత్థి, యం వికారం అనాపజ్జన్తమేవ కారణం ఫలం నిబ్బత్తేయ్యాతి. వికారఞ్చే ఆపజ్జతి, కుతస్స నిచ్చతావకాసో, తస్మా వుత్తప్పకారా పరమాణవో సత్తా అనిచ్చా, అఞ్ఞేపి నిచ్చాదిభావేన బాహిరకేహి పరికప్పితా అసిద్ధా ఏవాతి వేదితబ్బం. తేన వుత్తం ''**ధమ్మప్పభేదతో పన అఞ్ఞస్స సచ్చికట్ఠస్స అసిద్ధత్తా**''తి.

ఏత్థాహ "యది పరమత్థతో పుగ్గలో న ఉపలబ్భతి, ఏవం పన పుగ్గలే అనుపలబ్భమానే అథ కస్మా భగవా 'అత్థి పుగ్గలో అత్తహితాయ పటిపన్నో'తి (అ॰ ని॰ ౪.౯౫; కథా॰ ౨౨), 'చత్తారోమే, భిక్ఖవే, పుగ్గలా సన్తో సంవిజ్జమానా లోకస్మి'న్తి (అ॰ ని॰ ౪.౯౫; కథా॰ ౨౨) చ తత్థ తత్థ పుగ్గలస్స అత్థిభావం పవేదేసీ"తి. వినేయ్యజ్ఝాసయవసేన. తథా తథా వినేతబ్బానఞ్హి పుగ్గలానం అజ్ఝాసయవసేన వినేయ్యదమనకుసలో సత్థా ధమ్మం దేసేన్తో లోకసమఞ్ఞానురూపం తత్థ తత్థ పుగ్గలగ్గహణం కరోతి, న పరమత్థతో పుగ్గలస్స అత్థిభావతో.

అపిచ **అట్ఠహి** కారణేహి భగవా పుగ్గలకథం కథేతి హిరోత్తప్పదీపనత్థం, కమ్మస్సకతాదీపనత్థం, పచ్చత్తపురిసకారదీపనత్థం, ఆనన్తరియదీపనత్థం, బ్రహ్మవిహారదీపనత్థం, పుబ్బేనివాసదీపనత్థం, దక్ఖిణావిసుద్ధిదీపనత్థం, లోకసమ్ముతియా అప్పహానత్థఞ్చాతి. "ఖన్ధా ధాతూ ఆయతనాని హిరీయన్తి ఓత్తప్పన్తీ"తి హి వుత్తే మహాజనో న జానాతి, సమ్మోహం ఆపజ్జతి, పటిసత్తు వా హోతి "కిమిదం ఖన్ధా ధాతూ ఆయతనాని హిరీయన్తి ఓత్తప్పన్తి నామా"తి. "ఇత్థీ హిరీయతి ఓత్తప్పతి, పురిసో, ఖత్తియో, బ్రాహ్మణో"తి పన వుత్తే జానాతి, న సమ్మోహం ఆపజ్జతి, న పటిసత్తు హోతి, తస్మా భగవా **హిరోత్తప్పదీపనత్థం** పుగ్గలకథం కథేతి. "ఖన్ధా కమ్మస్సకా, ధాతుయో ఆయతనానీ"తి వుత్తేపి ఏసేవ నయో. తస్మా **కమ్మస్సకతాదీపనత్థమ్పి** పుగ్గలకథం కథేతి. "వేళువనాదయో మహావిహారా ఖన్ధేహి కారాపితా, ధాతూహి, ఆయతనేహీ"తి వుత్తేపి ఏసేవ నయో. తథా "ఖన్ధా మాతరం జీవితా వోరోపేన్తి, పితరం, అరహన్తం, రుహిరుప్పాదకమ్మం, సఙ్ఘభేదకమ్మం కరోన్తి, ధాతుయో, ఆయతనానీ"తి వుత్తేపి, "ఖన్ధా మేత్తాయన్తి , ధాతుయో, ఆయతనానీ"తి వుత్తేపి, "ఖన్ధా పుబ్బేనివాసం అనుస్సరన్తి, ధాతుయో, ఆయతనానీ"తి వుత్తేపి ఏసేవ నయో. తస్మా భగవా **పచ్చత్తపురిసకారదీపనత్థం ఆనన్తరియదీపనత్థం బ్రహ్మవిహారదీపనత్థం పుబ్బేనివాసదీపనత్థఞ్చ** పుగ్గలకథం కథేతి. "ఖన్ధా దానం పటిగ్గణ్హన్తి, ధాతుయో, ఆయతనానీ"తి వుత్తేపి మహాజనో న జానాతి, సమ్మోహం ఆపజ్జతి, పటిసత్తు వా హోతి "కిమిదం ఖన్ధా ధాతూ ఆయతనాని పటిగ్గణ్హన్తి నామా"తి. "పుగ్గలో పటిగ్గణ్హాతీ"తి పన వుత్తే జానాతి, న సమ్మోహం ఆపజ్జతి, న పటిసత్తు హోతి, తస్మా భగవా **దక్ఖిణావిసుద్ధిదీపనత్థం** పుగ్గలకథం కథేతి. లోకసమ్ముతిఞ్చ బుద్ధా భగవన్తో నప్పజహన్తి లోకసమఞ్ఞాయ లోకాభిలాపే ఠితాయేవ ధమ్మం దేసేన్తి, తస్మా భగవా **లోకసమ్ముతియా అప్పహానత్థమ్పి** పుగ్గలకథం కథేతీతి ఇమేహి **అట్ఠహి** కారణేహి భగవా పుగ్గలకథం కథేతి, న పరమత్థతో పుగ్గలస్స అత్థిభావతోతి వేదితబ్బం.

ధమ్మప్పభేదాకారేనేవాతి యథావుత్తరూపాదిధమ్మప్పభేదతో అఞ్ఞస్స సచ్చికట్ఠస్స అసిద్ధత్తా రూపాదిధమ్మప్పభేదాకారేనేవ పుగ్గలస్స ఉపలద్ధియా భవితబ్బన్తి అత్థో. తేన "కిం తవ పుగ్గలో ఉపలబ్భమానో రుప్పనాకారేన ఉపలబ్భతి, ఉదాహు అనుభవనసఞ్జాననాభిసఙ్ఖరణవిజాననేసు అఞ్ఞతరాకారేనా"తి దస్సేతి తబ్బినిముత్తస్స సభావధమ్మస్స లోకే అభావతో. అవిసేసవిసేసేహి పుగ్గలూపలబ్భస్స పటిఞ్ఞాపటిక్ఖేపపక్ఖా అనుజాననావజాననపక్ఖా. యదిపిమే ద్వేపి పక్ఖా అనులోమపటిలోమనయేసు లబ్భన్తి, ఆదితో పన పఠమం ఠపేత్వా

పవత్తో పరమనయో, ఇతరో దుతియన్తి ఇమం నేసం విసేసం దస్సేన్తో ‘‘**అనుజాననా...పే.... వేదితబ్బో**’’తి ఆహ. యథాధికతాయ లద్ధియా అనులోమనతో చేత్థ పఠమో నయో **అనులోమపక్ఖో**, తబ్బిలోమనతో ఇతరో **పటిలోమపక్ఖో**తి వుత్తోతి వేదితబ్బన్తి.

తేన వత రేతి ఏత్థ **తేనా**తి కారణవచనం. యేన పుగ్గలూపలబ్భో పతిట్ఠపీయతి, తేన హేతునా. స్వాయం హేతు సాసనికస్స బాహిరకస్స చ వసేన హేట్ఠా దస్సితో ఏవ. హేతుపతిరూపకే చాయం హేతుసమఞ్ఞా పరమత్థస్స అధిప్పేతత్తా. హేట్ఠా ‘‘ఆజానాహి నిగ్గహ’’న్తి నిగ్గహస్స సఞ్ఞాపనమత్తం కతం, తం ఇదాని ‘‘యం తత్థ వదేసీ’’తిఆదినా నిగమనరూపేన మిచ్ఛాభావదస్సనేన చ విభావియమానం పాకటభావకరణతో ఆరోపితం పతిట్ఠాపితం హోతీతి అట్ఠకథాయం ‘‘ఆరోపితత్తా’’తి వుత్తం.

ఏత్థ చ ‘‘పుగ్గలో ఉపలబ్భతీ’’తి **పటిఞ్ఞావయవో** సరూపేనేవ దస్సితో. ‘‘తేనా’’తి ఇమినా సామఞ్ఞతో **హేతావయవో** దస్సితో. య్వాయం యస్మా పటిఞ్ఞాధమ్మో హుత్వా సదిసపక్ఖే విజ్జమానో, విసదిసపక్ఖే అవిజ్జమానోయేవ హేతు లక్ఖణూపపన్నో నామ హోతి, న ఇతరో, తస్మా యత్థ సో విజ్జతి న విజ్జతి చ, సో సదిసాసదిసభావభిన్నో దువిధో **దిట్ఠన్తావయవో**. యథా రూపాది ఉపలబ్భతి, తథా పుగ్గలో. యథా చ ససవిసాణం న ఉపలబ్భతి, న తథా పుగ్గలోతి **ఉపనయో**. స్వాయం ‘‘వత్తబ్బే ఖో పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’’తి ఇమాయ పాళియా దీపితో, యో అట్ఠకథాయం సద్ధిం హేతుదాహరణేహి ‘‘పాపనా’’తి వుత్తో. **నిగమనం** పాళియం సరూపేనేవ ఆగతం, యా అట్ఠకథాయం ‘‘రోపనా’’తి వుత్తాతి. ఏవం పోరాణేన ఞాయక్కమేన సాధనావయవా నిద్ధారేత్వా యోజేతబ్బా.

ఇదాని వత్తనేన పరపక్ఖుపలక్ఖితే హేతుదాహరణే అన్వయబ్యతిరేకదస్సనవసేన నిద్ధారేత్వా సాధనపయోగో యోజేతబ్బో. **కారణం వత్తబ్బన్తి** కిమేత్థ వత్తబ్బం. హేతుదాహరణేహియేవ హి సపరపక్ఖానం సాధనం దూసనం వా, న పటిఞ్ఞాయ, తస్సా సాధేతబ్బాదిభావతో. తం పన ద్వయం ‘‘తేన వత రే’’తిఆదిపాళియా విభావితం. అట్ఠకథాయం పాపనారోపనాసీసేన దస్సితం. పటిఞ్ఞాఠపనా పన తేసం విసయదస్సనం కథాయం తంమూలతాయాతి వేదితబ్బం. తేనాహ ‘‘**యం పన వక్ఖతీ**’’తిఆది. తేనేవ చ అట్ఠకథాయం ‘‘ఇదం అనులోమ...పే.... ఏకం చతుక్కం వేదితబ్బ’’న్తి వక్ఖతి. తథా చాహ ‘‘**యథా పన తత్థా**’’తిఆది. **నిగ్గహోవ విసుం వుత్తో,** న పటికమ్మన్తి అధిప్పాయో. విసుం వుత్తోతి చ పాపనారోపనాహి అసమ్మిస్సం కత్వా విసుం అఙ్గభావేన వుత్తో, న తదఞ్ఞతరో వియ తదన్తోగధభావేన వుత్తో, నాపి ఠపనా వియ అగణనుపగభావేనాతి అత్థో. **యే పనా**తి పదకారే సన్ధాయాహ. **దుతియే...పే.... ఆపజ్జతి** తత్థ నిగ్గహస్స అయథాభూతత్తా పటికమ్మస్స చ యథాభూతభావతోతి అధిప్పాయో.

౨. పరమత్థతో పుగ్గలం నానుజానాతి, వోహారతో పన అనుజానాతీతి సకవాదిమతం జానన్తేనపి పరవాదినా ఛలవసేన విభాగం అకత్వా ‘‘పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా’’తి పుచ్ఛాయ కతాయ సకవాదీ తత్థ అయం పుగ్గలవాదీ, ఇమస్స లద్ధి పటిక్ఖిపితబ్బాతి పరమత్థసచ్చం సన్ధాయాహ ‘‘ఆమన్తా’’తి. ‘‘న ఉపలబ్భతీ’’తి హి వుత్తం హోతి. పున ఇతరో సమ్ముతిసచ్చం సన్ధాయ ‘‘యో సచ్చికట్ఠో’’తిఆదిమాహ. తస్సత్థో – యో లోకవోహారసిద్ధో సచ్చికట్ఠో, తతో ఏవ కేనచి అపటిక్ఖిపితబ్బతో పరమత్థతో తతో సో పుగ్గలో నుపలబ్భతీతి. పున సకవాదీ పుబ్బే పరమత్థసచ్చవసేన పుగ్గలే పటిక్ఖిత్తే ఇదాని సమ్ముతిసచ్చవసేనాయం పుచ్ఛతి మన్త్వా తం అప్పటిక్ఖిపన్తో ‘‘న హేవం వత్తబ్బే’’తి ఆహ. తేనాహ ‘‘**అత్తనా**

అధిప్పేతం సచ్చికట్ఠమేవాతి సమ్ముతిసచ్చం సన్ధాయాతి అధిప్పాయో''తి . ఏవమవట్ఠితే ''**యది పరవాదినా…పే… నారభితబ్బా**''తి ఇదం న వత్తబ్బం పఠమపుచ్ఛాయ పరమత్థసచ్చస్స సచ్చికట్ఠోతి అధిప్పేతత్తా. ''**అథ సకవాదినా…పే… ఆపజ్జతీ**''తి ఇదమ్పి న వత్తబ్బం దుతియపుచ్ఛాయ సమ్ముతిసచ్చస్స సచ్చికట్ఠోతి అధిప్పేతత్తా.

యది ఉభయం అధిప్పేతన్తి ఇదం యది పఠమపుచ్ఛం సన్ధాయ, తదయుత్తం తస్సా పరమత్థసచ్చస్సేవ వసేన పవత్తత్తా. అథ దుతియపుచ్ఛం సన్ధాయ, తస్సా సమ్ముతిసచ్చవసేన పరమత్థం వత్వా పున మిస్సకవసేన వత్తుం ''**సమ్ముతిసచ్చపరమత్థసచ్చాని వా ఏకతో కత్వాపి ఏవమాహ**''తి వుత్తత్తా తమ్పి న వత్తబ్బమేవ. **ద్వేపి సచ్చానీ**తి సమ్ముతిపరమత్థసచ్చాని. తేసు పరమత్థసచ్చస్సేవ నిప్పరియాయేన సచ్చికట్ఠపరమత్థభావో, ఇతరస్స ఉపచారేన. తథా చ వుత్తం "మాయా మరీచి…పే… ఉత్తమట్ఠో"తి. తస్మా సమ్ముతిసచ్చవసేన ఉపలద్ధిం ఇచ్ఛన్తేనపి పరమత్థసచ్చవసేన అనిచ్ఛనతో "పుగ్గలో ఉపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా"తిఆదినా అనుయోగో యుత్తో. "పధానప్పధానేసు పధానే కిచ్చసిద్ధీ"తి ఏతేనేవ ''**న చ సచ్చికట్ఠేకదేసేన అనుయోగో**''తిఆది నివత్తితఞ్చ హోతి సచ్చికట్ఠేకదేసభావస్సేవ అసిద్ధత్తా. **నాస్స పరమత్థసచ్చతా అనుయుఞ్జితబ్బా**తి అస్స సచ్చికట్ఠస్స పరమత్థసచ్చతా పరవాదినా న అనుయుఞ్జితబ్బా "పుగ్గలో నుపలబ్భతి సచ్చికట్ఠపరమత్థేనా"తి సకవాదినోపి సచ్చికట్ఠపరమత్థతో తస్స ఇచ్ఛితబ్బత్తాతి అధిప్పాయో. **వోహరితసచ్చికట్ఠస్స అత్తనా అధిప్పేతసచ్చికట్ఠతాపి** యుత్తా తస్స తేన అధిప్పేతత్తా. స్వాయమత్థో హేట్ఠా దస్సితోయేవ. **వుత్తనయోవ దోసో**తి "ద్వేపి సచ్చానీ"తిఆదినా అనన్తరమేవ వుత్తం సన్ధాయాహ. తస్స పన అదోసభావో దస్సితోయేవ. **అథ న** ఇతి అథ న భూతసభావత్థేన ఉపలబ్భేయ్యాతి యోజనా. **వత్తబ్బో**తి యదేత్థ వత్తబ్బం, తం "యో లోకవోహారసిద్ధో"తిఆదినా వుత్తమేవ, తస్మా ఏత్థ "పరమత్థతో పుగ్గలం నానుజానాతీ"తిఆదినా అధిప్పాయమగ్గనం దట్ఠబ్బం.

అనుఞ్ఞేయ్యమేతం సియాతి ఏతం అనుపలబ్భనం పఠమపుచ్ఛాయం వియ దుతియపుచ్ఛాయమ్పి అనుజానితబ్బం సియా. **న వా కిఞ్చి వత్తబ్బ**న్తి అథ వా కిఞ్చి న వత్తబ్బం ఠపనీయత్తా పఞ్హస్స. తథా హిస్స ఠపనీయాకారం దస్సేన్తో ''**యథా హీ**''తిఆదిమాహ. ఏత్థ చ కామం సచ్చద్వయాకారేన పుగ్గలో నుపలబ్భతి, సమ్ముతియాకారేన పన నుపలబ్భతీతి ఉపలబ్భనభావస్స వసేన పటిక్ఖేపో కతోతి అయమేత్థ అధిప్పాయో దట్ఠబ్బో. **అనుఞ్ఞాతం పటిక్ఖిత్తఞ్చా**తి పఠమపుచ్ఛాయం అనుఞ్ఞాతం, దుతియపుచ్ఛాయం పటిక్ఖిత్తం. **ఏతం ఛలవాదం నిస్సాయా**తి ఏతం ఏకంయేవ వత్థుం ఉద్దిస్స అనుజాననపటిక్ఖిపనాకారం ఛలవచనం నిస్సాయ. త్వం నిగ్గహేతబ్బోతి యోజనా. **సమ్భవన్తస్స సామఞ్ఞేనా**తి నిగ్గహట్ఠానభావేన సమ్భవన్తస్స అనులోమనయేన అనుజాననపటిక్ఖేపస్స సమానభావేన. **అసమ్భవన్తస్స కప్పన**న్తి పచ్చనీకనయేన తస్స నిగ్గహట్ఠానభావేన అసమ్భవన్తస్స తథా కప్పనం సంవిధానం ఛలవాదో భవితుం అరహతి. "అత్థవికప్పుపపత్తియా వచనవిఘాతో ఛల"న్తి వుత్తోవాయమత్థో. **తేనా**తి యథావుత్తకప్పనం ఛలవాదోతి వుత్తత్తా. వచనసామఞ్ఞమత్తం కప్పితం ఛలం వదతి ఏతేనాతి ఛలవాదో. తేన వుత్తం ''**ఛలవాదస్స కారణత్తా ఛలవాదో**''తి. **వచనసామఞ్ఞమత్తం** అత్థభూతం తదత్థం ఛలవాదం నిస్సాయ. ''**విచారేతబ్బ**''న్తి వుత్తం, కిమేత్థ విచారేతబ్బం. యదిపి పక్ఖస్స ఠపనామూలకం అనుజాననావజాననానం మిచ్ఛాభావదస్సనం తబ్బిసయత్తా, పాపనారోపనాహి ఏవ పన సో విభావీయతి, న ఠపనాయాతి పాకటోయమత్థో.

౪-౫. **తేనా**తి సకవాదినా. **తేన నియామేనా**తి యేన నియామేన సకవాదినా చతూహి పాపనారోపనాహిస్స నిగ్గహో కతో, తేన నియామేన నయేన. సో నిగ్గహో దుక్కటో అనిగ్గహోయేవాతి దస్సేన్తో ఆహ ''**అనిగ్గహభావస్స వా ఉపగమితత్తా**''తి,

పాపితత్తాతి అత్థో. **ఏవమేవాతి** యథా “తయా మమ కతో నిగ్గహో”తిఆదినా అనిగ్గహభావూపనయో వుత్తో, ఏవమేవ. **ఏతస్సాతి** “తేన హీ”తిఆదినా ఇమాయ పాళియా వుత్తస్స.

అనులోమపచ్చనీకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పచ్చనీకానులోమవణ్ణనా

౭-౧౦. అఞ్ఞేనాతి సమ్ముతిసచ్చభూతేన. **పరస్సాతి** సకవాదినో. సో హి పరవాదినా పరో నామ హోతి. పటిఞ్ఞాపటిక్ఖేపానం భిన్నవిసయత్తా ‘‘**అవిరోధితత్తా**’’తి వుత్తం. అభిన్నాధికరణం వియ హి అభిన్నవిసయమేవ విరుద్ధం నామ సియా, న ఇతరన్తి అధిప్పాయో. తమేవత్థం విభావేతుం ‘‘**న హి...పే.... ఆపజ్జతీ**’’తి ఆహ. యది ఏవం కథమిదం నిగ్గహట్ఠానం జాతన్తి ఆహ ‘‘**అత్తనో పనా**’’తిఆది. తేన పటిఞ్ఞాన్తరం నామ అఞ్ఞమేవేతం నిగ్గహట్ఠానన్తి దస్సేతి.

పచ్చనీకానులోమవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సుద్ధసచ్చికట్ఠవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ఓకాససచ్చికట్ఠో

౧. అనులోమపచ్చనీకవణ్ణనా

౧౧. సామఞ్ఞేన వుత్తం విసేసనివిట్ఠం హోతీతి ఆహ ‘‘**సబ్బత్థాతి సబ్బస్మిం సరీరేతి అయమత్థో**’’తి. సామఞ్ఞజోతనా హి విసేసే అవతిట్ఠతీతి విసేసత్థినా విసేసో అనుపయుజ్జితబ్బోతి. **ఏతేనాతి** దేసవసేన సబ్బత్థ పటిక్ఖేపవచనేన.

౩. కాలసచ్చికట్ఠో

౧. అనులోమపచ్చనీకవణ్ణనా

౧౨. మజ్ఝిమజాతికాలేతి పచ్చుప్పన్నత్తభావకాలే. అత్తభావో హి ఇధ “జాతీ”తి అధిప్పేతో. తతో అతీతో పురిమజాతికాలో, అనాగతో పచ్ఛిమజాతికాలో. **ఇమేసు తీసూతి** సబ్బత్థ, సబ్బదా, సబ్బేసూతి ఇమేసు తీసు నయేసు. పాఠస్స సంఖిత్తతా సువిఞ్ఞేయ్యాతి తం ఠపేత్వా అత్థస్స సదిసతం విభావేన్తో ‘‘**ఇధాపి హి...పే.... యోజేతబ్బ**’’న్తి ఆహ. ఏత్థాపి “న కేనచి సభావేన పుగ్గలో ఉపలబ్భతీ”తి అయమత్థో వుత్తో హోతి. న హి కేనచి సభావేన ఉపలబ్భమానస్స సకలేకదేసవినిముత్తో పవత్తికాలో నామ అత్థీతి.

౪. అవయవసచ్చికట్ఠో

౧. అనులోమపచ్చనీకవణ్ణనా

౧౩. తతియనయే న సబ్బేకధమ్మవినిముత్తం పవత్తిట్ఠానం నామ అత్థీతి యోజేతబ్బం.

౨. పచ్చనీకానులోమవణ్ణనా

౧౪. **అనులోమపఞ్చకస్సాతిఆదిమ్హి** అట్ఠకథావచనే. పున **తత్థాతి** యథావుత్తే అట్ఠకథావచనే, తేసు వా అనులోమపఞ్చకపచ్చనీకేసు. **సబ్బత్థ పుగ్గలో నుపలబ్భతీతి**తిఆదికస్స పాఠప్పదేసస్స అత్థో "సరీరం సన్ధాయా"తిఆదినా అట్ఠకథాయం వుత్తనయేన వేదితబ్బో అత్థో. **పటికమ్మాదిపాళిన్తి** పటికమ్మనిగ్గహఉపనయననిగమనపాళిం. **తీసు ముఖేసూతి** "సబ్బత్థా"తిఆదినా వుత్తేసు తీసు వాదముఖేసు. పచ్చనీకస్స పాళి వుత్తాతి సమ్బన్ధో. **తన్తి** పాళిం. సఙ్ఖిపిత్వా ఆగతత్తా **సరూపేన అవుత్తే. సుద్ధిక...పే.... వుత్తం హోతి** తత్థ "సబ్బత్థా"తిఆదినా సరీరాదినో పరామసనం నత్థి, ఇధ అత్థీతి అయమేవ విసేసో, అఞ్ఞం సమానన్తి.

సచ్చికట్ఠవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సుద్ధికసంసన్దనవణ్ణనా

౧౭-౨౭. సచ్చికట్ఠస్స, సచ్చికట్ఠే వా సంసన్దనం సచ్చికట్ఠసంసన్దనన్తి సమాసద్వయం భవతీతి దస్సేన్తో **''సచ్చికట్ఠస్సా''**తిఆదిమాహ. తత్థ **సచ్చికట్ఠస్స పుగ్గలస్సాతి** సచ్చికట్ఠసభావస్స పరమత్థతో విజ్జమానసభావస్స పుగ్గలస్స. **రూపాదీహి సద్ధిం సంసన్దనన్తి** సచ్చికట్ఠతాసామఞ్ఞేన రూపాదీహి సమీకరణం. **సచ్చికట్ఠేతి** సచ్చికట్ఠహేతు, తత్థ వా తం అధిట్ఠానం కత్వా. "తుల్యయోగే సముచ్చయో"తి సముచ్చయత్థత్తా ఏవ చ-కారస్స సచ్చికట్ఠేన ఉపలద్ధిసామఞ్ఞేన ఇధ రూపమాహటన్తి తస్స ఉదాహటభావో యుత్తోతి **''యథారూప''న్తి నిదస్సనవసేన అత్థో వుత్తో,** అఞ్ఞథా ఇధ రూపస్స ఆహరణమేవ కిమత్థియం. ఏవం సేసధమ్మేసుపి. యా పనేత్థ అఞ్ఞత్తపుచ్ఛా, సాపి నిదస్సనత్థం ఉపబ్రూహేతి అఞ్ఞత్తనిబన్ధనత్తా తస్స. ఓపమ్మసంసన్దనే పన నిదస్సనత్థో గాహీయతీతి ఇమస్మిం సుద్ధికసంసన్దనే కేవలం సముచ్చయవసేనేవ అత్థదస్సనం యుత్తన్తి అధిప్పాయో. రూపాదీని ఉపాదాపఞ్ఞత్తిమత్తత్తా పుగ్గలస్స నో తేహి అఞ్ఞో, అనఞ్ఞో చాతి న వత్తబ్బోతి అయం సాసనక్కమోతి ఆహ **''రూపాదీహి...పే.... సమయో''**తి. **అనుఞ్ఞాయమానేతి** తస్మిం సమయే సుత్తే చ అప్పటిక్ఖిపియమానే. అయఞ్చ అత్థో సాసనికస్స పరవాదినో వసేన వుత్తోతి వేదితబ్బం.

''ఆజానాహి నిగ్గహ''న్తి పాఠో దిట్ఠో భవిస్సతి, అఞ్ఞథా "పటిలోమపఞ్చకాని దస్సితాని, పటికమ్మచతుక్కాదీని సంఖిత్తానీ"తి న సక్కా వత్తున్తి అధిప్పాయో. చోదనాయ వినా పరవాదినో పటిజానాపనం నత్థీతి వుత్తం **''పటిజానాపనత్థన్తి...పే.... చోదనత్థ''**న్తి. చోదనాపుబ్బకఞ్హి తస్స పటిజానాపనం. తేన ఫలవోహారేన కారణం వుత్తన్తి దస్సేతి. **అబ్యాకతత్తాతి** అబ్యాకరణీయత్తా, భగవతా వా న బ్యాకతత్తా. **యది ఠపనీయత్తా పటిక్ఖిపితబ్బన్తి** ఇమస్మిం పచ్చనీకనయే ఠపనీయత్తా పఞ్హస్స సకవాదినా పటిక్ఖిపితబ్బం. **పరేనపీతి** పరవాదినాపి ఠపనీయత్తా లద్ధిమేవ నిస్సాయ అనులోమనయే పటిక్ఖేపో కతోతి **అయమేత్థ** సుద్ధికసంసన్దనాయ **అధిప్పాయో యుత్తో** అనులోమేపి రూపాదీహి అఞ్ఞత్తచోదనాయమేవ పరవాదినా పటిక్ఖేపస్స కతత్తాతి అధిప్పాయో.

సుద్ధికసంసన్దనవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. ఓపమ్మసంసన్దనవణ్ణనా

౨౮-౩౬. **ఉపలద్ధిసామఞ్ఞేన అఞ్ఞత్తపుచ్ఛా చాతి** ఇమినా ద్వయమ్పి ఉద్ధరతి ఉపలద్ధిసామఞ్ఞేన అఞ్ఞత్తపుచ్ఛా, ఉపలద్ధిసామఞ్ఞేన పుచ్ఛా చాతి. తత్థ పచ్ఛిమం సన్ధాయాహ ''**ద్విన్నం సమానతా**''తిఆది. తస్సత్థో – ద్విన్నం రూపవేదనానం వియ రూపపుగ్గలానం సచ్చికట్ఠేన సమానతా తేసం అఞ్ఞత్తస్స కారణం యుత్తం న హోతి. **అథ ఖో...పే... ఉపలబ్భనీయతాతి** ఇదఞ్చ సంసన్దనం విచారేతబ్బం. అయం హేత్థ అధిప్పాయో – యది సచ్చికట్ఠసామఞ్ఞేన రూపపుగ్గలానం ఉపలద్ధిసామఞ్ఞం ఇచ్ఛితం, తేనేవ నేసం అఞ్ఞత్తమ్పి ఇచ్ఛితబ్బం. అథ పరమత్థవోహారభేదతో తేసం అఞ్ఞత్తం న ఇచ్ఛితం, తతో ఏవ ఉపలద్ధిసామఞ్ఞమ్పి న ఇచ్ఛితబ్బన్తి.

౩౭-౪౫. **ఉపలద్ధీతి** పుగ్గలస్స ఉపలద్ధి విజ్జమానతా. ''పటికమ్మపఞ్చక''న్తి విఞ్ఞాయతీతి యోజనా.

ఓపమ్మసంసన్దనవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. చతుక్కనయసంసన్దనవణ్ణనా

౪౬-౫౨. **ఏకధమ్మతోపీతి** సత్తపఞ్ఞాసాయ సచ్చికట్ఠేసు ఏకధమ్మతోపి. ఏతేన తతో సబ్బతోపి పుగ్గలస్స అఞ్ఞత్తాననుజాననం దస్సేతి. తేనాహ అట్ఠకథాయం ''సకలం పరమత్థసచ్చం సన్ధాయా''తి. **రూపాదిఏకేకధమ్మవసేన నానుయుఞ్జితబ్బో** అవయవబ్యతిరేకేన సముదాయస్స అభావతో. యస్మా పన సముదాయావయవా భిన్నసభావా, తస్మా ''**సముదాయతో...పే... నిగ్గహారహో సియా**''తి పరవాదినో ఆసఙ్కమాహ. **ఏతం వచనోకాసన్తి** యదిపి సత్తపఞ్ఞాసధమ్మసముదాయతో పుగ్గలస్స అఞ్ఞత్తం న ఇచ్ఛతి తబ్బినిముత్తస్స సచ్చికట్ఠస్స అభావతో, తదేకదేసతో పనస్స అనఞ్ఞత్తమ్పి న ఇచ్ఛతేవ. న హి సముదాయో అవయవో హోతీతి. తస్మా ''తం పటిక్ఖిపతో కిం నిగ్గహట్ఠానన్తి వత్తుం మా లబ్భేథా''తి దస్సేతుం ''**అయఞ్చా**''తిఆది వుత్తం. రూపాదిధమ్మప్పభేదవిభాగముఖేనేవ అనవసేసతో పుగ్గలోతి గహణాకారదస్సనవసేన పవత్తో పఠమవికప్పో, దుతియో పన అవిభాగతో పరమత్థసచ్చభావసామఞ్ఞేనాతి అయం ఇమేసం ద్విన్నం వికప్పానం విసేసో. **ఇతీతి** వుత్తప్పకారపరామసనన్తి ఆహ ''**ఏవ**''న్తి.

సభావవినిబ్భోగతోతి సభావేన వినిబ్భుజ్జితబ్బతో. సభావభిన్నో హి ధమ్మో తదఞ్ఞధమ్మతో వినిబ్భోగం లభతి. తేనాహ ''**రూపతో అఞ్ఞసభాగత్తా**''తి. **రూపవజ్జేతి** రూపధమ్మవజ్జే . **తీసుపీతి** ''రూపస్మిం పుగ్గలో, అఞ్ఞత్ర రూపా, పుగ్గలస్మిం రూప''న్తి ఇమేసు ఏవం పవత్తేసు తీసుపి అనుయోగేసు. సాసనికో ఏవాయం పుగ్గలవాదీతి కత్వా ఆహ ''**న హి సో సక్కాయదిట్ఠిం ఇచ్ఛతీ**''తి. ''రూపవా''తి ఇమినా రూపేన సకిఞ్చనతావ ఞాపీయతి, న రూపాయత్తవుత్తితాతి ఆహ ''**అఞ్ఞత్ర రూపాతి ఏత్థ చ రూపవా పుగ్గలోతి అయమత్థో సఙ్గహితో**''తి.

చతుక్కనయసంసన్దనవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిట్ఠితా చ సంసన్దనకథావణ్ణనా.

౮. లక్ఖణయుత్తివణ్ణనా

౨౪. లక్ఖణయుత్తికథాయం “ఛలవసేన పన వత్తబ్బం ఆజానాహి నిగ్గహ”న్తి పాఠో గహేతబ్బో.

లక్ఖణయుత్తివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. వచనసోధనవణ్ణనా

౨౭-౫౯. పదద్వయస్స అత్థతో ఏకత్తేతి పదద్వయస్స ఏకత్తత్థే సతీతి అత్థో. పరికప్పవచనఞ్హేతం దోసదస్సనత్థం “ఏవం సన్తే అయం దోసో”తి. తయిదం ఏకత్తం ఉపలబ్భతి ఏవాతి పచ్ఛిమపదావధారణం వేదితబ్బం. “కేహిచి పుగ్గలో కేహిచి న పుగ్గలో”తి బ్యభిచారదస్సనతో పరేన న సమ్పటిచ్ఛితన్తి కత్వా తమేవ అసమ్పటిచ్ఛితత్తం విభావేన్తో **“పుగ్గలస్స హీ”**తిఆదిమాహ. తత్థ **అవిభజితబ్బత**న్తి “ఉపలబ్భతి చా”తి ఏవం అవిభజితబ్బతం. **విభజితబ్బత**న్తి “పుగ్గలో చ తదఞ్ఞఞ్చ ఉపలబ్భతీ”తి ఏవం విభజితబ్బతం. ఏతేన “పుగ్గలో ఉపలబ్భతి ఏవా”తి పచ్ఛిమపదావధారణం వేదితబ్బం, న “పుగ్గలో ఏవ ఉపలబ్భతీ”తి ఇమమత్థం దస్సేతి. **తం విభాగ**న్తి యథావుత్తం విభజితబ్బావిభజితబ్బం విభాగం **వదతో** సకవాదినో, అఞ్ఞస్స వా కస్సచి. **ఏతస్సా**తి పరవాదినో . **యథావుత్తవిభాగ**న్తి “పుగ్గలో ఉపలబ్భతి…పే.… కేహిచి న పుగ్గలో”తి ఏవం పాళియం వుత్తప్పకారం విభాగం. **యథాఆపాదితేనా**తి “పుగ్గలో ఉపలబ్భతీతి పదద్వయస్స అత్థతో ఏకత్తే”తిఆదినా ఆపాదితప్పకారేన. **న భవితబ్బ**న్తి యదిపి తేన పుగ్గలో ఉపలబ్భతి ఏవ వుచ్చతి, ఉపలబ్భతీతి పన పుగ్గలో ఏవ న వుచ్చతి, అథ ఖో అఞ్ఞోపి, తస్మా యథావుత్తేన పసఙ్గేన న భవితబ్బం. తేనాహ **“మగ్గితబ్బో ఏత్థ అధిప్పాయో”**తి.

౬౦. అత్థతో పుగ్గలో నత్థీతి వుత్తం హోతి అత్తసుఞ్ఞతాదస్సనేన అనత్తలక్ఖణస్స విహితత్తా.

వచనసోధనవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. పఞ్ఞత్తానుయోగవణ్ణనా

౬౧-౬౬. రూపకాయావిరహం సన్ధాయ ఆహ, న రూపతణ్హాసబ్భావం. తథా సతి అనేకన్తికత్తా పటిక్ఖిపితబ్బమేవ సియా, న అనుజానితబ్బన్తి. “అత్థితాయా”తి ఆహాతి సమ్బన్ధో. **కామీభావస్స అనేకన్తికత్తా** కస్సచి కామధాతూపపన్నస్స **కామధాతుయా ఆయత్తత్తాభావతో చ** కదాచి భావస్సేవాతి యోజనా.

౬౭. కాయానుపస్సనాయాతి కాయానుపస్సనాదేసనాయ. సా హి కాయకాయానుపస్సీనం విభాగగ్గహణస్స కారణభూతా, కాయానుపస్సనా ఏవ వా. **ఏవంలద్ధికత్తా**తి అఞ్ఞో కాయో అఞ్ఞో పుగ్గలోతి ఏవంలద్ధికత్తా. **ఆహచ్చ భాసిత**న్తి ఠానకరణాని ఆహన్త్వా కథితం, భగవతా సామం దేసితన్తి అత్థో.

పఞ్ఞత్తానుయోగవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. గతిఅనుయోగవణ్ణనా

౬౯-౭౨. యానిస్స సుత్తాని నిస్సాయ లద్ధి ఉప్పన్నా, తేసం దస్సనతో పరతో “తేన హి పుగ్గలో సన్ధావతీ”తిఆదినా పాళి ఆగతా, పురతో పన “న వత్తబ్బం పుగ్గలో సన్ధావతీ”తిఆదినా, తస్మా వుత్తం **“దస్సేన్తో…పే.… భవితబ్బ”**న్తి. **దస్సేత్వా**తి

వా వత్తబ్బన్తి "యానిస్స...పే.... తాని దస్సేత్వా 'తేన హి పుగ్గలో సన్ధావతీ'తిఆదిమాహా"తి వత్తబ్బన్తి అత్థో. **దస్సేన్తోతి** వా ఇదం దస్సనకిరియాయ న వత్తమానతామత్తవచనం, అథ ఖో తస్సా లక్ఖణత్థవచనం, హేతుభావవచనం వాతి న కోచి దోసో.

౯౧. **నో వత్తబ్బేతి** నో జీవసరీరానం అనఞ్ఞతాపజ్జనాకారో వత్తబ్బో, నత్థీతి అధిప్పాయో. "రూపీ అత్తా"తి ఇమిస్సా లద్ధియా వసేన "యేన రూపసఙ్ఖాతేన అత్తనో సభావభూతేన సరీరేన సద్ధిం గచ్ఛతీ"తి ఏవం పన అత్థే సతి నో ఆకారో వుత్తో ఏవ హోతి, తథా చ సతి "రూపం పుగ్గలోతి అననుఞ్ఞాతత్తా"తి ఏవమ్పి వత్తుం న సక్కా. యస్మా పన "ఇధ సరీరనిక్ఖేపా"తి అనన్తరం వక్ఖతి, తస్మా "నో వత్తబ్బే"తి వుత్తం. **నిరయూపగస్స పుగ్గలస్స అన్తరాభవం న ఇచ్ఛతీతి** ఇదం పురాతనానం అన్తరాభవవాదీనం వసేన వుత్తం. అధునాతనా పన "ఉద్ధంపాదో తు నారకో"తి వదన్తా తస్సపి అన్తరాభవం ఇచ్ఛన్తేవ, కేచి పన అసఞ్ఞూపగానం. అరూపూపగానం పన సబ్బేపి న ఇచ్ఛన్తి. తత్థ యే "సఞ్ఞుప్పాదా చ పన తే దేవా తమ్హా కాయా చవన్తీ"తి సుత్తస్స అత్థం మిచ్ఛా గహేత్వా చుతూపపాతకాలేసు అసఞ్ఞీనం సఞ్ఞా అత్థీతి అన్తరాభవతోవ అసఞ్ఞూపపత్తిం ఇచ్ఛన్తి, తదఞ్ఞేసం వసేన "సవేదనో...పే.... పటిక్ఖిపతీ"తి దస్సేన్తో **''యే పనా''**తిఆదిమాహా. కే పనేవం ఇచ్ఛన్తి? సబ్బత్థివాదీసు ఏకచ్చే.

౯౨. **నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనేతి** నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనే భవే, అచిత్తుప్పాదే వా సఞ్ఞా అత్థీతి ఇచ్ఛన్తీతి న వత్తబ్బన్తి సమ్బన్ధో. యతో నో సఞ్ఞాభవేన అసఙ్గహితో, భవన్తరభావేన చ సఙ్గహితో.

౯౩. **ఇన్ధనుపాదానో అగ్గి వియ ఇన్ధనేన రూపాదిఉపాదానో పుగ్గలో రూపాదినా వినా నత్థీతి** ఏత్థ అయమధిప్పాయవిభావనా – యథా న వినా ఇన్ధనేన అగ్గి పఞ్ఞాపీయతి, న చ తం అఞ్ఞం ఇన్ధనతో సక్కా పటిజానితుం, నాపి అనఞ్ఞం. యది హి అఞ్ఞం సియా, న ఉణ్హం ఇన్ధనం సియా, అథ అనఞ్ఞం, నిదహితబ్బంయేవ దాహకం సియా, ఏవం న వినా రూపాదీహి పుగ్గలో పఞ్ఞాపీయతి, న చ తేహి అఞ్ఞో, నాపి అనఞ్ఞో సస్సతుచ్ఛేదభావప్పసఙ్గతోతి పరవాదినో అధిప్పాయో. తత్థ యది అగ్గిన్ధనోపమా లోకవోహారేన వుత్తా, అపళిత్తం కట్ఠాదిఇన్ధనం నిదహితబ్బఞ్చ, పళిత్తం భాసురుణ్హం అగ్గిదాహకఞ్చ, తఞ్చ ఓజట్ఠమకరూపం పబన్ధవసేన పవత్తం అనిచ్చం సఙ్ఖతం పటిచ్చసముప్పన్నం. యది ఏవం పుగ్గలో రూపాదీహి అఞ్ఞో అనిచ్చో చ ఆపన్నో, అథ పరమత్థతో చ, తస్మింయేవ కట్ఠాదిసఞ్ఞితే రూపసఙ్ఖాతపళిత్తే యం ఉసుమం సో అగ్గి తంసహజాతాని తీణిభూతాని ఇన్ధనం. ఏవమ్పి సిద్ధం లక్ఖణభేదతో అగ్గిన్ధనానం అఞ్ఞత్తన్తి అగ్గి వియ ఇన్ధనతో రూపాదీహి అఞ్ఞో పుగ్గలో అనిచ్చో చ ఆపజ్జతీతి.

గతిఅనుయోగవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. ఉపాదాపఞ్ఞత్తానుయోగవణ్ణనా

౯౪. నీలగుణయోగతో నీలో, నీలో ఏవ నీలకో, తస్స, అయం పనస్స నీలపఞ్ఞత్తి నీలరూపుపాదానాతి ఆహ **''నీలం... పే.... పఞ్ఞత్తీ''**తి. ఏవం పన పాఠే ఠితే నీలం ఉపాదాయ నీలోతి కథమయం పదుద్ధారోతి ఆహ **''నీలం రూపం...పే.... ఏత్థ యో పుట్ఠో నీలం ఉపాదాయ నీలో''**తి. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం వచనే. **తదాదీసూతి** "పీతం రూపం ఉపాదాయా"తిఆదికం అట్ఠకథాయం **ఆది**-సద్దేన గహితమేవ తదత్థదస్సనవసేన గణ్హాతి.

౯౫. **వుత్తన్తి** "మగ్గకుసలో"తిఆదీసు ఛేకట్ఠం సన్ధాయ వుత్తం. **కుసలపఞ్ఞత్తిం** కుసలవోహారం.

౧౧౨. పుబ్బపక్ఖం దస్సేత్వా ఉత్తరమాహాతి పరవాదీ పుబ్బపక్ఖం దస్సేత్వా సకవాదిస్స ఉత్తరమాహ.

౧౧౫. "రూపం రూపవా"తిఆదినయప్పవత్తం పరవాదివాదం భిన్దితుం "యథా న నిగళో నేగళికో"తిఆదినా సకవాదివాదో ఆరద్ధోతి ఆహ "**యస్స రూపం సో రూపవాతి ఉత్తరపక్ఖే వుత్తం వచనం ఉద్ధరిత్వా**"తి.

౧౧౮. విఞ్ఞాణనిస్సయభావూపగమనన్తి చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స నిస్సయభావూపగమనం. తయిదం విసేసనం **చక్ఖుస్సా**తి ఇమినావ సిద్ధన్తి న కతం దట్ఠబ్బం.

ఉపాదాపఞ్ఞత్తానుయోగవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౩. పురిసకారానుయోగవణ్ణనా

౧౨౩. కమ్మానన్తి కుసలాకుసలకమ్మానం. తగ్గహణేనేవ హి తంతంకిచ్చకరణీయే కిరియానమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **నిప్ఫాదకప్పయోజకభావేనా**తి కారకకారాపకభావేన.

౧౨౫. కమ్మకారకస్స పుగ్గలస్స **యో అఞ్ఞో** పుగ్గలో కారకో. **తేనపీ**తి కారకకారకేనపి. **తస్సా**తి కారకకారకస్స. **అఞ్ఞ**న్తి అఞ్ఞం కమ్మం. **ఏవ**న్తి ఇమినా వుత్తప్పకారేన. తేహి తేహి కారకేహి పుగ్గలా వియ అఞ్ఞాని కమ్మాని కరీయన్తీతి దస్సేతి. తేనాహ "**కమ్మవట్టస్స అనుపచ్ఛేదం వదన్తీ**"తి. ఏవం సన్తే పుగ్గలస్స కారకో, కమ్మస్స కారకోతి అయం విభాగో ఇధ అనామట్ఠో హోతి, తథా చ సతి కారకపరమ్పరాయ వచనం విరుజ్ఝేయ్యాతి ఆహ "**పుగ్గలస్స...పే.... విచారేతబ్బమేత**"న్తి. **తస్స కారక**న్తి పుగ్గలస్స కారకం. **ఇదఞ్చా**తి న కేవలం పుగ్గలకారకస్స కమ్మకారకతాపత్తియేవ దోసో, అథ ఖో ఇదం కమ్మకారకతాయ కారకపరమ్పరాపజ్జనమ్పి విచారేతబ్బం, న యుజ్జతీతి అత్థో. పుగ్గలానఞ్హి పటిపాటియా కారకభావో కారకపరమ్పరా.

౧౨౦. ఏకో అఞ్ఞోతి "గాహో"తి సస్సతగాహసఙ్ఖాతో అఞ్ఞోతి అత్థో.

౧౨౬. సియా అఞ్ఞో, సియా అనఞ్ఞో, సియా న వత్తబ్బో "అఞ్ఞోతి వా అనఞ్ఞోతి వా"తి , ఏవం పవత్తనిగణ్ఠవాదసదిసత్తా సో ఏవ ఏకో నేవ సో హోతి, న అఞ్ఞోతి లద్ధిమత్తం. తేనాహ "**ఇదం పన నత్థేవా**"తి. **పరస్స ఇచ్ఛావసేనేవా**తి పరవాదినో లద్ధివసేనేవ. **ఏకం అనిచ్ఛన్తస్సా**తి ఏకం "సో కరోతి, సో పటిసంవేదేతీ"తి గహణం సస్సతదిట్ఠిభయేన పటిక్ఖిపన్తస్స **ఇతరం** ఉచ్ఛేదగ్గహణం ఆపన్నం. తఞ్చ పటిక్ఖిపన్తస్స అఞ్ఞం మిస్సకం నిచ్చానిచ్చగ్గహణం, విక్ఖేపగ్గహణఞ్చ ఆపన్నం. **కారకవేదకిచ్ఛాయ ఠత్వా**తి స్వేవ కారకో వేదకో చాతి ఇమస్మిం ఆదాయే ఠత్వా. **తంతంఅనిచ్ఛాయా**తి తస్స తస్స వాదస్స అసమ్పటిచ్ఛనేన. **ఆపన్నవసేనపీ**తి ఆపన్నగాహవసేనపి అయం అనుయోగో వుత్తోతి యోజనా. **సబ్బేసం ఆపన్నత్తా**తి హేట్ఠా వుత్తనయేన సబ్బేసం వికప్పానం అనుక్కమేన ఆపన్నత్తా నాయమనుయోగో కతోతి యోజనా. **ఏకేకస్సేవా**తి తేసు విసుం విసుం ఏకేకస్సేవ ఆపన్నత్తా. తన్తివసేన పన తే వికప్పా ఏకజ్ఝం దస్సేత్వాతి అధిప్పాయో. **ఏకతో యోజేతబ్బం** చతున్నమ్పి పఞ్హానం ఏకతో పుట్ఠత్తా.

పురిసకారానుయోగవణ్ణనా నిట్ఠితా.

కల్యాణవగ్గో నిట్ఠితో.

౧౪. అభిఞ్ఞానుయోగవణ్ణనా

౧౯౩. వికుబ్బతీతి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో, పకారత్థో వా. తేన “దిబ్బాయ సోతధాతుయా సద్దం సుణాతీ”తిఆదికం సఙ్గణ్హాతి. అభిఞ్ఞానుయోగో దట్ఠబ్బోతి యోజనా. **తదభిఞ్ఞావతోతి** ఆసవక్ఖయాభిఞ్ఞావతో. **అరహతో సాధనన్తి** అరహతో సచ్చికట్ఠపరమత్థేన పుగ్గలత్తాభావసాధనం. **తబ్భావస్సాతి** అరహత్తస్స. అరహత్తధారానఞ్హి ఖన్ధా నామ పుగ్గలత్తం తస్సపి హోతీతి.

అభిఞ్ఞానుయోగవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౫-౧౮. ఞాతకానుయోగాదివణ్ణనా

౨౦౯. తతియకోటిభూతస్సాతి తతియకోటిసభావస్స సఙ్ఖతాసఙ్ఖతవినిముత్తసభావస్స. **సభావస్సాతి** చ సభావధమ్మస్స. **లద్ధిం నిగూహిత్వాతి** పుగ్గలో నేవ సఙ్ఖతో, నాసఙ్ఖతోతి లద్ధిం అవిభావేత్వా.

ఞాతకానుయోగాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౯. పటివేధానుయోగాదివణ్ణనా

౨౧౮. పజాననం నామ న హోతి నిబ్బిదాదీనం అప్పచ్చయత్తా. పరిచ్ఛేదనసమత్థతఞ్చ దస్సేతీతి సమ్బన్ధో.

౨౨౮. సహరూపభావో రూపేన సమఙ్గితా, **వినారూపభావో** తతో వినిస్సటతాతి తదుభయం రూపస్స అబ్భన్తరగమనం బహినిక్ఖమనఞ్చ హోతి. తస్మా తం ద్వయం సహరూపభావవినారూపభావానం లక్ఖణవచనన్తి వుత్తం.

౨౩౭. ఓళారికోతి థూలో. ఆహితో అహం మానో ఏత్థాతి **అత్తా,** అత్తభావో. సో ఏవ యథాసకం కమ్మునా పటిలభితబ్బతో **పటిలాభో**. పదద్వయేనపి కామావచరత్తభావో కథితో. **మనోమయో అత్తపటిలాభో** రూపావచరత్తభావో. సో హి ఝానమనేన నిబ్బత్తత్తా మనోమయో. **అరూపో అత్తపటిలాభోతి** అరూపావచరత్తభావో. సో హి రూపేన అమిస్సితత్తా అరూపోతి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. “అత్తా”తి పన జీవే లోకవోహారో నిరుళ్హో, అసతిపి జీవే తథానిరుళ్హం లోకవోహారం గహేత్వా సమ్మాసమ్బుద్ధాపి వోహరన్తీతి దస్సేన్తో **‘‘ఇతి ఇమా లోకస్స సమఞ్ఞా, యాహి తథాగతో వోహరతీ’’**తి వత్వా ఇదాని యథా వోహరన్తి, తం పకారం విభావేన్తో **‘‘అపరామస’’**న్తిఆదిమాహ.

పచ్చత్తసామఞ్ఞలక్ఖణవసేనాతి కక్ఖళఫుసనాదిసలక్ఖణవసేన అనిచ్చతాదిసామఞ్ఞలక్ఖణవసేన చ. **ఇమినాతి** “పచ్చత్తసామఞ్ఞలక్ఖణవసేనా”తిఆదినా వుత్తేన పరమత్థతో పుగ్గలాభావవచనేన . **ఇతో పురిమాతి** తత్థ తత్థ సకవాదిపటిక్ఖేపాదివిభావనవసేన పవత్తా ఇతో అత్థసంవణ్ణనతో పురిమా. **ఇమినాతి** వా “యథా రూపాదయో ధమ్మా”తిఆదినా అట్ఠకథాయం వుత్తవచనేన. **యథా చాతి** ఏత్థ **చ**-సద్దో సముచ్చయత్థో. తేన సమఞ్ఞానతిధావనం సమ్పిణ్డేతి. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా పరామాసో చ న హోతి జనపదనిరుత్తియా అభినివిసితబ్బతో, యథా చ

సమఞ్ఞాతిధావనం న హోతి, ఏవం ఇతో పురిమా చ అత్థవణ్ణనా యోజేతబ్బా. సమఞ్ఞాతిధావనే హి సతి సబ్బలోకవోహారూపచ్ఛేదో సియాతి.

తస్మా సచ్చన్తి యస్మా తత్థ పరమత్థాకారం అనారోపేత్వా సమఞ్ఞం నాతిధావన్తో కేవలం లోకసమ్ముతియావ వోహరతి, తస్మా సచ్చం పరేసం అవిసంవాదనతో. **తథకారణన్తి** తథో అవితథో ధమ్మసభావో కారణం పవత్తిహేతు ఏతస్సాతి తథకారణం, పరమత్థవచనం, అవిపరీతధమ్మసభావవిసయన్తి అత్థో. తేనాహ ‘‘**ధమ్మానం తథతాయ పవత్త**’’న్తి.

పటిపేధానుయోగాదివణ్ణనా నిట్ఠితా.

పుగ్గలకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పరిహానికథా

౧. వాదయుత్తిపరిహానికథావణ్ణనా

౨౩౯. ఇదం సుత్తన్తి ఇదం లక్ఖణమత్తం దట్ఠబ్బం. ‘‘పఞ్చిమే, భిక్ఖవే, ధమ్మా సమయవిముత్తస్స భిక్ఖునో పరిహానాయ సంవత్తన్తీ’’తి (అ॰ ని॰ ౫.౧౪౯-౧౫౦) ఇదమ్పి హి సుత్తం అనాగామిఆదీనంయేవ పరిహానినిస్సయో, న అరహతో. **సమయవిముత్తోతి** అట్ఠసమాపత్తిలాభినో సేక్ఖస్సేతం నామం. యథాహ –

‘‘కతమో చ పుగ్గలో సమయవిముత్తో? ఇధేకచ్చో పుగ్గలో కాలేన కాలం సమయేన సమయం అట్ఠ విమోక్ఖే కాయేన ఫుసిత్వా విహరతి, పఞ్ఞాయ చస్స దిస్వా ఏకచ్చే ఆసవా పరిక్ఖీణా హోన్తి. అయం వుచ్చతి పుగ్గలో సమయవిముత్తో’’తి (పు॰ ప॰ ౧).

‘‘పరిహానిధమ్మో’’తి చ పుథుజ్జనో చ ఏకచ్చో చ సేక్ఖో అధిప్పేతో, న అరహాతి. **తస్మాతి** యస్మా యథాదస్సితాని సుత్తాని అనాగామిఆదీనం పరిహానిలద్ధియా నిస్సయో, న అరహతో, తస్మా. తం నిస్సాయ తం అపేక్ఖిత్వా యస్మా ‘‘అరహతోపీ’’తి ఏత్థ అరహతోపి పరిహాని, కో పన వాదో అనాగామిఆదీనన్తి అయమత్థో లబ్భతి, తస్మా పి-సద్దసమ్పిణ్డితమత్థం దస్సేన్తో ‘‘**అరహతోపి...పే.... యోజేతబ్బ**’’న్తి ఆహ. యస్మా వా కామఞ్చేత్థ దుతియసుత్తం సేక్ఖవసేన ఆగతం, పఠమతతియసుత్తాని పన అసేక్ఖవసేనపి ఆగతానీతి తేసం లద్ధి, తస్మా ‘‘అరహతోపీ’’తి అట్ఠకథాయం వుత్తం. తేనాహ ‘‘**ఇదం సుత్తం అరహతో**’’తిఆది.

తతియస్మిన్తి ‘‘సబ్బేసఞ్ఞేవ అరహన్తానం పరిహానీ’’తి ఏతస్మిం పఞ్హే. సో హి ‘‘సబ్బేవ అరహన్తో’’తిఆదినా ఆగతేసు తతియో పఞ్హో. **తేసన్తి** ముదిన్ద్రియానం. **తతియస్మిమ్పీతి పి**-సద్దో వుత్తత్థసముచ్చయో. తేన పఠమపఞ్హం సముచ్చినోతి ‘‘తత్థపి తిక్ఖిన్ద్రియా అధిప్పేతా’’తి.

సోయేవ న పరిహాయతీతి సోతాపన్నోయేవ సోతాపన్నభావతో న పరిహాయతీతి అత్థో. న చేత్థ సకదాగామిభావాపత్తియా సోతాపన్నభావాపగమో పరిహాని హోతి విసేసాధిగమభావతో. పత్తవిసేసతో హి పరిహానీతి. **ఇతరేతి** సకదాగామిఆదికా. **ఉపరిమగ్గత్థాయాతి** ఉపరిమగ్గత్తయపటిలాభత్థాయ ‘‘నియతో’’తి వుత్తమత్థం అగ్గహేత్వా.

వాదయుత్తిపరిహానికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. అరియపుగ్గలసంసన్దనపరిహానికథావణ్ణనా

౨౪౧. తతోతి అరహత్తతో. **తత్థాతి** దస్సనమగ్గఫలే. **వాయామేనాతి** విపస్సనుస్సాహనేన. **తదనన్తరన్తి** సోతాపత్తిఫలానన్తరం. పఠమం దస్సనమగ్గఫలానన్తరం అరహత్తం పాపుణాతి, తతో పరిహీనో పున వాయమన్తో తదనన్తరం న అరహత్తం పాపుణాతీతి కా ఏత్థ యుత్తీతి అధిప్పాయో. పరవాదీ నామ యుత్తమ్పి వదతి అయుత్తమ్పీతి కిం తస్స వాదే యుత్తిగవేసనాయాతి పన దట్ఠబ్బం. అపరిహానసభావో భావనామగ్గో అరియమగ్గత్తా దస్సనాదస్సనమగ్గో వియ. న చేత్థ అసిద్ధతాసఙ్కా లోకుత్తరమగ్గస్స పరస్సపి అరియమగ్గభావస్స సిద్ధత్తా, నాపి లోకియమగ్గేన అనేకన్తికతా అరియసద్దేన విసేసితత్తా. తథా న విరుద్ధతా దుతియమగ్గాదీనం భావనామగ్గభావస్స ఓళారికకిలేసప్పహానాదీనఞ్చ పరస్సపి ఆగమతో సిద్ధత్తా.

అరియపుగ్గలసంసన్దనపరిహానికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సుత్తసాధనపరిహానికథావణ్ణనా

౨౬౩. పుగ్గలపణ్ణత్తిఅట్ఠకథాయం "పత్తి, ఫుసనా"తి చ పచ్చక్ఖతో అధిగమో అధిప్పేతోతి వుత్తం **''పత్తబ్బం వదతీతి ఆహ ఫుసనారహ''**న్తి.

౨౬౭. కతసన్నిట్ఠానస్సాతి ఇమస్మిం సత్తాహే మాసే ఉతుమ్హి అన్తోవస్సే వా అఞ్ఞం ఆరాధేస్సామీతి కతనిచ్ఛయస్స.

సుత్తసాధనపరిహానికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

పరిహానికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. బ్రహ్మచరియకథా

౧. సుద్ధబ్రహ్మచరియకథావణ్ణనా

౨౬౯. హేట్ఠాపీతి పరనిమ్మితవసవత్తిదేవేహి హేట్ఠాపి. **మగ్గభావనమ్పి న ఇచ్ఛన్తీతి విఞ్ఞాయతి** "ఇధ బ్రహ్మచరియవాసో"తి ఇమినా "ద్వేపి బ్రహ్మచరియవాసా నత్థి దేవేసూతి ఉపలద్ధివసేనా"తి వుత్తత్తా.

౨౭౦. తస్సేవాతి పరవాదినో ఏవ. **పుగ్గలవసేనాతి** "గిహీనఞ్చేవ ఏకచ్చానఞ్చ దేవాన"న్తి ఏవం పుగ్గలవసేన. **తస్సాతి** పరవాదినో. **పటిక్ఖేపో న యుత్తోతి** ఏవం పుగ్గలవసేన అత్థయోజనా న యుత్తాతి అధిప్పాయో. పుగ్గలాధిట్ఠానేన పన కతాపి అత్థవణ్ణనా ఓకాసవసేన పరిచ్ఛిజ్జతీతి నాయం దోసో. **తస్సాయం అధిప్పాయోతి** అయం "గిహీనఞ్చేవా"తిఆదినా వుత్తో తస్స పరవాదినో యది అధిప్పాయో, ఏవం సఞ్ఞాయ పరవాదినో సకవాదినా సమానాదాయోతి న నిగ్గహారహో సియా. తేనాహ **''సక...పే.... తబ్బో''**తి. పఠమం పన అనుజానిత్వా పచ్ఛా పటిక్ఖేపేనేవ నిగ్గహేతబ్బతా వేదితబ్బా. కేచి "యత్థ నత్థి పబ్బజ్జా, నత్థి తత్థ బ్రహ్మచరియవాసోతి పుచ్ఛాయ ఏకచ్చానం మనుస్సానం మగ్గప్పటివేధం సన్ధాయ పరవాదినో పటిక్ఖేపో. యదిపి

సో దేవానం మగ్గప్పటిలాభం న ఇచ్ఛతి, సమ్భవన్తం పన సబ్బం దస్సేతుం అట్ఠకథాయం 'గిహీన'మిచ్చేవ అవత్వా 'ఏకచ్చానఞ్చ దేవాన'న్తి వుత్త"న్తి వదన్తి, తం న సున్దరం "సన్ధాయా"తి వుత్తత్తా, పురిమోయేవత్థో యుత్తో.

సుద్ధబ్రహ్మచరియకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సంసన్దనబ్రహ్మచరియకథావణ్ణనా

౨౬౩. రూపావచరమగ్గేనాతి రూపావచరజ్ఝానేన. తఞ్హి రూపభవూపపత్తియా ఉపాయభావతో మగ్గోతి వుత్తో. యథాహ "రూపుపపత్తియా మగ్గం భావేతీ"తి (ధ. స. ౧౬౦). **ఇదన్తి** ఇదం రూపావచరజ్ఝానం. "ఇధవిహాయనిట్ఠహేతుభూతో రూపావచరమగ్గో"తిఆదికం దీపేన్తం వచనం అనాగామిమగ్గస్స తబ్భావదీపకేన "ఇధ భావితమగ్గో"తిఆదికేన కథం సమేతీతి చోదేత్వా యథా సమేతి , తం దస్సేతుం **''పుబ్బే పనా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **''పుబ్బే''**తి ఇమినా "ఇధ భావితమగ్గో"తిఆదికం వదన్తి, ఇధాపి పన "రూపావచరమగ్గేనా"తిఆదికం. తత్థ **అనాగామీ ఏవాతి** అనాగామిఫలట్ఠో ఏవ. **ఝానానాగామీతి** అసముచ్ఛిన్నఉద్ధమ్భాగియసంయోజనోపి రూపభవే ఉప్పజ్జిత్వా అనావత్తిధమ్మమగ్గం భావేత్వా తత్థేవ పరినిబ్బాయనతో. **అధిప్పాయోతి** యథావుత్తో ద్విన్నం అట్ఠకథావచనానం అవిరోధదీపకో అధిప్పాయో.

ఇధాతి కామలోకే. **తత్థాతి** బ్రహ్మలోకే. ఏత్థ చ పరవాదీ ఏవం పుచ్ఛితబ్బో "తీహి, భిక్ఖవే, ఠానేహీ"తి సుత్తం కిం యథారుతవసేన గహేతబ్బత్థం, ఉదాహు సన్ధాయభాసితన్తి? తత్థ జానమానో సన్ధాయభాసితన్తి వదేయ్య. అఞ్ఞథా "పరనిమ్మితవసవత్తిదేవే ఉపాదాయా"తిఆది వత్తుం న సక్కా "దేవే చ తావతింసే"తి వుత్తత్తా. యథా హి తస్స "సేయ్యథాపి దేవేహి తావతింసేహి సద్ధిం మన్తేత్వా"తిఆదీసు వియ సక్కం దేవరాజానం ఉపాదాయ కామావచరదేవేసు తావతింసదేవా పాకటా పఞ్ఞాతాతి తేసం గహణం, న తేయేవ అధిప్పేతాతి సుత్తపదస్స సన్ధాయభాసితత్థం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం, ఏవం "ఇధ బ్రహ్మచరియవాసో"తి ఏత్థాపి అనవజ్జసుఖఅబ్యాసేకసుఖనేక్ఖమ్మసుఖాదిసన్నిస్సయభావేన మహానిసంసతాయ సాసనే పబ్బజ్జా "ఇధ బ్రహ్మచరియవాసో"తి ఇమస్మిం సుత్తే అధిప్పేతా. సా హి ఉత్తరకురుకానం దేవానఞ్చ అనోకాసభావతో దుక్కరా దుల్లభా చ. తత్థ సూరియపరివత్తాదీహిపి దేవేసు మగ్గపటిలాభాయ అత్థితా విభావేతబ్బా, ఉత్తరకురుకానం పన విసేసానధిగమభావో ఉభిన్నమ్పి ఇచ్ఛితో ఏవాతి.

సంసన్దనబ్రహ్మచరియకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

బ్రహ్మచరియకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ఓధిసోకథావణ్ణనా

౨౬౪. ఓధిసోతి భాగసో, భాగేనాతి అత్థో. భాగో నామ యస్మా ఏకదేసో హోతి, తస్మా **''ఏకదేసేన ఏకదేసేనా''**తి వుత్తం. తత్థ యది చతున్నం మగ్గానం వసేన సముదయపక్ఖికస్స కిలేసగణస్స చతుభాగేహి పహానం "ఓధిసో పహాన"న్తి అధిప్పేతం, ఇచ్ఛితమేవేతం సకవాదిస్స "తిణ్ణం సంయోజనానం పరిక్ఖయా దిట్ఠిగతానం పహానాయా"తి చ ఆదివచనతో. యస్మా పన మగ్గో చతూసు సచ్చేసు నానాభిసమయవసేన కిచ్చకరో, న ఏకాభిసమయవసేనాతి పరవాదినో లద్ధి, తస్మా యథా "మగ్గో కాలేన దుక్ఖం పరిజానాతి, కాలేన సముదయం పజహాతీ"తిఆదినా నానక్ఖణవసేన సచ్చేసు పవత్తతీతి

ఇచ్ఛితో, ఏవం పచ్చేకమ్పి నానక్ఖణవసేన పవత్తేయ్య. తథా సతి దుక్ఖాదీనం ఏకదేసఏకదేసమేవ పరిజానాతి పజహాతీతి దస్సేతుం పాళియం "సోతాపత్తి...పే.... ఏకదేసే పజహాతీ"తిఆది వుత్తం. సతి హి నానాభిసమయే పఠమమగ్గాదీహి పహాతబ్బానం సంయోజనత్తయాదీనం దుక్ఖదస్సనాదీహి ఏకదేసఏకదేసప్పహానం సియాతి ఏకదేససోతాపత్తిమగ్గట్ఠాదితా, తతో ఏవ ఏకదేససోతాపన్నాదితా చ ఆపజ్జతి అనన్తరఫలత్తా లోకుత్తరకుసలానం, న చ తం యుత్తం. న హి కాలభేదేన వినా సో ఏవ సోతాపన్నో, అసోతాపన్నో చాతి సక్కా విఞ్ఞాతుం. తేనాహ **"ఏకదేసం సోతాపన్నో, ఏకదేసం న సోతాపన్నో"**తిఆది.

అపిచాయం నానాభిసమయవాదీ ఏవం పుచ్ఛితబ్బో "మగ్గఞాణం సచ్చాని పటివిజ్ఝన్తం కిం ఆరమ్మణతో పటివిజ్ఝతి, ఉదాహు కిచ్చతో"తి. యది ఆరమ్మణతోతి వదేయ్య, తస్స విపస్సనాఞాణస్స వియ దుక్ఖసముదయానం అచ్చన్తపరిచ్ఛేదసముచ్ఛేదా న యుత్తా తతో అనిస్సటత్తా, తథా మగ్గదస్సనం. న హి సయమేవ అత్తానం ఆరబ్భ పవత్తతీతి యుత్తం, మగ్గన్తరపరికప్పనాయం అనవట్ఠానం ఆపజ్జతీతి, తస్మా తీణి సచ్చాని కిచ్చతో, నిరోధం కిచ్చతో ఆరమ్మణతో చ పటివిజ్ఝతీతి ఏవమసమ్మోహతో పటివిజ్ఝన్తస్స మగ్గఞాణస్స నత్థేవ నానాభిసమయో. వుత్తఞ్హేతం "యో, భిక్ఖవే, దుక్ఖం పస్సతి, దుక్ఖసముదయమ్పి సో పస్సతీ"తిఆది. న చేతం కాలన్తరదస్సనం సన్ధాయ వుత్తం. "యో ను ఖో, ఆవుసో, దుక్ఖం పస్సతి, దుక్ఖసముదయమ్పి సో పస్సతి, దుక్ఖనిరోధమ్పి...పే.... దుక్ఖనిరోధగామినిపటిపదమ్పి సో పస్సతీ"తి (సం॰ ని॰ ౫.౧౧౦౦) ఏకసచ్చదస్సనసమఙ్గినో అఞ్ఞసచ్చదస్సనసమఙ్గిభావవిచారణాయం తదత్థసాధనత్థం ఆయస్మతా గవంపతిత్థేరేన ఆభతత్తా పచ్చేకఞ్చ సచ్చత్తయదస్సనస్స యోజితత్తా. అఞ్ఞథా పురిమదిట్ఠస్స పున అదస్సనతో సముదయాదిదస్సనే దుక్ఖాదిదస్సనమయోజనీయం సియా. న హి లోకుత్తరమగ్గో లోకియమగ్గో వియ కతకారిభావేన పవత్తతి సముచ్ఛేదకత్తా. తథా యోజనే చ సబ్బం దస్సనం దస్సనన్తరపరన్తి దస్సనానుపరమో సియా. ఏవం ఆగమతో యుత్తితో చ నానాభిసమయస్స అసమ్భవతో పచ్చేకం మగ్గానం ఓధిసో పహానం నత్థీతి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం.

ఓధిసోకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. జహతికథావణ్ణనా

౧. నసుత్తాహరణకథావణ్ణనా

౨౮౦. యదిపి పాళియం "తయో మగ్గే భావేతీ"తి వుత్తం, మగ్గభావనా పన యావదేవ కిలేససముచ్ఛిన్దనత్థాతి ఞత్వా **"కిచ్చసబ్భావన్తి తీహి పహాతబ్బస్స పహీనత"**న్తి ఆహ. తత్థ **తీహీ**తి హేట్ఠిమేహి తీహి అరియమగ్గేహి **పహాతబ్బస్స** అజ్ఝత్తసంయోజనస్స పహీనతం సముచ్ఛిన్దనన్తి అత్థో. **తం పన కిచ్చ**న్తి అధోభాగియసంయోజనేసు మగ్గస్స పహానాభిసమయకిచ్చం. **తేనేవ మగ్గేనా**తి అనాగామిమగ్గేనేవ. **ఏతం న సమేతీ**తి ఏవం మగ్గుప్పాదతో పగేవ కామరాగబ్యాపాదా పహీయన్తీతి లద్ధికిత్తనం ఇమినా మగ్గస్స కిచ్చసబ్భావకథనేన న సమేతి న యుజ్జతి. **తస్మా**తి ఇమినా యథావుత్తమేవ విరోధం పచ్చామసతి. **పహీనాన**న్తి విక్ఖమ్భితానం. యో హి ఝానలాభీ ఝానేన యథావిక్ఖమ్భితే కిలేసే మగ్గేన సముచ్ఛిన్దతి, సో ఇధాధిప్పేతో. తేనాహ **"దస్సనమగ్గే...పే.... అధిప్పాయో"**తి.

జహతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సబ్బమత్థీతికథావణ్ణనా

౧. వాదయుత్తివణ్ణనా

౨౮౨. సబ్బం అత్థీతి ఏత్థ యస్మా పచ్చుప్పన్నం వియ అతీతానాగతమ్పి ధరమానసభావన్తి పరవాదినో లద్ధి, తస్మా **సబ్బ**న్తి కాలవిభాగతో అతీతాదిభేదం సబ్బం. సో పన "యమ్పి నత్థి, తమ్పి అత్థీ"తి కాలవిముత్తస్స వసేన అనుయోగో, తం అతిప్పసఙ్గదస్సనవసేన పరవాదిపటిఞ్ఞాయ దోసారోపనం. నయదస్సనం వా అతీతానాగతానం నత్థిభావస్స. **అత్థీ**తి పన అయం అత్థిభావో యస్మా దేసకాలాకారధమ్మేహి వినా న హోతి, తస్మా తం తావ తేహి సద్ధిం యోజేత్వా అనుయోగం దస్సేతుం "సబ్బత్థ సబ్బమత్థీ"తిఆదినా పాళి పవత్తా. తత్థ యదిపి **సబ్బత్థా**తి ఇదం సామఞ్ఞవచనం, తం పన యస్మా విసేసనివిట్ఠం హోతి, పరతో చ **సబ్బేసూ**తి ధమ్మా విభాగతో వుచ్చన్తి, తస్మా ఓళారికస్స పాకటస్స రూపధమ్మసముదాయస్స వసేన అత్థం దస్సేతుం అట్ఠకథాయం "సబ్బత్థాతి సబ్బస్మిం సరీరే"తి వుత్తం, నిదస్సనమత్తం వా ఏతం దట్ఠబ్బం. తథా చ కాణాదకాపిలేహి పటిఞ్ఞాయమానా ఆకాసకాలాదిసత్తపకతిపురిసా వియ పరవాదినా పటిఞ్ఞాయమానం సబ్బం సబ్బబ్యాపీతి ఆపన్నమేవ హోతీతి. "సబ్బత్థ సరీరే"తి చ "తిలే తేల"న్తి వియ బ్యాపనే భుమ్మన్తి సరీరపరియాపన్నేన సబ్బేన భవితబ్బన్తి వుత్తం "**సిరసి పాదా…పే॰… అత్థో**"తి.

సబ్బస్మిం కాలే సబ్బమత్థీతి యోజనా. ఏతస్మిం పక్ఖేయేవస్స అఞ్ఞవాదో పరిదీపితో సియా "యం అత్థి, అత్థేవ తం, యం నత్థి, నత్థేవ తం, అసతో నత్థి సమ్భవో, సతో నత్థి వినాసో"తి. ఏవం సబ్బేనాకారేన సబ్బం సబ్బేసు ధమ్మేసు సబ్బం అత్థీతి అత్థోతి సమ్బన్ధో. ఇమేహి పన పక్ఖేహి "సబ్బం సబ్బసభావం, అనేకసత్తినిచితాభావా అసతో నత్థి సమ్భవో"తి వాదో పరిదీపితో సియా. **యోగరహిత**న్తి కేనచి యుత్తాయుత్తలక్ఖణసంయోగరహితం. **తం పన ఏకసభావ**న్తి సంయోగరహితం నామ అత్తతో ఏకసభావం, ఏకధమ్మోతి అత్థో. ఏతేన దేవవాదీనం బ్రహ్మదస్సనం అత్థేవాతివాదో పరిదీపితో సియా. **అత్థీతి పుచ్ఛతీ**తి యది సబ్బమత్థీతి తవ వాదో, యథావుత్తాయ మమ దిట్ఠియా సమ్మాదిట్ఠిభావో అత్థీతి ఏకన్తేన తయా సమ్పటిచ్ఛితబ్బో, తస్మా "కిం నో అత్థీ"తి పుచ్ఛతీతి అత్థో.

వాదయుత్తివణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. కాలసంసన్దనకథావణ్ణనా

౨౮౩. అతీతా …పే॰… కరిత్వాతి ఏత్థాయం సఙ్ఖేపత్థో – అతీతం అనాగతన్తి రూపస్స ఇమం విసేసం, ఏవం విసేసం వా రూపం అగ్గహేత్వా పచ్చుప్పన్నతావిసేసవిసిట్ఠరూపమేవ అప్పియం పచ్చుప్పన్నరూపభావానం సమానాధికరణత్తా ఏతస్మింయేవ విసయే అప్పేతబ్బం, వచీగోచరం పాపేతబ్బం సతిపి నేసం విసేసనవిసేసితబ్బతాసఙ్ఖాతే విభాగే తథాపి అవిభజితబ్బం కత్వాతి. యస్మా పన పాళియం "పచ్చుప్పన్నన్తి వా రూపన్తి వా"తి పచ్చుప్పన్నరూపసద్దేహి తదత్థస్స వత్తబ్బాకారో ఇతిసద్దేహి దస్సితో, తస్మా "**పచ్చుప్పన్నసద్దేన…పే॰… వుత్తం హోతీ**"తి ఆహ. **రూపపఞ్ఞత్తీ**తి రూపాయతనపఞ్ఞత్తి. సా హి సభావధమ్ముపాదానా తజ్జాపఞ్ఞత్తి. తేనేవాహ "**సభావపరిచ్ఛిన్నే పవత్తా విజ్జమానపఞ్ఞత్తీ**"తి. **రూపసమూహం ఉపాదాయా**తి తంతంఅత్తపఞ్ఞత్తియా ఉపాదానభూతానం అభావవిభావనాకారేన పవత్తమానానం రూపధమ్మానం సమూహం ఉపాదాయ. ఉపాదానుపాదానమ్పి హి ఉపాదానమేవాతి. **తస్మా**తి

సమూహుపాదాయాధీనతాయ అవిజ్జమానపఞ్ఞత్తిభావతో. **విగమావత్తబ్బతాతి** విగమస్స వత్థభావాపగమస్స అవత్తబ్బతా. న హి ఓదాతతావిగమేన అవత్థం హోతి. న పన యుత్తా రూపభావస్స విగమావత్తబ్బతాతి యోజనా. **రూపభావోతి** చ రూపాయతనసభావో చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స గోచరభావో. న హి తస్స పచ్చుప్పన్నభావవిగమే విగమావత్తబ్బతా యుత్తా.

కాలసంసన్దనకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

వచనసోధనవణ్ణనా

౨౮౮. అనాగతం వా పచ్చుప్పన్నం వాతి ఏత్థ **వా**-సద్దో అనియమత్థో యథా “ఖదిరే వా బన్ధితబ్బం పలాసే వా”తి. తస్మా “హుత్వా హోతీ”తి ఏత్థ హోతి-సద్దో అనాగతపచ్చుప్పన్నేసు యం కిఞ్చి పధానం కత్వా సమ్బన్ధం లభతీతి దస్సేన్తో **‘‘అనాగతం…పే.… దట్ఠబ్బ’’న్తి** ఆహ. తత్థ **పచ్చుప్పన్నం హోన్తన్తి** పచ్చుప్పన్నం జాయమానం పచ్చుప్పన్నభావం లభన్తం. తేనాహ **‘‘తఞ్ఞేవ అనాగతం తం పచ్చుప్పన్నన్తి లద్ధివసేనా’’**తి. **తమ్పి హుత్వా హోతీతి** యం అనాగతం హుత్వా పచ్చుప్పన్నభావప్పత్తియా “హుత్వా హోతీ”తి వుత్తం, కిం తదపి పున హుత్వా హోతీతి పుచ్ఛతి. **తబ్భావావిగమతోతి** పచ్చుప్పన్నభావతో హుత్వాహోతిభావానుపగమతో. **పచ్చుప్పన్నాభావతోతి** పచ్చుప్పన్నతాయ అభావతో.

వచనం అరహతీతి ఇమినా వచనమత్తే న కోచి దోసోతి దస్సేతి. ఇదం వుత్తం హోతి – యదిపి తస్స పున హుత్వా భూతస్స పున హుత్వాహోతిభావో నత్థి, పునప్పునం ఞాపేతబ్బతాయ పన దుతియం తతో పరమ్పి తథా వత్తబ్బతం అరహతీతి “ఆమన్తా”తి పటిజానాతీతి. **ధమ్మేతి** సభావధమ్మే. తప్పటిక్ఖేపతో **అధమ్మే** అభావధమ్మే. తేనాహ **‘‘ససవిసాణే’’**తి.

పటిక్ఖిత్తనయేనాతి “హుత్వా హోతి, హుత్వా హోతీ”తి ఏత్థ పుబ్బే యదేతం తయా “అనాగతం హుత్వా పచ్చుప్పన్నం హోతీ”తి వదతా “తంయేవ అనాగతం తం పచ్చుప్పన్న”న్తి లద్ధివసేన “అనాగతం వా పచ్చుప్పన్నం వా హుత్వా హోతీ”తి వుత్తం, “కిం తే తమ్పి హుత్వా హోతీ”తి పుచ్ఛితే యో పరవాదినా హుత్వా భూతస్స పున హుత్వాఅభావతో “న హేవా”తి పటిక్ఖేపో కతో, తేన పటిక్ఖిత్తనయేన. స్వాయం యదేవ రూపాది అనాగతం, తదేవ పచ్చుప్పన్నన్తి సతిపి అత్థాభేదే అనాగతపచ్చుప్పన్నన్తి పన అత్థేవ కాలభేదోతి తంకాలభేదవిరోధాయ పటిక్ఖేపో పవత్తోతి ఆహ **‘‘పటిక్ఖిత్తనయేనాతి కాలనానత్తేనా’’**తి. తేన హి సో అయఞ్చ పటిక్ఖేపో నీతో పవత్తితోతి. **పటిఞ్ఞాతనయేనాతి** ఇదమ్పి యథావుత్తపటిక్ఖేపానన్తరం యం పటిఞ్ఞాతం, తం సన్ధాయాహ. యథా హి సా పటిఞ్ఞా అత్థాభేదేన నీతా పవత్తితా, తథాయమ్పి. తేనేవాహ **‘‘అత్థానానత్తేనా’’**తి, అనాగతాదిప్పభేదాయ కాలపఞ్ఞత్తియా ఉపాదానభూతస్స అత్థస్స అభేదేనాతి అత్థో. యథా ఉపాదానభూతరూపాదిఅత్థాభేదేపి తేసం ఖణత్తయానావత్తి తంసమఙ్గితా అనాగతపచ్చుప్పన్నభావావత్తితా, తథా తత్థ వుచ్చమానా హుత్వాహోతిభావా యథాక్కమం పురిమపచ్ఛిమేసు పవత్తితా పురిమపచ్ఛిమకిరియాతి కత్వాతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో **‘‘అత్థానానత్తం…పే.… పటిజానాతీ’’**తి వత్వా పున **‘‘అత్థానానత్తమేవ హీ’’**తిఆదినా తమేవ అత్థం సమత్థేతి. యథా పన “తం జీవం తం సరీర”న్తి పటిజానన్తస్స జీవోవ సరీరం, సరీరమేవ జీవోతి జీవసరీరానం అనఞ్ఞత్తం ఆపజ్జతి, ఏవం “తఞ్ఞేవ అనాగతం తం పచ్చుప్పన్న”న్తి చ పటిజానన్తస్స అనాగతపచ్చుప్పన్నానం అనఞ్ఞత్తం ఆపన్నన్తి పచ్చుప్పన్నానాగతేసు వుత్తా హోతిభావహుత్వాభావా అనాగతపచ్చుప్పన్నేసుపి ఆపజ్జేయ్యున్తి వుత్తం అట్ఠకథాయం “ఏవం సన్తే అనాగతమ్పి హుత్వాహోతి నామ, పచ్చుప్పన్నమ్పి హుత్వాహోతియేవ నామా”తి.

అనుఞ్ఞాతపఞ్హస్సాతి “తఞ్ఞేవ అనాగతం తం పచ్చుప్పన్నన్తి? ఆమన్తా”తి ఏవం అత్థానానత్తం సన్ధాయ అనుఞ్ఞాతస్స అత్థస్స. ఞాతుం ఇచ్ఛితో హి అత్థో పఞ్హో. **దోసో వుత్తో**తి అనాగతం హుత్వా పచ్చుప్పన్నభూతస్స పున అనాగతం హుత్వా పచ్చుప్పన్నభావాపత్తిసఙ్ఖాతో దోసో వుత్తో పురిమనయే . పచ్ఛిమనయే పన అనాగతపచ్చుప్పన్నేసు ఏకేకస్స హుత్వాహోతిభావాపత్తిసఙ్ఖాతో దోసో వుత్తోతి అత్థో. **పటిక్ఖిత్తపఞ్హ**న్తి “తంయేవ అనాగతం తం పచ్చుప్పన్నన్తి? న హేవం వత్తబ్బే”తి ఏవం కాలనానత్తం సన్ధాయ పటిక్ఖిత్తపఞ్హం. **తేనా**తి అనాగతపచ్చుప్పన్నానం హోతిహుత్వాభావపటిక్ఖేపేన. **చోదేతీ**తి అనాగతం తేన హోతి నామ, పచ్చుప్పన్నం తేన హుత్వా నామ, ఉభయమ్పి అనఞ్ఞత్తా ఉభయసభావన్తి చోదేతి. **ఏత్థా**తి “హుత్వా హోతీ”తి ఏతస్మిం పఞ్హే **కథం హోతి దోసో**తి చోదేతీతి. ‘‘**తస్సేవా**’’తి పరిహరతి. కథం కత్వా చోదనా, కథఞ్చ కత్వా పరిహారో? అనుజాననపటిక్ఖేపానం భిన్నవిసయతాయ చోదనా, అత్థాభేదకాలభేదవిసయత్తా అభిన్నాధారతాయ తేసం పరిహారో. **తస్సేవా**తి హి పరవాదినో ఏవాతి అత్థో.

తదుభయం గహేత్వాతి “తం అనాగతం తం పచ్చుప్పన్న”న్తి ఉభయం ఏకజ్ఝం గహేత్వా. **ఏకేక**న్తి తేసు ఏకేకం. **ఏకేకమేవా**తి ఉభయం ఏకజ్ఝం అగ్గహేత్వా ఏకేకమేవ విసుం విసుం ఇమస్మిం పక్ఖే తథా న యుత్తన్తి అత్థో. **ఏస నయో**తి అతిదేసం కత్వా సంఖిత్తత్తా తం దుబ్బిఞ్ఞేయ్యన్తి ‘‘**అనాగతస్స హీ**’’తిఆదినా వివరతి. **పటిజానితబ్బం సియా** అనాగతపచ్చుప్పన్నానం యథాక్కమం హోతిహుత్వాభావతోతి అధిప్పాయో. “యదేతం తయా”తిఆదినా పవత్తో సంవణ్ణనానయో **పురిమనయో,** తత్థ హి “యది తే అనాగతం హుత్వా”తిఆదినా హుత్వాహోతిభావో చోదితో. “అపరో నయో”తిఆదికో **దుతియనయో**. తత్థ హి “అనాగతస్స...పే.... హుత్వాహోతియేవ నామా”తి అనాగతాదీసు ఏకేకస్స హుత్వాహోతినామతా చోదితా.

వచనసోధనవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అతీతఞాణాదికథావణ్ణనా

౨౯౦. **కథం వుచ్చతీ**తి కస్మా వుత్తం. **తేనా**తి హి ఇమినా దుతియపుచ్ఛాయ “అతీతం ఞాణ”న్తి ఇదం పచ్చామట్ఠం, తఞ్చ పచ్చుప్పన్నం ఞాణం, అతీతధమ్మారమ్మణతాయ అతీతన్తి వుత్తం. తేనాహ అట్ఠకథాయం “పున పుట్ఠో అతీతారమ్మణం పచ్చుప్పన్నం ఞాణ”న్తిఆది.

అతీతఞాణాదికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

అరహన్తాదికథావణ్ణనా

౨౯౧. “అరహం ఖీణాసవో”తిఆదినా సుత్తవిరోధో పాకటోతి ఇదమేవ దస్సేన్తో ‘‘**యుత్తివిరోధో...పే.... దట్ఠబ్బో**’’తి ఆహ. తత్థ **అనానత్త**న్తి అవిసేసో. **ఏవమాదికో**తి **ఆది**-సద్దేన కతకిచ్చతాభావో అనోహితభారతాతి ఏవమాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

అరహన్తాదికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

పదసోధనకథావణ్ణనా

౨౯౩. యో అతీతసద్దాభిధేయ్యో అత్థో, సో అత్థిసద్దాభిధేయ్యోతి ద్వేపి సమానాధికరణత్థాతి కత్వా వుత్తం ‘‘**అతీతఅత్థిసద్దానం ఏకత్థత్తా**’’తి, న, అతీతసద్దాభిధేయ్యస్సేవ అత్థిసద్దాభిధేయ్యత్తా. తేనాహ ‘‘**అత్థిసద్దత్థస్స చ న్వాతీతభావతో**’’తి. తేన కిం సిద్ధన్తి ఆహ ‘‘**అతీతం న్వాతీతం, న్వాతీతఞ్చ అతీతం హోతీ**’’తి. ఇదం వుత్తం హోతి – యది తవ మతేన అతీతం అత్థి, అత్థి చ న్వాతీతన్తి అతీతఞ్చ నో అతీతం సియా, తథా అత్థి నో అతీతం అతీతఞ్చ నో అతీతం అతీతం సియాతి, యథా “అతీతం అత్థీ”తి ఏత్థ అతీతమేవ అత్థీతి నాయం నియమో గహేతబ్బో అనతీతస్సపి అత్థిభావస్స ఇచ్ఛితత్తా. తేనేవాహ ‘‘**అత్థి సియా అతీతం, సియా న్వాతీత**’’న్తి. యేన హి ఆకారేన అతీతస్స అత్థిభావో పరవాదినా ఇచ్ఛితో, తేనాకారేన అనతీతస్స అనాగతస్స పచ్చుప్పన్నస్స చ సో ఇచ్ఛితో. కేన పన ఆకారేన ఇచ్ఛితోతి ? సఙ్ఖతాకారేన. తేన వుత్తం “తేనాతీతం న్వాతీతం, న్వాతీతం అతీత”న్తి. తస్మా అతీతం అత్థియేవాతి ఏవమేత్థ నియమో గహేతబ్బో. అత్థిభావే హి అతీతం నియమితం, న అతీతే అత్థిభావో నియమితో, “న పన నిబ్బానం అత్థీ”తి ఏత్థ పన నిబ్బానమేవ అత్థీతి అయమ్పి నియమో సమ్భవతీతి సో ఏవ గహేతబ్బో. యదిపి హి నిబ్బానం పరమత్థతో అత్థిభావం ఉపాదాయ ఉత్తరపదావధారణం లబ్భతి తదఞ్ఞస్సపి అభావతో, తథాపి అసఙ్ఖతాకారేన అఞ్ఞస్స అనుపలబ్భనతో తథా నిబ్బానమేవ అత్థీతి పురిమపదావధారణే అత్థే గయ్హమానే “అత్థి సియా నిబ్బానం, సియా నో నిబ్బాన”న్తి చోదనా అనోకాసా. అతీతాదీసు పన పురిమపదావధారణం పరవాదినా న గహితన్తి నత్థేత్థ అతిప్పసఙ్గో. అగ్గహణఞ్చస్స పాళితో ఏవ విఞ్ఞాయతి. ఏవమేత్థ అతీతాదీనం అత్థితం వదన్తస్స పరవాదిస్సేవాయం ఇట్ఠవిఘాతదోసాపత్తి, న పన నిబ్బానస్స అత్థితం వదన్తస్స సకవాదిస్సాతి. **పటిపాదనా** పతిట్ఠాపనా వేదితబ్బా.

ఏత్థాహ “అతీతం అత్థీ”తిఆదినా కిం పనాయం అతీతానాగతానం పరమత్థతో అత్థిభావో అధిప్పేతో, ఉదాహు న పరమత్థతో. కిఞ్చేత్థ – యది తావ పరమత్థతో, సబ్బకాలం అత్థిభావతో సఙ్ఖారానం సస్సతభావో ఆపజ్జతి, న చ తం యుత్తం ఆగమవిరోధతో యుత్తివిరోధతో చ. అథ న పరమత్థతో, “సబ్బమత్థీ”తిఆదికా చోదనా నిరత్థికా సియా, న నిరత్థికా. సో హి పరవాదీ “యం కిఞ్చి రూపం అతీతానాగత”న్తిఆదినా అతీతానాగతానమ్పి ఖన్ధభావస్స వుత్తత్తా అసతి చ అతీతే కుసలాకుసలస్స కమ్మస్స ఆయతిం ఫలం కథం భవేయ్య, తత్థ చ పుబ్బేనివాసఞాణాది అనాగతే చ అనాగతంసఞాణాది కథం పవత్తేయ్య, తస్మా అత్థేవ పరమత్థతో అతీతానాగతన్తి యం పటిజానాతి, తం సన్ధాయ అయం కతాతి. ఏకస్తేన చేతం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం. యేపి “సబ్బం అత్థీ”తి వదన్తి అతీతం అనాగతం పచ్చుప్పన్నఞ్చ, తే సబ్బత్థివాదాతి.

చతుబ్బిధా చేతే తే సబ్బత్థివాదా. తత్థ **కేచి భావఞ్ఞత్తికా**. తే హి “యథా సువణ్ణభాజనస్స భిన్దిత్వా అఞ్ఞథా కరియమానస్స సణ్ఠానస్సేవ అఞ్ఞథత్తం, న వణ్ణాదీనం, యథా చ ఖీరం దధిభావేన పరిణమన్తం రసవీరియవిపాకే పరిచ్చజతి, న వణ్ణం, ఏవం ధమ్మాపి అనాగతద్ధునో పచ్చుప్పన్నద్ధం సఙ్కమన్తా అనాగతభావమేవ జహన్తి, న అత్తనో సభావం. తథా పచ్చుప్పన్నద్ధునో అతీతద్ధం సఙ్కమే”తి వదన్తి. **కేచి లక్ఖణఞ్ఞత్తికా,** తే పన “తీసు అద్ధాసు పవత్తమానో ధమ్మో అతీతో అతీతలక్ఖణయుత్తో, ఇతరలక్ఖణేహి అయుత్తో. తథా అనాగతో పచ్చుప్పన్నో చ. యథా పురిసో ఏకిస్సా ఇత్థియా రత్తో అఞ్ఞాసు అరత్తో”తి వదన్తి. **అఞ్ఞే అవత్థఞ్ఞత్తికా,** తే “తీసు అద్ధాసు పవత్తమానో ధమ్మో తం తం అవత్థం పత్వా అఞ్ఞో అఞ్ఞం నిద్దిసీయతి అవత్థన్తరతో, న సభావతో. యథా ఏకం అక్ఖం ఏకఙ్కే నిక్ఖిత్తం ఏకన్తి వుచ్చతి, సతఙ్కే సతన్తి, సహస్సఙ్కే సహస్సన్తి, ఏవంసమ్పదమిద”న్తి. **అపరే అఞ్ఞథఞ్ఞత్తికా,** తే పన “తీసు అద్ధాసు పవత్తమానో ధమ్మో తం తం అపేక్ఖిత్వా తదఞ్ఞసభావేన వుచ్చతి. యథా తం ఏకా ఇత్థీ మాతాతి చ వుచ్చతి ధీతా”తి చ. ఏవమేతే చత్తారో సబ్బత్థివాదా.

తేసు పఠమో పరిణామవాదితాయ కాపిలపక్ఖికేసు పక్ఖిపితబ్బోతి. దుతియస్సపి కాలసఙ్కరో ఆపజ్జతి సబ్బస్స సబ్బలక్ఖణయోగతో. చతుత్థస్సపి సఙ్కరోవ. ఏకస్సేవ ధమ్మస్స పవత్తిక్ఖణే తయోపి కాలా సమోధానం గచ్ఛన్తి. పురిమపచ్ఛిమక్ఖణా హి అతీతానాగతా, మజ్ఝిమో పచ్చుప్పన్నోతి. తతియస్స పన అవత్థఞ్ఞత్తికస్స నత్థి సఙ్కరో ధమ్మకిచ్చేన కాలవవత్థానతో. ధమ్మో హి సకిచ్చక్ఖణే పచ్చుప్పన్నో, తతో పుబ్బే అనాగతో, పచ్ఛా అతీతోతి.

తత్థ యది అతీతమ్పి ధరమానసభావతాయ అత్థి అనాగతమ్పి, కస్మా తం అతీతన్తి వుచ్చతి అనాగతన్తి వా, నను వుత్తం "ధమ్మకిచ్చేన కాలవవత్థానతో"తి. యది ఏవం పచ్చుప్పన్నస్స చక్ఖుస్స కిం కిచ్చం, అనవసేసపచ్చయసమవాయే ఫలుప్పాదనం. ఏవం సతి అనాగతస్సపి చస్స తేన భవితబ్బం అత్థిభావతోతి లక్ఖణసఙ్కరో సియా. ఇదఞ్చేత్థ వత్తబ్బం, తేనేవ సభావేన సతో ధమ్మస్స కిచ్చం, కిచ్చకరణే కో విబన్ధో, యేన కదాచి కరోతి కదాచి న కరోతి పచ్చయసమవాయభావతో, కిచ్చస్స సమవాయాభావతోతి చే? తం న, నిచ్చం అత్థిభావస్స ఇచ్ఛితత్తా. తతో ఏవ చ అద్ధునం అవవత్థానం. ధమ్మో హి తేనేవ సభావేన విజ్జమానో కస్మా కదాచి అతీతోతి వుచ్చతి కదాచి అనాగతోతి కాలస్స వవత్థానం న సియా. యో హి ధమ్మో అజాతో, సో అనాగతో. యో జాతో న చ నిరుద్ధో, సో పచ్చుప్పన్నో. యో నిరుద్ధో, సో అతీతో. ఇదమేవేత్థ వత్తబ్బం. యది యథా వత్తమానం అత్థి , తథా అతీతం అనాగతఞ్చ అత్థి, తస్స తథా సతో అజాతతా నిరుద్ధతా చ కేన హోతీతి. తేనేవ హి సభావేన సతో ధమ్మస్స కథమిదం సిజ్ఝతి అజాతోతి వా నిరుద్ధోతి వా. కిం తస్స పుబ్బే నాహోసి, యస్స అభావతో అజాతోతి వుచ్చతి, కిఞ్చ పచ్ఛా నత్థి, యస్స అభావతో నిరుద్ధోతి వుచ్చతి. తస్మా సబ్బథాపి అద్ధత్తయం న సిజ్ఝతి, యది అహుత్వా సజ్గతి హుత్వా చ వినస్సతీతి న సమ్పటిచ్ఛన్తి. యం పన వుత్తం "సఙ్ఖతలక్ఖణయోగతో న సస్సతభావప్పసఙ్గో"తి, తయిదం కేవలం వాచావత్థుమత్తం ఉదయవయాసమ్భవతో, అత్థి చ నామ సబ్బదా సో ధమ్మో, న చ నిచ్చోతి కుతోయం వాచాయుత్తి.

> సభావో సబ్బదా అత్థి, నిచ్చో ధమ్మో న వుచ్చతి;
> ధమ్మో సభావతో నాఞ్ఞో, అహో ధమ్మేసు కోసలం.

యఞ్చ వుత్తం "యం కిఞ్చి రూపం అతీతానాగత"న్తిఆదినా అతీతానాగతానం ఖన్ధభావస్స వుత్తత్తా అత్థేవాతి, వదామ. అతీతం భూతపుబ్బం, అనాగతం యం సతి పచ్చయే భవిస్సతి, తదుభయస్సపి రుప్పనాదిసభావానాతివత్తనతో రూపక్ఖన్ధాదిభావో వుత్తో. యథాధమ్మసభావానాతివత్తనతో అతీతా ధమ్మా అనాగతా ధమ్మాతి, న ధరమానసభావతాయ. కో చ ఏవమాహ "పచ్చుప్పన్నం వియ తం అత్థీ"తి. కథం పనేతం అత్థీతి? అతీతానాగతసభావేన. ఇదం పన తవేవ ఉపట్ఠితం, కథం తం అతీతం అనాగతఞ్చ వుచ్చతి, యది నిచ్చకాలం అత్థీతి.

యం పన "న తావ కాలం కరోతి, యావ న తం పాపం బ్యన్తీ హోతీ"తి (మ॰ ని॰ ౩.౨౫౦) సుత్తే వుత్తం, తం యస్మిఞ్చ సన్తానే కమ్మం కతూపచితం, తత్థ తేనాహితం తంఫలుప్పాదనసమత్థతం సన్ధాయ వుత్తం, న అతీతస్స కమ్మస్స ధరమానసభావత్తా. తథా సతి సకేన భావేన విజ్జమానం కథం తం అతీతం నామ సియా. ఇత్థఞ్చేతం ఏవం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం, యం సఙ్ఖారా అహుత్వా సమ్భవన్తి, హుత్వా పతివేన్తి తేసం ఉదయతో పుబ్బే వయతో చ పచ్ఛా న కాచి ఠితి నామ అత్థి, యతో అతీతానాగతం అత్థీతి వుచ్చేయ్య. తేన వుత్తం –

> "అనిధానగతా భగ్గా, పుఞ్జో నత్థి అనాగతే;

ఉప్పన్నా యేపి తిట్ఠన్తి, ఆరగ్గే సాసపూపమా”తి. (మహాని॰ ౧౦, ౩౮);

యది చానాగతం పరమత్థతో సియా, అహుత్వా సమ్భవన్తీతి వత్తుం న సక్కా. పచ్చుప్పన్నకాలే అహుత్వా సమ్భవన్తీతి చే? న, ధమ్మప్పవత్తిమత్తత్తా కాలస్స. అథ అత్తనో సభావేన అహుత్వా సమ్భవన్తీతి, సిద్ధమేతం అనాగతం పరమత్థతో నత్థీతి. యఞ్చ వుత్తం “అసతి అతీతే కుసలాకుసలస్స కమ్మస్స ఆయతిం ఫలం కథం భవేయ్యా”తి, న ఖో పనేత్థ అతీతకమ్మతో ఫలుప్పత్తి ఇచ్ఛితా, అథ ఖో తస్స కతత్తా తదాహితవిసేసతో సన్తానతో. వుత్తఞ్హేతం భగవతా “కామావచరస్స కుసలస్స కమ్మస్స కతత్తా ఉపచితత్తా విపాకం చక్ఖువిఞ్ఞాణం ఉప్పన్నం హోతీ”తి (ధ॰ స॰ ౪౩౧). యస్స పన అతీతానాగతం పరమత్థతో అత్థి, తస్స ఫలం నిచ్చమేవ అత్థీతి కిం తత్థ కమ్మస్స సామత్థియం. ఉప్పాదనే చే, సిద్ధమిదం అహుత్వా భవతీతి. యం పన వుత్తం “అసతి అతీతానాగతే కథం తత్థ ఞాణం పవత్తేయ్యా”తి, యథా తం ఆలమ్బణం, తం తథా అత్థి, కథఞ్చ తం ఆలమ్బణం, అహోసి భవిస్సతి చాతి. న హి కోచి అతీతం అనుస్సరన్తో అత్థీతి అనుస్సరతి, అథ ఖో అహోసీతి. యథా పన వత్తమానం ఆరమ్మణం అనుభూతం, తథా తం అతీతం అనుస్సరతి. యథా చ వత్తమానం భవిస్సతి, తథా బుద్ధాదీహి గయ్హతి. యది చ తం తథేవ అత్థి, వత్తమానమేవ తం సియా. అథ నత్థి, సిద్ధం “అసన్తం ఞాణస్స ఆరమ్మణం హోతీ”తి. విజ్జమానం వా హి చిత్తసఙ్ఖాతం అవిజ్జమానం వా ఆరమ్మణం ఏతేసం అత్థీతి ఆరమ్మణా, చిత్తచేతసికా, న విజ్జమానంయేవ ఆరబ్భ పవత్తనతో, తస్మా పచ్చుప్పన్నమేవ ధరమానసభావం న అతీతానాగతన్తి న తిట్ఠతి సబ్బత్థివాదో. కేచి పన “న అతీతాదీనం అత్థితాపటిఞ్ఞాయ సబ్బత్థివాదా, అథ ఖో ఆయతనసబ్బస్స అత్థితాపటిఞ్ఞాయా”తి వదన్తి, తేసం మతేన సబ్బేవ సాసనికా సబ్బత్థివాదా సియున్తి.

పదసోధనకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

సబ్బమత్థీతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అతీతక్ఖన్ధాదికథా

౧. నసుత్తసాధనకథావణ్ణనా

౨౮౭. “అతీతం అనాగతం పచ్చుప్పన్న”న్తి అయం కాలవిభాగపరిచ్ఛిన్నో వోహారో ధమ్మానం తం తం అవత్థావిసేసం ఉపాదాయ పఞ్ఞత్తో. ధమ్మో హి సకిచ్చక్ఖణే పచ్చుప్పన్నో, తతో పుబ్బే అనాగతో, పచ్ఛా అతీతోతి వుత్తోవాయమత్థో. తత్థ యదిపి ధమ్మా అనిచ్చతాయ అనవట్ఠితా, అవత్థా పన తేసం యథావుత్తా వవత్థితాతి తదుపాదానా కాలపఞ్ఞత్తిపి వవత్థితా ఏవ. న హి అతీతాది అనాగతాదిభావేన వోహరీయతి, ఖన్ధాదిపఞ్ఞత్తి పన అనపేక్ఖితకాలవిసేసా. తీసుపి హి కాలేసు రూపక్ఖన్ధో రూపక్ఖన్ధోవ, తథా సేసా ఖన్ధా ఆయతనధాతుయో చ. ఏవమవట్ఠితే యస్మా పరవాదీ “అత్థీ”తి ఇమం పచ్చుప్పన్ననియతం వోహారం అతీతానాగతేసుపి ఆరోపేతి, తస్మా సో అద్ధసఙ్కరం కరోతి. పరమత్థతో అవిజ్జమానే విజ్జమానే కత్వా వోహరతీతి తతో వివేచేతుం **‘‘అతీతం ఖన్ధా’’**తిఆదికా అయం కథా ఆరద్ధా.

యస్మా పన రుప్పనాదిసభావే అతీతాదిభేదభిన్నే ధమ్మే ఏకజ్ఝం గహేత్వా తత్థ రాసట్ఠం ఉపాదాయ ఖన్ధపఞ్ఞత్తి, చక్ఖురూపాదీసు కారణాదిఅత్థం సుఞ్ఞతట్ఠఞ్చ ఉపాదాయ ఆయతనపఞ్ఞత్తి ధాతుపఞ్ఞత్తి చ, తస్మా సా అద్ధత్తయసాధారణా, న అతీతాదిపఞ్ఞత్తి వియ అద్ధవిసేసాధిట్ఠానాతి ఆహ **‘‘ఖన్ధాదిభావావిజహనతో అతీతానాగతాన’’**న్తి. తే పనేతే అతీతాదికే

ఖన్ధాదికే వియ సభావధమ్మతో సఞ్జానన్తో పరవాదీ "అత్థీ"తి పటిజానాతీతి ఆహ **''అతీతానాగతానం అత్థితం ఇచ్ఛన్తస్సా''**తి. సేసమేత్థ యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తనయమేవ.

"తయోమే, భిక్ఖవే, నిరుత్తిపథా"తి సుత్తం **నిరుత్తిపథసుత్తం**. తత్థ హి పచ్చుప్పన్నస్సేవ అత్థిభావో వుత్తో, న అతీతానాగతానం. తేన వుత్తం **''అత్థితాయ వారితత్తా''**తి. యది ఏవం "అత్థి, భిక్ఖవే, నిబ్బాన"న్తి ఇదం కథన్తి? తం సబ్బదా ఉపలద్ధితో వుత్తం నిచ్చసభావఞాపనత్థం అసఙ్ఖతధమ్మస్స, ఇధ పన సఙ్ఖతధమ్మానం ఖణత్తయసమఙ్గితాయ అత్థిభావో న తతో పుబ్బే పచ్ఛా చాతి పఞ్ఞాపనత్థం "యం, భిక్ఖవే, రూపం...పే.... న తస్స సఙ్ఖా భవిస్సతీ"తి వుత్తం. ఏతేన "అత్థీ"తి సమఞ్ఞాయ అనుపాదానతో అతీతం అనాగతం పరమత్థతో నత్థీతి దస్సితం హోతి. **ఇమినావుపాయేనాతి** "ఖన్ధాదిభావావిజహనతో"తి ఏవం వుత్తేన హేతునా. ఉపపత్తిసాధనయుత్తి హి ఇధ "ఉపాయో"తి వుత్తా.

నసుత్తసాధనకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సుత్తసాధనకథావణ్ణనా

౨౯౮. ఏతే ధమ్మాతి ఏతే ఖన్ధఆయతనధాతుధమ్మా. **సుత్తాహరణ**న్తి నిరుత్తిపథసుత్తాహరణం. **నేస**న్తి అతీతానాగతానం.

సుత్తసాధనకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

అతీతక్ఖన్ధాదికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఏకచ్చంఅత్థీతికథా

౧. అతీతాదిఏకచ్చకథావణ్ణనా

౨౯౯. యే కతూపచితా కుసలాకుసలా ధమ్మా విపాకదానాయ అకతోకాసా, కతోకాసా చ యే "ఓకాసకతుప్పన్నా"తి వుచ్చన్తి. యే చ విప్పకతవిపాకా, తే సబ్బేపి "అవిపక్కవిపాకా"తి వేదితబ్బా. తేసం విపాకదానసామత్థియం అనపగతన్తి అధిప్పాయేన పరవాదీ అత్థితం ఇచ్ఛతి. యే పన పరవాదీ సబ్బేన సబ్బం విపక్కవిపాకా కుసలాకుసలా ధమ్మా, తేసం అపగతన్తి నత్థితం ఇచ్ఛతి. తేనాహ "అత్థీతి ఏకచ్చం అత్థి ఏకచ్చం నత్థీ"తిఆది. ఏవం ఇచ్ఛన్తస్స పన పరవాదినో యథా అవిపాకేసుపి ఏకచ్చం నత్థీతి ఆపజ్జతి, ఏవం విపక్కవిపాకేసు అవిపక్కవిపాకేసు చ ఆపజ్జతేవాతి దస్సేతుం "అవిపక్కవిపాకా ధమ్మా ఏకచ్చే"తిఆదినా పాళి పవత్తా. తేన వుత్తం **''తిణ్ణం రాసీనం వసేనా''**తిఆది. **వోహారవసేనాతి** ఫలస్స అనుపరమవోహారవసేన, హేతుకిచ్చం పన అనుపరతం అనుపచ్ఛిన్నం అత్థీతి లద్ధియం ఠితత్తా చోదేతబ్బోవ. అవిచ్ఛేదవసేన పవత్తమానఞ్హి ఫలస్స పబన్ధవోహారం పరవాదీ వోహారతో అత్థీతి ఇచ్ఛతి, హేతు పనస్స కమ్మం పరమత్థతో చ కమ్మూపచయవాదిభావతో పత్తిఅప్పత్తిసభావతాదయో వియ చిత్తవిప్పయుత్తో కమ్మూపచయో నామ ఏకో సఙ్ఖారధమ్మో అవిపన్నో, సోపి తస్సేవ వేవచనన్తి పరవాదీ. యం సన్ధాయాహ –

"నప్పచయన్తి కమ్మాని, అపి కప్పసహస్సతో;

పత్వా పచ్చయసామగ్గిం, కాలే పచ్చన్తి పాణిన"న్తి.

యఞ్చ సన్ధాయ పరతో పరిభోగమయపుఞ్ఞకథాయ "పరిభోగమయం పన చిత్తవిప్పయుత్తం ఉప్పజ్జతీతి లద్ధియా పటిజానాతీ"తి వక్ఖతి.

ఏకచ్చంఅత్థీతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. సతిపట్ఠానకథావణ్ణనా

౩౦౧. పరమత్థసతిపట్ఠానత్తాతి ఏతేన లోకుత్తరాయ ఏవ సమ్మాసతియా తత్థాపి మగ్గభూతాయ నిప్పరియాయేన సతిపట్ఠానభావో నియ్యానికత్తా ఇతరాయ పరియాయేనాతి దస్సేతి. మగ్గఫలసమ్మాసతియా ధమ్మానుస్సతిభావపరియాయో అత్థీతి **''లోకియలోకుత్తరసతిపట్ఠానసముదాయభూతస్సా''**తి వుత్తం. **సతిసముదాయభూతస్స** న సతిగోచరభూతస్సాతి అధిప్పాయో. సతిగోచరస్స హి సతిపట్ఠానతం చోదేతుం పాళియం "చక్ఖాయతనం సతిపట్ఠాన"న్తి ఆరద్ధం. తేన వుత్తం **''సబ్బధమ్మానం పభేదపుచ్ఛావసేన వుత్త''**న్తి. సుత్తసాధనాయం పన పఠమం లోకియసతిపట్ఠానవసేన, దుతియం మిస్సకవసేన, తతియం లోకుత్తరవసేన దస్సితన్తి వేదితబ్బం.

సతిపట్ఠానకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. హేవత్థికథావణ్ణనా

౩౦౪. హేవత్థికథాయం "సబ్బే ధమ్మా సకభావేన అత్థి పరభావేన నత్థీ"తి పవత్తో పరవాదీవాదో యథా విభజ్జ పటిపుచ్ఛా వా న బ్యాకాతబ్బో, ఏవం ఏకంసతో న బ్యాకాతబ్బో విసేసాభావతో, కేవలం ఠపనీయపక్ఖే తిట్ఠతీతి అధిప్పాయేనాహ **''అవత్తబ్బుత్తరేనా''**తి. యథా హి సబ్బే వాదా సప్పటివాదావాతి పటిఞ్ఞా భూతకథనత్తా అవత్తబ్బుత్తరా ఉపేక్ఖితబ్బా, ఏవమయమ్పీతి వేదితబ్బం. తేనాహ **''ఉపేక్ఖితబ్బేనా''**తి. అథ వా అవత్తబ్బం ఉత్తరం **అవత్తబ్బుత్తరం**. యథా అనిచ్చవాదినం పతి అనిచ్చో సద్దో పచ్చయాధీనవుత్తితోతి, ఉత్తరం న వత్తబ్బం సిద్ధసాధనభావతో, ఏవం ఇధాపి దట్ఠబ్బం. సిద్ధసాధనఞ్హి దడ్ఢస్స డహనసదిసత్తా నిరత్థకమేవ సియా, అట్ఠకథాయం పన యస్మా పరవాదినా యేన సభావేన యో ధమ్మో అత్థి, తేనేవ సభావేన సో వినా కాలభేదాదిపరామసనేన నత్థీతి పతిట్ఠాపీయతి, తస్మా **''అయోనిసో పతిట్ఠాపితత్తా''**తి వుత్తం.

ఏత్థ చ "హేవత్థి, హేవం నత్థీ"తి పటిజానన్తేన పరవాదినా యథా సపరభావేహి రూపాదీనం అత్థితా పటిఞ్ఞాతా, ఏవం కాలదేసాదిభేదేహిపి సా పటిఞ్ఞాతా ఏవ. తేనేవాహ **''అతీతం అనాగతపచ్చుప్పన్నవసేన, అనాగతపచ్చుప్పన్నాని వా అతీతాదివసేన నత్థీ''**తి. ఏవం సతి నిగణ్ఠాచేలకవాదో పరిదీపితో సియా. తే హి "సియా అత్థి, సియా నత్థి, సియా అత్థి చ నత్థి చా"తిఆదినా సబ్బపదత్థేసు పత్తభాగే పటిజానన్తి. తత్థ యది వత్థునో సభావేనేవ, దేసకాలసన్తానవసేన వా నత్థితా అధిప్పేతా, తం సిద్ధసాధనం సకవాదినోపి ఇచ్ఛితత్తా. యస్స హి ధమ్మస్స యో సభావో, న సో తతో అఞ్ఞథా ఉపలబ్భతి. యది ఉపలబ్భేయ్య, అఞ్ఞో ఏవ సో సియా. న చేత్థ సామఞ్ఞలక్ఖణం నిదస్సేతబ్బం సలక్ఖణస్స అధిప్పేతత్తా తస్స నత్థిభావస్స అభావతో. యథా చ పరభావేన నత్థితాయ న వివాదో, ఏవం దేసకాలన్తరేసుపి ఇత్తరకాలత్తా సఙ్ఖారానం. న హి

సఙ్ఖారా దేసన్తరం, కాలన్తరం వా సఙ్కమన్తి ఖణికభావతో. ఏతేనేవ పరియాయన్తరేన నత్థితాపి పటిక్ఖిత్తా వేదితబ్బా. యథా చ అత్థితా, నత్థితా వినా కాలభేదేన ఏకస్మిం ధమ్మే పతిట్ఠం న లభన్తి అఞ్ఞమఞ్ఞవిరుద్ధత్తా, ఏవం సబ్బదాపి నిచ్చత్తా.

యం పన తే వదన్తి "యథా సువణ్ణం కటకాదిరూపేన ఠితం రుచకాదిభావం ఆపజ్జతీతి నిచ్చానిచ్చం. తఞ్హి సువణ్ణభావావిజహనతో నిచ్చం కటకాదిభావహానితో అనిచ్చం, ఏవం సబ్బధమ్మా"తి. తే ఇదం వత్తబ్బా "కిం కటకభావో కటకస్స, ఉదాహు సువణ్ణస్సా"తి. యది కటకస్స, సువణ్ణనిరపేక్ఖో సియా తదఞ్ఞభావో వియ. అథ సువణ్ణస్స, నిచ్చకాలం తత్థ ఉపలబ్భేయ్య సువణ్ణభావో వియ. న చ సక్కా ఉభిన్నం ఏకభావోతి వత్తుం కటకవినాసేపి సువణ్ణావినాసతో. అథ మతం, సువణ్ణకటకాదీనం పరియాయీపరియాయభావతో నాయం దోసోతి. యథా హి కటకపరియాయనిరోధేన రుచకపరియాయుప్పాదేపి పరియాయీ తథేవ తిట్ఠతి, ఏవం మనుస్సపరియాయనిరోధే దేవపరియాయుప్పాదేపి పరియాయీ జీవద్రబ్యం తిట్ఠతీతి నిచ్చానిచ్చం, తథా సబ్బద్రబ్యానీతి. తయిదం అమ్బం పుట్ఠస్స లబుజబ్యాకరణం. యం స్వేవ నిచ్చో అనిచ్చోతి వా వదన్తో అఞ్ఞత్థ నిచ్చతం అఞ్ఞత్థ అనిచ్చతం పటిజానాతి, అథ పరియాయపరియాయీనం అనఞ్ఞతా ఇచ్ఛితా, ఏవం సతి పరియాయోపి నిచ్చో సియా పరియాయినో అనఞ్ఞత్తా పరియాయసరూపం వియ, పరియాయీ వా అనిచ్చో పరియాయతో అనఞ్ఞత్తా పరియాయసరూపం వియాతి. అథ నేసం అఞ్ఞా అనఞ్ఞతా, ఏవఞ్చ సతి వుత్తదోసద్వయానతివత్తి. అపిచ కోయం పరియాయో నామ, యది సణ్ఠానం, సువణ్ణో తావ హోతు, కథం జీవద్రబ్యే అరూపిభావతో. యది తస్సపి సణ్ఠానవన్తం ఇచ్ఛితం, తథా సతిస్స ఏకస్మిమ్పి సత్తసన్తానే బహుతా ఆపజ్జతి సరూపతా చ సణ్ఠానవన్తేసుపి పీళకాదీసు తథాదస్సనతో. అథ పవత్తివిసేసో, ఏవమ్పి బహుతా ఖణికతా చ ఆపజ్జతి, తస్మా పరియాయసరూపమేవ తావ పతిట్ఠపేతబ్బం.

యం పన వుత్తం "సువణ్ణం కటకాదిరూపేన ఠిత"న్తి, తత్థ సమ్పత్తియోగతో విఞ్ఞాయమానేసు విసిట్ఠేసు రూపగన్ధరసఫోట్ఠబ్బేసు కిం ఏకం, ఉదాహు తేసం సముదాయో, తబ్బినిముత్తం వా ధమ్మన్తరం సువణ్ణన్తి? తత్థ న తావ రూపాదీసు ఏకేకం సువణ్ణం తేన సువణ్ణకిచ్చాసిద్ధితో, నాపి తబ్బినిముత్తం ధమ్మన్తరం తాదిసస్స అభావతో. అథ సముదాయో, తం పన పఞ్ఞత్తిమత్తన్తి న తస్స నిచ్చతా, నాపి అనిచ్చతా సమ్భవతి. యథా చ సువణ్ణస్స, ఏవం కటకస్సపి పఞ్ఞత్తిమత్తత్తాతి. తయిదం నిదస్సనం పరవాదినో జీవద్రబ్యస్సపి పఞ్ఞత్తిమత్తం తస్సేవ సాధేతీతి కుతో తస్స నిచ్చానిచ్చతాతి అలమతిప్పపఞ్చేన.

హేవత్థికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

మహావగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. దుతియవగ్గో

౧. పరూపహారవణ్ణనా

౩౦౭. **విక్ఖమ్భితరాగావ** అవిక్ఖమ్భితరాగానం అధిమానికతాయ అసమ్భవతోతి యావ అధిమానికం, తావ సమ్పజానా నిద్దం ఓక్కమన్తీతి అధిప్పాయో. "అధిమానికాన"న్తి ఇదం భూతపుబ్బగతియా వుత్తన్తి ఆహ "**అధిమానికపుబ్బా అధిప్పేతా సియు**"న్తి.

౩౦౮. యం విమతిగాహకారణం వుచ్చమానం, తం "హన్ద హీ"తి పరం జోతేతీతి అధిప్పాయేనాహ **''కారణత్థేతి యుత్త**''న్తి. విమతిగాహస్స పన నిచ్ఛితతం "హన్ద హీ"తి పరం జోతేతీతి వుత్తం **''వచసాయత్థే**''తి.

పరూపహారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. వచీభేదకథావణ్ణనా

౩౨౬. సోతి పఠమమగ్గట్ఠో. **తస్మాతి** యస్మా "విరజం వీతమలం ధమ్మచక్ఖుం ఉదపాది 'యం కిఞ్చి సముదయధమ్మం, సబ్బం తం నిరోధధమ్మ'"న్తి సుత్తస్స అత్థం అఞ్ఞథా గహేత్వా ఉదయబ్బయానుపస్సనానిస్సన్దేన మగ్గక్ఖణేపి దుక్ఖన్తి విపస్సనా ఉపట్ఠాతి, తస్మా "సో దుక్ఖమిచ్చేవ వాచం భాసతీ"తి వదన్తి.

౩౨౮. ఇచ్ఛితేతి పరవాదినా సమ్పటిచ్ఛితే. **ఆరోపితేతి** యుత్తినిద్ధారణేన తస్మిం అత్థే పతిట్ఠాపితే యుజ్జతి, వచీసముట్ఠాపనక్ఖణతో పన పచ్ఛా తం సద్దం సుణాతీతి ఇచ్ఛితే న యుజ్జతి సోతవిఞ్ఞాణస్స పచ్చుప్పన్నారమ్మణత్తాతి అధిప్పాయో. యస్మా పన అత్తనా నిచ్ఛారితం సద్దం అత్తనాపి సుణాతి, తస్మా సోతవిఞ్ఞాణం "యేన తం సద్దం సుణాతీ"తి అట్ఠకథాయం వుత్తన్తి దట్ఠబ్బం.

౩౩౨. లోకుత్తరమగ్గక్ఖణేతి పఠమజ్ఝానికస్స పఠమమగ్గస్స ఖణే. **అభిభూసుత్తాహరణే అధిప్పాయో వత్తబ్బోతి** ఏతేన తదాహరణస్స అసమ్బన్ధతం దస్సేతి. తేనాహ **''తస్మా అసాధక**''న్తి.

వచీభేదకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. చిత్తట్ఠితికథావణ్ణనా

౩౩౫. ఏవన్తి "ఏకచిత్తం యావతాయుకం తిట్ఠతీ"తి వుత్తాకారేన. **అఞ్ఞత్థాతి** అరూపభవతో అఞ్ఞస్మిం. **ఏతేనాతి** "ఏకమేవ చిత్తం ఆరుప్పే తిట్ఠతి , యావతాయుకం తిట్ఠతీ"తి ఏవంవాదినా **దుతియాపి అడ్ఢకథా పస్సితబ్బా** పఠమకథాయ చిరకాలావట్ఠానవచనస్స అఞ్ఞదత్థు భావవిభావనతోతి అధిప్పాయో. **పురిమాయాతి** "యావతాయుకం తిట్ఠతీ"తి పఞ్హతో పురిమాయ. తత్థ హి "వస్ససతం తిట్ఠతీ"తి పుచ్ఛాయ "ఆమన్తా"తి అనుఞ్ఞా కతా, పచ్ఛిమాయం పన "మనుస్సానం ఏకం చిత్తం యావతాయుకం తిట్ఠతీ"తి "న హేవం వత్తబ్బే"తి పటిక్ఖేపో కతో. **అవిరోధో విభావేతబ్బో**, యతో తత్థేవ అనుఞ్ఞా కతా, న పచ్ఛాతి అధిప్పాయో . **వస్ససతాదీతి చ ఆది**-సద్దేన న కేవలం "ద్వే వస్ససతానీ"తి ఏవమాదియేవ సఙ్గహితం, అథ ఖో "ఏకం చిత్తం దివసం తిట్ఠతీ"తి ఏవమాదిపీతి దట్ఠబ్బం. **''ముహుత్తం ముహుత్తం ఉప్పజ్జతీతి పఞ్హో సకవాదినా పుచ్ఛితో వియ వుత్తో**''తి ఇదం విచారేతబ్బం. "ముహుత్తం ముహుత్తం ఉప్పజ్జతీ"తి పఞ్హో పరవాదిస్స. "ఉప్పాదవయధమ్మినో"తిఆదిసుత్తత్థవసేన పటిఞ్ఞా సకవాదిస్సాతి హి వుత్తం.

చిత్తట్ఠితికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. అనుపుబ్బాభిసమయకథావణ్ణనా

౩౩౯. "తాని వా చత్తారిపి ఞాణాని ఏకో సోతాపత్తిమగ్గోయేవాతి పటిజానాతీ"తి ఇమం సన్ధాయాహ "**అథ వా**"తిఆది. **చతున్నం ఞాణానన్తి** దుక్ఖేఞాణాదీనం చతున్నం ఞాణానం. **ఏకమగ్గభావతోతి** సోతాపత్తిఆదిఏకమగ్గభావతో. కమేన పవత్తమానానిపి హి తాని ఞాణాని తంతంమగ్గకిచ్చస్స సాధనతో ఏకోయేవ మగ్గో హోతీతి అధిప్పాయో. తేనాహ "**ఏకమగ్గస్స...పే.... పటిజానాతీ**"తి.

౩౪౪. దస్సనేతి మగ్గదస్సనే.

౩౪౭. ధమ్మట్ఠానం హేతుఫలభావతో ధమ్మత్థపటిసమ్భిదానం సియా సోతాపత్తిఫలహేతుతా, తదభావతో న ఇతరపటిసమ్భిదానన్తి ఆహ "**నిరుత్తి...పే.... విచారేతబ్బ**"న్తి. సబ్బాసమ్పి పన పటిసమ్భిదానం పఠమఫలసచ్ఛికిరియాహేతుతా విచారేతబ్బా మగ్గాధిగమేనేవ లద్ధబ్బత్తా ఫలానం వియ, తస్మా "అట్ఠహి ఞాణేహీ"తి ఏత్థ నిక్ఖేపకణ్డే ఆగతనయేన దుక్ఖాదిఞాణానం పుబ్బన్తాదిఞాణానఞ్చ వసేన "అట్ఠహి ఞాణేహీ"తి యుత్తం వియ దిస్సతి.

అనుపుబ్బాభిసమయకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. వోహారకథావణ్ణనా

౩౪౭. విసయవిసయీసూతి రూపచక్ఖాదికే సన్ధాయాహ. తే హి రూపక్ఖన్ధపరియాపన్నత్తా ఏకన్తేన లోకియా. **విసయస్సేవాతి** సద్దస్సేవ. సో హి వోహరితబ్బతో వోహారకరణతాయ చ "వోహారో"తి పాళియం వుత్తో. **నత్థేత్థ కారణం** విసయీనం విసయస్సపి ఆసవాదిఅనారమ్మణతాభావతో. **అసిద్ధలోకుత్తరభావస్స** ఏకన్తసాసవత్తా **తస్స** సద్దాయతనస్స యథా లోకుత్తరతా తవ మతేనాతి అధిప్పాయో.

పటిహఞ్ఞేయ్యాతి ఇదం పరికప్పవచనం. పరికప్పవచనఞ్చ అయాథావన్తి ఆహ "**న హి...పే.... అత్థీ**"తి. న హి జలం అనలన్తి పరికప్పితం దహతి పచతి వా. కిం లోకియేన ఞాణేన జానితబ్బతో లోకియో రూపాయతనాది వియ, ఉదాహు లోకుత్తరో పచ్చవేక్ఖియమానమగ్గాది వియాతి ఏవమేత్థ హేతుస్స **అనేకన్తభావో** వేదితబ్బో. తేనాహ "**లోకియే లోకుత్తరే చ సమ్భవతో**"తి.

వోహారకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. నిరోధకథావణ్ణనా

౩౫౩. యేసం ద్విన్నన్తి యేసం ద్విన్నం దుక్ఖసచ్చానం. **ద్వీహి నిరోధేహీతి** అప్పటిసఙ్ఖాపటిసఙ్ఖాసఙ్ఖాతేహి ద్వీహి నిరోధేహి. తత్థ దుక్ఖాదీనం పటిసఙ్ఖాతి పటిసఙ్ఖా, పఞ్ఞావిసేసో. తేన వత్తబ్బో నిరోధో పటిసఙ్ఖానిరోధో. యో సాసవేహి ధమ్మేహి విసంయోగోతి వుచ్చతి, యో పచ్చయవేకల్లేన ధమ్మానం ఉప్పాదస్స అచ్చన్తవిబన్ధభూతో నిరోధో, సో పటిసఙ్ఖాయ నవత్తబ్బతో అప్పటిసఙ్ఖానిరోధో నామాతి పరవాదినో లద్ధి. **పటిసఙ్ఖాయ వినా నిరుద్ధాతి** పచ్చయవేకల్లేన అనుప్పత్తిం సన్ధాయ వుత్తం. తేనాహ "**న ఉప్పజ్జిత్వా భఙ్గా**"తి. అనుప్పాదోపి హి నిరోధోతి వుచ్చతి యతో "ఇమస్సుప్పాదా ఇదం

ఉప్పజ్జతీ''తి లక్ఖణుద్దేసస్స పటిలోమే ''ఇమస్స నిరోధా ఇదం నిరుజ్ఝతీ''తి దస్సితో. **తేనాతి** పటిసఙ్ఖాయ నిరోధస్స ఖణికనిరోధస్స చ ఇధ నాధిప్పేతత్తా.

నిరోధకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. తతియవగ్గో

౧. బలకథావణ్ణనా

౩౨౪. నిద్దేసతోతి ''అట్ఠానమేతం అనవకాసో''తిఆదినా నిద్దిట్ఠప్పకారతో. సో పన యస్మా విత్థారో హోతి, తస్మా వుత్తం **''విత్థారతో''**తి. **సబ్బం** కిలేసావరణాదిం, తమేవ పచ్చేకం పవత్తిఆకారభేదతో **సబ్బాకారం.** ''సబ్బ''న్తి హి ఇదం సరూపతో గహణం, ''సబ్బాకారతో''తి పవత్తిఆకారభేదతో. భగవా హి ధమ్మే జానన్తో తేసం ఆకారభేదే అనవసేసేత్వావ జానాతి. యథాహ ''సబ్బే ధమ్మా సబ్బాకారతో బుద్ధస్స భగవతో ఞాణముఖే ఆపాథం ఆగచ్ఛన్తీ''తి (మహాని. ౧౫౬; చూళని. మోఘరాజమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౮౫; పటి. మ. ౩.౫). **ఉద్దేసతోతి** ఏకదేసతో. ఏకదేసో చ విత్థారో న హోతీతి ఆహ **''సఙ్ఖేపతో''**తి. యథా జానన్తీతి సమ్బన్ధో. **ఉద్దేసమత్తేనపీతి** దిట్ఠిగతయథాభూతఞాణాదిప్పభేదానం ఆసయాదీనం ఉద్దేసమత్తేనపి. తేనాహ **''ఇన్ద్రియానం తిక్ఖముదుభావజాననమత్తం సన్ధాయా''**తి. **థేరేనాతి** అనురుద్ధత్థేరేన. **ఏవమేవాతి** ఉద్దేసతో ఠానాదిమత్తజాననాకారేనేవ. స్వాయమత్థో సకవాదినాపి ఇచ్ఛితోయేవాతి ఆహ **''కథమయం చోదేతబ్బో సియా''**తి.

౩౨౬. సేసేసూతి ఇన్ద్రియపరోపరియత్తఞాణతో సేసేసు. **పటిక్ఖేపోతి** అసాధారణతాపటిక్ఖేపో. నను చ సేసానం అసాధారణతాపి అత్థీతి చోదనం సన్ధాయాహ **''ఠానా...పే.... అధిప్పాయో''**తి.

బలకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. అరియన్తికథావణ్ణనా

౩౨౭. సఙ్ఖారే సన్ధాయ పటిజానన్తస్సాతి దిట్ఠియా పరికప్పితేన సత్తేన సుఞ్ఞే సఙ్ఖారే సన్ధాయ ''సుఞ్ఞతఞ్చ మనసి కరోతీ''తి పుచ్ఛాయ ''ఆమన్తా''తి పటిజానన్తస్స. **ద్విన్నం ఫస్సానం సమోధానం కథం ఆపజ్జతి** ఠానాఠానభూతే సఙ్ఖారే వుత్తనయేన సుఞ్ఞతం మనసి కరోన్తస్సాతి అధిప్పాయో. **యథావుత్తనయేనాతి** ''దిట్ఠియా పరికప్పితేన సత్తేన సుఞ్ఞా పఞ్చక్ఖన్ధా''తి పకారేన నయేన. అథ వా **యథావుత్తనయేనాతి** ''ఠానాఠానమనసికారో సఙ్ఖారారమ్మణో, సుఞ్ఞతామనసికారో నిబ్బానారమ్మణో''తి ఏవం వుత్తనయేన. ''సఙ్ఖారే సన్ధాయ పటిజానన్తస్సా''తి వుత్తత్తా **''ద్విన్నం ఫస్సానం సమోధానం కథం ఆపజ్జతీ''**తి ఆహ. సత్తసుఞ్ఞతాయ సుఞ్ఞత్తేపి సఙ్ఖారానం అఞ్ఞోవ ఠానాఠానమనసికారో, అఞ్ఞో సుఞ్ఞతామనసికారోతి యుజ్జతేవ ద్విన్నం ఫస్సానం సమోధానాపత్తిచోదనా, సఙ్ఖారే సన్ధాయ పటిజానన్తస్స పన కథం అరియభావసిద్ధి ఠానాఠానఞాణాదీనన్తి విచారేతబ్బం. కిం వా ఏతాయ యుత్తిచిన్తాయ. ఉమ్మత్తకపచ్ఛిసదిసో హి పరవాదివాదో. అఞ్ఞేసుపి

ఠానేసు ఈదిసేసు ఏసేవ నయో. **ఆరోపేత్వా**తి ఇత్థిపురిసాదిఆకారం, సత్తాకారమేవ వా అసన్తం రూపాదిఉపాదానే ఆరోపేత్వా. అభూతారోపనఞ్హేత్థ పణిదహనన్తి అధిప్పేతం. తేనాహ ''**పరికప్పనవసేనా**''తి. **నో**తి యథావుత్తో పణిధి. **ఏకస్మిమ్పి** ఖన్ధే.

అరియన్తికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. విముచ్చమానకథావణ్ణనా

౩౬౬. మగ్గక్ఖణే చిత్తం ఏకదేసేన విముత్తం ఏకదేసేన అవిముత్తన్తి అయం "విముత్తం విముచ్చమాన"న్తి లద్ధియా దోసో. తథా హి వుత్తం ''**ఏకదేసం విముత్తం, ఏకదేసం అవిముత్త**''న్తి. అట్ఠకథాయఞ్చ "తఞ్హి తదా సముచ్ఛేదవిముత్తియా విముత్తేకదేసేన విముచ్చమానన్తిస్స లద్ధీ"తి దస్సితోవాయమత్థో. **విప్పకతనిద్దేసే**తి విముచ్చనకిరియాయ అపరియోసితతానిద్దేసే. యం సన్ధాయాహ ''**విముత్తం విముచ్చమానన్తి విప్పకతభావేన వుత్తత్తా**''తి. **తేనా**తి పరవాదినా. **విముచ్చ...పే.... వుత్తం** విముచ్చమానస్స విముత్తభావాభావతో, విముత్తభేదేన పన తథా వుత్తన్తి అధిప్పాయో. సతి చ దోసే విప్పకతనిద్దేసేతి ఆనేత్వా యోజేతబ్బం. **ఏకదేసో విసేసనం హోతి** నిప్పదేసవిముత్తియా అవిచ్ఛిన్నతో. **ఫలచిత్తేనా**తి పఠమఫలచిత్తేన ఉప్పన్నేన.

విముచ్చమానకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. అట్ఠమకకథావణ్ణనా

౩౬౮. పహీనా నామ భవేయ్యుం, న పహియ్యమానాతి అధిప్పాయో.

అట్ఠమకకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అట్ఠమకస్స ఇన్ద్రియకథావణ్ణనా

౩౭౧. లోకుత్తరానంయేవ సద్ధాదీనం ఇన్ద్రియభావో, న లోకియానన్తి పరవాదినో అధిప్పాయవసేనాహ ''**అప్పటిలద్ధిన్ద్రియత్తా**''తిఆది. తత్థ **నియ్యానికాని భావేన్తో**తి యథా నియ్యానికా హోన్తి, ఏవం ఉప్పాదేన్తో బ్రూహేన్తో వా. ఇన్ద్రియభావం పన పత్తేసు తేసు పున భావనాకిచ్చం నత్థీతి తస్స అధిప్పాయోతి దస్సేన్తో ఆహ ''**న పన ఇన్ద్రియాని భావేన్తో**''తి.

అట్ఠమకస్స ఇన్ద్రియకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. దిబ్బచక్ఖుకథావణ్ణనా

౩౭౩. విసినోతి విసేసేన బన్ధతి విసయీనం అత్తపటిబన్ధం కరోతీతి **విసయో,** ఆరమ్మణం , అనుభవతి ఏతేనాతి **అనుభావో,** సామత్థియం, బలన్తి అత్థో, గోచరకరణం **గోచరో,** విసయే అనుభావగోచరా **విసయ...పే.... చరా**తి. తేహి యథా విసిట్ఠం విసేసం హోతి, తథా పచ్చయభూతేన ఝానధమ్మేన ఆహితబలం **కతబలాధానం**. విసయగ్గహణఞ్చేత్థ అనుభావగోచరకరణానం పవత్తిట్ఠానదస్సనం యత్థస్స తేహి ఉపత్థద్ధత్తా బలాధానం పాకటం హోతి. తేనాహ ''**యాదిసే**

విసయే''తిఆది. బలాధానఞ్చ ఉత్తరిమనుస్సధమ్మతో మహగ్గతధమ్మవిసేసతో ఉప్పన్నేహి పణీతేహి చిత్తజరూపేహి విసేసాపత్తి. యం నిస్సాయ పరావుత్తీతి ఏకే వదన్తి. **పురిమం మంసచక్ఖుమత్తమేవాతి** యథావుత్తబలాధానతో పురిమం మంసచక్ఖుమత్తమేవ. **వదన్తో** సఙ్గహకారో. **విసయగ్గహణం** పాళియం కతం. **న విసయవిసేసదస్సనత్థన్తి** న విసయస్స విసేసదస్సనత్థం. యతో ఉభిన్నమ్పి రూపాయతనమేవ విసయోతి విసయస్స సదిసతం అవిసేసం ఆహ, సదిసస్స వా విసేసం దీపేతీతి యోజనా.

ధమ్మపత్థద్ధ ...పే.... **అధిప్పాయో,** అఞ్ఞథా లద్ధియేవ న సియాతి భావో. **మగ్గోతి** ఉపాయో, కారణన్తి అత్థో. పకతిచక్ఖుమతో ఏవ హి దిబ్బచక్ఖు ఉప్పజ్జతి. కస్మా? కసిణాలోకం వడ్ఢేత్వా దిబ్బచక్ఖుఞాణస్స ఉప్పాదనం, సో చ కసిణమణ్డలే ఉగ్గహనిమిత్తేన వినా నత్థి, తస్మా వుత్తం **''మంసచక్ఖుపచ్చయతాదస్సనత్థమేవ వుత్త**''న్తి. **తేనాతి** "మగ్గో"తి వచనేన. **రూపావచరఞ్ఞాణపచ్చయేనాతి** రూపావచరఞ్ఞాణేన పచ్చయభూతేన **ఉప్పన్నాని** రూపావచరఞ్ఞాణచిత్తసముట్ఠితాని. ఝానకమ్మసముట్ఠితేసు వత్తబ్బమేవ నత్థి. తస్స హేసా లద్ధి.

౩౭౪. యేన దిబ్బచక్ఖునో పఞ్ఞాచక్ఖుభావస్స ఇచ్ఛనేన పటిజాననేన. **తీణి చక్ఖూని** మంసదిబ్బపఞ్ఞాచక్ఖూని **చక్ఖున్తరభావం వదతో భవేయ్యుం,** తస్మా తం న ఇచ్ఛతీతి అత్థో.

దిబ్బచక్ఖుకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. యథాకమ్మూపగతఞాణకథావణ్ణనా

౩౭౭. దిబ్బచక్ఖుపాదకత్తా **''యథాకమ్మూపగతఞాణస్స ఉపనిస్సయే దిబ్బచక్ఖుమ్హీ''**తి వుత్తం, **న యథాకమ్మూపగతజాననకిచ్చకే దిబ్బచక్ఖుమ్హి** తస్స తంకిచ్చకతాభావతో. యతో యం అనఞ్ఞం, తమ్పి తతో అనఞ్ఞమేవాతి ఆహ **''ఇమినా...పే.... భవితబ్బ''**న్తి. తత్థ **అత్థన్తరభావం నివారేతీతి** దిబ్బచక్ఖుఞాణస్స పక్ఖికత్తా యథాకమ్మూపగతఞాణస్స తతో అత్థన్తరభావం నివారేతి. తస్స హి తం పరిభణ్డఞాణం. **దిబ్బచక్ఖుస్స యథాకమ్మూపగతఞాణతో అత్థన్తరభావం న నివారేతి** అతప్పక్ఖికత్తాతి అధిప్పాయో. దిబ్బచక్ఖుస్స యథాకమ్మూపగతఞాణకిచ్చతా పరవాదినా ఇచ్ఛితా, న యథాకమ్మూపగతఞాణస్స దిబ్బచక్ఖుకిచ్చతాతి తమత్థం "యథాకమ్మూపగతఞాణమేవ దిబ్బచక్ఖు"న్తి ఏత్థ యోజేత్వా దస్సేన్తో **''ఏవ-సద్దో చా''**తిఆదిమాహ.

యథాకమ్మూపగతఞాణకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. సంవరకథావణ్ణనా

౩౭౮. ఆటానాటియసుత్తే "సన్తి, భిక్ఖవే, యక్ఖా యేభుయ్యేన పాణాతిపాతా అప్పటివిరతా"తి (దీ. ని. ౩.౨౭౬, ౨౮౬) ఆగతత్తా చాతుమహారాజికానం సంవరాసంవరసబ్భావో అవివాదసిద్ధో. యత్థ పన వివాదో, తమేవ దస్సేతేన తావతింసాదయో గహితాతి ఇమమత్థం దస్సేతుం **''చాతుమహారాజికాన''**న్తి వుత్తం. **ఏవం సతీతి** యది తావతింసేసు సంవరాసంవరో నత్థి, ఏవం సన్తే. **సురాపానన్తి** ఏత్థాపి "సుయ్యతీ"తి పదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. కథం సుయ్యతీతి? వుత్తఞ్హేతం **కుమ్భజాతకే** –

‘‘యం వే పివిత్వా పుబ్బదేవా పమత్తా,

తిదివా చుతా సస్సతియా సమాయా;

తం తాదిసం మజ్జమిమం నిరత్థం,

జానం మహారాజ కథం పివేయ్యా’’తి. (జా॰ ౧.౧౬.౨౫౮);

తత్థ **పుబ్బదేవా** నామ అసురా. తే హి తావతింసానం ఉప్పత్తితో పుబ్బదేవాతి పఞ్ఞాయింసు. **పమత్తా**తి సురాపానేన పమాదం ఆపన్నా. **తిదివా**తి మనుస్సచాతుమహారాజికలోకే ఉపాదాయ తతియలోకభూతా దేవట్ఠానా, నామమేవ వా ఏతం తస్స దేవట్ఠానస్స. **సస్సతియా**తి కేవలం దీఘాయుకతం సన్ధాయ వదతి. **సమాయా** సహ అత్తనో అసురమాయాయ, అసురమన్తేహి సద్ధిం చుతాతి అత్థో. అట్ఠకథాయఞ్చ వుత్తం ‘‘ఆగన్తుకదేవపుత్తా ఆగతాతి నేవాసికా గన్ధపానం సజ్జయింసు. సక్కో సకపరిసాయ సఞ్ఞమదాసీ’’తి. తేనాహ **‘‘తేసం సురాపానం అసంవరో న హోతీతి వత్తబ్బం హోతీ’’**తి. ఏత్థ చ తావతింసానం పాతుభావతో పట్ఠాయ సురాపానమ్పి తత్థ నాహోసి, పగేవ పాణాతిపాతాదయోతి విరమితబ్బాభావతో ఏవ తావతింసతో పట్ఠాయ ఉపరి దేవలోకేసు సమాదానసమ్పత్తవిరతివసేన పురేతబ్బా సంవరా న సన్తి, లోకుత్తరా పన సన్తియేవ. తథా తేహి పహాతబ్బా అసంవరా. న హి అప్పహీనానుసయానం మగ్గవజ్ఝా కిలేసా న సన్తీతి.

సంవరకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

తతియవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. చతుత్థవగ్గో

౧. గిహిస్స అరహాతికథావణ్ణనా

౩౮౭. గిహిఛన్దరాగసమ్పయుత్తతాయాతి గిహిభావే కామభోగిభావే ఛన్దరాగసహితతాయ.

గిహిస్స అరహాతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సమన్నాగతకథావణ్ణనా

౩౯౩. పత్తిన్తి అధిగమో. అధిగమో నామ సమన్నాగమో హోతీతి పాళియం చతూహి ఫస్సాదీహి సమన్నాగమో చోదితోతి దట్ఠబ్బం.

సమన్నాగతకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. ఉపేక్ఖాసమన్నాగతకథావణ్ణనా

౩౯౭. సబ్బం యోజేతబ్బన్తి ఏత్థ యది తే అరహా చతూహి ఖన్ధేహి వియ ఛహి ఉపేక్ఖాహి సమన్నాగతో, ఏవం సన్తే ఛ ఉపేక్ఖా పచ్చేకం ఫస్సాదిసహితాతి ‘‘ఛహి ఫస్సాదీహి సమన్నాగతో’’తిఆదినా యోజేతబ్బం.

ఉపేక్ఖాసమన్నాగతకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. బోధియాబుద్ధోతికథావణ్ణనా

౩౮౮. పత్తిధమ్మవసేనాతి "పత్తిధమ్మో నామా"తిఆదినా వుత్తస్స చిత్తవిప్పయుత్తస్స సఙ్ఖారస్స వసేన. "బోధియా బుద్ధో"తి **పుచ్ఛా**. "బోధియా నిరుద్ధాయ విగతాయ పటిప్పస్సద్ధాయ అబుద్ధో హోతీ"తి **అనుయోగో**. ఏవమఞ్ఞత్థాపి పుచ్ఛానుయోగా వేదితబ్బా.

బోధియాబుద్ధోతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. లక్ఖణకథావణ్ణనా

౪౦౨. తస్మాతి యస్మా అబోధిసత్తస్సపి చక్కవత్తినో లక్ఖణేహి సమన్నాగమో బోధిసత్తస్సపి చరిమభవతో అఞ్ఞత్థ అసమన్నాగమో హోతి, తస్మా లక్ఖణసమన్నాగతో బోధిసత్తోవాతి ఇమస్సత్థస్స అసాధకం. తేనాహ **''ఆభతమ్పి అనాభతసదిసమేవా''**తి.

లక్ఖణకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. నియామోక్కన్తికథావణ్ణనా

౪౦౩. పారమీపూరణన్తి ఇదం బోధిచరియాయ ఉపలక్ఖణం, న పారమీనం పుణ్ణభావదస్సనం. తేన తేసం ఆరమ్భసమాదానాదీనమ్పి సఙ్గహో కతోతి దట్ఠబ్బం. మహాభినీహారతో పట్ఠాయ హి మహాసత్తా నియతాతి వుచ్చన్తి. యథాహ – "ఏవం సబ్బఙ్గసమ్పన్నా, బోధియా నియతా నరా"తి, "ధువం బుద్ధో భవిస్సతీ"తి చ, న నియామస్స నామ కస్సచి ధమ్మస్స ఉప్పన్నత్తా బ్యాకరోన్తి, అథ ఖో ఏకంసేనాయం పారమియో పూరేత్వా బుద్ధో భవిస్సతీతి కత్వా బ్యాకరోన్తీతి పరవాదీపరికప్పితం ధమ్మన్తరం పటిసేధేతి, న బోధియా నియతత్తం. తేనాహ **''కేవలఞ్హి న''**న్తిఆది.

నియామోక్కన్తికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. సబ్బసంయోజనప్పహానకథావణ్ణనా

౪౧౩. సతిపి కేసఞ్చి సంయోజనానం హేట్ఠిమమగ్గేహి పహీనత్తే "పఞ్చన్నం ఓరమ్భాగియానం సంయోజనానం పరిక్ఖయా"తిఆదీసు వియ వణ్ణభణనముఖేన అనవసేసతఞ్చ సన్ధాయ సబ్బసంయోజనప్పహానకిత్తనం పరియాయవచనన్తి ఆహ **''ఇమం పరియాయం అగ్గహేత్వా''**తి. **అరహత్తమగ్గేన పజహనతో ఏవాతి గణ్హాతీతి** అగ్గమగ్గో ఏవ సబ్బసంయోజనాని పజహతీతి లద్ధిం గణ్హాతీతి **వదన్తి** పదకారా. **ఏవం సతీతి** యది అనవసేసతామత్తేన తథా పటిజానాతి.

సబ్బసంయోజనప్పహానకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

చతుత్థవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పఞ్చమవగ్గో

౧. విముత్తికథావణ్ణనా

౪౧౮. ఫలఞాణం న హోతి, సేసాని విపస్సనామగ్గపచ్చవేక్ఖణఞాణాని విముత్తానీతి న వత్తబ్బానీతి సమ్బన్ధో. **ఏత్థాతి** ఏతేసు చతూసు ఞాణేసు. **విపస్సనాగ్గహణేన గహితం** మగ్గాదికిచ్చవిదూరకిచ్చత్తా విపస్సనాపరియోసానత్తా చ.

విముత్తికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. అసేఖఞాణకథావణ్ణనా

౪౨౧. అసేఖే ఆరబ్భ పవత్తత్తా అసేఖఞాణన్తి పరస్స లద్ధి, న అసేఖే అసేఖధమ్మే పరియాపన్నన్తి ఇమమత్థమాహ ‘‘**ఏతేన...పే.... దస్సేతీ**’’తి.

అసేఖఞాణకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. విపరీతకథావణ్ణనా

౪౨౪. అసివే సివాతి వోహారం వియ **అఞ్ఞాణే...పే.... వదతి**.

విపరీతకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. నియామకథావణ్ణనా

౪౨౮-౪౩౧. **యన్తి** యం ఞాణం. **సచ్చానులోమన్తి** సచ్చప్పటివేధానుకూలం. **విపరీతానుయోగతో పభుతి గణేత్వా ‘‘చతుత్థ’’న్తి ఆహ** న అనియతస్స నియామగమనాయాతి అవిపరీతానుయోగతో పభుతి గణేత్వా, తథా సతి పఞ్చమభావతో విసేసభావతో చ.

నియామకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పటిసమ్భిదాకథావణ్ణనా

౪౩౨-౪౩౩. **సబ్బం ఞాణన్తి** ఇదం ‘‘అరియాన’’న్తి ఇమినా న విసేసితన్తి అధిప్పాయేనాహ ‘‘**అనరియానమ్పి హి ఞాణం ఞాణమేవా**’’తి. అథ వా పాళియం అవిసేసేన సబ్బం ఞాణన్తి వుత్తం గహేత్వా ఏవమాహ. అరియస్స చే ఞాణన్తి, నో పన పటిక్ఖేపేయ్యాతి ఆహ ‘‘**అనరియస్స ఏతం ఞాణం సన్ధాయా**’’తి.

పటిసమ్భిదాకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. చిత్తారమ్మణకథావణ్ణనా

౪౩౬-౪౩౮. వత్తబ్బపటిఞ్ఞాతి ఫస్సారమ్మణే ఞాణం వత్తబ్బం చేతోపరియఞాణన్తి ఏవం పవత్తా పటిఞ్ఞా.

చిత్తారమ్మణకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. అనాగతఞాణకథావణ్ణనా

౪౩౯-౪౪౦. అనన్తరానాగతేపి చిత్తే ఞాణం ఇచ్ఛన్తి, తత్థ పన ఖణపచ్చుప్పన్నే వియ తాదిసేన పరికమ్మేన కదాచి ఞాణం ఉప్పజ్జేయ్య. తేనాహ ''**అనన్తరే ఏకన్తేనేవ ఞాణం నత్థీ**''తి.

అనాగతఞాణకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. పటుప్పన్నఞాణకథావణ్ణనా

౪౪౧-౪౪౨. "సబ్బసఙ్ఖారేసు అనిచ్చతో దిట్ఠేసూ"తి వుత్తే యం దస్సనభూతం ఞాణం, తమ్పి సఙ్ఖారసభావత్తా తథాదిట్ఠం సియాతి అత్థతో ఆపజ్జతి, ఏవంభూతం వచనం సన్ధాయాహ ''**అత్థతో ఆపన్నం వచన**''న్తి. తం పన యస్మా "తమ్పి ఞాణం అనిచ్చతో దిట్ఠం హోతీ"తి పటిజాననవసేన పవత్తం, తస్మా ''**అనుజాననవచన**''న్తి వుత్తం. **భఙ్గానుపస్సనానం** పబన్ధవసేన పవత్తమానానం.

పటుప్పన్నఞాణకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఫలఞాణకథావణ్ణనా

౪౪౩-౪౪౪. ఫలపరోపరియత్తం ఫలస్స ఉచ్చావచతా. **బలేనాతి** ఞాణబలేన.

ఫలఞాణకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఞ్చమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మహాపణ్ణాసకో సమత్తో.

౬. ఛట్ఠవగ్గో

౧. నియామకథావణ్ణనా

౪౪౫-౪౪౭. ఏతస్స అరియస్స పుగ్గలస్స.

నియామకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పటిచ్చసముప్పాదకథావణ్ణనా

౪౨౧. కారణట్ఠేన ఠితతాతి కారణభావేన బ్యభిచరణాభావమాహ. యో హి ధమ్మో యస్స ధమ్మస్స యదా కారణం హోతి, న తస్స తదా అఞ్ఞథాభావో అత్థి, సా చ అత్థతో కారణభావోయేవాతి ''**కారణభావోయేవా**''తి ఆహ.

పటిచ్చసముప్పాదకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. నిరోధసమాపత్తికథావణ్ణనా

౪౨౭-౪౨౮. సభావధమ్మతం పటిసేధేతి తదుభయలక్ఖణరహితస్స సభావధమ్మస్స అభావా. "వోదానమ్పి వుట్ఠాన"న్తి వచనతో ''**వోదానఞ్చ వుట్ఠానపరియాయోవా**''తి ఆహ. సభావధమ్మత్తే సిద్ధే సఙ్ఖతవిదూరతాయ అసఙ్ఖతం సియాతి ఆహ ''**సభావధమ్మత్తాసాధకత్తా**''తి.

నిరోధసమాపత్తికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఛట్ఠవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సత్తమవగ్గో

౧. సఙ్గహితకథావణ్ణనా

౪౭౧-౪౭౨. సఙ్గహితాతి సఙ్గహణాదివసేన సద్ధిం గహితా. తే పన యస్మా ఏకవిధతాదిసామఞ్ఞేన బన్ధా వియ హోన్తి, తస్మా ఆహ ''**సమ్బన్ధా**''తి.

సఙ్గహితకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సమ్పయుత్తకథావణ్ణనా

౪౭౩-౪౭౪. అనుప్పవిసితబ్బానుప్పవిసనభావో తేసం భేదే సతి యుజ్జేయ్య, నాఞ్ఞథాతి ఉపమాభిన్దనేన ఉపమేయ్యస్స భిన్నతం దస్సేన్తో ''**నానత్తవవత్థా...పే.... దస్సేతీ**''తి ఆహ.

సమ్పయుత్తకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. చేతసికకథావణ్ణనా

౪౭౫-౪౭౭. ఫస్సికాదయోతి ఏత్థ **ఆది**-సద్దో వవత్థావాచీ. తేన చిత్తుప్పాదదేసనాయం దస్సితప్పభేదా వేదనాదయో గయ్హన్తి, న తంసముట్ఠానా రూపధమ్మాతి ఆహ ''**ఏకుప్పాదతాదివిరహితా సహజాతతా నత్థీ**''తి.

చేతసికకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. దానకథావణ్ణనా

౪౭౫. **ఫలదానభావదీపనత్థన్తి** ఫలదానసబ్భావదీపనత్థం. **ఫలదానం వుత్తం వియ హోతీతి** చిత్తేన ఫలదానం పధానభావే వుత్తం వియ హోతీతి అత్థో. అఞ్ఞథా దానభావోతి న సక్కా వత్తుం. దానభావోపి హి "దానం అనిట్ఠఫల"న్తిఆదినా వుత్తోయేవాతి. **తన్నివారణత్థన్తి** ఫలదాననివారణత్థం. **ఏతన్తి** "దానం అనిట్ఠఫల"న్తిఆదివచనం. భేసజ్జాదివసేన ఆబాధానిట్ఠతా దేయ్యధమ్మస్స అనిట్ఠఫలతాపరియాయో దట్ఠబ్బో.

కథం తథేవ సుత్తం సకవాదిపరవాదివాదేసు యుజ్జతీతి చోదనాయ "**న పన ఏకేనత్థేనా**"తి వుత్తం విభావేతుం "**దేయ్యధమ్మోవ దాన**"న్తిఆది వుత్తం. తత్థ నివత్తనపక్ఖేయేవ ఏవ-కారో యుత్తో, న సాధనపక్ఖే ద్విన్నమ్పి దానభావస్స ఇచ్ఛితత్తా. తేనాహ "**చేతసికోవాతి అత్థో దట్ఠబ్బో, దేయ్యధమ్మోవా**"తి చ. తేనేవాహ "**ద్విన్నఞ్హి దానాన**న్తిఆది. **సఙ్కరభావమోచనత్థన్తి** సతిపి దానభావే సభావసఙ్కరమోచనత్థం. తేనాహ "**చేతసికస్సా**"తిఆది.

దానకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పరిభోగమయపుఞ్ఞకథావణ్ణనా

౪౮౫. **తస్సా లద్ధియాతి** పఞ్చన్నం విఞ్ఞాణానం సమోధానం హోతీతి లద్ధియా. **ఏతేసన్తి** వత్తమానచిత్తపరిభోగమయపుఞ్ఞానం.

౪౮౬. **అయం వాదో హీయతి** పరిభోగస్సేవ అభావతో. **చాగచేతనాయ ఏవ పుఞ్ఞభావో**, న చిత్తవిప్పయుత్తస్స. **ఏవన్తి** ఇమినా పకారేన, అపరిభుత్తే దేయ్యధమ్మే పుఞ్ఞభావేనాతి అత్థో. అపరిభుత్తే దేయ్యధమ్మే పుఞ్ఞభావతో ఏవ హి పుథుజ్జనకాలే దిన్నం అరహా హుత్వా పరిభుఞ్జన్తే తమ్పి పుథుజ్జనే దానమేవాతి నిచ్ఛితం. పరవాదీపటిక్ఖేపముఖేన సకవాదం పతిట్ఠాపేతి పఠమో అత్థవికప్పో, దుతియో పన ఉజుకమేవ సకవాదం పతిట్ఠాపేతీతి అయమేతేసం విసేసో.

పరిభోగమయపుఞ్ఞకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. ఇతోదిన్నకథావణ్ణనా

౪౮౮-౪౯౧. **తేనేవ చీవరాదిదానేనాతి** అనుమోదనం వినా దాయకేన పవత్తితచీవరాదిదానేన. తేనాహ "**సయంకతేన కమ్మునా వినాపీ**"తి. **ఇమినా కారణేనాతి** అనుమోదితత్తావ తేసం తత్థ భోగా ఉప్పజ్జన్తీతి ఏతేన కారణేన. **యది యన్తిఆది** పరవాదినో లద్ధిపతిట్ఠాపనాకారదస్సనం. తత్థ **యది న యాపేయ్యుం, కథం అనుమోదేయ్యుం, చిత్తం పసాదేయ్యుం , పీతిం ఉప్పాదేయ్యుం, సోమనస్సం పటిలభేయ్యున్తి** ఏకచ్చే అఞ్ఞే పేతే అనుమోదనాదీని కత్వా యాపేన్తే దిస్వా అనుమోదనాదీని కరోన్తి, తస్మా తే ఇతో దిన్నేన యాపేన్తీతి అధిప్పాయో.

ఇతోదిన్నకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. పథవీకమ్మవిపాకోతికథావణ్ణనా

౪౯౨. **అత్తవజ్జేహీతి** ఫస్సవజ్జేహి. న హి సో ఏవ తేన సమ్పయుత్తో హోతి. **సోతి** ఫస్సమేవ పచ్చామసతి. **సావజ్జనేతి** ఆవజ్జనసహితే, ఆవజ్జనం పురేచారికం కత్వా ఏవ పవత్తనకేతి అత్థో. **కమ్మూపనిస్సయభూతమేవాతి** యేన కమ్మునా

యథావుత్తా ఫస్సాదయో నిబ్బత్తితా, తస్స కమ్మస్స ఉపనిస్సయభూతమేవ. **దుక్ఖస్సా**తి ఆయతిం ఉప్పజ్జనకదుక్ఖస్స. ‘‘మూలతణ్హా’’తి దస్సేతీతి యోజనా, తథా ‘‘**ఉపనిస్సయభూత**’’న్తి ఏత్థాపి. కమ్మాయూహనస్స కారణభూతా పురిమసిద్ధా తణ్హా కమ్మస్స **ఉపనిస్సయో,** కతూపచితే కమ్మే భవాదీసు నమనవసేన పవత్తా హి విపాకస్స ఉపనిస్సయో.

౪౯౩. ఓకాసకతుప్పన్నం అఖేపేత్వా పరినిబ్బానభావో **సకసమయవసేన చోదనాయ యుజ్జమానతా**.

౪౯౪. **కమ్మే సతీ**తి ఇమినా కమ్మస్స పథవీఆదీనం పచ్చయతామత్తమాహ, న జనకత్తం. తేనాహ ‘‘**తంసంవత్తనికం నామ హోతీ**’’తి.

పథవీకమ్మవిపాకోతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. జరామరణంవిపాకోతికథావణ్ణనా

౪౯౫. **ఏకారమ్మణా**తి ఇదం అనారమ్మణతాసాధనవసేన సమ్పయోగలక్ఖణాభావస్స ఉద్ధటత్తా వుత్తం, న తస్సేవ సమ్పయోగలక్ఖణత్తా.

౪౯౬. **అబ్యాకతాన**న్తి విపాకాబ్యాకతానం. ఇతరత్థ వత్తబ్బమేవ నత్థి.

౪౯౭. **త**న్తి ‘‘అపరిసుద్ధవణ్ణతా జరాయేవా’’తి వచనం.

జరామరణంవిపాకోతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. విపాకోవిపాకధమ్మధమ్మోతికథావణ్ణనా

౫౦౧. విపాకో విపాకస్స పచ్చయో హోన్తో అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయో హోతీతి అధిప్పాయేనాహ ‘‘**యస్స విపాకస్స విపాకో అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయో హోతీ**’’తి. ‘‘తప్పచ్చయాపి అఞ్ఞస్స విపాకస్స ఉప్పత్తిం సన్ధాయా’’తిఆదివచనతో పన జాతిజరామరణాదీనం ఉపనిస్సయపచ్చయోతి సక్కా విఞ్ఞాతుం. **పురిమపటిఞ్ఞాయా**తి ‘‘విపాకో విపాకధమ్మధమ్మో’’తి పటిఞ్ఞాయ. **ఇమస్స చోదనస్సా**తి ‘‘విపాకో చ విపాకధమ్మధమ్మో చా’’తిఆదినా పవత్తస్స చోదనస్స.

విపాకోవిపాకధమ్మధమ్మోతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

సత్తమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. అట్ఠమవగ్గో

౧. ఛగతికథావణ్ణనా

౫౦౩-౫౦౪. వణ్ణా ఏవ నీలాదివసేన నిభాతీతి **వణ్ణనిభా,** వణ్ణాయతనన్తి అత్థో. **సణ్ఠానం** దీఘాది.

ఛగతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. అన్తరాభవకథావణ్ణనా

౫౦౫. అన్తరట్ఠానానీతి అన్తరికట్ఠానాని. నివారకట్ఠానాని భిన్దిత్వా చ ఆకాసేన చ గమనతో. **యది నో భవానం అన్తరా న సియా**తి నో అన్తరాభవో కామభవాదీనం భవానం అన్తరే యది న భవేయ్య. **న నామ అన్తరాభవో**తి "సబ్బేన సబ్బం నత్థి నామ అన్తరాభవో"తి ఏవం పవత్తస్స సకవాదివచనస్స **పటిక్ఖేపే కారణం నత్థి,** తస్స పటిక్ఖేపే కారణం హదయే ఠపేత్వా న పటిక్ఖిపతి, అథ ఖో తథా అనిచ్ఛన్తో కేవలం లద్ధియా పటిక్ఖిపతీతి అత్థో.

౫౦౬. జాతీతి న ఇచ్ఛతీతి సమ్బన్ధో.

౫౦౭. ఏవం తం తత్థ న ఇచ్ఛతీతి కామభవాదీసు వియ తం చుతిపటిసన్ధిపరమ్పరం తత్థ అన్తరాభవావత్థాయ న ఇచ్ఛతి. సో హి తస్స భావిభవనిబ్బత్తకకమ్మతో ఏవ పవత్తిం ఇచ్ఛతి, తస్మా జాతిజరామరణాని అనిచ్ఛతో కుతో చుతిపటిసన్ధిపరమ్పరా. అయఞ్చ వాదో అన్తరాభవవాదీనం ఏకచ్చానం వుత్తో. యే "అప్పకేన కాలేన సత్తాహేనేవ వా పటిసన్ధిం పాపుణాతీ"తి వదన్తి, యే పన "తత్థేవ చవిత్వా ఆయాతీతి సత్తసత్తాహానీ"తి వదన్తి, తేహి అనుఞ్ఞాతావ చుతిపటిసన్ధిపరమ్పరాతి తే అధునాతనా దట్ఠబ్బా పాళియం "అన్తరాభవే సత్తా జాయన్తి జీయన్తి మీయన్తి చవన్తి ఉపపజ్జన్తీతి? న హేవం వత్తబ్బే"తి ఆగతత్తా. యథా చేతం, ఏవం నిరయూపగాదిభావమ్పిస్స అధునాతనా పటిజానన్తి. తథా హి తే వదన్తి "ఉద్ధంపాదో తు నారకో"తిఆది. తత్థ యం నిస్సాయ పరవాదీ అన్తరాభవం నామ పరికప్పేతి, తం దస్సేతుం అట్ఠకథాయం "అన్తరాపరినిబ్బాయీతి సుత్తపదం అయోనిసో గహేత్వా"తి వుత్తం. ఇమస్స హి "అవిహాదీసు తత్థ తత్థ ఆయువేమజ్ఝం అనతిక్కమిత్వా అన్తరా అగ్గమగ్గాధిగమేన అనవసేసకిలేసపరినిబ్బానేన పరినిబ్బాయతి, అన్తరాపరినిబ్బాయీ"తి సుత్తపదస్స అయమత్థో, న అన్తరాభవభూతోతి. తస్మా వుత్తం "అన్తరాపరినిబ్బాయీతి సుత్తపదం అయోనిసో గహేత్వా"తి.

యే పన "సమ్భవేసీతి వచనతో అత్థేవ అన్తరాభవో. సో హి సమ్భవం ఉపపత్తిం ఏసతీతి సమ్భవేసీ"తి వదన్తి, తేపి యే భూతావ న పున భవిస్సన్తి, తే ఖీణాసవా "భూతానం వా సత్తానం ఠితియా"తి ఏత్థ "భూతా"తి వుత్తా. తబ్బిధురతాయ సమ్భవమేసన్తీతి సమ్భవేసినో, అప్పహీనభవసంయోజనత్తా సేక్ఖా పుథుజ్జనా. చతూసు వా యోనీసు అణ్డజజలాబుజా సత్తా యావ అణ్డకోసం వత్థికోసఞ్చ న భిన్దన్తి, తావ **సమ్భవేసీ** నామ, అణ్డకోసతో వత్థికోసతో చ నిక్ఖన్తా **భూతా** నామ. సంసేదజఓపపాతికా చ పఠమచిత్తక్ఖణే **సమ్భవేసీ** నామ, దుతియచిత్తక్ఖణతో పట్ఠాయ **భూతా** నామ. యేన వా ఇరియాపథేన జాయన్తి, యావ తతో అఞ్ఞం న పాపుణన్తి, తావ **సమ్భవేసీ** నామ, తతో పరం **భూతా** నామాతి ఏవం ఉజుకే పాళిఅనుగతే అత్థే సతి కిం అనిద్ధారితస్స పత్థియేన అన్తరాభవేన అత్తభావేన పరికప్పితేన పయోజనన్తి పటిక్ఖిపితబ్బా.

యం పనేకే "సన్తానవసేన పవత్తమానానం ధమ్మానం అవిచ్ఛేదేన దేసన్తరేసు పాతుభావో దిట్ఠో. యథా తం వీహిఆదిఅవిఞ్ఞాణకసన్తానే, ఏవం సవిఞ్ఞాణకసన్తానేపి అవిచ్ఛేదేన దేసన్తరే పాతుభావేన భవితబ్బం. అయఞ్చ నయో సతి అన్తరాభవే యుజ్జతి, నాఞ్ఞథా"తి యుత్తిం వదన్తి, తేహి ఇద్ధిమతో చేతోవసిప్పత్తస్స చిత్తానుగతికం కాయం అధిట్ఠహన్తస్స ఖణేన బ్రహ్మలోకతో ఇధూపసఙ్కమనే ఇతో వా బ్రహ్మలోకూపగమనే యుత్తి వత్తబ్బా. యది సబ్బత్థేవ విచ్ఛిన్నదేసే ధమ్మానం పవత్తి న ఇచ్ఛితా, యదిపి సియా "ఇద్ధిమన్తానం ఇద్ధివిసయో అచిన్తేయ్యో"తి, తం ఇధాపి సమానం

“కమ్మవిపాకో అచిన్తేయ్యో”తి వచనతో, తస్మా తం తేసం మతిమత్తమేవ. అచిన్తేయ్యసభావా హి సభావధమ్మా, తే కత్థచి పచ్చయవసేన విచ్ఛిన్నదేసే పాతుభవన్తి, కత్థచి అవిచ్ఛిన్నదేసే చ. తథా హి ముఖఘోసాదీహి పచ్చయేహి అఞ్ఞస్మిం దేసే ఆదాసపబ్బతపదేసాదికే పటిబిమ్బపటిఘోసాదికం నిబ్బత్తమానం దిట్ఠన్తి.

ఏత్థాహ – పటిబిమ్బం తావ అసిద్ధత్తా అసదిసత్తా చ న నిదస్సనం. పటిబిమ్బఞ్హి నామ అఞ్ఞదేవ రూపన్తరం ఉప్పజ్జతీతి అసిద్ధమేతం. సిద్ధియమ్పి అసదిసత్తా న నిదస్సనం సియా ఏకస్మిం ఠానే ద్విన్నం సహఠానాభావతో. యత్థేవ హి ఆదాసరూపం పటిబిమ్బరూపఞ్చ దిస్సతి, న చ ఏకస్మిం దేసే రూపద్వయస్స సహభావో యుత్తో నిస్సయభూతదేసతో, అసదిసఞ్చేతం సన్ధానతో. న హి ముఖస్స పటిబిమ్బసన్ధానభూతం ఆదాససన్ధానసమ్బన్ధత్తా సన్ధానం ఉద్దిస్స అవిచ్ఛేదేన దేసన్తరే పాతుభావో వుచ్చతి, న అసన్తానన్తి అసమానమేవ తన్తి.

తత్థ యం వుత్తం “పటిబిమ్బం నామ అఞ్ఞదేవ రూపన్తరం ఉప్పజ్జతీతి అసిద్ధం ఏకస్మిం ఠానే ద్విన్నం సహఠానభావతో”తి, తయిదం అసన్తానమేవ సహఠానం చోదితం భిన్ననిస్సయత్తా. న హి భిన్ననిస్సయానం సహఠానం అత్థి. యథా అనేకేసం మణిదీపాదీనం పభారూపం ఏకస్మిం పదేసే పవత్తమానం అచ్ఛితమానతాయ నిరన్తరతాయ చ అభిన్నట్ఠానం వియ పఞ్ఞాయతి, భిన్ననిస్సయత్తా పన భిన్నట్ఠానమేవ తం, గహణవిసేసేన తథాఅభిన్నట్ఠానమత్తం, ఏవం ఆదాసరూపపటిబిమ్బరూపేసుపి దట్ఠబ్బం. తాదిసపచ్చయసమవాయేన హి తత్థ తం ఉప్పజ్జతి చేవ విగచ్ఛతి చ, ఏవఞ్చేతం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స గోచరభావూపగమనతో. అఞ్ఞథా ఆలోకేన వినాపి పఞ్ఞాయేయ్య, చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స వా న గోచరో వియ సియా. తస్స పన సామగ్గియా సో ఆనుభావో, యం తథా దస్సనం హోతీతి. అచిన్తేయ్యో హి ధమ్మానం సామత్థియభేదోతి వదన్తేనపి అయమేవత్థో సాధితో భిన్ననిస్సయస్సపి అభిన్నట్ఠానస్స వియ ఉపట్ఠానతో. ఏతేనేవ ఉదకాదీసు పటిబిమ్బరూపాభావచోదనా పటిక్ఖిత్తా వేదితబ్బా.

సిద్ధే చ పటిబిమ్బరూపే తస్స నిదస్సనభావో సిద్ధోయేవ హోతి హేతుఫలానం విచ్ఛిన్నదేసతావిభావనతో. యం పన వుత్తం “అసదిసత్తా న నిదస్సన”న్తి, తదయుత్తం. కస్మా? న హి నిదస్సనం నామ నిదస్సితబ్బేన సబ్బదా సదిసమేవ హోతి. చుతిక్ఖన్ధాధానతో విచ్ఛిన్నదేసే ఉపపత్తిక్ఖన్ధా పాతుభవన్తీతి ఏతస్స అత్థస్స సాధనత్థం ముఖరూపతో విచ్ఛిన్నే ఠానే తస్స ఫలభూతం పటిబిమ్బరూపం నిబ్బత్తతీతి ఏత్థ తస్స నిదస్సనత్థస్స అధిప్పేతత్తా. ఏతేన అసన్తానచోదనా పటిక్ఖిత్తా వేదితబ్బా.

యస్మా వా ముఖపటిబిమ్బరూపానం హేతుఫలభావో సిద్ధో, తస్మాపి సా పటిక్ఖిత్తావ హోతి. హేతుఫలభావసమ్బన్ధేసు హి సన్తానవోహారో. యథావుత్తద్వీహికారణేహి పటిబిమ్బం ఉప్పజ్జతి బిమ్బతో ఆదాసతో చ, న చేవం ఉపపత్తిక్ఖన్ధానం విచ్ఛిన్నదేసుప్పత్తి. యథా చేత్థ పటిబిమ్బరూపం నిదస్సితం, ఏవం పటిఘోసదీపముద్దాదయోపి నిదస్సితబ్బా. యథా హి పటిఘోసదీపముద్దాదయో సద్దాదిహేతుకా హోన్తి, అఞ్ఞత్ర అగన్త్వా హోన్తి, ఏవమేవ ఇదం చిత్తన్తి.

అపిచాయం అన్తరాభవవాదీ ఏవం పుచ్ఛితబ్బో – యది “ధమ్మానం విచ్ఛిన్నదేసుప్పత్తి న యుత్తా”తి అన్తరాభవో పరికప్పితో, రాహుఆదీనం సరీరే కథమనేకయోజనసహస్సన్తరికేసు పాదట్ఠానహదయట్ఠానేసు కాయవిఞ్ఞాణమనోవిఞ్ఞాణుప్పత్తి విచ్ఛిన్నదేసే యుత్తా. యది ఏకసన్తానభావతో, ఇధాపి తంసమానం. న చేత్థ అరూపధమ్మభావతో అలం పరిహారాయ పఞ్చవోకారే రూపారూపధమ్మానం అఞ్ఞమఞ్ఞం సమ్బన్ధత్తా. వత్తమానేహి తావ

పచ్చయేహి విచ్ఛిన్నదేసే ఫలస్స ఉప్పత్తి సిద్ధా, కిమఙ్గం పన అతీతేహి పఞ్చవోకారభవేహి. యత్థ విపాకవిఞ్ఞాణస్స పచ్చయో, తత్థస్స నిస్సయభూతస్స వత్థుస్స సహభావీనఞ్చ ఖన్ధానం సమ్భవోతి లద్ధోకాసేన కమ్మునా నిబ్బత్తియమానస్స అవసేసపచ్చయన్తరసహితస్స విపాకవిఞ్ఞాణస్స ఉప్పత్తియం నాలం విచ్ఛిన్నదేసతా విబన్ధాయ. యథా చ అనేకకప్పసహస్సన్తరికాపి చుతిక్ఖన్ధా ఉపపత్తిక్ఖన్ధానం అనన్తరపచ్చయోతి న కాలదూరతా, ఏవం అనేకయోజనసహస్సన్తరికాపి తే తేసం అనన్తరపచ్చయో హోన్తీతి న దేసదూరతా. ఏవం చుతిక్ఖన్ధనిరోధానన్తరం ఉపపత్తిట్ఠానే పచ్చయన్తరసమవాయేన పటిసన్ధిక్ఖన్ధా పాతుభవన్తీతి నత్థేవ అన్తరాభవో. అసతి చ తస్మిం యం తస్స కేచి “భావిభవనిబ్బత్తకకమ్మునో తతో ఏవ భావిపురిమకాలభవాకారో సజాతిసుద్ధదిబ్బచక్ఖుగోచరో అహీనిన్ద్రియో కేనచి అప్పటిహతగమనో గన్ధాహారో”తి ఏవమాదికారణాకారాదిం వణ్ణేన్తి, తం వఞ్ఝాతనయస్స రస్సదీఘసామతాదివివాదసదిసన్తి వేదితబ్బం.

అన్తరాభవకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. కామగుణకథావణ్ణనా

౨౧౧. **సబ్బేపీ**తి కుసలాకుసలక్ఖన్ధాదయోపి. తేసమ్పి హి ఆలమ్బనత్థికతాలక్ఖణస్స కత్తుకమ్యతాఛన్దస్స వసేన సియా కమనట్ఠతాతి అధిప్పాయో. ధాతుకథాయం “కామభవో పఞ్చహి ఖన్ధేహి ఏకాదసహి ఆయతనేహి సత్తరసహి ధాతూహి సఙ్గహితో. కతిహి అసఙ్గహితో? న కేహిచి ఖన్ధేహి ఏకేనాయతనేన ఏకాయ ధాతుయా అసఙ్గహితో”తి ఆగతత్తా ఆహ ‘‘**ఉపాదిన్నక్ఖన్ధానమేవ కామభవభావో ధాతుకథాయం దస్సితో**’’తి. **పఞ్చా**తి గణనపరిచ్ఛేదో, తదఞ్ఞగణననివత్తనత్థోతి “పఞ్చ కామగుణా”తి వచనం తతో అఞ్ఞేసం తబ్భావం నివత్తేతీతి ఆహ ‘‘**పఞ్చేవ కామకోట్ఠాసా కామోతి వుత్తా**’’తి. తతో ఏవ **కామధాతూతి వచనం న అఞ్ఞస్స నామం,** తేసంయేవ నామన్తి అత్థో. తయిదం పరవాదినో మతిమత్తన్తి వుత్తం ‘‘**ఇమినా అధిప్పాయేనా**’’తి. **ఏవం వచనమత్త**న్తి ఏవం “పఞ్చిమే కామగుణా”తి వచనమత్తం నిస్సాయ, న పనత్థస్స అవిపరీతం అత్థన్తి అత్థో.

కామగుణకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. రూపధాతుకథావణ్ణనా

౨౧౫-౨౧౬. **రూపధాతూతి వచనతో**తి “కామధాతురూపధాతుఅరూపధాతూ”తి ఏత్థ రూపధాతూతి వుత్తత్తా. **రూపీధమ్మేహేవా**తి రుప్పనసభావేహియేవ ధమ్మేహి. ‘‘**తయోమే భవా’’తిఆదినా పరిచ్ఛిన్నా**తి తయోమే భవా , తిస్సో ధాతుయోతి చ ఏవం పరిచ్ఛిన్నా. “ధాతుయా ఆగతట్ఠానే భవేన పరిచ్ఛిన్దితబ్బం, భవస్స ఆగతట్ఠానే ధాతుయా పరిచ్ఛిన్దితబ్బ”న్తి హి వుత్తం, తస్మా కామరూపారూపావచరధమ్మావ తంతంభుమ్మభావేన పరిచ్ఛిన్నా ఏవం వుత్తా.

రూపధాతుకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. అరూపధాతుకథావణ్ణనా

౨౧౭-౨౧౮. **పురిమకథాయ**న్తి రూపధాతుకథాయం. **అవిసేసేనా**తి పవత్తిట్ఠానవసేన విసేసం అకత్వా.

అరూపధాతుకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. రూపధాతుయాఆయతనకథావణ్ణనా

౫౧౯. ఓకాసభావేనాతి వత్థుభావేన. **తథావిధన్తి** ఘానాదిఆకారం.

రూపధాతుయాఆయతనకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. అరూపేరూపకథావణ్ణనా

౫౨౪-౫౨౬. నిస్సరణం నామ నిస్సరితబ్బే సతి హోతి, న అసతి, తస్మా ''**అరూపభవే సుఖుమరూపం అత్థి, యతో నిస్సరణం తం ఆరుప్ప**''న్తి ఆహ.

అరూపేరూపకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. రూపంకమ్మన్తికథావణ్ణనా

౫౨౭-౫౩౭. పకప్పయమానాతి పకారేహి కప్పయమానా అత్తనో సమ్పయుత్తానఞ్చ కిచ్చం సమత్థయమానా. తేనాహ ''**సమ్పయుత్తేసు అధికం బ్యాపారం కురుమానా**''తి.

రూపంకమ్మన్తికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. జీవితిన్ద్రియకథావణ్ణనా

౫౪౦. అన్తం గహేత్వా వదతీతి "అత్థి అరూపధమ్మానం ఆయు ఠితి యపనా యాపనా ఇరియనా వత్తనా పాలనా, అత్థి అరూపజీవితిన్ద్రియ"న్తి తస్మిం పఞ్హే "అత్థి అరూపజీవితిన్ద్రియ"న్తి ఇమం అన్తం పరియోసానం గహేత్వా వదతి. **వత్తుం యుత్తో** సముదాయస్స ఇచ్ఛన్తో తదవయవస్స ఇచ్ఛతీతి. న హి అవయవేహి వినా సముదాయో నామ అత్థి.

౫౪౧. తమేవాతి అరూపం చిత్తవిప్పయుత్తమేవ.

౫౪౨. తదాపీతి సమాపజ్జనవుట్ఠానకాలేపి.

౫౪౪-౫౪౫. సో యుత్తో ద్విన్నం రూపారూపజీవితిన్ద్రియానం సకసమయే ఇచ్ఛితత్తా.

జీవితిన్ద్రియకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. కమ్మహేతుకథావణ్ణనా

౫౪౬. "పాణాతిపాతకమ్మస్స హేతూ"తిఆదికస్స పరిహానికథాయం అనాగతత్తా యో తత్థ ఆగతనయో, తమేవ దస్సేన్తో ''**సేసన్తి...పే.... వదతీ**''తి ఆహ. **సమ్పటిచ్ఛనవచనన్తి** సమ్పటిచ్ఛాపనవచనం. **తం** పరవాదిం. తంతంలద్ధిసమ్పటిచ్ఛాపనం

వా గాహాపనన్తి దస్సేన్తో ‘‘**పక్ఖ**’’న్తిఆదిమాహ.

కమ్మహేతుకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

అట్ఠమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. నవమవగ్గో

౧. ఆనిసంసదస్సావీకథావణ్ణనా

౫౪౭. దట్ఠబ్బస్స ఆదీనవతో ఆనిసంసతో చ యదిపి పరవాదినా పచ్ఛా నానాచిత్తవసేన పటిఞ్ఞాతం, పుబ్బే పన ఏకతో కత్వా పటిజాని, న చ తం లద్ధిం పరిచ్చజి. తేనస్స **అధిప్పాయమద్దనం యుత్త**న్తి దట్ఠబ్బం. తేనేవాహ ‘‘**అనిచ్చ...పే.... పటిఞ్ఞాతత్తా**’’తి. **ఆరమ్మణవసేనా**తి ఆరమ్మణకరణవసేన, న కిచ్చనిప్ఫత్తివసేనాతి అధిప్పాయో. **ఇదం** ఆనిసంసకథానుయుఞ్జనం ఆనిసంసదస్సనఞ్చ. **ఞాణం విపస్సనా** పటివేధఞాణస్స వియ అనుబోధఞాణస్సపి యథారహం పవత్తినివత్తీసు కిచ్చకరణం యుత్తన్తి అధిప్పాయో.

ఆనిసంసదస్సావీకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. అమతారమ్మణకథావణ్ణనా

౫౪౯. ఏవమాదినా సుత్తభయేనాతి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన ‘‘అనాసవఞ్చ వో, భిక్ఖవే, ధమ్మం దేసేస్సామి అనాసవగామినిఞ్చ పటిపద’’న్తిఆదీని సుత్తపదాని సఙ్గణ్హాతి.

అమతారమ్మణకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. రూపంసారమ్మణన్తికథావణ్ణనా

౫౫౨-౫౫౩. ‘‘తదప్పతిట్ఠం అనారమ్మణ’’న్తిఆదీసు పచ్చయట్ఠో ఆరమ్మణ-సద్దో. ‘‘రూపాయతనం చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో’’తిఆదీసు ఓలుబ్భట్ఠోతి ఆహ ‘‘**పచ్చయట్ఠో ఓలుబ్భట్ఠో**’’తి. **ఏవం విభాగే విజ్జమానేతి** తత్థ పచ్చయాయత్తవుత్తితా పచ్చయట్ఠో, దణ్డరజ్జుఆది వియ దుబ్బలస్స చిత్తచేతసికానం ఆలమ్బితబ్బతాయ ఉపత్థమ్భనట్ఠో ఓలుబ్భట్ఠో. **విసేసాభావం** పచ్చయభావసామఞ్ఞేన కప్పేత్వా వా.

రూపంసారమ్మణన్తికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. అనుసయాఅనారమ్మణాతికథావణ్ణనా

౫౫౪-౫౫౯. ‘‘ఇమస్మిం సతీ’’తి ఇమినా మగ్గేన అనిరుద్ధతాపి సఙ్గహితాతి ఆహ ‘‘**అప్పహీనత్తావ అత్థీతి వుచ్చతీ**’’తి. **న పన విజ్జమానత్తా**తి అవధారణేన నివత్తితం దస్సేతి, విజ్జమానతా ధరమానతా ఖణత్తయసమఙ్గిభావతోతి అత్థో.

అనుసయాఅనారమ్మణాతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. ఞాణంఅనారమ్మణన్తికథావణ్ణనా

౫౫౭-౫౫౮. యస్స అధిగతత్తా అరహతో పరిఞ్ఞేయ్యాదీసు అనవసేసతో సమ్మోహో విగతో, తం అగ్గమగ్గఞాణం సన్ధాయ ‘‘**మగ్గఞాణస్సా**’’తి వదన్తి. యస్మా తస్స సబ్బస్స సతోకారితా వియ సమ్పజానకారితా, తస్మా తేన ఞాణేన సో ఞాణీ. సతిపఞ్ఞావేపుల్లప్పత్తో హి సో ఉత్తమపురిసో.

ఞాణంఅనారమ్మణన్తికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. వితక్కానుపతితకథావణ్ణనా

౫౬౨. **ద్వీహిపీ**తి ద్వీహి విసేసేహి, విసేసేన విసేసం అకత్వాతి అత్థో.

వితక్కానుపతితకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. వితక్కవిప్ఫారసద్దకథావణ్ణనా

౫౬౩. **సబ్బసో**తి సబ్బప్పకారతో, సో పన పకారో పవత్తిట్ఠానకాలవసేన గహేతబ్బోతి ఆహ ‘‘**సబ్బత్థ సబ్బదా వా**’’తి. తే చ ఠానకాలా ‘‘వితక్కయతో’’తిఆదివచనతో చిత్తవిసేసవసేన గహేతబ్బాతి వుత్తం ‘‘**సవితక్కచిత్తేసూ**’’తి. ‘‘వితక్కేత్వా వాచం భిన్దతీ’’తి సుత్తపదం అయోనిసో గహేత్వా ‘‘వితక్కవిప్ఫారమత్తం సద్దో’’తి ఆహ.

వితక్కవిప్ఫారసద్దకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. నయథాచిత్తస్సవాచాతికథావణ్ణనా

౫౬౫. ముసావాదో న హోతీతి వుత్తం అనాపత్తీతి సమ్బన్ధో.

నయథాచిత్తస్సవాచాతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. అతీతానాగతసమన్నాగతకథావణ్ణనా

౫౬౮-౫౭౦. **సమన్నాగతపఞ్ఞత్తియా**తి సమఙ్గిభావపఞ్ఞత్తియా. తేనేవాహ ‘‘**పచ్చుప్పన్నధమ్మసమఙ్గీ సమన్నాగతోతి వుచ్చతీ**’’తి. **పటిలాభపఞ్ఞత్తియా**తి అధిగమనపఞ్ఞత్తియా. **అయన్తి** ‘‘సమన్నాగతో’’తి వుచ్చమానపుగ్గలస్స యో తథా వత్తబ్బాకారో, అయం సమన్నాగతపఞ్ఞత్తి నామ. ఏస నయో సేసేసుపి.

అతీతానాగతసమన్నాగతకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

నవమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. దసమవగ్గో

౧. నిరోధకథావణ్ణనా

౫౭౧-౫౭౨. సకసమయే “పురిమచిత్తస్స నిరోధానన్తరం పచ్ఛిమచిత్తం ఉప్పజ్జతీ”తి ఇచ్ఛితం, పరవాదీ పన “యస్మిం ఖణే భవఙ్గచిత్తం, తస్మింయేవ ఖణే కిరియమయచిత్తం ఉప్పజ్జతీ”తి వదతి. ఏవం సతి పురిమపచ్ఛిమచిత్తానం **సహభావోపి** అనుఞ్ఞాతో హోతి. తేనాహ **‘‘భఙ్గక్ఖణేన సహేవా’’**తి. తథా చ సతి విపాకకిరియక్ఖన్ధానం వియ కిరియవిపాకక్ఖన్ధానం విపాకవిపాకక్ఖన్ధానం కిరియకిరియక్ఖన్ధానఞ్చ వుత్తనయేన సహభావో వత్తబ్బోతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో **‘‘భవఙ్గచిత్తస్సా’’**తిఆదిమాహ. తత్థ ఉపపత్తిభవభావేన ఏసియా ఇచ్ఛితబ్బాతి ఉపపత్తేసియా విపాకక్ఖన్ధా, తే చ యేభుయ్యేన భవఙ్గపరియాయకాతి అట్ఠకథాయం వుత్తం “ఉపపత్తేసియన్తి సఙ్ఖం గతస్స భవఙ్గచిత్తస్సా”తి. ఆదిపరియోసానమత్తఞ్హి తస్స పటిసన్ధిచుతిచిత్తం, తదారమ్మణం భవఙ్గన్త్వేవ వుచ్చతీతి. **చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం** కిరియాపేమజ్ఝే పతితత్తా **కిరియాచతుక్ఖన్ధగ్గహణేన గహణం యుత్తన్తి** వుత్తం. **చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనన్తి** హి **ఆది**-సద్దేన న సోతవిఞ్ఞాణాదీనంయేవ గహణం, అథ ఖో సమ్పటిచ్ఛనసన్తీరణానమ్పీతి దట్ఠబ్బం.

నిరోధకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. పఞ్చవిఞ్ఞాణసమఙ్గిస్సమగ్గకథావణ్ణనా

౫౭౬. లక్ఖణన్తి పఞ్చవిఞ్ఞాణానం ఉప్పన్నారమ్మణతాదిఅవితథేకప్పకారతాలక్ఖణం. కామం మనోవిఞ్ఞాణం అవత్థుకమ్పి హోతి, సవత్థుకత్తే పన తమ్పి ఉప్పన్నవత్థుకమేవ. తథా హి పాళియం ఠపనాయం “హఞ్చి పఞ్చవిఞ్ఞాణా ఉప్పన్నారమ్మణా”త్వేవ వుత్తం. మనోవిఞ్ఞాణస్సపి ఉప్పన్నవత్థుకతాపరియాయో అత్థీతి “పఞ్చ విఞ్ఞాణా”తి అవత్వా “ఛ విఞ్ఞాణా ఉప్పన్నవత్థుకా”తి వుత్తే “నో చ వత రే వత్తబ్బే పఞ్చవిఞ్ఞాణసమఙ్గిస్స అత్థి మగ్గభావనా”తి వత్తుం న సక్కాతి దస్సేన్తో ఆహ **‘‘ఛ విఞ్ఞాణా…పే॰… అధిప్పేత’’**న్తి.

౫౭౭. “అనిమిత్తం సుఞ్ఞతం అప్పణిహిత”న్తి నిబ్బానస్స తే పరియాయా. చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స అనిమిత్తగాహిభావే సుఞ్ఞతారమ్మణతాపి సియాతి వుత్తం **‘‘తదేవ సుఞ్ఞతన్తి అధిప్పాయో’’**తి.

పఞ్చవిఞ్ఞాణసమఙ్గిస్సమగ్గకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పఞ్చవిఞ్ఞాణాసాభోగాతికథావణ్ణనా

౫౮౪-౫౮౬. సా పన నమిత్వా పవత్తి. **ఆరమ్మణప్పకారగ్గహణన్తి** ఆరమ్మణస్స ఇట్ఠానిట్ఠప్పకారస్స గహణం. **యేన** ఆరమ్మణప్పకారగ్గహణేన కుసలచిత్తస్స **అలోభాదీహి సమ్పయోగో** అకుసలచిత్తస్స **లోభాదీహి సమ్పయోగో హోతి,** సో ఆభోగోతి దస్సేతి.

పఞ్చవిఞ్ఞాణాసాభోగాతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. ద్వీహిసీలేహీతికథావణ్ణనా

౨౯౭-౨౯౮. అప్పవత్తినిరోధన్తి అనుప్పాదనిరోధం. సీలస్స వీతిక్కమోయేవ నిరోధో **సీలవీతిక్కమనిరోధో. నిబ్బానం** ఖణికనిరోధం సల్లక్ఖేన్తో.

ద్వీహిసీలేహీతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. సీలంఅచేతసికన్తికథావణ్ణనా

౨౯౦-౨౯౪. ఠితేన అవినట్ఠేన. **ఉపచయేనాతి** సీలభూతేన కమ్మూపచయేన. ''**దానం అచేతసిక**''**న్తి కథాయం వుత్తనయేనాతి** యథా "న వత్తబ్బం చేతసికో ధమ్మో దానన్తి? ఆమన్తా. దానం అనిట్ఠఫలన్తి...పే.... తేన హి చేతసికో ధమ్మో దాన"న్తి పాళి పవత్తా, ఏవం తదనుసారేన "న వత్తబ్బం చేతసికం సీలన్తి? ఆమన్తా. సీలం అనిట్ఠఫల"న్తిఆదినా సీలస్స చేతసికభావసాధకాని సుత్తపదాని చ ఆనేత్వా తదత్థదస్సనవసేన అచేతసికో రూపాదిధమ్మో ఆయతిం విపాకం దేతి. యది నో సీలం భవేయ్య, వినా సంవరసమాదానేన వినా విరతియా సీలవా నామ సియా. యస్మా పన సమాదానచేతనా విరతి సంవరో సీలం, తస్మా "సీలం ఇట్ఠఫలం కన్తఫల"న్తిఆదినా యోజనా కాతబ్బాతి ఇమమత్థం సన్ధాయ వుత్తం ''**వుత్తనయేనా**''తి, వుత్తనయానుసారేనాతి అత్థో. యస్మా పన పాళియం యథా "సీలం అచేతసిక"న్తి కథా ఆగతా, తథా "దానం అచేతసిక"న్తి విసుం ఆగతా కథా నత్థి, తస్మా ''**సా పన కథా మగ్గితబ్బా**''తి వుత్తం.

సీలంఅచేతసికన్తికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. సమాదానహేతుకథావణ్ణనా

౨౯౮-౬౦౦. సమాదానహేతుకథాయం "ఫస్సో దేతీ"తి ఆరభిత్వా యావ కణ్హసుక్కసప్పటిభాగా ధమ్మా సమ్ముఖీభావం ఆగచ్ఛన్తీతి ఆరామరోపాదిసుత్తాహరణఞ్చాతి ఏత్తకమేవ పరిభోగకథాయ సదిసన్తి ఆహ ''**సమాదాన...పే.... దట్ఠబ్బా**''తి.

సమాదానహేతుకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. అవిఞ్ఞత్తిదుస్సీల్యన్తికథావణ్ణనా

౬౦౩-౬౦౪. మహాభూతాని ఉపాదాయ పవత్తో అఞ్ఞచిత్తక్ఖణేపి లబ్భమానో కుసలాకుసలానుబన్ధో అవిఞ్ఞత్తీతి అయం వాదో "చిత్తవిప్పయుత్తో అపుఞ్ఞూపచయో"తి ఇమినా సఙ్గహితోతి తతో అఞ్ఞానుబన్ధాయం "ఆణత్తియా"తిఆది వుత్తన్తి తం దస్సేతుం ''**ఆణత్తియా...పే.... అధిప్పాయో**''తి వుత్తం. తత్థ ఆణత్తో యదా ఆణత్తభావేన విహింసాదికిరియం సాధేతి, తదా ఆణత్తియా పాణాతిపాతాదీసు అఙ్గభావో వేదితబ్బో. సా పనాణత్తి పారివాసికభావేన విఞ్ఞత్తిరహితా నామ హోతీతి పరవాదినో అధిప్పాయో, తం దస్సేతుం ''**ఏకస్మిం దివసే**''తిఆది వుత్తం.

అవిఞ్ఞత్తిదుస్సీల్యన్తికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

దసమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

దుతియో పణ్ణాసకో సమత్తో.

౧౧. ఏకాదసమవగ్గో

౪. ఞాణకథావణ్ణనా

౬౧౪-౬౧౫. ‘‘అన్ధకా’’తి వుత్తా పుబ్బసేలియఅపరసేలియరాజగిరికసిద్ధత్థికాపి యేభుయ్యేన మహాసఙ్ఘికా ఏవాతి వుత్తం ‘‘**పుబ్బే...పే॰... భవేయ్యు**’’న్తి. తత్థ **అఞ్ఞే**తి వచనం ద్విన్నం కథానం ఉజువిపచ్చనీకభావతో. పురిమకానఞ్హి చక్ఖువిఞ్ఞాణాదిసమఙ్గీ ‘‘ఞాణీ’’తి వుచ్చతి, ఇమేసం సో ఏవ ‘‘ఞాణీ’’తి న వత్తబ్బోతి వుత్తో. **రాగవిగమో** రాగస్స సముచ్ఛిన్దనం, తథా **అఞ్ఞాణవిగమో**. యథా సముచ్ఛిన్నావిజ్జో ‘‘ఞాణీ’’తి, పటిపక్ఖతో ‘‘అఞ్ఞాణీ’’తి, ఏవం అసముచ్ఛిన్నావిజ్జో ‘‘అఞ్ఞాణీ’’తి, పటిపక్ఖతో ‘‘ఞాణీ’’తి వుత్తో. **అఞ్ఞాణస్స విగతత్తా సో ‘‘ఞాణీ’’తి వత్తబ్బతం** ఆపజ్జతి, న పన సతతం సమితం ఞాణస్స పవత్తనతోతి అధిప్పాయో.

ఞాణకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. ఇద్ధిబలకథావణ్ణనా

౬౨౧-౬౨౪. యస్మిం ఆయుకప్పే కమ్మక్ఖయేన మరణం హోతి, తం సన్ధాయ వుత్తం ‘‘**కమ్మస్స విపాకవసేనా**’’తి, యస్మిం పన ఆయుక్ఖయేన మరణం హోతి, తం సన్ధాయ ‘‘**వస్సగణనాయా**’’తి. తత్థ ‘‘న చ తావ కాలం కరోతి, యావ న తం పాపకమ్మం బ్యన్తీ హోతీ’’తి (మ॰ ని॰ ౩.౨౫౦; అ॰ ని॰ ౩.౩౬) వచనతో యేభుయ్యేన నిరయే కమ్మక్ఖయేన మరణం హోతీతి ఆహ ‘‘**కమ్మస్స విపాకవసేన వాతి నిరయంవ సన్ధాయ వుత్త**’’న్తి. ‘‘వస్ససతం వస్ససహస్సం వస్ససతసహస్సానీ’’తిఆదినా మనుస్సానం దేవానఞ్చ ఆయుపరిచ్ఛేదవచనతో యేభుయ్యేన తేసం ఆయుక్ఖయేన మరణం హోతీతి వుత్తం ‘‘**వస్సగణనాయ వాతి మనుస్సే చాతుమహారాజికాదిదేవే చ సన్ధాయా**’’తి. ‘‘వుత్త’’న్తి ఆనేత్వా యోజేతబ్బం.

ఇద్ధిబలకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. సమాధికథావణ్ణనా

౬౨౫-౬౨౬. సమం ఠపనట్ఠేనాతి సమం విసమం లీనుద్ధచ్చాదిం పటిబాహిత్వా, విక్ఖేపమేవ వా విద్ధంసేత్వా ఠపనట్ఠేన. ‘‘చిత్తసన్తతి సమాధీ’’తి వదన్తేన తస్స చేతసికభావో పటిక్ఖిత్తో హోతీతి ఆహ ‘‘**చేతసికన్తరం అత్థీతి అగ్గహేత్వా**’’తి. భావనాయ ఆహితవిసేసాయ ఏకగ్గతాయ విజ్జమానవిసేసపటిక్ఖేపో **ఛలం,** సో పనస్స అనాహితవిసేసాయ ఏకగ్గతాయ సామఞ్ఞేనాతి ఆహ ‘‘**సామఞ్ఞమత్తేనా**’’తి.

సమాధికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. ధమ్మట్ఠితతాకథావణ్ణనా

౬౨౭. అవిజ్జాయ యా ఠితతాతి అవిజ్జాయ సఙ్ఖారానం అనన్తరపచ్చయభావే యా నియతతా ధమ్మనియామతాసఙ్ఖాతా, యా ఠితసభావతా నిప్ఫన్నా , న ధమ్మమత్తతాట్ఠితతాయ నిప్ఫన్నాయ వసేన, **అనన్తరపచ్చయభావసఙ్ఖాతా ఠితతా** పచ్చయతా **హోతీ**తి అత్థో. **అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయభావరహితస్సా**తి ఇదం సహజాతనిస్సయాదిపచ్చయానం పటిక్ఖేపపదం దట్ఠబ్బం, న అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయతామత్తస్స. **సబ్బో చ తాదిసో**తి ఇమినా సమనన్తరఅనన్తరూపనిస్సయనత్థివిగతాసేవనాదికం సఙ్గణ్హాతి. **అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయతఞ్చా**తి ఏత్థాపి వుత్తనయేన అత్థో వేదితబ్బో. ఏత్థ పన పచ్చయుప్పన్నస్సపి పచ్చయభావతో సఙ్ఖారానమ్పి వసేన యోజేతబ్బం. తేనాహ **''తస్సా చ ఇతరా''**తి.

ధమ్మట్ఠితతాకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. అనిచ్చతాకథావణ్ణనా

౬౨౮. రూపాదీనం అనిచ్చతా రూపాదికే సతి హోతి, అసతి న హోతీతి ఇమినా పరియాయేన తస్సా తేహి సహ ఉప్పాదనిరోధో వుత్తో, ఉప్పాదాదీసు తీసు లక్ఖణేసు అనిచ్చతావోహారో హోతీతి యథా తయో దణ్డే ఉపాదాయ పవత్తో తిదణ్డవోహారో తేసు సబ్బేసు హోతి, ఏవం జాతిజరామరణధమ్మో న నిచ్చో అనిచ్చో, తస్స జాతిఆదిపకతితా అనిచ్చతాసద్దేన వుచ్చతీతి ఉప్పాదాదీసు లక్ఖణేసు అనిచ్చతావోహారో సమ్భవతీతి వుత్తం **''తీసు…పే॰… హోతీ''**తి. **విభాగానుయుఞ్జనవసేనా**తి పభేదానుయుఞ్జనవసేన. తత్థ యథా జరాభఙ్గవసేన అనిచ్చతా పాకటా హోతి, న తథా జాతివసేనాతి పాళియం జరామరణవసేనేవ అనిచ్చతావిభాగో దస్సితోతి దట్ఠబ్బం.

అనిచ్చతాకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఏకాదసమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. ద్వాదసమవగ్గో

౧. సంవరోకమ్మన్తికథావణ్ణనా

౬౩౦-౬౩౨. సబ్బస్సపి మనసో మనోద్వారభావతో **''విపాకద్వారన్తి భవఙ్గమనం వదతీ''**తి ఆహ.

సంవరోకమ్మన్తికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. కమ్మకథావణ్ణనా

౬౩౩-౬౩౮. సవిపాకాపి దస్సితాయేవ నామ హోతి వుత్తావసిట్ఠా సవిపాకాతి అత్థసిద్ధత్తా.

కమ్మకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. సళాయతనకథావణ్ణనా

౬౩౮-౬౪౦. మనాయతనేకదేసస్స విపాకస్స అత్థితాయ ‘‘**అవిసేసేనా**’’తి వుత్తం.

సళాయతనకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సత్తక్ఖత్తుపరమకథావణ్ణనా

౬౪౧-౬౪౫. **అస్సాతి** ఇమస్స సత్తక్ఖత్తుపరమస్స. తేనాహ ‘‘**సత్తక్ఖత్తుపరమభావే చ నియామం ఇచ్ఛసీ**’’తి. **యేన** ఆనన్తరియకమ్మేన. **అన్తరాతి** సత్త భవే అనిబ్బత్తేత్వా తేసం అన్తరేయేవ. **కేచీతి** అభయగిరివాసినో. **అపరేతి** పదకారా. **తస్సాతి** యో సత్తక్ఖత్తుపరమోతి వా, కోలంకోలోతి వా, ఏకబీజీతి వా భగవతా ఞాణేన పరిచ్ఛిన్దిత్వా బ్యాకతో, తస్స యథావుత్తపరిచ్ఛేదా అన్తరా ఉపరిమగ్గాధిగమో నత్థి అవితథదేసనత్తా. యథాపరిచ్ఛేదమేవ తస్స అభిసమయో, స్వాయం విభాగో తేసంయేవ పుగ్గలానం ఇన్ద్రియపరోపరియత్తేన వేదితబ్బో భవనియామేన తాదిసస్స కస్సచి అభావతో. యస్మా కస్సచి ముదుకానిపి ఇన్ద్రియాని పచ్చయవిసేసేన తిక్ఖభావం ఆపజ్జేయ్యుం, తస్మా తాదిసం సన్ధాయ ‘‘**భబ్బోతి వుచ్చతి, న సో అభబ్బో నామా**’’తి చ వుత్తం. యస్మా పన భగవా న తాదిసం ‘‘సత్తక్ఖత్తుపరమో’’తిఆదినా నియమేత్వా బ్యాకరోతి, తస్మా ఆహ ‘‘**న పన అన్తరా అభిసమేతుం భబ్బతా వుత్తా**’’తి. అయఞ్చ నయో ఏకన్తేన ఇచ్ఛితబ్బో. అఞ్ఞథా పుగ్గలస్స సజ్కరో సియాతి దస్సేన్తో ‘‘**యది చా**’’తిఆదిమాహ.

సత్తక్ఖత్తుపరమకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

ద్వాదసమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౩. తేరసమవగ్గో

౧. కప్పట్ఠకథావణ్ణనా

౬౫౪-౬౫౭. ‘‘హేట్ఠా వుత్తాధిప్పాయమేవా’’తి ఇదం ఇద్ధిబలకథాయం యం వుత్తం ‘‘అతీతం అనాగతన్తి ఇదం అవిసేసేన కప్పం తిట్ఠేయ్యాతి పటిఞ్ఞాతత్తా చోదేతీ’’తిఆది, తం సన్ధాయ వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**హేట్ఠాతి ఇద్ధిబలకథాయ**’’న్తి. తత్థ ‘‘ద్వే కప్పే’’తిఆదిఆయుపరిచ్ఛేదాతిక్కమసమత్థతాచోదనావసేన ఆగతా, ఇధ పన సబ్బభేదకో ఆయుకప్పమేవ అట్ఠత్వా యది ఏకం మహాకప్పం తిట్ఠేయ్య, యథా ఏకం, ఏవం అనేకేపి కప్పే తిట్ఠేయ్యాతి చోదనా కాతబ్బా.

కప్పట్ఠకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. నియతస్సనియామకథావణ్ణనా

౬౬౩-౬౬౪. **అప్పత్తనియామానన్తి** యే అనుప్పన్నమిచ్ఛత్తసమ్మత్తనియతధమ్మా పుగ్గలా, తేసం ధమ్మే. కే పన తే? యథావుత్తపుగ్గలసన్తానపరియాపన్నా ధమ్మా. తే హి భూమిత్తయపరియాపన్నతాయ ‘‘**తేభూమకా**’’తి వుత్తా. యే పన పత్తనియామానం సన్తానే పవత్తా అనియతధమ్మా, న తేసమేత్థ సఙ్గహో కతో. న హి తేహి సమన్నాగమేన అనియతతా అత్థి. తేనేవాహ ‘‘**తేహి సమన్నాగతోపి అనియతోయేవా**’’తి. **ఇమం వోహారమత్తన్తి** ఇమినా నియామో నామ కోచి ధమ్మో

నత్థి, ఉపచితసమ్భారతాయ అభిసమ్బుజ్ఝితుం భబ్బతావ తథా వుచ్చతీతి దస్సేతి. నియతోతి వచనస్స కారణభావేన వుత్తోతి యోజనా. **ఉభయస్సపీతి** నియతో నియామం ఓక్కమతీతి వచనద్వయస్స.

నియతస్సనియామకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. అసాతరాగకథావణ్ణనా

౬౭౪. ఏవం పవత్తమానోతి "అహో వత మే భవేయ్యా"తి ఏవం పత్థనాకారేన పవత్తమానో. **అఞ్ఞథాతి** నన్దనాదిఆకారేన.

అసాతరాగకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. ధమ్మతణ్హాఅబ్యాకతాతికథావణ్ణనా

౬౭౬-౬౮౦. గహేత్వాతి ఏతేన గహణమత్తమేవ తం, న పన సా తాదిసీ అత్థీతి దస్సేతి. న హి లోకుత్తరారమ్మణా అబ్యాకతా వా తణ్హా అత్థీతి. **తీహి కోట్ఠాసేహీతి** కామభవవిభవతణ్హాకోట్ఠాసేహి. రూపతణ్హాదిభేదా **ఛపి తణ్హా**.

ధమ్మతణ్హాఅబ్యాకతాతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

తేరసమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪. చుద్దసమవగ్గో

౧. కుసలాకుసలపటిసన్దహనకథావణ్ణనా

౬౮౬-౬౯౦. అనన్తరపచ్చయభావోయేవేత్థ పటిసన్ధానం ఘటనఞ్చాతి ఆహ ''**అనన్తరం ఉప్పాదేతీ**''తి.

కుసలాకుసలపటిసన్దహనకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సళాయతనుప్పత్తికథావణ్ణనా

౬౯౧-౬౯౨. కేచి వాదినోతి కాపిలే సన్ధాయాహ. తే హి అభిబ్యత్తవాదినో విజ్జమానమేవ కారణే ఫలం అనభిబ్యత్తం హుత్వా ఠితం పచ్ఛా అభిబ్యత్తిం గచ్ఛతీతి వదన్తా బీజావత్థాయ విజ్జమానాపి రుక్ఖాదీనం న అఙ్కురాదయో ఆవిభవన్తి, బీజమత్తం ఆవిభావం గచ్ఛతీతి కథేన్తి.

సళాయతనుప్పత్తికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. అనన్తరపచ్చయకథావణ్ణనా

౬౯౩-౬౯౭. అనన్తరుప్పత్తిం సల్లక్ఖేన్తోతి చక్ఖువిఞ్ఞాణానన్తరం సోతవిఞ్ఞాణుప్పత్తిం మఞ్ఞమానో. **సోతవిఞ్ఞాణన్తి** వచనేనేవ తస్స చక్ఖుసన్నిస్సయతా రూపారమ్మణతా చ పటిక్ఖిత్తా, పటిఞ్ఞాతా చ సోతసన్నిస్సయతా సద్దారమ్మణతా చాతి ఆహ ''**న**

నో చక్ఖుమ్హి సద్దారమ్మణ’’న్తి. తత్థ **సద్దారమ్మణ**న్తి ‘‘సోతవిఞ్ఞాణం ఇచ్ఛతీ’’తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. తయిదం చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స అనన్తరం సోతవిఞ్ఞాణం ఉప్పజ్జతీతి లద్ధియా ఏవం ఞాయతీతి ఆహ ‘‘**అనన్తరూపలద్ధివసేన ఆపన్నత్తా**’’తి.

అనన్తరపచ్చయకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. అరియరూపకథావణ్ణనా

౬౯౮-౬౯౯. సమ్మావాచాదీతి సమ్మావాచాకమ్మన్తా. తత్థ సమ్మావాచా సద్దసభావా, ఇతరో చ కాయవిఞ్ఞత్తిసభావో, ఉభయమ్పి వా విఞ్ఞత్తీతి అధిప్పాయేన రూపన్తిస్స లద్ధి.

అరియరూపకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. అఞ్ఞో అనుసయోతికథావణ్ణనా

౭౦౦-౭౦౧. తస్మిం సమయేతి కుసలాబ్యాకతచిత్తక్ఖణే. **నో హీ**తి పచ్ఛిమపాఠో.

అఞ్ఞో అనుసయోతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. పరియుట్ఠానంచిత్తవిప్పయుత్తన్తికథావణ్ణనా

౭౦౨. తేతి రాగాదయో. **తస్మా**తి యస్మా విపస్సన్తస్సపి రాగాదయో ఉప్పజ్జన్తి, తస్మా.

పరియుట్ఠానంచిత్తవిప్పయుత్తన్తికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. పరియాపన్నకథావణ్ణనా

౭౦౩-౭౦౫. కిలేసవత్థుఓకాసవసేనాతి కిలేసకామవత్థుకామభూమివసేన. **రూపధాతుసహగతవసేన అనుసేతీ**తి కామరాగో యథా కామవితక్కసఙ్ఖాతాయ కామధాతుయా సహ పచ్చయసమవాయే ఉప్పజ్జనారహో, తమేవ రూపధాతుయాపీతి అత్థో. రాగాదికారణలాభే ఉప్పత్తిఅరహతా హి అనుసయనం.

పరియాపన్నకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. అబ్యాకతకథావణ్ణనా

౭౦౬-౬౦౮. సబ్బథాపీతి అవిపాకభావేనపి సస్సతాదిభావేనపి.

అబ్యాకతకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. అపరియాపన్నకథావణ్ణనా

౨౦౯-౨౧౦. తస్మా దిట్ఠి లోకియపరియాపన్నా న హోతీతి అత్థం వదన్తి, ఏవం సతి అతిప్పసఙ్గో హోతి వీతదోసాదివోహారభావతోతి. తతో అఞ్ఞథా అత్థం వదన్తో ''**రూపదిట్ఠియా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **ఆది**-సద్దేన అరూపదిట్ఠిఆదిం సఙ్గణ్హాతి. పరవాదిఅధిప్పాయవసేన అయమత్థవిభావనాతి ఆహ ''**యది చ పరియాపన్నా సియా**''తి. **తథా చ సతీతి** దిట్ఠియా కామధాతుపరియాపన్నత్తే సతీతి అత్థో. **తస్మాతి** ''వీతదిట్ఠికో''తి ఏవం వోహారాభావతో. **న హి సా తస్స అవిగతా దిట్ఠి**, యతో సో వీతదిట్ఠికోతి న వుచ్చతి. **యేనాతి** కామదిట్ఠిభావేన.

అపరియాపన్నకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

చుద్దసమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౫. పన్నరసమవగ్గో

౧. పచ్చయతాకథావణ్ణనా

౨౧౧-౨౧౨. వవత్థితోతి అసంకిణ్ణో. యో హి ధమ్మో యేన పచ్చయభావేన పచ్చయో హోతి, తస్స తతో అఞ్ఞేనపి పచ్చయభావే సతి పచ్చయతా సంకిణ్ణా నామ భవేయ్య. విరుద్ధాసమ్భవీనం వియ తబ్బిధురానం పచ్చయభావానం సహభావం పటిక్ఖిపతి.

పచ్చయతాకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయకథావణ్ణనా

౨౧౮-౨౧౯. సహజాతాతి వుత్తత్తా న సఙ్ఖారపచ్చయా చ అవిజ్జాతి వుత్తత్తాతి అధిప్పాయో. అనన్తరాదినాపి హి సఙ్ఖారా అవిజ్జాయ పచ్చయా హోన్తియేవ. అఞ్ఞమఞ్ఞానన్తరం అవత్వా అవిగతానన్తరం సమ్పయుత్తస్స వచనం **కమభేదో**, **అత్థిగ్గహణేనేవ గహితో** అత్థిపచ్చయభూతోయేవ ధమ్మో నిస్సయపచ్చయో హోతీతి. **అసాధారణతాయాతి** పదన్తరాసాధారణతాయ. తేనాహ ''**వక్ఖతి హీ**''తిఆది.

అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. తతియసఞ్ఞావేదయితకథావణ్ణనా

౨౩౨. యదిపి సేసం నామ గహితతో అఞ్ఞం, తథాపి పకరణపరిచ్ఛిన్నమేవేత్థ తం గయ్హతీతి దస్సేన్తో ''**యేసం...పే... అధిప్పాయో**''తి వత్వా పున అనవసేసమేవ సఙ్గణ్హన్తో ''**అసఞ్ఞసత్తానమ్పి చా**''తిఆదిమాహ. తత్థ సబ్బసత్తే సన్ధాయాతి అధిప్పాయోతి యోజనా. పాణిసమ్ఫస్సాపి కమన్తీతిఆదికం సరీరపకతీతి సమ్బన్ధో.

౨౩౩-౨౩౪. పఞ్చహి విఞ్ఞాణేహి న చవతి, న ఉపపజ్జతీతి వాదం పరవాదీ నానుజానాతీతి ఆహ ''**సుత్త...పే... వత్తబ్బ**''న్తి.

తతియసఞ్ఞావేదయితకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. అసఞ్ఞసత్తుపికాకథావణ్ణనా

౨౩౫. యథా వితక్కవిచారపీతిసుఖవిరాగవసేన పవత్తా సమాపత్తి వితక్కాదిరహితా హోతి, ఏవం సఞ్ఞావిరాగవసేన పవత్తాపి సఞ్ఞారహితావ సియాతి తస్స లద్ధీతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**సాపి అసఞ్ఞితా...పే.... దస్సేతీ**’’తి.

౨౩౬. యది చతుత్థజ్ఝానసమాపత్తి కథం అసఞ్ఞసమాపత్తీతి చోదనం సన్ధాయాహ ‘‘**సఞ్ఞావిరాగవసేన సమాపన్నత్తా అసఞ్ఞితా, న సఞ్ఞాయ అభావతో**’’తి.

అసఞ్ఞసత్తుపికాకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. కమ్మూపచయకథావణ్ణనా

౨౩౮-౨౩౯. ‘‘కమ్మూపచయో కమ్మేన సహజాతో’’తి పుట్ఠో సమ్పయుత్తసహజాతతం సన్ధాయ పటిక్ఖిపతి, విప్పయుత్తసహజాతతం సన్ధాయ పటిజానాతీతి. విప్పయుత్తస్సపి హి అత్థి సహజాతతా చిత్తసముట్ఠానరూపస్స వియాతి అధిప్పాయో.

౨౪౧. తిణ్ణన్తి కమ్మకమ్మూపచయకమ్మవిపాకానం.

కమ్మూపచయకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

పన్నరసమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

తతియో పణ్ణాసకో సమత్తో.

౧౬. సోళసమవగ్గో

౩. సుఖానుప్పదానకథావణ్ణనా

౨౪౭-౨౪౮. న తస్సాతి యస్స తం అనుప్పదిస్సతి, న తస్స. యో హి అనుప్పదేతి, యస్స చ అనుప్పదేతి, తదుభయవినిముత్తా ఇధ పరేతి అధిప్పేతా.

సుఖానుప్పదానకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. అధిగయ్హమనసికారకథావణ్ణనా

౨౪౯-౨౫౩. తంచిత్తతాయాతి ఏత్థ మనసికరోన్తో యది సబ్బసఙ్ఖారే ఏకతో మనసి కరోతి, యేన చిత్తేన మనసి కరోతి, సబ్బసఙ్ఖారన్తోగధత్తా తస్మింయేవ ఖణే తం చిత్తం మనసి కాతబ్బం ఏతస్సాతి తంచిత్తతా నామ దోసో ఆపజ్జతీతి దస్సేన్తో

ఆహ ‘‘**తదేవ ఆరమ్మణభూత**’’న్తిఆది. ఏతేన తస్సేవ తేన మనసికరణాసమ్భవమాహ, **తం వా**తిఆదినా పన ససంవేదనావాదాపత్తిన్తి అయమేతేసం విసేసో.

అధిగయ్హమనసికారకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

సోళసమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౭. సత్తరసమవగ్గో

౧. అత్థిఅరహతోపుఞ్ఞూపచయకథావణ్ణనా

౭౭౬-౭౭౭. కిరియచిత్తం అబ్యాకతం అనాదియిత్వాతి “కిరియచిత్తం అబ్యాకత”న్తి అగ్గహేత్వా, దానాదిపవత్తనేన దానమయాదిపుఞ్ఞత్తేన చ గహేత్వాతి అత్థో.

అత్థిఅరహతోపుఞ్ఞూపచయకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. నత్థిఅరహతోఅకాలమచ్చూతికథావణ్ణనా

౭౮౦. అలద్ధవిపాకవారానన్తి విపాకదానం పతి అలద్ధోకాసానం. **బ్యన్తీభావ**న్తి విగతన్తతం, విగమం అవిపాకన్తి అత్థో.

౭౮౧. తతో పరన్తి బ్యతిరేకేన అత్థసిద్ధి, న కేవలేన అన్వయేనాతి ఆహ ‘‘**తావ న కమతి, తతో పరం కమతీతి లద్ధియా పటిక్ఖిపతీ**’’తి. తత్థ **తతో పర**న్తి పుబ్బే కతస్స కమ్మస్స పరిక్ఖయగమనతో పరం. **నత్థి పాణాతిపాతో** పాణాతిపాతలక్ఖణాభావతోతి అధిప్పాయో. తమేవ లక్ఖణాభావం దస్సేతుం ‘‘**పాణో పాణసఞ్ఞితా**’’తిఆది వుత్తం. తత్థ **న తేనా**తి యో పరేన ఉపక్కమో కతో , తేన ఉపక్కమేన న మతో, ధమ్మతామరణేనేవ మతోతి **దుబ్బిఞ్ఞేయ్యం** అవిసేసవిదూహి, దుబ్బిఞ్ఞేయ్యం వా హోతు సువిఞ్ఞేయ్యం వా, అఙ్గపారిపూరియావ పాణాతిపాతో.

నత్థిఅరహతోఅకాలమచ్చూతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సబ్బమిదంకమ్మతోతికథావణ్ణనా

౭౮౪. అబీజతోతి సబ్బేన సబ్బం అబీజతో అఞ్ఞబీజతో చ. **త**న్తి దేయ్యధమ్మం, గిలానపచ్చయన్తి అత్థో.

సబ్బమిదంకమ్మతోతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. ఇన్ద్రియబద్ధకథావణ్ణనా

౭౮౮. వినాపి అనిచ్చట్ఠేనాతి అనిచ్చట్ఠం ఠపేత్వాపి అట్ఠపేత్వాపీతి అత్థో, న అనిచ్చట్ఠవిరహేనాతి. న హి అనిచ్చట్ఠవిరహితం అనిన్ద్రియబద్ధం అత్థి.

ఇన్ద్రియబద్ధకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. నవత్తబ్బంసఙ్ఘోదక్ఖిణంవిసోధేతీతికథావణ్ణనా

౭౯౩-౭౯౪. అప్పటిగ్గహణతోతి పటిగ్గాహకత్తాభావతో.

నవత్తబ్బంసఙ్ఘోదక్ఖిణంవిసోధేతీతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. దక్ఖిణావిసుద్ధికథావణ్ణనా

౮౦౦-౮౦౧. పటిగ్గాహకనిరపేక్ఖాతి పటిగ్గాహకస్స గుణవిసేసనిరపేక్ఖా, తస్స దక్ఖిణేయ్యభావేన వినాతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**పటిగ్గాహకేన పచ్చయభూతేన వినా**’’తి. **సచ్చమేత**న్తి లద్ధికిత్తనేన వుత్తభావమేవ పటిజానాతి. పటిగ్గాహకస్స **విపాకనిబ్బత్తనం** దానచేతనాయ మహప్ఫలతా. పచ్చయభావోయేవ హి తస్స, న తస్సా కారణత్తం. తేనాహ ‘‘**దానచేతనానిబ్బత్తనేన యది భవేయ్యా**’’తిఆది.

దక్ఖిణావిసుద్ధికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

సత్తరసమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౮. అట్ఠారసమవగ్గో

౧. మనుస్సలోకకథావణ్ణనా

౮౦౨-౮౦౩. గహణన్తి మిచ్ఛాగహణం.

మనుస్సలోకకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ధమ్మదేసనాకథావణ్ణనా

౮౦౪-౮౦౬. తస్స చ నిమ్మితబుద్ధస్స దేసనం సమ్పటిచ్ఛిత్వా ఆయస్మతా ఆనన్దేన సయమేవ చ దేసితో.

ధమ్మదేసనాకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. ఝానసఙ్కన్తికథావణ్ణనా

౮౧౩-౮౧౬. వితక్కవిచారేసు విరత్తచిత్తతా తత్థ ఆదీనవమనసికారో, తదాకారో చ దుతియజ్ఝానూపచారోతి ఆహ ‘‘**వితక్కవిచారా ఆదీనవతో మనసి కాతబ్బా, తతో దుతియజ్ఝానేన భవితబ్బ**’’న్తి.

ఝానసఙ్కన్తికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ఝానన్తరికకథావణ్ణనా

౮౧౭-౮౧౯. న పఠమజ్ఝానం వితక్కాభావతో, నాపి దుతియజ్ఝానం విచారసబ్భావతోతి ఝానమేతం న హోతీతి దస్సేన్తో ఆహ **''పఠమజ్ఝానాదీసు అఞ్ఞతరభావాభావతో న ఝాన''**న్తి.

ఝానన్తరికకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. చక్ఖునారూపంపస్సతీతికథావణ్ణనా

౮౨౬-౮౨౭. ''చక్ఖునా రూపం దిస్వా''తి ఇమినా చక్ఖువిఞ్ఞాణేన పటిజాననస్స అగ్గహణే అరుచిం సూచేన్తో ఆహ **''మనోవిఞ్ఞాణపటిజాననం కిర సన్ధాయా''**తి. తేనేవాహ **''మనోవిఞ్ఞాణపటిజాననం పనా''**తిఆది. **తస్మా**తి మనోవిఞ్ఞాణపటిజాననస్సేవ అధిప్పేతత్తాతి అత్థో. **ఏవం సన్తే**తి యది రూపేన రూపం పటివిజానాతి, రూపం పటివిజానన్తమ్పి మనోవిఞ్ఞాణం రూపవిజాననం హోతి, న రూపదస్సనన్తి ఆహ **''మనోవిఞ్ఞాణపటిజాననం పన రూపదస్సనం కథం హోతీ''**తి.

చక్ఖునారూపంపస్సతీతికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

అట్ఠారసమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౯. ఏకూనవీసతిమవగ్గో

౧. కిలేసపజహనకథావణ్ణనా

౮౨౮-౮౩౧. **తే పనా**తి యే అరియమగ్గేన పహీనా కిలేసా, తే పన. కామఞ్చేత్థ మగ్గేన పహాతబ్బకిలేసా మగ్గభావనాయ అసతి ఉప్పజ్జనారహా ఖణత్తయం న ఆగతాతి చ అనాగతా నామ సియుం, యస్మా పన తే న ఉప్పజ్జిస్సన్తి, తస్మా తథా న వుచ్చన్తీతి దట్ఠబ్బం. తేనేవాహ **''నాపి భవిస్సన్తీ''**తి.

కిలేసపజహనకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సుఞ్ఞతకథావణ్ణనా

౮౩౨. యేన అవసవత్తనట్ఠేన పరపరికప్పితో నత్థి ఏతేసం అత్తనో విసయన్తి అనత్తాతి వుచ్చన్తి సభావధమ్మా, స్వాయం అనత్తతాతి ఆహ **''అవసవత్తనాకారో అనత్తతా''**తి. సా పనాయం యస్మా అత్థతో అసారకతావ హోతి, తస్మా తదేకదేసేన తం దస్సేతుం **''అత్థతో జరామరణమేవా''**తి ఆహ. ఏవం సతి లక్ఖణసఙ్కరో సియా, తేసం పనిదం అధిప్పాయకిత్తనన్తి దట్ఠబ్బం. అరూపధమ్మానం అవసవత్తనాకారతాయ ఏవ హి అనత్తలక్ఖణస్స సఙ్ఖారక్ఖన్ధపరియాపన్నతా.

సుఞ్ఞతకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. సామఞ్ఞఫలకథావణ్ణనా

౮౩౫-౮౩౬. **పత్తిధమ్మన్తి** హేట్ఠా వుత్తం సమన్నాగమమాహ.

సామఞ్ఞఫలకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. తథతాకథావణ్ణనా

౮౪౧-౮౪౩. **రూపాదీనం సభావతాతి** ఏతేన రూపాదయో ఏవ సభావతాతి ఇమమత్థం పటిక్ఖిపతి . యతో తం పరవాదీ రూపాదీసు అపరియాపన్నం ఇచ్ఛతి. తేనాహ **''భావం హేస తథతాతి వదతి, న భావయోగ''**న్తి. తత్థ **భావన్తి** ధమ్మమత్తం, పకతీతి అత్థో ''జాతిధమ్మా''న్తిఆదీసు వియ. రూపాదీనఞ్హి రుప్పనాదిపకతి తథా అసఙ్ఖతాతి చ పరవాదినో లద్ధి. తేన వుత్తం **''న భావయోగ''**న్తి. యేన హి భావో సభావధమ్మో యుజ్జతి, ఏకీభావమేవ గచ్ఛతి, తం రుప్పనాదిలక్ఖణం భావయోగో. తం పన రూపాదితో అనఞ్ఞం, తతో ఏవ సఙ్ఖతం, అవిపరీతట్ఠేన పన ''తథ''న్తి వుచ్చతి.

తథతాకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. కుసలకథావణ్ణనా

౮౪౪-౮౪౬. అనవజ్జభావమత్తేనేవ కుసలన్తి యోజనా. **తస్మా**తి యస్మా అవజ్జరహితం అనవజ్జం, అనవజ్జభావమత్తేనేవ చ కుసలం, తస్మా నిబ్బానం కుసలన్తి.

కుసలకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. అచ్చన్తనియామకథావణ్ణనా

౮౪౭. యం ''ఏకవారం నిముగ్గో తథా నిముగ్గోవ హోతి, ఏతస్స పున భవతో వుట్ఠానం నామ నత్థీ''తి అట్ఠకథాయం ఆగతం, సో పన ఆచరియవాదో, న అట్ఠకథానయోతి దస్సేన్తో **''తాయ జాతియా...పే.... మఞ్ఞమానో''**తి ఆహ. తత్థ **తాయ జాతియా**తి యస్సం జాతియం పుగ్గలో కమ్మావరణాదిఆవరణేహి సమన్నాగతో హోతి, తాయ జాతియా. **సంసారఖాణుకభావో** వస్సభఞ్ఞాదీనం వియ మక్ఖలిఆదీనం వియ చ దట్ఠబ్బో. సో చ అహేతుకాదిమిచ్ఛాదస్సనస్స ఫలభావేనేవ వేదితబ్బో, న అచ్చన్తనియామస్స నామ కస్సచి అత్థిభావతో. యథా హి విముచ్చన్తస్స కోచి నియామో నామ నత్థి ఠపేత్వా మగ్గేన భవపరిచ్ఛేదం, ఏవం అవిముచ్చన్తస్సపి కోచి సంసారనియామో నామ నత్థి. తాదిసస్స పన మిచ్ఛాదస్సనస్స బలవభావే అపరిమితకప్పపరిచ్ఛేదే చిరతరం సంసారప్పబన్ధో హోతి, అపాయూపపత్తి చ యత్థ సంసారఖాణుసమఞ్ఞా.

యం పనేకే వదన్తి ''అత్థేవ అచ్చన్తం సంసరితా అనన్తత్తా సత్తనికాయస్సా''తి, తమ్పి అపుఞ్ఞబహులం సత్తసన్తానం సన్ధాయ వుత్తం సియా. న హి మాతుఘాతకాదీనం తేనత్తభావేన సమ్మత్తనియామోక్కమనన్తరాయభూతో మిచ్ఛత్తనియామో వియ సత్తానం విముత్తన్తరాయకరో సంసారనియామో నామ నత్థి. యావ పన న మగ్గఫలస్స ఉపనిస్సయో ఉపలబ్భతి, తావ సంసారో అపరిచ్ఛిన్నో. యదా చ సో ఉపలద్ధో, తదా సో పరిచ్ఛిన్నో ఏవాతి దట్ఠబ్బం.

యథా నియతసమ్మాదస్సనం, ఏవం నియతమిచ్ఛాదస్సనేనపి సవిసయే ఏకంసగాహవసేన ఉక్కంసగతేన భవితబ్బన్తి తేన సమన్నాగతస్స పుగ్గలస్స సతి అచ్చన్తనియామే కథం తస్మిం అభినివేసవిసయే అనేకంసగాహో ఉప్పజ్జేయ్య, అభినివేసన్తరం వా విరుద్ధం యది ఉప్పజ్జేయ్య, అచ్చన్తనియామో ఏవ న సియాతి పాళియం విచికిచ్ఛుప్పత్తినియామన్తరుప్పత్తిచోదనా కతా. న హి విచికిచ్ఛా వియ సమ్మత్తనియతపుగ్గలానం యథాక్కమం మిచ్ఛత్తసమ్మత్తనియతపుగ్గలానం సమ్మత్తమిచ్ఛత్తనియతా ధమ్మా కదాచిపి ఉప్పజ్జన్తి, అవిరుద్ధం పన నియామన్తరమేవ హోతీతి ఆనన్తరికన్తరం వియ మిచ్ఛాదస్సనన్తరం సమానజాతికం న నివత్తేతీతి విరుద్ధంయేవ దస్సేతుం పాళియం విచికిచ్ఛా వియ సస్సతుచ్ఛేదదిట్ఠియో ఏవ ఉద్ధటా. ఏవమేత్థ విచికిచ్ఛుప్పత్తినియామన్తరుప్పత్తీనం నియామన్తరుప్పత్తినివత్తకభావో వేదితబ్బో, అచ్చన్తనియామో చ నివత్తిస్సతీతి చ విరుద్ధమేతన్తి పన ''**విచారేత్వావ గహేతబ్బా**''తి వుత్తం సియా.

అచ్చన్తనియామకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. ఇన్ద్రియకథావణ్ణనా

౮౭౩-౮౭౬. యథా లోకుత్తరా సద్ధాదయో ఏవ సద్ధిన్ద్రియాదీని, ఏవం లోకియాపి. కస్మా ? తత్థాపి అధిమోక్ఖలక్ఖణాదినా ఇన్దట్ఠసబ్భావతో. సద్ధేయ్యాదివత్థూసు సద్దహనాదిమత్తమేవ హి తన్తి ఇమమత్థం దస్సేన్తో ఆహ ''**లోకుత్తరానం...పే.... దట్ఠబ్బో**''తి.

ఇన్ద్రియకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఏకూనవీసతిమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౦. వీసతిమవగ్గో

౨. ఞాణకథావణ్ణనా

౮౬౩-౮౬౨. కామం పుబ్బభాగేపి అత్థేవ దుక్ఖపరిఞ్ఞా, అత్థసాధికా పన సా మగ్గక్ఖణికా ఏవాతి ఉక్కంసగతం దుక్ఖపరిఞ్ఞం సన్ధాయ అవధారేన్తో ఆహ ''**దుక్ఖం...పే.... మగ్గఞాణమేవ దీపేతీ**''తి. తం పన అవధారణం న ఞాణన్తరనివత్తనం, అథ ఖో ఞాణన్తరస్స యథాధిగతకిచ్చనివత్తనం దట్ఠబ్బం. తేనాహ ''**న తస్సేవ ఞాణభావ**''న్తిఆది.

ఞాణకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. నిరయపాలకథావణ్ణనా

౮౬౬-౮౬౮. నేరయికే నిరయే పాలేన్తి, తతో నిగ్గన్తుం అప్పదానవసేన రక్ఖన్తీతి **నిరయపాలా**. నిరయపాలతాయ వా నేరయికానం నరకదుక్ఖేన పరియోనద్ధాయ అలం సమత్థాతి **నిరయపాలా**. కిం పనేతే నిరయపాలా నేరయికా, ఉదాహు అనేరయికాతి. కిఞ్చేత్థ – యది తావ నేరయికా, నిరయసంవత్తనియేన కమ్మేన నిబ్బత్తాతి సయమ్పి నిరయదుక్ఖం పచ్చనుభవేయ్యుం, తథా సతి అఞ్ఞేసం నేరయికానం యాతనాయ అసమత్థా సియుం, ''ఇమే నేరయికా, ఇమే

నిరయపాలా”తి వవత్థానఞ్చ న సియా. యే చ యే యాతేన్తి, తేహి సమానరూపబలప్పమాణేహి ఇతరేసం భయసన్తాసో న సియుం. అథ అనేరయికా, తేసం తత్థ కథం సమ్భవోతి? వుచ్చతే – అనేరయికా నిరయపాలా అనిరయగతిసంవత్తనియకమ్మనిబ్బత్తా. నిరయూపపత్తిసంవత్తనియకమ్మతో హి అఞ్ఞేనేవ కమ్మునా తే నిబ్బత్తన్తి రక్ఖసజాతికత్తా. తథా హి వదన్తి –

“కోధనా కురూరకమ్మన్తా, పాపాభిరుచినో తథా;
దుక్ఖితేసు చ నన్దన్తి, జాయన్తి యమరక్ఖసా”తి.

తత్థ యదేకే వదన్తి “యాతనాదుక్ఖస్స అప్పటిసంవేదనతో, అఞ్ఞథా పున అఞ్ఞమఞ్ఞం యాతేయ్యు”న్తి చ ఏవమాది, తయిదం ఆకాసరోమట్ఠనం నిరయపాలానం నేరయికభావస్సేవ అభావతో. యే పన వదేయ్యుం – యదిపి అనేరయికా నిరయపాలా, అయోమయాయ పన ఆదిత్తాయ సమ్పజ్జలితాయ సజోతిభూతాయ నిరయభూమియా పరివత్తమానా కథం నామ దుక్ఖం నానుభవన్తీతి? కమ్మానుభావతో. యథా హి ఇద్ధిమన్తో చేతోవసిప్పత్తా మహామోగ్గల్లానాదయో నేరయికే అనుకమ్పన్తా ఇద్ధిబలేన నిరయభూమిం ఉపగతా తత్థ దాహదుక్ఖేన న బాధీయన్తి, ఏవం సమ్పదమిదం దట్ఠబ్బం.

తం ఇద్ధివిసయస్స అచిన్తేయ్యభావతోతి చే? ఇదమ్పి తంసమానం కమ్మవిపాకస్స అచిన్తేయ్యభావతో. తథారూపేన హి కమ్మునా తే నిబ్బత్తా యథా నిరయదుక్ఖేన అబాధితా ఏవ హుత్వా నేరయికే యాతేన్తి, న చేత్తకేన బాహిరవిసయాభావో విఞ్ఞత్తి ఇట్ఠానిట్ఠతాయ పచ్చేకం ద్వారపురిసేసు విభత్తసభావత్తా. తథా హి ఏకచ్చస్స ద్వారస్స పురిసస్స ఇట్ఠం ఏకచ్చస్స అనిట్ఠం, ఏకచ్చస్స చ అనిట్ఠం ఏకచ్చస్స ఇట్ఠం హోతి. ఏవఞ్చ కత్వా యదేకే వదన్తి “నత్థి కమ్మవసేన తేజసా పరూపతాపన”న్తిఆది, తదపాహతం హోతి. యం పన వదన్తి “అనేరయికానం తేసం కథం తత్థ సమ్భవో”తి నేరయికానం యాతకభావతో. నేరయికసత్తయాతనాయోగ్గఞ్హి అత్తభావం నిబ్బత్తేన్తం కమ్మం తాదిసనికన్తివినామితం నిరయట్ఠానేయేవ నిబ్బత్తేతి. తే చ నేరయికేహి అధికతరబలారోహపరిణాహా అతివియ భయానకసన్తాసకురూరతరపయోగా చ హోన్తి. ఏతేనేవ తత్థ కాకసునఖాదీనమ్పి నిబ్బత్తి సంవణ్ణితాతి దట్ఠబ్బం.

కథమఞ్ఞగతికేహి అఞ్ఞగతికబాధనన్తి చ న వత్తబ్బం అఞ్ఞత్థాపి తథా దస్సనతో. యం పనేకే వదన్తి “అసత్తసభావా నిరయపాలా నిరయసునఖాదయో చా”తి, తం తేసం మతిమత్తం అఞ్ఞత్థ తథా అదస్సనతో. న హి కాచి అత్థి తాదిసీ ధమ్మప్పవత్తి, యా అసత్తసభావా, సమ్పతిసత్తేహి అప్పయోజితా చ అత్థకిచ్చం సాధేన్తీ దిట్ఠపుబ్బా. పేతానం పానీయనివారకానం దణ్డాదిహత్థపురిసానమ్పి అసత్తభావే విసేసకారణం నత్థి. సుపినూపఘాతోపి అత్థకిచ్చసమత్థతాయ అప్పమాణం దస్సనాదిమత్తేనపి తదత్థసిద్ధితో. తథా హి సుపినే ఆహారూపభోగాదినా న అత్థసిద్ధి అత్థి, నిమ్మానరూపం పనేత్థ లద్ధపరిహారం ఇద్ధివిసయస్స అచిన్తేయ్యభావతో. ఇధాపి కమ్మవిపాకస్స అచిన్తేయ్యభావతోతి చే? తం న, అసిద్ధత్తా. నేరయికానం కమ్మవిపాకో నిరయపాలాతి అసిద్ధమేతం, వుత్తనయేన పన నేసం సత్తభావో ఏవ సిద్ధో. సక్కా హి వత్తుం సత్తసఙ్ఖాతా నిరయపాలసఞ్ఞితా ధమ్మప్పవత్తి సాభిసన్ధికా పరూపఘాతి అత్థకిచ్చసబ్భావతో ఓజాహారాదిరక్ఖససన్తతి వియాతి. అభిసన్ధిపుబ్బకతా చేత్థ న సక్కా పటిక్ఖిపితుం తథా తథా అభిసన్ధియా యాతనతో, తతో ఏవ న సఙ్ఘాటపబ్బతాదీహి అనేకన్తికతా. యే పన వదన్తి “భూతవిసేసా ఏవ తే వణ్ణసణ్ఠానాదివిసేసవన్తో భేరవాకారా నరకపాలాతి సమఞ్ఞం లభన్తీ”తి, తదసిద్ధం. ఉజుకమేవ పాళియం “అత్థి నిరయే నిరయపాలా”తి వాదస్స పతిట్ఠాపితత్తా.

అపిచ యథా అరియవినయే నరకపాలానం భూతమత్తతా అసిద్ధా, తథా పణ్ణత్తిమత్తవాదినోపి తేసం భూతమత్తతా అసిద్ధావ. న హి తస్స భూతాని నామ సన్తి. యది పరమత్థం గహేత్వా వోహరతి, అథ కస్మా వేదనాదికే ఏవ పటిక్ఖిపతీతి? తిట్ఠతేసా అనవట్ఠితతక్కానం అప్పహీనసమ్మోహవిపల్లాసానం వాదవీమంసా, ఏవం అత్థేవ నిరయపాలాతి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం. సతి చ నేసం సబ్భావే, అసతిపి బాహిరే విసయే నరకే వియ దేసాదినియమో హోతీతి వాదో న సిజ్ఝతి ఏవాతి దట్ఠబ్బం.

నిరయపాలకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. తిరచ్ఛానకథావణ్ణనా

౮౬౯-౮౭౧. **తస్సాతి** ఏరావణనామకస్స దేవపుత్తస్స. తహిం కీళనకాలే హత్థివణ్ణేన వికుబ్బనం సన్ధాయ **''హత్థినాగస్సా''**తి వుత్తం. **దిబ్బయానస్సాతి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. న హి ఏకన్తసుఖప్పచ్చయట్ఠానే సగ్గే దుక్ఖాధిట్ఠానస్స అకుసలకమ్మసముట్ఠానస్స అత్తభావస్స సమ్భవో యుత్తో. తేనాహ **''న తిరచ్ఛానగతస్సా''**తి.

తిరచ్ఛానకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. ఞాణకథావణ్ణనా

౮౭౬-౮౭౭. ''ద్వాదసవత్థుకం ఞాణం లోకుత్తర''న్తి ఏత్థ ద్వాదసవత్థుకస్స ఞాణస్స లోకుత్తరతా పతిట్ఠాపీయతీతి దస్సేన్తో పఠమవికప్పం వత్వా పున లోకుత్తరఞాణస్స ద్వాదసవత్థుకతా పతిట్ఠాపీయతీతి దస్సేతుం **''తం వా...పే.... అత్థో''**తి ఆహ. **పరిఞ్ఞేయ్యన్తి** ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో, పకారత్థో వా. తేన ''పహాతబ్బ''న్తి ఏవమాదిం సఙ్గణ్హాతి. **పరిఞ్ఞాతన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. ''పరిఞ్ఞేయ్యం పరిఞ్ఞాత''న్తిఆదినా పరిజాననాదికిరియాయ నిబ్బత్తేతబ్బతా నిబ్బత్తితతా చ దస్సితా, న నిబ్బత్తియమానతాతి. యేన పన సా హోతి, తం దస్సేతుం **''సచ్చఞాణం పనా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **సచ్చఞాణన్తి** దుక్ఖాదిసచ్చసభావావబోధకం ఞాణం, యం సన్ధాయ ''ఇదం దుక్ఖ''న్తిఆది వుత్తం. **మగ్గక్ఖణేపీతి అపి**-సద్దేన తతో పుబ్బాపరభాగేపీతి దట్ఠబ్బం. **పరిజాననాదికిచ్చసాధనవసేన హోతి** అసమ్మోహతో విసయతో చాతి అధిప్పాయో.

ఞాణకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

వీసతిమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చతుత్థో పణ్ణాసకో సమత్తో.

౨౧. ఏకవీసతిమవగ్గో

౧. సాసనకథావణ్ణనా

౮౭౮. సముదాయాతి ''సాసనం నవం కత''న్తిఆదినా పుచ్ఛావసేన పవత్తా వచనసముదాయా. **ఏకదేసానన్తి** తదవయవానం. ''తీసుపి పుచ్ఛాసూ''తి ఏవం **అధికరణభావేన వుత్తా**.

సాసనకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. ఇద్ధికథావణ్ణనా

౮౮౩-౮౮౪. అధిప్పాయవసేనాతి తథా తథా అధిముచ్చనాధిప్పాయవసేన.

ఇద్ధికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ధమ్మకథావణ్ణనా

౮౮౭-౮౮౮. రూపసభావో రూపట్ఠోతి ఆహ ''**రూపట్ఠో నామ కోచి రూపతో అఞ్ఞో నత్థీ**''తి. యం పన యతో అఞ్ఞం, న తం తంసభావన్తి ఆహ ''**రూపట్ఠతో అఞ్ఞం రూపఞ్చ న హోతీ**''తి, రూపమేవ న హోతీతి అత్థో. ఏతేన బ్యతిరేకతో తమత్థం సాధేతి. **తస్మాతి** యస్మా రూపతో అఞ్ఞో రూపట్ఠో నత్థి, రూపట్ఠతో చ అఞ్ఞం రూపం, తస్మా **రూపం రూపమేవ** రూపసభావమేవాతి **ఏవ**-కారేన నివత్తితం దస్సేతి ''**న వేదనాదిసభావ**''న్తి. **అధిప్పాయేనాతి** రూపరూపట్ఠానం అనఞ్ఞత్తాధిప్పాయేన. **అఞ్ఞథాతి** తేసం అఞ్ఞత్తే రూపట్ఠేన నియమేన రూపం నియతన్తి వత్తబ్బన్తి యోజనా. **దస్సితోయేవ హోతి** అత్థతో ఆపన్నత్తా. న హి అభిన్నే వత్థుస్మిం పరియాయన్తరభేదం కరోతి. **అఞ్ఞత్తన్తి** రూపసభావానం రూపరూపట్ఠానఞ్చ. ససామినిద్దేససిద్ధాభేదా ''సిలాపుత్తకస్స సరీర''న్తి వియ, కప్పనామత్తతో చాయం భేదో, న పరమత్థతోతి ఆహ ''**గహేత్వా వియ పవత్తో**''తి. **వేదనాదీహి నానత్తమేవాతి** వేదనాదీహి అఞ్ఞత్తమేవ. **సో సభావోతి** సో రూపసభావో. **నానత్తసఞ్ఞాపనత్థన్తి** రూపస్స సభావో, న వేదనాదీనన్తి ఏవం భేదస్స ఞాపనత్థం. **తఞ్చ వచనన్తి** ''రూపం రూపట్ఠేన న నియత''న్తి వచనం. **వుత్తప్పకారేనాతి** ''రూపట్ఠతో అఞ్ఞస్స రూపస్స అభావా''తిఆదినా వుత్తాకారేన. యది సదోసం, అథ కస్మా పటిజానాతీతి యోజనా.

వుత్తమేవ కారణన్తి ''రూపం రూపమేవ, న వేదనాదిసభావ''న్తి ఏవం వుత్తమేవ యుత్తిం. **పరేన చోదితన్తి** ''న వత్తబ్బం రూపం రూపట్ఠేన నియత''న్తిఆదినా పరవాదినో చోదనం సన్ధాయాహ. **తమేవ కారణం దస్సేత్వాతి** తమేవ యథావుత్తం యుత్తిం ''ఏత్థ హీ''తిఆదినా దస్సేత్వా. **చోదనం నివత్తేతీతి** ''అథ కస్మా పటిజానాతీ''తి వుత్తం చోదనం నివత్తేతి. యమత్థం సన్ధాయ ''ఇతో అఞ్ఞథా''తి వుత్తం, తం దస్సేతుం ''**రూపాదీ**''తిఆది వుత్తం.

ధమ్మకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఏకవీసతిమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౨. బావీసతిమవగ్గో

౧. కుసలచిత్తకథావణ్ణనా

౮౯౪-౮౯౫. పురిమజవనక్ఖణేతి పరినిబ్బానచిత్తతో అనన్తరాతీతపురిమజవనవారక్ఖణే.

కుసలచిత్తకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ఆనేఞ్జకథావణ్ణనా

౮౯౬. హేతుసరూపారమ్మణసమ్పయుత్తధమ్మారమ్మణాదితో భవఙ్గసదిసత్తా **చుతిచిత్తం ‘‘భవఙ్గచిత్త’’న్తి ఆహ**.

ఆనేఞ్జకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫-౭. తిస్సోపికథావణ్ణనా

౮౯౮-౯౦౦. అరహత్తప్పత్తిపి గబ్భేయేవ అత్థీతి మఞ్ఞతి. సత్తవస్సికా హి సోపాకసామణేరాదయో అరహత్తం పత్తా. సత్తవస్సికోపి గబ్భో అత్థీతి పరవాదినో అధిప్పాయో. ఆకాసేన గచ్ఛన్తో వియ సుపినం **ఆకాససుపినం**. తం అభిఞ్ఞానిబ్బత్తం మఞ్ఞతీతి నిదస్సనం కత్వా దస్సేన్తో ఆహ **‘‘ఆకాసగమనాదిఅభిఞ్ఞా వియా’’**తి. హేట్ఠిమానం చతున్నం వా మగ్గానం అధిగమేన ధమ్మాభిసమయో అగ్గఫలాధిగమేన అరహత్తప్పత్తి చ సుపినే అత్థీతి మఞ్ఞతీతి యోజనా.

తిస్సోపికథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. ఆసేవనపచ్చయకథావణ్ణనా

౯౦౩-౯౦౫. బీజం చతుమధురభావం న గణ్హాతీతి ఇదం సకసమయవసేన వుత్తం, పరసమయే పన రూపధమ్మాపి అరూపధమ్మేహి సమానక్ఖణా ఏవ ఇచ్ఛితా. తేనేవాహ **‘‘సబ్బే ధమ్మా ఖణికా’’**తి. ఖణికత్తేపి వా అచేతనేసుపి అనిన్ద్రియబద్ధరూపేసు భావనావిసేసో లబ్భతి, కిమఙ్గం పన సచేతనేసూతి దస్సేతుం **‘‘యథా బీజం చతుమధురభావం న గణ్హాతీ’’**తి నిదస్సనన్తి దట్ఠబ్బం. **ఆసేవేన్తో నామ కోచి ధమ్మో నత్థి** ఇత్తరతాయ అనవట్ఠానతోతి అధిప్పాయో. ఇత్తరఖణతాయ ఏవ పన ఆసేవనం లబ్భతి. కుసలాదిభావేన హి అత్తసదిసస్స పయోగేన కరణీయస్స పునప్పునం కరణప్పవత్తనం అత్తసదిసతాపాదనం వాసనం వా ఆసేవనం పురే పరిచితగన్థో వియ పచ్ఛిమస్సాతి.

ఆసేవనపచ్చయకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఖణికకథావణ్ణనా

౯౦౬-౯౦౭. పథవియాదిరూపేసూతి అనేకకలాపసముదాయభూతేసు ససమ్భారపథవీఆదిరూపేసు. తత్థ హి కేసుచి పురిముప్పన్నేసు ఠితేసు కేసఞ్చి తదఞ్ఞేసం ఉప్పాదో, తతో పురిమన్తరుప్పన్నానం కేసఞ్చి నిరోధో హోతి ఏకేకకలాపరూపేసు సమానుప్పాదనిరోధత్తా తేసం. **ఏవం పతిట్ఠాన**న్తి ఏవం వుత్తప్పకారేన అసమానుప్పాదనిరోధేన పబన్ధేన పతిట్ఠానపవత్తీతి అత్థో. సా పనాయం యథావుత్తా పవత్తి కస్మా రూపసన్తతియా ఏవాతి ఆహ **‘‘న హి రూపాన’’**న్తిఆది. తస్సత్థో – యది సబ్బే సఙ్ఖతధమ్మా సమానక్ఖణా, తథా సతి అరూపసన్తతియా వియ రూపసన్తతియాపి అనన్తరాదిపచ్చయేన విధినా పవత్తి సియా, న చేతం అత్థి. యది సియా, చిత్తక్ఖణే చిత్తక్ఖణే పథవీఆదీనం ఉప్పాదనిరోధేహి భవితబ్బన్తి.

ఖణికకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

బావీసతిమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౩. తేవీసతిమవగ్గో

౧. ఏకాధిప్పాయకథావణ్ణనా

౯౦౮. **ఏక**-సద్దో అఞ్ఞత్థోపి హోతి "ఇత్థేకే అభివదన్తీ"తిఆదీసు వియ, అఞ్ఞత్తఞ్చేత్థ రాగాధిప్పాయతో వేదితబ్బం, పుథుజ్జనస్స పన సఛన్దరాగపరిభోగభావతో ఆహ ''**రాగాధిప్పాయతో అఞ్ఞాధిప్పాయోవాతి వుత్తం హోతీ**''తి. కో పన సో అఞ్ఞాధిప్పాయోతి? కరుణాధిప్పాయో. తేన వుత్తం ''**కరుణాధిప్పాయేన ఏకాధిప్పాయో**''తి. అయఞ్చ నయో ఇత్థియా జీవితరక్ఖణత్థం కారుఞ్ఞేన మనోరథం పూరేన్తస్స బోధిసత్తస్స సంవరవినాసో న హోతీతి ఏవంవాదినం పరవాదిం సన్ధాయ వుత్తో, పణిధానాధిప్పాయవాదినం పన సన్ధాయ ''**ఏకో అధిప్పాయోతి ఏత్థా**''తిఆది వుత్తం. పుత్తముఖదస్సనాధిప్పాయోపి ఏత్థేవ సఙ్గహం గతోతి దట్ఠబ్బం. **ఏకతోభావేతి** సహభావే.

ఏకాధిప్పాయకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩-౭. ఇస్సరియకామకారికాకథావణ్ణనా

౯౧౦-౯౧౪. **ఇస్సరియేనాతి** చిత్తిస్సరియేన, న చేతోవసిభావేనాతి అత్థో. **కామకారికం** యథిచ్ఛితనిప్ఫాదనం. **ఇస్సరియకామకారికాహేతూతి** ఇస్సరియకామకారిభావనిమిత్తం, తస్స నిబ్బత్తనత్థన్తి అత్థో. **మిచ్ఛాదిట్ఠియా కరీయతీతి** మిచ్ఛాభినివేసేనేవ యా కాచి దుక్కరకారికా కరీయతీతి అత్థో.

ఇస్సరియకామకారికాకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. పతిరూపకథావణ్ణనా

౯౧౫-౯౧౬. **మేత్తాదయో వియాతి** యథా మేత్తా కరుణా ముదితా చ సినేహసభావాపి అరజ్జనసభావత్తా అసంకిలిట్ఠత్తా చ న రాగో, ఏవం రాగపతిరూపకో కోచి ధమ్మో నత్థి ఠపేత్వా మేత్తాదయో, అఞ్ఞచిత్తస్స సినియ్హనాకారో రాగస్సేవ పవత్తిఆకారోతి అత్థో. తేనేవాహ ''**రాగమేవ గణ్హాతీ**''తి. **ఏవం దోసేపీతి** ఏత్థ ఇస్సాదయో వియ న దోసో దోసపతిరూపకో కోచి అత్థీతి దోసమేవ గణ్హాతీతి యోజేతబ్బం. ఠపేత్వా హి ఇస్సాదయో అఞ్ఞచిత్తస్స దుస్సనాకారో దోసస్సేవ పవత్తిఆకారోతి.

పతిరూపకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. అపరినిప్ఫన్నకథావణ్ణనా

౯౧౭-౯౧౮. **అనిచ్చాదికో భావోతి** అనిచ్చసఙ్ఖారపటిచ్చసముప్పన్నతాదికో భావో ధమ్మో పకతి ఏతస్సాతి అత్థో. **దుక్ఖఞ్ఞేవ పరినిప్ఫన్నన్తి** "దుక్ఖసచ్చం సన్ధాయ పుచ్ఛా కతా, న దుక్ఖతామత్త"న్తి అయమత్థో విఞ్ఞాయతి "న కేవలఞ్హి పరమసచ్చమేవ దుక్ఖ"న్తి వచనేన. తథా సతి పరవాదినా చక్ఖాయతనాదీనం అఞ్ఞేసఞ్చ తంసరిక్ఖకానం ధమ్మానం పరినిప్ఫన్నతా నానుజానితబ్బా సియా. కస్మా? తేసమ్పి హి దుక్ఖసచ్చేన సఙ్గహో, న ఇతరసచ్చేహి. యఞ్హి

సముదయసచ్చతో నిబ్బత్తం, తం నిప్పరియాయతో దుక్ఖసచ్చం , ఇతరం సఙ్ఖారదుక్ఖతాయ దుక్ఖన్తి ఇమమత్థం దస్సేన్తో ‘‘**న కేవలఞ్చ**’’తిఆదిమాహ. తత్థ **న హి అనుపాదిన్నా**నీతి ఇమినా చక్ఖాయతనాదీనం సముదయసచ్చేన సఙ్గహాభావమాహ. **లోకుత్తరానీ**తి ఇమినా నిరోధమగ్గసచ్చేహి. యది ఏవమేత్థ యుత్తి వత్తబ్బా, కిమేత్థ వత్తబ్బం? సభావో హేస పరవాదివాదస్స, యదిదం పుబ్బేనాపరమసంసన్దనం. తథా హి నో విఞ్ఞూహి పటిక్ఖిత్తో. తథా చేవ తం అమ్హేహి తత్థ తత్థ విభావితం. **ఏతన్తి** ‘‘రూపం అపరినిప్ఫన్నం, దుక్ఖఞ్ఞేవ పరినిప్ఫన్న’’న్తి యదేతం తయా వుత్తం, ఏతం నో వత రే వత్తబ్బే. కస్మా? రూపస్స చ దుక్ఖత్తా. రూపఞ్హి అనిచ్చం దుక్ఖాధిట్ఠానఞ్చ. తేన వుత్తం ‘‘యదనిచ్చం తం దుక్ఖం. సంఖిత్తేన పఞ్చుపాదానక్ఖన్ధా దుక్ఖా’’తి చ.

అపరినిప్ఫన్నకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

తేవీసతిమవగ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

కథావత్థుపకరణ-అనుటీకా సమత్తా.

నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

యమకపకరణ-అనుటీకా

గన్థారమ్భవణ్ణనా

సఙ్ఖేపేనేవాతి ఉద్దేసేనేవ. యం “మాతికాఠపన”న్తి వుత్తం. **ధమ్మేసూ**తి ఖన్ధాదిధమ్మేసు కుసలాదిధమ్మేసు చ. అవిపరీతతో గహితేసు ధమ్మేసు మూలయమకాదివసేన పవత్తియమానా దేసనా వేనేయ్యానం నానప్పకారకోసల్లావహా పరిఞ్ఞాకిచ్చసాధనీ చ హోతి, న విపరీతతోతి ఆహ **‘‘విపరీతగ్గహణం…పే.… ఆరద్ధ’’**న్తి. ఏతేన కథావత్థుపకరణదేసనానన్తరం యమకపకరణదేసనాయ కారణమాహ. తత్థ **విపరీతగ్గహణ**న్తి పుగ్గలపరిగ్గహణాదిమిచ్ఛాగాహం.
ధమ్మపుగ్గలోకాసాదినిస్సయానన్తి “యే కేచి కుసలా ధమ్మా, సబ్బే తే కుసలమూలా”తిఆదినా (యమ॰ ౧.మూలయమక.౧) ధమ్మే, “యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా (యమ॰ ౧.ఖన్ధయమక.౨౦) పుగ్గలం “యత్థ రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీ”తిఆదినా (యమ॰ ౧.ఖన్ధయమక.౨౧) ఓకాసం నిస్సాయ ఆరబ్భ పవత్తానం. **ఆది**-సద్దేన పుగ్గలోకాసఉప్పాదనిరోధతదుభయపరిఞ్ఞాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **సన్నిట్ఠానసంసయాన**న్తి పాళిగతిపటివచనసరూపదస్సనపటిక్ఖిపనపటిసేధననయేహి యథాపుచ్ఛితస్స అత్థస్స నిచ్ఛయకరణం సన్నిట్ఠానం, తదభావతో సంసయనం సంసయో. తేసం సన్నిట్ఠానసంసయానం.

కామఞ్చేత్థ ధమ్మపటిగ్గాహకానం సంసయపుబ్బకం సన్నిట్ఠానన్తి పఠమం సంసయో వత్తబ్బో, దేసేన్తస్స పన భగవతో సన్నిట్ఠానపుబ్బకో సంసయోతి దస్సనత్థం అయం పదానుక్కమో కతో. సబ్బఞ్హి పరిఞ్ఞేయ్యం హత్థామలకం వియ పచ్చక్ఖం కత్వా ఠితస్స ధమ్మసామినో న కత్థచి సంసయో, విస్సజ్జేతుకామతాయ పన వినేయ్యజ్ఝాసయగతం సంసయం దస్సేన్తో సంసయితవసేన పుచ్ఛం కరోతీతి ఏవం విస్సజ్జనపుచ్ఛనవసేన న సన్నిట్ఠానసంసయా లబ్భన్తీతి అయమత్థో దస్సితో, నిచ్ఛితసంసయధమ్మవసేనేవ పనేత్థ సన్నిట్ఠానసంసయా వేదితబ్బా. తేనాహ **అట్ఠకథాయం** “కుసలేసు కుసలా ను ఖో, న ను ఖో కుసలాతి సన్దేహాభావతో”తిఆది. తేనేవ చ “సన్నిట్ఠానసంసయాన”న్తి, “సన్నిట్ఠానసంసయవసేనా”తి చ పఠమం సన్నిట్ఠానగ్గహణం కతం.

తన్తి యమకపకరణం. తస్స యే సమయాదయో వత్తబ్బా, తే కథావత్థుపకరణదేసనానన్తరో దేసనాసమయో, తావతింసభవనమేవ దేసనాదేసో, కుసలాకుసలమూలాదియమకాకారేన దేసనాతి విభాగతో “సఙ్ఖేపేనేవా”తిఆదిగాథాహి విభావితా నిమిత్తేన సద్ధిం సంవణ్ణనపటిఞ్ఞా చాతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో **‘‘సమయదేసదేసనావసేనా’’**తిఆదిమాహ. నిమిత్తఞ్హేతం ఇధ సంవణ్ణనాయ, యదిదం కమానుప్పత్తి ఆగతభారవాహితా చ పణ్డితానం పణ్డితకిచ్చభావతో. తత్థ అనుప్పత్తం దస్సేత్వాతి సమ్బన్ధో.

తత్థాతి తస్మిం సమయాదిదస్సనే. యమనం ఉపరమనన్తి యమో మరణన్తి ఆహ **‘‘జాతియా సతి మరణం హోతీతి… పే.… విసయో’’**తి. తత్థ యథా “జాతియా సతి మరణం హోతీ”తి జాతి యమస్స విసయో, ఏవం “ఉపాదానక్ఖన్ధేసు సన్తేసు మరణం హోతీ”తి ఉపాదానక్ఖన్ధా యమస్స విసయోతి యోజేతబ్బం. తే హి మరణధమ్మినోతి. అనుప్పత్తమరణంయేవ కిబ్బిసకారినం పుగ్గలం యమపురిసా వివిధా కమ్మకారణా కరోన్తి, న అప్పత్తమరణన్తి మరణం యమస్స విసయో వుత్తో. **ఆణాపవత్తిట్ఠాన**న్తి ఇదం విసయ-సద్దస్స అత్థవచనం. **దేసం వా**తి కామాదిధాతుత్తయదేసం సన్ధాయాహ. ధాతుత్తయిస్సరో

హి మచ్ఛరాజా. పఞ్చానన్తరియాని అఞ్ఞసత్థారుద్దేసో చ, తేన వా సద్ధిం పఞ్చ వేరాని **ఛ అభబ్బట్ఠానాని. ఆవత్తాతి** పదక్ఖిణావత్తా. **తనురుహా**తి లోమా.

గన్థారమ్భవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧. మూలయమకం

ఉద్దేసవారవణ్ణనా

౧. **యమకసమూహస్సా**తి మూలయమకాదికస్స యమకసమూహస్స. మూలయమకాదయో హి పకరణాపేక్ఖాయ అవయవభూతాపి నిచ్చావయవాపేక్ఖాయ యమకసమూహోతి వుత్తో. తేనాహ ‘‘**తంసమూహస్స చ సకలస్స పకరణస్సా**’’తి.

కుసలాకుసలమూలవిసేసానన్తి దుతియపుచ్ఛాయ వుత్తానం సంసయపదసఙ్గహితానం కుసలసఙ్ఖాతానం, తథా పఠమపుచ్ఛాయ వుత్తానం కుసలమూలసఙ్ఖాతానం విసేసానం అత్థయమకభావస్స వుత్తత్తాతి యోజనా. యథా హి పఠమపుచ్ఛాయ విసేసవన్తభావేన వుత్తాయేవ కుసలధమ్మా దుతియపుచ్ఛాయం విసేసభావేన వుత్తా, ఏవం పఠమపుచ్ఛాయం విసేసభావేన వుత్తాయేవ కుసలమూలధమ్మా దుతియపుచ్ఛాయం విసేసవన్తభావేన వుత్తా. వత్తువచనిచ్ఛావసేన హి ధమ్మానం విసేసవిసేసవన్తతావిభాగా హోన్తీతి. **కుసలమూలకుసలవిసేసేహి** సంసయితపదసఙ్గహితేహి కుసలకుసలమూలానం విసేసవన్తానన్తి అధిప్పాయో. ఏత్థ చ విసేసవన్తాపేక్ఖవిసేసవసేన పఠమో అత్థవికప్పో వుత్తో, దుతియో పన విసేసాపేక్ఖవిసేసవన్తవసేనాతి అయమేతేసం విసేసో. తేనాహ ‘‘**ఞాతుం ఇచ్ఛితానం హీ**’’తిఆది.

తత్థ **ఞాతుం ఇచ్ఛితాన**న్తి పుచ్ఛాయ విసయభూతానన్తి అత్థో. **విసేసాన**న్తి కుసలకుసలమూలవిసేసానం. **విసేసవన్తాపేక్ఖాన**న్తి కుసలమూలకుసలసఙ్ఖాతేహి విసేసవన్తేహి సాపేక్ఖానం. **విసేసవత**న్తి కుసలమూలకుసలానం. **విసేసాపేక్ఖాన**న్తి కుసలకుసలమూలవిసేసేహి సాపేక్ఖానం. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం మూలయమకే. **పధానభావో**తి పఠమవికప్పే తావ సంసయితప్పధానత్తా పుచ్ఛాయ విసేసానం పధానభావో వేదితబ్బో. తే హి సంసయితానం విసేసవన్తోతి. దుతియవికప్పే పన విసేసా నామ విసేసవన్తాధీనాతి విసేసవన్తానం తత్థ పధానభావో దట్ఠబ్బో. ద్విన్నం పన ఏకజ్ఝం పధానభావో న యుజ్జతి. సతి హి అప్పధానే పధానం నామ సియా. తేనాహ ‘‘**ఏకేకాయ పుచ్ఛాయ ఏకేకో ఏవ అత్థో సఙ్గహితో హోతీ**’’తి. ఏవఞ్చేతం సమ్పటిచ్ఛితబ్బం, అఞ్ఞథా వినిచ్ఛితవిసేసితబ్బభావేహి ఇధ పధానభావో న యుజ్జతేవాతి. **న ధమ్మవాచకో**తి న సభావధమ్మవాచకో. సభావధమ్మోపి హి అత్థోతి వుచ్చతి “గమ్భీరపఞ్ఞం నిపుణత్థదస్సి”న్తిఆదీసు (సు. ని. ౧౭౮). “హేతుఫలే ఞాణం అత్థపటిసమ్భిదా”తిఆదీసు (విభ. ౭౨౦) అత్థ-సద్దస్స హేతుఫలవాచకతా దట్ఠబ్బా. **ఆది**-సద్దేనస్స “అత్థాభిసమయా”తిఆదీసు (సం. ని. ౧.౧౨౯) ఆగతా హితాదివాచకతా సఙ్గయ్హతి. **తేనేవా**తి పాళిఅత్థవాచకత్తా ఏవ.

తీణిపి పదానీతి ఏత్థ **పి**-సద్దో సముచ్చయత్థో, సముచ్చయో చ తుల్యయోగే సియా. కిం నామ-పదేన అనవసేసతో కుసలాదీనం సఙ్గహోతి ఆసఙ్కాయ తదాసఙ్కానివత్తనత్థమాహ ‘‘**తీణిపి…పే.… సఙ్గాహకత్త**’’న్తి. తత్థ **సఙ్గాహకత్తమత్త**న్తి **మత్త**-సద్దో విసేసనివత్తిఅత్థోతి. తేన నివత్తితం విసేసం దస్సేతుం ‘‘**న నిరవసేససఙ్గాహకత్త**’’న్తి వుత్తం. న హి రూపం నామ-

పదేన సఙ్గయ్హాతి. కుసలాదియేవ నామన్తి నియమో దట్ఠబ్బో, న నామంయేవ కుసలాదీతి ఇమమేవ చ నియమం సన్ధాయాహ ''**కుసలాదీనం సఙ్గాహకత్తమత్తమేవ సన్ధాయ వుత్త**''న్తి. యదిపి నామ-పదం న నిరవసేసకుసలాదిసఙ్గాహకం, కుసలాదిసఙ్గాహకం పన హోతి, తదత్థమేవ చ తం గహితన్తి నామస్స కుసలత్తికపరియాపన్నతా వుత్తాతి దస్సేన్తో ఆహ ''**కుసలాది...పే.... వుత్త**''న్తి.

ఉద్దేసవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిద్దేసవారవణ్ణనా

౨.౨. దుతియయమకేతి ఏకమూలయమకే. **ఏవమిధాపీ**తి యథా ఏకమూలయమకే "యే కేచి కుసలా"ఇచ్చేవ పుచ్ఛా ఆరద్ధా, ఏవం ఇధాపి అఞ్ఞమఞ్ఞమూలయమకేపి "యే కేచి కుసలా"ఇచ్చేవ పుచ్ఛా ఆరభితబ్బా సియా. కస్మా? **పురిమయమక...పే.... అప్పవత్తత్తా**తి. ఇదఞ్చ దుతియయమకస్స తథా అప్పవత్తత్తా వుత్తం, తతియయమకం పన తథేవ పవత్తం. **కేచీ**తి పదకారా. తే హి యథా పఠమదుతియయమకేసు పురిమపుచ్ఛా ఏవ పరివత్తనవసేన పచ్ఛిమపుచ్ఛా కతాతి పచ్ఛిమపుచ్ఛాయ పురిమపుచ్ఛా సమానా ఠపేత్వా పటిలోమభావం, న తథా అఞ్ఞమఞ్ఞయమకే. తత్థ హి ద్వేపి పుచ్ఛా అఞ్ఞమఞ్ఞవిసదిసా. యది తత్థాపి ద్వీహిపి పుచ్ఛాహి సదిసాహి భవితబ్బం , "యే కేచి కుసలా"తి పఠమపుచ్ఛా ఆరభితబ్బా, పచ్ఛిమపుచ్ఛా వా "సబ్బే తే ధమ్మా కుసలమూలేన ఏకమూలా"తి వత్తబ్బా సియా. ఏవం పన అవత్వా పఠమదుతియయమకేసు వియ పురిమపచ్ఛిమపుచ్ఛా సదిసా అకత్వా తతియయమకే తాసం విసదిసతా "యే కేచి కుసలా"తి అనారద్ధత్తా, తస్మా పటిలోమపుచ్ఛానురూపాయ అనులోమపుచ్ఛాయ భవితబ్బన్తి ఇమమత్థం సన్ధాయ "యే కేచి కుసలాతి అపుచ్ఛిత్వా"తి వుత్తన్తి వదన్తి.

అత్థవసేనాతి సమ్భవన్తానం నిచ్ఛితసంసయితానం అత్థానం వసేన. **తదనురూపాయా**తి తస్సా పురిమపుచ్ఛాయ అత్థతో బ్యఞ్జనతో చ అనుచ్ఛవికాయ. పురిమఞ్హి అపేక్ఖిత్వా పచ్ఛిమాయ భవితబ్బం. **తేనా**తి తస్మా. యస్మా అనులోమే సంసయచ్ఛేదే జాతేపి పటిలోమే సంసయో ఉప్పజ్జతి, యది న ఉప్పజ్జేయ్య, పటిలోమపుచ్ఛాయ పయోజనమేవ న సియా, తస్మా న పచ్ఛిమపుచ్ఛానురూపా పురిమపుచ్ఛా, అథ ఖో వుత్తనయేన పురిమపుచ్ఛానురూపా పచ్ఛిమపుచ్ఛా, తాయ చ అనురూపతాయ అత్థాదివసేన ద్విన్నం పదానం సమ్బన్ధత్తా అత్థాదియమకతా వుత్తా. దేసనాక్కమతో చేత్థ అనులోమపటిలోమతా వేదితబ్బా "కుసలా కుసలమూలా"తి వత్వా "కుసలమూలా కుసలా"తి చ వుత్తత్తా. సేసయమకేసుపి ఏసేవ నయో. విసేసవన్తవిసేస, విసేసవిసేసవన్తగ్గహణతో వా ఇధ అనులోమపటిలోమతా వేదితబ్బా. పఠమపుచ్ఛాయఞ్హి యే ధమ్మా విసేసవన్తో, తే నిచ్ఛయాధిట్ఠానే కత్వా దస్సేన్తో "యే కేచి కుసలా ధమ్మా"తి వత్వా తేసు యస్మిం విసేసో సంసయాధిట్ఠానో, తందస్సనత్థం "సబ్బే తే కుసలమూలా"తి పుచ్ఛా కతా. దుతియపుచ్ఛాయం పన తప్పటిలోమతో యేన విసేసేన తే విసేసవన్తో, తం విసేసం సన్నిట్ఠానం కత్వా దస్సేన్తో "యే వా పన కుసలమూలా"తి వత్వా తే విసేసవన్తే సంసయాధిట్ఠానభూతే దస్సేతుం "సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా"తి పుచ్ఛా కతా. అనియతవత్థుకా హి సన్నిట్ఠానసంసయా అనేకజ్ఝాసయత్తా సత్తానం.

ఇమినాపి బ్యఞ్జనేనాతి "యే కేచి కుసలమూలేన ఏకమూలా"తి ఇమినాపి వాక్యేన. **ఏవం న సక్కా వత్తు**న్తి యేనాధిప్పాయేన వుత్తం, తమేవాధిప్పాయం వివరతి ''**న హీ**''తిఆదినా. తత్థ **తేనేవా**తి కుసలబ్యఞ్జనత్థస్స కుసలమూలేన

ఏకమూలబ్యఞ్జనత్థస్స భిన్నత్తా ఏవ. **విస్సజ్జనన్తి** విభజనం . **ఇతరథాతి** కుసలమూలేన ఏకమూలబ్యఞ్జనేన పుచ్ఛాయ కతాయ. **తాని వచనానీతి** కుసలవచనం కుసలమూలేన ఏకమూలవచనఞ్చ. కుసలచిత్తసముట్ఠానరూపవసేన చస్స అబ్యాకతదీపనతా దట్ఠబ్బా. **ఏత్థాతి** "ఇమినాపి బ్యఞ్జనేన తస్సేవత్థస్స సమ్భవతో"తి ఏతస్మిం వచనే. **యే కేచి కుసలా... పే.... సమ్భవతోతి** ఏతేన కుసలానం కుసలమూలేన ఏకమూలతాయ బ్యభిచారాభావం దస్సేతి. తేనేవాహ **''న హి...పే.... సన్తీ''**తి. **వుత్తబ్యఞ్జనత్థస్సేవ సమ్భవతోతి** హి ఇమినా అవుత్తబ్యఞ్జనత్థస్స సమ్భవాభావవచనేన స్వాయమధిప్పాయమత్థో విభావితో. యథా హి కుసలమూలేన ఏకమూలబ్యఞ్జనత్థో కుసలబ్యఞ్జనత్థం బ్యభిచరతి, న ఏవం తం కుసలబ్యఞ్జనత్థో. కథం కత్వా చోదనా, కథఞ్చ కత్వా పరిహారో? కుసలమూలేన ఏకమూలా కుసలా ఏవాతి చోదనా కతా, కుసలమూలేన ఏకమూలా ఏవ కుసలాతి పన పరిహారో పవత్తోతి వేదితబ్బం. **దుతియయమకే వియ అపుచ్ఛిత్వాతి** "యే కేచి కుసలా"తి అపుచ్ఛిత్వా. **కుసలమూలేహీతి** కుసలేహి మూలేహి. **తేతి** కుసలమూలేన ఏకమూలా.

ఏకతో ఉప్పజ్జన్తీతి ఏత్థ **ఇతి**-సద్దో ఆదిఅత్థో పకారత్థో వా. తేన "కుసలమూలాని ఏకమూలాని చేవ అఞ్ఞమఞ్ఞమూలాని చా"తిఆదిపాళిసేసం దస్సేతి. యం సన్ధాయ **''హేట్ఠా వుత్తనయేనేవ విస్సజ్జనం కాతబ్బం భవేయ్యా''**తి వుత్తం. తత్థ **హేట్ఠాతి** అనులోమపుచ్ఛావిస్సజ్జనే. **వుత్తనయేనాతి** "మూలాని యాని ఏకతో ఉప్పజ్జన్తీ"తిఆదినా వుత్తనయేన. **తమ్పీతి** "కుసలమూలేనా"తిఆది అట్ఠకథావచనమ్పి. **తథాతి** తేన పకారేన, అనులోమపుచ్ఛాయం వియ విస్సజ్జనం కాతబ్బం భవేయ్యాతి ఇమినా పకారేనాతి అత్థో. యేన కారణేన "న సక్కా వత్తు"న్తి వుత్తం, తం కారణం దస్సేతుం **''యే వా పనా''**తిఆదిమాహ. తత్థ **''ఆమన్తా''ఇచ్చేవ విస్సజ్జనేన భవితబ్బన్తి** "సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా"తి పుచ్ఛాయం వియ "సబ్బే తే ధమ్మా కుసలమూలేన ఏకమూలా"తి పుచ్ఛితేపి పటివచనవిస్సజ్జనమేవ లబ్భతి, న అనులోమపుచ్ఛాయం వియ సరూపదస్సనవిస్సజ్జనం విభజిత్వా దస్సేతబ్బస్స అభావతో. యే హి ధమ్మా కుసలమూలేన ఏకమూలా, న తే ధమ్మా కుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలావ. యే పన కుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలా, తే కుసలమూలేన ఏకమూలావ. తేనాహ **''న హి...పే.... విభాగో కాతబ్బో భవేయ్యా''**తి.

తత్థ **యేనాతి** యేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలేసు ఏకమూలస్స అభావేన. **యత్థాతి** యస్మిం ఞాణసమ్పయుత్తచిత్తుప్పాదే. అఞ్ఞమఞ్ఞమూలకత్తా ఏకమూలకత్తా చాతి అధిప్పాయో. ద్విన్నం ద్విన్నఞ్హి ఏకేకేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలకత్తే వుత్తే తేసం ఏకేకేన ఏకమూలకత్తమ్పి వుత్తమేవ హోతి సమానత్థో ఏకసద్దోతి కత్వా. తేనేవాహ **''యత్థ పన...పే.... న ఏకమూలానీ''**తి. తయిదం మిచ్ఛా, ద్వీసుపి ఏకేకేన ఇతరస్స ఏకమూలకత్తం సమ్భవతి ఏవాతి. తేనాహ **''ఏతస్స గహణస్స నివారణత్థ''**న్తిఆది. "యే ధమ్మా కుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలా, తే కుసలమూలేన ఏకమూలా"తి ఇమమత్థం విభావేన్తేన ఇధ "ఆమన్తా"తి పదేన యత్థ ద్వే మూలాని ఉప్పజ్జన్తి, తత్థ ఏకేకేన ఇతరస్స ఏకమూలకత్తం పకాసితమేవాతి ఆహ **''ఆమన్తాతి ఇమినావ విస్సజ్జనేన తంగహణనివారణతో''**తి . **నిచ్ఛితత్తాతి** ఏత్థ ఏకతో ఉప్పజ్జమానానం తిణ్ణన్నం తావ మూలానం నిచ్ఛితం హోతు అఞ్ఞమఞ్ఞేకమూలకత్తం, ద్విన్నం పన కథన్తి ఆహ **''అఞ్ఞమఞ్ఞమూలానం హీ''**తిఆది. **సమానమూలతా ఏవాతి** అవధారణేన నివత్తితత్థం దస్సేతుం **''న అఞ్ఞమఞ్ఞసమానమూలతా''**తి వుత్తం. తేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలానం సమానమూలతామత్తవచనిచ్ఛాయ ఏకమూలగ్గహణం, న తేసం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయతావిసిట్ఠసమానమూలతాదస్సనత్థన్తి ఇమమత్థం దస్సేతి. **ద్విన్నం మూలానన్తి** ద్విన్నం ఏకమూలానం ఏకతో ఉప్పజ్జమానానం. యథా తేసం సమానమూలతా, తం దస్సేతుం **''తేసు హీ''**తిఆది వుత్తం. **తంమూలేహి అఞ్ఞేహీతి** ఇతరమూలేహి మూలద్వయతో అఞ్ఞేహి సహజాతధమ్మేహి.

ఇదాని యేన అధిప్పాయేన పటిలోమే "కుసలా"ఇచ్చేవ పుచ్ఛా కతా, న "కుసలమూలేన ఏకమూలా"తి, తం దస్సేతుం "**అఞ్ఞమఞ్ఞమూలత్తే పన...పే.... కతాతి దట్ఠబ్బ**"న్తి ఆహ. న హి కుసలమూలేన అఞ్ఞమఞ్ఞమూలేసు కిఞ్చి ఏకమూలం న హోతీతి వుత్తోవాయమత్థో. **మూలయుత్తతమేవ వదతి,** న మూలేహి అయుత్తన్తి అధిప్పాయో. అఞ్ఞథా పుబ్బేనాపరం విరుజ్ఝేయ్య. **తేనేవా**తి మూలయుత్తతాయ ఏవ వుచ్చమానత్తా. **ఉభయత్థాపీ**తి అఞ్ఞమఞ్ఞమూలా ఏకమూలాతి ద్వీసుపి పదేసు. "**కుసలమూలేనా**"**తి వుత్తం,** కుసలమూలేన సమ్పయుత్తేనాతి హి అత్థో. యది ఉభయమ్పి వచనం మూలయుత్తతమేవ వదతి, అథ కస్మా అనులోమపుచ్ఛాయమేవ ఏకమూలగ్గహణం కతం, న పటిలోమపుచ్ఛాయన్తి ఉభయత్థాపి తం గహేతబ్బం న వా గహేతబ్బం. ఏవఞ్హి మూలేకమూలయమకదేసనాహి అయం అఞ్ఞమఞ్ఞయమకదేసనా సమానరసా సియాతి చోదనం మనసి కత్వా ఆహ "**తత్థా**"తిఆది.

తత్థ **తత్థా**తి తస్మిం అఞ్ఞమఞ్ఞయమకే. యదిపి ఏకమూలా అఞ్ఞమఞ్ఞమూలాతి ఇదం పదద్వయం వుత్తనయేన మూలయుత్తతమేవ వదతి, తథాపి సామఞ్ఞవిసేసలక్ఖణే అత్థేవ భేదోతి దస్సేతుం "**మూలయోగసామఞ్ఞే**"తిఆది వుత్తం. సమూలకానం సమానమూలతా ఏకమూలత్తన్తి ఏకమూలవచనం తేసు అవిసేసతో మూలసబ్భావమత్తం వదతి, న అఞ్ఞమఞ్ఞమూలసద్దో వియ మూలేసు లబ్భమానం విసేసం, న చ సామఞ్ఞే నిచ్ఛయో విసేసే సంసయం విధమతీతి ఇమమత్థమాహ "**మూలయోగసామఞ్ఞే...పే.... పవత్తా**"తి ఇమినా. విసేసే పన నిచ్ఛయో సామఞ్ఞే సంసయం విధమన్తో ఏవ పవత్తతీతి ఆహ "**మూలయోగవిసేసే పన...పే.... నిచ్ఛితమేవ హోతీ**"తి. **తస్మా**తి వుత్తస్సేవ తస్స హేతుభావేన పరామసనం, విసేసనిచ్ఛయేనేవ అవినాభావతో, సామఞ్ఞస్స నిచ్ఛితత్తా తత్థ వా సంసయాభావతోతి అత్థో. తేనాహ "**ఏకమూలాతి పుచ్ఛం అకత్వా**"తి. **కుసలభావదీపకం న హోతీ**తి కుసలభావస్సేవ దీపకం న హోతి తదఞ్ఞజాతికస్సపి దీపనతో. తేనాహ "**కుసలభావే సంసయసబ్భావా**"తి. **అఞ్ఞమఞ్ఞమూలవచన**న్తి కేవలం అఞ్ఞమఞ్ఞమూలవచనన్తి అధిప్పాయో. **కుసలాధికారస్స అనువత్తమానత్తా**తి ఇమినా "సబ్బే తే ధమ్మా కుసలా"తి కుసలగ్గహణే కారణమాహ. ఏకమూలగ్గహణే హి పయోజనాభావో దస్సితో, కుసలస్స వసేన చాయం దేసనాతి.

౫౩-౬౧. మూలనయే వుత్తే ఏవ అత్థేతి మూలనయే వుత్తే ఏవ కుసలాదిధమ్మే. కుసలాదయో హి సభావధమ్మా ఇధ పాళిఅత్థతాయ అత్థోతి వుత్తో. కుసలమూలభావేన, మూలస్స విసేసనేన, మూలయోగదీపనేన చ పకాసేతుం. కుసలమూలభూతా మూలా కుసలమూలమూలాతి సమాసయోజనా. మూలవచనఞ్హి నివత్తేతబ్బగహేతబ్బసాధారణం. అకుసలాబ్యాకతాపి మూలధమ్మా అత్థీతి కుసలమూలభావేన మూలధమ్మా విసేసితా. మూలగ్గహణేన చ మూలవన్తానం మూలయోగో దీపితో హోతి. సమానేన మూలేన, మూలస్స విసేసనేన, మూలయోగదీపనేన చ పకాసేతుం "ఏకమూలమూలా"తి, అఞ్ఞమఞ్ఞస్స మూలేన మూలభావేన, మూలస్స విసేసనేన, మూలయోగదీపనేన చ పకాసేతుం "అఞ్ఞమఞ్ఞమూలమూలా"తి మూలమూలనయో వుత్తోతి యోజనా. తీసుపి యమకేసు యథావుత్తవిసేసనమేవేత్థ పరియాయన్తరం దట్ఠబ్బం.

మూలయోగం దీపేతున్తి మూలయోగమేవ పధానం సాతిసయఞ్చ కత్వా దీపేతున్తి అధిప్పాయో. యథా హి కుసలాని మూలాని ఏతేసన్తి కుసలమూలకానీతి బాహిరత్థసమాసే మూలయోగో పధానభావేన వుత్తో హోతి, న ఏవం "కుసలసఙ్ఖాతా మూలా కుసలమూలా"తి కేవలం, "కుసలమూలమూలా"తి సవిసేసనం వా వుత్తే ఉత్తరపదత్థప్పధానసమాసే. తేనాహ "**అఞ్ఞపదత్థ...పే.... దీపేతు**"న్తి. **వుత్తప్పకారోవా**తి "కుసలమూలభావేన మూలస్స విసేసనేనా"తిఆదినా మూలమూలనయే

చ, “అఞ్ఞపదత్థసమాసన్తేన క-కారేనా”తిఆదినా మూలకనయే చ వుత్తప్పకారో ఏవ. **వచనపరియాయో** మూలమూలకనయే ఏకజ్ఝం కత్వా యోజేతబ్బో.

౭౪-౮౫. న ఏకమూలభావం లభమానేహీతి అబ్యాకతమూలేన న ఏకమూలకం తథావత్తబ్బతం లభమానేహి అట్ఠారసఅహేతుకచిత్తుప్పాదాహేతుకసముట్ఠానరూపనిబ్బానేహి ఏకతో అలబ్భమానత్తా. యథా హి యథావుత్తచిత్తుప్పాదాదయో హేతుపచ్చయవిరహితా అహేతుకవోహారం లభన్తి, న ఏవం సహేతుకసముట్ఠానం రూపం. తేనాహ ‘‘**అహేతుకవోహారరహితం కత్వా**’’తి. ఏత్థ చ “సబ్బం రూపం న హేతుకమేవ, అహేతుకమేవా”తి వుత్తత్తా కిఞ్చాపి సహేతుకసముట్ఠానమ్పి రూపం అహేతుకం, “అబ్యాకతో ధమ్మో అబ్యాకతస్స ధమ్మస్స హేతుపచ్చయేన పచ్చయో, విపాకాబ్యాకతా కిరియాబ్యాకతా హేతూ సమ్పయుత్తకానం ఖన్ధానం చిత్తసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం హేతుపచ్చయేన పచ్చయో”తి (పట్ఠా. ౧.౧.౪౦౩) పన వచనతో హేతుపచ్చయయోగేన సహేతుకసముట్ఠానస్స రూపస్స అహేతుకవోహారాభావో వుత్తో. కేచి పన ‘‘**అబ్బోహారికం కత్వా**తి సహేతుకవోహారేన అబ్బోహారికం కత్వా’’తి అత్థం వత్వా అఞ్ఞథా ‘అహేతుకం అబ్యాకతం అబ్యాకతమూలేన ఏకమూల’న్తి న సక్కా వత్తు’’న్తి వదన్తి. తత్థ యం వత్తబ్బం, తం వుత్తమేవ అహేతుకవోహారాభావేన సహేతుకతాపరియాయస్స అత్థసిద్ధత్తా. అపిచ హేతుపచ్చయసబ్భావతో తస్స సహేతుకతాపరియాయో లబ్భతేవ. తేనాహ ‘‘**న వా సహేతుకదుకే వియ...పే.... అబ్బోహారికం కత**’’న్తి. ఏత్థ **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం ఏకమూలకదుకే. **హేతుపచ్చయయోగాయోగవసేనా**తి హేతుపచ్చయేన యోగాయోగవసేన, హేతుపచ్చయస్స సబ్భావాసబ్భావవసేనాతి అత్థో. **సహేతుకవోహారమేవ లభతి** పచ్చయభూతహేతుసబ్భావతో.

అపరే పన భణన్తి “సహేతుకచిత్తసముట్ఠానం రూపం అహేతుకం అబ్యాకతన్తి ఇమినా వచనేన సఙ్గహం గచ్ఛన్తమ్పి సమూలకత్తా ‘అబ్యాకతమూలేన న ఏకమూల’న్తి న సక్కా వత్తుం, సతిపి సమూలకత్తే నిప్పరియాయేన సహేతుకం న హోతీతి ‘అబ్యాకతమూలేన ఏకమూల’న్తి చ న సక్కా వత్తుం, తస్మా ‘అహేతుకం అబ్యాకతం అబ్యాకతమూలేన న ఏకమూలం, సహేతుకం అబ్యాకతం అబ్యాకతమూలేన ఏకమూల’న్తి ద్వీసుపి పదేసు అనవరోధతో అబ్బోహారికం కత్వాతి వుత్త”న్తి, తం తేసం మతిమత్తం “సహేతుకఅబ్యాకతసముట్ఠానం రూపం అబ్యాకతమూలేన ఏకమూలం హోతీ”తి **అట్ఠకథాయం** తస్స ఏకమూలభావస్స నిచ్ఛితత్తా, తస్మా వుత్తనయేనేవ చేత్థ అత్థో వేదితబ్బో.

౮౬-౯౭. కుసలాకుసలాబ్యాకతరాసితో నమననామనసఙ్ఖాతేన విసేసేన అరూపధమ్మానం గహణం నిద్ధారణం నామ హోతీతి ఆహ ‘‘**నామానం నిద్ధారితత్తా**’’తి. తేన తేసం అధికభావమాహ విఞ్ఞాయమానమేవ పకరణేన అపరిచ్ఛిన్నత్తా. యది ఏవం “అహేతుకం నామం సహేతుకం నామ”న్తి పాఠన్తరే కస్మా నామగ్గహణం కతన్తి ఆహ ‘‘**సుపాకటభావత్థ**’’న్తి, పరిబ్యత్తం కత్వా వుత్తే కిం వత్తబ్బన్తి అధిప్పాయో.

నిద్దేసవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మూలయమకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ఖన్ధయమకం

౧. పణ్ణత్తివారో

ఉద్దేసవారవణ్ణనా

౨-౩. ఖన్ధయమకే ...పే.... పరిఞ్ఞా చ వత్తబ్బాతి ఇదం పధానభావేన వత్తబ్బదస్సనం. అభిఞ్ఞేయ్యకథా హి అభిధమ్మో, సా చ యావదేవ పరిఞ్ఞత్థాతి పరిఞ్ఞాసు చ న వినా తీరణపరిఞ్ఞాయ పహానపరిఞ్ఞా, తీరణఞ్చ సమ్పుణ్ణపరానుగ్గహస్స అధిప్పేతత్తా కాలపుగ్గలోకాసవిభాగముఖేన ఖన్ధానం విసుం సహ చ ఉప్పాదనిరోధలక్ఖణపరిగ్గహవసేన సాతిసయం సమ్భవతి, నాఞ్ఞథాతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో **''ఛసు కాలభేదేసు...పే.... పరిఞ్ఞా చ వత్తబ్బా''**తి పధానం వత్తబ్బం ఉద్ధరతి. తత్థ పన యథా న తీరణపరిఞ్ఞాయ వినా పహానపరిఞ్ఞా, ఏవం తీరణపరిఞ్ఞా వినా ఞాతపరిఞ్ఞాయ. సా చ సుతమయఞాణమూలికాతి దేసనాకుసలో సత్థా అన్వయతో బ్యతిరేకతో చ సముదాయావయవపదత్థాదివిభాగదస్సనముఖేన ఖన్ధేసు పరిఞ్ఞాప్పభేదం పకాసేతుకామో ''పఞ్చక్ఖన్ధా''తిఆదినా దేసనం ఆరభీతి దస్సేన్తో **''తే పన ఖన్ధా''**తిఆదిమాహ. **పఞ్చహి పదేహీ**తి పఞ్చహి సముదాయపదేహి.

తత్థాతి తేసు సముదాయావయవపదేసు. **ధమ్మో**తి రుప్పనాదికో ఞేయ్యధమ్మో. **సముదాయపదస్సా**తి రూపక్ఖన్ధాదిసముదాయపదస్స. యదిపి అవయవవినిముత్తో పరమత్థతో సముదాయో నామ నత్థి, యథా పన అవయవో సముదాయో న హోతి, ఏవం న సముదాయోపి అవయవోతి సతిపి సముదాయావయవానం భేదే ద్విన్నం పదానం సమానాధికరణభావతో అత్థేవాభేదోతి పదద్వయస్స సమానత్థతాయ సియా ఆసఙ్కాతి ఆహ **''ఏతస్మిం సంసయట్ఠానే''**తి. ''చక్ఖాయతనం రూపక్ఖన్ధగణనం గచ్ఛతి, విఞ్ఞాణక్ఖన్ధో తజ్జా మనోవిఞ్ఞాణధాతూ''తిఆదీసు ఏకదేసో సముదాయపదత్థో వుత్తో, ''యం కిఞ్చి రూపం...పే.... అయం వుచ్చతి రూపక్ఖన్ధో''తిఆదీసు (విభ. ౨) పన సకలోతి ఆహ **''రూపాది...పే.... అత్థో''**తి. అవయవపదానఞ్హేత్థ విసేసనవిసేసితబ్బవిసయానం సమానాధికరణతాయ సముదాయపదత్థతా వుత్తా, తతో ఏవ సముదాయపదానమ్పి అవయవపదత్థతా. న హి విసేసనవిసేసితబ్బానం అత్థానం అచ్చన్తం భేదో అభేదో వా ఇచ్ఛితో, అథ ఖో భేదాభేదో, తస్మా అభేదదస్సనవసేన పఠమనయో వుత్తో, భేదదస్సనవసేన దుతియనయో. యో హి రుప్పనాదిసఙ్ఖాతో రాసట్ఠో అవయవపదేహి రూపాదిసద్దేహి చ ఖన్ధసద్దేన చ విసేసనవిసేసితబ్బభావేన భిన్దిత్వా వుత్తో, స్వాయం అత్థతో రాసిభావేన అపేక్ఖితో రుప్పనాదిఅత్థో ఏవాతి.

యథా అవయవపదేహి వుచ్చమానోపి సముదాయపదస్స అత్థో హోతి, ఏవం సముదాయపదేహి వుచ్చమానోపి అవయవపదస్స అత్థోతి ''రూపక్ఖన్ధో రూపఞ్చేవ రూపక్ఖన్ధో చ, రూపక్ఖన్ధో రూపన్తి? ఆమన్తా''తిఆదినా పదసోధనా కతాతి దస్సేన్తో ఆహ **''రూపాదిఅవయవపదేహి...పే.... పదసోధనవారో వుత్తో''**తి. తత్థ ఏకచ్చస్స అవయవపదస్స అఞ్ఞత్థ వుత్తియా అవయవపదత్థస్స సముదాయపదత్థతాయ సియా అనేకన్తికతా, సముదాయపదస్స పన తం నత్థీతి సముదాయపదత్థస్స అవయవపదత్థతాయ బ్యభిచారాభావో ''రూపక్ఖన్ధో రూపన్తి? ఆమన్తా''తి **పాళియా** పకాసితోతి వుత్తం **''రూపాది...పే.... దస్సేతు''**న్తి.

''రూపక్ఖన్ధో''తిఆదీసు ఖన్ధత్థస్స విసేసితబ్బత్తా వుత్తం **''పధానభూతస్స ఖన్ధపదస్సా''**తి. **వేదనాదిఉపపదత్థస్స చ సమ్భవతో** ''వేదనాక్ఖన్ధో''తిఆదీసు. **రూపావయవపదేన వుత్తస్సా**తి రూపసఙ్ఖాతేన అవయవపదేన విసేసనభావేన వుత్తస్స ఖన్ధత్థస్స రూపక్ఖన్ధభావో హోతి. తేన వుత్తం ''రూపక్ఖన్ధో రూపన్తి? ఆమన్తా''తి. **తత్థా**తి తస్మిం రూపక్ఖన్ధపదే. పధానభూతేన విసేసితబ్బత్తా ఖన్ధావయవపదేన వుత్తస్స రుప్పనట్ఠస్స కిం వేదనాక్ఖన్ధాదిభావో హోతీతి యోజనా. సమాసే

అవయవపదాభిధేయ్యభావే అప్పధానేన పదేన యో అత్థో విఞ్ఞాయతి, సో కస్మా పధానేన న విఞ్ఞాయతీతి అధిప్పాయో. **ఖన్ధావయవపదేన వుత్తో ధమ్మోతి** రాసట్ఠమాహ. తత్థ **కోచీతి** రుప్పనట్ఠో. **కేనచి సముదాయపదేనాతి** రూపక్ఖన్ధపదేన, న వేదనాక్ఖన్ధాదిపదేన. తేనాహ "**న సబ్బో సబ్బేనా**"తి. ఏస నయో వేదనాక్ఖన్ధాదీసు. రూపరూపక్ఖన్ధాదిఅవయవసముదాయపదసోధనముఖేన తత్థ చ చతుక్ఖన్ధవసేన పవత్తా పాళిగతి **పదసోధనమూలచక్కవారో. ఏవఞ్చ దస్సేన్తేనాతి** ఇమినా య్వాయం రూపాదిఅవయవపదేహి రూపక్ఖన్ధాదిసముదాయపదేహి చ దస్సితాకారో అత్థవిసేసో, తం పచ్చామసతి. **విసేసనభావో** భేదకతాయ సామఞ్ఞతో అవచ్ఛేదకత్తా, **విసేసితబ్బభావో** అభేదయోగేన భేదన్తరతో అవిచ్ఛిన్దితబ్బత్తా, **సమానాధికరణభావో** తేసం భేదాభేదానం ఏకవత్థుసన్నిస్సయత్తా.

తేనాతి యథావుత్తేన విసేసనవిసేసితబ్బభావేన. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం సమానాధికరణే. **తేనాతి** వా సమానాధికరణభావేన. **ఏత్థాతి** రూపక్ఖన్ధపదే. యథా నీలుప్పలపదే ఉప్పలవిసేసనభూతం నీలం విసిట్ఠమేవ హోతి, న యం కిఞ్చి, ఏవమిధాపి ఖన్ధవిసేసనభూతం రూపమ్పి విసిట్ఠమేవ సియాతి దస్సేన్తో "**కిం ఖన్ధతో...పే.... హోతీ**"తి ఆహ. తథా "రూపఞ్చ తం ఖన్ధో చా"తి సమానాధికరణభావేనేవ యం రూపం, సో ఖన్ధో. యో ఖన్ధో, తం రూపన్తి అయమ్పి ఆపన్నో ఏవాతి ఆహ "**సబ్బేవ... పే.... విసేసితబ్బా**"తి. విసేసనేన చ నామ నిద్ధారితరూపేన భవితబ్బం అవచ్ఛేదకత్తా, న అనిద్ధారితరూపేనాతి ఆహ "**కిం పన త**"న్తిఆది, తస్సేవ గహితత్తా న పియరూపసాతరూపస్సాతి అధిప్పాయో. న హి తం ఖన్ధవిసేసనభావేన గహితం, విస్సజ్జనం కతం తస్సేవాతి యోజనా. **న ఖన్ధతో అఞ్ఞం రూపం అత్థీతి** ఇదం రుప్పనట్ఠో రూపన్తి కత్వా వుత్తం, న హి సో ఖన్ధవినిముత్తో అత్థి. **తేనేవాతి** యథావుత్తరూపస్స ఖన్ధవినిముత్తస్స అభావేనేవ. "పియరూపం సాతరూపం, దస్సేన్తేనప్పక"న్తి చ ఆదీసు అతదత్థస్స రూపసద్దస్స లబ్భమానత్తా "తేన రూపసద్దేనా"తి విసేసేత్వా వుత్తం. **వుచ్చమానం** భూతుపాదాయమ్పి భేదం ధమ్మజాతం. **సుద్ధేనాతి** కేవలేన, రూపసద్దేన వినాపీతి అత్థో. తయిదం పకరణాదిఅవచ్ఛిన్నతం సన్ధాయ వుత్తం, సమానాధికరణతం వా. యో హి రూపసద్దేన సమానాధికరణో ఖన్ధసద్దో, తేన యథావుత్తరూపసద్దేన వియ తదత్థో వుచ్చతేవ. తేనాహ "**ఖన్ధా రూపక్ఖన్ధో**"తి. యదిపి యథావుత్తం రూపం ఖన్ధో ఏవ చ, ఖన్ధో పన న రూపమేవాతి ఆహ "**న చ సబ్బే...పే.... విసేసితబ్బా**"తి. **తేనేవాతి** అరూపసభావస్స ఖన్ధస్స అత్థిభావేనేవ. **తేతి** ఖన్ధా. **విభజితబ్బాతి** "ఖన్ధా రూపక్ఖన్ధో"తి పదం ఉద్ధరిత్వా "రూపక్ఖన్ధో ఖన్ధో చేవ రూపక్ఖన్ధో చ, అవసేసా ఖన్ధా న రూపక్ఖన్ధో"తిఆదినా విభాగేన దస్సేతబ్బా.

ఖన్ధానం రూపవిసేసన...పే.... సంసయో హోతీతి ఏత్థ కిం ఖన్ధతో అఞ్ఞాపి వేదనా అత్థి, యతో వినివత్తా వేదనా ఖన్ధవిసేసనం హోతి, సబ్బే చ ఖన్ధా కిం ఖన్ధవిసేసనభూతాయ వేదనాయ విసేసితబ్బాతి ఏవం యోజనా వేదితబ్బా. **కేచీతి** అనుభవనాదిప్పకారా. **కేనచి విసేసనేనాతి** వేదనాదినా విసేసనేన.

ఏత్థ చ రూపాదిపణ్ణత్తి ఖన్ధపణ్ణత్తి చ "రూపం ఖన్ధో, ఖన్ధా రూపక్ఖన్ధో"తిఆదినా విసుం సహ చ రుప్పనాదికే అత్థే పవత్తమానా కదాచి అవయవభూతే పవత్తతి, కదాచి సముదాయభూతే, తస్సా పన తథా పవత్తనాకారే నిద్ధారితే యస్మా రూపాదిక్ఖన్ధా పదతో అత్థతో చ విసోధితా నామ హోన్తి తబ్బిసయకఙ్ఖాపనోదనతో, తస్మా "రూపక్ఖన్ధో రూపఞ్చేవ రూపక్ఖన్ధో చ, రూపక్ఖన్ధో రూపన్తి? ఆమన్తా"తిఆదినయప్పవత్తేన పఠమవారేన రూపాదిఅవయవపదేహి అవయవత్థో వియ సముదాయత్థోపి వుచ్చతి, తథా సముదాయపదేహిపీతి అయమత్థో దస్సితో. "రూపం రూపక్ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనాక్ఖన్ధో"తిఆదినయప్పవత్తేన పన దుతియవారేన విసేసవాచీ వియ రూపాదిఅవయవపదేహి సామఞ్ఞభూతేనపి

తంతంవిసిట్ఠేన ఖన్ధావయవపదేన సో సో ఏవ సముదాయత్థో వుచ్చతి, న సబ్బోతి అయమత్థో దస్సితో. ఖన్ధవినిముత్తస్స యథాధిప్పేతస్స అభావా యదిపి ఖన్ధోయేవ రూపం, సో పన న సబ్బో రూపం, అథ ఖో తదేకదేసో, తథా వేదనాదయోపీతి అయమత్థో "రూపం ఖన్ధో, ఖన్ధా రూప"న్తిఆదినయప్పవత్తేన తతియవారేన దస్సితో. "రూపం ఖన్ధో, ఖన్ధా వేదనాక్ఖన్ధో"తిఆదినయప్పవత్తేన పన చతుత్థవారేన "రూపం ఖన్ధో"తి రూపస్స ఖన్ధభావే నిచ్ఛితే ఖన్ధో నామాయం న కేవలం రూపమేవ, అథ ఖో వేదనాది చాతి వేదనాదీనమ్పి ఖన్ధభావప్పకాసనే న సబ్బే ఖన్ధా వేదనాదివిసేసవన్తో, కేచిదేవ పన తేన తేన విసేసేన తథా వుచ్చన్తీతి అయమత్థో దస్సితో. ఏవం దస్సేన్తీ చేసా పాళి ఖన్ధానం యథావుత్తపణ్ణత్తిసోధనముఖేన సరూపావధారణాయ సంవత్తతి, తఞ్చ తేసం యావదేవ ఉప్పాదాదినిచ్ఛయత్థన్తి దస్సేన్తో "**ఏవం యేసం...పే.... వేదితబ్బో**"తి ఆహ.

ఏకదేసేపి సముదాయవోహారో దిస్సతి యథా పటో దడ్ఢో, సముద్దో దిట్ఠోతి ఆహ "**చక్ఖావయవభావతో చక్ఖూనీతి యమకాని వుత్తానీ**"తి. **బన్ధిత్వాతి** యమకభావేన బన్ధిత్వా, యమకమూలభావేనేవ వా. మూలభావేన గహణం సమ్బన్ధభావో, తంసమ్బన్ధతా చ మూలపదాదీనం నాభిఆదిసదిసతా దట్ఠబ్బా. అపుబ్బస్స వత్తబ్బస్స అభావతో నయిధ దేసనా మణ్డలభావేనేవ సమ్బుజ్ఝతీతి ఆహ "**న మణ్డలభావేన సమ్బుజ్ఝనతో**"తి. యదిపి రూపక్ఖన్ధమూలకే అపుబ్బం నత్థి, వేదనాక్ఖన్ధాదిమూలకేసు పన సఞ్ఞాదిముఖేన దేసనప్పవత్తియం అపుబ్బవసేనేవ గతో సియా మణ్డలభావేన సమ్బన్ధో, న తథా పాఠో పవత్తోతి ఆహ "**వేదనాక్ఖన్ధ...పే.... సమ్బన్ధేనా**"తి. పచ్ఛిమస్స పురిమేన అసమ్బుజ్ఝనమేవ హి హేట్ఠిమసోధనం. **సుద్ధక్ఖన్ధలాభమత్తమేవ గహేత్వాతి** "ఖన్ధా రూప"న్తి ఏత్థ ఖన్ధాతి ఖన్ధసద్దేన లబ్భమానం రూపాదీహి అసమ్మిస్సం ఖన్ధట్ఠమత్తమేవ ఉద్దేసవసేన గహేత్వా. యదిపి ఉద్దేసే ఖన్ధవిసేసనం రూపాది "ఖన్ధా రూప"న్తి సుద్ధరూపాదిమత్తమేవ గహితం, తథాపి విసేసరహితస్స సామఞ్ఞస్స అభావతో తత్థ **సుద్ధరూపాదిమత్తతాయ అట్ఠత్వా. ఖన్ధవిసేసనభావసఙ్ఖాతన్తి** యథాధిగతం ఖన్ధానం విసేసనభావేన కథితం రుప్పనాదికం విసేసనత్థం దస్సేతుం. కేవలమేవ తం అగ్గహేత్వా ఖన్ధసద్దేన సహ యోజేత్వా...పే.... విభత్తత్తా సుద్ధక్ఖన్ధవారోతి వుత్తోతి యోజనా.

ఉద్దేసవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧. పణ్ణత్తివారో

నిద్దేసవారవణ్ణనా

౨౬. ఏవం వుత్తన్తి ఏవం ద్వారాలమ్బనేహి సద్ధిం ద్వారప్పవత్తధమ్మవిభాగవసేన వుత్తం. పియసభావం పియజాతికం "కథం రూపేన ఖో, ఆవుసో"తిఆదీసు వియ పియసభావట్ఠేన రూపం, న రుప్పనట్ఠేనాతి వుత్తం "**పియరూపం...పే.... రూపం న రూపక్ఖన్ధో**"తి. రుప్పనట్ఠేన రూపక్ఖన్ధపరియాపన్నమ్పి చక్ఖాది పియసభావమత్తవచనిచ్ఛావసేన పియరూపమేవ అనుప్పవిసతి, న రూపక్ఖన్ధన్తి ఆహ "**పియసభావ...పే.... న రూపక్ఖన్ధోతి వుత్త**"న్తి. "యో పన యత్థ విసేసో"తి వుత్తో విసేససద్దో నానువత్తతీతి అధిప్పాయేనాహ "**వచనసేసో**"తి. న హి అధికారతో లబ్భమానస్స అజ్ఝాహరణకిచ్చం అత్థి. దిట్ఠిసఞ్ఞాతి వా పదుద్ధారోయం వేదితబ్బో. విసేసతా పనస్సా "విసేసం వణ్ణయిస్సామా"తి పటిఞ్ఞాయ ఏవ పాకటా. "అవసేసా సఙ్ఖారా"తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. సంయోజనవసేన జానాతి అభినివిసతీతి సఞ్ఞా దిట్ఠీతి ఆహ "**దిట్ఠి ఏవ సఞ్ఞా**"తి. **దిట్ఠి చాతి**

చ-సద్దేన అవసిట్ఠం పపఞ్చం సఙ్గణ్హాతి. తథా హి "పపఞ్చసఞ్ఞాసఙ్ఖా"తి ఏత్థ **పపఞ్చసూదనియం** (మ॰ ని॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౦౧) వుత్తం "సఞ్ఞానామేన వా పపఞ్చా ఏవ వుత్తా"తి.

౨౮. "ఖన్ధా వేదనాక్ఖన్ధో"తి ఏతస్మిం అనులోమే యథా సరూపదస్సనేన విస్సజ్జనం లబ్భతి, న ఏవం "న ఖన్ధా న వేదనాక్ఖన్ధో"తి పటిలోమే, ఇధ పన పటివచనేన విస్సజ్జనన్తి తదత్థం వివరన్తో **"ఖన్ధసద్దప్పవత్తియా చ అభావే వేదనాక్ఖన్ధసద్దప్పవత్తియా చ అభావో"**తి ఆహ. తేన సత్తాపటిసేధే అయం న-కారోతి దస్సేతి. సద్దగ్గహణఞ్చేత్థ సద్దనిబన్ధనత్తా పఞ్ఞత్తియా సద్దసభాగతం వా సన్ధాయ కతం. పణ్ణత్తిసోధనఞ్హేతం. తేనాహ **"పణ్ణత్తిసోధనమత్తమేవ కరోతీ"**తి. తేన నిద్ధారేతబ్బస్స ధమ్మన్తరస్స అభావం దస్సేతి. యతో వుత్తం **"న అఞ్ఞధమ్మసబ్భావో ఏవేత్థ పమాణ"**న్తి. **ఏవఞ్చ కత్వా**తిఆదినా యథావుత్తమత్థం పాఠన్తరేన సమత్థేతి. కామం కత్థచి సతిపి ఖన్ధే నత్థి వేదనాక్ఖన్ధో, అఖన్ధత్తసభావా పన నత్థి వేదనాతి "న ఖన్ధా న వేదనాక్ఖన్ధోతి? ఆమన్తా"తి వుత్తన్తి ఏవం వా ఏతం దట్ఠబ్బం. తేనాహ **అట్ఠకథాయం** "పఞ్ఞత్తినిబ్బానసఙ్ఖాతా"తిఆది.

౩౯. "రూపతో అఞ్ఞో"తి ఏత్థ భూతుపాదాయ ధమ్మో వియ పియసభావోపి రూపసద్దాభిధేయ్యతాసామఞ్ఞేన గహితోతి ఆహ **"లోకుత్తరా వేదనాదయో దట్ఠబ్బా"**తి. **అప్పవత్తిమత్తమేవాతి** ఖన్ధసద్దప్పవత్తియా అభావే రూపసద్దప్పవత్తియా చ అభావోతి పణ్ణత్తిసోధనమత్తంయేవ సన్ధాయ వదతి, తథా చాహ **"ఏవఞ్చ కత్వా"**తిఆది. తేనేతం దస్సేతి – యథా చక్ఖుతో అఞ్ఞస్స సబ్బస్సపి సభావధమ్మస్స ఆయతనగ్గహణేన గహితత్తా తదుభయవినిముత్తం కిఞ్చి నత్థీతి కేవలం పఞ్ఞత్తిసోధనత్థం తమేవ అభావం దస్సేతుం "చక్ఖుఞ్చ ఆయతనే చ ఠపేత్వా అవసేసా న చేవ చక్ఖు న చ ఆయతన"న్తి వుత్తం, ఏవమిధాపి తదత్థమేవ ఉభయవినిముత్తస్స అభావం దస్సేతుం "రూపఞ్చ ఖన్ధే చ ఠపేత్వా అవసేసా న చేవ రూపం న చ ఖన్ధా"తి వుత్తన్తి. విసమోపఞ్ఞాసో. "చక్ఖుఞ్చ ఆయతనే చ ఠపేత్వా"తి ఏత్థ హి అవసేసగ్గహణేన గయ్హమానం కిఞ్చి నత్థీతి సక్కా వత్తుం ఆయతనవినిముత్తస్స సభావధమ్మస్స అభావా. తేనాహ **"యది సియా"**తి. "రూపఞ్చ ఖన్ధే చ ఠపేత్వా"తి ఏత్థ పన న తథా సక్కా వత్తుం ఖన్ధవినిముత్తస్స సభావధమ్మస్స అత్థిభావతో. యది పన తాదిసం ఖన్ధగతం ధమ్మజాతం నత్థీతి ఏవమిదం వుత్తం సియా, ఏవం సతి యుత్తమేతం సియా. తథా హి **"అట్ఠకథాయం పనా"**తిఆదినా పఞ్ఞత్తిగ్గహణమేవ ఉద్ధరీయతి. తణ్హావత్థు చ న సియా అవసేసగ్గహణేన గయ్హమానన్తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధో. ఖన్ధో చ సియాతి యోజనా.

నిద్దేసవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పవత్తివారవణ్ణనా

౫౦-౨౦౫. మిస్సకకాలభేదేసు యమకేసు పదానం భిన్నకాలత్తా సియా అత్థవిసేసోతి ఆహ **"అమిస్సకకాలభేదేసు వారేసు అత్థవిసేసాభావతో"**తి. ఇదాని తమేవత్థం **"పురిమస్స హీ"**తిఆదినా వివరతి. **తేనాతి** అత్థవిసేసాభావేన. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం పవత్తివారపాఠే, ఏతిస్సం వా పవత్తివారవణ్ణనాయం. **ఛ ఏవ వుత్తా,** న నవాతి అధిప్పాయో. తేనాహ **"అతీతేనా"**తిఆది. **ఏతే పన తయోతి** అత్తనా విసుం అనన్తరం దస్సితే సన్ధాయాహ. **యథాదస్సితాతి** అట్ఠకథాయం నిద్ధారేత్వా దస్సితబ్బాకారా పచ్చుప్పన్నేనాతీతాదయో యే పాళియం ఉజుకమేవ ఆగతా. **"న విసుం విజ్జన్తీ"**తి వుత్తమేవత్థం **"తత్థ తత్థ హీ"**తిఆదినా పాకటతరం కరోతి. తత్థ **పటిలోమపుచ్ఛాహీతి** "యస్స వా పన వేదనాక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జిత్థ,

తస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతీ”తి ఏవమాదికాహి పఠమపదే వుత్తస్స పటిలోమవసేన పవత్తాహి. **తేనేవాతి** నయతో యోజేతుం సక్కుణేయ్యత్తా ఏవ. **మిస్సకకాలభేదేసు చాతి** న కేవలం అమిస్సకకాలభేదేసుయేవ, అథ ఖో మిస్సకకాలభేదేసు చాతి అత్థో. న యోజనాసుకరతాయ ఏవ పురిమే అయోజనా, అథ ఖో సుఖగ్గహణత్థమ్పీతి దస్సేన్తో ఆహ **“అమిస్సక...పే.... వుత్తానీ”**తి.

యేన కారణేనాతి యేన ఏకపదద్వయసఙ్గహితానం ఖన్ధానం ఉప్పాదస్స నిరోధస్స లాభసఙ్ఖాతేన కారణేన. యథాక్కమం పురేపఞ్హో పచ్ఛాపఞ్హోతి చ నామం వుత్తం. చ-సద్దేన పురేపచ్ఛాపఞ్హోతి చ నామం వుత్తన్తి నిద్ధారేత్వా యోజేతబ్బం. తత్థ పన “ఏకపదద్వయసఙ్గహితాన”న్తి ఇదం ఏకజ్ఝం కత్వా గహేతబ్బం. తమేవత్థమ్పి వివరతి **“యస్స హీ”**తిఆదినా. తత్థ **యస్సాతి** యస్స పఞ్హస్స. “పఞ్హో”తి చేత్థ పుచ్ఛనవసేన పవత్తం వచనం వేదితబ్బం. తేనేవాహ **“పరిపూరేత్వా విస్సజ్జేతబ్బత్థసఙ్గణ్హనతో”**తి. తం సరూపదస్సనేన విస్సజ్జనం తంవిస్సజ్జనం, తం వా యథావుత్తం విస్సజ్జనం ఏతస్సాతి తంవిస్సజ్జనో, తస్స **తంవిస్సజ్జనస్స. పురిమకోట్ఠాసేనాతి** పురిమేన ఉద్దేసపదేన. తేన హి విస్సజ్జనపదస్స సమానత్థతా ఇధ సదిసత్థతా. **ఏకేన పదేనాతి** ఏకేన పధానాప్పధానేన యమకపదేన, న పఠమపదేనేవాతి అత్థో. **ఉప్పాదనిరోధలాభసామఞ్ఞమత్తేనాతి** ఉప్పాదస్స వా నిరోధస్స వా లబ్భమానతాయ సమానతామత్తేన. **సన్నిట్ఠానపద...పే.... యుత్తన్తి** ఇదం అట్ఠకథాయం “యత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జతీ”తిఆదినా పురేపఞ్హస్స దస్సితత్తా వుత్తం. యదిపి తత్థ “ఉప్పజ్జతీ”తి విస్సజ్జితత్తా వేదనాక్ఖన్ధస్స ఉప్పాదో లబ్భతీతి వుత్తం, యో పన సన్నిట్ఠానపదసఙ్గహితో రూపక్ఖన్ధస్స అనుప్పాదో పాళియం అనుఞ్ఞాతరూపేన ఠితో, తస్స వసేన పురేపఞ్హో యుత్తోతి అధిప్పాయో. ఏవఞ్హి పురిమకోట్ఠాసేన సదిసత్థతా హోతి.

“యస్స రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థ, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థా”తి ఏత్థ రూపక్ఖన్ధస్స అనుప్పన్నపుబ్బతాపటిక్ఖేపముఖేన ఇతరస్స పటిక్ఖిపీయతీతి రూపక్ఖన్ధస్సేవ యథావుత్తపటిక్ఖేపో పధానభావేన వుత్తో. ఏసేవ నయో అఞ్ఞేసుపి ఏదిసేసు ఠానేసూతి ఆహ **“సన్నిట్ఠానత్థస్సేవ పటిక్ఖిపనం పటిక్ఖేపో”**తి . “యస్స రూపక్ఖన్ధో ఉప్పజ్జతి, తస్స వేదనాక్ఖన్ధో నిరుజ్ఝతీ”తి ఏత్థ పన రూపక్ఖన్ధస్స ఉప్పాదలక్ఖణం కత్వా వేదనాక్ఖన్ధస్స నిరోధో పుచ్ఛీయతీతి సో ఏవ “నో”తి పటిసేధీయతి. ఏస నయో అఞ్ఞేసుపి ఏదిసేసు ఠానేసూతి వుత్తం **“సంసయత్థనివారణం పటిసేధో”**తి. “న-కారవిరహిత”న్తి ఏతేన పటిసేధస్స పటిసేధితమాహ. యది ఏవం పాళిగతిపటిసేధవిస్సజ్జనానం కో విసేసోతి ఆహ **“తత్థ ఉప్పత్తీ”**తిఆది.

తదేకదేసపక్ఖేపవసేనాతి తేసం చతున్నం పఞ్హానం పఞ్చన్నఞ్చ విస్సజ్జనానం ఏకదేసస్స పక్ఖిపనవసేన. తేనాహ **అట్ఠకథాయం** “పఠమే ఠానే పరిపుణ్ణపఞ్హస్స పురిమకోట్ఠాసే సరూపదస్సనేనా”తిఆది. యో పనేత్థ పఞ్హేసు విస్సజ్జనేసు చ సత్తవీసతియా ఠానేసు పక్ఖేపం లభతి, తం దస్సేతుం **“పరిపుణ్ణపఞ్హో ఏవా”**తిఆది వుత్తం. **పాళివవత్థానదస్సనాదితోతి** ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన పుచ్ఛావిభఙ్గో విస్సజ్జనాఠానాని ఏకస్మిం పఞ్హే యోజనానయోతి ఇమేసం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

సుద్ధావాసానన్తిఆది పాళియా పదం ఉద్ధరిత్వా అత్థదస్సనత్థం ఆరద్ధం. “యస్స యత్థ రూపక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థ, తస్స తత్థ వేదనాక్ఖన్ధో నుప్పజ్జిత్థా”తి ఇమస్స విస్సజ్జనం హోతి “సుద్ధావాసానం తేసం తత్థా”తి. తత్థ **ఏకభూమియం దుతియా ఉపపత్తి నత్థీ**తి ఏకిస్సా భూమియా ఏకస్స అరియపుగ్గలస్స దుతియవారం పటిసన్ధిగ్గహణం నత్థీతి అత్థో. తతియవారాదీసు వత్తబ్బమేవ నత్థి. స్వాయమత్థో యథా ఞాపితో హోతి, తం దస్సేతుం **“పటిసన్ధితో పభుతి హి...పే.... పవత్తా”**తి వుత్తం. తేన

అద్ధాపచ్చుప్పన్నవసేనాయం దేసనా పవత్తాతి దస్సేతి. ఆదాననిక్ఖేపపరిచ్ఛిన్నం కమ్మజసన్తానం ఏకత్తేన గహేత్వా తస్స వసేన ఉప్పాదనిరోధేసు వుచ్చమానేసు అకమ్మజేసు కుసలాదీసు కథన్తి చోదనాయం తేపి ఇధ తంనిస్సితా ఏవ కతాతి దస్సేన్తో ఆహ **''తస్మిఞ్హి...పే.... దస్సితా''**తి. **తేనేవా**తి కమ్మజసన్తానేనేవ. **తస్మా**తి ఏకకమ్మనిబ్బత్తస్స విపాకసన్తానస్స ఏకత్తేన గహితత్తా. **తస్సా**తి కమ్మజసన్తానస్స. పఞ్చసు సుద్ధావాసేసు యథా పచ్చేకం "ఏకిస్సా భూమియా దుతియా ఉపపత్తి నత్థీ"తి యథావుత్తపాళియా విఞ్ఞాయతి, ఏవం "సుద్ధావాసాన"న్తి అవిసేసవచనతో సకలేపి సుద్ధావాసే సా నత్థీతి తాయ కస్మా న విఞ్ఞాయతీతి చోదనం సముట్ఠాపేత్వా సయమేవ పరిహరితుం **''కస్మా పనా''**తిఆదిమాహ. తత్థ సుద్ధావాసేసు హేట్ఠాభూమికస్స అసతి ఇన్ద్రియపరిపాకే ఉపరిభూమిసముప్పత్తి న సక్కా పటిసేధేతుం ఉద్ధంసోతవచనతో. ఉద్ధమస్స తణ్హాసోతం వట్టసోతఞ్చాతి హి ఉద్ధంసోతో. తేనాహ **''ఉద్ధంసోతపాళిసబ్భావా''**తి. **సంసన్దేతబ్బా**తి యథా న విరుజ్ఝన్తి, ఏవం నేతబ్బా. తథా చేవ సంవణ్ణితం.

ఏతేన సన్నిట్ఠానేనాతి అజ్ఝత్తోకాసభావిరూపుప్పాదసన్నిస్సయేన నిచ్ఛయేన. **విసేసితా** తథాభావిరూపభావినో. **అసఞ్ఞసత్తాపీ**తి న కేవలం పఞ్చవోకారా ఏవ, అథ ఖో అసఞ్ఞసత్తాపి. **తే ఏవ** అసఞ్ఞసత్తే ఏవ గహేత్వా పురిమకోట్ఠాసేతి అధిప్పాయో. **తేన యే సన్నిట్ఠానేన వజ్జితా**తి తేన యథావుత్తసన్నిట్ఠానేన యే విరహితా, తే తథా న వత్తబ్బాతి అత్థో. ఇదాని **''తే తతో''**తిఆదినా దస్సేతి. **తతో**తి అసఞ్ఞాభవతో. **పచ్ఛిమభవికాన**న్తి ఏత్థ పచ్ఛిమభవం సరూపతో దస్సేతుం **''కిం పఞ్చవోకారాదీ''**తిఆది వుత్తం. అపచ్ఛిమభవికానమ్పి అరూపానం అరూపభవే యథా రూపక్ఖన్ధో నుప్పాది, ఏవం తత్థ పచ్ఛిమభవికానం వేదనాక్ఖన్ధోపీతి ఆహ **''ఏతేన సన్నిట్ఠానేన సఙ్గహితత్తా''**తి. తేనాహ **''తేసం...పే.... ఆహ''**తి. తత్థ **తేస**న్తి పచ్ఛిమభవికానం. **తత్థా**తి అరూపభవే. **ఇతరానుప్పత్తిభావఞ్చా**తి ఇతరస్స వేదనాక్ఖన్ధస్స అనుప్పజ్జనసబ్భావమ్పి. సప్పటిసన్ధికానమ్పి సుద్ధావాసానం ఖన్ధభేదస్స పరినిబ్బానపరియాయో ఓళారికదోసప్పహానతో కిలేసూపసమసామఞ్ఞేన వుత్తోతి వేదితబ్బం.

సబ్బేసఞ్హి తేసన్తి తంతంభూమియం ఠితానం సబ్బేసం సుద్ధావాసానం. **యథా పనా**తిఆదినా వుత్తమేవత్థం పాకటతరం కరోతి. **అనన్తా లోకధాతుయో**తి ఇదం ఓకాసస్స పరిచ్ఛేదాభావంయేవ దస్సేతుం వుత్తం. పుగ్గలవసేన సమానాధారతాయ సమానకాలత్తేన అసమ్భవన్తో ఓకాసవసేన పన సమ్భవన్తో సంకిణ్ణా వియ హోన్తీతి ఆహ **''సంకిణ్ణతా హోతీ''**తి.

పవత్తివారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. పరిఞ్ఞావారవణ్ణనా

౨౦౬-౨౦౮. తస్సాపీతి పుగ్గలోకాసవారస్సపి. **ఓకాసే పుగ్గలస్సేవా**తి యథాగహితే ఓకాసే యో పుగ్గలో, తస్సేవ ఓకాసవిసిట్ఠపుగ్గలస్సేవాతి అత్థో. యథా పన పుగ్గలవారే లబ్భమానే పుగ్గలోకాసవారోపి లబ్భతి, ఏవం ఓకాసవారోపి లబ్భేయ్యాతి చోదనం సన్ధాయాహ **''ఓకాసవారోపి చా''**తి. **తస్మా**తి యస్మా వుచ్చమానోపి ఓకాసో పుగ్గలస్స విసేసభావేనేవ వుచ్చేయ్య, న విసుం, తస్మా.

అఞ్ఞథాతి పవత్తివారే వియ ఆదాననిక్ఖేపపరిచ్ఛిన్నం కమ్మజసన్తానం ఏకత్తేన గహేత్వా తస్స ఉప్పాదనిరోధవసేన పరిఞ్ఞావచనే. "యో రూపక్ఖన్ధం పరిజానాతీ"తి సన్నిట్ఠానపదసఙ్గహితత్థాభావదస్సనముఖేన ఇతరస్సపి అభావం దస్సేతుం

‘‘**రుపక్ఖన్ధపరిజాననస్స అభావా**’’తి వుత్తం. ‘‘ఆమన్తా’’తి చ కతం, తస్మా పవత్తే చిత్తక్ఖణవసేనేవేత్థ తయో అద్ధో లబ్భన్తీతి అత్థో. ‘‘అగ్గమగ్గసమఙ్గిఞ్చ అరహన్తఞ్చా’’తి ద్విన్నం పదానం ‘‘రూపక్ఖన్ధఞ్చ న పరిజానన్తి వేదనాక్ఖన్ధఞ్చ న పరిజానిత్థా’’తి ద్వీహి పదేహి యథాక్కమం సమ్బన్ధో. ‘‘ఠపేత్వా అవసేసా పుగ్గలా’’తి పన పచ్చేకం యోజేతబ్బం. **అగ్గమగ్గ...పే॰... నత్థీతి** ఇమినా అరహత్తమగ్గఞాణస్సేవ పరిఞ్ఞామత్థకప్పత్తియా పరిఞ్ఞాకిచ్చం సాతిసయం, తదభావా న ఇతరేసన్తి దస్సేతి. యతో తస్సేవ వజిరూపమతా వుత్తా, సేసానఞ్చ విజ్జుపమతా. **తేనాతి** తేన యథావుత్తేన వచనేన. **తదవసేససబ్బపుగ్గలేతి** తతో అగ్గమగ్గసమఙ్గితో అవసేససబ్బపుగ్గలే. ఇమం పన యథావుత్తదోసం పరిహరన్తా ‘‘పుథుజ్జనాదయో సన్ధాయా’’తి వదన్తి.

పరిఞ్ఞావారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఖన్ధయమకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. ఆయతనయమకం

౧. పణ్ణత్తివారో

ఉద్దేసవారవణ్ణనా

౧-౯. వుత్తనయేనాతి ‘‘అవయవపదేహి వుత్తో ఏకదేసో సకలో వా సముదాయపదానం అత్థో, సముదాయపదేహి పన వుత్తో ఏకన్తేన అవయవపదానం అత్థో’’తిఆదినా వుత్తేన నయేన. ఏతేన యథావుత్తఅత్థవణ్ణనానయదస్సనతాయ సబ్బపణ్ణత్తివారాదీసు యథారహం అత్థో నేతబ్బోతి దస్సేతి.

ఉద్దేసవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిద్దేసవారవణ్ణనా

౧౦-౧౭. వాయనం సవిసయం బ్యాపేత్వా పవత్తనం, తయిదం యథా గన్ధాయతనే లబ్భతి, ఏవం సీలాదీసుపీతి పాళియం ‘‘సీలగన్ధో’’తిఆది వుత్తం ‘‘సీలాదియేవ గన్ధో’’తి కత్వా. తేనాహ అట్ఠకథాయం ‘‘సీలగన్ధో...పే॰... నామానీ’’తి. యస్మా పన సవిసయబ్యాపనం తత్థ పసటభావో పాకటభావో వా హోతి, తస్మా ‘‘పసారణట్ఠేన పాకటభావట్ఠేన వా’’తి వుత్తం. అత్తనో వత్థుస్స సూచనం వా **వాయనం**. ‘‘దేవకాయా సమాగతా (దీ॰ ని॰ ౨.౩౩౨; సం॰ ని॰ ౧.౩౭), పణ్ణత్తిధమ్మా’’తిఆదీసు (ధ॰ స॰ దుకమాతికా ౧౦౮) సమూహపఞ్ఞత్తీసుపి కాయధమ్మసద్దా ఆగతాతి ‘‘**ససభావ**’’న్తి విసేసేతి. **కాయవచనేన...పే॰... నత్థీతి** ఇదం ‘‘న ధమ్మో నాయతన’’న్తి ఏత్థ ధమ్మసద్దస్స వినివత్తవిసేససబ్బసభావధమ్మవాచకతం సన్ధాయ వుత్తం, న ధమ్మాయతనసఙ్ఖాతధమ్మవిసేసవాచకతన్తి దట్ఠబ్బం.

నిద్దేసవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పవత్తివారవణ్ణనా

౧౮-౨౧. **ఏతస్మిన్తి** పవత్తివారే. **పుచ్ఛామత్తలాభేనాతి** మోఘపుచ్ఛాభావమాహ. **ఏకేకన్తి** "యస్స చక్ఖాయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స సద్దాయతనం ఉప్పజ్జతీ"తిఆదికం ఏకేకం. **పఞ్చాతి** "యస్స సద్దాయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స గన్ధాయతనం ఉప్పజ్జతీ"తిఆదీని పఞ్చ. పుచ్ఛామత్తలాభేన సఙ్గహం అనుజానన్తో "**విస్సజ్జనవసేన హాపేతబ్బానీ**"తి ఆహ. "**వక్ఖతి హీ**"తిఆదినా యథావుత్తమత్థం అట్ఠకథాయ సమత్థేతి.

సదిసవిస్సజ్జనన్తి సామఞ్ఞవచనం విసేసనివిట్ఠమేవ హోతీతి తం విసేసం దస్సేన్తో "పుగ్గలవారమేవ సన్ధాయ వుత్త"న్తి వత్వా తస్సా పన సదిసవిస్సజ్జనతాయ అబ్యాపితత్తా యత్థ సదిసం, తత్థాపి విస్సజ్జితన్తి దస్సేన్తో "**ఓకాసవారే పన...పే.... విస్సజ్జిత**"న్తి ఆహ. తత్థ **తన్తి** దుతియం. **పుగ్గలవారేపీతి** యత్థ సదిసం విస్సజ్జనం, తత్థ పుగ్గలవారేపి విస్సజ్జితం, పగేవ ఓకాసవారేతి అధిప్పాయో. **విరత్తకామకమ్మనిబ్బత్తస్సాతి** భావనాబలేన విరత్తో కామో ఏతేనాతి విరత్తకామం, రూపావచరకమ్మం, తతో నిబ్బత్తస్స. పటిసన్ధి ఏవ బీజం **పటిసన్ధిబీజం,** తస్స. "**ఏవంసభావత్తా**"తి ఏతేన ఏకన్తతో కామతణ్హానిదానకమ్మహేతుకాని ఘానాదీనీతి దస్సేతి. **గన్ధాదయో చ న సన్తీతి** సబ్బేన సబ్బం తేసమ్పి అభావం సన్ధాయ వదతి. తత్థ యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ.

"**సచ్చ**"న్తి యథావుత్తవసేన గహేతబ్బం చోదకేన వుత్తమత్థం సమ్పటిచ్ఛిత్వా పున యేనాధిప్పాయేన తాని యమకాని సదిసవిస్సజ్జనాని, తం దస్సేతుం "**యథా పనా**"తిఆది వుత్తం. తత్రాయం సఙ్ఖేపత్థో – తత్థ చక్ఖాయతనమూలకేసు ఘానాయతనయమకేన "సచక్ఖుకానం అఘానకానం ఉపపజ్జన్తాన"న్తిఆదినా నయేన జివ్హాకాయాయతనయమకాని యథా సదిసవిస్సజ్జనాని, తథా ఇధ ఘానాయతనమూలకేసు ఘానాయతనయమకేన తాని జివ్హాకాయాయతనయమకాని "యస్స ఘానాయతనం ఉప్పజ్జతి, తస్స జివ్హాయతనం ఉప్పజ్జతీతి? ఆమన్తా"తిఆదినా నయేన సదిసవిస్సజ్జనానీతి. ఏవమేత్థ ఉభయేసం విసుం అఞ్ఞమఞ్ఞం సదిసవిస్సజ్జనతాయ ఇదం వుత్తం, న ఏకజ్ఝం అఞ్ఞమఞ్ఞం సదిసవిస్సజ్జనతాయ. తేనాహ "**తస్మా తత్థ తత్థేవ సదిసవిస్సజ్జనతా పాళిఅనారుళ్హతాయ కారణ**"న్తి. ఏవఞ్చ సతి చక్ఖాయతనమూలగ్గహణం కిమత్థియన్తి ఆహ "**నిదస్సనభావేనా**"తిఆది. తత్థ **నిదస్సనభావేనాతి** నిదస్సనభూతానం అఞ్ఞమఞ్ఞసదిసవిస్సజ్జనతాసఙ్ఖాతేన నిదస్సనభావేనేవ, న పన తేసం నిదస్సితబ్బేహి సబ్బథా సదిసవిస్సజ్జనతాయాతి అధిప్పాయో. "**యేభుయ్యతాయా**"తి వుత్తం యేభుయ్యతం దస్సేతుం "**తేసు హీ**"తిఆది వుత్తం.

ఏవన్తి ఇమినా "ఆమన్తా"తి పటివచనవిస్సజ్జనేన యథావుత్తవచనస్సేవ విస్సజ్జనభావానుజాననం కత్తబ్బన్తి ఇమమత్థం ఆకడ్ఢతి. **సాతి** దుతియపుచ్ఛా. **ఘానాయతనయమకేనాతి** చక్ఖాయతనమూలకేసు ఘానాయతనయమకేనేవ. **తంసేసానీతి** తేన ఘానాయతనమూలకకాయాయతనయమకేన సద్ధిం సేసాని. **సదిసవిస్సజ్జనత్తా అనారుళ్హానీతి** ఏత్థ "**అనారుళ్హానీ**"తి ఏత్తకమేవ **తథా**-సద్దేన అనుకడ్ఢీయతి, న "సదిసవిస్సజ్జనత్తా"తి దస్సేన్తో "**తథాతి...పే.... సమఞ్ఞేనా**"తి వత్వా ఇదాని "**కారణసామఞ్ఞేనా**"తి వుత్తస్స సదిసవిస్సజ్జనత్తస్స తత్థ అభావం దస్సేతుం "**ఘానజివ్హాకాయాయతనానం పనా**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **అగబ్భసేయ్యకేసు పవత్తమానానన్తి** ఏత్థాపి "**సహచారితాయా**"తి పదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం, తథా "**గబ్భసేయ్యకేసు చ పవత్తమానాన**"న్తి. **ఇతరాని** ఘానాయతనమూలకాని జివ్హాకాయాయతనయమకాని **ద్వే** న విస్సజ్జీయన్తి, ఘానాయతనమూలకేసు చ యమకేసు విస్సజ్జితేసు **ఇతరద్వయమూలకాని** జివ్హాకాయాయతనమూలకాని న విస్సజ్జీయన్తి అవిసేసత్తా అప్పవిసేసత్తా చాతి యోజేతబ్బం. తత్థ కాయాయతనయమకే దుతియపుచ్ఛావసేన అప్పవిసేసో, ఇతరవసేన అవిసేసో వేదితబ్బో. **రూపాయతనమనాయతనేహి సద్ధిన్తి** ఇదం

రూపాయతనమూలకమనాయతనవసేన వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**రూపాయతన...పే.... అధిప్పాయో**’’తి. తేనేవాహ ‘‘**రూపాయతనమూలకేసు హి**’’తిఆది. **యమకానన్తి** రూపాయతనమూలకగన్ధరసఫోట్ఠబ్బాయతనయమకానం. **దుతియపుచ్ఛానన్తి** యథావుత్తయమకానంయేవ దుతియపుచ్ఛానం. **వుత్తనయేనాతి** ‘‘సరూపకానం అచిత్తకాన’’న్తిఆదినా వుత్తేన నయేన. **ఆదిపుచ్ఛానన్తి** తేసంయేవ యమకానం పఠమపుచ్ఛానం.

హేట్ఠిమేహీతి ఇదం అవిసేసవచనమ్పి యేసు సదిసవిస్సజ్జనతా సమ్భవతి, తదపేక్ఖన్తి ఆహ ‘‘**గన్ధరస...పే.... అత్థో**’’తి. ఉద్దిట్ఠధమ్మేసు ఉద్దేసానురూపం లబ్భమానవిసేసకథనం విస్సజ్జనం, యో తత్థ న సబ్బేన సబ్బం ఉద్దేసానురూపగుణేన ఉపలబ్భతి, తస్స అకథనమ్పి అత్థతో విస్సజ్జనమేవ నామ హోతీతి ఆహ ‘‘**అవిస్సజ్జనేనేవ అలబ్భమానతాదస్సనేన విస్సజ్జితాని నామ హోన్తీ**’’తి.

చక్ఖువికలసోతవికలా వియ చక్ఖుసోతవికలోపి లబ్భతీతి సో పన అట్ఠకథాయం పి-సద్దేన సఙ్గహితోతి దస్సేన్తో ‘‘**జచ్చన్ధమ్పి...పే.... వేదితబ్బో**’’తి ఆహ. పరిపుణ్ణాయతనమేవ ఓపపాతికం సన్ధాయ వుత్తన్తి ఏత్థ అట్ఠానప్పయుత్తో **ఏవ**-సద్దోతి తస్స ఠానం దస్సేన్తో ‘‘**వుత్తమేవాతి అత్థో**’’తి వత్వా తేన పరిపుణ్ణాయతనస్స తత్థ అనియతత్తా అపరిపుణ్ణాయతనస్సపి సఙ్గహో సిద్ధోతి దస్సేన్తో ‘‘**తేన జచ్చన్ధబధిరమ్పి సన్ధాయ వుత్తతా న నివారితా హోతీ**’’తి ఆహ.

౨౨-౨౩౪. తస్మిం పుగ్గలస్స అనామట్ఠత్తాతి కస్మా వుత్తం, యావతా ‘‘రూపీబ్రహ్మలోకం పుచ్ఛతీ’’తి ఇమినాపి ఓకాసోయేవ ఆమట్ఠోతి. ‘‘ఆమన్తా’’తి పటిఞ్ఞాయ కారణవిభావనాధిప్పాయేనేవ ‘‘కస్మా పటిఞ్ఞాత’’న్తి చోదనం సముట్ఠాపేత్వా తం కారణం దస్సేతుకామో ‘‘**ననూ**’’తిఆదిమాహ . **గబ్భసేయ్యకభావం గన్త్వా పరినిబ్బాయిస్సతీతి** పచ్ఛిమభవికం సన్ధాయాహ. **తదవత్థస్సాతి** పచ్ఛిమభవావత్థస్స. **భవిస్సన్తస్సాతి** భావినో. **పటిఞ్ఞాతబ్బత్తాతి** ‘‘ఉప్పజ్జిస్సతీ’’తి పటిఞ్ఞాతబ్బత్తా.

అథ కస్మాతి ఏత్థాయం సఙ్ఖేపత్థో – యది ‘‘యస్స రూపాయతనం ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స చక్ఖాయతనం ఉప్పజ్జిస్సతీ’’తి పుచ్ఛాయం వుత్తేన విధినా పటిఞ్ఞాతబ్బం, అథ కస్మా అథ కేన కారణేన పటిలోమే ‘‘యస్స వా పన రూపాయతనం నుప్పజ్జిస్సతి, తస్స చక్ఖాయతనం నుప్పజ్జిస్సతీ’’తి పుచ్ఛాయ ‘‘ఆమన్తా’’తి పటిఞ్ఞాతం, నను ఇదం అఞ్ఞమఞ్ఞం విరుద్ధన్తి? **ననూతిఆదినాపి** చోదకో తమేవ విరోధం విభావేతి. **నో చ నుప్పజ్జిస్సతి** ఉప్పజ్జిస్సతి ఏవాతి అత్థో. ‘‘**తస్మిం భవే**’’తిఆది తస్స పరిహారో. తత్థ **తస్మిం భవేతి** యస్మిం భవే ‘‘రూపాయతనం నుప్పజ్జిస్సతీ’’తి వుత్తం పవత్తమానత్తా, తస్మిం భవే. **అనాగతభావేన అవచనతోతి** భావీభావేన అవత్తబ్బతో ఆరద్ధుప్పాదభావేన పవత్తమానత్తాతి అధిప్పాయో. తేనేవాహ ‘‘**భవన్తరే హి**’’తిఆది. న పన వుచ్చతీతి సమ్బన్ధో. **ఏవఞ్చ కత్వాతిఆదినా** పాఠన్తరేన యథావుత్తమత్థం సమత్థేతి.

యస్మిం అత్తభావే యేహి ఆయతనేహి భవితబ్బం, **తంతంఆయతననిబ్బత్తకకమ్మేన అవస్సంభావీఆయతనస్స** సత్తస్స, సన్తానస్స వా, ‘‘యస్స వా పన రూపాయతనం ఉప్పజ్జిస్సతి, తస్స చక్ఖాయతనం ఉప్పజ్జిస్సతీతి? ఆమన్తా, యస్స వా పన రూపాయతనం నుప్పజ్జిస్సతి, తస్స చక్ఖాయతనం నుప్పజ్జిస్సతీతి? ఆమన్తా’’తి చ ఏవం పవత్తం పుచ్ఛాద్వయవిస్సజ్జనం ఆయతనపటిలాభస్స జాతిభావతో సుట్ఠు ఉపపన్నం భవతి. **పచ్ఛిమభవికాదయోతి** ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన అరూపే ఉప్పజ్జిత్వా పరినిబ్బాయనకా సఙ్గయ్హన్తి. **ఇదమ్పి** విస్సజ్జనం. **అభినన్దితబ్బత్తాతి** ‘‘ఆమన్తా’’తి సమ్పటిచ్ఛితబ్బత్తా.

యం పన అఘానకానం కామావచరం ఉపపజ్జన్తానన్తి వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. యస్స విపాకో ఘానాయతనుప్పత్తితో పురేతరమేవ ఉపచ్ఛిజ్జిస్సతి, తం ఘానాయతనానిబ్బత్తకకమ్మన్తి వుత్తం. కథం పనీదిసం కమ్మం అత్థీతి విఞ్ఞాయతీతి ఆహ ‘‘**యస్స యత్థా**’’తిఆది. ఏవమ్పి గబ్భసేయ్యకో ఏవ ఇధ అఘానకోతి అధిప్పేతోతి కథమిదం విఞ్ఞాయతీతి చోదనాయ ‘‘**న హీ**’’తిఆదిం వత్వా తమత్థం సాధేతుం ‘‘**ధమ్మహదయవిభఙ్గే**’’తిఆది వుత్తం. అవచనత్తమ్పి హి యథాధమ్మసాసనే అభిధమ్మే పటిక్ఖేపోయేవాతి . **ఇధాతి** ఇమస్మిం ఆయతనయమకే. **యథాదస్సితాసూతి** ‘‘యస్స వా పన సోతాయతనం నుప్పజ్జిస్సతి, తస్స చక్ఖాయతనం నుప్పజ్జతి, యస్స యత్థ ఘానాయతనం న నిరుజ్ఝతి, తస్స తత్థ రూపాయతనం న నిరుజ్ఝిస్సతీ’’తి చ దస్సితప్పకారాసు పుచ్ఛాసు. **ఆమన్తాతి వుత్త**న్తి అథ కస్మా న విఞ్ఞాయతీతి యోజనా. ఏతాసు పుచ్ఛాసు కస్మా పటివచనేన విస్సజ్జనం న కతన్తి అధిప్పాయో. **సన్నిట్ఠానేన గహితత్థస్సాతి** ‘‘యస్స వా పన సోతాయతనం నుప్పజ్జిస్సతి, యస్స యత్థ ఘానాయతనం న నిరుజ్ఝిస్సతీ’’తి చ ఏవమాదికేన సన్నిట్ఠానపదేన గహితస్స అత్థస్స. **ఏకదేసే సంసయత్థస్స సమ్భవేనాతి** ఏకదేసే సంసయితబ్బస్స అత్థస్స సమ్భవేన సన్నిట్ఠానత్థపటియోగభూతసంసయత్థస్స పటివచనస్స అకరణతో ‘‘ఆమన్తా’’తి పటివచనవిస్సజ్జనస్స అకత్తబ్బతో అత్థస్స అభిన్దిత్వా ఏకజ్ఝం కత్వా అవత్తబ్బతో. తేనాహ ‘‘**భిన్దితబ్బేహి న పటివచనవిస్సజ్జనం హోతీ**’’తి.

యది సియాతి భిన్దిత్వా వత్తబ్బేపి అత్థే యది పటివచనవిస్సజ్జనం సియా, **పరిపుణ్ణవిస్సజ్జనమేవ న సియా** అనోకాసభావతో భిన్దితబ్బతో చాతి అత్థో. తథా హి ‘‘పఞ్చవోకారే పరినిబ్బన్తానం, అరూపే పచ్ఛిమభవికానం, యే చ అరూపం ఉపపజ్జిత్వా పరినిబ్బాయిస్సన్తి, తేసం చవన్తానం తేసం సోతాయతనఞ్చ నుప్పజ్జిస్సతి, చక్ఖాయతనఞ్చ నుప్పజ్జతీ’’తి చ, తథా ‘‘రూపావచరే పరినిబ్బన్తానం, అరూపానం తేసం తత్థ ఘానాయతనఞ్చ న నిరుజ్ఝతి, రూపాయతనఞ్చ న నిరుజ్ఝిస్సతీ’’తి చ తత్థ విభాగవసేన పవత్తో పాఠసేసో. **అథ కస్మాతి** యది అభిన్దితబ్బే పటివచనవిస్సజ్జనం, న భిన్దితబ్బే, ఏవం సన్తే ‘‘యస్స వా పన సోమనస్సిన్ద్రియం ఉప్పజ్జతి, తస్స చక్ఖున్ద్రియం ఉప్పజ్జతీతి? ఆమన్తా’’తి ఇమినా పటివచనవిస్సజ్జనేన గబ్భసేయ్యకానం సోమనస్సపటిసన్ధి నత్థీతి కస్మా న విఞ్ఞాయతి, భిన్దితబ్బే న పటివచనవిస్సజ్జనం హోతీతి సమ్పటిచ్ఛితబ్బన్తి? తం న, అఞ్ఞాయ పాళియా తదత్థస్స విఞ్ఞాయమానత్తాతి దస్సేన్తో ‘‘**కామధాతుయా**’’తిఆదిమాహ.

‘‘యం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, న నిరుజ్ఝతి, తం చిత్తం నిరుజ్ఝిస్సతి, నుప్పజ్జిస్సతీతి? ఆమన్తా’’తి తస్సేవ చిత్తస్స నిరోధో అనాగతభావేన తస్స ఉప్పాదక్ఖణే యథా వుత్తో, ఏవం తస్సేవ కమ్మజసన్తానస్స నిరోధో తస్స ఉప్పాదే అనాగతభావేన వత్తబ్బో. తేనేతం దస్సేతి ‘‘ఏకచిత్తస్స నామ ఉప్పాదక్ఖణే నిరోధో అనాగతభావేన వుచ్చతి, కిమఙ్గం పన ఏకసన్తానస్సా’’తి . **సబ్బత్థ** సబ్బస్మిం అనాగతవారే. ఉపపజ్జన్తానం ఏవ వసేన **సో** నిరోధో **తథా** అనాగతభావేన వుత్తో, కస్మా పనేత్థ నిరోధో ఉపపన్నానం వసేన న వుత్తోతి ఆహ ‘‘**ఉప్పన్నానం పనా**’’తిఆది. **తస్సేవ** యథాపవత్తస్స కమ్మజసన్తానస్స ఏవ. **తస్మాతి** యస్మా ఉప్పాదక్ఖణతో ఉద్ధం నిరోధో ఆరద్ధో నామ హోతి, తస్మా. **భేదే సతిపి** కాలభేదామసనస్స కారణే సతిపి. అనాగతకాలామసనవసేనేవ నిరోధస్సేవ వసేన విస్సజ్జనద్వయం **ఉపపన్నమేవ** యుత్తమేవ హోతీతి. అఞ్ఞేసం వసేన నిరోధస్సేవ వత్తుం అసక్కుణేయ్యత్తా ‘‘**అరహత**’’న్తి వుత్తం.

యది ఉపపత్తిఅనన్తరం నిరోధో ఆరద్ధో నామ హోతి, అథ కస్మా చుతియా నిరోధవచనన్తి చోదనం సన్ధాయాహ ‘‘**తన్నిట్ఠానభావతో పన చుతియా నిరోధవచన**’’న్తి. **తన్నిట్ఠానభావతోతి** తస్స సన్తానస్స నిట్ఠానభావతో. **పవత్తేతిఆది**

వుత్తస్సేవత్థస్స పాకటకరణం. తత్థ **తస్సాతి** సన్తానస్స. **వక్ఖతీతి**ఆదిపి పవత్తే నిరోధం అనాదియిత్వా చుతినిరోధస్సేవ గహితతాయ కారణవచనం. **తేనాతి** తేన యథావుత్తేన పాఠన్తరవచనేన. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం "యస్స చక్ఖాయతనం నిరుజ్ఝిస్సతీ"తిఆదికే ఆయతనయమకే. యది పవత్తే నిరుద్ధస్సపి చుతియా ఏవ నిరోధో ఇచ్ఛితో, "సచక్ఖుకాన"న్తిఆది కథన్తి ఆహ **''సచక్ఖుకానన్తిఆదీసు చ పటిలద్ధచక్ఖుకానన్తిఆదినా అత్థో విఞ్ఞాయతీ''**తి. **తేతి** అరూపే పచ్ఛిమభవికా. అచక్ఖుకవచనఞ్చ సావసేసన్తి యోజనా.

పవత్తివారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఆయతనయమకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. ధాతుయమకం

౧-౧౯. సద్దధాతుసమ్బన్ధానన్తి ఇదం యాని చక్ఖుధాతాదిమూలకేసు సద్దయమకాని, సబ్బాని చ సద్దధాతుమూలకాని, తాని సన్ధాయ వుత్తం. న హి తాని చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతాదిసమ్బన్ధాని వియ చుతిపటిసన్ధివసేన లబ్భన్తి, ఏతేనేవ ఆయతనయమకేపి పవత్తివారే సద్దధాతుసమ్బన్ధానం యమకానం అలబ్భమానతా చ వేదితబ్బా.

ధాతుయమకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సచ్చయమకం

౧. పణ్ణత్తివారవణ్ణనా

౧౦-౨౬. సోతి దుక్ఖసద్దో. **అఞ్ఞత్థాతి** సఙ్ఖారదుక్ఖవిపరిణామదుక్ఖదుక్ఖాధిట్ఠానేసు. **అఞ్ఞనిరపేక్ఖోతి** సఙ్ఖారాదిపదన్తరానపేక్ఖో. **తేనాతి** అఞ్ఞనిరపేక్ఖదుక్ఖపదగ్గహణతో. **తస్మిం దుక్ఖదుక్ఖే** విసయభూతే. **ఏస దుక్ఖసద్దో** "దుక్ఖం దుక్ఖసచ్చ"న్తి ఏత్థ పఠమో దుక్ఖసద్దో. **తఞ్చ** దుక్ఖదుక్ఖం. "దుక్ఖం దుక్ఖసచ్చ"న్తి ఏత్థ దుక్ఖమేవ దుక్ఖసచ్చన్తి నయిదం అవధారణం ఇచ్ఛితబ్బం, దుక్ఖం దుక్ఖసచ్చమేవాతి పన ఇచ్ఛితబ్బన్తి ఆహ **''ఏకన్తేన దుక్ఖసచ్చమేవా''**తి. **సచ్చవిభఙ్గే వుత్తేసు సముదయేసు కోచి ఫలధమ్మేసు నత్థీతి** సచ్చవిభఙ్గే పఞ్చధా వుత్తేసు సముదయేసు ఏకోపి ఫలసభావేసు నత్థి, ఫలసభావో నత్థీతి అత్థో. "ఫలధమ్మో నత్థీ"తి చ పాఠో. **మగ్గసద్దో చ ఫలఙ్గేసూతి** సామఞ్ఞఫలఙ్గేసు సమ్మాదిట్ఠిఆదీసు "మగ్గఙ్గం మగ్గపరియాపన్న"న్తిఆదినా (విభ. ౪౯౨, ౪౯౫) ఆగతో మగ్గసద్దో **మగ్గఫలత్తా పవత్తతి** కారణూపచారేనాతి అధిప్పాయో. తేనాహ **''న మగ్గకిచ్చసబ్భావా''**తిఆది. **తస్మాతి** యస్మా సచ్చదేసనాయ పభవాదిసభావా ఏవ ధమ్మా సముదయాదిపరియాయేన వుత్తా, న అప్పభవాదిసభావా, తస్మా . ఏత్థ చ తేభూమకధమ్మానం యథారహం దుక్ఖసముదయసచ్చన్తోగధత్తా అసచ్చసభావే సభావధమ్మే చ ఉద్ధరన్తో ఫలధమ్మే ఏవ ఉద్ధరి. నను చ మగ్గసమ్పయుత్తాపి ధమ్మా అసచ్చసభావాతి తేపి ఉద్ధరితబ్బాతి? న, తేసం మగ్గగతికత్తా. "ఫలధమ్మేసూ"తి ఏత్థ ధమ్మగ్గహణేన వా ఫలసమ్పయుత్తధమ్మానం వియ తేసమ్పి గహణం దట్ఠబ్బం.

పదసోధనేన...పే.... ఇధ గహితాతి ఏతేన అసచ్చసభావానం ధమ్మానం పకరణేన నివత్తితతం ఆహ. **తేసన్తి** దుక్ఖాదీనం. **తబ్బిసేసనయోగవిసేసన్తి** తేన దుక్ఖాదివిసేసనయోగేన విసిట్ఠతం. సచ్చవిసేసనభావేనేవ దుక్ఖాదీనం పరిఞ్ఞేయ్యతాదిభావో సిద్ధోతి ఆహ **''ఏకన్తసచ్చత్తా''**తి. **యథా చేత్థాతి** యథా ఏతస్మిం సచ్చయమకే సుద్ధసచ్చవారే సచ్చవిసేసనభూతా ఏవ దుక్ఖాదయో గహితా. **ఏవం ఖన్ధయమకాదీసుపీతి** న సుద్ధసచ్చవారే ఏవ అయం నయో దస్సితోతి అత్థో. పదసోధనవారే తంమూలచక్కవారే చ ''రూపం రూపక్ఖన్ధో''తిఆదినా సముదాయపదానంయేవ వుత్తత్తా వత్తబ్బమేవ నత్థీతి **''సుద్ధక్ఖన్ధాదివారేసూ''**తి వుత్తం. తథా చేత్థాపి సుద్ధవారే ఏవ అయం నయో దస్సితో. యది సుద్ధక్ఖన్ధాదివారేసు ఖన్ధాదివిసేసనభూతానమేవ రూపాదీనం గహణేన భవితబ్బం, అథ కస్మా ఖన్ధాదివిసేసనతో అఞ్ఞోసమ్పి రూపాదీనం వసేన అత్థో దస్సితోతి చోదనం సన్ధాయాహ **''అట్ఠకథాయం పనా''**తిఆది. పురిమో ఏవ అత్థో యుత్తో, యుత్తితో పాఠోవ బలవాతి.

పణ్ణత్తివారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పవత్తివారవణ్ణనా

౨౭-౧౬౪. దుక్ఖపరిఞ్ఞా యావ దుక్ఖసమతిక్కమనత్థాతి సప్పదేసం పవత్తాపి సా తదత్థావహా భవేయ్యాతి కస్సచి ఆసఙ్కా సియాతి దస్సేన్తో ఆహ **''అరియత్తా...పే.... కత్వా వుత్త''**న్తి. కేచి పనేత్థ ''అన్తిమభవే ఠితత్తా''తి కారణం వదన్తి, తం న యుజ్జతి ఉపపత్తియా దుక్ఖవిచారత్తా, న చ సబ్బే సుద్ధావాసా అన్తిమభవికా ఉద్ధంసోతవచనతో. ''యస్స దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జతీ''తి ఉప్పాదావత్థా. అవిసేసేన దుక్ఖసచ్చపరియాపన్నా ధమ్మా సమ్బన్ధీభావేనేవ తంసమఙ్గీ చ పుగ్గలో వుత్తోతి దస్సేన్తో **''సబ్బే ఉపపజ్జన్తా''**తిఆదిం వత్వా స్వాయమత్థో యస్మా నిచ్ఛయరూపేన గహితో, నిచ్ఛితస్సేవ చ అత్థస్స విభాగదస్సనేన భవితబ్బం, తస్మా **''తేస్వేవ...పే.... ఉపపన్నమేవా''**తి ఆహ. తత్థ తేస్వేవ కేచి దస్సీయన్తీతి సమ్బన్ధో. **ఏకకోట్ఠాసుప్పత్తిసమఙ్గినోతి** దుక్ఖకోట్ఠాసుప్పత్తిసమఙ్గినో. **తేసూతి** సన్నిట్ఠానేన గహితేసు. **మగ్గఫలుప్పాదసమఙ్గీసూతి** మగ్గఫలుప్పాదసమఙ్గీనం, అయమేవ వా పాఠో.

ఏత్థ చాతిఆదినా ''సబ్బేస''న్తిఆదిపాళియా పిణ్డత్థం దస్సేతి. తత్థ **సముదయసచ్చుప్పాదవోమిస్సస్స దుక్ఖసచ్చుప్పాదస్సాతి** ఇదం అనాదరే సామివచనం. కత్థచి సముదయసచ్చుప్పాదవోమిస్సేపి దుక్ఖసచ్చే తంరహితస్స సముదయసచ్చుప్పాదరహితస్స దుక్ఖసచ్చుప్పాదస్స దస్సనవసేన వుత్తన్తి యోజనా. కేచి పన ''సముదయసచ్చావోమిస్సస్సా''తి పఠన్తి, తేసం **''తంరహితస్సా''**తి ఇదం పురిమపదస్స అత్థవివరణం వేదితబ్బం. **తంసహితస్సాతి** సముదయసచ్చుప్పాదసహితస్స దుక్ఖసచ్చుప్పాదస్స దస్సనవసేన వుత్తన్తి యోజనా. **తేసన్తి** అసఞ్ఞసత్తానం, **పవత్తియం దుక్ఖసచ్చస్స ఉప్పాదో** ''పవత్తే''తిఆదినా వుత్తేసు ద్వీసుపి కోట్ఠాసేసు న గహితోతి అత్థో. పటిసన్ధియం పన తేసం ఉప్పాదస్స పఠమకోట్ఠాసేన గహితతా దస్సితా ఏవ. **తథా నిరోధో చాతి** యథా అసఞ్ఞసత్తానం పటిసన్ధియం దుక్ఖసచ్చస్స ఉప్పాదో పఠమకోట్ఠాసేన గహితో, పవత్తియం పన సో ద్వీహి కోట్ఠాసేహి న గహితో, తథా తేసం దుక్ఖసచ్చస్స నిరోధోపీతి అత్థో. తథా హి ''సబ్బేసం చవన్తానం పవత్తే తణ్హావిప్పయుత్తచిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే''తిఆదినా (యమ. ౧.సచ్చయమక.౮౮) నిరోధవారే పాళి పవత్తా. **ఏసేవ నయోతి** య్వాయం ''ఏత్థ చా''తిఆదినా సముదయసచ్చయమకే పాళియా అత్థనయో వుత్తో, మగ్గసచ్చయమకేపి ఏసేవ నయో, ఏవమేవ తత్థాపి అత్థో నేతబ్బోతి అత్థో. తథా హి ''సబ్బేసం ఉపపజ్జన్తాన''న్తిఆదినా తత్థ పాళి పవత్తా.

ఏవఞ్చ సతీతి ఏవం ఖణవసేన ఓకాసగ్గహణే సతీతి యథావుత్తమత్థం అననుజాననవసేన పచ్చామసతి. **ఏతస్స విస్సజ్జనేతి** ఏతస్స యమకపదస్స విస్సజ్జనే. "అగ్గమగ్గస్స ఉప్పాదక్ఖణే, అరహన్తానం చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే, యస్స చిత్తస్స అనన్తరా అగ్గమగ్గం పటిలభిస్సన్తి, తస్స చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే, అసఞ్ఞసత్తం ఉపపజ్జన్తానం తేసం తత్థ దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జతి, నో చ తేసం తత్థ సముదయసచ్చం ఉప్పజ్జిస్సతీ"తి (యమ౦ ౧.సచ్చయమక.౭౧) పురిమకోట్ఠాసస్స ఆగతత్తా విరోధో నత్థీతి **''పచ్ఛిమకోట్ఠాసే''**తిఆది వుత్తం . తత్థ **తస్మాతి** యస్మా న ఉపపత్తిచిత్తుప్పాదక్ఖణో భావినో సముదయపచ్చుప్పాదస్స ఆధారో, అథ ఖో కామావచరాదిఓకాసో, తస్మా. **పుగ్గలోకాసవారో హేసాతి** యస్మా పుగ్గలోకాసవారో ఏస, తస్మా "తేసం తత్థా"తి ఏత్థ ఓకాసవసేన తత్థ-సద్దస్స అత్థో వేదితబ్బో. యది పుగ్గలోకాసవారే కామావచరాదిఓకాసవసేనేవ అత్థో గహేతబ్బో, న ఖణవసేన, అథ కస్మా "సబ్బేసం ఉపపజ్జన్తాన"న్తిఆదినా ఓకాసం అనామసిత్వా తత్థ విస్సజ్జనం పవత్తన్తి చోదనం సన్ధాయాహ **''తత్థ...పే.... నో ఏవా''**తి. తత్థ **తత్థాతి** ఓకాసవారే. **పుగ్గలవిసేసదస్సనత్థన్తి** పుగ్గలసఞ్ఞితవిసేసదస్సనత్థం. **యత్థ తేతి** యస్మిం కామావచరాదిఓకాసే తే పుగ్గలా.

కేచీతి ధమ్మసిరిత్థేరం సన్ధాయాహ. సో హి "పవత్తే చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే దుక్ఖసచ్చం నుప్పజ్జతీ"తి ఏత్థ చిత్తజరూపమేవ అధిప్పేతం చిత్తపటిబద్ధవుత్తిత్తాతి కారణం వదతి. అపరే "అరూపేతి ఇమం పురిమాపేక్ఖమ్పి హోతీతి తేన పవత్తం విసేసేత్వా అరూపభవవసేన అయమత్థో వుత్తో , తస్మా 'యస్స వా పన సముదయసచ్చం నిరుజ్ఝతి, తస్స దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జతీతి? నో'తిఆదీసుపి ఏవమత్థో వేదితబ్బో"తి వదన్తి. **పుగ్గలో న చిత్తం అపేక్ఖిత్వావ గహితోతి** ఇదం చిత్తస్స అనధికతత్తా వుత్తం. యత్థ పన సముదయసచ్చస్స ఉప్పాదనిచ్ఛయో, తత్థేవ తస్స అనుప్పాదనిచ్ఛయేనపి భవితబ్బం చిత్తేన చ వినా పుగ్గలస్సేవ అనుపలబ్భనతోతి "యస్స సముదయసచ్చం నుప్పజ్జతీ"తి ఏత్థ సముదయసచ్చాధారం చిత్తం అత్థతో గహితమేవాతి సక్కా విఞ్ఞాతుం. అపిచ ఇన్ద్రియబద్ధేపి న సబ్బో రూపుప్పాదో ఏకన్తేన చిత్తుప్పాదాధీనోతి సక్కా వత్తుం చిత్తుప్పత్తియా వినాపి తత్థ రూపుప్పత్తిదస్సనతో, తస్మా చిత్తజరూపమేవ చిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పజ్జతి, న ఇతరం, ఇతరం పన తస్స తీసుపి ఖణేసు ఉప్పజ్జతీతి నిట్ఠమేత్థ గన్తబ్బం. విభజితబ్బా అవిభత్తా నామ నత్థీతి సియాయం పసఙ్గో పఠమవారే, దుతియవారే పన విభజనా ఏవ సాతి నాయం పసఙ్గో లబ్భతి, పఠమవారేపి వా నాయం పసఙ్గో. కస్మా? ఏసా హి యమకస్స పకతి, యదిదం యథాలాభవసేన యోజనా.

దుతియే చిత్తే వత్తమానేతి ఏత్థ "పఠమం భవఙ్గం, దుతియం చిత్త"న్తి వదన్తి. భవనికన్తియా ఆవజ్జనమ్పి విపాకప్పవత్తితో విసదిసత్తా "దుతియ"న్తి వత్తుం సక్కా, తతో పట్ఠాయ పుబ్బే తస్స తత్థ సముదయసచ్చం నుప్పజ్జిత్థాతి వత్తబ్బాతి అపరే. భవనికన్తియా పన సహజాతం పఠమం చిత్తం ఇధ దుతియం చిత్తన్తి అధిప్పేతం. తతో పుబ్బే పవత్తం సబ్బం అబ్యాకతభావేన సమానజాతికత్తా ఏకన్తి కత్వా తతో పట్ఠాయ హేట్ఠా తస్స తత్థ సముదయసచ్చం నుప్పజ్జిత్థేవాతి . తేనాహ **''సబ్బన్తిమేన పరిచ్ఛేదేనా''**తిఆది. **తస్మిన్తి** దుతియే చిత్తే. **తేన సమానగతికత్తాతి** తేన యథావుత్తదుతియచిత్తేన చ తంసమఙ్గినో వా దుక్ఖసచ్చం ఉప్పజ్జిత్థ, నో చ సముదయసచ్చన్తి వత్తబ్బభావేన సమానగతికత్తా. **ఏవఞ్చ కత్వాతి** తేన సమానగతికతాయ దస్సితత్తా ఏవ. **యథావుత్తాతి** దుతియాకుసలచిత్తతో పురిమసబ్బచిత్తసమఙ్గినో అగ్గహితా హోన్తి ఇతరభావాభావతో. వుత్తమేవత్థం పాఠన్తరేన సమత్థేతుం **''యథా''**తిఆది వుత్తం. **తేతి** చతువోకారా. **వజ్జేతబ్బాతి** "ఇతరేస"న్తి విసేసనేన నివత్తేతబ్బా. **పఞ్చవోకారా వియ యథావుత్తా సుద్ధావాసాతి** దుతియచిత్తక్ఖణసమఙ్గిభావేన వుత్తప్పకారా యథా సుద్ధావాససఞ్ఞితా పఞ్చవోకారా పుబ్బే వుత్తా సన్తి, ఏవం చతువోకారా పుబ్బే వుత్తా న హి సన్తీతి యోజనా.

‘‘యస్స యత్థా’’తి పుగ్గలోకాసా ఆధేయ్యాధారభావేన అపేక్ఖితాతి ఆహ ‘‘**పుగ్గలోకాసా అఞ్ఞమఞ్ఞపరిచ్ఛిన్నా గహితా**’’తి. **కామావచరే...పే.... ఉపపన్నా**తి ఏత్థ కామావచరే అభిసమేతావినో రూపావచరం ఉపపన్నా, రూపావచరే అభిసమేతావినో అరూపావచరం ఉపపన్నా, వా-సద్దేన కామావచరే అభిసమేతావినో అరూపావచరం ఉపపన్నాతి చ యోజేతబ్బం. **తత్థా**తి ఉపపన్నోకాసే. **అభిసమయో**తి ఉపరిమగ్గాభిసమయో యావ ఉపపన్నో న భవిస్సతి, తావ **తే** తత్థ ఉపపన్నపుగ్గలా **ఏత్థ** ఏతస్మిం ‘‘అభిసమేతావీన’’న్తిఆదినా వుత్తే దుతియకోట్ఠాసే **న గయ్హన్తి** పుగ్గలోకాసానం అఞ్ఞమఞ్ఞం పరిచ్ఛిన్నత్తా. యది ఏవం కిం తే ఇమస్మిం యమకే అసఙ్గహితాతి ఆహ ‘‘**తే పనా**’’తిఆది. తత్థ యం వుత్తం ‘‘సమానగతికాతి విసుం న దస్సితా’’తి, తం పాకటతరం కాతుం ‘‘**అనభిసమేతావీన**’’న్తిఆది వుత్తం. తస్సత్థో – ‘‘అనభిసమేతావీన’’న్తి ఇమినా పఠమపదేన గహితా సబ్బత్థ మగ్గుప్పత్తిరహే సమ్పత్తిభవే తత్థ సుద్ధావాసే యే అనభిసమేతావినో, తేసు ద్విప్పకారేసు సుద్ధావాసా యస్మిం కాలే తత్థ అనభిసమేతావినోతి గహేతబ్బా, తత్థ నేసం తథా గహేతబ్బకాలస్స విసేసనత్థం ‘‘సుద్ధావాసానం దుతియే చిత్తే వత్తమానే’’తి వుత్తన్తి.

ఏతేనాతి ఏతేన వచనేన. వోదానచిత్తం నామ మగ్గచిత్తానం అనన్తరపచ్చయభూతం చిత్తం, ఇధ పన అగ్గమగ్గచిత్తస్స. **తతో**తి యథావుత్తవోదానచిత్తతో **పురిమతరచిత్తసమఙ్గినో**, అనులోమఞాణసమ్పయుత్తచిత్తసమఙ్గినో, అవసిట్ఠవుట్ఠానగామినివిపస్సనాచిత్తాదిసమఙ్గినోపి. తేనాహ ‘‘**యావ సబ్బన్తిమతణ్హాసమ్పయుత్తచిత్తసమఙ్గీ, తావ దస్సితా**’’తి.

పటిసన్ధిచుతిచిత్తానం భఙ్గుప్పాదక్ఖణా పవత్తే చిత్తస్స భఙ్గుప్పాదక్ఖణేహి దుక్ఖసచ్చాదీనం నుప్పాదాదీసు సమానగతికాతి కత్వా వుత్తం ‘‘**పవత్తే చిత్తస్సా**’’తిఆది. తత్థ చుతిచిత్తస్సపి ఉప్పాదక్ఖణస్స గహణం దట్ఠబ్బన్తి యోజనా. **ద్వీసుపి కోట్ఠాసేసూ**తి సముదయసచ్చస్స భావినో నిరోధస్స అప్పటిక్ఖేపపటిక్ఖేపవసేన పవత్తేసు పురిమపచ్ఛిమకోట్ఠాసేసు. **న విసేసితన్తి** యథావుత్తే అప్పటిక్ఖేపే చ సతిపి విసేసేత్వా న వుత్తన్తి అత్థో. **ఏకస్సపి** పుగ్గలస్స తాదిసస్స **మగ్గస్స చ ఫలస్స చ భఙ్గక్ఖణసమఙ్గినో** పురిమకోట్ఠాసస్సేవ అభజనతో కోట్ఠాసద్వయసమ్భవాభావతోతి అత్థో. ఇదాని తమేవత్థం వివరితుం ‘‘**యస్స దుక్ఖసచ్చ**’’న్తిఆది వుత్తం. **కేసఞ్చి** పుగ్గలానం. నిద్ధారణే చేతం సామివచనం. ‘‘మగ్గస్స చ ఫలస్స చా’’తి వుత్తమగ్గఫలాని దస్సేన్తో ‘‘**తిణ్ణం ఫలానం ద్విన్నఞ్చ మగ్గాన**’’న్తి ఆహ. తాని పన హేట్ఠిమాని తీణి ఫలాని మజ్ఝే చ ద్వే మగ్గా వేదితబ్బా. **నిరన్తరం అనుప్పాదేత్వా**తి పటిపక్ఖధమ్మేహి అవోకిణ్ణం కత్వా సహ విపస్సనాయ మగ్గం ఉప్పాదేన్తేన యా సాతచ్చకిరియా కాతబ్బా, తం అకత్వాతి అత్థో. తేనాహ ‘‘**అన్తరన్తరా...పే.... ఉప్పాదేత్వా**’’తి. ‘‘అరూపే మగ్గస్స చ ఫలస్స చ భఙ్గక్ఖణే’’తి అవిసేసతో వుత్తే కథమయం విసేసో లబ్భతీతి ఆహ ‘‘**సామఞ్ఞవచనేనపీ**’’తిఆది. తేన అపవాదవిసయపరియాయేన ఉపసగ్గా అభినివిసన్తీతి లోకసిద్ధోయం ఞాయోతి దస్సేతి.

పవత్తివారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. పరిఞ్ఞావారవణ్ణనా

౧౮౫-౧౨౦. ఏత్థేవాతి ఇమస్మిం సచ్చయమకే ఏవ. **అపరిఞ్ఞేయ్యతాదస్సనత్థ**న్తి ఏత్థ **అ**-కారో న పరిఞ్ఞేయ్యాభావవచనో, నాపి పరిఞ్ఞేయ్యపటిపక్ఖవచనో, అథ ఖో తదఞ్ఞవచనోతి యథారహం సచ్చేసు లబ్భమానానం పహాతబ్బతాదీనమ్పి దస్సనే ఆపన్నేయేవ సమయవారో దస్సనపరో, యేసఞ్చ న దస్సనపరో, తేసు కేసుచి సచ్చేసు లబ్భమానానమ్పి కేసఞ్చి

విసేసానం అయం వారో న దస్సనపరోతి దస్సేన్తో ‘‘**సచ్ఛికరణ...పే.... దస్సనత్థఞ్చా**’’తి ఆహ. **సముదయే పహానపరిఞ్ఞావ వుత్తా, న తీరణపరిఞ్ఞాతి** యుత్తం తావేతం సముదయస్సపి తీరేతబ్బసభావత్తా, ‘‘**దుక్ఖే తీరణపరిఞ్ఞావ వుత్తా, న పహానపరిఞ్ఞా**’’తి ఇదం పన కస్మా వుత్తం, నను దుక్ఖం అప్పహాతబ్బమేవాతి? సముదయసచ్చవిభఙ్గే వుత్తానం కేసఞ్చి సముదయకోట్ఠాసానం దుక్ఖసచ్చే సఙ్గహణతో దుక్ఖసముదయే వా అసఙ్కరతోవ గహేత్వా భూతకథనమేతం దట్ఠబ్బం. **ఉభయత్థాతి** దుక్ఖే సముదయే చ వుత్తా. కస్మా? తేసం సాధారణాతి. ఏవం సాధారణాసాధారణభేదభిన్నం యథావుత్తం పరిఞ్ఞాకిచ్చం పుబ్బభాగే నానక్ఖణే లబ్భమానమ్పి మగ్గకాలే ఏకక్ఖణే ఏవ లబ్భతి ఏకఞాణకిచ్చత్తాతి దస్సేతుం ‘‘**మగ్గఞాణఞ్హీ**’’తిఆది వుత్తం.

పరిఞ్ఞావారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సచ్చయమకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సఙ్ఖారయమకం

౧. పణ్ణత్తివారవణ్ణనా

౧. సతిపి కుసలమూలాదీనమ్పి విభత్తభావే ఖన్ధాదివిభాగో తతో సాతిసయోతి దస్సేన్తో ‘‘**ఖన్ధాదయో వియ పుబ్బే అవిభత్తా**’’తి ఆహ. పకారత్థో వా ఏత్థ **ఆది**-సద్దో ‘‘భూవాదయో’’తిఆదీసు వియాతి కుసలమూలాదీనమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **అవిఞ్ఞాతత్తా** నిసామేన్తేహి. హేతుఅత్థో వా ఏత్థ లుత్తనిద్దిట్ఠో అవిఞ్ఞాపితత్తాతి అత్థో. యదిపి కాయసఙ్ఖారానం వికప్పద్వయేపి హేతుఫలభావోయేవ ఇచ్ఛితో, సామివచనరూపావిభూతో పన అత్థేవ అత్థభేదోతి దస్సేన్తో ‘‘**కాయస్స...పే.... కత్తుఅత్థే**’’తి ఆహ. **నో పనాతి** కత్తుఅత్థో.

౨-౭. **సుద్ధికఏకేకపదవసేనాతి** ‘‘కాయో సఙ్ఖారో’’తిఆదీసు ద్వీసు ద్వీసు పదేసు అఞ్ఞమఞ్ఞం అసమ్మిస్సఏకేకపదవసేన. **అత్థాభావతోతి** యథాధిప్పేతత్థాభావతో. అఞ్ఞథా కరజకాయాదికో అత్థో అత్థేవ. తేనేవాహ ‘‘**పదసోధన...పే.... అవచనీయత్తా**’’తి. ఇదాని తమేవ అత్థాభావం బ్యతిరేకవసేన దస్సేన్తో ‘‘**యథా**’’తిఆదిమాహ. కస్మా పన ఉభయత్థ సమానే సమాసపదభావే తత్థ అత్థో లబ్భతి, ఇధ న లబ్భతీతి? భిన్నలక్ఖణత్తా. తత్థ హి రూపక్ఖన్ధాదిపదాని సమానాధికరణానీతి పదద్వయాధిట్ఠానో ఏకో అత్థో లబ్భతి, ఇధ పన కాయసఙ్ఖారాదిపదాని భిన్నాధికరణానీతి తథారూపో అత్థో న లబ్భతీతి. తేనాహ ‘‘**యథాధిప్పేతత్థాభావతో**’’తి.

విసుం అదీపేత్వాతి ‘‘కాయసఙ్ఖారో’’తిఆదినా సహ వుచ్చమానోపి కాయసఙ్ఖారసద్దో విసుం విసుం అత్తనో అత్థం అజోతేత్వా ఏకం అత్థం యది దీపేతీతి పరికప్పవసేన వదతి. తేన కాయసఙ్ఖారసద్దానం సమానాధికరణతం ఉల్లిఙ్గేతి. ‘‘**కాయసఙ్ఖారసద్దో కాయసఙ్ఖారత్థే వత్తమానో**’’తి కస్మా వుత్తం, ‘‘సఙ్ఖారసద్దో సఙ్ఖారత్థేవ వత్తమానో’’తి పన వత్తబ్బం సియా. ఏవఞ్హి సతి ఖన్ధత్థే వత్తమానో ఖన్ధసద్దో వియ రూపసద్దేన కాయసద్దేన విసేసితబ్బోతి ఇదం వచనం యుజ్జేయ్య, కాయసఙ్ఖారసద్దానం పన సమానాధికరణత్తే న కేవలం సఙ్ఖారసద్దోయేవ సఙ్ఖారత్థే వత్తతి, అథ ఖో కాయసద్దోపీతి ఇమమత్థం దస్సేతుం ‘‘**కాయసఙ్ఖారసద్దో కాయసఙ్ఖారత్థే వత్తమానో**’’తి వుత్తం సియా, కాయసద్దేన సమానాధికరణేనాతి అధిప్పాయో. బ్యధికరణేన పన సఙ్ఖారస్స విసేసితబ్బతా అత్థేవాతి.

ఇమస్స వారస్సాతి సుద్ధసఙ్ఖారవారస్స. **పదసోధనేన దస్సితానన్తి** ఏత్తకేవ వుచ్చమానే తత్థ దస్సితభావసామఞ్ఞేన సుద్ధకాయాదీనమ్పి గహణం ఆపజ్జేయ్యాతి తంనివారణత్థం **''యథాధిప్పేతానమేవా''**తి ఆహ. **కాయాదిపదేహి అగ్గహితత్తాతి** సుద్ధకాయాదిపదేహి అగ్గహితత్తా. **ఇధ పనాతి** అట్ఠకథాయం. సుద్ధసఙ్ఖారవారం సన్ధాయ వుత్తమ్పి సుద్ధసఙ్ఖారవారమేవేత్థ అననుజానన్తో సకలసఙ్ఖారయమకవిసయన్తి ఆహ **''ఇధ పన సఙ్ఖారయమకే''**తి. **అధిప్పేతత్థపరిచ్చాగోతి** అస్సాసపస్సాసాదికస్స అధిప్పేతత్థస్స అగ్గహణం చేతనాకాయఅభిసఙ్ఖరణసఙ్ఖారాది **అనధిప్పేతత్థపరిగ్గహో**. యది ''కాయో సఙ్ఖారో''తిఆదినా సుద్ధసఙ్ఖారతంమూలచక్కవారా అత్థాభావతో ఇధ న గహేతబ్బా, అథ కస్మా పవత్తివారమేవ అనారభిత్వా అఞ్ఞథా దేసనా ఆరద్ధాతి ఆహ **''పదసోధనవారతంమూలచక్కవారేహీ''**తిఆది. **సంసయో హోతి** సఙ్ఖారసద్దవచనీయతాసామఞ్ఞతో కాయసఙ్ఖారాదిపదానం బ్యధికరణభావతో చ. తేనేవాహ **''అసమానాధికరణేహి...పే.... దస్సితాయా''**తి.

పణ్ణత్తివారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పవత్తివారవణ్ణనా

౧౯. **సఙ్ఖారానం పుగ్గలానఞ్చ ఓకాసత్తాతి** సమ్పయుత్తానం నిస్సయపచ్చయతాయ, సఙ్ఖారానం సమాపజ్జితబ్బతాయ పుగ్గలానం ఝానస్స ఓకాసతా వేదితబ్బా, భూమి పన యదగ్గేన పుగ్గలానం ఓకాసో, తదగ్గేన సఙ్ఖారానమ్పి ఓకాసో. ''దుతియే ఝానే తతియే ఝానే''తిఆదినా **ఝానం,** ''కామావచరే రూపావచరే''తిఆదినా **భూమి** చ విసుం ఓకాసభావేన గహితా. **ఇతీతి** హేతుఅత్థో, యస్మా ఝానమ్పి ఓకాసభావేన గహితం, తస్మాతి అత్థో. **పుగ్గలవారే చ ఓకాసవసేన పుగ్గలగ్గహణేతి** పుగ్గలవారే చ యదా పుగ్గలోకాససఙ్ఖారాదీనం ఓకాసభావేన గయ్హతి, తదా తేసం ద్విన్నం ఓకాసానం వసేన గయ్హనం హోతీతి యత్థ సో పుగ్గలో, యఞ్చ తస్మిం పుగ్గలే ఝానం ఉపలబ్భతి, తేసం ద్విన్నం భూమిఝానసఙ్ఖాతానం ఓకాసానం వసేన యథారహం కాయసఙ్ఖారాదీనం గహణం కథనం హోతీతి. **తస్మాతి** యస్మా ఏతదేవ, తస్మా. **దుతియతతియజ్ఝానోకాసవసేనాతి** దుతియతతియజ్ఝానసఙ్ఖాతఓకాసవసేన **గహితా**. కథం? ''వినా వితక్కవిచారేహి అస్సాసపస్సాసానం ఉప్పాదక్ఖణే''తి ఏవం గహితా **పుగ్గలా విసేసేత్వా దస్సితా**. కేన? తేనేవ వితక్కవిచారరహితఅస్సాసపస్సాసుప్పాదక్ఖణేనాతి యోజేతబ్బం.

పఠమకోట్ఠాసే ఝానోకాసవసేన పుగ్గలదస్సనం కతన్తి వుత్తం **''పున...పే.... దస్సేతీ''**తి. భూమిఓకాసవసేన పుగ్గలం దస్సేతీతి సమ్బన్ధో. **ద్విప్పకారానన్తి** ఝానభూమిఓకాసభేదేన దువిధానం. **తేసన్తి** పుగ్గలానం. ''పఠమం ఝానం సమాపన్నానం కామావచరాన''న్తి చ ఇదం నివత్తేతబ్బగహేతబ్బసాధారణవచనం, తస్స చ అవచ్ఛేదకం ''అస్సాసపస్సాసానం ఉప్పాదక్ఖణే''తి ఇదన్తి వుత్తం **''విసేస...పే.... ఖణే''**తి. **తేన** విసేసనేన. **కామావచరానమ్పీతి పి**-సద్దో సమ్పిణ్డనత్థో. తేన న కేవలం రూపారూపావచరేసు పఠమజ్ఝానం సమాపన్నానం, అథ ఖో కామావచరానమ్పీతి వుత్తమేవత్థం సమ్పిణ్డేతి. కీదిసానం కామావచరానన్తి ఆహ **''గబ్భగతాదీన''**న్తి. **ఆది**-సద్దేన ఉదకనిముగ్గవిసఞ్ఞీభూతా సఙ్గహితా, న మతచతుత్థజ్ఝానసమాపన్ననిరోధసమాపన్నా. తే హి అకామావచరతాయ వియ రూపారూపభవసమఙ్గినో వితక్కవిచారుప్పత్తియావ నివత్తితా. **ఏకన్తికత్తాతి** అస్సాసపస్సాసాభావస్స ఏకన్తికత్తా. **నిదస్సితాతి** రూపారూపావచరా నిదస్సనభావేన వుత్తా, న తబ్బిరహితానం అఞ్ఞేసం అభావతోతి అధిప్పాయో. పఠమజ్ఝానోకాసా

అస్సాసపస్సాసవిరహవిసిట్ఠాతి యోజనా. పఠమఞ్చేత్థ పఠమజ్ఝానసమఙ్గీనం రూపారూపావచరానం గహణం, దుతియం యథావుత్తగబ్భగతాదీనం. **ఇమినా నయేనాతి** య్వాయం "సఙ్ఖారానం పుగ్గలానఞ్చా"తిఆదినా ఝానోకాసభూమిఓకాసవసేన పుగ్గలవిభాగనయో వుత్తో, ఇమినా నయేన ఉపాయేన. **సబ్బత్థ** సబ్బపుచ్ఛాసు.

౨౧. ఏతస్మిం పన అత్థే సతీతి య్వాయం ఉప్పత్తిభూమియా ఝానం విసేసేత్వా అత్థో వుత్తో, ఏతస్మిం అత్థే గయ్హమానే అఞ్ఞత్థపి ఉప్పత్తిభూమియా ఝానం విసేసితబ్బం భవేయ్య, తథా చ అనిట్ఠం ఆపజ్జతీతి దస్సేన్తో **"చతుత్థజ్ఝానే"**తిఆదిమాహ. కిం పన తం అనిట్ఠన్తి ఆహ **"భూమీనం ఓకాసభావస్సేవ అగ్గహితతాపత్తితో"**తి. యత్థ యత్థ హి ఝానం గయ్హతి, తత్థ తత్థ తం ఉప్పత్తిభూమియా విసేసితబ్బం హోతి. తథా సతి ఝానోకాసోవ గహితో సియా, న భూమిఓకాసో గుణభూతత్తా. కిఞ్చ "చతుత్థజ్ఝానే రూపావచరే అరూపావచరే"తి ఏత్థ రూపారూపభూమియా చతుత్థజ్ఝానే విసేసియమానే తదేకదేసోవ ఓకాసవసేన గహితో సియా, న సబ్బం చతుత్థజ్ఝానం. తేనాహ **"సబ్బచతుత్థజ్ఝానస్స ఓకాసవసేన అగ్గహితతాపత్తితో చా"**తి. **ఝానభూమోకాసానన్తి** ఝానోకాసభూమిఓకాసానం.

నను చ ఝానభూమిఓకాసే అసఙ్కరతో యోజియమానే న సబ్బస్మిం పఠమజ్ఝానోకాసే కాయసఙ్ఖారో వచీసఙ్ఖారో చ అత్థి, తథా సబ్బస్మిం కామావచరోకాసేతి చోదనుప్పత్తిం సన్ధాయ తస్స పరిహారం వత్తుం **"యదిపీ"**తిఆదిమాహ. **తత్థాతి** పఠమజ్ఝానోకాసే కామావచరోకాసే చ. **తంద్వయుప్పత్తీతి** తస్స కాయవచీసఙ్ఖారద్వయస్స ఉప్పత్తి. ఓకాసద్వయస్స అసఙ్కరతో గహణే అయఞ్చ గుణో లద్ధో హోతీతి ఆహ **"విసుం...పే.... న వత్తబ్బం హోతీ"**తి. తత్థ **అఙ్గమత్తవసేనాతి** వితక్కాదిఝానఙ్గమత్తవసేన. తత్థ వత్తబ్బం అట్ఠకథాయం వుత్తమేవ. వితక్కరహితోపి విచారో వచీసఙ్ఖారోయేవాతి ఆహ **"అవితక్క...పే.... గచ్ఛతీ"**తి. **ముద్ధభూతం దుతియజ్ఝానన్తి** చతుక్కనయే దుతియజ్ఝానమాహ. తఞ్హి సకలక్ఖోభకరధమ్మవిగమేన వితక్కేకఙ్గప్పహాయికతో సాతిసయత్తా "ముద్ధభూత"న్తి వత్తబ్బతం లభతి. **అసఞ్ఞసత్తా వియాతి** ఇదం విసదిసుదాహరణం దట్ఠబ్బం.

౩౭. ఆవజ్జనతో పుబ్బే పవత్తం సబ్బం చిత్తం పటిసన్ధిచిత్తేన సమానగతికత్తా ఏకం కత్వా వుత్తం **"పఠమతో"**తి. తేనాహ **"అవితక్కఅవిచారతో"**తిఆది. **చిత్తసఙ్ఖారస్స ఆదిదస్సనత్థన్తి** సుద్ధావాసే చిత్తసఙ్ఖారస్స ఆదిదస్సనత్థం. తథా **"వచీసఙ్ఖారస్స ఆదిదస్సనత్థ"**న్తి ఏత్థాపి.

పవత్తివారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

సఙ్ఖారయమకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. అనుసయయమకం

పరిచ్ఛేదపరిచ్ఛిన్నుద్దేసవారవణ్ణనా

౧. "అవిజ్జాసముదయా రూపసముదయో, తణ్హాసముదయా రూపసముదయో, కమ్మసముదయా రూపసముదయో. లోభో నిదానం కమ్మానం సముదయాయా"తి చ ఏవమాదినా కుసలమూలకుసలాదీనం పచ్చయభావో వుత్తోతి ఆహ **"పచ్చయదీపకేన మూలయమకేనా"**తి. "సో 'అనిచ్చం రూపం, అనిచ్చం రూప'న్తి యథాభూతం పజానాతి.

చక్ఖు అనిచ్చం, రూపా అనిచ్చా"తి చ ఆదినా బహులఖన్ధాదిముఖేన అనిచ్చానుపస్సనాదయో విహితాతి వుత్తం "**ఖన్ధాదీసు తీరణబాహుల్లతో**"తి. కిలేసానం సముచ్ఛిన్దనతో పరం పహానకిచ్చం నత్థీతి ఆహ "**అనుసయపహానన్తా పహానపరిఞ్ఞా**"తి. యదిపి అనుసయేహి సమ్పయోగతో ఆరమ్మణతో వా పహానపరిఞ్ఞా నప్పవత్తతి, అనుసయాభావే పన తదారమ్భో ఏవ నత్థీతి కత్వా వుత్తం "**అనుసయేహి పహానపరిఞ్ఞం విభావేతు**"న్తి. **అనుసయభావేన లబ్భమానానన్తి** అనుసయభావేన విజ్జమానానం, అనుసయసభావానన్తి అత్థో. **తీహాకారేహీతి** పరిచ్ఛేదాదీహి తీహి పకారేహి. అనుసయేసు గణనసరూపప్పవత్తిట్ఠానతో అబోధితేసు పుగ్గలోకాసాదివసేన పవత్తియమానా తబ్బిసయా దేసనా న సువిఞ్ఞేయ్యా హోతీతి దస్సేన్తో ఆహ "**తేసు తథా...పే.... దురవబోధత్తా**"తి.

ఏత్థ పురిమేసూతి పదుద్ధారో అనన్తరస్స విధి పటిసేధో వాతి కత్వా సానుసయవారాదిఅపేక్ఖో, న అనుసయవారాదిఅపేక్ఖో అనుసయవారే పాళివవత్థానస్స పగేవ కతత్తాతి దస్సేన్తో "**ఏతేసు సానుసయవారాదీసు పురిమేసూతి అత్థో**"తి ఆహ. సానుసయవారాదీసు హి తీసు పురిమేసు ఓకాసవారే యతో తతోతి దేసనా పవత్తా, న అనుసయవారాదీసు. **అత్థవిసేసాభావతోతి** "కామధాతుయా చుతస్సా"తిఆదినా (యమ॰ ౨.అనుసయయమక.౩౦౨) పాళిఆగతపదస్స, "కామధాతుం వా పన ఉపపజ్జన్తస్సా"తిఆదినా యమకభావేన అట్ఠకథాఆదిగతపదస్స చ అత్థవిసేసాభావతో. **కథమయం యమకదేసనా సియా** దుతియస్స పదస్స అభావతోతి అత్థో. యది నాయం యమకదేసనా, అథ కస్మా ఇధాగతాతి ఆహ "**పురిమవారే హీ**"తిఆది. తత్థ **అనుసయట్ఠానపరిచ్ఛేదదస్సనన్తి** అనుసయట్ఠానతాయ పరిచ్ఛేదదస్సనం. ఏవమ్పి కథమిదం అనుసయయమకం యమకదేసనాసబ్భావతోతి ఆహ "**యమకదేసనా...పే.... నామం దట్ఠబ్బ**"న్తి . **అత్థవసేనాతి** పటిలోమత్థవసేన. పఠమపదేన హి వుత్తస్స విపరివత్తనవసేనపి యమకదేసనా హోతి "రూపం రూపక్ఖన్ధో, రూపక్ఖన్ధో రూప"న్తిఆదీసు (యమ॰ ౧.ఖన్ధయమక.౨), తత్థ పన అత్థవిసేసో అత్థి, ఇధ నత్థి, తస్మా న తథా దేసనా కతాతి దస్సేన్తో ఆహ "**అత్థవిసేసాభావతో పన న వుత్తా**"తి. **లబ్భమానతావసేనాతి** పుచ్ఛాయ లబ్భమానతావసేన.

ఉప్పత్తిఅరహతం దస్సేతీతి ఇమినా నిప్పరియాయేన అనుసయా అనాగతాతి దస్సితం హోతి యతో తే మగ్గవజ్ఝా, న చ అతీతపచ్చుప్పన్నా ఉప్పత్తిరహాతి వుచ్చన్తి ఉప్పన్నత్తా. యంసభావా పన ధమ్మా అనాగతా అనుసయాతి వుచ్చన్తి, తంసభావా ఏవ తే అతీతపచ్చుప్పన్నా వుత్తా. న హి ధమ్మానం అద్ధాభేదేన సభావభేదో అత్థి, తస్మా అనుసయానం అతీతపచ్చుప్పన్నభావా పరియాయతో లబ్భన్తీతి **అట్ఠకథాయం** (యమ॰ అట్ఠ॰ అనుసయయమక ౧) "అతీతోపి హోతీ"తిఆది వుత్తం. **ఏవంపకారాతి** అనుసయప్పకారా, కారణలాభే సతి ఉప్పజ్జనారహాఇచ్చేవ అత్థో. **సో ఏవంపకారో** ఉప్పజ్జనవారే **ఉప్పజ్జతి-సద్దేన గహితో** ఉప్పజ్జనారహతాయ అవిచ్ఛిన్నభావదీపనత్థన్తి అధిప్పాయో. తేనాహ "**న ఖన్ధయమకాదీసు వియ ఉప్పజ్జమానతా**"తి, పచ్చుప్పన్నతాతి అత్థో. **తేనేవాతిఆదినా** యథావుత్తమత్థం పాకటతరం కరోతి. తత్థ **నిన్నానాకరణోతి** నిబ్బిసేసో. ఉప్పజ్జనానుసయానం నిన్నానాకరణత్తా ఏవ హి "ఏత్థేసా తణ్హా ఉప్పజ్జమానా ఉప్పజ్జతి, ఏత్థ నివిసమానా నివిసతీ"తి **విభఙ్గే** (విభ॰ ౨౦౩) ఆగతం. అనుసయనఞ్హి ఏత్థ నివిసనన్తి అధిప్పేతం.

ఇదాని యేన పరియాయేన అతీతపచ్చుప్పన్నేసు అనుసయవోహారో, తం దస్సేతుకామో అనాగతమ్పి తేహి సద్ధిం ఏకజ్ఝం కత్వా దస్సేన్తో "**అనురూపం కారణం పన...పే.... వుచ్చన్తీ**"తి ఆహ. ఏతేన భూతపుబ్బగతియా అతీతపచ్చుప్పన్నేసు ఉప్పత్తిరహతా వేదితబ్బాతి దస్సేతి. ఉప్పత్తిఅరహతా నామ కిలేసానం మగ్గేన అసముచ్ఛిన్నతాయ

వేదితబ్బా. సా చ అతీతపచ్చుప్పన్నేసుపి అత్థేవాతి పకారన్తరేనపి తేసం పరియాయతోవ అనుసయభావం పకాసేతి. తేనేవాహ ''**మగ్గస్స పనా**''తిఆది. **తాదిసానన్తి** యే మగ్గభావనాయ అసతి ఉప్పత్తిరహా, తాదిసానం. **ధమ్మో ఏవ చ ఉప్పజ్జతి,** న ధమ్మాకారోతి అధిప్పాయో. న హి ధమ్మాకారా అనిచ్చతాదయో ఉప్పజ్జన్తీతి వుచ్చన్తి. యది పన తే ఉప్పాదాదిసమఙ్గినో సియుం, ధమ్మా ఏవ సియుం. తేన వుత్తం "అప్పహీనాకారో చ ఉప్పజ్జతీతి వత్తుం న యుజ్జతీ"తి.

వుత్తమ్పి థామగమనం అగ్గహేత్వా అప్పహీనట్ఠమత్తమేవ గహేత్వా చోదకో చోదేతీతి దస్సేన్తో ఆహ ''**సత్తానుసయ... పే.... ఆపజ్జతీతి చే**''తి. న హి థామగమనే గహితే చోదనాయ ఓకాసో అత్థి. తేనాహ ''**నాపజ్జతీ**''తిఆది. వుత్తం అట్ఠకథాయం, న కేవలమట్ఠకథాయమేవ పాఠగతోవాయమత్థో, తస్మా ఏవమేవ గహేతబ్బోతి దస్సేన్తో ''**థామగతో...పే.... యుత్త**''న్తి వత్వా కిం పన తం థామగమనన్తి పరాసఙ్కం నివత్తేన్తో ''**థామగతన్తి చ...పే.... వుత్తా**''తి ఆహ. తత్థ **అఞ్ఞేహి అసాధారణోతి** కిలేసవత్థుఆదీనం కిలేసతాదిసభావో వియ కామరాగాదితో అఞ్ఞత్థ అలబ్భమానో తేసంయేవ ఆవేణికో సభావో, యతో తే భవబీజం భవమూలాన్తి చ వుచ్చన్తి. యస్మా చ థామగమనం తేసం అనఞ్ఞసాధారణో సభావో, తస్మా అనుసయనన్తి వుత్తం హోతీతి దస్సేన్తో ''**థామగతోతి అనుసయసమఙ్గీతి అత్థో**''తి ఆహ.

"యస్స కామరాగానుసయో అనుసేతి, తస్స పటిఘానుసయో అనుసేతీతి? ఆమన్తా"తిఆదినా (యమ॰ ౨.అనుసయయమక.౩) అనుసయవారే వుత్తో ఏవ అత్థో "యస్స కామరాగానుసయో ఉప్పజ్జతి, తస్స పటిఘానుసయో ఉప్పజ్జతీతి? ఆమన్తా"తిఆదినా (యమ॰ ౨.అనుసయయమక.౩౦౦) వుత్తోతి అనుసయనాకారో ఏవ ఉప్పజ్జనవారే ఉప్పజ్జతి-సద్దేన గహితోతి "ఉప్పజ్జనవారో అనుసయవారేన నిన్నానాకరణో విభత్తో"తి యం వుత్తం, తత్థ విచారం ఆరభతి ''**అనుసయఉప్పజ్జనవారానం సమానగతికత్తా**''తిఆదినా. ''**ఉప్పజ్జతీ''తి వచనం సియాతి** ఉప్పజ్జనవారే "ఉప్పజ్జతీ"తి వచనం అప్పహీనాకారదీపకం సియా. తథా చ సతి యథా "ఇమస్స ఉప్పాదా"తి ఏత్థ ఇమస్స అనిరోధాతి అయమత్థోపి ఞాయతి, ఏవం "ఉప్పజ్జతీ"తి వుత్తే అత్థతో "న ఉప్పజ్జతీ"తి అయమత్థో వుత్తో హోతి అప్పహీనాకారస్స ఉప్పత్తిరహభావస్స అనుప్పజ్జమానసభావత్తాతి చోదనం దస్సేన్తో ''**ఉప్పజ్జతీతి వచనస్స అవుత్తతా న సక్కా వత్తున్తి చే**''తి ఆహ. **వచనత్థవిసేసేన తంద్వయస్స వుత్తత్తాతి** ఏతేన ధమ్మనానత్తాభావేపి పదత్థనానత్థేన వారన్తరదేసనా హోతి యథా సహజాతసంసట్ఠవారేసూతి దస్సేతి. **అనురూపం కారణం లభిత్వాతిఆది** తమేవ వచనత్థవిసేసం విభావేతుం ఆరద్ధం. **ఉప్పత్తియోగ్గన్తి** ఉప్పత్తియా యోగ్గం, ఉప్పజ్జనసభాగతన్తి అత్థో. యతో అనుసయా ఉప్పత్తిరహాతి వుచ్చన్తి, ఏకన్తేన చేతదేవ సమ్పటిచ్ఛితబ్బం "యస్స కామరాగానుసయో ఉప్పజ్జతి, తస్స పటిఘానుసయో ఉప్పజ్జతీతి? ఆమన్తా"తిఆదివచనతో (యమ॰ ౨.అనుసయయమక.౩౦౦). "అనుసేన్తీతి అనుసయా"తి ఏత్తకే వుత్తే సదా విజ్జమానా ను ఖో తే అపరినిప్పన్నానుసయనట్ఠేన "అనుసయా"తి వుచ్చన్తీతి అయమత్థో ఆపజ్జతీతి తంనిసేధనత్థం ''**అనురూపం కారణం లభిత్వా ఉప్పజ్జన్తీ**''తి వుత్తం. ఉప్పత్తిఅరహభావేన థామగతతా అనుసయట్ఠోతి యం తేసం ఉప్పత్తియోగవచనం వుత్తం, తం సమ్మదేవ వుత్తన్తి ఇమమత్థమాహ ''**అనుసయసద్దస్సా**''తిఆదినా. తేన వారద్వయదేసనుప్పాదికా అనుసయసద్దత్థనిద్ధారణాతి దస్సేతి. **తమ్పి సువుత్తమేవ ఇమినా తన్తిప్పమాణేనాతి** ఇదమ్పి "అభిధమ్మే తావా"తిఆదినా ఆగతం తివిధమేవ తన్తిం సన్ధాయాహాతి దస్సేన్తో ఆహ ''**తన్తిత్తయేనపి హి చిత్తసమ్పయుత్తతా దీపితా హోతీ**''తి.

పరిచ్ఛేదపరిచ్ఛిన్నుద్దేసవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఉప్పత్తిట్ఠానవారవణ్ణనా

౨. **ఏవం సతీ**తి వేదనానం విసేసితబ్బభావే కామధాతుయా చ విసేసనభావే సతి. **కామాధాతుయా అనుసయనట్ఠానతా న వుత్తా హోతి** అప్పధానభావతో, పధానాప్పధానేసు పధానే కిచ్చదస్సనతో, విసేసనభావేన చరితబ్బతాయ చాతి అధిప్పాయో. హోతు కో దోసోతి కదాచి వదేయ్యాతి ఆసఙ్కమానో ఆహ ''**ద్వీసు పనా**''తిఆది. **ద్వీసూ**తి నిద్ధారణే భుమ్మం, తథా ''**తీసు ధాతూసూ**''తి ఏత్థాపి. **తస్మా**తి యస్మా ధాతుఆదిభేదేన తివిధం అనుసయట్ఠానం, తత్థ చ రూపారూపధాతూనం భవరాగస్స అనుసయట్ఠానతా వుత్తాతి కామధాతుయా కామరాగస్స అనుసయట్ఠానతా ఏకన్తేన వత్తబ్బా, తస్మా. **తీసు ధాతూసు తీసు వేదనాసూ**తి చ నిద్ధారణే భుమ్మం, **కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసూ**తి చ ఆధారే.

ద్వీస్వేవాతి ద్వీసు సుఖోపేక్ఖాసు ఏవ. **సబ్బాసు ద్వీసూ**తి యాసు కాసుచి ద్వీసు. **తేనా**తి "కామరాగో ద్వీసు వేదనాసు అనుసేతీ"తి వచనసామత్థియలద్ధేన విసేసనిచ్ఛయేనేవ. **భవరాగానుసయట్ఠానం** రూపారూపధాతుయో తదనురూపా చ వేదనా. న హి ద్వీసు వేదనాసు కామరాగానుసయోవ అనుసేతీతి అవధారణం ఇచ్ఛితం, ద్వీసు ఏవ పన వేదనాసూతి ఇచ్ఛితం. తేనేవాహ ''**ద్వీస్వేవ అనుసేతి, న తీసూ**''తి. **అట్ఠానఞ్చ** అనుసయానం, కిం తం అపరియాపన్నం సక్కాయే? సబ్బో లోకుత్తరో ధమ్మో. **చ**-సద్దేన పటిఘానుసయట్ఠానం సఙ్గణ్హాతి. తేన వుత్తం ''**యథా చా**''తిఆది. **అఞ్ఞా**తి కామరాగానుసయట్ఠానభూతా ద్వే వేదనా.

అఞ్ఞేసు ద్వీహి వేదనాహి విప్పయుత్తేసు. **పియరూపసాతరూపేసూ**తి పియాయితబ్బమధురసభావేసు. విసేసనఞ్చేతం రూపాదీనం సబ్బద్వారసబ్బపురిసేసు ఇట్ఠభావస్స అనియతతాయ కతం. **సాతసన్తసుఖగిద్ధియా**తి సాతసుఖే సన్తసుఖే చ గిజ్ఝనాకారేన అభికఙ్ఖనాకారేన. తత్థ సాతసుఖం కాయికం, సన్తసుఖం చేతసికం. సాతసుఖం వా కాయికసుఖం, సన్తసుఖం ఉపేక్ఖాసుఖం. తథా చాహు "ఉపేక్ఖా పన సన్తత్తా, సుఖమిచ్చేవ భాసితా"తి (విసుద్ధి. ౨.౬౪౪; మహాని. అట్ఠ. ౨౭). పరిత్తం వా ఓళారికం సుఖం సాతసుఖం, అనోళారికం సన్తసుఖం. పరిత్తగ్గహణఞ్చేత్థ కామరాగానుసయస్స అధిప్పేతత్తా. **అఞ్ఞత్థా**తి వేదనాహి అఞ్ఞత్థ. **సో**తి కామరాగానుసయో. **వేదనాసు అనుగతో హుత్వా సేతీ**తి వేదనాపేక్ఖో ఏవ హుత్వా పవత్తతి యథా పుత్తాపేక్ఖాయ ధాతియా అనుగ్గణ్హనప్పవత్తి, సయనసఙ్ఖాతా పవత్తి చ కామరాగస్స నికామనమేవ. తేనాహ ''**సుఖమిచ్చేవ అభిలపతీ**''తి. యథా తస్స, ఏవం పటిఘానుసయాదీనమ్పి వుత్తనియామేన యథాసకం కిచ్చకరణమేవ దుక్ఖవేదనాదీసు అనుసయనం దట్ఠబ్బం. తేన వుత్తం ''**ఏవం పటిఘానుసయో చా**''తిఆది. **తీసు వేదనాసు అనుసయనవచనేనా**తి తీసు వేదనాసు యథారహం అనుసయనవచనేన. **ఇట్ఠాదిభావేన గహితేసూ**తి ఇట్ఠాదీసు ఆరమ్మణపకతియా వసేన ఇట్ఠాదిభావేన గహితేసు విపరీతసఞ్ఞాయ వసేన అనిట్ఠాదీసు ఇట్ఠాదిభావేన గహితేసూతి యోజనా. న హి ఇట్ఠాదిభావేన గహణం విపరీతసఞ్ఞా.

తత్థాతి ఇట్ఠారమ్మణాదీసు. **ఏత్థా**తి అనుసయనే. **కామస్సాదాదివత్థుభూతానం కామభవాదీనన్తి** కామస్సాదభవస్సాదవత్థుభూతానం కామరూపారూపభవానం గహణం వేదితబ్బన్తి యోజనా. **తత్థా**తి వేదనాత్తయధాతుత్తయేసు. నిద్ధారణే చేతం భుమ్మం. **దుక్ఖపటిఘాతో** దుక్ఖే అనభిరతి. **యత్థ తత్థా**తి దుక్ఖవేదనాయ తంసమ్పయుత్తేసు అనిట్ఠరూపాదీసు వాతి యత్థ తత్థ. మహగ్గతా ఉపాదిన్నక్ఖన్ధా **రూపారూపభవా,** అనుపాదిన్నక్ఖన్ధా **రూపారూపావచరధమ్మా. తత్థా**తి యథావుత్తేసు మహగ్గతధమ్మేసు భవరాగోఇచ్చేవ వేదితబ్బో. తేన వుత్తం

‘‘**రూపధాతుయా అరూపధాతుయా ఏత్థ కామరాగానుసయో నానుసేతీ**’’తి. **దిట్ఠానుసయాదీనన్తి ఆది**-సద్దేన విచికిచ్ఛానుసయఅవిజ్జానుసయాదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో.

ధాతుత్తయవేదనాత్తయవినిముత్తం దిట్ఠానుసయాదీనం అనుసయనట్ఠానం న వుత్తన్తి సువుత్తమేతం దిట్ఠానుసయాదీనం ఉప్పత్తిట్ఠానపుచ్ఛాయం “సబ్బసక్కాయపరియాపన్నేసు ధమ్మేసు”ఇచ్చేవ విస్సజ్జితత్తా. కామరాగో పన యత్థ నానుసేతి, తం దుక్ఖవేదనారూపారూపధాతువినిముత్తం దిట్ఠానుసయాదీనం అనుసయనట్ఠానం అత్థీతి దస్సేతుం ‘‘**నను చా**’’తిఆది ఆరద్ధం. తత్థ **తదనుసయనట్ఠానతో**తి తస్స కామరాగానుసయస్స అనుసయనట్ఠానతో. **అఞ్ఞా** నేక్ఖమ్మస్సితసోమనస్సుపేక్ఖాసఙ్ఖాతా. అయమేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – నేక్ఖమ్మస్సితదోమనస్సే వియ పటిఘానుసయో నేక్ఖమ్మస్సితసోమనస్సుపేక్ఖాసు కామరాగానుసయో నానుసేతీతి “యత్థ కామరాగానుసయో నానుసేతి, తత్థ దిట్ఠానుసయో నానుసేతీ”తి సక్కా వత్తున్తి తస్మా తం ఉద్ధరిత్వా న వుత్తన్తి. **హోన్తూ**తి తాసం వేదనానం అత్థితం పటిజానిత్వా ఉద్ధరిత్వా అవచనస్స కారణం దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**న పన…పే… తం న వుత్త**’’న్తి. **తదనుసయనట్ఠాన**న్తి తేసం దిట్ఠానుసయాదీనం అనుసయనట్ఠానం. **తస్మా**తి యస్మా సతిపి కామరాగానుసయనట్ఠానతో అఞ్ఞస్మిం దిట్ఠానుసయాదీనం అనుసయనట్ఠానే తం పన ధాతుత్తయవేదనాత్తయవినిముత్తం నత్థి వేదనాద్వయభావతో, తస్మా. **తం** వేదనాద్వయం **న వుత్తం** విసుం న ఉద్ధటన్తి అత్థో. **తస్మా**తి యస్మా “యత్థ కామరాగాదయో నానుసేన్తి, తత్థ దిట్ఠివిచికిచ్ఛా నానుసేన్తీ”తి అయమత్థో “ఆమన్తా”తి ఇమినా పటివచనవిస్సజ్జనేన అవిభాగతో వుత్తోతి “యత్థ కామరాగాదయో అనుసేన్తి, తత్థ దిట్ఠివిచికిచ్ఛా అనుసేన్తీ”తి అయమ్పి అత్థో అవిభాగతోవ లబ్భతి, తస్మా. అవిభాగతో చ దుక్ఖం పటిఘస్స అనుసయనట్ఠానన్తి దీపితం హోతి. తేనాహ ‘‘**అవిసేసేన…పే… వేదితబ్బ**’’న్తి. తత్థ **అవిసేసేనా**తి గేహస్సితం నేక్ఖమ్మస్సితన్తి విసేసం అకత్వా. **సముదాయవసేన గహేత్వా**తి యథావుత్తఅవయవానం సమూహవసేన దుక్ఖన్త్వేవ గహేత్వా. “అవిసేసేన సముదాయవసేన గహేత్వా”తి ఇమమత్థం **తథా**-సద్దేన అనుకడ్ఢతి “ద్వీసు వేదనాసూ”తి ఏత్థాపి గేహస్సితాదివిభాగస్స అనిచ్ఛితత్తా.

యది ఏవం “పటిఘం తేన పజహతి, న తత్థ పటిఘానుసయో అనుసేతీ”తి ఇదం సుత్తపదం కథన్తి చోదనం సన్ధాయ ‘‘**అపిచా**’’తిఆది వుత్తం. **తత్థా**తి తస్మిం దోమనస్సే, తంసమ్పయుత్తే వా పటిఘే. **నేక్ఖమ్మస్సితం దోమనస్సన్తి**ఆదినా నేయ్యత్థమిదం సుత్తం, న నీతత్థన్తి దస్సేతి. యథా పన సుత్తం ఉదాహటం, తథా ఇధ కస్మా న వుత్తన్తి ఆహ ‘‘**పటిఘుప్పత్తిరహట్ఠానతాయా**’’తిఆది. ఏవమ్పి సుత్తాభిధమ్మపాఠానం కథమవిరోధోతి ఆహ **నిప్పరియాయదేసనా హేసా, సా పన పరియాయదేసనా**తి. **ఏవఞ్చ కత్వా**తి పరియాయదేసనత్తా ఏవ. **రాగానుసయో**తి కామరాగానుసయో అధిప్పేతో. యతో “అనాగామిమగ్గేన సముగ్ఘాతనం సన్ధాయా”తి వుత్తం, తస్మా తస్స న మహగ్గతధమ్మా అనుసయనట్ఠానన్తి తం పఠమజ్ఝానఞ్చ అనామసిత్వా ‘‘**న హి లోకియా…పే… నానుసేతీతి సక్కా వత్తు**’’న్తి వుత్తం. **అవత్థుభావతో**తి సభావేనేవ అనుప్పత్తిట్ఠానత్తా. **ఇధా**తి ఇమస్మిం అనుసయయమకే. **వుత్తనయేనా**తి “నేక్ఖమ్మస్సితం దోమనస్సం ఉప్పాదేత్వా”తిఆదినా వుత్తేన నయేన . **తంపటిపక్ఖభావతో**తి తేసం పటిఘాదీనం పటిపక్ఖస్స మగ్గస్స సబ్భావతో. న కేవలం మగ్గసబ్భావతో, అథ ఖో బలవవిపస్సనాసబ్భావతోపీతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**తంసముగ్ఘా…పే… భావతో చా**’’తి.

ఇదాని యదేతం తత్థ తత్థ “అనుసయనట్ఠాన”న్తి వుత్తం, తం గహేతబ్బధమ్మవసేన వా సియా గహణవిసేసేన వాతి ద్వే వికప్పా, తేసు పఠమం సన్ధాయాహ ‘‘**ఆరమ్మణే అనుసయనట్ఠానే సతీ**’’తి. రూపాదిఆరమ్మణే అనుసయానం అనుసయనట్ఠానన్తి గయ్హమానే యమత్థం సన్ధాయ “న సక్కా వత్తు”న్తి వుత్తం, తం దస్సేతుం ‘‘**దుక్ఖాయ హీ**’’తిఆదిమాహ.

యది సియాతి యది కామరాగానుసయో సియా. **ఏతస్సపీతి** దిట్ఠానుసయసమ్పయుత్తలోభస్సపి "సబ్బసక్కాయపరియాపన్నేసు ధమ్మేసూ"తి కామరాగస్స ఠానం వత్తబ్బం సియా, న చ వుత్తం. **అథ పనాతిఆది** దుతియవికప్పం సన్ధాయ వుత్తం. **అజ్ఝాసయవసేన తంనిన్నతాయాతి** అసతిపి ఆరమ్మణకరణే యత్థ కామరాగాదయో అజ్ఝాసయతో నిన్నా, తం తేసం అనుసయనట్ఠానం. తేన వుత్తం "అనుగతో హుత్వా సేతీ"తి. అథ పన వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. **యథాతిఆది** యథావుత్తస్స అత్థస్స ఉదాహరణవసేన నిరూపనం. **దుక్ఖే పటిహఞ్ఞనవసేనేవ పవత్తతి,** నారమ్మణకరణవసేనాతి అధిప్పాయో. **దుక్ఖమేవ తస్స అనుసయనట్ఠానం వుత్తన్తి** అజ్ఝాసయస్స తత్థ నిన్నత్తా దుక్ఖమేవ తస్స పటిఘస్స అనుసయనట్ఠానం వుత్తం, **నాలమ్బితం** రూపాది సుఖవేదనా చాతి అధిప్పాయో. **ఏవన్తి** యథా అఞ్ఞారమ్మణస్సపి పటిఘస్స అజ్ఝాసయతో దుక్ఖనిన్నతాయ దుక్ఖమేవ అనుసయనట్ఠానం వుత్తం, ఏవం. **దుక్ఖాదీసు...పే.... వుత్తన్తి** "దుక్ఖేన సుఖం అధిగన్తబ్బం. నత్థి దిన్న"న్తి చ ఆదినా కాయకిలమనదుక్ఖే దానానుభావాదికే చ మిచ్ఛాభినివేసనవసేన ఉప్పజ్జమానేన దిట్ఠానుసయేన సమ్పయుత్తో అఞ్ఞారమ్మణోపి లోభో "ఏవం సుఖం భవిస్సతీ"తి అజ్ఝాసయతో సుఖాభిసఙ్గవసేనేవ పవత్తతీతి సుఖుపేక్ఖాభేదం సాతసన్తసుఖద్వయమేవ అస్స లోభస్స అనుసయనట్ఠానం వుత్తం పాళియం, న యథావుత్తం దుక్ఖాది, తస్మా **భవరాగ...పే.... న విరుజ్ఝతి. ఏకస్మింయేవ చాతిఆది** దుతియవికప్పంయేవ ఉపబ్రూహనత్థం వుత్తం. తత్థ రాగస్స సుఖజ్ఝాసయతా తంసమఙ్గినో పుగ్గలస్స వసేన వేదితబ్బా, తన్నిన్నభావేన వా చక్ఖుస్స విసమజ్ఝాసయతా వియ. ఏస నయో సేసేసుపి. **తేసం** రాగపటిఘానం **నానానుసయట్ఠానతా హోతి** ఏకస్మిమ్పి ఆరమ్మణేతి అత్థో.

ఏవఞ్చ కత్వాతి అసతిపి గహేతబ్బభేదే గహణవిసేసేన అనుసయనట్ఠానస్స భిన్నత్తా ఏవ. **''యత్థ...పే.... నో''తి వుత్తం,** అఞ్ఞథా విరుజ్ఝేయ్య. గహేతబ్బభేదేన హి రాగపటిఘానం అనుసయనట్ఠానభేదే గయ్హమానే విపాకమత్తే ఠాతబ్బం సియా, న చ తం యుత్తం, నపి సబ్బేసం పురిసద్వారానం ఇట్ఠానిట్ఠం నియతన్తి. యదిపి యథావుత్తలోభస్స వుత్తనయేన కామరాగానుసయతా సమ్భవతి, యథా పన సుఖుపేక్ఖాసు ఇట్ఠారమ్మణే చ ఉప్పజ్జన్తేన దోమనస్సేన సహ పవత్తో దోసో దుబ్బలభావేన పటిఘానుసయో న హోతి, ఏవం యథావుత్తలోభోపి కామరాగానుసయో న హోతీతి ఇమమత్థం దస్సేతుం **''అట్ఠకథాయం పనా''**తిఆది వుత్తం. **న పటిఘానుసయోతి** ఏత్థ **న**-కారో పటిసేధనత్థో, న అఞ్ఞత్థో, ఇతరత్థ పన సమ్భవో ఏవ నత్థీతి దస్సేన్తో **''యం పనేత''**న్తిఆదిమాహ. తత్థ **''న హి దోమనస్సస్స పటిఘానుసయభావాసఙ్కా అత్థీ''**తి ఇమినా **న**-కారస్స అఞ్ఞత్థతాభావదస్సనముఖేన అభావత్థతం సమత్థేతి.

దేసనా సంకిణ్ణా వియ భవేయ్యాతి ఏత్థ దేసనాసఙ్కరం దస్సేతుం **''భవరాగస్సపి...పే.... భవేయ్యా''**తి వుత్తం. తస్సత్థో – యథా కామరాగస్స కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు ఆరమ్మణకరణవసేన ఉప్పత్తి వుత్తా "కామరాగో కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు అనుసేతీ"తి, ఏవం యది "భవరాగో కామధాతుయా ద్వీసు వేదనాసు అనుసేతీ"తి వుచ్చేయ్య, భవరాగస్సపి...పే.... భవేయ్య. తతో చ కామరాగేన సద్ధిం భవరాగస్స దేసనా సంకిణ్ణా భవేయ్య, కామరాగతో చ భవరాగస్స విసేసో దస్సేతబ్బో. సో చ సహజాతానుసయవసేన న సక్కా దస్సేతున్తి ఆరమ్మణకరణవసేన దస్సేతబ్బో. తేన వుత్తం **''తస్మా ఆరమ్మణ...పే.... అధిప్పాయో''**తి. తత్థ **ఆరమ్మణవిసేసేనాతి** రూపారూపధాతుసఙ్ఖాతఆరమ్మణవిసేసేన. **విసేసదస్సనత్థన్తి** కామరాగతో భవరాగస్స విసేసదస్సనత్థం. **ఏవం దేసనా కతాతి** "రూపధాతుయా అరూపధాతుయా ఏత్థ భవరాగానుసయో అనుసేతీ"తి ఏవం విసయే భుమ్మం కత్వా దేసనా కతా. తేనాహ **''సహజాతవేదనావిసేసాభావతో''**తి.

ఉప్పత్తిట్ఠానవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

మహావారో

౧. అనుసయవారవణ్ణనా

౩. **పవత్తావిరామవసేనా**తి అనుసయప్పవత్తియా అవిరామవసేన, అవిచ్ఛేదవసేనాతి అత్థో. కథం పన కుసలాబ్యాకతచిత్తక్ఖణే అనుసయానం పవత్తీతి ఆహ ‘‘**మగ్గేనేవ...పే.... పుబ్బే**’’తి.

౨౦. చిత్తచేతసికానఞ్చ ఠానం నామ చిత్తుప్పాదోతి ఆహ ‘‘**ఏకస్మిం చిత్తుప్పాదే**’’తి. **తేసం తేసం పుగ్గలానన్తి** పుథుజ్జనాదీనం పుగ్గలానం. **పకతియా** సభావేన. సభావసిద్ధా హి దుక్ఖాయ వేదనాయ కామరాగస్స అననుసయనట్ఠానతా. ఏవం సేసేసుపి యథారహం వత్తబ్బం. వక్ఖతి హి ‘‘పకతియా దుక్ఖాదీనం కామరాగాదీనం అననుసయనట్ఠానతం సన్ధాయ వుత్త’’న్తి. **పహానేనా**తి తస్స తస్స అనుసయస్స సముచ్ఛిన్దనేన. **తిణ్ణం పుగ్గలానన్తి** పుథుజ్జనసోతాపన్నసకదాగామీనం. **ద్విన్నం పుగ్గలానన్తి** అనాగామిఅరహన్తానం. **ఏత్థా**తి ఏతస్మిం పుగ్గలోకాసవారే. **పురిమనయే**తి ‘‘తిణ్ణం పుగ్గలాన’’న్తిఆదికే పురిమస్మిం విస్సజ్జననయే. **ఓకాసన్తి** ఉప్పత్తిట్ఠానం, ఇధ పన దుక్ఖవేదనా వేదితబ్బా. **పచ్ఛిమనయే**తి ‘‘ద్విన్నం పుగ్గలాన’’న్తిఆదికే విస్సజ్జననయే. **అనోకాసతా** అననుసయనట్ఠానతా.

అనుసయవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సానుసయవారవణ్ణనా

౬౬-౧౩౧. ‘‘**సానుసయో, పజహతి, పరిజానాతీ**’’**తి పుగ్గలో వుత్తో**తి ‘‘కామరాగేన సానుసయో, కామరాగం పజహతి, కామరాగం పరిజానాతీ’’తిఆదీసు అనుసయసమఙ్గిభావేన పహానపరిఞ్ఞాకిరియాయ కత్తుభావేన చ పుగ్గలో వుత్తో, న ధమ్మో. **భవవిసేసేన వా**తి కేవలేన భవవిసేసేన వా. **ఇతరేసూ**తి పటిఘానుసయాదీసు. **భవానుసయవిసేసేన వా**తి కామభవాదిభవవిసిట్ఠానుసయవిసేసేన వా. **సానుసయతానిరనుసయతాదికా**తి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన పహానాపహానపరిఞ్ఞాపరిఞ్ఞా సఙ్గయ్హన్తి. నను చ భవవిసేసే కేసఞ్చి అనుసయానం అప్పహానన్తి? న తం అనుసయకతం, అథ ఖో పచ్చయవేకల్లతో అనోకాసతాయ చాతి నాయం విరోధో. **ద్వీసు వేదనాసూ**తి సుఖఉపేక్ఖాసు వేదనాసు దుక్ఖాయ వేదనాయ కామరాగానుసయేన నిరనుసయోతి యోజేతబ్బం. **ఇదమ్పి నత్థి** పుగ్గలవసేన వుచ్చమానత్తా. తేనాహ ‘‘**న హి పుగ్గలస్స...పే.... అనుసయాన**’’న్తి. యదిపి పుగ్గలస్స అనుసయనోకాసో అనోకాసో, తస్స పన సానుసయతాదిహేతు హోతీతి దస్సేన్తో ‘‘**అనుసయస్స పనా**’’తిఆదిమాహ. **నిరనుసయతాదీనన్తి ఆది**-సద్దేన అప్పహానాపరిఞ్ఞా సఙ్గణ్హాతి. **పరిజాననం** సమతిక్కమనన్తి పరిఞ్ఞావారేపి ‘‘అపాదానే నిస్సక్కవచన’’న్తి వుత్తం.

అనుసయనట్ఠానతోతి అనుసయనట్ఠానహేతు. ‘‘**అననుసయనట్ఠానతో**’’తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **నిమిత్తాపాదానభావదస్సనత్థన్తి** సానుసయవారే నిమిత్తభావదస్సనత్థం, పజహనపరిఞ్ఞావారేసు అపాదానభావదస్సనత్థఞ్చాతి యోజేతబ్బం. **పజహతీ**తి ఏత్థ ‘‘రూపధాతుయా అరూపధాతుయా తతో మానానుసయం

పజహతీ”తి పాళిపదం ఆహరిత్వా యోజేతబ్బం, **న పజహతీతి** ఏత్థ పన “దుక్ఖాయ వేదనాయ తతో కామరాగానుసయం నప్పజహతీ”తి. **ఏవమాదీసూతి ఆది**-సద్దేన పరిఞ్ఞావారమ్పి సఙ్గణ్హాతి. **భుమ్మనిద్దేసేనేవ** హేతుఅత్థేనేవ నిద్దిట్ఠాతి అత్థో.

చతుత్థపఞ్హవిస్సజ్జనేనాతి “యతో వా పన మానానుసయేన సానుసయో, తతో కామరాగానుసయేన సానుసయో”తి ఏతస్స పఞ్హస్స విస్సజ్జనేన. తత్థ హి “రూపధాతుయా అరూపధాతుయా”తిఆదినా సరూపతో అనుసయనట్ఠానాని దస్సితాని. **తదత్థేతి** తం అనుసయనట్ఠానదస్సనం అత్థో ఏతస్సాతి తదత్థో, తస్మిం తదత్థే. “అనుసయస్స ఉప్పత్తిట్ఠానదస్సనత్థం అయం వారో ఆరద్ధో”తిఆదినా “యతో”తి ఏతేన **అనుసయనట్ఠానం వుత్తన్తి ఇమమత్థం విభావేత్వా. పమాదలిఖితం వియ దిస్సతి** ఉప్పన్న-సద్దేన వత్తమానుప్పన్నే వుచ్చమానే. యథా పన ఉప్పజ్జనవారే ఉప్పజ్జతి-సద్దేన ఉప్పత్తియోగదీపకత్తా ఉప్పత్తిరహా వుచ్చన్తి, ఏవమిధాపి ఉప్పత్తిఅరహే వుచ్చమానే న కోచి విరోధో. యం పన వక్ఖతి “న హి అపరియాపన్నానం అనుసయుప్పత్తిరహట్ఠానతా”తి, సోపి న దోసో. యత్థ యత్థ హి అనుసయా ఉప్పత్తిరహా, తదేవ ఏకజ్ఝం గహేత్వా “సబ్బత్థా”తి వుత్తన్తి. **తథేవ దిస్సతీతి** తం పమాదలిఖితం వియ దిస్సతీతి అత్థో.

యతో ఉప్పన్నేన భవితబ్బన్తి యతో అనుసయనట్ఠానతో కామగారానుసయేన ఉప్పన్నేన భవితబ్బం, తేన కామరాగానుసయేన ఉప్పత్తిరహట్ఠానే నిస్సక్కవచనం కతం “యతో”తి. **తథాతి** ఏత్థ **తథా**-సద్దో యథా “యతో ఉప్పన్నేనా”తి ఏత్థ ఉప్పత్తిరహట్ఠానతో అనుసయస్స ఉప్పత్తిరహతా వుత్తా, తథా “ఉప్పజ్జనకేనా”తి ఏత్థాపి సా ఏవ వుచ్చతీతి దీపేతీతి ఆహ ‘‘**సబ్బధమ్మేసు…పే… ఆపన్నేనా**’’తి. తత్థ “ఉప్పజ్జనకో”తి వుత్తే అనుప్పజ్జనకో న హోతీతి అయమత్థో విఞ్ఞాయతి, తథా చ సతి తేన అనుప్పత్తి నిచ్ఛితాతి ఉప్పన్నసభావతా చ పకాసితా హోతీతి. తేనాహ ‘‘**సబ్బధమ్మేసు…పే… అపనేతీ**’’తి. “యో యతో కామరాగానుసయేన నిరనుసయో, నో తతో మానానుసయేన నిరనుసయో”తి పుచ్ఛాయ “యతో తతో”తి ఆగతత్తా విస్సజ్జనే “సబ్బత్థా”తి పదస్స నిస్సక్కవసేనేవ సక్కా యోజేతున్తి దస్సేన్తో ‘‘**సబ్బత్థాతి…పే… న న సమ్భవతీ**’’తి ఆహ. **భుమ్మతో అఞ్ఞత్థాపి సద్దవిదూ ఇచ్ఛన్తి,** యతో సబ్బేసం పాదకం “సబ్బత్థపాదక”న్తి వుచ్చతి, ఇధ పన నిస్సక్కవసేన వేదితబ్బం.

సానుసయవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. పజహనవారవణ్ణనా

౧౩౨-౧౮౭. అప్పజహనసబ్భావాతి అప్పహానస్స, అప్పహీయమానస్స వా సబ్భావా. **తస్మాతి** యస్మా యో కామరాగానుసయం పజహతి, న సో మానానుసయం నిరవసేసతో పజహతి, యో చ మానానుసయం నిరవసేసతో పజహతి, న సో కామరాగానుసయం పజహతి పగేవ పహీనత్తా, తస్మా “యో వా పన మానానుసయం పజహతి, నో కామరాగానుసయం పజహతీతి? నో”తి వుత్తన్తి వేదితబ్బం. యది ఏవం పఠమపుచ్ఛాయం కథన్తి ఆహ ‘‘**యస్మా పన… పే… వుత్త**’’న్తి. తత్థ **పహానకరణమత్తమేవాతి** పహానకిరియాసమ్భవమత్తమేవ, న నిరవసేసప్పహానన్తి అధిప్పాయో. **తే ఠపేత్వాతి** దిట్ఠివిచికిచ్ఛానుసయాదీనం నిరవసేసపజహానకే అట్ఠమకాదికే ఠపేత్వా. **అవసేసాతి** తస్స తస్స అనుసయస్స నిరవసేసప్పజహానకేహి అవసిట్ఠా. తేసు యేసం ఏకచ్చే అనుసయా పహీనా, తేపి **అప్పజహనసబ్భావేనేవ నప్పజహన్తీతి వుత్తా. న చ యథావిజ్జమానేనాతి** మగ్గకిచ్చభావేన విజ్జమానప్పకారేన పహానేన వజ్జితా రహితా ఏవ వుత్తాతి యోజనా.

కేసఞ్చీతి సోతాపన్నసకదాగామిమగ్గసమఙ్గిసకదాగామీనం. పున **కేసఞ్చీ**తి అనాగామిఅగ్గమగ్గసమఙ్గిఅరహన్తానం. **ఉభయ**న్తి కామరాగవిచికిచ్ఛానుసయద్వయం. **సేసాన**న్తి "సేసా"తి వుత్తానం యథావుత్తపుగ్గలానం. **తేస**న్తి వుత్తప్పకారానం ద్విన్నం అనుసయానం. **ఉభయాప్పజహనస్సా**తి కామరాగవిచికిచ్ఛానుసయాప్పజహనస్స. **కారణం న హోతీ**తి యేసం విచికిచ్ఛానుసయో పహీనో, తేసం తస్స పహీనతా, యేసం యథావుత్తం ఉభయప్పహీనం, తేసం తదప్పజహనస్స కారణం న హోతీతి అత్థో. తేనాహ "**తేసం పహీనత్తా 'నప్పజహన్తీ'తి న సక్కా వత్తు**"న్తి. అథ పన న తత్థ కారణం వుత్తం, యేన కారణవచనేన యథావుత్తదోసాపత్తి సియా, కేవలం పన సన్నిట్ఠానేన తేసం పుగ్గలానం గహితతాదస్సనత్థం వుత్తం "**కామరాగానుసయఞ్చ నప్పజహన్తీ**"తి, ఏవమ్పి పుచ్ఛితస్స సంసయత్థస్స కారణం వత్తబ్బం. తథా చ సతి "సేసపుగ్గలా తస్స అనుసయస్స పహీనత్తా నప్పజహన్తీ"తి కారణం వత్తబ్బమేవాతి చోదనం సన్ధాయాహ "**న వత్తబ్బ**"న్తిఆది. తత్థ **న వత్తబ్బ**న్తి వుత్తనయేన కారణం న వత్తబ్బం కారణభావస్సేవ అభావతో. "ఉభయాప్పజహనస్స కారణం న హోతీ"తి వుత్తం, యథా పన వత్తబ్బం, తం దస్సేతుం "**యో కామరాగానుసయం...పే.... వత్తబ్బత్తా**"తి ఆహ. తేన పహీనాప్పహీనవసేన కారణం న వత్తబ్బం, పహీనానంయేవ పన వసేన వత్తబ్బన్తి దస్సేతి. **సంసయత్థసఙ్గహితే**తి సంసయత్థేన పదేన సఙ్గహితే. సన్నిట్ఠానపదసఙ్గహితం పన పహీయమానత్తా "నప్పజహతీ"తి న సక్కా వత్తున్తి.

పజహనవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. పహీనవారవణ్ణనా

౨౮౪-౨౨౪. ఫలట్ఠవసేనేవ దేసనా ఆరద్ధా, న మగ్గట్ఠవసేన, కుతో పుథుజ్జనవసేన. కస్మా? ఫలక్ఖణే హి అనుసయా పహీనాతి వుచ్చన్తి, మగ్గక్ఖణే పన పహీయన్తీతి. తేనేవాహ "**మగ్గసమఙ్గీనం అగ్గహితతం దీపేతీ**"తి. **పటిలోమే హి పుథుజ్జనవసేనపి దేసనా గహితా** "యస్స దిట్ఠానుసయో అప్పహీనో, తస్స విచికిచ్ఛానుసయో అప్పహీనోతి? ఆమన్తా"తిఆదినా. **అనుసయచ్చన్తపటిపక్ఖేకచిత్తక్ఖణికాన**న్తి అనుసయానం అచ్చన్తం పటిపక్ఖభూతఏకచిత్తక్ఖణికానం. **మగ్గసమఙ్గీన**న్తి మగ్గట్ఠానం. ఏత్థ చ అనుసయానం అచ్చన్తపటిపక్ఖతాగ్గహణేన ఉప్పత్తిరహతం పటిక్ఖిపతి. న హి తే అచ్చన్తపటిపక్ఖసముప్పత్తితో పరతో ఉప్పత్తిరహా హోన్తి. మగ్గసమఙ్గితాగ్గహణేన అనుప్పత్తిరహతాపాదితతం పటిక్ఖిపతి. న హి మగ్గక్ఖణే తే అనుప్పత్తిరహతం ఆపాదితా నామ హోన్తి, అథ ఖో ఆపాదీయన్తీతి. ఏకచిత్తక్ఖణికతాగ్గహణేన సన్తానబ్యాపారం. తేనాహ "**న కోచీ**"తిఆది. తత్థ **తే**తి మగ్గసమఙ్గినో. న కేవలం పహీనవారేయేవ, అథ ఖో అఞ్ఞేసుపీతి దస్సేన్తో "**అనుసయ... పే.... గహితా**"తి ఆహ.

౨౨౫-౨౮౬. యత్థ అనుసయో ఉప్పత్తిరహో, తత్థేవస్స అనుప్పత్తిరహతాపాదనన్తి "**అత్తనో అత్తనో ఓకాసే ఏవ అనుప్పత్తిధమ్మతం ఆపాదితో**"తి ఆహ. తథా హి వుత్తం "చక్ఖుం లోకే పియరూపం సాతరూపం, ఏత్థేసా తణ్హా ఉప్పజ్జమానా ఉప్పజ్జతి, ఏత్థ నివిసమానా నివిసతీ"తి (విభ. ౨౦౩) వత్వా పున వుత్తం "చక్ఖుం లోకే పియరూపం సాతరూపం, ఏత్థేసా తణ్హా పహీయమానా పహీయతి, ఏత్థ నిరుజ్ఝమానా నిరుజ్ఝతీ"తి (విభ. ౨౦౪). **తస్మా**తి యస్మా తదోకాసత్తమేవ కామధాతుఆదిఓకాసత్తమేవ అనుసయానం దీపేన్తి పహీనాప్పహీనవచనాని, తస్మా. **అనోకాసే తదుభయావత్తబ్బతా వుత్తా**తి యస్మా కామరాగపటిఘానుసయానం ద్విన్నం ఉప్పత్తిట్ఠానం, సో ఏవ పహానోకాసోతి స్వాయం తేసం అఞ్ఞమఞ్ఞం అనోకాసో, తస్మిం అనోకాసే తదుభయస్స పహానాప్పహానస్స నవత్తబ్బతా వుత్తా. కామరాగానుసయోకాసే హి పటిఘానుసయస్స

అప్పహీనత్తా నో “తత్థ పహీనో”తి న వత్తబ్బో, అత్థితత్తా పన “తత్థ అప్పహీనో”తి చ, తస్మా అనోకాసే తదుభయావత్తబ్బతా వుత్తాతి. **తేన సద్ధిం సమానోకాసేతి** తేన కామరాగేన సద్ధిం సమానోకాసే. “సాధారణట్ఠానే”తి వుత్తే కామధాతుయం సుఖుపేక్ఖాసు పహీనో నామ హోతి, న సమానకాలే పహీనో తతియచతుత్థమగ్గవజ్ఝత్తా కామరాగమానానుసయానం.

పహీనవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. ధాతువారవణ్ణనా

౩౩౨-౩౪౦. అప్పహీనుప్పత్తిరహభావా ఇధ అనుగమనసయనానీతి దస్సేన్తో **“యస్మిం …పే.… అత్థో”**తి ఆహ. **ఇధాపి యుత్తాతి** పుబ్బే వుత్తమేవత్థం పరామసతి. తథా హి వుత్తం “కారణలాభే ఉప్పత్తిఅరహతం దస్సేతీ”తి (యమ. మూలటీ. అనుసయయమక ౧). **ఛ పటిసేధవచనానీతి** తిస్సన్నం ధాతూనం చతూపపాతవిసిట్ఠానం పటిసేధనవసేన వుత్తవచనాని, తతో ఏవ ధాతువిసేసనిద్ధారణాని న హోన్తి. పటిసేధోతి హి ఇధ సత్తాపటిసేధో వుత్తోతి అధిప్పాయేన వదతి. అఞ్ఞత్థే పన న-కారే నాయం దోసో. **ఇమం నామ** ధాతుం. **తంమూలికాసూతి** పటిసేధమూలికాసు. **ఏవఞ్హీతి** “న కామధాతుయా చుతస్స కామధాతుం ఉపపజ్జన్తస్సా”తిఆదినా పఠమయోజనాయ సతి. నకామధాతుఆదీసు ఉపపత్తికిత్తనేనేవ నకామధాతుఆదిగ్గహణేనపి ధాతువిసేసస్సేవ గహితతాయ అత్థతో విఞ్ఞాయమానత్తా. తేనాహ **“న కామధాతు…పే.… విఞ్ఞాయతీ”**తి. **భఞ్జితబ్బాతి** విభజితబ్బా. విభాగో పనేత్థ దువిధో ఇచ్ఛితోతి ఆహ **“ద్విధా కాతబ్బాతి అత్థో”**తి. పుచ్ఛా చ విస్సజ్జనాని చ **పుచ్ఛావిస్సజ్జనాని**. యథా అవుత్తే భఙ్గాభావస్స అవిఞ్ఞాతత్తా “అనుసయా భఙ్గా నత్థీ”తి వత్తబ్బం, తథా తయిదం “కతి అనుసయా భఙ్గా”తి ఏతదపేక్ఖన్తి తదపి వత్తబ్బం. పుచ్ఛాపేక్ఖఞ్హి విస్సజ్జనన్తి.

ధాతువారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అనుసయయమకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. చిత్తయమకం

ఉద్దేసవారవణ్ణనా

౧-౬౨. సరాగాదీతి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన “యస్స సరాగం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, న నిరుజ్ఝతీ”తి ఆరభిత్వా యావ “యస్స అవిముత్తం చిత్త”న్తి వారో, తావ సఙ్గణ్హాతి. **కుసలాదీతి** పన **ఆది**-సద్దేన “యస్స కుసలం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, న నిరుజ్ఝతీ”తి ఆరభిత్వా యావ “యస్స సరణం చిత్తం ఉప్పజ్జతి, న నిరుజ్ఝతీ”తి వారో, తావ సఙ్గణ్హాతి, తస్మా **సరాగాదికుసలాదీహీతి** సరాగాదీహి అవిముత్తన్తేహి, కుసలాదీహి అరణన్తేహి పదేహి **మిస్సకా** వారా. **సుద్ధికాతి** కేవలా యథావుత్తసరాగాదీహి కుసలాదీహి చ అమిస్సకా. **తయో తయోతి** పుగ్గలధమ్మవసేన తయో తయో మహావారా. యది ఏవం కథం సోళస పుగ్గలవారాతి ఆహ **“తత్థ తత్థ పన వుత్తే సమ్పిణ్డేత్వా”**తి. **తత్థ తత్థ** సోళసవిధే సరాగాదిమిస్సకచిత్తే **వుత్తే** పుగ్గలే ఏవ ఏకజ్ఝం **సమ్పిణ్డేత్వా** సఙ్గహేత్వా “సోళస పుగ్గలవారా”తి వుత్తం. “ధమ్మపుగ్గలధమ్మవారా”తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **న నిరన్తరం వుత్తేతి** ధమ్మే పుగ్గలధమ్మే చ అనామసిత్వా సోళససుపి ఠానేసు నిరన్తరం పుగ్గలే ఏవ వుత్తే సమ్పిణ్డేత్వా సోళస పుగ్గలవారా న వుత్తాతి అత్థో.

సంసగ్గవసేనాతి సంసజ్జనవసేన దేసనాయ విమిస్సనవసేన. అఞ్ఞథా హి ఉప్పాదనిరోధా పచ్చుప్పన్నానాగతకాలా చ కథం సంసజ్జీయన్తి. **సేసానమ్పి వారానన్తి** ఉప్పాదుప్పన్నవారాదీనం. **తంతంనామతాతి** యథా "యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జతి, తస్స చిత్తం ఉప్పన్న"న్తిఆదినా ఉప్పాదఉప్పన్నభావామసనతో ఉప్పాదఉప్పన్నవారోతి నామం పాళితో ఏవ విఞ్ఞాయతి, ఏవం సేసవారానమ్పీతి ఆహ "**తంతంనామతా పాళిఅనుసారేన వేదితబ్బా**"తి.

ఉద్దేసవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిద్దేసవారవణ్ణనా

౬౩. తథారూపస్సేవాతి పచ్ఛిమచిత్తసమఙ్గినో ఏవ. **తఞ్చ చిత్తన్తి** తఞ్చ యథావుత్తక్ఖణం పచ్ఛిమచిత్తం. "**ఏవంపకార**"న్తి ఇమస్స అత్థం దస్సేతుం "**భఙ్గక్ఖణసమఙ్గిమేవా"తి వుత్తం** నిరుజ్ఝమానాకారస్స "ఏవంపకార"న్తి వుత్తత్తా.

౬౫-౮౨. ద్వయమేతన్తి యం "ఖణపచ్చుప్పన్నమేవ చిత్తం ఉప్పాదక్ఖణాపగమేన ఉప్పజ్జిత్థ నామ, తదేవ ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పాదం పత్తత్తా ఉప్పజ్జిత్థ, అనతీతత్తా ఉప్పజ్జతి నామా"తి వుత్తం, ఏతం ఉభయమ్పి. **ఏవం న సక్కా వత్తున్తి** ఇమినా వుత్తప్పకారేన న సక్కా వత్తుం, పకారన్తరేన పన సక్కా వత్తున్తి అధిప్పాయో. తత్థ "**న హీ**"తిఆదినా పఠమపక్ఖం విభావేతి. **విభజితబ్బం సియాతి** "భఙ్గక్ఖణే తం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ, నో చ ఉప్పజ్జతి, ఉప్పాదక్ఖణే తం చిత్తం ఉప్పజ్జిత్థ చేవ ఉప్పజ్జతి చా"తి విభజితబ్బం సియా, న చ విభత్తం . "**ఆమన్తా"తి వత్తబ్బం సియా** ఖణపచ్చుప్పన్నే చిత్తే వుత్తనయేన ఉభయస్సపి లబ్భమానత్తా, న చ వుత్తం. ఇదాని యేన పకారేన సక్కా వత్తుం, తం దస్సేతుం "**చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే**"తిఆదిమాహ. **పుగ్గలో వుత్తో**, పుగ్గలవారో హోతీతి అధిప్పాయో. **తస్సాతి** పుగ్గలస్స. **న చ కిఞ్చి చిత్తం ఉప్పజ్జతి** చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణసమఙ్గిభావతో. **తం పన చిత్తం ఉప్పజ్జతి**, యం చిత్తసమఙ్గీ సో పుగ్గలోతి **ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో**. యది అనేకచిత్తవసేనాయం యమకదేసనా పవత్తాతి చోదనం సన్ధాయాహ "**చిత్తన్తి హి...పే.... తిట్ఠతీ**"తి. **సన్నిట్ఠానవసేన నియమో వేదితబ్బో**, అఞ్ఞథా "నో చ తేసం చిత్తం ఉప్పజ్జతీ"తిఆదినా పటిసేధో న యుజ్జేయ్యాతి అధిప్పాయో. **తాదిసన్తి** తథారూపం, యదవత్థో ఉప్పన్నఉప్పజ్జమానతాదిపరియాయేహి వత్తబ్బో హోతి, తదవత్థన్తి అత్థో.

౮౩-౧౧౩. ఇమస్స పుగ్గలవారత్తాతి "యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జమాన"న్తిఆదినయప్పవత్తస్స ఇమస్స అతిక్కన్తకాలవారస్స పుగ్గలవారత్తా. **పుగ్గలో పుచ్ఛితోతి** "యస్స చిత్తం ఉప్పజ్జమానం...పే.... తస్స చిత్త"న్తి చిత్తసమఙ్గిపుగ్గలో పుచ్ఛితోతి **పుగ్గలస్సేవ విస్సజ్జనేన భవితబ్బం,** ఇతరథా అఞ్ఞం పుచ్ఛితం అఞ్ఞం విస్సజ్జితం సియా. **న కోచి పుగ్గలో న గహితో** సబ్బసత్తానం అనిబ్బత్తచిత్తతాభావతో. **తే చ పన** సబ్బే పుగ్గలా. **నిరుజ్ఝమానక్ఖణాతీతచిత్తాతి** నిరుజ్ఝమానక్ఖణా హుత్వా అతీతచిత్తా. **తథా దుతియతతియాతి** యథా పఠమపఞ్హో అనవసేసపుగ్గలవిసయత్తా పటివచనేన విస్సజ్జేతబ్బో సియా, తథా తతో ఏవ దుతియతతియపఞ్హా "ఆమన్తా"ఇచ్చేవ విస్సజ్జేతబ్బా సియున్తి అత్థో. చతుత్థో పన పఞ్హో ఏవం విభజిత్వా పుగ్గలవసేనేవ విస్సజ్జేతబ్బోతి దస్సేన్తో "**పచ్ఛిమచిత్తస్సా**"తిఆదిం వత్వా తథా అవచనే కారణం దస్సేన్తో "**చిత్తవసేన పుగ్గలవవత్థానతో**"తిఆదిమాహ. "భఙ్గక్ఖణే చిత్తం ఉప్పాదక్ఖణం వీతిక్కన్త"న్తి ఇమినా **వత్తమానస్స చిత్తస్స వసేన పుగ్గలో ఉప్పాదక్ఖణాతీతచిత్తో**, "అతీతం చిత్తం ఉప్పాదక్ఖణఞ్చ వీతిక్కన్తన్తి భఙ్గక్ఖణఞ్చ వీతిక్కన్త"న్తి ఇమినా పన **అతీతస్స చిత్తస్స వసేన పుగ్గలో ఉప్పాదక్ఖణాతీతచిత్తో వుత్తో**.

తత్థాతి తేసు ద్వీసు పుగ్గలేసు. **పురిమస్సాతి** పఠమం వుత్తస్స సన్నిట్ఠానపదసఙ్గహితస్స చిత్తం న భఙ్గక్ఖణం వీతిక్కన్తం. “నో చ భఙ్గక్ఖణం వీతిక్కన్త”న్తి హి వుత్తం. పచ్ఛిమస్స వీతిక్కన్తం చిత్తం భఙ్గక్ఖణన్తి సమ్బన్ధో. “భఙ్గక్ఖణఞ్చ వీతిక్కన్త”న్తి హి వుత్తం. **ఏవమాదికో పుగ్గలవిభాగోతి** దుతియపఞ్హాదీసు వుత్తం సన్ధాయాహ. **తస్స చిత్తస్స తంతంఖణవీతిక్కమావీతిక్కమదస్సనవసేనాతి** తస్స తస్స ఉప్పాదక్ఖణస్స భఙ్గక్ఖణస్స చ యథారహం వీతిక్కమస్స అవీతిక్కమస్స చ దస్సనవసేన దస్సితో హోతి పుగ్గలవిభాగోతి యోజనా. **ఇధాతి** ఇమస్మిం అతిక్కన్తకాలవారే. **పుగ్గలవిసిట్ఠం చిత్తం పుచ్ఛితం** “యస్స చిత్తం తస్స చిత్త”న్తి వుత్తత్తా. **యదిపి పుగ్గలప్పధానా పుచ్ఛా** పుగ్గలవారత్తా. **అథాపి చిత్తప్పధానా** పుగ్గలం విసేసనభావేన గహేత్వా చిత్తస్స విసేసితత్తా. **ఉభయథాపి దుతియపుచ్ఛాయ ‘‘ఆమన్తా’’తి వత్తబ్బం సియా** అనవసేసపుగ్గలవిసయత్తా. తథా పన అవత్వా “అతీతం చిత్త”న్తి వుత్తం, కస్మా నిరోధక్ఖణ...పే.... దస్సనత్థన్తి దట్ఠబ్బన్తి యోజనా. **ఏస నయో ‘‘న నిరుజ్ఝమాన’’న్తి ఏత్థాపీతి** నిరుజ్ఝమానం ఖణం నిరోధక్ఖణం ఖణం వీతిక్కన్తకాలం కిం తస్స చిత్తం న హోతీతి అత్థో.

౧౧౪-౧౧౬. **సరాగపచ్ఛిమచిత్తస్సాతి** సరాగచిత్తేసు పచ్ఛిమస్స చిత్తస్స, ఏకస్స పుగ్గలస్స రాగసమ్పయుత్తచిత్తేసు యం సబ్బపచ్ఛిమం చిత్తం, తస్స. సో పన పుగ్గలో అనాగామీ వేదితబ్బో. **న నిరుజ్ఝతి** నిరోధాసమఙ్గితాయ. **నిరుజ్ఝిస్సతి** ఇదాని నిరోధం పాపుణిస్సతి. అప్పటిసన్ధికత్తా పన తతో అఞ్ఞం **నుప్పజ్జిస్సతి. ఇతరేసన్తి** యథావుత్తసరాగపచ్ఛిమచిత్తసమఙ్గిం వీతరాగచిత్తసమఙ్గిఞ్చ ఠపేత్వా అవసేసానం ఇతరసేక్ఖానఞ్చేవ పుథుజ్జనానఞ్చ.

నిద్దేసవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

చిత్తయమకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. ధమ్మయమకం

౧. పణ్ణత్తివారో

ఉద్దేసవారవణ్ణనా

౧-౧౬. **యథా మూలయమకే కుసలాదిధమ్మా దేసితాతి** కుసలాకుసలాబ్యాకతా ధమ్మా కుసలకుసలమూలాదివిభాగతో మూలయమకే యమకవసేన యథా దేసితా. **అఞ్ఞథాతి** కుసలకుసలమూలాదివిభాగతో అఞ్ఞథా, ఖన్ధాదివసేనాతి అత్థో.

ఉద్దేసవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పవత్తివారవణ్ణనా

౩౩-౩౪. తం పన కమ్మసముట్ఠానాదిరూపం అగ్గహేత్వా. **కేచీతి** ధమ్మసిరిత్థేరం సన్ధాయాహ. సో హి “చిత్తసముట్ఠానరూపవసేన వుత్త”న్తి అట్ఠకథం ఆహరిత్వా “ఇమస్మిం పఞ్హే కమ్మసముట్ఠానాదిరూపఞ్చ లబ్భతీ”తి అవోచ. తథా చ వత్వా పటిలోమపాళిం దస్సేత్వా “చిత్తసముట్ఠానరూపమేవ ఇధాధిప్పేతం. కమ్మసముట్ఠానాదిరూపే న విధానం,

నాపి పటిసేధో”తి ఆహ. **తథాతి** యథా వుత్తప్పకారే పాఠే చిత్తసముట్ఠానరూపమేవ అధిప్పేతం, తథా ఏత్థాపీతి అత్థో. నోతి వుత్తన్తి వదన్తీతి సమ్బన్ధో. **తం పనేతన్తి** యథా ఉద్ధటస్స పాఠస్స అత్థవచనం, ఏవం న సక్కా వత్తుం. కస్మాతి ఆహ “**చిత్తస్స భఙ్గక్ఖణే...పే.... పటిసేధసిద్ధితో**”తి. స్వాయం పటిసేధో హేట్ఠా దస్సితోయేవాతి అధిప్పాయో.

యే చ వదన్తీతి ఏత్థ **యే చా**తి వజిరబుద్ధిత్థేరం సన్ధాయాహ. సో హి “సోతాపత్తిమగ్గక్ఖణే”తిఆదినా పటిసమ్భిదామగ్గపాళిం ఆహరిత్వా “యథా తత్థ సతిపి కమ్మజాదిరూపే ఠపేత్వా చిత్తసముట్ఠానరూపన్తి చిత్తపటిబద్ధత్తా చిత్తజరూపమేవ ఠపేతబ్బభావేన ఉద్ధటం, ఏవమిధాపి చిత్తజరూపమేవ కథిత”న్తి వదతి. **తఞ్చ** నేసం **వచనం తథా న హోతి,** యథా తేహి ఉదాహటం, విసమోయం ఉపఞ్ఞాసోతి అత్థో. యథా చ తం తథా న హోతి, తం దస్సేతుం “**యేసఞ్హి**”తిఆది వుత్తం. **తేసన్తి** కమ్మజాదీనం. **తస్సాతి** మగ్గస్స. **తేతి** అబ్యాకతా, యే ఉప్పాదనిరోధవన్తో. **అవిజ్జమానేసు చ** ఉప్పాదనిరోధేసు నిబ్బానస్స వియ.

సన్నిట్ఠానేన గహితేసు పుగ్గలేసు. తేసు హి కేచి అకుసలాబ్యాకతచిత్తానం ఉప్పాదక్ఖణసమఙ్గినో, కేచి అబ్యాకతచిత్తస్స, కేచి కుసలాబ్యాకతచిత్తస్స, తేసు పురిమా ద్వే పఠమకోట్ఠాసేన సఙ్గహితా తస్స కుసలుప్పత్తిపటిసేధపరత్తా, తే పన భవవసేన విభజిత్వా వత్తబ్బాతి దస్సేన్తో “**పఞ్చవోకారే**”తిఆదిమాహ. **ఏవన్తి** యథావుత్తనయేన. **సబ్బత్థాతి** సబ్బపఞ్హేసు.

౭౯. **తతోతి** ఏకావజ్జనవీథితో. **పురిమతరజవనవీథి** యాయ వుట్ఠానగామినీ సఙ్గహితా, తత్థ ఉప్పన్నస్సపి చిత్తస్స. **కుసలానాగతభావపరియోసానేనాతి** కుసలధమ్మానం అనాగతభావస్స పరియోసానభూతేన అగ్గమగ్గానన్తరపచ్చయత్తేన **దీపితం హోతి సమానలక్ఖణం సబ్బం**. కేన? **తాయ ఏవ సమానలక్ఖణతాయ. ఏస నయోతి** యథా కుసలానుప్పాదో కుసలానాగతభావస్స పరియోసానభూతతో వుత్తపరిచ్ఛేదతో ఓరమ్పి లబ్భతీతి సో యథావుత్తపరిచ్ఛేదో లక్ఖణమత్తన్తి స్వాయం నయో దస్సితో. ఏస నయో అకుసలాతీతభావస్స ఆదిమ్హి “దుతియే అకుసలే”తి వుత్తట్ఠానే, అబ్యాకతాతీతభావస్స ఆదిమ్హి “దుతియే చిత్తే”తి వుత్తట్ఠానేపీతి యోజనా. ఇదాని “ఏస నయో”తి యథావుత్తమతిదేసం “**యథా హీ**”తిఆదినా పాకటతరం కరోతి. **భావనాపహానాని దస్సితాని హోన్తి** “అగ్గమగ్గసమఙ్గీ కుసలఞ్చ ధమ్మం భావేతి, అకుసలఞ్చ పజహతీ”తి. **ఇధాతి** ఇమస్మిం పవత్తివారే. **తం తన్తి** అకుసలాతీతతాది కుసలానాగతతాది చ. **తేన తేనాతి** “దుతియే అకుసలే అగ్గమగ్గసమఙ్గీ”తి ఏవమాదినా అన్తేన చ.

౧౦౦. **పటిసన్ధిచిత్తతోతి** ఇదం మరియాదగ్గహణం, న అభివిధిగ్గహణం, యతో “**సోళసమ**”న్తి ఆహ. అభివిధిగ్గహణమేవ వా సోళసచిత్తక్ఖణాయుకమేవ రూపన్తి ఇమస్మిం పక్ఖే అధిప్పేతే పటిక్ఖిత్తోవాయం వాదోతి దస్సేన్తో “**తతో పరమ్పి వా**”తి ఆహ. అయఞ్చ విచారో హేట్ఠా దస్సితో ఏవ. **న తతో ఓరన్తి విఞ్ఞాయతి** తతో ఓరం అకుసలనిరోధసమకాలం అబ్యాకతనిరోధస్స అసమ్భవతో.

పవత్తివారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ధమ్మయమకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. ఇన్ద్రియయమకం

౧. పణ్ణత్తివారో

ఉద్దేసవారవణ్ణనా

౧. **ఇన్ద్రియయమకే విభఙ్గే వియాతి** యథా ఇన్ద్రియవిభఙ్గే పురిసిన్ద్రియానన్తరం జీవితిన్ద్రియం ఉద్దిట్ఠం, న మనిన్ద్రియానన్తరం, ఏవం ఇమస్మిం ఇన్ద్రియయమకే. తఞ్చ సుత్తదేసనానురోధేనాతి దస్సేన్తో ''**తీణిమాని...పే.... సుత్తే దేసితక్కమేనా**''తి ఆహ. సోయం యదత్థం తస్స సుత్తే దేసితక్కమేన ఉద్దేసో, తం దస్సేతుం ''**పవత్తివారేహీ**''తిఆది వుత్తం. తత్థ యథా "జీవితిన్ద్రియ"న్తి ఇదం రూపజీవితిన్ద్రియస్స అరూపజీవితిన్ద్రియస్స చ సామఞ్ఞతో గహణం, ఏవం ఉపాదిన్నస్స అనుపాదిన్నస్స చాతి ఆహ ''**కమ్మజానం అకమ్మజానఞ్చ అనుపాలక**''న్తి. అథ వా సహజధమ్మానుపాలకమ్పి జీవితిన్ద్రియం న కేవలం ఖణట్ఠితియా ఏవ కారణం, అథ ఖో పబన్ధానుపచ్ఛేదస్సపి కారణమేవ. అఞ్ఞథా ఆయుక్ఖయమరణం న సమ్భవేయ్య, తస్మా "కమ్మజానఞ్చ అనుపాలక"న్తి అవిసేసతో వుత్తం, చుతిపటిసన్ధీసు చ పవత్తమానానం కమ్మజానం అనుపాలకం. **ఇతీతి** తస్మా. **తంమూలకానీ**తి జీవితిన్ద్రియమూలకాని. **చుతిపటిసన్ధిపవత్తివసేనాతి** చుతిపటిసన్ధివసేన పవత్తివసేన చ. తత్థ యం ఉపాదిన్నం, తం చుతిపటిసన్ధివసేనేవ, ఇతరం ఇతరవసేనపి వత్తబ్బం. యస్మా చక్ఖున్ద్రియాదీసు పురిసిన్ద్రియావసానేసు ఏకన్తఉపాదిన్నేసు అతంసభావత్తా యం మనిన్ద్రియం మూలమేవ న హోతి, తస్మా తం ఠపేత్వా **అవసేసమూలకాని** చక్ఖున్ద్రియాదిమూలకాని. **ఆయతనయమకే వియాతి** యథా ఆయతనయమకే పటిసన్ధివసేనాయతనానం ఉప్పాదో, మరణవసేన చ నిరోధో వుత్తో, ఏవమిధాపి చుతిఉపపత్తివసేనేవ వత్తబ్బాని, తస్మా అతంసభావత్తా జీవితిన్ద్రియం **తేసం** చక్ఖున్ద్రియాదీనం మజ్ఝే అనుద్దిసిత్వా **అన్తే** పురిసిన్ద్రియానన్తరం ఉద్దిట్ఠం. యం పన చక్ఖున్ద్రియాదిమూలకేసు మనిన్ద్రియం సబ్బపచ్ఛా ఏవ గహితం, తత్థ కారణం అట్ఠకథాయం వుత్తమేవ.

ఉద్దేసవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

నిద్దేసవారవణ్ణనా

౯౪. **కోచి సభావో నత్థీ**తి కోచి సభావధమ్మో నత్థి. యది ఏవం "నత్థీ"తి పటిక్ఖేపో ఏవ యుత్తోతి ఆహ ''**న చ రూపాదీ**''తిఆది. "సుఖా దుక్ఖా అదుక్ఖమసుఖా"తిఆదీసు సుఖదుక్ఖసద్దానం సామఞ్ఞవచనభావేపి ఇన్ద్రియదేసనాయం తే విసిట్ఠవిసయా ఏవాతి దస్సేన్తో ''**సుఖస్స...పే.... గహితోయేవా**''తి ఆహ. **దుక్ఖస్స చ** భేదం కత్వా.

౧౪౦. **పఞ్ఞిన్ద్రియాని హోన్తీతి ఆమన్తాతి వుత్త**న్తి పజాననట్ఠేన అధిపతేయ్యట్ఠేన చ పఞ్ఞిన్ద్రియాని హోన్తి, దస్సనట్ఠేన పన చక్ఖూని చాతి చక్ఖు, ఇన్ద్రియన్తి పుచ్ఛాయ "ఆమన్తా"తి వుత్తన్తి అధిప్పాయో. ''**తణ్హాసోతమేవాహా**''తి వుత్తం, "యస్స ఛత్తింసతి సోతా"తిఆదీసు (ధ॰ ప॰ ౩౩౯) పన దిట్ఠిఆదీనమ్పి సోతభావో ఆగతో.

పణ్ణత్తినిద్దేసవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పవత్తివారవణ్ణనా

౧౮౬. **అఞ్ఞధమ్మనిస్సయేనాతి** "యో తేసం రూపీనం ధమ్మానం ఆయు ఠితీ"తిఆదినా (ధ॰ స॰ ౬౩౪) అఞ్ఞధమ్మనిస్సయేన గహేతబ్బం. **పవత్తిఞ్చ గహేత్వా గతేసు** విస్సజ్జనేసు, చుతిపటిసన్ధియో గహేత్వా గతేసు యోజనా న లబ్భతీతి అధిప్పాయో. అలబ్భమానా చ సుఖదుక్ఖదోమనస్సిన్ద్రియేహేవ న లబ్భతి. **తంమూలకా చ నయాతి** సుఖిన్ద్రియాదిమూలకా చ నయా. **తేహీతి** సుఖిన్ద్రియాదీహి. **యోజనాతి** "పవత్తే సుఖిన్ద్రియవిప్పయుత్తచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే"తిఆదినా ఉప్పజ్జమానేహి యోజనా. **తంమూలకా చ** తథాయోజనామూలభూతా చ నయా జీవితిన్ద్రియాదిమూలకా చ నయా. **పాకటాయేవాతి** పాళిగతియా ఏవ విఞ్ఞాయమానయోజనత్తా సువిఞ్ఞేయ్యా ఏవ.

తం వచనం. **సోమనస్సవిరహితసచక్ఖుకపటిసన్ధినిదస్సనవసేనాతి** సోమనస్సవిరహితసచక్ఖుకపటిసన్ధియేవ నిదస్సనన్తి యోజేతబ్బం. కథం పనేతం జానితబ్బం "నిదస్సనమత్తమేతం, న పన గణనపరిచ్ఛిన్దన"న్తి ఆహ **"న హి చతున్నంయేవాతి నియమో కతో"**తి. **తంసమానలక్ఖణాతి** తాయ సచక్ఖుకపటిసన్ధితాయ సమానలక్ఖణాతి పరిత్తవిపాకగ్గహణం. తత్థ ససోమనస్సపటిసన్ధియో సన్ధాయ ఉపేక్ఖాపటిసన్ధియో నిదస్సనభావేన వుత్తాతి కేచి. పరిత్తవిపాకపటిసన్ధి చ కుసలవిపాకాహేతుకపటిసన్ధి వేదితబ్బా. సాపి హి సచక్ఖుకా సియా. **తంసమానలక్ఖణాతి** వా తాయ ఉపేక్ఖాసహగతాయ సమానలక్ఖణా యథావుత్తఅహేతుకపటిసన్ధి చ పఞ్చమజ్ఝానపటిసన్ధి చ. యది ఏవం "చతున్న"న్తి కస్మా గణనపరిచ్ఛేదోతి ఆహ **"కామావచరే...పే.... నిదస్సనం కత"**న్తి. **తేనాతి** ఉపేక్ఖాసహగతమహావిపాకనిదస్సనేన, యేహి సమానతాయ ఇమే నిదస్సనభావేన వుత్తా, తే ఏకంసేన తంసభావా ఏవాతి అయమేత్థ అధిప్పాయో. తేనాహ **"యథా ససోమనస్స...పే.... తో హోతీ"**తి.

నను చ గబ్భసేయ్యకేసు అయమత్థో ఏకంసతో న లబ్భతీతి ఆసఙ్కం సన్ధాయాహ **"గబ్భసేయ్యకానఞ్చ...పే.... దస్సితా హోతీ"**తి. తేనాహ **"సచక్ఖుకాన"**న్తిఆది. తత్థ యది సహేతుకపటిసన్ధికానం కామావచరానం నియమతో సచక్ఖుకాదిభావదస్సనం గబ్భసేయ్యకవసేన లబ్భేయ్య, యుత్తమేతం సియాతి చోదనం సన్ధాయాహ **"గబ్భసేయ్యకేపి హీ"**తిఆది. **తథా ఆయతనయమకే దస్సితన్తి** ఇదం ఆయతనయమకవణ్ణనాయం అత్తనా వుత్తం "ఏవఞ్చ కత్వా ఇన్ద్రియయమకే"తిఆదివచనం సన్ధాయ వుత్తం. తత్థ హి సోమనస్సిన్ద్రియుప్పాదకకమ్మస్స ఏకన్తేన చక్ఖున్ద్రియుప్పాదనతో గబ్భేపి యావ చక్ఖున్ద్రియుప్పత్తి, తావ ఉప్పజ్జమానతాయ "అభినన్దితబ్బత్తా"తి వుత్తం. **సన్నిట్ఠానేన సఙ్గహితానన్తి** "యస్స వా పన సోమనస్సిన్ద్రియం ఉప్పజ్జతీ"తి ఏతేన సన్నిట్ఠానేన సఙ్గహితానం. **ఇత్థీనం అఘానకానం ఉపపజ్జన్తీనన్తి ఆదీసూతి ఆది**-సద్దేన "ఇత్థీనం అచక్ఖుకానం ఉపపజ్జన్తీన"న్తిఆదిం సఙ్గణ్హాతి. **తే ఏవాతి** గబ్భసేయ్యకా ఏవ.

తంసమానలక్ఖణన్తి సోపేక్ఖఅచక్ఖుకపటిసన్ధిభావేన సమానలక్ఖణం. **తత్థాతి** అహేతుకపటిసన్ధిచిత్తే. **సమాధిలేసో** దుబ్బలసమాధి యో చిత్తట్ఠితిమత్తో. **తస్మాతి** యస్మా చిత్తట్ఠితి వియ దుబ్బలం వీరియం నత్థి, యో "వీరియలేసో"తి వత్తబ్బో, తస్మా, లేసమత్తస్సపి వీరియస్స అభావాతి అత్థో. **అఞ్ఞేసూతి** అహేతుకపటిసన్ధిచిత్తతో అఞ్ఞేసు. **కేసుచీతి** ఏకచ్చేసు. ఉభయేనపి మనోద్వారావజ్జనహసితుప్పాదచిత్తం వదతి. **ఇధాతి** అహేతుకపటిసన్ధిచిత్తే. **సమాధివీరియాని ఇన్ద్రియప్పత్తాని చ న హోన్తీతి** సమాధికిచ్చం పటిక్ఖిపతి, న సమాధిమత్తం, న వీరియలేసస్స సబ్భావతోతి యోజేతబ్బం. తేనేవాహ **"విసేసనఞ్హి విసేసితబ్బే పవత్తతీ"**తి. యస్మిం వీరియే సతి ఇన్ద్రియుప్పత్తి సియా, తదేవ తత్థ నత్థీతి అత్థో.

అపాయే ఓపపాతికవసేనాతి ఇదం సుగతియం ఓపపాతికో వికలిన్ద్రియో న హోతీతి కత్వా వుత్తం, "లబ్భన్తేవ ఞాణవిప్పయుత్తాన"న్తి పన వుత్తత్తా "దుహేతుకపటిసన్ధికానం వసేనా"తి అట్ఠకథాయం వుత్తం. **తేస**న్తి ఇత్థిపురిసిన్ద్రియసన్తానానం. ఇత్థిపురిసిన్ద్రియానం పన ఉప్పాదనిరోధా అభిణ్హసోవ హోన్తీతి. **పఠమకప్పికాదీన**న్తి ఏత్థ **ఆది**-సద్దేన గహితానం పరివత్తమానలిఙ్గానం వసేన ఉప్పాదనిరోధగ్గహణం వేదితబ్బం. పఠమకప్పికానం పన వసేన ఉప్పాదో ఏవ లబ్భతి. "**చుతిఉపపత్తివసేనేవ దుతియపుచ్ఛాసుపి సన్నిట్ఠానేహి గహణం వేదితబ్బ**"న్తి ఇదం ఉపాదిన్న ఇన్ద్రియేహి నియమితత్తా వుత్తం.

౧౯౦. **సన్తానుప్పత్తినిరోధదస్సనతో**తి సన్తానవసేన ఉప్పాదనిరోధానం దిస్సమానత్తా. ఏతేన రూపజీవితిన్ద్రియస్స చక్ఖున్ద్రియాదిసమానగతికతం యుత్తితో సాధేతి. ఆగమతో పన "వినా సోమనస్సేనా"తిఆదినా పరతో సాధేస్సతి. **ఛేదోతి నామం దట్ఠబ్బం** సరూపదస్సనేనేవ సంసయఛేదనతో.

తస్సాతి రూపజీవితిన్ద్రియస్స. **తే చ** అసఞ్ఞసత్తా. నను చ ఉప్పాదోవ జీవితిన్ద్రియస్స చుతిఉపపత్తివసేన వత్తబ్బో, న అనుప్పాదోతి ఆహ "**అనుప్పాదో...పే.... న పవత్తే**"తి. అయఞ్చ నయో న కేవలం పురిమకోట్ఠాసే ఏవ, అథ ఖో ఇతరకోట్ఠాసేపి గహితో ఏవాతి దస్సేన్తో "**పచ్ఛిమకోట్ఠాసేపీ**"తిఆదిమాహ.

"ఉపపత్తిచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే"తి కస్మా వుత్తన్తి యేనాధిప్పాయేన చోదనా కతా, తమధిప్పాయం వివరితుం "**నను సుద్ధావాస**"న్తిఆది వుత్తం. **న వత్తబ్బ**న్తి "ఉపపజ్జన్తాన"న్తి న వత్తబ్బం, "ఉపపత్తిచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే"ఇచ్చేవ వత్తబ్బన్తి అత్థో. ఇదాని యథా "ఉపపజ్జన్తాన"న్తి న వత్తబ్బం, తం దస్సేతుం "**యథా హీ**"తిఆది వుత్తం. **సోమనస్సమనిన్ద్రియాన**న్తి సోమనస్సిన్ద్రియమనిన్ద్రియానం, అయమేవ వా పాఠో. **తదా**తి పఠమస్స రూపజీవితిన్ద్రియస్స ధరమానకాలే. **తస్మా**తి యస్మా రూపారూపజీవితిన్ద్రియానం అత్థేవ కాలభేదో, ఉభయఞ్చేత్థ జీవితిన్ద్రియభావసామఞ్ఞేన ఏకజ్ఝం కత్వా గయ్హతి, తస్మా. **ఉభయ**న్తి సోమనస్సిన్ద్రియజీవితిన్ద్రియన్తి ఇదం ఉభయం. **ఉప్పాదక్ఖణేన నిదస్సిత**న్తి ఏతేన "ఉపపత్తిచిత్తస్స ఉప్పాదక్ఖణే"తి ఇదం నిదస్సనమత్తన్తి దస్సేతి. ఇదాని తమేవత్థం ఉదాహరణేన పాకటతరం కాతుం "**యథా హీ**"తిఆది వుత్తం. తత్థ యథా తాదిసానం అనేకేసం చిత్తానం భఙ్గక్ఖణే లబ్భమానం తదేకదేసేన సబ్బపఠమస్స ఉపపత్తిచిత్తస్స భఙ్గక్ఖణేన నిదస్సితం, ఏవమిధాపి ఖణద్వయే లబ్భమానం తదేకదేసేన ఉప్పాదక్ఖణేన నిదస్సితన్తి ఏవం నిదస్సనత్థో వేదితబ్బో.

తేసన్తి జీవితిన్ద్రియాదీనం. **అఞ్ఞత్థా**తి పవత్తే. **ఇధా**తి అనాగతకాలభేదే. **న న సమ్భవతి** ఉపపత్తిక్ఖణస్స వియ తతో పరం పవత్తిక్ఖణస్సపి అనాగతకాలభావతో. **తస్మా**తి ఉపపత్తితో అఞ్ఞత్థాపి యథాధిప్పేతఉప్పాదసమ్భవతో. అయఞ్చ అత్థో వారన్తరేపి దిస్సతీతి దస్సేన్తో ఆహ "**ఏవఞ్చ కత్వా**"తిఆది. **న హీ**తిఆదినా తమేవత్థం సమత్థేతి. తత్థ **అపి పచ్ఛిమ...పే.... సన్ధికస్సా**తి **అపి**-సద్దేన "కో పన వాదో అపచ్ఛిమభవికస్స సోమనస్ససహగతపటిసన్ధికస్సా"తి దస్సేతి. అపచ్ఛిమభవికస్స చుతితో పచ్ఛా "సోమనస్సిన్ద్రియం నిరుజ్ఝిస్సతీ"తి వత్తబ్బమేవ నత్థీతి ఆహ "**చుతితో పుబ్బేవా**"తి. **ఏత్థ హి పఠమపుచ్ఛాసు సన్నిట్ఠానత్థో**తిఆదీసు అయం సఙ్ఖేపత్థో – ఏత్థ "యస్స చక్ఖున్ద్రియం ఉప్పజ్జిస్సతీ"తి ఏవమాదీసు యమకేసు యా పఠమపుచ్ఛా, తాసు సన్నిట్ఠానపదసఙ్గహితో అత్థో. **పుచ్ఛితబ్బత్థనిస్సయో**తి "తస్స సోమనస్సిన్ద్రియం ఉప్పజ్జిస్సతీ"తిఆదికస్స పుచ్ఛితబ్బస్స అత్థస్స నిస్సయభూతో **మాదిసోవ** మయా సదిసో ఏవ అత్థో **ఉపపత్తిఉప్పాదిన్ద్రియవా** ఉపపత్తిక్ఖణే ఉప్పాదావత్థఇన్ద్రియసహితో, **ఉభయుప్పాదిన్ద్రియవా** పటిసన్ధిపవత్తీసు

ఉప్పాదావత్థఇన్ద్రియసహితో వా. **పటినివత్తిత్వాపి పుచ్ఛితబ్బత్థస్స నిస్సయోతి** "యస్స వా పనా"తిఆదినా పటినివత్తిత్వా పుచ్ఛితబ్బస్సపి సంసయత్థస్స నిస్సయోతి **ఏవం** ఇమినా వియ అజ్ఝాసయేన "యస్స వా పన సోమనస్సిన్ద్రియం ఉప్పజ్జిస్సతీ"తిఆదీసు **దుతియపుచ్ఛాసు సన్నిట్ఠానత్థమేవ** సన్నిట్ఠానపదసఙ్గహితమేవ అత్థం నియమేతి. **తత్థేవ** తాసు ఏవ పుబ్బే వుత్తపఠమపుచ్ఛాసు ఏవ. **పుచ్ఛితబ్బం** "తస్స సోమనస్సిన్ద్రియం ఉప్పజ్జిస్సతీ"తిఆదీసు **అనాగతభావమత్తేన సరూపతో గహితం ఉప్పాదం** ఉప్పాదసఙ్ఖాతం, "తస్స సోమనస్సిన్ద్రియం నిరుజ్ఝిస్సతీ"తిఆదీసు **అనాగతభావమత్తేన సరూపతో గహితం నిరోధం వా** నిరోధసఙ్ఖాతం వా సంసయత్థం న నియమేతీతి. **ఏవన్తి** వుత్తప్పకారేన సన్నిట్ఠానత్థస్స నియమో హోతి, న సంసయత్థస్స, తస్మా "యస్స వా పన...పే.... ఆమన్తా"తి వుత్తం. **ఏస నయోతి** య్వాయం ఉప్పాదవారే విచారో వుత్తో, నిరోధవారేపి ఏసేవ నయో. తథా హి "యస్స వా పన సోమనస్సిన్ద్రియం నిరుజ్ఝిస్సతి, తస్స చక్ఖున్ద్రియం నిరుజ్ఝిస్సతీతి? ఆమన్తా"తి వుత్తం.

ఏవం అవుత్తత్తాతి ఉప్పాదనిరోధానం అనాగతానం సరూపేన అవుత్తత్తా. న హి తత్థ తే సరూపేన వుత్తా, అథ ఖో "నుప్పజ్జిస్సతీ"తి పటిక్ఖేపముఖేన వుత్తా. **తత్థాతి** అనులోమే. **న ఏవం యోజేతబ్బా** పటిలోమే. తమేవ అయోజేతబ్బతం **''యథా హీ''**తిఆదినా వివరతి. ఉప్పాదనిరోధే అతిక్కమిత్వా ఉప్పాదనిరోధా సమ్భవన్తి యోజేతుం, తథా ఉప్పాదనిరోధే అప్పత్వా ఉప్పాదనిరోధా సమ్భవన్తి యోజేతున్తి యోజనా. ఇదఞ్చ ద్వయం యథానులోమే సమ్భవతి, న ఏవం పటిలోమే. తేనాహ **''న ఏవం...పే.... సమ్భవన్తీ''**తి. తత్థ కారణమాహ **''అభూతాభావస్స...పే.... సమ్భవానుపపత్తితో''**తి. **అభూతాభావస్సాతి** అభూతస్స అభావస్స, అభూతస్స ఉప్పాదస్స నిరోధస్స చ అభావస్సాతి అధిప్పాయో. తేనాహ **''అభూతుప్పాదనిరోధాభావో చ పటిలోమే పుచ్ఛితో''**తి, తస్మా "ఆమన్తా"తి చ వుత్తం, న వుత్తం విస్సజ్జనన్తి సమ్బన్ధో. **అస్స విసేసరహితస్స అభూతాభావస్సాతి** ఇమస్స యథావుత్తస్స యథా రూపాభావో వేదనాభావోతి కోచి అభావోపి విసేససహితో, న ఏవమయన్తి విసేసరహితస్స అభూతాభావస్స.

కాలన్తరయోగాభావతోతి కాలవిసేసయోగాభావతో. **యాదిసానన్తి** యాని భూతాని న వత్తమానాని సతి పచ్చయే ఉప్పజ్జనారహాని, తేసం అనాగతానన్తి అత్థో. **ఉప్పాదనిరోధాభావేన పుచ్ఛితబ్బస్సాతి** "నుప్పజ్జిస్సతి న నిరుజ్ఝిస్సతీ"తి ఏవం ఉప్పాదస్స నిరోధస్స చ అభావేన పుచ్ఛితబ్బస్స అత్థస్స. **సన్నిస్సయో** నిస్సయభూతో **సన్నిట్ఠానేన సన్నిచ్ఛితో** సన్నిట్ఠానపదసఙ్గహితో. సో యథావుత్తో అత్థో నిస్సయో ఏతేసన్తి **తన్నిస్సయా. తాదిసానంయేవ** అనాగతానంయేవ **ఉపపత్తిచుతిఉప్పాదనిరోధానం** ఉపపత్తిచుతిసఙ్ఖాతఉప్పాదనిరోధానం అనుప్పాదానిరోధానం పటిక్ఖేపవసేన. **జీవితాదీనమ్పి** జీవితమనిన్ద్రియాదీనమ్పి. **అనుప్పాదానిరోధా సంసయపదేన పుచ్ఛితా హోన్తి** "యస్స సోమనస్సిన్ద్రియం నుప్పజ్జిస్సతి, తస్స సోమనస్సిన్ద్రియం న నిరుజ్ఝిస్సతీ"తి. **''ఆమన్తా''తి వుత్తం** విభజిత్వా వత్తబ్బస్స అభావతో. తేనాహ **''న వుత్తం...పే.... విస్సజ్జన''**న్తి.

యే సోపేక్ఖపటిసన్ధికా భవిస్సన్తి రూపలోకే, తే సఙ్గహితాతి యోజనా. **తంసమానలక్ఖణతాయాతి** తేన సోపేక్ఖపటిసన్ధికభావేన సమానలక్ఖణతాయ. **తం పమాదలిఖితం** ధమ్మయమకే తాదిసస్సేవ వచనస్స అభావతో. తత్థాపి యం వత్తబ్బం, తం చిత్తయమకే వుత్తం "న హి ఖణపచ్చుప్పన్నే ఉప్పజ్జిత్థాతి అతీతవోహారో అత్థీ"తిఆదినా.

పవత్తివారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. పరిఞ్ఞావారవణ్ణనా

౪౩౫-౪౮౨. **లోకియఅబ్యాకతేహీ**తి ఫలధమ్మనిబ్బానవినిముత్తేహి అబ్యాకతేహి. **తాని ఉపాదాయా**తి తాని లోకియఅబ్యాకతాని ఉపాదాయ. తంసమానగతికానం మనిన్ద్రియాదీనం "సో వేదనాక్ఖన్ధం పరిజానాతీతి? ఆమన్తా"తిఆదినా (యమ॰ ౧.ఖన్ధయమక.౨౦౬) వేదనాక్ఖన్ధాదీనం వియ పరిఞ్ఞేయ్యతా వుత్తా. యఞ్హి పరిజానితబ్బం, తదేవ పరిజానాతీతిఆదినా వుత్తం. ఏవమవిపరీతే అత్థే సిద్ధేపి చోదకో "మిస్సకత్తా"తి ఏత్థ లబ్భమానం లేసం గహేత్వా చోదేతి **"యది పరిఞ్ఞేయ్యమిస్సకత్తా"**తిఆదినా. తస్సత్థో – యథా ఇధ పరిఞ్ఞేయ్యమిస్సకానం పరిఞ్ఞేయ్యతా వుత్తా, ఏవమఞ్ఞత్థాపి సా తేసం వత్తబ్బా, తథా భావేతబ్బమిస్సకానం భావేతబ్బతాతి. తేనాహ **"కస్మా ధమ్మయమకే"**తిఆది. **కుసలాకుసలేసు భావనాపహానాభినివేసో హోతి,** యేన వుత్తం "సో తం అకుసలం పజహతి, కుసలం భావేతీ"తిఆది. **న అబ్యాకతభావ**న్తి ఏకేన యథా ఘస్సద్వారతో వియ విఞ్ఞాణద్వారతో కుసలాదీనం ఉప్పత్తిపరియాయో, ఏవం వేదనాక్ఖన్ధాదీనం వియ న అబ్యాకతాదీనం పరిఞ్ఞేయ్యతాపరియాయోతి దస్సేతి.

కుసలాకుసలభావేన అగ్గహితాతి సముదయసభావేన అగ్గహితాతి అత్థో. **కుసలాకుసలాపీ**తి కుసలాకుసలభావాపి సమానా. **భావేతబ్బపహాతబ్బభావేహి వినాపి హోతి,** యో న మగ్గసముదయసచ్చపక్ఖియో. యథా "అనిచ్చం రూప"న్తి ఏత్థ "అనిచ్చమేవ రూపం, న నిచ్చ"న్తి పటియోగివినివత్తనమేవ ఏవ-కారేన కరీయతి, న తస్స దుక్ఖానత్తతాదయో నివారితా హోన్తి, ఏవం "పహాతబ్బమేవా"తి ఏత్థ ఏవ-సద్దేన పటియోగిభూతం అప్పహాతబ్బమేవ నివత్తీయతి, న తతో అఞ్ఞవిసేసాతి దస్సేన్తో ఆహ **"ఏతేన పహాతబ్బమేవా"**తిఆది. **భావేతబ్బభావో ఏవ తస్స** అఞ్ఞిన్ద్రియస్స **గహితో** ఉక్కంసగతివిజాననతో. **"పరతో లిఖితబ్బం ఉప్పటిపాటియా లిఖిత"**న్తి కస్మా వుత్తం. **ద్వే పుగ్గలా**తి హి ఆది అనులోమే ఆగతం ఉద్ధటం, **చక్ఖున్ద్రియం న పరిజానాతీ**తిఆది పన పటిలోమే. **దోమనస్సిన్ద్రియం న పజహన్తి నామా**తి ఇదం "నో చ దోమనస్సిన్ద్రియం పజహన్తీ"తి పాళిపదస్స అత్థవచనం. యం పన "చక్ఖున్ద్రియమూలకం అతిక్కమిత్వా దోమనస్సిన్ద్రియమూలకే ఇదం వుత్త"న్తి వుత్తం, పటిలోమే ఆగతం సన్ధాయ వుత్తత్తా తం న యుత్తం, న తం అట్ఠకథాచరియా పఠమం ఆగతం పదం లఙ్ఘిత్వా తాదిసస్సేవ పచ్ఛా ఆగతపదస్స అత్థవణ్ణనం కరోన్తి. పదానుక్కమతో ఏవ హి అట్ఠకథాయం అత్థవణ్ణనా ఆరద్ధా, పరియోసాపితా చ, తస్మా అనుపటిపాటియావ లిఖితం, న ఉప్పటిపాటియాతి దట్ఠబ్బం "ద్వే పుగ్గలా"తిఆదికస్స అనులోమే ఆగతస్స ఉద్ధటత్తా.

ఏత్థాతి ఏతస్మిం పరిఞ్ఞావారే. **ఛ పుగ్గలా**తి పుథుజ్జనేన సద్ధిం యావ అనాగామిమగ్గట్ఠా ఛ పుగ్గలా. **అభిన్దిత్వా గహితో** తత్థ భబ్బాభబ్బానం కిచ్చవిసేసస్స అగ్గహితత్తా. యత్థ పన సతి పుథుజ్జనగ్గహణసామఞ్ఞే భబ్బానం కిచ్చం గహితం, యత్థ చ అభబ్బానం, తత్థ తే ఏవ భిన్దిత్వా వుత్తా హోన్తీతి దస్సేన్తో **"యే చ పుథుజ్జనా మగ్గం పటిలభిస్సన్తి, యే చ పుథుజ్జనా మగ్గం న పటిలభిస్సన్తీ"**తి చ ఆదిమాహ. **అరహా**తి అరియో, అయమేవ వా పారో. **పఠమమగ్గఫలసమఙ్గీ**తి పురిమమగ్గఫలసమఙ్గీ. **ఇతరో**తి అరహా. **ఏవం పుగ్గలభేదం ఇత్వా**తి ఇధ పుథుజ్జనో నో చ అభబ్బోతి గహితో, ఇధ భబ్బో ఇధ అరియా, యే చ పఠమమగ్గఫలసమఙ్గినో యావ అగ్గమగ్గఫలసమఙ్గినోతి ఏవం యథావుత్తం పుగ్గలవిభాగం ఇత్వా. **తత్థ తత్థా**తి తేసం ద్వే పుథుజ్జనా అట్ఠ అరియాతి ఇమేసం యథావుత్తపుగ్గలానం భేదతో అభేదతో చ గహణవసేన ఆగతే తస్మిం తస్మిం పాఠపదేసే. **సన్నిట్ఠానేనా**తి సన్నిట్ఠానపదవసేన, నిచ్ఛయవసేనేవ వా. **నిద్ధారేత్వా**తి నీహరిత్వా. **విస్సజ్జనం యోజేతబ్బ**న్తి విస్సజ్జనవసేన పవత్తపాళియా యథావుత్తఅత్థదస్సనేన సమ్బన్ధతో విభావేతబ్బోతి.

పరిఞ్ఞావారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

ఇన్ద్రియయమకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

యమకపకరణ-అనుటీకా సమత్తా.

నమో తస్స భగవతో అరహతో సమ్మాసమ్బుద్ధస్స

పట్ఠానపకరణ-అనుటీకా

గన్థారమ్భవణ్ణనా

కామగుణాదీహీతి కామగుణఝానాభిఞ్ఞాచిత్తిస్సరియాదీహి. **లళన్తీ**తి లళితానుభవనవసేన రమన్తి. **తేసూ**తి కామగుణాదీసు. **విహరన్తీ**తి ఇరియాపథపరివత్తనాదినా వత్తన్తి. **పచ్చత్థికే**తి బాహిరబ్భన్తరభేదే అమిత్తే. **ఇస్సరియం** తత్థ తత్థ ఆధిపతేయ్యం. **ఠానం** సేట్ఠిసేనాపతియువరాజాదిట్ఠానన్తరం. **ఆది**-సద్దేన పరివారపరిచ్ఛేదాది సఙ్గయ్హతి. **పుఞ్ఞయోగానుభావప్పత్తాయా**తి దానమయాదిపుఞ్ఞానుభావాధిగతాయ సమథవిపస్సనాభావనాసఙ్ఖాతయోగానుభావాధిగతాయ చ. **జుతియా**తి సరీరప్పభాయ చేవ ఞాణప్పభాయ చ. ఏత్థ చ దేవ-సద్దో యథా కీళావిజిగిసావోహారజుతిగతిఅత్థో, ఏవం సత్తిఅభిత్థవకమనత్థోపి హోతి ధాతుసద్దానం అనేకత్థభావతోతి **‘‘యదిచ్ఛితనిప్ఫాదనే సక్కోన్తీతి వా’’**తిఆది వుత్తం.

ఇద్ధివిధాదితామత్తేన భగవతో అభిఞ్ఞాదీనం సావకేహి సాధారణతావచనం, సభావతో పన సబ్బేపి బుద్ధగుణా అనఞ్ఞసాధారణాయేవాతి దస్సేన్తో **‘‘నిరతిసయాయ అభిఞ్ఞాకీళాయ, ఉత్తమేహి దిబ్బబ్రహ్మఅరియవిహారేహీ’’**తి ఆహ. చిత్తిస్సరియసత్తధనాదీనం దానసఙ్ఖాతేన సమ్మాపటిపత్తిఅవేచ్చప్పసాదసక్కారానం గహణసఙ్ఖాతేనాతి యోజనా. గహణఞ్చేత్థ తేసు ఉపలబ్భమానసమ్మాపటిపత్తిఅవేచ్చప్పసాదానం తేహి ఉపనీయమానసక్కారస్స చ అభినన్దనం అనుమోదనం సమ్పటిచ్ఛనఞ్చ వేదితబ్బం. ధమ్మసభావానురూపానుసాసనీవచనేనేవ చ పన సిక్ఖాపదపఞ్ఞత్తిపి సఙ్గహితాతి దట్ఠబ్బా వీతిక్కమధమ్మానురూపా అనుసాసనీతి కత్వా. **ఞాణగతి** ఞాణేన గన్తబ్బస్స ఞేయ్యస్స అవబోధో. **సమన్నాగతత్తా**తి ఇదం ‘‘అభిఞ్ఞాకీళాయా’’తిఆదీసు పచ్చేకం యోజేతబ్బం, తథా **సదేవకేన లోకేనా**తి ఇదం ‘‘గమనీయతో’’తిఆదీసు. **తే దేవే**తి సమ్ముతిదేవాదికే దేవే. **తేహి గుణేహీ**తి అభిఞ్ఞాదిగుణేహి. **పూజనీయతరో దేవో**తి ఇదం పూజనీయపరియాయో అయం అతి-సద్దోతి కత్వా వుత్తం. **అతిరేకతరో**తి అధికతరో. **ఉపపత్తిదేవాన**న్తి ఇదం తబ్బహులతాయ వుత్తం. విసుద్ధిదేవాపి హి తత్థ విజ్జన్తేవ, తేసుపి వా లబ్భమానం ఉపపత్తిదేవభావమత్తమేవ గహేత్వా తథా వుత్తం. **పటిపక్ఖానం** దుస్సీల్యముట్ఠస్సచ్చవిక్ఖేపానం, సీలవిపత్తిఅభిజ్ఝాదోమనస్సఅవసిట్ఠనీవరణానం వా.

ఇసీనం సత్తమో, ఇసీసు సత్తమోతి దువిధమ్పి అత్థం యోజేత్వా దస్సేన్తో **‘‘చతుసచ్చావబోధగతియా...పే.... వుత్తో’’**తి ఆహ. సపరసన్తానేసు సీలాదిగుణానం ఏసనట్ఠేన వా ఇసయో, బుద్ధాదయో అరియా. ఇసి చ సో సత్తమో చాతి **ఇసిసత్తమో**తి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. ‘‘నామరూపనిరోధ’’న్తి ఏత్థ యం నామరూపం నిరోధేతబ్బం, తం దస్సేన్తో **‘‘యతో విఞ్ఞాణం పచ్చుదావత్తతీ’’**తి ఆహ. వట్టపరియాపన్నఞ్హి నామరూపం నిరోధేతబ్బం. తస్మిఞ్హి నిరోధితే సబ్బసో నామరూపం నిరోధితమేవ హోతి. యథాహ ‘‘సోతాపత్తిమగ్గఞాణేన అభిసఙ్ఖారవిఞ్ఞాణస్స నిరోధేన సత్త భవే ఠపేత్వా అనమతగ్గే సంసారే యే ఉప్పజ్జేయ్యుం నామఞ్చ రూపఞ్చ, ఏత్థేతే నిరుజ్ఝన్తి...పే.... అరహతో అనుపాదిసేసాయ నిబ్బానధాతుయా పరినిబ్బాయన్తస్స చరిమవిఞ్ఞాణస్స నిరోధేన పఞ్ఞా చ సతి చ నామఞ్చ రూపఞ్చ, ఏత్థేతే నిరుజ్ఝన్తి వూపసమన్తి అత్థం గచ్ఛన్తి పటిప్పస్సమ్భన్తీ’’తి (చూళని. అజితమాణవపుచ్ఛానిద్దేస ౬). **అతిగమ్భీరనయమణ్డితదేసనం** సాతిసయం పచ్చయాకారస్స విభావనతో. సభావతో చ పచ్చయాకారో గమ్భీరో. యథాహ ‘‘అధిగతో ఖో మ్యాయం ధమ్మో గమ్భీరో’’తిఆది (దీ. ని. ౨.౬౪; మ. ని. ౧.౨౮౧; ౨.౩౩౭; సం. ని. ౧.౧౭౨; మహావ. ౭, ౮), ‘‘గమ్భీరో చాయం, ఆనన్ద ,

పటిచ్చసముప్పాదో గమ్భీరావభాసో’’తి (దీ. ని. ౨.౯౫; సం. ని. ౨.౬౦) చ ఆది. తస్స చాయం అనన్తనయపట్ఠానదేసనా అతిగమ్భీరావ.

గన్థారమ్భవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పచ్చయుద్దేసవణ్ణనా

సమాననేతి సమాననయనే, సమాహరణే, సమానకరణే వా అట్ఠకథాధిప్పాయం. తత్థ ‘‘ద్వే అనులోమాని ధమ్మానులోమఞ్చ పచ్చయానులోమఞ్చా’’తిఆదినా పరతో వణ్ణయిస్సన్తి.

పట్ఠాననామత్థోతి ‘‘పట్ఠాన’’న్తి ఇమస్స నామస్స అత్థో, తం పన యస్మా అవయవద్వారేన సముదాయే నిరుళ్హం, తస్మా యథా అవయవేసు పతిట్ఠితం, తమేవ తావ దస్సేతుం **‘‘తికపట్ఠానాదీనం తికపట్ఠానాదినామత్థో’’**తి వుత్తం. అథ వా అవయవానమేవ పట్ఠాననామత్థో నిద్ధారేతబ్బో తంసముదాయమత్తత్తా పకరణస్స. న హి సముదాయో నామ కోచి అత్థో అత్థీతి దస్సేతుం **‘‘పట్ఠానం…పే.… నామత్థో’’**తి వుత్తం. తేనేవాహ **‘‘ఇమస్స పకరణస్స…పే.… సమోధానతా చేత్థ వత్తబ్బా’’**తి. వచనసముదాయత్థవిజాననేన విదితపట్ఠానసామఞ్ఞత్థస్స విత్థారతో పట్ఠానకథా వుచ్చమానా సుఖగ్గహణా హోతీతి దస్సేన్తో ఆహ **‘‘ఏవఞ్హి…పే.… హోతీ’’**తి. **తత్థాతి** తాసు నామత్థయథావుత్తసమోధానతాసు. **సబ్బసాధారణస్సాతి** సబ్బేసం అవయవభూతానం తికపట్ఠానాదీనం సముదాయస్స చ సాధారణస్స. **అత్థతో ఆపన్నం నానావిధభావన్తి** పకారగ్గహణేనేవ పకారానం అనేకవిధతా చ గహితావ హోన్తీతి వుత్తం. పకారేహి ఠానన్తి హి పట్ఠానం, నానావిధో పచ్చయో, తం ఏత్థ విభజనవసేన అత్థీతి పట్ఠానం, పకరణం, తదవయవో చ. ఏతస్మిఞ్చ అత్థనయే సద్దతోపి నానావిధభావసిద్ధి దస్సితాతి వేదితబ్బా. తత్థ నానప్పకారా పచ్చయతా, నానప్పకారానం పచ్చయతా చ నానప్పకారపచ్చయతాతి ఉభయమ్పి సామఞ్ఞనిద్దేసేన ఏకసేసనయేన వా ఏకజ్ఝం గహితన్తి దస్సేన్తో **‘‘ఏకస్సపి…పే.… వేదితబ్బా’’**తి ఆహ. **అనేకధమ్మభావతోతి** అనేకే ధమ్మా ఏతస్సాతి అనేకధమ్మో, తబ్భావతోతి యోజేతబ్బం. **నానప్పకారపచ్చయతాతి** నానప్పకారపచ్చయభావో, యో అట్ఠకథాయం ‘‘నానప్పకారపచ్చయట్ఠో’’తి వుత్తో.

కామం ధమ్మసఙ్గహాదీసుపి అత్థేవ పచ్చయధమ్మవిభాగో, సో పన తత్థ పచ్చయభావో న తథా తప్పరభావేన విభత్తో యథా పట్ఠానేతి దస్సేన్తో **‘‘ఏతేన…పే.… దస్సేతీ’’**తి ఆహ. **సాతిసయవిభాగతం** ఇమస్స పకరణస్స తథా తదవయవానం.

సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స యథావుత్తగమనం యదధికరణం, తం దస్సేతుం **‘‘ఏత్థాతి వచనసేసో’’**తి. **గమనదేసభావతోతి** పవత్తిట్ఠానభావతో. **అఞ్ఞేహి గతిమన్తేహీతి** తీసు కాలేసు అప్పటిహతఞాణాదీహి. **తస్స** సబ్బఞ్ఞుతఞ్ఞాణస్స.

తివిధేన పరిచ్ఛేదేన దేసితేసు ధమ్మేసు తికవోహారోతి ఆహ **‘‘తికానన్తి తికవసేన వుత్తధమ్మాన’’**న్తి. తీణి పరిమాణాని ఏతేసన్తి హి తికా. సమన్తాతి సమన్తతో సబ్బభాగతోతి వుత్తం హోతీతి ఆహ **‘‘అనులోమాదీహి సబ్బప్పకారేహిపీ’’**తి. **గతానీతి** పవత్తాని. **సమన్తచతువీసతిపట్ఠానానీతి** సమన్తతో అనులోమాదిసబ్బభాగతో సమోధానవసేన చతువీసతి పట్ఠానాని. **అనులోమాదిసబ్బకోట్ఠాసతోతి** అనులోమాదిచతుకోట్ఠాసతో. **తికాదిఛఛభావన్తి** తికాదిదుకదుకపరియోసానేహి ఛఛభావం. **తేనాతి** యథావుత్తదస్సనేన. **ధమ్మానులోమాదిసబ్బకోట్ఠాసతోతి**

పచ్చనీకాదిదుకాదిసహజాతవారాదిపచ్చయపచ్చనీయాదిఆరమ్మణమూలాదీనం గహణం దట్ఠబ్బం. యథావుత్తతో అఞ్ఞస్స పకారస్స అసమ్భవతో ‘‘**అనూనేహి నయేహి పవత్తానీతి వుత్తం హోతీ**’’తి ఆహ. **తాని పన** యథావుత్తాని సమన్తపట్ఠానాని. అయఞ్చ అత్థవణ్ణనా అట్ఠకథావచనేన అఞ్ఞదత్థు సంసన్దతీతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**తేనేవాహ...పే.... వసేనా**’’తి.

హేతునోతి హేతుసభావస్స ధమ్మస్స. సతిపి హేతుసభావస్స ఆరమ్మణపచ్చయాదిభావే సవిసేసే తావ పచ్చయే దస్సేన్తేన ‘‘**అధిపతిపచ్చయాదిభూతస్స చా**’’తి వుత్తం. ‘‘హేతు హుత్వా పచ్చయో’’తి వుత్తే ధమ్మస్స హేతుసభావతా నిద్ధారితా, న పచ్చయవిసేసోతి తస్స అధిపతిపచ్చయాదిభావో న నివారితోతి ఆహ ‘‘**ఏతేనపి సో ఏవ దోసో ఆపజ్జతీ**’’తి. **తేనా**తి హేతుభావగ్గహణేన. **ఇధా**తి ‘‘హేతుపచ్చయో’’తి ఏత్థ. **ధమ్మగ్గహణ**న్తి అలోభాదిధమ్మగ్గహణం. **సత్తివిసేసో** అత్తనో బలం సత్తికారణభావో, యో రసోతిపి వుచ్చతి, స్వాయం అనఞ్ఞసాధారణతాయ ధమ్మతో అనఞ్ఞోపి పచ్చయన్తరసమవాయేయేవ లబ్భమానత్తా అఞ్ఞో వియ కత్వా వుత్తో. **తస్సా**తి హేతుభావసఙ్ఖాతస్స సామత్థియస్స. **హేతు హుత్వా**తి ఏత్థాపి హేతుభావవాచకో హేతుసద్దో, న హేతుసభావధమ్మవాచకోతి ఆహ ‘‘**హేతు హుత్వా పచ్చయోతి చ వుత్త**’’న్తి.

ఏవఞ్చ కత్వాతిఆదినా యథావుత్తమత్థం పాళియా సమత్థేతి. యది ఏవం అట్ఠకథాయం ధమ్మస్సేవ పచ్చయతావచనం కథన్తి ఆహ ‘‘**అట్ఠకథాయం పనా**’’తిఆది . తేనేవ చేత్థ అమ్హేహిపి ‘‘ధమ్మతో అనఞ్ఞోపి అఞ్ఞో వియ కత్వా’’తి చ వుత్తం. యది అట్ఠకథాయం ‘‘యో హి ధమ్మో, మూలట్ఠేన ఉపకారకో ధమ్మో’’తి చ ఆదీసు ధమ్మేన ధమ్మసత్తివిభావనం కతం, అథ కస్మా ఇధ హేతుభావేన పచ్చయోతి ధమ్మసత్తియేవ విభావితాతి చోదనం మనసి కత్వా వుత్తం ‘‘**ఇధాపి వా...పే.... దస్సేతీ**’’తి. ధమ్మసత్తివిభావనం పనేత్థ న సక్కా పటిక్ఖిపితున్తి దస్సేన్తో ‘‘**న హీ**’’తిఆదిమాహ. అత్థో ఏతస్స అత్థీతి అత్థో, అత్థాభిధాయివచనన్తి వుత్తం ‘‘**ఏతీతి ఏతస్స అత్థో వత్తతీ**’’తి, తస్మా అత్థోతి అత్థవచనన్తి వుత్తం హోతి. తేనాహ ‘‘**తఞ్చ ఉప్పత్తిట్ఠితీనం సాధారణవచన**’’న్తి. **తఞ్చా**తి హి ‘‘వత్తతీ’’తి వచనం పచ్చామట్ఠం. అథ వా **ఏతీతి ఏతస్స అత్థో**తి ‘‘ఏతీ’’తి ఏతస్స పదస్స అత్థో ‘‘వత్తతీ’’తి ఏత్థ వత్తనకిరియా. **తఞ్చా**తి తఞ్చ వత్తనం. ఏతస్మిం పనత్థే **సాధారణవచన**న్తి ఏత్థ **వచన**-సద్దో అత్థపరియాయో వేదితబ్బో ‘‘వుచ్చతీ’’తి కత్వా. యదగ్గేన ఉప్పత్తియా పచ్చయో, తదగ్గేన ఠితియాపి పచ్చయోతి కోచి ఆసఙ్కేయ్యాతి తదాసఙ్కానివత్తనత్థం వుత్తం ‘‘**కోచి హి...పే.... హేతుఆదయో**’’తి. ఏత్థ చ యథా ఉప్పజ్జనారహానం ఉప్పత్తియా పచ్చయే సతియేవ ఉప్పాదో, నాసతి, ఏవం తిట్ఠన్తానమ్పి ఠితిపచ్చయవసేనేవ ఠానం యథా జీవితిన్ద్రియవసేన సహజాతధమ్మానన్తి దట్ఠబ్బం. యే పన అరూపధమ్మానం ఠితిం పటిక్ఖిపన్తి, యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ.

యథా అధికరణసాధనో పతిట్ఠత్థో హేతు-సద్దో, ఏవం కరణసాధనో పవత్తిఅత్థోపి యుజ్జతీతి దస్సేన్తో ‘‘**హినోతీ**’’తిఆదిమాహ. ‘‘లోభో నిదానం కమ్మానం సముదయాయా’’తిఆదివచనతో హేతూనం **కమ్మనిదానభావో** వేదితబ్బో.

ఏతేనాతి హేతుపచ్చయతో అఞ్ఞేనేవ కుసలభావసిద్ధివచనేన. **ఏకే** ఆచరియా. **సభావతోవా**తి ఏతేన యథా అఞ్ఞేసం రూపగతం ఓభాసేన్తస్స పదీపస్స రూపగతోభాసకేన అఞ్ఞేన పయోజనం నత్థి సయం ఓభాసనసభావత్తా, ఏవం అఞ్ఞేసం కుసలాదిభావసాధకానం హేతూనం అఞ్ఞేన కుసలాదిభావసాధకేన పయోజనం నత్థి సయమేవ కుసలాదిసభావత్తాతి

దస్సేతి. న సభావసిద్ధో అలోభాదీనం కుసలాదిభావో ఉభయసభావత్తా తంసమ్పయుత్తఫస్సాదీనం వియాతి ఇమమత్థం దస్సేతి ‘‘**యస్మా పనా**’’తిఆదినా. **సా పన** అఞ్ఞపటిబద్ధా కుసలాదితా.

న కోచి ధమ్మో న హోతీతి రూపాదిభేదేన ఛబ్బిధేసు సఙ్ఖతాసఙ్ఖతపఞ్ఞత్తిధమ్మేసు కోచిపి ధమ్మో ఆరమ్మణపచ్చయో న న హోతి, స్వాయం ఆరమ్మణపచ్చయభావో హేట్ఠా ధాతువిభఙ్గవణ్ణనాయం వుత్తోయేవ.

పురిమాభిసఙ్ఖారూపనిస్సయన్తి ‘‘ఛన్దవతో’’తిఆదినా వుత్తాకారేన పురిమసిద్ధం చిత్తాభిసఙ్ఖారకసఙ్ఖాతం ఉపనిస్సయం. **చిత్తేతి** చిత్తసీసేనాయం నిద్దేసో దట్ఠబ్బో. న హి చిత్తమేవ తథాభిసఙ్ఖరీయతి, అథ ఖో తంసమ్పయుత్తధమ్మాపి. **సాధయమానాతి** వసే వత్తయమానా. వసవత్తనఞ్చేత్థ తదాకారానువిధానం. ఛన్దాదీసు హి హీనేసు మజ్ఝిమేసు పణీతేసు తంతంసమ్పయుత్తాపి తథా తథా పవత్తన్తి. తేనాహ ‘‘**హీనాదిభావేన తదనువత్తనతో**’’తి. **తేనాతి** అత్తనో వసే వత్తాపనేన, తేసం వా వసే వత్తనేన. **తేహి** ఛన్దాదయో. **అధిపతిపచ్చయా హోన్తి** అత్తాధీనానం పతిభావేన పవత్తనతో. **గరుకాతబ్బం ఆరమ్మణం** మహగ్గతధమ్మలోభనీయధమ్మాది.

తదనన్తరుప్పాదనియమోతి తస్స తస్సేవ చిత్తస్స అనన్తరం ఉప్పజ్జమానతం. **తంతంసహకారీపచ్చయవిసిట్ఠస్సాతి** తేన తేన ఆరమ్మణాదినా సహకారీకారణేన తదుప్పాదనసమత్థతాసఙ్ఖాతం విసేసం పత్తస్స. **తాయయేవాతి** యా వేఖాదానే పుప్ఫనసమత్థతా వేఖాపగమే లద్ధోకాసా, తాయమేవ.

ఉపసగ్గవసేనపి అత్థవిసేసో హోతీతి వుత్తం ‘‘**సద్దత్థమత్తతో నానాకరణ**’’న్తి. **వచనీయత్థతోతి** భావత్థతో. భావత్థోపి హి వచనగ్గహణానుసారేన విఞ్ఞేయ్యత్తా ‘‘వచనీయో’’తి వుచ్చతి. **నిరోధుప్పాదన్తరాభావతోతి** పురిమనిరోధస్స పచ్ఛిముప్పాదస్స చ బ్యవధాయకాభావతో. **నిరన్తరుప్పాదనసమత్థతాతి** ఏతేన నిరోధానం నిరోధసమకాలుప్పాదవాదం నివారేతి. సతి హి సమకాలత్తే బ్యవధానాసఙ్కా ఏవ న సియా సణ్ఠానాభావతో. ఇదమితో హేట్ఠా ఉద్ధం తిరియన్తి విభాగాభావా అత్తనా ఏకత్తమివ ఉపనేత్వాతి యోజనా. సణ్ఠానాభావేన హి అప్పటిఘభావూపలక్ఖణేన విభాగాభావం, తేన ఏకత్తమివూపనయనం సుట్ఠు అనన్తరభావం సాధేతి, సహావట్ఠానాభావేన పన అనన్తరమేవ ఉప్పాదనం.

విభాగతో ఞాణేన ఆకరీయతీతి **ఆకారో**, ధమ్మానం పవత్తిభేదో. నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనఫలసమాపత్తీనం నిరోధుప్పాదానన్తరతాయాతి యోజనా. **పురిమచుతీతి** అసఞ్ఞసత్తుప్పత్తితో పురిమచుతి. యది కాలన్తరతా నత్థి, కథమిదం ‘‘సత్తాహం నిరోధం సమాపజ్జిత్వా పఞ్చ కప్పసతాని అతిక్కమిత్వా’’తి వచనన్తి ఆహ ‘‘**న హి తేసం...పే.... వుచ్చేయ్యా**’’తి. నను తేసం అన్తరా రూపసన్తానో పవత్తతేవాతి అనుయోగం సన్ధాయాహ ‘‘**న చ...పే.... అఞ్ఞసన్తానత్తా**’’తి. యది ఏవం తేసం అఞ్ఞభిన్నసన్తానం వియ అఞ్ఞమఞ్ఞూపకారేనపి భవితబ్బన్తి చోదనాయ వుత్తం ‘‘**రూపారూప...పే.... హోన్తీ**’’తి. తేనేతం దస్సేతి – యదిపి రూపారూపధమ్మా ఏకస్మిం పుగ్గలే వత్తమానా విసేసతో అఞ్ఞమఞ్ఞూపకారకభావేన వత్తన్తి, అఞ్ఞమఞ్ఞం పన విసదిససభావతాయ విసుంయేవ సన్తానభావేన పవత్తనతో బ్యవధాయకా న హోన్తి సన్తతివసేన మిథు అపరియాపన్నత్తా, యతో ‘‘అఞ్ఞమఞ్ఞం విప్పయుత్తా, విసంసట్ఠా’’తి చ వుత్తన్తి. ఉపకారకో చ నామ అచ్చన్తం భిన్నసన్తానానమ్పి హోతియేవాతి న తావతా సన్తానాభేదోతి భియ్యోపి నేసం బ్యవధాయకతాభావో వేదితబ్బో. యథా సమానజాతికానం చిత్తుప్పాదానం నిరన్తరతా సుట్ఠు అనన్తరభావేన పాకటా, న తథా అసమానజాతికానన్తి అధిప్పాయేన ‘‘**జవనానన్తరస్స జవనస్స వియ భవఙ్గానన్తరస్స భవఙ్గస్స వియా**’’తి వుత్తం.

పచ్చయభావో చేత్థాతి ఏత్థ **చ**-సద్దో బ్యతిరేకో. సో యేన విసేసేనేత్థ ఉప్పాదక్ఖణం, తం విసేసం జోతేతి. **అనన్తరపచ్చయాదీనన్తి ఆది**-సద్దేన సమనన్తరపచ్చయం సఙ్గణ్హాతి. పురేపచ్ఛాభావా, తదుపాదికా వా ఉప్పాదనిరోధా **పుబ్బన్తాపరన్తపరిచ్ఛేదో, తేన గహితానం** ఖణత్తయపరియాపన్నానన్తి అత్థో. తేనాహ **''ఉప్పజ్జతీతి వచనం అలభన్తాన''**న్తి. ఉప్పాదక్ఖణసమఙ్గీ హి "ఉప్పజ్జతీ"తి వుచ్చతి. తథా హి వుత్తం "ఉప్పాదక్ఖణే ఉప్పజ్జమానం, నో చ ఉప్పన్నం, భఙ్గక్ఖణే ఉప్పన్నం నో చ ఉప్పజ్జమాన"న్తి (యమ॰ ౨.చిత్తయమక.౮౧). **నోతి** అనన్తరాదిపచ్చయభావో. **అపరిచ్ఛేదన్తి** కాలవసేన పరిచ్ఛేదరహితం. **యతోతి** పుబ్బన్తాపరన్తవసేన పరిచ్ఛేదాభావతో. **తేనేవాతి** కాలవసేన పరిచ్ఛిజ్జ ఏవ ధమ్మానం గహణతో.

ఉప్పత్తియా పచ్చయభావేన పాకటేనాతి ఇదం తస్స నిదస్సనభావనిదస్సనం. సిద్ధఞ్హి నిదస్సనం. **పచ్చయుప్పన్నానన్తి** పచ్చయనిబ్బత్తానం, అత్తనో ఫలభూతానన్తి అధిప్పాయో. **సహజాతభావేనాతి** సహ ఉప్పన్నభావేన. అత్తనా సహుప్పన్నధమ్మానఞ్హి సహుప్పన్నభావేన ఉపకారకతా సహజాతపచ్చయతా. తేన ఠితిక్ఖణేపి నేసం ఉపకారకతా వేదితబ్బా. ఏవఞ్హి "పకాసస్స పదీపో వియా"తి నిదస్సనమ్పి సుట్ఠు యుజ్జతి. పదీపో హి పకాసస్స ఠితియాపి పచ్చయోతి.

అఞ్ఞమఞ్ఞతావసేనేవాతి ఇమినా సహజాతాదిభావేన అత్తనో ఉపకారకస్స ఉపకారకతామత్తం న అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయతా, అథ ఖో అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయభావవసేనాతి లక్ఖణసఙ్కరాభావం దస్సేతి, న సహజాతాదిపచ్చయేహి వినా అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయస్స పవత్తి. తేనేవాహ **''న సహజాతతాదివసేనా''**తి. యదిపి అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయో సహజాతాదిపచ్చయేహి వినా న హోతి, సహజాతాదిపచ్చయా పన తేన వినాపి హోన్తీతి సహజాతతాదివిధురేనేవ పకారేన అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయస్స పవత్తీతి దస్సేన్తో **''సహజాతాది...పే.... న హోతీ''**తి వత్వా తమేవత్థం పాకటతరం కాతుం **''న చ పురేజాత...పే.... హోన్తీ''**తి ఆహ. **సహజాతతాదీతి** చ **ఆది**-సద్దేన నిస్సయఅత్థిఅవిగతాదీనం గహణం వేదితబ్బం.

పథవీధాతుయం పతిట్ఠాయ ఏవ సేసధాతుయో ఉపాదారూపాని వియ యథాసకకిచ్చం కరోన్తీతి వుత్తం **''అధిట్ఠానాకారేన పథవీధాతు సేసధాతూన''**న్తి. ఏత్థ **అధిట్ఠానాకారేనాతి** ఆధారాకారేన. ఆధారాకారో చేత్థ నేసం సాతిసయం తదధీనవుత్తితాయ వేదితబ్బో, యతో భూతాని అనిద్దిసితబ్బట్ఠానాని వుచ్చన్తి. ఏవఞ్చ కత్వా చక్ఖాదీనమ్పి అధిట్ఠానాకారేన ఉపకారకతా సుట్ఠు యుజ్జతి. న హి యథావుత్తం తదధీనవుత్తియా విసేసం ముఞ్చిత్వా అఞ్ఞో చక్ఖాదీసు అదేసకానం అరూపధమ్మానం అధిట్ఠానాకారో సమ్భవతి. యదిపి యం యం ధమ్మం పటిచ్చ యే యే ధమ్మా పవత్తన్తి, తేసం సబ్బేసం తదధీనవుత్తిభావో, యేన పన పచ్చయభావవిసేసేన చక్ఖాదీనం పటుమన్దభావేసు చక్ఖువిఞ్ఞాణాదయో తదనువిధానాకారేనేవ పవత్తన్తి, స్వాయమిదం తేసం తదధీనవుత్తియా సిద్ధో విసేసోతి వుత్తో. ఏవఞ్హి పచ్చయభావసామఞ్ఞే సతిపి ఆరమ్మణపచ్చయతో నిస్సయపచ్చయస్స విసేసో సిద్ధోతి వేదితబ్బో. స్వాయం ధాతువిభఙ్గే విభావితోయేవ. **ఖన్ధాదయో తంతంనిస్సయానం ఖన్ధాదీనన్తి** "ఉపకారకా"తి ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం.

యం కిఞ్చి కారణం నిస్సయోతి వదతి, న వుత్తలక్ఖణూపపన్నమేవ. ఏతేన పచ్చయట్ఠో ఇధ నిస్సయట్ఠోతి దస్సేతి. **తత్థాతి** నిద్ధారణే భుమ్మం. తేన వుత్తం **''నిద్ధారేతీ''**తి.

సుట్ఠుకతతం దీపేతి, కస్స? "అత్తనో"తి వుత్తస్స పకతసద్దేన విసేసియమానస్స పచ్చయస్స. కేన కతన్తి? అత్తనో కారణేహీతి సిద్ధోవాయమత్థో. **తథాతి** ఫలస్స ఉప్పాదనసమత్థభావేన. అథ వా **తథాతి** నిప్ఫాదనవసేన ఉపసేవనవసేన చ. తత్థ నిప్ఫాదనం హేతుపచ్చయసమోధానేన ఫలస్స నిబ్బత్తనం, తం సువిఞ్ఞేయ్యన్తి అనామసిత్వా ఉపసేవనమేవ విభావేన్తో

‘‘**ఉపసేవితో వా**’’తి ఆహ. తత్థ **అల్లీయాపనం** పరిభోగవసేన వేదితబ్బం. తేనాహ ‘‘**ఉపభోగూపసేవన**’’న్తి. **విజాననాదివసేనాతి** విజాననసఞ్జాననానుభవనాదివసేన. **తేనాతి** యథావుత్తఉపసేవితస్స పకతభావేన. **అనాగతానమ్పి...పే.... వుత్తా హోతి,** పగేవ అతీతానం పచ్చుప్పన్నానఞ్చాతి అధిప్పాయో. పచ్చుప్పన్నస్సపి హి ‘‘పచ్చుప్పన్నం ఉతు భోజనం సేనాసనం ఉపనిస్సాయ ఝానం ఉప్పాదేన్తీ’’తిఆదివచనతో (పట్ఠా. ౨.౧౮.౮) పకతూపనిస్సయభావే లబ్భతీతి.

యథా యే ధమ్మా యేసం ధమ్మానం పచ్ఛాజాతపచ్చయా హోన్తి, తే తేసం ఏకంసేన విప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతపచ్చయాపి హోన్తి, తథా యే ధమ్మా యేసం ధమ్మానం పురేజాతపచ్చయా హోన్తి, తే తేసం నిస్సయారమ్మణపచ్చయాపి హోన్తీతి ఉభయేసు ఉభయేసం పచ్చయాకారానం లక్ఖణతో సఙ్కరాభావం దస్సేతుం ‘‘**విప్పయుత్తాకారాదీహి విసిట్ఠా, నిస్సయారమ్మణాకారాదీహి విసిట్ఠా**’’తి చ వుత్తం. యథా హి పచ్ఛాజాతపురేజాతాకారా అఞ్ఞమఞ్ఞవిసిట్ఠా, ఏవం పచ్ఛాజాతవిప్పయుత్తాకారాదయో పురేజాతనిస్సయాకారాదయో చ అఞ్ఞమఞ్ఞవిభత్తసభావా ఏవాతి.

మనోసఞ్చేతనాహారవసేన పవత్తమానేహీతి ఇమినా చేతనాయ సమ్పయుత్తధమ్మానమ్పి తదనుగుణం అత్తనో పచ్చయుప్పన్నేసు పవత్తిమాహ. **తేనేవాతి** చేతనాహారవసేన ఉపకారకత్తా ఏవ.

పయోగేన కరణీయస్సాతి ఏతేన భిన్నజాతి యం తాదిసం పయోగేన కాతుం న సక్కా, తం నివత్తేతి. అనేకవారం పవత్తియా ఆసేవనట్ఠస్స పాకటభావోతి కత్వా వుత్తం ‘‘**పునప్పునం కరణ**’’న్తి. ఏకస్స పన పచ్చయధమ్మస్స ఏకవారమేవ పవత్తి. **అత్తసదిసస్సాతి** అరూపధమ్మసారమ్మణతాసుక్కకణ్హాదిభావేహి అత్తనా సదిసస్స. ఇదం పచ్చయుప్పన్నవిసేసనం, ‘‘**అత్తసదిససభావతాపాదన**’’న్తి ఇదం పన పచ్చయభావవిసేసనం, తఞ్చ భిన్నజాతియతాదిమేవ విసదిససభావతం నివత్తేతి, న భూమన్తరతాది. న హి పరిత్తా ధమ్మా మహగ్గతఅప్పమాణానం ధమ్మానం ఆసేవనపచ్చయా న హోన్తీతి. **వాసనం** వాసం గాహాపనం, ఇధ పన వాసనం వియ వాసనం, భావనన్తి అత్థో. **గన్థాదీసూతి** గన్థసిప్పాదీసు. విసయే చేతం భుమ్మం, న నిద్ధారణే. తేన గన్థసిప్పాదివిసయా పురిమసిద్ధా అజ్ఝయనాదికిరియా ‘‘**గన్థాదీసు పురిమా పురిమా**’’తి వుత్తా, సా పన ఆసేవనాకారా ఇధ ఉదాహరణభావేన అధిప్పేతాతి ఆహ ‘‘**పురిమా పురిమా ఆసేవనా వియాతి అధిప్పాయో**’’తి. నిద్ధారణే ఏవ వా ఏతం భుమ్మం. గన్థాదివిసయా హి ఆసేవనా గన్థాదీతి వుత్తా యథా రూపవిసయఞ్ఞాణం రూపన్తి వుత్తం ‘‘రూపీ రూపాని పస్సతీ’’తిఆదీసు (మ. ని. ౨.౨౪౮; ౩.౩౧౨; పటి. మ. ౧.౨౦౯; ధ. స. ౨౪౮).

అత్తనో వియ సమ్పయుత్తధమ్మానమ్పి కిచ్చసాధికా చేతనా చిత్తస్స బ్యాపారభావేన లక్ఖీయతీతి ఆహ ‘‘**చిత్తపయోగో చేతనా**’’తి. **తాయాతి** తాయ చేతనాయ. **ఉప్పన్నకిరియతావిసిట్ఠేతి** చిత్తపయోగసఙ్ఖాతాయ చేతనాకిరియాయ ఉప్పత్తియా విసిట్ఠే విసేసం ఆపన్నే. యస్మిఞ్హి సన్తానే కుసలాకుసలచేతనా ఉప్పజ్జతి, తత్థ యథాబలం తాదిసం విసేసాధానం కత్వా నిరుజ్ఝతి, యతో తత్థేవ అవసేసపచ్చయసమవాయే తస్సా ఫలభూతాని విపాకకటత్తారూపాని నిబ్బత్తిస్సన్తి. తేనాహ ‘‘**సేసపచ్చయ...పే.... న అఞ్ఞథా**’’తి. **తేసన్తి** విపాకకటత్తారూపానం. **తేనాతి** చిత్తకిరియభావేన. **కిం వత్తబ్బన్తి** అసహజాతానమ్పి భావీనం ఉపకారికా చేతనా సహజాతానం ఉపకారికాతి వత్తబ్బమేవ నత్థీతి అత్థో.

నిరుస్సాహసన్తభావేనాతి ఉస్సాహనం ఉస్సాహో, నత్థి ఏతస్స ఉస్సాహోతి నిరుస్సాహో, సో ఏవ సన్తభావోతి నిరుస్సాహసన్తభావో, తేన. ఉస్సాహోతి చ కిరియమయచిత్తుప్పాదస్స పవత్తిఆకారో వేదితబ్బో, యో బ్యాపారోతి చ

వుచ్చతి, న వీరియుస్సాహో. స్వాయం యథా అసముగ్ఘాతితానుసయానం కిరియమయచిత్తుప్పాదేసు సాతిసయో లబ్భతి, న తథా నిరనుసయానం. తతో ఏవ తే సన్తసభావా విపాకుప్పాదనబ్యాపారరహితావ హోన్తి, కిరియమయచిత్తుప్పాదతాయ పన సఉస్సాహా ఏవాతి తతోపి విసేసనత్థం "నిరుస్సాహసన్తభావేనా"తి వుత్తం. **ఏతేనాతి** నిరుస్సాహసన్తభావగ్గహణేన. **సారమ్మణాదిభావేనాతి** సారమ్మణఅరూపధమ్మచిత్తచేతసికఫస్సాదిభావేన. **విసదిసవిపాకభావం దస్సేతి** యథావుత్తఉస్సాహమత్తరహితసన్తభావస్స విపక్కభావమాపన్నేసు అరూపధమ్మేసు ఏవ లబ్భనతో. **సోతి** విపాకభావో. **విపాకానం పయోగేన అసాధేతబ్బతాయాతి** "ఛన్దవతో కిం నామన సిజ్ఝతీ"తిఆదినా చిత్తాభిసఙ్ఖారపయోగేన యథా కుసలాకుసలా నిప్ఫాదీయన్తి, ఏవం విపాకానం పయోగేన అనిప్ఫాదేతబ్బత్తా. **పయోగేనాతి** కమ్మఫలుప్పత్తిమూలహేతుభూతేన పురిమపయోగేన. యం సన్ధాయ వుత్తం "పయోగసమ్పత్తిం ఆగమ్మ విపచ్చన్తీ"తిఆది. **అఞ్ఞథాతి** పయోగేన వినా. **సేసపచ్చయేసూతి** కమ్మస్స విపాకుప్పాదనే సహకారీకారణేసు. **కమ్మస్స కటత్తాయేవ** పయోగే సతి అసతిపీతి వుత్తమేవత్థం అవధారణేన దస్సేన్తో విపాకానం నిరుస్సాహతం పాకటం కరోతి. **న కిలేసవూపసమసన్తభావో** యథా తం సన్తానేసు ఝానసమాపత్తీసూతి అధిప్పాయో. అయఞ్చ విపాకానం సన్తభావో నానుమానికో, అథ ఖో పచ్చక్ఖసిద్ధోతి దస్సేన్తో "**సన్తభావతోయేవా**"తిఆదిమాహ. తత్థ అభినిపాతగ్గహణేన కిచ్చతో పఞ్చవిఞ్ఞాణాని దస్సేతి. తేనేవాహ "**పఞ్చహి విఞ్ఞాణేహి న కిఞ్చి ధమ్మం పటిజానాతి అఞ్ఞత్ర అభినిపాతమత్తా**"తి. **తప్పచ్చయవతన్తి** విపాకపచ్చయవన్తానం, విపాకపచ్చయేన ఉపకత్తబ్బానన్తి అత్థో. **అవిపాకానం** రూపధమ్మానం. **విపాకానుకులం పవత్తిన్తి** సన్తసభావం పచ్చయభావమాహ.

యథాసకం పచ్చయేహి నిబ్బత్తానం పచ్చయుప్పన్నానం అనుబలప్పదానం ఉపత్థమ్భకత్తం, తయిదం ఆహారేసు న నియతం తతో అఞ్ఞథాపి పవత్తనతో. తథా సతి తదేవ తత్థ కస్మా గహితన్తి చోదనం మనసి కత్వా ఆహ "**సతిపి...పే... ఉపత్థమ్భకత్తేనా**"తి. తేన పధానాప్పధానేసు పధానేన నిద్దేసో ఞాయగతోతి దస్సేతి. కామఞ్చేత్థ "రూపారూపానం ఉపత్థమ్భకత్తేనా"తి అవిసేసతో వుత్తం, సామఞ్ఞజోతనా పన విసేసే అవతిట్ఠతీతి యథారహం పచ్చయభావో నిద్ధారేతబ్బో. స్వాయం తేసం ఉపత్థమ్భకత్తస్స పధానభావవిభావనేనేవ ఆవి భవతీతి తమేవ దస్సేన్తో "**ఉపత్థమ్భకత్తఞ్హీ**"తిఆదిమాహ. ఫస్సమనోసఞ్చేతనావిఞ్ఞాణాని అత్తనా సహజాతధమ్మానం సహుప్పాదనభావేన పచ్చయా హోన్తీతి ఆహ "**సతిపి జనకత్తే అరూపీనం ఆహారాన**"న్తి. **ఉపత్థమ్భకత్తం హోతి** ఉప్పాదతో పరమ్పి నేసం పచ్చయభావతో. **అసతిపి జనకత్తే** ఉపత్థమ్భియమానస్స రూపస్స అఞ్ఞేహి యథాసకం పచ్చయేహి జనితత్తా. తేనాహ "**చతుసముట్ఠానికరూపూపత్థమ్భకరూపాహారస్సా**"తి. యదగ్గేన రూపారూపాహారా అత్తనో ఫలస్స ఉప్పత్తియా పచ్చయా హోన్తి, తదగ్గేన ఠితియాపి పచ్చయా హోన్తియేవాతి ఉపత్థమ్భకత్తం జనకత్తం న బ్యభిచరతి, తస్మా అనుపత్థమ్భకస్స ఆహారస్స కుతో జనకతా. తేనాహ "**అసతి పన...పే.... నత్థీతి ఉపత్థమ్భకత్తం పధాన**"న్తి. యస్మా జనకో అజనకోపి హుత్వా ఆహారో ఉపత్థమ్భకో హోతి, అనుపత్థమ్భకో పన హుత్వా జనకో న హోతియేవ, తస్మాస్స ఉపత్థమ్భకత్తం పధానన్తి అత్థో. ఇదాని జనకత్తమ్పి ఆహారానం ఉపత్థమ్భనవసేనేవ హోతీతి దస్సేన్తో "**జనయమానోపి హీ**"తిఆదిమాహ. **అవిచ్ఛేదవసేనాతి** సన్తతియా ఘట్టనవసేన.

యది అధిపతియట్ఠో ఇన్ద్రియపచ్చయతా, ఏవం సన్తే అధిపతిపచ్చయతో ఇన్ద్రియపచ్చయస్స కిం నానాకరణన్తి చోదనం మనసి కత్వా తం తేసం నానాకరణం దస్సేన్తో "**న అధిపతిపచ్చయధమ్మానం వియా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **పవత్తినివారకేతి** అత్తనో అధిపతిపచ్చయపవత్తియా నివారకే అఞ్ఞే అధిపతిపచ్చయధమ్మే. **అభిభవిత్వా పవత్తనేనాతి**

పురిమాభిసఙ్ఖారసిద్ధేన ధోరేయ్యభావేన అభిభుయ్య పవత్తియా. **గరుభావో**తి జేట్ఠకభావో. అయఞ్హేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – యేన జేట్ఠకభావేన ఛన్దాదయో అత్తనో పవత్తివిబన్ధకే తుల్యయోగీధమ్మే తదఞ్ఞధమ్మే వియ అభిభుయ్య పవత్తన్తి, న సో ఇన్ద్రియపచ్చయతాయ అధిపతియట్ఠోతి అధిప్పేతోతి. అథ కో చరహీతి ఆహ ''**అథ ఖో**''తిఆది. **దస్సనాదికిచ్చేసు** నిమిత్తభూతేసు **చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీహి** చక్ఖాదీహి పచ్చయేహి చక్ఖాదీనం అనువత్తనీయతాతి సమ్బన్ధో. **జీవనే** అనుపాలనే **జీవన్తేహి** సహజాతధమ్మేహి జీవితస్స, **సుఖితాదీహి** సుఖితదుక్ఖితసోమనస్సితదోమనస్సితుపేక్ఖితేహి సహజాతధమ్మేహి సుఖాదీనం అనువత్తనీయతాతి యోజనా. **తంతంకిచ్చేసూ**తి వుత్తమేవ దస్సనాదికిచ్చం పచ్చామసతి. చక్ఖాదయో పచ్చయా ఏతేసన్తి చక్ఖాదిపచ్చయా, చక్ఖువిఞ్ఞాణాదయో. తేహి **చక్ఖాదిపచ్చయేహి. చక్ఖాదీన**న్తి చక్ఖాదిజీవితసుఖాదిసద్ధాదీనం.

తేసు కిచ్చేసూతి దస్సనాదికిచ్చేసు. **చక్ఖాదీనం ఇస్సరియం** అధిపతియట్ఠో, సా ఇన్ద్రియపచ్చయతాతి అత్థో. **తప్పచ్చయానం** చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం **తదనువత్తనేన** తేసం చక్ఖాదీనం అనువత్తనేన. **తత్థ** దస్సనాదికిచ్చే. **పవత్తీ**తి చ ఇదం తస్స అధిపతియట్ఠస్స పాకటకరణం. అనువత్తకేన హి అనువత్తనీయో అధిపతియట్ఠో పాకటో హోతి. యథా చక్ఖాదీనం కిచ్చవసేన అధిపతియట్ఠో, న ఏవం భావద్వయస్స. తస్స పన తాదిసేన కారణతామత్తేనాతి దస్సేన్తో ''**ఇత్థిపురిసిన్ద్రియానం పనా**''తిఆదిమాహ. **పచ్చయేహీ**తి కమ్మాదిపచ్చయేహి. **తతో**తి ఇత్థాదిగ్గహణపచ్చయభావతో. **తంసహితసన్తానే**తి ఇత్థిన్ద్రియాదిసహితసన్తానే. ''**సుఖిన్ద్రియదుక్ఖిన్ద్రియానిపి చక్ఖాదిగ్గహణేన గహితానీ**''తి ఇదం ఇన్ద్రియపచ్చయమేవ సన్ధాయ వుత్తం, పచ్ఛాజాతాదీహి పన తాని రూపధమ్మానమ్పి పచ్చయా హోన్తియేవ.

లక్ఖణారమ్మణూపనిజ్ఝానభూతానన్తి అనిచ్చతాదిలక్ఖణస్స పథవీకసిణాదిఆరమ్మణస్స చ ఉపనిజ్ఝానవసేన పవత్తానం. **వితక్కాదీన**న్తి వితక్కవిచారపీతివేదనాచిత్తేకగ్గతానం. **ఉపగన్త్వా నిజ్ఝాన**న్తి ఉపనికచ్చ నిజ్ఝానజ్ఝానారమ్మణస్స ఝానచక్ఖునా బ్యత్తతరం ఓలోకనం అత్థతో చిన్తనమేవ హోతీతి వుత్తం ''**పేక్ఖనం చిన్తనఞ్చా**''తి. తేనేవాహ ''**వితక్కనాదివసేనా**''తి. **వితక్కాదీనంయేవ సాధారణో,** యేన తేయేవ "ఝానఙ్గానీ"తి వుచ్చన్తి. **సుఖదుక్ఖవేదనాద్వయ**న్తి సామఞ్ఞవచనమ్పి ఉపనిజ్ఝాయనట్ఠస్స అధికతత్తా అనుపనిజ్ఝానసభావమేవ తం బోధేతీతి ఆహ ''**సుఖిన్ద్రియదుక్ఖిన్ద్రియద్వయ**''న్తి. తఞ్హి ఇధాధిప్పేతబ్బం, న సోమనస్సదోమనస్సిన్ద్రియం. తేన వుత్తం ''**అధిప్పాయో**''తి. **అఝానఙ్గా ఉపేక్ఖాచిత్తేకగ్గతా** పఞ్చవిఞ్ఞాణసహగతా దట్ఠబ్బా వితక్కపచ్ఛిమకత్తా ఝానఙ్గానం. **యది ఏవ**న్తి ఝానఙ్గవచనేనేవ అఝానఙ్గానం నివత్తనం కతం, ఏవం సన్తే. **ఏకన్తేన** న ఉపేక్ఖాయ వియ అనేకన్తేన. అనేకన్తికఞ్హి ఉపేక్ఖాయ అఝానఙ్గత్తం. యది ఏకన్తేన అఝానఙ్గం సుఖదుక్ఖిన్ద్రియం, అథ కథం పసఙ్గోతి ఆహ ''**ఝానఙ్గట్ఠానే నిద్దిట్ఠత్తా**''తి. అథ వా యది ఏకన్తేన అఝానఙ్గతం వేదనాద్వయం, కథం ఝానఙ్గవోహారోతి ఆహ ''**ఝానఙ్గట్ఠానే నిద్దిట్ఠత్తా**''తి. సతిపి…పే… దస్సనత్థం "ఠపేత్వా సుఖదుక్ఖిన్ద్రియద్వయ"న్తి వుత్తన్తి యోజనా . యది ఏవం యథావుత్తవేదనాద్వయేన సద్ధిం తాదిసా ఉపేక్ఖాచిత్తేకగ్గతా కస్మా న ఠపితాతి ఆహ ''**ఉపేక్ఖా…పే… అత్థీ**''తి, పఞ్చవిఞ్ఞాణసహగతానం ఝానపచ్చయభావో పన నత్థి, న ఇతరేసన్తి అధిప్పాయో. గహణం కతం ఉపేక్ఖాచిత్తేకగ్గతానన్తి ఆనేత్వా యోజనా.

యతో తతో వాతి దుగ్గతితో వా సుగతితో వా సంకిలేసతో వా వోదానతో వా నియ్యానట్ఠో, స్వాయం యథాక్కమం సమ్మా మిచ్ఛా వా హోతీతి ఆహ ''**సమ్మా వా మిచ్ఛా వాతి అత్థో**''తి. **అహేతుకచిత్తేసు న లబ్భన్తీ**తి ఏత్థ అహేతుకచిత్తేసు ఏవ న లబ్భన్తీతి ఏవమవధారణం గహేతబ్బం, న అహేతుకచిత్తేసు న లబ్భన్తి ఏవాతి. తస్మా పురిమస్మిఞ్హి అవధారణే

అహేతుకచిత్తేసు అలాభో నియతోతి సో పతియోగీసు నివత్తితో హోతి. తేనాహ “**సహేతుకచిత్తేసు అలాభాభావదస్సనత్థం వుత్త**”న్తి. దుతియే పన అహేతుకచిత్తాని అలాభే నియతానీతి తేసు అనవసేసతో అలాభేన భవితబ్బం. తథా సతి యో కేసుచి అహేతుకచిత్తేసు ఝానపచ్చయో లబ్భతి, సోపి నివారితో సియా. తేన వుత్తం “**న అహేతుకచిత్తేసూ**”తిఆది. తత్థ **లాభాభావదస్సనత్థ**న్తి లాభాభావస్సేవ దస్సనత్థం న వుత్తన్తి అత్థో. తేన ఏకచ్చాలాభో అపటిక్ఖిత్తో హోతి. తేనేవాహ “**కత్థచి కస్సచి లాభో న నివారితో**”తి. **ఏవం అత్థే గయ్హమానేతి** ఏవం వుత్తనయేన పఠమపదావధారణవసేన అత్థే విఞ్ఞాయమానే. **ఏత్తకమేవ విఞ్ఞాయేయ్యాతి** అహేతుకచిత్తేసు కేసుచి చిత్తేసు ఝానమగ్గపచ్చయేసు కస్సచి పచ్చయస్స లాభో న నివారితోతి ఏత్తకమేవ విఞ్ఞాయేయ్య అవిసేసేన వుత్తత్తా. కిం పనేత్థ ఉపరి కాతబ్బన్తి ఆహ “**న సవితక్క…పే.… కత**”న్తి. యదిపి న కతం, అత్థతో పన తం కతమేవాతి వేదితబ్బం.

అహేతుకచిత్తేసు వా లాభాభావదస్సనత్థేతిఆది పచ్ఛిమపదావధారణవసేన అత్థదస్సనం. **తస్మాతి** యస్మా అహేతుకచిత్తేసు న లబ్భన్తి ఏవాతి ఏవం నియమే కరియమానే యథావుత్తో అత్థో సమ్భవతి, తస్మా. అయఞ్చ అత్థో పాఠన్తరేనపి సంసన్దతీతి దస్సేతుం “**యేన అలాభేనా**”తిఆది వుత్తం. **తం అలాభ**న్తి తం ధమ్మసఙ్గణియం పకాసితం అలాభం. **ఏసాతి** ఏస ఇధ పట్ఠానవణ్ణనాయం “అహేతుకచిత్తేసు న లబ్భన్తీ”తి అలాభో వుత్తో. కీదిసో పన అలాభోతి తం దస్సేన్తో “**యథా హీ**”తిఆదిమాహ. తత్థ **సహేతుకేసూతి** సహేతుకచిత్తేసు. **సబ్బఙ్గిత్వాతి** అవిసటే కత్వా. **ఏకత్తగతభావకరణ**న్తి ఏకభావాపాదనం. **ఇమస్మిం పన పకరణే ఝానపచ్చయో వుత్తోవ** యథాలాభపచ్చయాకారవిభావనే దేసనాయ తప్పరభావతో.

సమన్తి అవిసమం, సమ్మా, సహ వా. **పకారేహీతి** ఏకవత్థుకతాదిప్పకారేహి. **యుత్తతాయాతి** సంసట్ఠతాయ. సా పన సంసట్ఠతా యస్మా సభావతో అనేకేసమ్పి సతం ఏకత్తగమనం వియ హోతి, తస్మా వుత్తం “**ఏకీభావోపగమనేన వియ ఉపకారకతా**”తి. ఏవం ఉపకారకతా చ తేసం బహూనం సహచ్చ ఏకత్తకారితాయ నిదస్సేతబ్బా.

యుత్తానమ్పి సతన్తి వుత్తప్పకారేన సంసట్ఠతాయ అఞ్ఞమఞ్ఞసమ్బన్ధతాయ యుత్తానమ్పి సమానానం. అయఞ్చ యుత్తతా న సమ్పయుత్తపచ్చయతాయ వియ పచ్చయధమ్మేసు పచ్చయుప్పన్నధమ్మేసు చ వేదితబ్బా, కేవలం తత్థ అరూపసభావత్తా ఉభయం సమధురం, ఇధ రూపారూపసభావత్తా విధురన్తి అయం విసేసో. **విప్పయుత్తభావేనాతి** విసంసట్ఠభావేన. తేన వుత్తం “**నానత్తూపగమేనా**”తి. ఇదఞ్హేత్థ విప్పయుత్తతాయ విసేసనం యా నానత్తూపగమనసఙ్ఖాతా విప్పయుత్తతా, న సా “ఞాణవిప్పయుత్త”న్తిఆదీసు వియ అభావమత్తన్తి, అయఞ్చ ఉపకారకతా వినా సంసగ్గేన సహావట్ఠాయితాయ కిచ్చకారితాదీహి నిదస్సేతబ్బా. **న హీతి**ఆది “యుత్తాన”న్తి వుత్తస్స అత్థస్స సమత్థనం “తాదిసే యోగే సతియేవ విప్పయుత్తపచ్చయతా”తి. తేనాహ “**న హీ**”తిఆది. తస్సత్థో – యథా “వత్థు ఖన్ధానం, సహజాతా కుసలా ఖన్ధా చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం, పచ్ఛాజాతా కుసలా ఖన్ధా పురేజాతస్స ఇమస్స కాయస్స విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో”తిఆదివచనతో (పట్ఠా. ౧.౧.౪౩౪) వత్థుసహజాతపచ్ఛాజాతవసేన యుత్తానం అత్థి విప్పయుత్తపచ్చయతా, న ఏవం అయుత్తానం వత్థుసహజాత…పే.… అత్థీతి. యది ఏవం రూపానం రూపేహి కస్మా విప్పయుత్తపచ్చయో న వుత్తోతి ఆహ “**రూపానం పనా**”తిఆది. **విప్పయోగోయేవ నత్థి** సమ్పయోగాసఙ్కాయ అభావతో. సమ్పయుజ్జమానానఞ్హి అరూపానం రూపేహి, రూపానఞ్చ తేహి సియా సమ్పయోగాసఙ్కా, సమ్పయోగలక్ఖణం పన నత్థీతి తేసం విప్పయోగో వుత్తో. తేనాహ “**చతూహి సమ్పయోగో చతూహి విప్పయోగో**”తి.

అత్థి మే పాపకమ్మం కతన్తి కతభావవిసిట్ఠా అత్థితా వుచ్చమానా కిరియాయ సిద్ధభావమేవ దీపేతి, న సిజ్ఝమానతన్తి ఆహ ''**నిబ్బత్తతాలక్ఖణం అత్థిభావ**''న్తి. అత్థతో పన కమ్మస్స అనిబ్బత్తఫలతాయ ఏవమేత్థ అత్థితా వేదితబ్బా. **అత్థి పుగ్గలోతి** పనేత్థ తస్సా పణ్ణత్తియా గహేతబ్బతా, తదుపాదానస్స వా పబన్ధావిచ్ఛేదో లబ్భతేవాతి వుత్తం ''**ఉపలబ్భమానతాలక్ఖణం అత్థిభావ**''న్తి. పచ్చయధమ్మస్స యదిపి ఉప్పాదతో పట్ఠాయ యావ భఙ్గా లబ్భమానతా అత్థిభావో, తథాపి తస్స యథా ఉప్పాదక్ఖణతో ఠితిక్ఖణే సాతిసయో బ్యాపారో, ఏవం పచ్చయుప్పన్నేపీతి వుత్తం ''**సతిపి జనకత్తే ఉపత్థమ్భకప్పట్ఠానా అత్థిభావేన ఉపకారకతా**''తి. **వత్థారమ్మణసహజాతాదీనన్తి ఆది**-సద్దేన పురేజాతపచ్ఛాజాతాదీని సఙ్గణ్హాతి. **అత్థిభావేనేవ** న నిస్సయాదిభావేనాతి ''సాధారణ''న్తి వుత్తం ఉపకారకత్తం విభావేతి.

ఫస్సాదీనం అనేకేసం సహభావో నత్థీతి ఇదం న ఏకచిత్తుప్పాదపరియాపన్నే సన్ధాయ, అథ ఖో నానాచిత్తుప్పాదపరియాపన్నేతి దస్సేన్తో ''**ఏకస్మిం ఫస్సాదిసముదాయే సతి దుతియో న హోతీ**''తి ఆహ. స్వాయమత్థో ''సహభావో నత్థీ''తి సహభావపటిక్ఖేపేనేవ విఞ్ఞాయతి. ఏత్తావతా పన అనవబుజ్ఝన్తానం వసేన వివరిత్వా వుత్తో. **తేనాతి** అనేకేసం ఫస్సాదీనం సహభావాభావేన. యది నత్థితామత్తేన ఉపకారకతా నత్థిపచ్చయతా, అనానన్తరాతీతవసేనపి సియాతి చోదనం సన్ధాయాహ ''**సతిపీ**''తిఆది. **తానీతి** పురిమతరచిత్తాని. **దదమానం వియాతి** కస్మా వుత్తం, నను ఓకాసం దేతియేవ. తథా హి వుత్తం ''పవత్తిఓకాసదానేన ఉపకారకతా''తి? సచ్చమేతం, ఏవమజ్ఝాసయా వియ పచ్చయధమ్మా అభావం గచ్ఛన్తీతి దస్సనత్థం వియ-సద్దగ్గహణం.

నత్థితావిగమానం సతిపి పచ్చయస్స ధమ్మస్స అనుపలద్ధితాసామఞ్ఞే నత్థివిగతపచ్చయేసు లబ్భమానం విసేసమత్థం విభావేతుం ''**ఏత్థ చా**''తిఆది వుత్తం. **అభావమత్తేనాతి** హుత్వా అభావమత్తేన. తేనేత్థ నిరోధానన్తరం పచ్చయధమ్మస్స ఉపకారకత్తం ఆహ, యథా తం ''**ఓకాసదాన**''న్తి వుత్తం. **సభావవిగమేనాతి** ఏతేన నిరోధతో పరమ్పి యతో ''విగతతా నిరోధప్పత్తతా''తి వుత్తం. పచ్చయధమ్మే యాసం నత్థితావిగతతానం వసేన నత్థివిగతపచ్చయా వుత్తా, తాసం విసేసే దస్సితే నత్థివిగతపచ్చయానం విసేసో దస్సితో హోతీతి ''**నత్థితా చ నిరోధానన్తరసుఞ్ఞతా విగతతా నిరోధప్పత్తతా**''తి వుత్తం, తత్థ నిరోధానన్తరా న నిరోధసమకాలాతి అధిప్పాయో. **తథాతి** ఇమినా యథా పచ్చయధమ్మావిసేసేపి నత్థివిగతపచ్చయభావవిసేసో నిద్ధారితో, తథా అత్థిఅవిగతపచ్చయభావవిసేసోతి ఇమమత్థం ఉపసంహరతి. యథా హి నిరోధానన్తరనిరోధప్పత్తీహి నత్థివిగతతానం భేదో లక్ఖితో, ఏవం పచ్చయధమ్మస్స ధరమానతానిరోధానుపగమేహి అత్థిఅవిగతతానన్తి. కథం పనాయం ధమ్మావిసేసే పచ్చయభావవిసేసో దువిఞ్ఞేయ్యరూపేన ఠితో సమ్మా విభావిస్సతీతి ఆహ ''**ధమ్మానఞ్హీ**''తిఆది. **తదభిసమయాయ** తేసం పచ్చయవిసేసానం అధిగమత్థం.

చతూసు ఖన్ధేసు ఏకస్సపి అసఙ్గహితత్తాభావతో అనన్తరాదీహీతి విభత్తిం పరిణామేత్వా యోజనా. **అఞ్ఞన్తి** సుఖుమరూపం. న హి తం పురేజాతపచ్చయో హోతి. నను చ రూపరూపమ్పి పురేజాతపచ్చయభావేన కుసలత్తికే నాగతన్తి ఆహ ''**రూపరూపం పనా**''తిఆది. **అఞ్ఞత్థ ఆగతమేవాతి** యదిపి కుసలత్తికే నాగతం, సనిదస్సనత్తికాదీసు పన ఆగతత్తా న సక్కా రూపరూపస్స పురేజాతపచ్చయతం పటిక్ఖిపితున్తి అత్థో.

పచ్చయుద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పచ్చయనిద్దేసో

၁. హేతుపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

၁. హేతుపచ్చయేన పచ్చయభావో హేతుపచ్చయోతి ఉద్దిట్ఠో, న హేతుపచ్చయధమ్మోతి అత్థో. **సోతి** హేతుభావేన పచ్చయో. ఏత్థ చ పఠమవికప్పే యో హేతుపచ్చయేన పచ్చయభావో వుత్తో, యో చ దుతియవికప్పే హేతుభావేన పచ్చయో వుత్తో, సో యస్మా అత్థతో యథావుత్తస్స పచ్చయధమ్మస్స యథావుత్తానం పచ్చయుప్పన్నానం హేతుపచ్చయభావోయేవ, తస్మా వుత్తం "**ఉభయథాపి హేతుభావేన ఉపకారకతా హేతుపచ్చయోతి ఉద్దిట్ఠోతి దస్సితం హోతీ**"తి. యథా చేత్థ, ఏవం "ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయభావో, ఆరమ్మణభావేన వా పచ్చయో ఆరమ్మణపచ్చయో"తిఆదినా ఆరమ్మణపచ్చయాదీసు అత్థో నేతబ్బోతి దస్సేన్తో "**ఏస నయో సేసపచ్చయేసుపీ**"తి ఆహ. **ధమ్మసభావో ఏవ, న ధమ్మతో అఞ్ఞా** ధమ్మసత్తి నామ అత్థీతి. **ఉపకారకం ధమ్మ**న్తి పచ్చయధమ్మం ఆహ. **ఉపకారకత**న్తి పచ్చయతం.

పచ్చత్తనిద్దిట్ఠోతి పచ్చత్తవసేన నిద్దిట్ఠో, పఠమాయ విభత్తియా నిద్దిట్ఠోతి అత్థో. **తేనాతి** పచ్చయధమ్మనిద్దేసభూతేన పచ్చత్తనిద్దిట్ఠేన పఠమేన హేతుసద్దేన. **ఏతస్సాతి** హేతుసద్దాభిధేయ్యమత్థమాహ. సో హి ఛబ్బిధో నవవిధో ద్వాదసవిధోతి అనేకభేదేన భిన్నోపి హేతుభావసామఞ్ఞేన ఏకజ్ఝం కత్వా ఏకవచనేన వుత్తో. దుతియో హేతుసద్దోతి ఆనేత్వా యోజనా. **హేతునా సమ్పయుత్తాన**న్తి అధికతత్తా వుత్తం "హేతు సమ్పయుత్తానం పచ్చయో హోన్తో హేతునా సమ్పయుత్తానమేవ పచ్చయో హోతి, న విప్పయుత్తాన"న్తి ఏవం పదమేతం. న హి సబ్బేన సబ్బం హేతువిప్పయుత్తధమ్మానం హేతుపచ్చయో న హోతీతి. సమ్పయుత్తసద్దస్స సమ్బన్ధీసద్దత్తా "**సమ్పయుత్తసద్దస్స సాపేక్ఖత్తా**"తి వుత్తం. సమ్పయుత్తోతి హి వుత్తే కేన సమ్పయుత్తోతి ఏకన్తతో సమ్బన్ధిఅన్తరం అపేక్ఖితబ్బం. తేనాహ "**అఞ్ఞస్స...పే.... విఞ్ఞాయతీ**"తి. **నాయం ఏకన్తో**తి య్వాయం "దుతియే హేతుసద్దే అవిజ్జమానే"తిఆదినా వుత్తో అత్థో, అయమేకన్తో న హోతి, అఞ్ఞాపేక్ఖోపి సద్దో అఞ్ఞస్స విసేసనం హోతీతి ఇదం న సబ్బత్థేవ సమ్భవతీతి అత్థో. "పచ్చత్తనిద్దిట్ఠో"తి ఇమినా పఠమస్స హేతుసద్దస్స సమ్పయుత్తసద్దానపేక్ఖతం ఆహ. తేన వుత్తం "**హేహుపచ్చయేన పచ్చయోతి ఏత్థేవ బ్యావటో**"తి. **అవిసిట్ఠాతి** న విసేసితా. **ఏవన్తి** యథా హేతుసద్దేన అఞ్ఞత్థ బ్యావటేన సమ్పయుత్తా న విసేసియన్తి కిచ్చన్తరపసుతత్తా, ఏవం సమ్పయుత్తసద్దేన హేతుసద్దవిసేసనరహితేన తదత్థమత్తబ్యావటత్తా అవిసేసతో సమ్పయుత్తానం గహణం సియా. తేన వుత్తం "**సమ్పయుత్తసద్దేనా**"తిఆది. **ఆహారిన్ద్రియాసమ్పయుత్తస్స అభావతోతి** ఆహారేహి ఇన్ద్రియేహి చ నసమ్పయుత్తస్స ధమ్మస్స అభావతో. న హి ఫస్సచేతనావిఞ్ఞాణవేదనాజీవితవిరహితో చిత్తుప్పాదో అత్థి. తేనాహ "**వజ్జేతబ్బా...పే.... తం న కత**"న్తి. **వజ్జేతబ్బం** హేతువిప్పయుత్తం.

ఏవమ్పీతి దుతియేన హేతుసద్దేన గయ్హమానేపి నాపజ్జతి. యదిపి హేతవో బహవో, సామఞ్ఞనిద్దేసో చాయం, తథాపి సామఞ్ఞజోతనాయ విసేసనిద్దిట్ఠత్తాతి అధిప్పాయో. తేన వుత్తం "**పచ్చత్త...పే.... వుత్తత్తా**"తి. **వినాపి దుతియేన హేతుసద్దేన హేతుసమ్పయుత్తభావే సిద్ధేపీతి** ఇమినా యం వుత్తం "నాయమేకన్తో"తి, తమేవ ఉల్లిఙ్గేతి. **న పన హేతూనన్తి** ఇదం హేతుస్స పచ్చయభావేన గహితత్తా పచ్చయుప్పన్నభావేన గహణం న యుజ్జేయ్యాతి ఆసఙ్కమానం సన్ధాయ వుత్తం. తేనేవాహ "**ఏవమ్పి గహణం సియా**"తి. **సోతి** దుతియో హేతుసద్దో. అపరే పన "హేతుసమ్పయుత్తకాన"న్తి ఏత్థ హేతూనఞ్చ సమ్పయుత్తకానఞ్చాతి సమాసం వికప్పేన్తి. **పతిట్ఠామత్తాదిభావేన నిరపేక్ఖాతి** హేతురూపమగ్గధమ్మా పతిట్ఠానఉపనిజ్ఝాననియ్యానమత్తేన అఞ్ఞధమ్మనిరపేక్ఖా హేతురూపమగ్గపచ్చయకిచ్చం కరోన్తి. **సాపేక్ఖా ఏవాతి** అఞ్ఞసాపేక్ఖా

ఏవ. **ఆహరితబ్బఇసితబ్బా** ఆహారిన్ద్రియపచ్చయేహి ఉపకత్తబ్బధమ్మా. **తస్మాతి** యస్మా యేహి సాపేక్ఖా, తే అత్తనో పచ్చయుప్పన్నధమ్మే పచ్చయభావేనేవ పరిచ్ఛిన్దిత్వా తిట్ఠన్తి, తస్మా. తేనాహ **"తే వినాపి…పే॰… న కత"**న్తి. **పరిచ్ఛిన్దన్తి** విసేసేన్తి. **తన్తి** దుతియం ఆహారిన్ద్రియగ్గహణం. **తత్థాతి** ఆహారిన్ద్రియపచ్చయనిద్దేసే. న కేవలఞ్చ తత్థేవ, **ఇధ చ** హేతుపచ్చయనిద్దేసే **దుతియేన హేతుగ్గహణేన పచ్చయుప్పన్నానం పున విసేసనకిచ్చం నత్థి,** కస్మా? పచ్చయభూతేనేవ హేతునా సమ్పయుత్తానం అఞ్ఞేసఞ్చ హేతూనం అవిచ్ఛిన్నత్తా.

పురిమవచనాపేక్ఖో వుత్తస్సేవ నిద్దేసోతి తం-సద్దస్స పటినిద్దేసభావమాహ. **పాకటీభూతే ఏవ** అత్థే పవత్తతి, పాకటీభావో చ అఞ్ఞానపేక్ఖేన సద్దేన పకాసితత్తా వేదితబ్బో. **అనపేక్ఖనీయో** అత్థన్తరబ్యావటత్తా. **అఞ్ఞోతి** హేతుసద్దతో అఞ్ఞో. **నిద్దిసితబ్బపకాసకో వుత్తో నత్థి,** యో తం-సద్దేన పటినిద్దేసం లభేయ్య.

యది ఏవం "తంసముట్ఠానాన"న్తి ఏత్థ కథన్తి ఆహ **"హేతుసమ్పయుత్తకానన్తి ఇమినా పనా"**తిఆది. తత్థ **పన**-సద్దో సతిపి హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకానం నిద్దేసభావే హేతుసమ్పయుత్తకసద్దే లబ్భమానానం నిద్దిసితబ్బానం పాకటీకరణసఙ్ఖాతం హేతుసద్దతో విసేసం జోతేతి. "హేతుసమ్పయుత్తకాన"న్తి ఇమస్స సమాసపదస్స ఉత్తరపదత్థప్పధానత్తమాహ **"పచ్చయుప్పన్నవచనేనా"**తి. తేన చ యథాధిప్పేతస్స అత్థస్స ఏకదేసోవ వుచ్చతి ధమ్మానం విసేసనభావతోతి ఆహ **"అసమత్తేనా"**తి. విసేసనం నామ విసేసితబ్బాపేక్ఖన్తి ఆహ **"పచ్చయుప్పన్నవచనన్తరాపేక్ఖేనా"**తి. వుత్తతాయ వినా పటినిద్దేసతా నత్థీతి **"పుబ్బే వుత్తేనా"**తి వుత్తం.

తం-సద్దేన నిద్దిసితబ్బన్తి "తంసముట్ఠానాన"న్తి ఏత్థ తం-సద్దేన నిద్దిసితబ్బం హేతుసమ్పయుత్తకసద్దే పాకటీభూతం కిం పనాతి పుచ్ఛతి. తే హేతూ చేవ…పే॰… హేతుసమ్పయుత్తకా చ తం-సద్దేన నిద్దిసితబ్బా హేతుసమ్పయుత్తకసద్దే పాకటీభూతాతి సమ్బన్ధో. **అఞ్ఞథాతి** "యేహి హేతూహీ"తిఆదినా వుత్తప్పకారతో అఞ్ఞథా అఞ్ఞేన పకారేన. తం అఞ్ఞం పకారం దస్సేన్తో **"తే హేతూ…పే॰… సమ్బన్ధే సతీ"**తి ఆహ. **ఇధాతి** అనన్తరం వుత్తసమ్బన్ధనం ధమ్మనిద్దేసేన పరామసతి. **తేనేవాతి** పరమేనేవ హేతుసద్దేన. **తం-సద్దేన నిద్దిసితబ్బాతి** "తంసముట్ఠానాన"న్తి ఏత్థ తం-సద్దేన నిద్దిసితబ్బా యథా పాకటా, ఏవం పుబ్బే "తంసమ్పయుత్తకాన"న్తి వుత్తచోదనాయమ్పి ఏవమేవ తేనేవ తం-సద్దేన నిద్దిసితబ్బా పాకటా భవితుం అరహన్తి. తథా చ సతి నిద్దిసితబ్బస్స…పే॰… న యుజ్జేయ్య. **దువిధమ్పి వా హేతుగ్గహణం అపనేత్వాతి** "హేతూ హేతుసమ్పయుత్తకాన"న్తి ఏత్థ కతం ద్విప్పకారహేతుగ్గహణం అవిచారేత్వా "తంసమ్పయుత్తకానన్తి అవత్వా"తిఆదినా **తం-సద్దవచనీయతం చోదేతి,** "నిద్దిసితబ్బస్స అపాకటత్తా"తిఆదినా **పరిహరతి చ. హేతూ హి పచ్చయాతి** ఇదం అయం హేతుపచ్చయకథాతి కత్వా వుత్తం.

తం న వుత్తన్తి చిత్తసముట్ఠానవచనం న వుత్తం. **తస్సాతి** సహజాతపచ్చయస్స. **కటత్తారూపస్స పచ్చయభావో న వుత్తో భవేయ్య,** వుత్తోవ నో "విపాకాబ్యాకతో ఏకో ఖన్ధో తిణ్ణన్నం ఖన్ధానం కటత్తా చ రూపానం సహజాతపచ్చయేన పచ్చయో, తయో ఖన్ధా ఏకస్స ఖన్ధస్స కటత్తా చ రూపాన"న్తిఆదినా, తస్మా చిత్తచేతసికానం కటత్తారూపపచ్చయభావో న సక్కా నివారేతుం. **తత్థాతి** సహజాతపచ్చయనిద్దేసే. తత్థ హి "చిత్తచేతసికా ధమ్మా చిత్తసముట్ఠానానం రూపానం సహజాతపచ్చయేన పచ్చయో"తి చిత్తసముట్ఠానరూపాని ఏవ నిద్దిట్ఠాని. **ఇధాపీతి** ఇమస్మిం హేతుపచ్చయనిద్దేసేపి. **ఏవం భవితబ్బన్తి** "చిత్తసముట్ఠానాన"న్తి నిద్దేసేన భవితబ్బం. యది ఏవం కస్మా తథా న వుత్తన్తి ఆహ **"చిత్తసముట్ఠానానన్తి**

పనా''తిఆది. **విసేసితం హోతి** సబ్బచిత్తచేతసికాసముట్ఠానభావేన. **వచనేనాతి** యథాదస్సితేన సహజాతపచ్చయనిద్దేసవచనేన. **చిత్తచేతసికానం పచ్చయభావో ఏవ హి తత్థ పచ్చయనిద్దేసే వుత్తో**, న చిత్తచేతసికానం సముట్ఠానభావోతి అధిప్పాయో.

హేతుఆదిపటిబద్ధతఞ్చ దస్సేతి యదగ్గేన తాని చిత్తపటిబద్ధవుత్తీని, తదగ్గేన తంసమ్పయుత్తధమ్మపటిబద్ధవుత్తీనిపి హోన్తీతి. **ఆరమ్మణమేతం హోతీతి** యదేతం కుసలాకుసలచేతనావసేన మనోద్వారే చేతనం సేసద్వారేసు కాయవచీపయోగవసేన సఙ్కప్పనం, యఞ్చ కామరాగాదీనం సన్తానే అనుసయనం, ఏతం ఆరమ్మణం ఏసో పచ్చయో కమ్మవిఞ్ఞాణస్స ఠితియా పతిట్ఠానాయ. **పతిట్ఠితేతి** కమ్మం జవాపేత్వా పటిసన్ధిఆకడ్ఢనసమత్థతాపతిట్ఠాపత్తే కమ్మవిఞ్ఞాణే విరుళ్హేతి తతో ఏవ కమ్మవిఞ్ఞాణతో పటిసన్ధివిఞ్ఞాణబీజే **విరుళ్హే** విరుహన్తేతి అత్థో. అథ వా **పతిట్ఠా విఞ్ఞాణస్స హోతీతి** కిలేసాభిసఙ్ఖారసఙ్ఖాతే కమ్మవిఞ్ఞాణస్స ఠితియా పవత్తియా ఆరమ్మణే పచ్చయే పటిసిద్ధే ఆయతిపటిసన్ధివిఞ్ఞాణస్స పతిట్ఠా హోతి, **తస్మిం** పటిసన్ధివిఞ్ఞాణే పునబ్భవాభినిబ్బత్తివసేన **పతిట్ఠితే** పతిట్ఠహన్తే **విరుళ్హే** బీజభావేన విరుహన్తే నామరూపస్స అవక్కన్తి హోతీతి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. తేనాహ ''**పటిసన్ధినామరూపస్స విఞ్ఞాణపచ్చయతా వుత్తా**''తి.

పురిమతరసిద్ధాయాతి ఖేత్తభావనిబ్బత్తియా పురేతరమేవ సిద్ధాయ పథవియా. అత్తలాభోయేవ చేత్థ పతిట్ఠానం, న పటిలద్ధత్తభావానం అవట్ఠానన్తి దస్సేన్తో ''**పతిట్ఠానం కమ్మస్స కటత్తా ఉప్పత్తీతి వుత్తం హోతీ**''తి ఆహ.

సేసరూపానన్తి పటిసన్ధిక్ఖణే పథవీధాతుఆదీనం సేసరూపానం, పవత్తే పన తిసన్తతిరూపానమ్పి. **సహభవనమత్తం వా దస్సేతి**. సహభావేనపి హి అత్థి కాచి విసేసమత్తా. **కత్థచి కత్థచీతి** పకతికాలభవవిసేసాదికే. తతియపకతియఞ్హి పఠమకప్పికకాలే చ భావకలాపో నత్థి, రూపభవే కాయకలాపోపి. **ఆది**-సద్దేన తత్థేవ ఘానజివ్హాకలాపా, కామభవే చ అన్ధాదీనం చక్ఖాదికలాపా సఙ్గయ్హన్తి. **కత్థచి అభావాభావతోతి** నామరూపోకాసే కత్థచిపి అభావాభావతో.

తేసన్తి పవత్తియం కటత్తారూపాదీనం. న హి హేతు పవత్తియం కటత్తారూపస్స పచ్చయో హోతి, ఉతుఆహారజానం పన సమ్భవోయేవ నత్థి. తేన వుత్తం ''**పచ్చయభావప్పసఙ్గోయేవ నత్థీ**''తి. **న పన లబ్భతి** పచ్చయపచ్చనీయే తాదిసస్స వారస్స అనుద్ధటత్తా. **ఇదన్తి** ''పవత్తియం కటత్తారూపాదీనం పచ్చయభావపటిబాహనతో''తి ఇదం ''హేతూ సహజాతాన''న్తి అదేసనాయ పరిహారవచనం, ఈదిసీ పన చోదనా అనోకాసా ఏవాతి దస్సేతుం ''**భగవా పనా**''తిఆది వుత్తం. యో హి ధమ్మో యథా భగవతా దేసితో, సో తథేవ గహేతబ్బోతి.

హేతుపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. ఆరమ్మణపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౨. ఉప్పజ్జనక్ఖణేయేవాతి ఏత్థ ఉప్పాదతో పట్ఠాయ యావ భఙ్గా ఉద్ధం పజ్జనం గమనం పవత్తనం ఉప్పజ్జనం, తస్స ఖణో, తస్మిం ఉప్పజ్జనక్ఖణేతి ఏవం వా అత్థో దట్ఠబ్బో. ఏవఞ్హి సతి ఉప్పజ్జనసద్దేన ఉప్పన్నసద్దేన వియ సబ్బే పవత్తమానభావా సఙ్గహితా హోన్తి, న ఉప్పాదమత్తం. **తేనాతి** చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం వత్తమానక్ఖణేయేవ రూపాదీనం ఆరమ్మణపచ్చయత్తేన. **అనాలమ్బియమానానన్తి** సబ్బేన సబ్బం నాలమ్బియమానానన్తి అత్థో. అఞ్ఞథా హి యథావుత్తానం రూపాదీనం యదా ఆరమ్మణపచ్చయత్తాభావో, తదా అనాలమ్బియమానతావాతి. **సబ్బరూపానీతి** సబ్బాని

రూపాయతనాని, యత్తకాని తాని ఆపాథగతాని యోగ్యదేసే ఠితాని, తాని సబ్బానీతి అత్థో. **సహ న హోన్తీ**తి ఏకక్ఖం ఆరమ్మణం న హోన్తి. సతిపి హి అనేకేసం ఏకక్ఖం ఆపాథగమనే యత్థ యత్థ పుబ్బాభోగో, తం తంయేవ ఆరమ్మణం హోతి, న సబ్బం. నీలాదిసఙ్ఘాతవసేన చేతం వుత్తం, న పచ్చేకం నీలాదిరూపాయతనమత్తవసేన. సముదితానియేవ హి రూపాయతనాని చక్ఖువిఞ్ఞాణస్స ఆరమ్మణం, న విసుం విసున్తి ధాతువిభఙ్గవణ్ణనాయం దస్సితోయం నయో. యం పన అట్ఠకథాయం "తే తే విసుం విసుం ఆరమ్మణపచ్చయో హోన్తీ"తిపి వుత్తం, తమ్పి యథావుత్తమేవత్థం సన్ధాయ వుత్తం. అఞ్ఞథా రూపాయతనం మనిన్ద్రియగోచరం నామ న సియా. సద్దాదీసుపి ఏసేవ నయో. తేనేవాహ "**తథా సద్దాదయోపీ**"తి. "సహ న హోన్తీ"తి వుత్తమత్థం పాళియా విభావేతుం "**యం యన్తి హి వచనం రూపాదీని భిన్దతీ**"తి ఆహ.

"యే ఏతే"తిఆదికో పురిమో అత్థో, "న ఏకతో హోన్తీ"తిఆదికో పన పచ్ఛిమో, "సబ్బారమ్మణతాదివసేన వా ఇధాపి అత్థో గహేతబ్బో"తి కస్మా వుత్తం. న హి "యం యం వా పనారబ్భా"తి ఇమిస్సా పాళియా వియ "యం యం ధమ్మం ఆరబ్భా"తి ఇమస్స పాఠస్స పురతో మనోవిఞ్ఞాణస్స సబ్బారమ్మణతా నాగతా. వుత్తఞ్హి "సబ్బే ధమ్మా మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో"తి. న హి అనన్తరమేవ పాళియం సరూపతో ఆగతమత్థం గహేత్వా పదన్తరం సంవణ్ణేతబ్బం. తత్థ హి "రూపారమ్మణం వా"తిఆదినా నియమవసేన ఛ ఆరమ్మణాని వత్వా "యం యం వా పనారబ్భా"తి వచనం సబ్బారమ్మణతాదిదస్సనన్తి యుత్తమేవేతన్తి, ఇధ పన సబ్బారమ్మణతం వత్వా పున "యం యం ధమ్మం ఆరబ్భా"తి వుచ్చమానం సబ్బారమ్మణతాదస్సనన్తి కథమిదం యుజ్జేయ్య? కమాభావోపి "సబ్బే ధమ్మా"తి అవిసేసవచనేనేవ సిద్ధో ఆరమ్మణానుపుబ్బియావ అగ్గహితత్తా. న హి మనోధాతుయా వియ మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా ఇధ ఆరమ్మణాని అనుపుబ్బతో గహితాని, తత్థ వియ వా ఏతేనేవ నియమాభావోపి సంవణ్ణితోతి వేదితబ్బో. తస్మా అట్ఠకథాయం వుత్తనయేనేవేత్థ అత్థో గహేతబ్బో.

పవత్తన్తి పవత్తనం. నదియా సన్దనం పబ్బతస్స ఠానన్తి హి వుత్తా అవిరతమవిచ్ఛేదనాయం తథాపవత్తికిరియావ. తేనాహ "**అవిరతం అవిచ్ఛిన్నం సన్దన్తీ**"తి. **ఏవన్తి** యథా "సన్దన్తీ"తి వత్తమానవచనం వుత్తం, ఏవం "యే యే ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తీ"తి సబ్బసఙ్గహవసేన ఉప్పజ్జనస్స గహితత్తా ఆరమ్మణపవగ్గతో "ఉప్పజ్జన్తీ"తి వత్తమానవచనం వుత్తన్తి అత్థో. తేనాహ అట్ఠకథాయం "**సబ్బకాలసఙ్గహవసేనా**"తిఆది. తథా చ వుత్తం "**అతీతానాగత...పే.... అధిప్పాయో**"తి, అతీతానాగతపచ్చుప్పన్నానం చిత్తచేతసికానన్తి అత్థో. **సముదాయవసేనా**తి చిత్తేన రాసీకరణవసేన. **అధిప్పాయో**తి ఇమినా వత్తమానుపచారేన వినావ "యే యే ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తీ"తి ఏత్థ వత్తమానత్థం సక్కా యోజేతున్తి ఇమమత్థం ఉల్లిఙ్గేతి. తేనాహ "**ఇమే పనా**"తిఆది. యదిపి పచ్చయధమ్మా కేచి అతీతా అనాగతాపి హోన్తి, పచ్చయుప్పన్నధమ్మో పన పచ్చుప్పన్నో ఏవాతి ఆహ "**అతీతానాగతానం న హోన్తీ**"తి. ఉప్పాదే వా హి పచ్చయుప్పన్నస్స పచ్చయేన భవితబ్బం ఠితియం వాతి. **తస్మా**తి యస్మా అతీతానాగతా పరమత్థతో నత్థి, తస్మా. **తేసూ**తి పచ్చయుప్పన్నేసు. **తంతంపచ్చయా**తి తం తం రూపాదిఆరమ్మణం పచ్చయో ఏతేసన్తి తంతంపచ్చయా. **అయమత్థో దస్సితో హోతి** సమానసభావత్తా. న హి అత్థాభేదేన సభావభేదో అత్థి. **న పన తంతంపచ్చయవన్తతా దస్సితా హోతి** అతీతానాగతేసు నిప్పరియాయేన తదభావతో. యస్మా **పచ్చయవన్తో** పచ్చయుప్పన్నాయేవ, తే చ **పచ్చుప్పన్నాయేవా**తి.

యం యం ధమ్మం తే తే ధమ్మాతి యంనిమిత్తాయంవచనభేదో, తం దస్సేతుం "**ఏత్థ చా**"తిఆది ఆరద్ధం. రూపారూపధమ్మా హి కలాపతో పవత్తమానాపి చిత్తచేతసికానం కదాచి విసుం విసుం ఆరమ్మణం హోన్తి, కదాచి ఏకక్ఖం, న

ఏత్థ నియమో అత్థి, పురిమాభోగోయేవ పన తథాగహణే కారణం. తయిమం దీపేతుం భగవతా యంవచనభేదో కతోతి చ సక్కా వత్తుం, యస్మా పన ఏకకలాపపరియాపన్నానమ్పి ధమ్మానం ఏకజ్ఝం గహణే న సముదాయో గయ్హతి తదాభోగాభావతో, అథ ఖో సముదితా ధమ్మా ఏవాతి సహగ్గహణమ్పి విసుంగహణగతికం, తస్మా విసుంగహణసబ్భావదీపనత్థం "యం య"న్తి వత్వా సతిపి విసుంగహణే తే సబ్బే ఏకజ్ఝం ఆరమ్మణపచ్చయో హోన్తీతి దస్సనత్థం "తే తే"తి వుత్తన్తి ఇమమత్థం దస్సేన్తో **"చత్తారో హి ఖన్ధా"**తిఆదిమాహ. తత్థ **వేదనాదీసూతి** వేదనాదీసు చతూసు ఖన్ధేసు అభిన్దిత్వా గహణవసేన, భిన్దిత్వా పన గహణవసేన ఫస్సాదీసు. **యో చ రూపాదికోతి** ఇదం విఞ్ఞాణన్తరస్స సాధారణారమ్మణవసేన వుత్తం, **యే చ అనేకే ఫస్సాదయోతి** ఇదం అసాధారణారమ్మణవసేన. **తే సబ్బేతి** తే సాధారణాసాధారణప్పభేదే సబ్బేపి ఆరమ్మణధమ్మే. **ఏకేకమేవ ఆరబ్భ ఉప్పజ్జన్తీతి** ఏత్థ యం వత్తబ్బం, తం హేట్ఠా వుత్తమేవ. **రూపారమ్మణధమ్మా చ అనేకే** నీలాదిభేదతో. **తథాతి** అనేకే. తేన భేరిసద్దాదికే, మూలగన్ధాదికే, మూలరసాదికే, కథినసమ్ఫస్సాదికే, వేదనాదికే చ సఙ్గణ్హాతి. **అనేకేతి** హి ఇమినా అనేకకలాపగతానంయేవ వణ్ణాదీనం ఇన్ద్రియవిఞ్ఞాణారమ్మణభావమాహ. సామఞ్ఞతో హి వుత్తం యథారహం భిన్దిత్వా నిదస్సితబ్బం హోతీతి.

కుసలవిపాకస్సాతి కుసలస్స విపాకస్స చ. **న హి నిబ్బానం పుబ్బే నివుత్థన్తి** ఇదం "దిట్ఠనిబ్బానోయేవా"తిఆదినా వక్ఖమానమేవ అత్థం హదయే ఠపేత్వా వుత్తం. పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణేన హి నిబ్బానవిభావనం అదిట్ఠసచ్చస్స వా సియా దిట్ఠసచ్చస్సపి వా. తత్థ అదిట్ఠసచ్చేన తావ తం విభావేతుమేవ న సక్కా అప్పటివిద్ధత్తా, ఇతరస్స పన పగేవ విభూతమేవాతి తం తేన విభావితం నామ హోతీతి అధిప్పాయో. ఏత్థ చ **"న చ తం వుత్త"**న్తి ఇమినా పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణస్స నిబ్బానారమ్మణకరణాభావం ఆగమతో దస్సేత్వా **"న హి నిబ్బాన"**న్తిఆదినా యుత్తితో దస్సేతి. తత్థ **"న పుబ్బే నివుత్థం అసఙ్ఖతత్తా"**తి కస్మా వుత్తం? గోచరాసేవనాయ ఆసేవితస్సపి నివుత్థన్తి ఇచ్ఛితత్తా. దిట్ఠసచ్చోయేవ హి పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణేన నిబ్బానం విభావేతి, న అదిట్ఠసచ్చో. తం పన ఞాణం ఖన్ధే వియ ఖన్ధపటిబద్ధేపి విభావేతీతి నిబ్బానారమ్మణఖన్ధవిభావనే నిబ్బానమ్పి విభావేతీతి సక్కా విఞ్ఞాతుం. ఏతేన పయోజనాభావచోదనా పటిక్ఖిత్తాతి దట్ఠబ్బా. **ఏవం అనాగతంసఞాణేపి యోజేతబ్బన్తి** యథా పుబ్బేనివాసానుస్సతిఞాణస్స నిబ్బానారమ్మణతా దస్సితా, ఏవం అనాగతంసఞాణేపి యథారహం యోజేతబ్బం. తత్థ పన "ఖన్ధపటిబద్ధవిభావనకాలే"తిఆదినా యోజనా వేదితబ్బా. తేన వుత్తం **"యథారహ"**న్తి. **కస్సచి** అభిఞ్ఞాప్పత్తస్సపి రూపావచరస్స, పగేవ ఇతరస్స.

ఆరమ్మణపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. అధిపతిపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౩. ధురసహచరియతో ధోరేయ్యో "ధుర"న్తి వుత్తోతి ఆహ **"ధురన్తి ధురగ్గాహ"**న్తి. ఛన్దస్స పుబ్బఙ్గమతాసిద్ధం పాసంసభావం ఉపాదాయ అట్ఠకథాయం "జేట్ఠక"న్తి వుత్తన్తి తమేవత్థం దీపేన్తో **"సేట్ఠ"**న్తి ఆహ. తథా హి వుత్తం **అట్ఠసాలినియం** "ఛన్దం పుబ్బఙ్గమం కత్వా ఆయూహిత"న్తి. **పురిమఛన్దస్సాతి** "ఛన్దాధిపతీ"తి పురిమస్మిం పదే నిద్దేసవసేన వుత్తస్స ఛన్దసద్దస్స **సమానరూపేన** సదిసాకారేన. **తదనన్తరం నిద్దిట్ఠేనాతి** తస్స పురిమస్స ఛన్దసద్దస్స అనన్తరం నిద్దేసవసేన వుత్తేన. తతో ఏవ చ తంసమానత్థతాయ చ **తంసమ్బన్ధేన** "ఛన్దసమ్పయుత్తకాన"న్తి ఏత్థ ఛన్దసద్దేనేవ అధిపతిసద్దరహితేనాతి అత్థో. **పచ్చయభూతస్సాతి** అధిపతిపచ్చయభూతస్స. **సమ్పయుత్తకవిసేసనభావోతి** అత్తనా

సమ్పయుత్తధమ్మానం సో ఏవ అధిపతిపచ్చయతాసఙ్ఖాతో విసేసనభావో. **ఏస నయోతి** ఇమినా "వీరియాధిపతి వీరియసమ్పయుత్తకానన్తిఆదీసు పురిమవీరియస్స సమానరూపేనా"తిఆదినా వత్తబ్బం అత్థవచనం అతిదిసతి.

కుసలాబ్యాకతానం పవత్తిన్తి కుసలాబ్యాకతానం అధిపతీనం పవత్తనాకారం. **అలద్ధం** ఆరమ్మణం **లద్ధబ్బం** లబ్భనీయం, లద్ధుం వా సక్కుణేయ్యం, దుతియే పన అత్థే లాభమరహతీతి **లద్ధబ్బం. అవఞ్ఞాతన్తి** పగేవ అనవఞ్ఞాతన్తి అత్థో.

అప్పనాప్పత్తా కుసలకిరియధమ్మా మహాబలా సాధిపతికా ఏవ హోన్తి, తథా మిచ్ఛత్తనియతాపీతి ఆహ **''అప్పనాసదిసా...పే.... నుప్పజ్జన్తీ''**తి. **అప్పనాసదిసాతి** అప్పనాప్పత్తసదిసా. **కమ్మకిలేసావరణభూతా చ తేతి** తే మిచ్ఛత్తనియతధమ్మా కమ్మావరణభూతా, యే ఆనన్తరియప్పకారా కిలేసావరణభూతా, యే నియతమిచ్ఛాదిట్ఠిధమ్మా, సమ్పయుత్తచేతనాయ పనేత్థ కిలేసావరణపక్ఖికతా దట్ఠబ్బా ఆనన్తరియచేతనాసమ్పయుత్తస్స పటిఘస్స కమ్మావరణపక్ఖికతా వియ. పచ్ఛక్ఖగతి అనన్తరతాయ వినా భావినీతి వుత్తం **''పచ్చక్ఖసగ్గానం కామావచరదేవానమ్పీ''**తి. తేన తేసు ఆనన్తరియా వియ అసమ్భావినో అహేతుకాభినివేసాదయోపీతి దస్సేతి.

తివిధోపి కిరియారమ్మణాధిపతీతి ఏత్థ అయం కిరియారమ్మణాధిపతీతి అజ్ఝత్తారమ్మణో అధిప్పేతో, ఉదాహు బహిద్ధారమ్మణోతి ఉభయథాపి న సమ్భవో ఏవాతి దస్సేన్తో **''కామావచరాదిభేదతో పనా''**తిఆదిమాహ. తత్థ పరసన్తానగతానం సారమ్మణధమ్మానం అధిపతిపచ్చయతా నత్థీతి సమ్బన్ధో. **అభావతోతి** అవచనతో. అవచనఞ్హి నామ యథాధమ్మసాసనే అభిధమ్మే అభావో ఏవాతి ఏతేనేవ అనుద్ధటతాపి అవుత్తతో వేదితబ్బా. అజ్ఝత్తారమ్మణబహిద్ధారమ్మణద్వయవినిముత్తస్స సారమ్మణధమ్మస్స అభావతో నత్థీతి విఞ్ఞాయతీతి వత్తబ్బే తమేవ విఞ్ఞాయమానతం సమ్భావేన్తో **''నత్థీతి విఞ్ఞాయమానేపీ''**తి ఆహ. తేన వుత్తం **''బహిద్ధా ఖన్ధే''**తిఆది. **రూపే ఏవ భవితుం అరహతి** ఏదిసేసు ఠానేసు అరూపే అసమ్భవతోతి అధిప్పాయో. అసమ్భవతో చ యథావుత్తపాళిఅనుసారతోతి వేదితబ్బన్తి. **''విచారితా''**న్తి కస్మా వుత్తం, నను "అతీతారమ్మణే అనాగతే ఖన్ధే గరుం కత్వా అస్సాదేతీ"తిఆదివచనతో అరూపేపి ఏదిసేసు ఠానేసు ఖన్ధసద్దో పవత్తతేవ. **ఆవజ్జనకిరియసబ్భావతో పనాతి** ఇదం యథాదస్సితపాళియా విరోధపరిహారణాధిప్పాయేన వుత్తం, అవచనం పన కత్థచి వినేయ్యజ్ఝాసయేన, కత్థచి నయదస్సనేన హోతీతి కుతో విరోధావసరో.

అధిపతిపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. అనన్తరపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౪. యథావుత్తా నిరోధానన్తరసుఞ్ఞతా నిరోధప్పత్తతా **ఓకాసదానవిసేసో,** అత్తనో అనురూపచిత్తుప్పాదనసమత్థతా చిత్తనియమహేతుతా, తత్థ అనన్తరుప్పాదనసమత్థతా చ సణ్ఠానాభావతో సుట్ఠుతరం నిరన్తరుప్పాదనసమత్థతా చ **చిత్తనియమహేతువిసేసో** దట్ఠబ్బో. **ధాతువసేనాతి** విఞ్ఞాణధాతుమనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతువసేన. ఏత్తకా ఏవ హి ధాతుయో భిన్నసభావా అనన్తరపచ్చయతాయ నియమేత్వా వత్తబ్బా, అభిన్నసభావా పన విసేసాభావతో పురిమతామత్తంయేవ విసేసం పురక్ఖత్వా వత్తబ్బాతి తా కుసలాదిభేదేన తథా వుత్తా. తేనాహ **''కుసలాదివసేన చా''**తి. యా పన మనోధాతుమనోవిఞ్ఞాణధాతువసేన అనన్తరపచ్చయతా వత్తబ్బా, తత్థ మనోవిఞ్ఞాణధాతు మనోధాతుయా అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయోతి వుచ్చమానో సమ్మోహో సియా, పురే మనోధాతుయా అనన్తరపచ్చయభావేన వుత్తా, ఇదాని

మనోవిఞ్ఞాణధాతు మనోధాతుయాతి పచ్చయపచ్చయుప్పన్నవిసేసా న విఞ్ఞాయేయ్య, మనోధాతుయా పన చక్ఖువిఞ్ఞాణాదిధాతూనం అనన్తరపచ్చయభావే వుచ్చమానే నియమో నత్థి. తేనాహ ''**మనోధాతు చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుయాతి చా**''తి . **తథేవాతి** నియమాభావతో ఏవాతి అత్థో. **తస్మాతి** యస్మా ఇతో అఞ్ఞథా దేసనాయ పచ్చయపచ్చయుప్పన్నానం విసేసాభావో చిత్తవిసేసదస్సనవిచ్ఛేదో నియమాభావో చాతి ఇమే దోసా ఆపజ్జన్తి, తస్మా. **నిదస్సనేనాతి** ధాతువసేన నిదస్సనేన. **నయం దస్సేత్వాతి** "మనోవిఞ్ఞాణధాతు తంసమ్పయుత్తకా చ ధమ్మా మనోధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం అనన్తరపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏవమాదికస్స అనన్తరపచ్చయతాగ్గహణస్స నయం దస్సేత్వా. **నిరవసేసదస్సనత్థన్తి** నిరవసేసస్స అనన్తరపచ్చయభావినో చిత్తుప్పాదస్స దస్సనత్థం.

సదిసకుసలానన్తి సమానకుసలానం, సమానతా చేత్థ ఏకవీథిపరియాపన్నతాయ వేదితబ్బా. తేనేవాహ ''**భూమిభిన్నానమ్పి పచ్చయభావో వుత్తో హోతీ**''తి. సమానవీథితా చ యస్మా సమానవేదనా సమానహేతుకా చ హోన్తి, తస్మా ''**వేదనాయ వా హేతూహి వా సదిసకుసలాన**''న్తి ఆహ. **వా**-సద్దో చేత్థ అనియమత్థో. తేన ఞాణసఙ్ఖారాదిభేదస్సపి వికప్పనవసేన సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **చుతిపి గహితా** తంసభావత్తా. భవఙ్గచిత్తమేవ హి పరియోసానే "చుతీ"తి వుచ్చతి. కుసలాకుసలానన్తరఞ్చ కదాచి సా ఉప్పజ్జతీతి **తదారమ్మణమ్పి గహితన్తి** దట్ఠబ్బం, కిరియజవనానన్తరం తదారమ్మణుప్పత్తియన్తి అధిప్పాయో.

కామావచరకిరియాయ ఆవజ్జనస్సాతి అయమేత్థ అత్థో అధిప్పేతోతి దస్సేన్తో ''**ఆవజ్జనగ్గహణేన కామావచరకిరియం విసేసేతీ**''తి ఆహ. తమేవ హి అత్థం పాకటతరం కాతుం ''**కామావచరవిపాకో**''తిఆది వుత్తం. **వోట్ఠబ్బనమ్పి గహితం** సన్తీరణానన్తరత్తాతి అధిప్పాయో.

అనన్తరపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సహజాతపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౬. పోరాణపాఠోతి పురాతనో అట్ఠకథాపాఠో. **ఇమస్సాతి** ఇమస్స పదస్స. **అవుత్తస్సాతి** పాళియం అవుత్తస్స. యదిపి సహగతసద్దస్స అత్థసంవణ్ణనాయం సంసట్ఠసద్దస్స వియ సమానత్థస్సపి కత్థచి సద్దన్తరస్స అత్థో వుచ్చతి పరియాయవిసేసబోధనత్థం, తథాపి న మూలసద్దస్స అత్థో విభావితో హోతీతి దస్సేన్తో ఆహ ''**న చ...పే.... హోతీ**''తి. "అఞ్ఞమఞ్ఞ"న్తి చ "అఞ్ఞఅఞ్ఞ"న్తి వత్తబ్బే **మ**-కారాగమం కత్వా నిద్దేసో, కమ్మబ్యతిహారే చేతం పదం, తస్మా ఇతరేతరన్తి వుత్తం హోతి. పచ్చయపచ్చయుప్పన్నానం ఏకస్మింయేవ ఖణే పచ్చయుప్పన్నపచ్చయభావస్స ఇచ్ఛితత్తా యో హి యస్స పచ్చయో యస్మిం ఖణే, తస్మింయేవ ఖణే సోపి తస్స పచ్చయోతి అయమేత్థ అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయతా. తథా హి అట్ఠకథాయం "అఞ్ఞో అఞ్ఞస్సా"తి వత్వా "ఇమినా...పే.... దీపేతీ"తి వుత్తం. **ఓక్కమనం** పవిసనన్తి అత్థో. ఆసనక్ఖణే హి ధమ్మా పురిమభవతో ఇమం భవం పవిసన్తా వియ హోన్తి. తేన వుత్తం ''**పరలోకతో ఇమం లోకం ఆగన్త్వా పవిసన్తం వియ ఉప్పజ్జతీ**''తి. తస్మా అవిసేసేన పటిసన్ధి ఓక్కన్తిసద్దాభిధేయ్యాతి అధిప్పాయేన వుత్తం ''**ఓక్కన్తి...పే.... అధిప్పాయేనాహా**''తి. **తంనివారణత్థన్తి** తస్స ఖణన్తరే రూపీనం సహజాతపచ్చయభావస్స "కఞ్చి కాలే న సహజాతపచ్చయేన పచ్చయో"తి నివారణత్థం. తేన పదద్వయేన సమానేసు పచ్చయపచ్చయుప్పన్నధమ్మేసు పురిమతో పచ్ఛిమస్స విసేసమత్థం దస్సేతి.

ఏవఞ్చ “కఞ్చి కాలే”తి పదస్స “కేచి కాలేతి వా, కిస్మిఞ్చి కాలే”తి వా విభత్తివిపల్లాసేన అత్థో గహేతబ్బోతి అధిప్పాయేన పఠమవికప్పం దస్సేత్వా ఇదాని పకారన్తరేన దస్సేతుం **“కఞ్చి కాలేతి కేచి కిస్మిఞ్చి కాలేతి వా అత్థో”**తి ఆహ. తేన “కఞ్చీ”తి అయం సామఞ్ఞనిద్దేసోతి దస్సేతి. యో హి అయం “కేచీ”తి పచ్చత్తబహువచనాభిధేయ్యో అత్థో, యో చ “కిస్మిఞ్చీ”తి భుమ్మేకవచనాభిధేయ్యో, తదుభయం సతి కాలవన్తకాలతావిభాగే కిం-సద్దస్స వచనీయతాసామఞ్ఞేన పన ఏకజ్ఝం కత్వా “కఞ్చీ”తి పాళియం వుత్తన్తి తం విభజిత్వా దస్సేతుం **“కేచి కిస్మిఞ్చీ”**తి వుత్తం. అట్ఠకథాయం పన “కిస్మిఞ్చీ”తి భుమ్మవసేనేవ వుత్తం. **తేన** యథావుత్తఅత్థవిభాగేన పదేన. **వత్థుభూతాతి** వత్థుసభావా. హదయరూపమేవ సన్ధాయ వదతి. **రూపన్తరానన్తి** హదయవత్థుతో అఞ్ఞరూపానం. అరూపీనం సహజాతపచ్చయతం పుబ్బే “ఓక్కన్తిక్ఖణే నామరూప”న్తి ఏత్థ అనివారితం నివారేతీతి యోజనా, తథా వత్థుస్స చ కాలన్తరే పటిసన్ధికాలతో అఞ్ఞస్మిం కాలే అరూపీనం నివారేతీతి. **ఏవఞ్చ కత్వాతిఆదినా** యథావుత్తఅత్థవణ్ణనాయ పాళియం విభత్తినిద్దేసస్స రూపకభావమాహ. పునపి పురిమతో పచ్ఛిమస్స ఉపచయేన విసేసం దస్సేతుం **“పురిమేన చా”**తిఆది వుత్తం. తత్థ **పురిమేనాతి** “ఓక్కన్తిక్ఖణే నామరూప”న్తి ఇమినా పచ్చయనిద్దేసవచనేన. **“ఏకో ఖన్ధో వత్థు చ తిణ్ణం ఖన్ధాన”న్తిఆదినా** పటిచ్చవారాదిపాఠేన. అత్థవివరణఞ్హి పచ్చయనిద్దేసపాళియా సబ్బేపి సత్త మహావారా. వత్థుస్స వత్తబ్బత్తే ఆపన్నే కిన్తి పచ్చయోతి తస్స నామస్సాతి యోజనా. **ఏతేనాతి** “రూపినో ధమ్మా అరూపీనం ధమ్మాన”న్తి ఏతేన వచనేన. **కేవలస్సాతి** నామరహితస్స వత్థుస్స. **తథాతి** నామస్స పచ్చయభావేన.

కత్థచీతి “రూపినో ధమ్మా అరూపీనం ధమ్మానం కఞ్చి కాలం సహజాతపచ్చయేన పచ్చయో”తి ఏతస్మిం నిద్దేసే. ఏత్థ హి అఞ్ఞమఞ్ఞసహజాతపచ్చయభావో లబ్భతి. **వచనేనాతి** “అఞ్ఞమఞ్ఞ”న్తి ఇమినా వచనేన పాళియం సహజాతపచ్చయభావస్స **అసఙ్గహితత్తా,** అత్థతో పన లబ్భతేవాతి. తేనాహ **“లబ్భమానేపీ”**తి. **తస్సాతి** అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయత్తస్స. **ఏవన్తి** “న అఞ్ఞమఞ్ఞవసేనా”తి ఇమినా పకారేన. **సముదాయేకదేసవసేన సామివచనన్తి** అవయవావయవిసమ్బన్ధే అవయవిని సామివచనన్తి అత్థో, **నిద్ధారణే వా** “కణ్హా గావీన”న్తిఆదీసు వియ.

సహజాతపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. నిస్సయపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౮. కిస్మిఞ్చి కాలేతి ఇదం న లబ్భతి సబ్బదాపి నిస్సయపచ్చయతాయ లబ్భమానత్తా. సహజం పురేజన్తి హి విభాగం అనామసిత్వా నిస్సయతామత్తమేవ నిస్సయపచ్చయతా. **వత్థురూపం పఞ్చవోకారభవేతి** వత్థురూపం పఞ్చవోకారభవే చాతి చ-సద్దో లుత్తనిద్దిట్ఠో దట్ఠబ్బో. **తస్సాతి** ఆరుప్పవిపాకట్ఠపనస్స. **పకాసేతబ్బత్తాతి** ఇమినా అపాకటం పాకటం కత్వా వచనేన చోదనా అనోకాసాతి దస్సేతి.

నిస్సయపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౯. ఉపనిస్సయపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౯. ఉపనిస్సయే తయోతి అనన్తరారమ్మణపకతూపనిస్సయప్పభేదే తయో ఉపనిస్సయే. **అనేకసఙ్గాహకతాయాతి** అనేకేసం పచ్చయధమ్మానం సఙ్గహణతో. **ఏకన్తేనేవ హోన్తి** చిత్తనియమహేతుభావేన పవత్తినియమతో. **యేసు పదేసూతి**

యేసు కుసలాదిపదేసు. **సఙ్గహితోతి** సఙ్గహం గతో, కుసలాదిపదేసు యేసం పదానంయేవ అనన్తరూపనిస్సయో లబ్భతీతి అత్థో. **తేసు "కేసఞ్చీ"తి న వుత్తం**. కస్మా? **న సక్కా వత్తుం** ఏకన్తేనేవ ఉపలబ్భనతో. **తేసూతి** కుసలాకుసలపదేసు. న హి కుసలో అకుసలస్స అనన్తరూపనిస్సయో హోతి, అకుసలో వా కుసలస్స, ఆరమ్మణపకతూపనిస్సయా పన అనేకన్తికా, తస్మా తత్థ "కేసఞ్చీ"తి వుత్తం. **సిద్ధానం పచ్చయధమ్మానన్తి** పచ్చయభావేన పురిమనిప్ఫన్నానం కుసలాదీనం కుసలస్స అకుసలస్స వాతి అత్థో. **అకుసలాదీహీతి** యథాసఙ్ఖ్యం అకుసలేన కుసలేన వా. **అవిసేసేనాతి** యథావుత్తవిసేసే నియమం అగ్గహేత్వా అకుసలాదీసు అకుసలకుసలానం "కేసఞ్చీ"తిఆదినా.

అనారమ్మణత్తా ఆరమ్మణూపనిస్సయం పుబ్బాపరనియమేన అప్పవత్తితో అనన్తరూపనిస్సయం న లభతీతి యోజనా. **పకతస్సాతి** నిప్ఫాదితస్స, ఉపసేవితస్స వా. న హి రూపసన్తానస్స సద్ధాదినిప్ఫాదనం అత్థి, ఉతుభోజనాదిఉపసేవనం వా సమ్భవతి. తేనాహ "**యథా హి…పే.… రూపసన్తానేనా**"తి. నను చ రూపసన్తానే పుబ్బేనాపరం విసేసో లబ్భతి , సో చ న వినా సమానజాతియేన కారణేనాతి స్వాయం పకతూపనిస్సయలాభోతి కదాచి ఆసఙ్కేయ్యాతి ఆహ "**యస్మిఞ్హీ**"తిఆది. తత్థ **తన్తి** ఉతుబీజాదికం కమ్మాది చ **తేన** రూపేన పురిమనిప్ఫన్నేన. **ఉప్పాదనం** సాభిసన్ధికం దట్ఠబ్బం. అధిపతీసు పుబ్బాభిసఙ్ఖారో వియ **పకప్పనం** సంవిదహనం. **పకరణం** వుత్తలక్ఖణేన కారణభావేన అవట్ఠానం, యతో కారణవిసేసో "పకతీ"తి వుచ్చతి. యది ఏవం కస్మా రూపస్సేవ తం పటిక్ఖిపీయతీతి ఆహ "**యథా చ…పే.… దట్ఠబ్బా**"తి. ఏవమ్పి ఉతుబీజాదీనం అఙ్కురాదీసు కథం పచ్చయవిసేసభావోతి ఆహ "**ఉతుబీజాదయో పన…పే.… భావతో**"తి. ఉపనిస్సయోతి చ యస్మా బలవతాకారణం అధిప్పేతం, తస్మా న ఏత్థ ఏకన్తేన పురిమనిప్ఫత్తి ఇచ్ఛితబ్బా. యది ఏవం పాళియం కథం పురిమగ్గహణన్తి ఆహ "**పురిమపురిమానంయేవ పనా**"తిఆది. తేపి వా పరికప్పనవసేన పురిమనిప్ఫన్నాయేవ నామ హోన్తి. న హి అసంవిదితాకారే వత్థుస్మిం పత్థనాపవత్తీతి. తేనాహ "**తంసమానలక్ఖణతాయా**"తి.

ధమ్మేతి పుగ్గలసేనాసనపఞ్ఞత్తీనం ఉపాదానభూతే ధమ్మే. **అయం నయోతి** పఞ్ఞత్తిముఖేన పఞ్ఞపేతబ్బా తదుపాదానభూతా ధమ్మా గయ్హన్తీతి యథావుత్తో నయో. **ఏత్థేవాతి** "సేనాసనమ్పి ఉపనిస్సయపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏతస్మింయేవ వచనే. కథం పచ్చుప్పన్నస్స పకతూపనిస్సయభావోతి చోదనాయ "వక్ఖతీ"తిఆదినా ఆగమం దస్సేత్వా యుత్తిం దస్సేతుం "**పచ్చుప్పన్నానమ్పిచ తాదిసానం పుబ్బే పకతత్తా**"తి వుత్తం. **తాదిసానన్తి** యాదిసా ఉతుఆదయో పచ్చుపట్ఠితా, తాదిసానం తతో **పుబ్బే** పురేతరం **పకతత్తా** పకతూపనిస్సయయోగ్యతాయ ఆపాదితత్తా.

కసిణాదీనమ్పి ఆరమ్మణూపనిస్సయతా సమ్భవతీతి కత్వా వుత్తం "**ఇమినా అధిప్పాయేన 'ఏకచ్చాయా'తి ఆహా**"తి. తథా హి "కసిణమణ్డలం దిస్వా"తిఆదినా తస్స ఉపనిస్సయభావో అట్ఠకథాయం వుత్తో.

అరూపావచరకుసలమ్పి ఉపనిస్సయో హోతి, పగేవ కామావచరరూపావచరకుసలన్తి అధిప్పాయో. తం పన యథా ఉపనిస్సయో హోతి, తం దస్సేతుం "**యస్మిం కసిణాదిమ్హీ**"తిఆది వుత్తం. **అనుప్పన్నఝానుప్పాదనేతి** రూపావచరఝానం సన్ధాయాహ, అరూపావచరఝానే పన వత్తబ్బమేవ నత్థి. **తదుప్పాదకకుసలానన్తి** తస్స రూపావచరవిపాకస్స ఉప్పాదకకుసలానం, రూపావచరకుసలానన్తి అత్థో. **పటిసన్ధినియామకస్సాతి** రూపావచరపటిసన్ధినియామకస్స. **చుతితోతి** రూపావచరపటిసన్ధియా అనన్తరపచ్చయభూతాయ చుతియా. **పురిమజవనస్స వసేనాతి** చుతియా ఆసన్నజవనభావేన.

రూపావచరకుసలం అరూపావచరవిపాకస్సాతి ఏత్థాపి “తదుప్పాదకకుసలాన”న్తిఆదినా ఆనేత్వా యోజేతబ్బం. యథా చ “రూపావచరకుసలం అరూపావచరవిపాకస్స ఉపనిస్సయో”తి వుత్తం, ఏవం “కామావచరకుసలమ్పి తదుప్పాదకకుసలాన”న్తిఆదినా యోజేతబ్బం. లోకుత్తరవిపాకస్స తేభూమకకుసలానమ్పి పాదకాదివసేన ఉపనిస్సయభావో పాకటోయేవ, తథా తంతంభూమకకుసలానం తంతంభూమకకిరియానం, కామావచరకుసలస్స రూపారూపావచరకిరియానం, రూపావచరకుసలస్స అరూపావచరకిరియాయ ఉపనిస్సయభావోతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో **‘‘ఏవం పచ్చేకం...పే.... వేదితబ్బో’’**తి ఆహ. “సద్ధం ఉపనిస్సాయ దానం దేతీ”తిఆదినా పకతూపనిస్సయో ఉద్దేసవసేనేవ పాఠో ఆగతో, న విభజనవసేనాతి ఆహ **‘‘పాళియమ్పి...పే.... విస్సజ్జితో’’**తి. కుసలత్తికాదీసు అనులోమాదిభేదభిన్నత్తా **పఞ్హావారేసూతి** బహువచననిద్దేసో.

లోకుత్తరనిబ్బత్తనం ఉపనిస్సాయ పరస్స సినేహుప్పాదనే లోకుత్తరధమ్మా ఉపనిస్సయో వియ హోన్తీతి అయమేత్థ లేసో, భావినో పన లోకుత్తరస్స అకుసలానం ఉపనిస్సయతా సమ్భవతీతి ఆహ **‘‘న ఇదం సారతో దట్ఠబ్బన్తి అధిప్పాయో’’**తి. **రూపావచరాదికుసలానన్తి** రూపారూపావచరలోకుత్తరకుసలానం ఉప్పాదియమానస్స రూపావచరకుసలస్సాతి యోజనా. రూపావచరకిరియస్స చ అరూపావచరవిపాకో ఉపనిస్సయో కథన్తి ఆహ **‘‘పుబ్బే నివుత్థాదీసు...పే.... అరహతో’’**తి . తం తం విపాకం పత్థేన్తో తస్స తస్స విపాకస్స హేతుభూతం కుసలం నిబ్బత్తేతీతి విపాకానం కుసలూపనిస్సయతాతి ఆహ **‘‘చతుభూమకా...పే.... ఉపనిస్సయో’’**తి. లోకియకుసలానం పన లోకుత్తరవిపాకా ఉపనిస్సయో న హోన్తీతి దస్సేన్తో **‘‘యదిపీ’’**తిఆదిమాహ. తేనేవ హి “తథా తేభూమకవిపాకో”తి తేభూమకగ్గహణం కతం. తత్థ **తేనాతి** అనాగామినా. **తన్తి** అరహత్తఫలం. **తస్మాతి** అదిట్ఠపుబ్బత్తా. **తాని వియాతి** సోతాపత్తిఫలాని వియ. **తేసన్తి** పుథుజ్జనాదీనం. **ఇమస్సాతి** అనాగామినో. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా పుథుజ్జనాదీనం సన్తానే ఝానాదీనం సోతాపత్తిఫలాదీనం న ఉపనిస్సయపచ్చయో అనుపలద్ధపుబ్బత్తా, ఏవం అనాగామినో ఝానాదీనం అగ్గఫలం ఉపనిస్సయపచ్చయో అదిట్ఠపుబ్బత్తా. తేనాహ **‘‘ఉపలద్ధపుబ్బసదిసమేవ హి అనాగతమ్పి ఉపనిస్సయో’’**తి. అట్ఠకథాయం పన హేట్ఠిమఫలానం కుసలూపనిస్సయతా వుత్తా ఏవ.

యథా విపాకా కుసలానం, ఏవం కిరియాపి తేసం ఉపనిస్సయో హోతీతి తం నయం దస్సేతుం **‘‘కిరియం అత్థపటిసమ్భిదాది’’**న్తిఆది వుత్తం. **యోనిసోమనసికారే వత్తబ్బమేవ నత్థీతి** చతుభూమకకుసలస్సపి యోనిసోమనసికారో ఉపనిస్సయో హోతీతి ఏత్థ వత్తబ్బమేవ నత్థి, తదత్థం యోనిసోమనసికారం పవత్తేన్తస్సాతి అత్థో. **తన్తి** యోనిసోమనసికారం. అకుసలస్స చ చతుభూమకవిపాకస్స ఉపనిస్సయో యోనిసోమనసికారోతి యోజనా. **ఏవం కిరియస్సపీతి** యథా కుసలస్స యోనిసోమనసికారస్స వసేన ఉపనిస్సయో వుత్తో, ఏవం కిరియస్సపి యోనిసోమనసికారస్స వసేన యోజేతబ్బన్తి అత్థో. సో హి తం ఉపనిస్సాయ రాగాదిఉప్పాదనే అకుసలస్స వుత్తనయేన కుసలాకుసలూపనిస్సయభావముఖేన చతుభూమకవిపాకస్స ఉపనిస్సయో హోతియేవ. యది కిరియసఙ్ఖాతో...పే.... హోతియేవ, అథ కస్మా పకతూపనిస్సయవిభజనే కిరియా న గహితా, ఉతుభోజనసేనాసనానియేవ గహితానీతి ఆహ **‘‘నేవవిపాకనవిపాకధమ్మధమ్మేసు...పే.... నయదస్సనమత్తమేవా’’**తి. **ఏవమాదికన్తి ఆది**-సద్దేన “కుసలం ధమ్మం సహజాతో అబ్యాకతో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి న ఉపనిస్సయపచ్చయా”తి ఏవమాదికం సఙ్గణ్హాతి. ఉపనిస్సయపరియాయో

ఉపనిససద్దోతి కత్వా వుత్తం ‘‘**విఞ్ఞాణూపనిసం నామరూపం, నామరూపూపనిసఞ్చ సళాయతనన్తిఆదికేనా**’’తి. ఏత్థ హి విఞ్ఞాణస్స నామరూపానం ఫస్సరూపాదీనం చక్ఖాయతనాదీనఞ్చ ఉపనిస్సయభావో వుత్తోతి.

ఉపనిస్సయపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౦. పురేజాతపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౦. దస్సితమేవ నయదస్సనవసేనాతి యోజనా. యది దస్సితమేవ, కస్మా వుత్తం ‘‘సావసేసవసేన దేసనా కతా’’తి ఆహ ‘‘**సరూపేన అదస్సితత్తా**’’తి. ‘‘యం యం ధమ్మం పురేజాతం ఆరబ్భ యే యే ధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి చిత్తచేతసికా ధమ్మా, తే తే ధమ్మా తేసం తేసం ధమ్మానం పురేజాతపచ్చయేన పచ్చయో’’తి ఏవం **సరూపేన** పాళియం **అదస్సితత్తా. ఇద్ధివిధాభిఞ్ఞాయ చాతి చ**-సద్దేన చుతూపపాతఞాణస్సపి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. తస్సపి హి రూపధమ్మారమ్మణకాలే **అట్ఠారససు యం కిఞ్చి ఆరమ్మణపురేజాతం హోతి** పచ్చుప్పన్నారమ్మణత్తా. ‘‘చవమానే ఉపపజ్జమానే’’తి హి వుత్తం. దిబ్బచక్ఖుదిబ్బసోతఞాణేసు చ వత్తబ్బమేవ నత్థి.

ఇతరస్సపి అభావాతి ఆరమ్మణపురేజాతస్సపి అభావా అగ్గహణం పటిసన్ధిభావినోతి యోజనా. సతిపి కస్సచి పటిసన్ధిభావినో ఆరమ్మణపురేజాతే విభూతం పన కత్వా ఆరమ్మణకరణాభావతో అవిజ్జమానసదిసన్తి కత్వా వుత్తం ‘‘**ఇతరస్సపి అభావా**’’తి. తేనేవాహ ‘‘**పటిసన్ధియా వియ అపరిబ్యత్తస్స ఆరమ్మణస్స ఆరమ్మణమత్తభావతో**’’తి. సన్తీరణభావినో మనోవిఞ్ఞాణధాతుయాపి ఏకన్తేనేవ పురేజాతపచ్చయో రూపాదీని పఞ్చారమ్మణానీతి యోజనా. ఏత్థ చ ‘‘మనోధాతూనఞ్చా’’తిఆది ‘‘తదారమ్మణభావినో’’తి పదస్స పురతో వత్తబ్బో, ఉప్పటిపాటియా లిఖితం.

పురేజాతపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౧. పచ్ఛాజాతపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౧. నిరవసేసదస్సితపురేజాతదస్సనవసేనాతి ‘‘చతుసముట్ఠానికతిసముట్ఠానికరూపకాయస్సా’’తి ఏవం నిరవసేసతో దస్సితస్స పురేజాతస్స పచ్చయుప్పన్నస్స దస్సనవసేన. పచ్చయో హి ఇధ కామావచరరూపావచరవిపాకా, తేసు కామావచరవిపాకో చ చతుసముట్ఠానికరూపకాయస్స పచ్చయో, న ఇతరో. తేనేవాహ ‘‘**రూపావచరవిపాకో పన ఆహారసముట్ఠానస్స న హోతీ**’’తి, తస్మా ‘‘తస్సేవా’’తి వుత్తేపి యథారహమత్థో వేదితబ్బో.

పచ్ఛాజాతపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౨. ఆసేవనపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౨. పకారేహి గుణితం **పగుణం**, బహుక్ఖత్తుం పవత్తియా భావితన్తి అత్థో. అతిసయేన పగుణం **పగుణతరం,** తతోయేవ **బలవతరం**. తస్స భావో, తేన పగుణతరబలవతరభావేన **విసిట్ఠం** విసేసప్పత్తం. స్వాయం విసేసో విపాకే నత్థీతి ఆహ ‘‘**ఏతేన విపాకాబ్యాకతతో విసేసేతీ**’’తి.

ఆసేవనపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౩. కమ్మపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౩. **ఏవంసభావాతి** కమ్మపచ్చయేన ఉపకారకసభావా. **సమత్థతాతి** ఆనుభావో. **తస్సాతి** విపాకక్ఖన్ధకటత్తారూపసఙ్ఖాతస్స ఫలస్స. **కమ్మపచ్చయభావో వుత్తోతి** కమ్మపచ్చయేన పచ్చయభావో వుత్తో. **ఏకవోకారే రూపమ్పీతి** ఏకవోకారేపి రూపం న జనేతి, పగేవ చతువోకారేతి అత్థో.

కమ్మపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౪. విపాకపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౪. యథా హి రూపభవే సఞ్ఞీనం తంనిబ్బత్తితపుఞ్ఞాభిసఙ్ఖారేనేవ రూపుప్పత్తి, ఏవం అసఞ్ఞీనమ్పీతి తత్థ కామావచరకమ్మునా యథా విపాకానురూపానం పచ్చయో హోన్తో కేసఞ్చియేవ హోతి, న సబ్బేసం, కత్థచియేవ హోతి, న సబ్బత్థ, న ఏవం విపాకానన్తి ఆహ ‘‘**ఏకన్తేనా**’’తి. **తేసం వసేనాతి** తేసం విపాకపచ్చయలాభీనం విపాకక్ఖన్ధానం వసేన. **న హీతిఆదినా** ‘‘ఏకన్తేనా’’తి వుత్తమత్థం బ్యతిరేకతో విభావేతి. **భూమిద్వయవిపాకోతి** కామావచరరూపావచరవిపాకో ఆరుప్పే రూపస్స న హి పచ్చయోతి యోజనా.

విపాకపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౫. ఆహారపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౫. కేవలాయ ఓజాయ అజ్ఝోహరణస్స అభావా ‘‘**అసితపీతాదివత్థూహి సహ అజ్ఝోహరితోవా**’’తి వుత్తం. ఖాదనీయభోజనీయప్పభేదే అసితే తావ కబళీకారతా హోతు, పాతబ్బాదికే పన కథన్తి ఆహ ‘‘**పాతబ్బ...పే.... హోన్తీ**’’తి. యేభుయ్యవసేన వా ఏవం వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

అనుపాలకోతి ఉపత్థమ్భకో. **చిత్తసముట్ఠానస్స** కాయస్స **ఆహారపచ్చయభావో** కబళీకారాహారస్స విచారేత్వా గహేతబ్బో. కస్మాతి చే? ఏత్థ కారణమాహ ‘‘**న హీ**’’తిఆదినా. సతి హి పచ్చయభావే ‘‘చిత్తసముట్ఠానో కబళీకారాహారో చిత్తసముట్ఠానస్స కాయస్స ఆహారపచ్చయేన పచ్చయో’’తిఆది వత్తబ్బం సియా, న పన వుత్తం, నోచిత్తసముట్ఠానస్స పన వుత్తం. తేనాహ ‘‘**తివిధోపి...పే.... వుత్తో**’’తి.

ఆహారపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౬. ఇన్ద్రియపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౬. ‘‘మిస్సకత్తా’’తి ఇదం ఇన్ద్రియతాయ రూపారూపజీవితిన్ద్రియానం ఏకజ్ఝం కత్వా దేసితతం సన్ధాయ వుత్తం, తస్మా **మిస్సకత్తాతి** రూపజీవితిన్ద్రియమిస్సకత్తాతి అత్థో. **జీవితిన్ద్రియన్తి** అరూపజీవితిన్ద్రియం. **న సబ్బేన సబ్బం వజ్జితబ్బన్తి** యథా పఞ్హాపుచ్ఛకే అరూపజీవితిన్ద్రియం మిస్సకత్తా న గహితం, న ఏవమిధ అరూపజీవితిన్ద్రియం అగ్గహితన్తి అత్థో.

అరూపానం చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం **పచ్చయన్తరాపేక్ఖాని** ఆవజ్జనారమ్మణాదిఅఞ్ఞపచ్చయసాపేక్ఖాని **ఇన్ద్రియపచ్చయా సియుం** చక్ఖాదీనం రూపారూపానం అఞ్ఞమఞ్ఞం కదాచిపి అవినిబ్భుత్తభావస్స అభావతో, పచ్చయన్తరసమోధానాపేక్ఖతాయ చ. **యో పన నిరపేక్ఖో**తి యథా చక్ఖాదీని పచ్చయన్తరేసు సాపేక్ఖాని, ఏవం సాపేక్ఖో అహుత్వా యో తత్థ నిరపేక్ఖో ఇన్ద్రియపచ్చయో హోతి అవినిబ్భుత్తధమ్మానం యథా దువిధమ్పి జీవితిన్ద్రియం, సో అత్తనో...పే.... నత్థీతి యోజనా. **అవినిబ్భుత్తానం తేసమ్పి** లిఙ్గాదీనం **సియుం** వినిబ్భుత్తానం పచ్చయుప్పన్నానం ఇన్ద్రియపచ్చయతాభావస్స అదిట్ఠత్తా. నను చక్ఖాదీనం వినిబ్భుత్తానం ఇన్ద్రియపచ్చయభావో దిట్ఠోతి? సచ్చం దిట్ఠో, న పన సో సమానజాతియాతి దస్సేన్తో "**న హీ**"తిఆదిమాహ. **సతి చేవ**న్తి ఏవం వుత్తప్పకారే సమానజాతియంయేవ అవినిబ్భుత్తస్స ఇన్ద్రియపచ్చయభావే సతి **ఇత్థిపురిసిన్ద్రియేహి** సద్ధిం. సహయోగే హి ఇదం కరణవచనం. యదిపి ఇత్థిపురిసిన్ద్రియాని లిఙ్గాదీనం కలలాదికాలే ఇన్ద్రియపచ్చయతం న ఫరేయ్యుం తేసం తదా అభావతో. యే పన రూపధమ్మా తదా సన్తి, తేహి అవినిబ్భుత్తావ, తేసం కస్మా న ఫరన్తీతి ఆహ "**అఞ్ఞేసం పనా**"తిఆది. **అబీజభావతో** అనిమిత్తభావతో. **తదనురూపాన**న్తి కలలాదిఅవత్థానురూపానం **అత్థితం ఇచ్ఛన్తి**, యతో "ఇత్థీ, పురిసో"తి పకతివిభాగో విఞ్ఞాయతీతి తేసం అధిప్పాయో.

కుసలజాతియన్తి నిద్ధారణే భుమ్మం. యే పన "కుసలజాతిక"న్తి పఠన్తి, తేసం పచ్చత్తేకవచనం. **విసుం ఏకజాతి వా భూమి వా న హోతి** తదేకదేసభావతో. **హేతుఆదీసుపీతి ఆది**-సద్దేన "అకుసలాహారేసుపి ఏసేవ నయో"తి ఏవమాదికం సఙ్గణ్హాతి. **ఏస నయో**తి య్వాయం "భూమివసేన వుత్తేసూ"తిఆదినా అరూపే అలబ్భమానస్స ఇన్ద్రియపచ్చయస్స అట్ఠపనే అత్థనయో వుత్తో, ఏస నయో యోజేతబ్బోతి. **తథా అపరియాపన్నకుసలహేతు, తథా అకుసలహేతూ**తి ఏత్థాపి పఠమాపరియాపన్నకుసలహేతు దోమనస్ససహగతాకుసలహేతు చ విసుం ఏకజాతి భూమి వా న హోన్తీతి ఆరుప్పే అలబ్భమానాపి విసుం న ఠపితాతి యోజేతబ్బో. ఏస నయో "అకుసలాహారేసుపి ఏసేవ నయో"తి ఏవమాదీసు.

సతి సహజాతపచ్చయత్తే ఉప్పాదక్ఖణేపి ఇన్ద్రియపచ్చయతా సియాతి కత్వా వుత్తం "**సహజాతపచ్చయత్తాభావం సన్ధాయా**"తి. వుత్తఞ్హి "ఉప్పజ్జమానో సహ ఉప్పజ్జమానభావేన ఉపకారకో ధమ్మో సహజాతపచ్చయో"తి (పట్ఠా॰ అట్ఠ॰ పచ్చయుద్దేసవణ్ణనా). తస్స పన సహజాతపచ్చయత్తాభావో యదిపి అట్ఠకథాయం "సహజాతపచ్చయతా పన తస్స నత్థీ"తి సరూపేనేవ దస్సితో, తథాపి తం అననుజానన్తో "**ఉప్పాద...పే.... నివారేతు**"న్తి వత్వా "**వక్ఖతీ**"తిఆదినా తమత్థం సమత్థేతి. **కమ్మపచ్చయసదిస**న్తి హి ఏతేన తస్స ఉప్పాదక్ఖణే పచ్చయభావో పకాసితో. **పవత్తేచాతి చ**-సద్దేన పటిసన్ధియఞ్చ కటత్తారూపస్స రూపజీవితిన్ద్రియతో అఞ్ఞో ఇన్ద్రియపచ్చయో న హి అత్థీతి యోజనా. **పటిచ్చవారాదయో** సమ్పయుత్తవారపరియోసానా **ఛ** వారా **ఉప్పాదక్ఖణమేవ గహేత్వా పవత్తా** "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా"తిఆదినా, న ఠితిక్ఖణన్తి అధిప్పాయో. **ఏవఞ్చ కత్వా**తి ఉప్పాదక్ఖణమేవ గహేత్వా పవత్తత్తా. **ఏతేసూ**తి యథావుత్తేసు ఛసు వారేసు. కేచి పన "రూపజీవితిన్ద్రియస్స అనుపాలనం ఉప్పాదక్ఖణే న పాకటం బలవఞ్చ యథా ఠితిక్ఖణే పచ్ఛాజాతాదిపచ్చయలాభతో థిరభావప్పత్తియాస్స తం పాకటం బలవఞ్చ, తస్మా 'ఠితిక్ఖణే'తి వుత్త"న్తి వదన్తి.

ఇన్ద్రియపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౭. ఝానపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౭. **సోమనస్సదోమనస్ససఙ్ఖాతానీ**తి సోమనస్సదోమనస్సపరియాయేన వుత్తాని, ఝానఙ్గభావవిసేసనతో వా సోమనస్సదోమనస్సభూతానేవ సుఖదుక్ఖాని ఝానఙ్గాని, న ఇతరసుఖదుక్ఖానీతి ఝానఙ్గభూతానంయేవ సుఖదుక్ఖానం ఝానఙ్గభావదస్సనత్థం **సోమనస్సదోమనస్సగ్గహణం కతం**. ఇదాని యథావుత్తమేవ ''**ద్విపఞ్చవిఞ్ఞాణేసూ**''తిఆదినా విత్థారతో విభావేతి, తం సువిఞ్ఞేయ్యమేవ. **తేనా**తి విసేసనభూతేన సోమనస్సదోమనస్సగ్గహణేన.

అభినిపాతమత్తత్తాతి ఆరమ్మణకరణమత్తభావతో. **చిన్తనాపవత్తియా** ఉపనిజ్ఝాయనపవత్తియా. **యథావుత్తేనేవ కారణేనా**తి ''ఉపనిజ్ఝానాకారస్స అభావతో''తి ఏతేన కారణేన. **పుబ్బే**తిఆదితో. **చత్తారి అఙ్గాని వజ్జితానీ**తి సత్తసు అఙ్గేసు దస్సియమానేసు చత్తారి అఙ్గాని వజ్జితాని. **అట్ఠకథా హేసా**తి లేసేన అపకాసేతబ్బతాయ కారణమాహ. **తీసుపి ఏకమేవ వత్తబ్బం సియా,** తంసమానలక్ఖణతాయ ఇతరేసం తిణ్ణమ్పి గహణం హోతీతి. **తిణ్ణం పన వచనేనా**తి ఉపేక్ఖాసుఖదుక్ఖానం అఝానఙ్గతాదస్సనత్థేన వచనేన. **తతో** ఉపేక్ఖాదితో **అఞ్ఞస్స** ధమ్మస్స చిత్తేకగ్గతాయ **ఝానఙ్గన్తి ఉద్ధటభావో ఆపజ్జతి** అఝానఙ్గేసు అగ్గహితత్తా. **యథావుత్తకారణతో**తి ''ఉపనిజ్ఝానాకారస్స అభావతో''తి వుత్తకారణతో **అఞ్ఞేన కారణేన అనుద్ధటభావో వా ఆపజ్జతి** అనుపనిజ్ఝాయనసభావేహి సద్ధిం అగ్గహితత్తా ఉపనిజ్ఝాయనాకారభావతో అఞ్ఞేనేవ కారణేన చిత్తేకగ్గతాయ పాళియం అనుద్ధటభావో ఆపజ్జతి. **తందోసపరిహారణత్థ**న్తి యథావుత్తదోసవినిమోచనత్థం.

యే పనాతిఆది పదకారమత్తదస్సనం. **సోమనస్సాదీహీ**తి సోమనస్సదోమనస్సఝానఙ్గపేక్ఖాహి. **అవిభూతభావో** ఉపేక్ఖనం. ఉపేక్ఖా హి అవిభూతకిచ్చా వుత్తా. **సమానానం కేసం? సుఖాదీనం,** కేహి? **సోమనస్సాదీహి,** కథం? **సుఖ...పే.... యుత్తతా**తి యోజనా. **న చిత్తేకగ్గతాయా**తి సుఖాదీహి, తదఞ్ఞేహి అభినిరోపనాదీహి చ అనిన్ద్రియకిచ్చతాయ చ అనుపనిజ్ఝాయనకిచ్చతాయ చ అసమానతాయ పఞ్చవిఞ్ఞాణేసు చిత్తేకగ్గతాయ ఝానఙ్గన్తి అనుద్ధటభావే కారణం న వత్తబ్బన్తి. **సా**తి చిత్తేకగ్గతా. **ఏత్థా**తి ''ఉపేక్ఖాసుఖదుక్ఖానీ''తి ఏతస్మిం అట్ఠకథావచనే న గహితా. **విచికిచ్ఛాయుత్తమనోధాతుఆదీసూ**తి విచికిచ్ఛాసమ్పయుత్తచిత్తే మనోధాతుయా సమ్పటిచ్ఛనాదీసు చ. **తస్సాపి** చిత్తేకగ్గతాయపి.

ఝానపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧౮. మగ్గపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౧౮. **దువిధమ్పి సఙ్కప్పన్తి** సమ్మాసఙ్కప్పో మిచ్ఛాసఙ్కప్పోతి చ ఏవం అనవజ్జసావజ్జభేదేన దువిధమ్పి. **వీరియం సమాధిన్తి** ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **సఙ్గణ్హిత్వా** వితక్కాదిభావసామఞ్ఞేన సహ గహేత్వా, ఏకేకమేవ కత్వా గహేత్వాతి అత్థో. **తేహి** మిచ్ఛావాచాకమ్మన్తాజీవేహి. **ఇధా**తి ఇమస్మిం మగ్గపచ్చయనిద్దేసే **లబ్భమానాని చ** మగ్గపచ్చయభావతో, చ-సద్దేన **అలబ్భమానాని చ** మగ్గపచ్చయత్తాభావా. యది ఏవం కస్మా వుత్తానీతి ఆహ ''**మగ్గఙ్గవచనసామఞ్ఞేనా**''తి. ఏవం పరియాయనిద్దేసో ఇధ కిమత్థియోతి చోదనం సన్ధాయాహ ''**ఏవఞ్హి సుత్తవోహారోపి దస్సితో హోతీ**''తి. **ఏవం పన దస్సేన్తేనా**తి పరమత్థతో అమగ్గఙ్గానిపి సుత్తే మగ్గఙ్గవోహారసిద్ధియా ఇధ మగ్గఙ్గేహి సహ దస్సేన్తేన. **ఉద్ధరిత్వా**తి పదుద్ధారం కత్వా. ఇదాని మిచ్ఛావాచాదీహి సద్ధిం ద్వాదసఙ్గాని న దస్సేతబ్బాని, కస్మాతి చేతి ఆహ ''**న హి పాళియం...పే.... వత్తబ్బో**''తి. **తప్పటిపక్ఖభావతోయేవ మిచ్ఛామగ్గఙ్గాని,** న మిచ్ఛాదిట్ఠిఆదయో వియ సభావతోతి అధిప్పాయో.

పరియాయనిప్పరియాయమగ్గఙ్గదస్సనత్థేపి అత్థవచనే ఏవం న వత్తబ్బమేవాతి దస్సేన్తో ‘‘**పరియాయ...పే.... అధికరణానీ**’’తి ఆహ. తస్సత్థో – యథా ‘‘అఞ్ఞభాగియస్స అధికరణస్సా’’తి ఏత్థ పాళిగతఅధికరణసద్దపతిరూపకో అఞ్ఞో అధికరణసద్దో పాళిగతతదఞ్ఞసాధారణతాయ ఉభయపదత్థో ఉద్ధటో ‘‘అధికరణం నామ చత్తారి అధికరణానీ’’తి, ఏవమిధాపి నిప్పరియాయం ఇతరఞ్చ మగ్గఙ్గం దస్సేతుకామేన పాళిగతతదఞ్ఞసాధారణో మగ్గఙ్గసద్దో ఉద్ధరితబ్బో సియా, తథా న కతన్తి. **తస్మాతి** యస్మా పాళిగతోయేవ మగ్గఙ్గసద్దో ఉద్ధటో, న తదఞ్ఞసాధారణో, న చ అత్థుద్ధారముఖేన అధిప్పేతత్థో నియమితో, తస్మా. **తేసూతి** అహేతుకచిత్తుప్పాదేసు. ‘‘సమ్మాదిట్ఠి...పే.... సమాధయో’’తి ఏత్థ సఙ్కప్పవాయామసమాధయో సమ్మామిచ్ఛాసద్దేహి విసేసేత్వా వుత్తాతి ఆహ ‘‘**సమ్మాదిట్ఠిఆదయో యథావుత్తా సన్తీ**’’తి. సఙ్కప్పవాయామసమాధిప్పత్తా పన తత్థ కేచి సన్తియేవాతి. అథ వా **సమ్మాదిట్ఠిఆదయోతి** వుత్తప్పకారే సమ్మాదిట్ఠిఆదికే అనవసేసే సన్ధాయ వుత్తం. తేనాహ ‘‘**యథావుత్తా**’’తి. **ఉప్పత్తిట్ఠాననియమనత్థత్తా** న విసేసనత్థత్తాతి అధిప్పాయో.

మగ్గపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౦. విప్పయుత్తపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౨౦. సమ్పయోగాసఙ్కావత్థుభూతోతి సమ్పయోగాసఙ్కాయ అధిట్ఠానభూతో. తేనాహ అట్ఠకథాయం ‘‘అరూపినో హి ఖన్ధా చక్ఖాదీనం వత్థూనం అబ్భన్తరతో నిక్ఖమన్తా వియ ఉప్పజ్జన్తీ’’తి.

విప్పయుత్తపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౧. అత్థిపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౨౧. యస్మిం సతి యం హోతి, అసతి చ న హోతి, సో తస్స పచ్చయోతి యదిదం సమాసతో పచ్చయలక్ఖణం యం సన్ధాయ సుత్తే వుత్తం ‘‘ఇమస్మిం సతి ఇదం హోతి, ఇమస్మిం అసతి ఇదం న హోతీ’’తి, తయిదం అత్థిపచ్చయే యోజేత్వా దస్సేన్తో ‘‘**యో హి**’’తిఆదిం వత్వా అయఞ్చ నయో నిబ్బానే న లబ్భతి, తస్మా నిబ్బానం అత్థిపచ్చయభావేన న ఉద్ధటన్తి దస్సేతుం ‘‘**నిబ్బానఞ్చ...పే.... ఉపకారకం హోతీ**’’తి ఆహ. తేన పచ్చయధమ్మానం పచ్చయభావో విసేసతో బ్యతిరేకముఖేన పాకటో హోతీతి దస్సేతి. **నత్థిభావోపకారకతావిరుద్ధోతి** నత్థిపచ్చయభావవిరుద్ధో. విగతావిగతపచ్చయా వియ హి అఞ్ఞమఞ్ఞం ఉజుపచ్చనీకభావేన ఠితా నత్థిఅత్థిపచ్చయా. **న నిబ్బానం అత్థిపచ్చయో** నత్థిభావోపకారకతాఅవిరోధతో. యే హి అత్థిపచ్చయధమ్మా, తే నత్థిభావోపకారకతావిరుద్ధా ఏవ దిట్ఠాతి అధిప్పాయో.

సతి చ ఉప్పన్నత్తేతి సమ్బన్ధో. యేసం పచ్చయా హోన్తి ఆహారిన్ద్రియాతి యోజనా. **ఏకతోతి** సహ. **సహజాతాదిపచ్చయత్తాభావతోతి** సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతపచ్చయత్తాభావతో. **తదభావోతి** సహజాతాదిపచ్చయత్తాభావో. **ఏతేసన్తి** అత్థిపచ్చయతావసేన పవత్తమానానం ఆహారిన్ద్రియానం. **ధమ్మసభావవసేనాతి** ధమ్మతావసేన. ధమ్మతా హేసా, యదిదం పచ్చయుప్పన్నేహి సహ పురేతరం పచ్ఛా చ లబ్భమానా ఆహారిన్ద్రియా తేసం అత్థిపచ్చయా హోన్తి, న సహజాతాదిపచ్చయాతి. యథా వా చక్ఖాదిద్వారానం రూపాదిఆరమ్మణానం సతిపి నియతవుత్తితాయ ద్వారారమ్మణతో విఞ్ఞాణస్స ఛబ్బిధభావే ఆరమ్మణమనామసిత్వా, ద్వారతో ద్వారమనామసిత్వా ఆరమ్మణతో ఛబ్బిధతా వుచ్చతి, ఏవమిధాపి ఆహారిన్ద్రియానం పచ్చయుప్పన్నేహి సతిపి సహజాతాదిభావే

అరూపక్ఖన్ధాదివసేన సహజాతాదిభేదభిన్నస్స అత్థిపచ్చయస్స దస్సితత్తా పఞ్హావారే ఆహారిన్ద్రియానం వసేన ఆగతే చతుత్థపఞ్చమకోట్ఠాసభూతే అత్థిపచ్చయవిసేసే సహజాతాదిభేదం ఆమసితుం న లబ్భతీతి దస్సేతుం అట్ఠకథాయం "ఆహారో ఇన్ద్రియఞ్చ సహజాతాదిభేదం న లభతీ"తి వుత్తం, న పన ఆహారిన్ద్రియేసు సహజాతాదిభావస్స అభావతో. ఏవమ్పేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో.

అత్థిపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౨-౨౩-౨౪. నత్థివిగతఅవిగతపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా

౨౨-౨౩. ఏత్థాతి నత్థిపచ్చయే. **నానన్తి** నానత్తం. **ఏతేనాతి** అనన్తరపచ్చయతో నత్థిపచ్చయస్స విసేసమత్తదీపనేన "పచ్చయలక్ఖణమేవ హేత్థ నాన"న్తి ఇమినా వచనేన. **అత్థోతి** ధమ్మో. **బ్యఞ్జనసఙ్గహితేతి** "నత్థిపచ్చయో విగతపచ్చయో"తి ఏవమాదిబ్యఞ్జనేన సఙ్గహితే. **పచ్చయలక్ఖణమత్తేతి** ఏత్థ పవత్తిఓకాసదానేన ఉపకారకా అరూపధమ్మా, విగతభావేన ఉపకారకాతి ఏవమాదికే పచ్చయానం లక్ఖణమత్తే.

నత్థివిగతఅవిగతపచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పచ్చయనిద్దేసవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పచ్చయనిద్దేసపకిణ్ణకవినిచ్ఛయకథావణ్ణనా

ఆదిమపాఠోతి పురిమపాఠో. **తథా చ సతీతి** దోసస్సపి సత్తరసహి పచ్చయేహి పచ్చయభావే సతి. అధిపతిపచ్చయభావోపిస్స అనుఞ్ఞాతో హోతీతి ఆహ "**దోసస్సపి గరుకరణం పాళియం వత్తబ్బం సియా**"తి. "సేసాన"న్తి వచనేనేవ నివారితోతి కదాచి ఆసఙ్కేయ్యాతి తంనివత్తనత్థమాహ "**న చ సేసాన**"న్తిఆది. **పురేజాతాదీహీతి** పురేజాతకమ్మాహారఝానిన్ద్రియమగ్గవిపాకపచ్చయేహి. **తన్నివారణత్థన్తి** తస్స యథావుత్తదోసస్స నివారణత్థం. **విసుఞ్చ అగ్గహేత్వాతి** లోభమోహా విపాకపచ్చయాపి న హోన్తి, తథా దోసోతి ఏవం విసుఞ్చ అగ్గహేత్వా. ఫోట్ఠబ్బాయతనం కాయవిఞ్ఞాణధాతుయా ఆరమ్మణాదిపచ్చయో హోన్తంయేవ పథవీఆదిసభావత్తా అత్తనా సహజాతానం సహజాతాదిపచ్చయా హోన్తియేవాతి వుత్తం "**ఫోట్ఠబ్బాయతనస్స సహజాతాదిపచ్చయభావం దస్సేతీ**"తి. "సబ్బధమ్మాన"న్తి "సబ్బే ధమ్మా మనోవిఞ్ఞాణధాతుయా తంసమ్పయుత్తకానఞ్చ ధమ్మానం ఆరమ్మణపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏత్థ వుత్తే సబ్బధమ్మే సన్ధాయాహ "సబ్బధమ్మానం యథాయోగం హేతాదిపచ్చయభావం దస్సేతీ"తి. **న హి ఏతం...పే... భావదస్సనం,** అథ ఖో ఏకధమ్మస్స అనేకపచ్చయభావదస్సనం, తస్మా "ఏతేన ఫోట్ఠబ్బాయతనస్సా"తిఆది వుత్తన్తి అధిప్పాయో. **రూపాదీనన్తి** రూపాయతనాదీనం.

భేదాతి విసేసా. **భేదం అనామసిత్వాతి** చక్ఖువిఞ్ఞాణధాతుఆదివిసేసం అగ్గహేత్వా. **తే ఏవాతి** యథావుత్తవిసేసానం సామఞ్ఞభూతే ఖన్ధే ఏవ. యం సన్ధాయ "ఏవం న సక్కా వత్తు"న్తి వుత్తం, తం విభావేతుం "**న హీ**"తిఆది వుత్తం. **పట్ఠానసంవణ్ణనా హేసాతి** ఏతేన సుత్తే వుత్తపరియాయమగ్గభావేనేత్థ న సక్కా మిచ్ఛావాచాదీనం మగ్గపచ్చయం వత్తున్తి

దస్సేతి. **సేసపచ్చయభావోతి** మగ్గపచ్చయం ఠపేత్వా యథావుత్తేహి సేసేహి అట్ఠారసహి పచ్చయేహి పచ్చయభావో. **అధిపతిపచ్చయో న హోతీతి** ఆరమ్మణాధిపతిపచ్చయో న హోతి. **తన్తి** విచికిచ్ఛం. **తత్థాతి** యథావుత్తేసు అహిరికాదీసు.

దసధా పచ్చయా హోన్తి, పున తథా హదయవత్థున్తి ఇదం అత్థమత్తవచనం. పాఠో పన "హదయవత్థు తేసఞ్చేవ విప్పయుత్తస్స చ వసేన దసధా పచ్చయో హోతీ"తి వేదితబ్బో. **రూపసద్దగన్ధరసాయతనమత్తమేవాతి** ఇదం రూపాదీనం సహజాతపచ్చయతాయ వియ నిస్సయపచ్చయతాయ చ అభావతో, పురేజాతపచ్చయతాయ చ భావతో వుత్తం. **ఏతానీతి** యథావుత్తాని రూపసద్దగన్ధరసారమ్మణాని. **సబ్బాతిక్కన్తపచ్చయాపేక్ఖాతి** "ఏకధమ్మస్స అనేకపచ్చయభావతో"తి ఏతస్మిం విచారే హేతుఆదిఅతిక్కన్తపచ్చయాపేక్ఖా **ఏతేసం** రూపాదీనం **అపుబ్బతా నత్థి**, అథ ఖో ఆరమ్మణఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయపచ్చయాపేక్ఖా. న హి రూపాదీని హేతుసహజాతాధిపతిఆదివసేన పచ్చయా హోన్తీతి. **తస్సాతి** రూపజీవితిన్ద్రియస్స **పురేజాతపచ్చయభావతో అపుబ్బతా,** తస్మా తం ఏకూనవీసతివిధో పచ్చయో హోతీతి వుత్తం హోతి. **సత్తధా పచ్చయభావో యోజేతబ్బో,** న హి ఓజా పురేజాతపచ్చయో న హోతీతి.

అత్థోతి వా హేతుఆదిధమ్మానం సభావో వేదితబ్బో. సో హి అత్తనో పచ్చయుప్పన్నేహి అరణీయతో ఉపగన్తబ్బతో, ఞాణేన వా ఞాతబ్బతో "అత్థో"తి వుచ్చతి. **ఆకారోతి** తస్సేవ పవత్తిఆకారో, యేన అత్తనో పచ్చయుప్పన్నానం పచ్చయభావం ఉపగచ్ఛతీతి ఏవమేత్థ అత్థో దట్ఠబ్బో. **తం పన** విప్పయుత్తం. "సత్తహాకారేహీ"తి పఠానస్స కారణమాహ "**ఉక్కట్ఠపరిచ్ఛేదో హీ**"తిఆదినా.

యం కమ్మపచ్చయో...పే.... దట్ఠబ్బం ఆసేవనకమ్మపచ్చయానం పచ్చయుప్పన్నస్స అనన్తరట్ఠానతాయ. సహజాతమ్పి హి అనన్తరమేవాతి. **కోచి పనేత్థాతి** ఏత్థ ఏతస్మిం పకతూపనిస్సయసముదాయే కోచి తదేకదేసభూతో కమ్మసభావో పకతూపనిస్సయోతి అత్థో. **తత్థాతి** "యదిదం ఆరమ్మణపురేజాతే పనేత్థ ఇన్ద్రియవిప్పయుత్తపచ్చయతా న లబ్భతీ"తి వుత్తం, తస్మిం, తస్మిం వా ఆరమ్మణపురేజాతగ్గహణే. **వత్థుస్స విప్పయుత్తపచ్చయతా లబ్భతీతి న వత్తబ్బా.** న హి ఆరమ్మణభూతం వత్థు విప్పయుత్తపచ్చయో హోతి, అథ ఖో నిస్సయభూతమేవాతి. **ఇతో ఉత్తరీతి** ఏత్థ "**ఇతో**"తి ఇదం పచ్ఛామసనం పురేజాతం వా సన్ధాయ ఆరమ్మణపురేజాతం వా. తత్థ పఠమనయం అపేక్ఖిత్వా వుత్తం "**పురేజాతతో పరతోపీ**"తి. తేన కమ్మాదిపచ్చయేసుపి వక్ఖమానేసు లబ్భమానాలబ్భమానం వేదితబ్బన్తి వుత్తం హోతి. దుతియం పన నయం అనపేక్ఖిత్వా అట్ఠకథాయం ఆగతవసేన వుత్తం "**ఇతో వా ఇన్ద్రియవిప్పయుత్తతో**"తి, అత్తనా వుత్తనయేన పన "**నిస్సయిన్ద్రియవిప్పయుత్తతో వా**"తి. తత్థ వత్తబ్బం సయమేవాహ "**ఆరమ్మణాధిపతీ**"తిఆది. **కమ్మాదీసు లబ్భమానాలబ్భమానం న వక్ఖతి** "ఇతో ఉత్తరీ"తిఆదినా పగేవ అతిదేసస్స కతత్తా, తస్మా పురిమోయేవ పురేజాతతోపీతి వుత్తఅత్థోయేవ అధిప్పేతో.

"మగ్గపచ్చయతం అవిజహన్తోవా"తి ఇమినా చ మగ్గపచ్చయో వుత్తోతి "మగ్గవజ్జానం నవన్న"న్తి వుత్తం **పచ్ఛిమపాఠే, పురిమపాఠే** పన "మగ్గపచ్చయతం అవిజహన్తోవా"తి వుత్తత్తా ఏవ మగ్గపచ్చయేన సద్ధిం సహజాతాదిపచ్చయా గహేతబ్బాతి "దసన్న"న్తి వుత్తం. తత్థ పచ్ఛిమపాఠే "ఏకాదసహాకారేహీ"తి వత్తబ్బం, పురిమపాఠే "ద్వాదసహీ"తి.

సమనన్తరనిరుద్ధతాయ ఆరమ్మణభావేన చాతి విజ్జమానమ్పి విసేసమనామసిత్వా కేవలం సమనన్తరనిరుద్ధతాయ ఆరమ్మణభావేన, న చ సమనన్తరనిరుద్ధతాఆరమ్మణభావసామఞ్ఞేనాతి అత్థో. "ఇమినా ఉపాయేనా"తి

పచ్చయసభాగతాదస్సనేన పచ్చయవిసభాగతాదస్సనేన చ వుత్తం పదద్వయం ఏకజ్ఝం కత్వా పదుద్ధారో కతోతి దస్సేన్తో **‘‘హేతుఆదీనం సహజాతానం…పే… యోజేతబ్బా’’**తి ఆహ. హేతుఆరమ్మణాదీనం సహజాతాసహజాతభావేన అఞ్ఞమఞ్ఞవిసభాగతాతి యోజనా. **ఏవమాదినాతి ఆది**-సద్దేన పురేజాతానం చక్ఖాదీనం రూపాదీనఞ్చ పురేజాతభావేన సభాగతా, పవత్తియం వత్థుఖన్ధాదీనం పురేజాతపచ్ఛాజాతానం పురేజాతపచ్ఛాజాతభావేన విసభాగతాతి ఏవమాదీనమ్పి సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. హేతునహేతుఆదిభావతోపి చేత్థ యుగళకతో విఞ్ఞాతబ్బో వినిచ్ఛయో. హేతుపచ్చయో హి హేతుభావేన పచ్చయో, ఇతరే తదఞ్ఞభావేన. ఏవమితరేసుపి యథారహం యుగళకతో వేదితబ్బో.

ఉభయప్పధానతాతి జననోపత్థమ్భనప్పధానతా. **తాన**న్తి పదస్స అత్థవచనం **కారణభావో**తి వినాపి భావపచ్చయం భావపచ్చయస్స అత్థో ఞాయతీతి. **ఉపనిస్సయం భిన్దన్తేనా**తి అనన్తరూపనిస్సయపకతూపనిస్సయవిభాగేన విభజన్తేన. **తయోపి ఉపనిస్సయా వత్తబ్బా** ఉపనిస్సయవిభాగభావతో. **ఉపనిస్సయగ్గహణమేవ కాతబ్బం** సామఞ్ఞరూపేన. **తత్థా**తి ఏవమవట్ఠితే అనన్తరూపనిస్సయపకతూపనిస్సయోతి **భిన్దనం** విభాగకరణం యది **పకతూపనిస్సయస్స రూపానం పచ్చయత్తాభావదస్సనత్థం,** నను ఆరమ్మణూపనిస్సయఅనన్తరూపనిస్సయాపి రూపానం పచ్చయా న హోన్తియేవాతి? సచ్చం న హోన్తి, తే పన దస్సితనయాతి తదేకదేసేన ఇతరమ్పి దస్సితమేవ హోతీతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో **‘‘ఆరమ్మణం… పే… దట్ఠబ్బ’’**న్తి ఆహ. **తంసమానగతికత్తా**తి తేహి అనన్తరాదీహి సమానగతికత్తా అరూపానంయేవ పచ్చయభావతో. **త**న్తి పురేజాతపచ్చయం. **తత్థా**తి అనన్తరాదీసు పఠిత్వా.

పచ్చయనిద్దేసపకిణ్ణకవినిచ్ఛయకథావణ్ణనా నిట్ఠితా.

పుచ్ఛావారో

౧. పచ్చయానులోమవణ్ణనా

ఏకేకం తికం దుకఞ్చాతి కుసలత్తికాదీసు బావీసతియా తికేసు హేతుదుకాదీసు సతం దుకేసు ఏకేకం తికం దుకఞ్చ. **న తికదుక**న్తి తుల్యయోగీనం న తికదుకన్తి అత్థో. తికవిసిట్ఠం పన దుకం, దుకవిసిట్ఠఞ్చ తికం, తికవిసిట్ఠతికదుకవిసిట్ఠదుకేసు వియ నిస్సాయ ఉపరి దేసనా పవత్తా ఏవాతి.

యే కుసలాదిధమ్మే పటిచ్చాతి వుత్తా “కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి హేతుపచ్చయా”తిఆదీసు, **తే** కుసలాదిధమ్మా **పటిచ్చత్థం ఫరన్తా** హేతుఆదిపచ్చయట్ఠం సాధేన్తా కుసలాదిపచ్చయా చేవాతి అత్థో. **తేనేవాహా**తి యస్మా పచ్చయధమ్మానం పచ్చయుప్పన్నేసు పటిచ్చత్థఫరణం ఉభయేసం తేసం సహభావే సతి, నాఞ్ఞథా. తేనేవ కారణేనాహ **‘‘తే చ ఖో సహజాతావా’’**తి. **తే**తి హేతుఆదిపచ్చయా. తేసు హి హేతుసహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయాదయో సహజాతా, అనన్తరసమనన్తరాదయో అసహజాతా పచ్చయా హోన్తీతి. ఏతేహి ద్వీహి వారేహి ఇతరేతరత్థబోధనవసేన పవత్తాయ దేసనాయ కిం సాధితం హోతీతి ఆహ **‘‘ఏవఞ్చ నిరుత్తికోసల్లం జనితం హోతీ’’**తి.

తే తే పఞ్హే ఉద్ధరిత్వాతి “సియా కుసలో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్స హేతుపచ్చయేన పచ్చయో”తిఆదయో యే యే పఞ్హా విస్సజ్జనం లభన్తి, తే తే పఞ్హే ఉద్ధరిత్వా. **పమాదలేఖా ఏసా**తి ఇదం “కుసలో హేతు హేతుసమ్పయుత్తకానం ధమ్మాన”న్తి లిఖితం సన్ధాయ వుత్తం. పటిచ్చసహజాతవారేసు సహజాతపచ్చయో, పచ్చయనిస్సయవారేసు

నిస్సయపచ్చయో, సంసట్ఠసమ్పయుత్తవారేసు సమ్పయుత్తపచ్చయో ఏకన్తికోతి కత్వా వుత్తోతి ఆహ ''**పురిమవారేసు... పే.... నియమేత్వా**''తి. **తత్థాతి** తేసు పురిమవారేసు ఛసు. **న విఞ్ఞాయన్తి** సరూపతో అనుద్ధటత్తా. **ఏవమాదీహి** పఞ్హేహి. **హేతాదిపచ్చయపచ్చయుప్పన్నేసూతి** హేతుఆదీసు పచ్చయధమ్మేసు సమ్పయుత్తక్ఖన్ధాదిభేదేసు తేసం పచ్చయుప్పన్నేసు. నిద్ధారణే చేతం భుమ్మం. **హేతాదిపచ్చయానం నిచ్ఛయాభావతోతి** "ఇమే నామ తే హేతుఆదయో పచ్చయధమ్మా"తి నిచ్ఛయాభావతో సరూపతో అనిద్ధారితత్తా. యథా హి నామ నానాజటాజటితం గుమ్బన్తరగతఞ్చ తంసదిసం సరూపతో అదిస్సమానం ఇదం తన్తి న వినిచ్ఛినీయతి, ఏవం ఞాతుం ఇచ్ఛితోపి అత్థో సరూపతో అనిద్ధారితో నిజ్జటో నిగుమ్బో చ నామ న హోతి నిచ్ఛయాభావతో, సరూపతో పన తస్మిం నిద్ధారితే తబ్బిసయస్స నిచ్ఛయస్స వసేన పుగ్గలస్స అసమ్ముద్ధభావాపత్తియా సో పఞ్హో నిజ్జటో నిగుమ్బో చ నామ హోతీతి ఆహ ''**నిచ్ఛయాభావతో తే పఞ్హా నిజ్జటా నిగుమ్బా చ కత్వా న విభత్తా**''తి, ''**న కోచి పుచ్ఛాసఙ్గహితో...పే.... విభత్తా**''తి చ. **తన్తి** పఞ్హావిస్సజ్జనం **సన్ధాయ నిజ్జటతా న వుత్తా**, అథ ఖో నిచ్ఛయుప్పాదనన్తి అధిప్పాయో.

తపనం నామ ఇధ వినేయ్యసన్తానే పతిట్ఠపనం, తం పన తస్స అత్థస్స దీపనం జోతనన్తి ఆహ ''**పకాసితత్తా**''తి. **పకారేహీతి** హేతుఆదిపచ్చయప్పకారేహి, కుసలాదిపచ్చయపచ్చయుప్పన్నప్పకారేహి వా.

౨౫-౩౪. పరికప్పనం విదహనన్తి కత్వా ఆహ ''**పరికప్పపుచ్ఛాతి విధిపుచ్ఛా**''తి. **సియాతి** భవేయ్యాతి అత్థో. **ఏసో విధి కిం అత్థీతి** ఏతేన "సియా"తి విధిమ్హి కిరియాపదం. పుచ్ఛా పన వాక్యత్థసిద్ధా వేదితబ్బా. తమేవ హి వాక్యత్థసిద్ధం పుచ్ఛం దస్సేతుం అట్ఠకథాయమ్పి ''**కిం నో కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ సియా**''తి వుత్తం. **సంపుచ్ఛనం పరికప్పపుచ్ఛాతి** తస్మిం పక్ఖే హి కిరియాయ పదేనేవ పుచ్ఛా విభావీయతీతి వుత్తం హోతీతి. "సియా కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్య హేతుపచ్చయా"తి ఏత్థ "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ హేతుపచ్చయా"తి ఉభయమిదం పచ్చయవచనం, "కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్యా"తి పచ్చయుప్పన్నవచనం. తేసు పచ్చయధమ్మస్స పచ్చయభావే విభావితే పచ్చయుప్పన్నస్స ఉప్పత్తి అత్థతో విభావితాయేవ హోతీతి పచ్చయధమ్మోవ పుచ్ఛితబ్బో. తత్థ చ పచ్చయధమ్మవిసిట్ఠో పటిచ్చత్థో వా పుచ్ఛితబ్బో సియా పచ్చయవిసిట్ఠో వాతి దువిధా పుచ్ఛితబ్బాయేవ అత్థవికప్పా అట్ఠకథాయం వుత్తా. తేసు పఠమస్మిం పుచ్ఛా సదోసాతి దస్సేన్తో ''**యో కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్యా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **సబ్బపుచ్ఛానం పవత్తితోతి** కుసలమూలాదీనం సత్తసత్తపుచ్ఛానం పవత్తనతో, **ఉప్పజ్జమానం** కుసలం. **తేహి పచ్చయేహీతి** పచ్ఛాజాతవిపాకపచ్చయేహి **ఉప్పత్తి అనుఞ్ఞాతాతి ఆపజ్జతి,** న చ తం యుత్తన్తి అధిప్పాయో. **తంతంపచ్చయాతి** తతో తతో యోనిసోమనసికారాదిపచ్చయతో. **భవనమత్థితా ఏత్థ న చ పుచ్ఛితాతి** "కిం సియా"తి వుత్తయోజనాయ దోసమాహ. **ఏవఞ్చ కత్వాతి** ఉప్పత్తియా ఏవ పుచ్ఛితత్తా.

తత్థాతి "అథ వా"తిఆదినా వుత్తే అత్థన్తరే. **ఉప్పజ్జేయ్యాతి ఉప్పత్తిం అనుజానిత్వాతి** "ఉప్పజ్జేయ్యా"తి ఏత్థ వుత్తం కుసలపచ్చయం ఉప్పత్తిం అనుజానిత్వా. **తస్సాతి** ఉప్పత్తియా. **భవనపుచ్ఛనన్తి** హేతుపచ్చయా భవనపుచ్ఛనం న యుత్తన్తి సమ్బన్ధో. పున **తస్సాతి** హేతుపచ్చయా ఉప్పత్తియా. **భవనపుచ్ఛనన్తి** కేవలం భవనపుచ్ఛనం. **తస్మాతి** యస్మా వుత్తనయేన ఉభయత్థాపి ఉప్పత్తిఅనుజాననముఖేన భవనపుచ్ఛనం అయుత్తం, తస్మా. అనుజాననఞ్చ అట్ఠకథాయం వుత్తే అత్థవికప్పద్వయే అత్థతో ఆపన్నం, తం అననుజానన్తో ఆహ ''**అననుజానిత్వావా**''తిఆది. **సంపుచ్ఛనమేవాతి** ఇమినా సంపుచ్ఛనే "ఉప్పజ్జేయ్యా"తి ఇదం కిరియాపదన్తి దస్సేతి. యది ఏవం "సియా"తి ఇదం కథన్తి ఆహ ''**సియాతి...పే....**

పుచ్ఛతీ''తి. **అయం నయోతి** "సియా"తిఆదినా అనన్తరవుత్తో అత్థనయో. **న విఞ్ఞాయతి** అనామట్ఠవిసేసత్తా. **ద్వేపి పుచ్ఛాతి** సమ్భవనపుచ్ఛా తబ్బిసేసపుచ్ఛా చాతి దువిధాపి పుచ్ఛా **ఏకాయేవ పుచ్ఛా** సంపుచ్ఛనభావతో ఏకాధికరణభావతో చ.

గమనుస్సుక్కవచనన్తి గమనస్స ఉస్సుక్కవచనం. గమనకిరియాయ యథా అత్తనో కత్తా ఉపరి కత్తబ్బకిరియాయ యోగ్యరూపో హోతి, ఏవమేవ ఠానం గమనుస్సుక్కనం తస్స బోధనం వచనం. ఏవంభూతా చ కిరియా యస్మా అత్థతో కిరియన్తరాపేక్ఖా నామ హోతి, తస్మా వుత్తం **''గమనస్స...పే.... అత్థో''**తి. కథం పనేతస్మిం సహజాతపచ్చయపట్ఠానే పటిచ్చవారే పటిచ్చసద్దస్స పచ్ఛిమకాలకిరియాపేక్ఖతాతి చోదనం మనసి కత్వా ఆహ **''యదిపీ''**తిఆది. తేనేతం దస్సేతి "అసతిపి పటిఅయనుప్పజ్జనానం కాలభేదే అఞ్ఞత్ర హేతుఫలేసు దిస్సమానం పురిమపచ్ఛిమకాలతం హేతుఫలతాసామఞ్ఞతో ఇధాపి సమారోపేత్వా రుళ్హీవసేన పురిమపచ్ఛిమకాలవోహారో కతో"తి. తేనాహ **''గహణప్పవత్తిఆకారవసేన...పే.... దట్ఠబ్బో''**తి. తత్థ **అత్తపటిలాభో** ఉప్పాదోతి అత్థో.

గమనన్తి "పటిచ్చా"తి ఏత్థ లబ్భమానం అయనకిరియం పరియాయన్తరేనాహ. సా పనత్థతో పవత్తి, పవత్తి చ ధమ్మానం యథాపచ్చయం ఉప్పత్తియేవ. సభావధమ్మానఞ్హి ఉప్పత్తియం లోకే సబ్బో కిరియాకారకవోహారో, తస్మా "పటిచ్చా"తి ఏత్థ లబ్భమానం యం పటిఅయనం పటిగమనం అత్థతో పటిఉప్పజ్జమానం, తఞ్చ గచ్ఛన్తాదిఅపేక్ఖాయ హోతీతి ఆహ **''గచ్ఛన్తస్స పటిగమనం, ఉప్పజ్జన్తస్స పటిఉప్పజ్జన''న్తి**. తయిదం గమనపటిగమనం, ఉప్పజ్జనపటిఉప్పజ్జనం సమానకిరియా. కథం? యస్మా **పటికరణం పటిసద్దత్థో. తస్మాతి** యస్మా సహజాతపచ్చయభూతస్స ఉప్పజ్జన్తస్స పటిఉప్పజ్జనం "పటిచ్చ ఉప్పజ్జతీ"తి ఏత్థ అత్థో, తస్మా. **తదాయత్తుప్పత్తియాతి** సహయోగే కరణవచనం, కరణత్థే, హేతుత్థే వా, తస్మిం ఉప్పజ్జమానే కుసలధమ్మే ఆయత్తాయ పటిబద్ధాయ ఉప్పత్తియా సహేవ పటిగన్త్వాతి అత్థో. తేన పటిఅయనత్తలాభానం సమానకాలతం దస్సేతి. తేనేవాహ **''సహజాతపచ్చయం కత్వాతి వుత్తం హోతీ''**తిఆది. నను చ సమానకాలకిరియాయం ఈదిసో సద్దప్పయోగో నత్థి, పురిమకాలకిరియాయమేవ చ అత్థీతి? నాయమేకన్తో సమానకాలకిరియాయమ్పి కేహిచి ఇచ్ఛితత్తా. తథా హి –

> "నిహన్త్వా తిమిరం లోకే, ఉదితో సతరంసమి;
> లోకేకచక్ఖుభూతోయ-మత్థమేతి దివాకరో.
>
> "సిరీవిలాసరూపేన, సబ్బసోభావిభావినా;
> ఓభాసేత్వాదితో బుద్ధో, సతరంసి యథా పరో"తి. –

చ పయోగా దిస్సన్తి.

౩౧-౩౮. తాసూతి దుకమూలకనయే హేతారమ్మణదుకే ఏకూనపఞ్ఞాసపుచ్ఛా, తాసు. **హేతారమ్మణదుకేతి** "హేతుపచ్చయా ఆరమ్మణపచ్చయా"తి ఏవం హేతుపచ్చయఆరమ్మణపచ్చయానం వసేన ఆగతే పచ్చయదుకే. **ద్విన్నం పుచ్ఛానం దస్సితత్తాతి** యస్మిం వాచనామగ్గే కుసలపదమూలా కుసలపదావసానా , కుసలాదిపదత్తయమూలా కుసలాదిపదత్తయావసానా చ ఏకూనపఞ్ఞాసాయ పుచ్ఛానం ఆదిపరియోసానభూతా ద్వే ఏవ పుచ్ఛా దస్సితా, తం సన్ధాయ వుత్తం. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం పణ్ణత్తివారే **పుచ్ఛానం వుత్తో** న పచ్చయానన్తి అత్థో. పుచ్ఛాయ హి వసేన హేతుపచ్చయే

హేతుపచ్చయసఙ్ఖాతం ఏకమూలం ఏతస్సాతి ఏకమూలకో, నయసద్దాపేక్ఖాయ చాయం పుల్లిఙ్గనిద్దేసో. ఏవం ఆరమ్మణపచ్చయమూలకాదీసు. తథా హేతుఆరమ్మణపచ్చయసఙ్ఖాతాని ద్వే మూలాని ఏతస్సాతి ద్విమూలకోతిఆదినా యోజేతబ్బా. పచ్చయానం పన వుచ్చమానే పఠమనయస్స ఏకమూలకతా న సియా. న హి తత్థ పచ్చయన్తరం అత్థి, యం మూలభావేన వత్తబ్బం సియా. తేనాహ ''**పచ్చయానం పన వసేనా**''తిఆది. **హేతారమ్మణదుకాదీనన్తి** అవయవే సామివచనం, అధిపతిఆదీనన్తి సమ్బన్ధో. **తతో పరం మూలస్స అభావతో సబ్బమూలకం** అనవసేసానం పచ్చయానం మూలభావేన గహితత్తా. న హి మూలవన్తభావేన గహితా పచ్చయా మూలభావేన గయ్హన్తి. **పచ్చయగమనం పాళిగమనన్తి విఞ్ఞాయతి** అభిధేయ్యానురూపం లిఙ్గవచనాదీతి కత్వా. **ఇధాతి** అనులోమే. **చ**-సద్దో ఉపచయత్థో. సో తేవీసతిమూలస్స సబ్బమూలభావం ఉపచయేన వుచ్చమానం జోతేతి.

౩౯-౪౦. ఏవం సతీతి "ఆరమ్మణపచ్చయా హేతుపచ్చయా"తి ఆరభిత్వా "ఆరమ్మణపచ్చయా అవిగతపచ్చయా, ఆరమ్మణపచ్చయా హేతుపచ్చయా"తి ఏవం వాచనామగ్గే సతి. చక్కబన్ధనవసేన పాళిగతి ఆపజ్జతు, కో దోసోతి కదాచి వదేయ్యాతి ఆహ ''**హేట్ఠిమసోధనవసేన చ ఇధ అభిధమ్మే పాళి గతా**''తి. తథా హి ఖన్ధవిభఙ్గాదీసుపి పాళి హేట్ఠిమసోధనవసేన పవత్తా. గణనచారేన తమత్థం సాధేతుం ''**ఏవఞ్చ కత్వా**''తిఆది వుత్తం. **ఆరమ్మణాదీసూతి** ఆరమ్మణమూలకాదీసు నయేసు. **తస్మిం తస్మిన్తి** తస్మిం తస్మిం ఆరమ్మణాదిపచ్చయే. **సుద్ధికతోతి** సుద్ధికనయతో. **తస్మాతి** ఆరమ్మణమూలకాదీసు సుద్ధికనయస్స అలబ్భమానత్తా. **ఏకమూలకనయో దట్ఠబ్బో** ఆరమ్మణమూలకేతి అధిప్పాయో. ''**ఆరమ్మణపచ్చయా…పే.… అవిగతపచ్చయాతి వా**''తిఆది తాదిసం వాచనామగ్గం సన్ధాయ వుత్తం. యత్థ "ఆరమ్మణపచ్చయా హేతుపచ్చయా, ఆరమ్మణపచ్చయా అధిపతిపచ్చయా, ఆరమ్మణపచ్చయా…పే.… అవిగతపచ్చయా"తి ఏవం ఆరమ్మణమూలకే అనన్తరపచ్చయమూలభూతా ఆరమ్మణపచ్చయపరియోసానమేవ ఏకమూలకం దస్సేత్వా ఉపరి అవసిట్ఠఏకమూలకతో పట్ఠాయ యావ సబ్బమూలకే విగతపచ్చయా, తావ సంఖిపిత్వా అవిగతపచ్చయోవ దస్సితో. తేనాహ ''**ఏకమూలకేసూ**''తిఆది. ఇతో పరేసుపి ఏదిసేసు ఠానేసు ఏసేవ నయో. **మూలమేవ దస్సేత్వాతి** అధిపతిమూలకే ఏకమూలకస్స ఆదిమేవ దస్సేత్వా. **న సుద్ధికదస్సనన్తి** న సుద్ధికనయదస్సనం. "సుద్ధికనయో హి విసేసాభావతో ఆరమ్మణమూలకాదీసు న లబ్భతీ"తి హి వుత్తం. **నాపి సబ్బమూలకే కతిపయపచ్చయదస్సనం** ఉపరి సబ్బమూలకే ఏకమూలకస్స ఆగతత్తా.

౪౧. ఏకస్మిఞ్చాతి అవిగతమూలకాదికే చ నయే. **సఙ్ఖేపన్తరగతోతి** సఙ్ఖేపస్స సఙ్ఖిపితస్స అబ్భన్తరగతో, సఙ్ఖిపితబ్బోతి అత్థో. **మజ్ఝిమానం దస్సనన్తి** మజ్ఝిమానం నయతో దస్సనం, అఞ్ఞథా సఙ్ఖేపో ఏవ న సియా. **గతిదస్సనన్తి** అన్తదస్సనం అకత్వా పాళిగతియా దస్సనం, తఞ్చ ఆదితో పట్ఠాయ కతిపయదస్సనమేవ. **తేన** విగతపచ్చయుద్ధారణేన **ఓసానచతుక్కం దస్సేతి** అవిగతమూలకే విగతపచ్చయస్స ఓసానభావతో. **సబ్బమూలకస్స అవసానేన** "విగతపచ్చయా"తి పదేన.

యథా హేతుఆదీనం పచ్చయానం ఉద్దేసానుపుబ్బియా దుకతికాదియోజనా కతా, ఏవం తత్థ ఆరమ్మణాదిపచ్చయే లఙ్ఘిత్వాపి సక్కా యోజనం కాతుం, తథా కస్మా న కతా? యదిపి అనవసేసతో పచ్చయానం మూలభావేన గహితత్తా కేసఞ్చి కేహిచి యోజనే అత్థవిసేసో నత్థి, ఆరమ్మణమూలకాదీసు పన ఆరమ్మణాధిపతిదుకాదీనం హేతుమూలకే చ హేతుఅధిపతిఅనన్తరతికాదీనం తంతంఅవసిట్ఠపచ్చయేహి యోజనాయ అత్థేవ విసేసో, ఏవం సన్తేపి యస్మా

ఉప్పటిపాటియా యోజనా న సుఖగ్గహణా, సక్కా చ ఞాణుత్తరేన పుగ్గలేన యథాదస్సితేన నయేన యోజితున్తి ఉప్పటిపాటియా పచ్చయే అగ్గహేత్వా పటిపాటియావ తే యోజేత్వా దస్సితాతి ఇమమత్థమాహ **"ఏత్థ చా"**తిఆదినా.

తఞ్చ గమనం యుత్తన్తి యం సబ్బేహి తికేహి ఏకేకస్స దుకస్స యోజనావసేన పాళిగమనం, తం యుత్తం తికేసు దుకానం పక్ఖేపభావతో. **తత్థా**తి దుకేసు. **ఏకేకస్మి**న్తి ఏకేకస్మిం దుకతికే. **నయా**తి అనులోమనయాదయో వారే వారే చత్తారో నయా, **పుచ్ఛా** పన సత్తవీసతి. యది ఏవం కస్మా హేతుదుకేన సమానాతి? తం తికపదేసు పచ్చేకం హేతుదుకస్స లబ్భమానస్స హేతుదుకభావసామఞ్ఞతో వుత్తం.

వుత్తనయేనాతి "న హీ"తిఆదినా దుకతికే వుత్తనయేన. తత్థ హి న దుకస్స యోజనా అత్థి, అథ ఖో దుకానం ఏకేకేన పదేన తికస్స యోజనా. తేనాహ **"ఏకేకో తికో దుకసతేన యోజితో"**తి. **ఏకేకస్మి**న్తి ఏకేకస్మిం తికదుకే.

తికాదయో ఛ నయాతి "తికఞ్చ పట్ఠానవర"న్తిఆదినా గాథాయం వుత్తా తికపట్ఠానాదయో ఛ నయా. **సత్తవిధమ్పీ**తి వారభేదేన సత్తధా భిన్దిత్వా వుత్తమ్పి. **అనులోమ**న్తి పచ్చయానులోమం అనులోమభావసామఞ్ఞేన **సహ గహేత్వా**. తథా **చతుబ్బిధమ్పి తికపట్ఠానం** తికపట్ఠానతాసామఞ్ఞేన, **దుకపట్ఠానాదీని** చ చత్తారి చత్తారి తంసామఞ్ఞేన **సహ గహేత్వా**. **ఇమమత్థం గహేత్వా** "తికఞ్చ పట్ఠానవర"న్తి గాథాయ అధిప్పాయవిభావనవసేన **"అనులోమమ్హీ"**తిఆదినా వుత్తం ఇమమత్థం గహేత్వా. **సత్తప్పభేదే**తి పటిచ్చవారాదివసేన సత్తప్పభేదే. **ఛపి ఏతే** తికాదిభేదేన చతుచతుప్పభేదా ధమ్మానులోమాదివసేన ఛ ఉద్ధరితబ్బాతి ఇదం దస్సేతీతి యోజనా. అయఞ్హేత్థ సఙ్ఖేపత్థో – ధమ్మానులోమాదివిభాగభిన్నాపి తికాదిభావసామఞ్ఞేన ఏకజ్ఝం కత్వా వుత్తా తికపట్ఠానాదిసఙ్ఖాతా తికాదయో ఛ ధమ్మనయా పటిచ్చవారాదివసేన విభజియమానా తత్థ తత్థ నిద్ధారియమానే అనులోమతాసామఞ్ఞేన అనులోమన్తి ఏకతో గహితే పచ్చయానులోమే సుట్ఠు అతివియ గమ్భీరాతి. అట్ఠకథాయం పన "ఇధ పన అయం గాథా తస్మిం ధమ్మానులోమే పచ్చయానులోమం సన్ధాయ వుత్తా"తి ధమ్మానులోమో పచ్చయానులోమస్స విసేసనభావేన నియమేత్వా వుత్తో. ఏస నయో పచ్చనీయగాథాదీసుపి. తికపట్ఠానస్స దుకపట్ఠానస్స చ పుబ్బే అత్థో వుత్తోతి ఆహ **"దుకతికపట్ఠానాదీసూ"**తి. **తికేహి పట్ఠాన**న్తి తికేహి నానప్పకారతో పచ్చయవిభావనం, తికేహి వా ఞాణస్స పవత్తనట్ఠానం. దుకసమ్బన్ధి తికపట్ఠానం, దుకవిసిట్ఠానం వా తికానం పట్ఠానం దుకతికపట్ఠానన్తి ఇమమత్థం దస్సేన్తో **"దుకాన"**న్తిఆదిమాహ. **దుకాదివిసేసితస్సా**తి దుకాదిపదవిసేసితస్స **దుకాదిభావో దట్ఠబ్బో** "హేతుం కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ, నహేతుం కుసలం ధమ్మం పటిచ్చా"తిఆదివచనతో.

పచ్చయానులోమవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. పచ్చయపచ్చనీయవణ్ణనా

౪౨-౪౪. యావాతి పాళిపదస్స అత్థవచనం **యత్తకో**తి ఆహ **"పభేదో"**తి. **అత్థి** తేవీసతిమూలకస్సాతి అత్థో. **తావ తత్తకం** పభేదం. **తత్థా**తి అనులోమే ఆగతన్తి అత్థో. **నయదస్సనవసేన దస్సితం** , కిన్తి? **ఏకేకస్స పదస్స విత్థారం దస్సేతి. అవసేసస్స పచ్చయస్స** మూలవన్తభావేన గహితస్స.

పచ్చయపచ్చనీయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. అనులోమపచ్చనీయవణ్ణనా

౪౫-౪౮. పున **తత్థాతి** అనులోమే. **పచ్చయపదానీతి** పచ్చయా ఏవ పదాని పచ్చయపదాని. **ఇధాతి** అనులోమపచ్చనీయే. **సుద్ధికపచ్చయానన్తి** పచ్చయన్తరేన అవోమిస్సానం పచ్చయానం, అనులోమపచ్చనీయదేసనం వక్ఖమానం సన్ధాయాతి అత్థో.

అనులోమపచ్చనీయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పుచ్ఛావారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౧. కుసలత్తికం

౧. పటిచ్చవారవణ్ణనా

౧. పచ్చయానులోమం

(౧) విభఙ్గవారవణ్ణనా

౫౩. తికపదానం తికన్తరపదేహి విసదిసతా పాకటాయేవాతి వుత్తం **''తికపదనానత్తమత్తేన వినా''**తి. **మూలావసానవసేనాతి** ''ఏకమూలేకావసానం నవా''తిఆదినా వుత్తమూలావసానవసేన. ''న తాయేవ వేదనాత్తికాదీసూ''తి ఏత్థ యా సదిసతా పటిక్ఖిత్తా, తం దస్సేతుం **''సదిసతం సన్ధాయ 'న తాయేవా'తి వుత్త''**న్తి ఆహ. **యాతి** యా పుచ్ఛా. **సబ్బపుచ్ఛాసమాహరణన్తి** సబ్బాసం ఏకూనపఞ్ఞాసాయ పుచ్ఛానం సముచ్చయనం అనవసేసేత్వా కథనం. **ఇధ** ఇమస్మిం పటిచ్చవారుద్దేసే **కత్తబ్బం**. ఆదితో హి అనవసేసతో వుత్తే పచ్ఛా యథారహం తదేకదేసవచనం యుత్తం. **న హి తత్థ ఏకూనపఞ్ఞాస పుచ్ఛా విస్సజ్జనం లభన్తీతి** తత్థ తస్మిం ధమ్మానులోమపచ్చనీయే పీతిత్తికే ఏకూనపఞ్ఞాస పుచ్ఛా విస్సజ్జనం న హి లభన్తి, అట్ఠవీసే పన లభన్తీతి అత్థో.

తేన సహజాతపచ్చయభూతేనాతి తేన వేదనాదిభేదేన ఏకేన ధమ్మేన సహజాతపచ్చయో హోన్తేన, సహజాతపచ్చయతం వా పత్తేన పాపుణన్తేనాతి అత్థో. **అనుఞ్ఞాతం వియ హోతీతి** యదిపి అట్ఠకథాయం ''యావ నిరోధగమనా''తిఆదివచనేహి **ఖణత్తయసమఙ్గీ** ఉప్పజ్జతీతి **అనుఞ్ఞాతం వియ హోతి, ఉప్పాదక్ఖణసమఙ్గీయేవ పన ఉప్పజ్జతీతి వుత్తో** పటిచ్చవారాదీనం ఛన్నం వారానం ఉప్పాదమేవ గహేత్వా పవత్తత్తా. తథా హి తేసు పచ్ఛాజాతపచ్చయో అనులోమతో న తిట్ఠతి.

ఇధ కుసలవచనేన గహితే ఖన్ధే సన్ధాయ వుత్తన్తి ఇమస్మిం పటిచ్చవారే ''కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ''తి కుసలసద్దేన గహితే ఖన్ధే సన్ధాయ వుత్తం చతూసుపి కుసలఖన్ధేసు ఏకతో ఉప్పజ్జమానేసు సామఞ్ఞతో వుత్తేసు సహజాతాదిసాధారణపచ్చయవసేన అవిసేసతో సబ్బే సబ్బేసం పచ్చయాతి అయమేవ ఇమస్స పచ్చయో, ఇమస్సేవ అయం పచ్చయోతి చ నియమేత్వా వత్తుం న సక్కా. తేన వుత్తం అట్ఠకథాయం ''ఏకస్సేవ ద్విన్నంయేవ వా''తిఆది. ''సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తం ధమ్మం పటిచ్చా''తిఆదీసు పన విసేసనభావేన వేదనాదీనం విసుం గహితత్తా ''ఏకం

ఖన్ధం పటిచ్చ ద్వే ఖన్ధా"తిఆది వత్తుం సక్కా. తేన వుత్తం **"వేదనాత్తికాదీసు పనా"**తిఆది. **తథాతి** ఇమినా "ఏకేకస్సపి దుకాదిభేదానఞ్చా"తి ఇమం అనుకడ్ఢతి.

ఏతస్మిన్తి "విపాకాబ్యాకతం కిరియాబ్యాకత"న్తి ఏవం విపాకకిరియాబ్యాకతగ్గహణే. **"సబ్బస్మిం న గహేతబ్బ"**న్తి వుత్తం, కత్థ పన గహేతబ్బన్తి ఆహ **"చిత్తసముట్ఠానఞ్చ రూపన్తి ఏత్థేవా"**తి. ఏవం పఠమే వాక్యే అతిబ్యాపితం పరిహరిత్వా దుతియే అబ్యాపితం పరిహరితుం **"న కేవల"**న్తిఆది వుత్తం. **ఏత్థాతి** "విపాకాబ్యాకతం కిరియాబ్యాకత"న్తి ఏత్థ **న గహేతబ్బం** తస్సపి ఆరుప్పే ఉప్పజ్జమానస్స రూపేన వినా ఉప్పత్తితో. ఏత్థ చ యథా హేతుపచ్చయగ్గహణేనేవ అహేతుకం నివత్తితం, ఏవం చిత్తసముట్ఠానఞ్చ రూపన్తి రూపగ్గహణేనేవ ఆరుప్పే విపాకోపి తత్థ ఉప్పజ్జమానేన చిత్తుప్పాదేన సద్ధిం న గహితో. తం పనేతం అత్థసిద్ధమేవ అకత్వా సరూపతో పాకటతరం కత్వా దస్సేతుం అట్ఠకథాయం **"విపాకాబ్యాకత"**న్తిఆది వుత్తం. పటిసన్ధిపచ్ఛిమచిత్తాని పనేత్థ సతిపి రూపస్స అనుప్పాదనే వవత్థానాభావతో న గహితానీతి దట్ఠబ్బం.

పచ్చయభూతస్సాతి ఖన్ధానం పచ్చయభూతస్స వత్థుస్స **అగ్గహితతాపత్తిం నివారేతుం,** కథం? **పచ్చయుప్పన్నభావేన,** కత్థ? **"కటత్తా చ రూప"న్తి ఏతస్మిం సామఞ్ఞవచనే "ఖన్ధే పటిచ్చ వత్థూ"తి వుత్తం,** ఏవఞ్హిస్స పచ్చయుప్పన్నతా దస్సితా హోతీతి. **అఞ్ఞమఞ్ఞాపేక్ఖం వచనద్వయన్తి** "ఖన్ధే పటిచ్చ వత్థు, వత్థుం పటిచ్చ ఖన్ధా"తి పదద్వయం సన్ధాయ వుత్తం. **సామఞ్ఞేన గహితన్తి** "కటత్తా చ రూప"న్తి ఇమినా సామఞ్ఞవచనేన, కటత్తారూపసామఞ్ఞేన వా గహితం.

ఉపాదారూపగ్గహణేన వినా "ఉపాదారూప"న్తి అగ్గహేత్వా కేవలం చిత్తసముట్ఠానరూపం "కటత్తారూపం"ఇచ్చేవ గహేత్వాతి అత్థో. **ఏతస్మిం పన దస్సనేతి** "మహాభూతేపి పటిచ్చ ఉప్పత్తిదస్సనత్థ"న్తి వుత్తే ఏతస్మిం అత్థదస్సనే. **ఖన్ధపచ్చయసహితన్తి** పటిసన్ధియం కటత్తారూపం, పవత్తియం చిత్తసముట్ఠానం రూపం వదతి. **అసహితన్తి** పన పవత్తియం కటత్తారూపం ఆహారసముట్ఠానం ఉతుసముట్ఠానం అనిన్ద్రియబద్ధం అసఞ్ఞభవసఙ్గహితఞ్చ రూపం. **పటిసన్ధియమ్పీతి పి-**సద్దేన పవత్తియమ్పి కటత్తారూపం అఞ్ఞఞ్చ తత్థ ఉప్పజ్జనకం ఉపాదారూపన్తి అత్థో దట్ఠబ్బో. కథం పనేత్థ భూతే పటిచ్చ ఉప్పజ్జమానస్స రూపస్స హేతుపచ్చయా ఉప్పజ్జతీతి? "ఖన్ధే పటిచ్చ హేతుపచ్చయా ఉప్పజ్జమానం రూపం భూతేపి పటిచ్చ ఉప్పజ్జతీ"తి ఏవం పదమేతం, భూతానం వా హేతుపచ్చయతో నిబ్బత్తత్తా ఏవం వుత్తం. కారణకారణమ్పి హి కారణన్త్వేవ వుచ్చతి యథా "చోరేహి గామో దడ్ఢో"తి.

భూతే పటిచ్చ ఉపాదారూపన్తి పదుద్ధారో కతో, "మహాభూతే పటిచ్చ ఉపాదారూప"న్తి పన పాఠోతి అట్ఠకథాయఞ్చ తమేవ వుత్తం. అయం హేత్థత్థో – "మహాభూతే పటిచ్చ ఉపాదారూప"న్తి ఇమస్మిం పాఠే వుత్తనయేన ఉపాదారూపమ్పి కుసలే ఖన్ధే మహాభూతే చ పటిచ్చ ఉప్పజ్జతీతి. కో పన సో నయోతి తం దస్సేతుం **"మహాభూతే...పే.... సన్ధాయాహా"**తి వుత్తం. తత్థ **అత్థతో అయం నయో వుత్తోతి** "మహాభూతే పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూపం కటత్తారూపం ఉపాదారూప"న్తి ఇమినా అబ్యాకతే ఖన్ధే మహాభూతే చ పటిచ్చ ఉపాదారూపానం ఉప్పత్తివచనేన కుసలే ఖన్ధే మహాభూతే చ పటిచ్చ ఉపాదారూపానం ఉప్పత్తి అత్థతో వుత్తో హోతీతి అత్థో.

౫౪. రూపేన వినా పచ్చయుప్పన్నం న లబ్భతీతి ఏతేన యా పుచ్ఛా అరూపమిస్సకావసానా, తాపి ఇధ న గయ్హన్తి, పగేవ రూపావసానాతి దస్సేతి.

౨౭౭. తాయ సమానలక్ఖణాతి పఞ్చక్ఖన్ధపటిసన్ధితాయ గబ్భసేయ్యకపటిసన్ధియా సమానలక్ఖణా. **పరిపుణ్ణధమ్మానన్తి** పరియత్తివిభాగానం పఞ్చక్ఖన్ధధమ్మానం. **ఏత్థాతి** ఏతస్మిం సహజాతపచ్చయనిద్దేసే.

చిత్తకమ్మసముట్ఠానరూపన్తి చిత్తసముట్ఠానరూపం కమ్మసముట్ఠానరూపఞ్చ. **పున ఆహారసముట్ఠానన్తి** ఏత్థ పునగహణం ఉతుసముట్ఠానాపేక్ఖం. న హి తం పుబ్బే బాహిరగ్గహణేన అగ్గహితం, ఆహారసముట్ఠానం పన అగ్గహితమేవ, ఉతుసముట్ఠానస్స కస్మా పునగహణన్తి ఆహ **''ఏతేహీ''**తిఆది. **తత్థాతి** అసఞ్ఞసత్తేసు. **తస్సాతి** ఉతుసముట్ఠానస్స. **ఆదిమ్హీతి** బాహిరఆహారసముట్ఠానఉతుసముట్ఠానఅసఞ్ఞసత్తవసేన ఆగతవారేహి పఠమవారే. **అవిసేసవచనన్తి** బాహిరాదివిసేసం అకత్వా వుత్తవచనం, అరూపమ్పి పచ్చయం లభన్తం అత్థం హేతాదికే పచ్చయే లభన్తం సహ సఙ్గణ్హిత్వాతి యోజనా. **తస్సాతి, తత్థాతి** చ పదద్వయేన యథావుత్తం పఠమవారమేవ పచ్చామసతి. **తంసమానగతికన్తి** చిత్తసముట్ఠానగతికం. **ఇధాపీతి** ఇమస్మిం సహజాతపచ్చయనిద్దేసేపి. **కమ్మపచ్చయవిభఙ్గే వియాతి** నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయనిద్దేసే వియ. తథా హి వుత్తం అట్ఠకథాయం "తంసముట్ఠానన్తి ఇమినా పటిసన్ధిక్ఖణే కటత్తారూపమ్పి సఙ్గణ్హాతీ"తి. అయఞ్చ అత్థవిసేసో ఏత్థ ఏకంసేన ఇచ్ఛితబ్బోతి దస్సేన్తో **''న హి...పే.... అత్థీ''**తి ఆహ.

అవిసేసేత్వాతి "ఉతుసముట్ఠాన"న్తిఆదినా విసేసం అకత్వా. ఉపాదారూపన్తి విసేసేత్వావ కస్మా పన వుత్తానీతి యోజనా. **హేతుపచ్చయాదీసూతి ఆది**-సద్దేన సహజాతపచ్చయాదిం సఙ్గణ్హాతి. **సహాతి** చిత్తసముట్ఠానరూపం కటత్తారూపన్తి ఏవం ఏకతో. **విసున్తి** చిత్తసముట్ఠానం రూపం కటత్తారూపతో విసేసేత్వా. **తత్థ బాహిరగ్గహణాదీహి వియాతి** యథా "బాహిరం ఏకం మహాభూత"న్తిఆదీసు బాహిరఆహారసముట్ఠానఉతుసముట్ఠానగ్గహణేహి మహాభూతాని విసేసితాని, ఏవం **ఏత్థ** "మహాభూతే పటిచ్చా"తి ఏతస్మిం నిద్దేసే **మహాభూతానం కేనచి** విసేసనేన **అవిసేసితత్తా** చిత్తసముట్ఠానరూపభావకటత్తారూపభావేహి విసేసేత్వావ వుత్తానీతి యోజనా.

ఇదాని అఞ్ఞేనపి కారణేన తేసం విసేసితబ్బతం దస్సేతుం **''అపిచా''**తిఆది వుత్తం. తత్థ **న కోచి పచ్చయోతి** ఇదం పట్ఠానే ఆగతనియామేన రూపం ఉపనిస్సయపచ్చయం న లభతీతి కత్వా వుత్తం. తేనాహ **''హేతాదీసూ''**తి. తదవినాభావతో పన తస్స చిత్తకమ్మానం కారణభావో వేదితబ్బో, యతో ఇద్ధిచిత్తనిబ్బత్తాని కమ్మపచ్చయాని చాతి వుత్తాని. నను చిత్తం ఆహారఉతుసముట్ఠానానం పచ్చయో హోతీతి? సచ్చం హోతి, సో పన ఉపత్థమ్భకత్తేన, న జనకత్తేనాతి దస్సేన్తో ఆహ **''ఆహార...పే.... జనక''**న్తి . కిం పన తేసం జనకన్తి ఆహ **''మహాభూతానేవ...పే.... జనకానీ''**తి. **చిత్తేన కమ్మునా చ వినా అభావే** యథాక్కమం చిత్తకమ్మసముట్ఠానఉపాదారూపానన్తి అత్థో. **చిత్తసముట్ఠానరూపకటత్తారూపభూతానేవాతి** చిత్తకమ్మసముట్ఠానమహాభూతనిబ్బత్తానేవ మహాభూతానం తేసం ఆసన్నకారణత్తా. **అఞ్ఞానీతి** ఉతుఆహారసముట్ఠానాని ఉపాదారూపాని వదతి. **విసేసనం కతం** "చిత్తసముట్ఠానం రూపం కటత్తారూపం ఉపాదారూప"న్తి. **సమానజాతికేన రూపేన** ఉతునా ఆహారేన చాతి అత్థో. **పాకటవిసేసనానేవాతి** ఇదం యేహి మహాభూతేహి తాని నిబ్బత్తాని, తేసం "ఆహారసముట్ఠానం ఉతుసముట్ఠాన"న్తి విసేసితత్తా వుత్తం. **న విసేసనం అరహన్తి** న విసేసితబ్బాని కారణవిసేసనేనేవ విసేసస్స సిద్ధత్తా, "మహాభూతే పటిచ్చ ఉపాదారూప"న్త్వేవ వత్తబ్బన్తి అత్థో. **ఏతాని పన** చిత్తజకమ్మజరూపాని.

సవిసేసనాతి యేన విసేసేన విసేసితా, తం దస్సేన్తో చిత్తం సన్ధాయాహ **''సహజాతాదిపచ్చయభావతో''**తి, ఇతరం పన సన్ధాయ **''మూలకారణభావతో''**తి, కమ్మూపనిస్సయపచ్చయభావతోతి అత్థో. **ఇతరానీతి** ఆహారఉతుసముట్ఠానానిపి ఉపాదారూపాని. **మహాభూతవిసేసనేనేవ విసేసితానీతి** "ఆహారసముట్ఠానం ఏకం మహాభూతం పటిచ్చ ఉతుసముట్ఠానం

ఏకం మహాభూతం పటిచ్చా"తి మహాభూతవిసేసనేనేవ జనకపచ్చయేన ఆహారేన ఉతునా చ విసేసితాని. **ఇధాతి** "చిత్తసముట్ఠానం రూపం కటత్తారూపం ఉపాదారూప"న్తి ఇమస్మిం వచనే. ఏత్థ హి ఉపాదారూపానం చిత్తకమ్మసముట్ఠానతావచనేన తంనిస్సయానమ్పి తబ్భావో పకాసితోతి. **అఞ్ఞతరవిసేసనం ఉభయవిసేసనం హోతి** ఉభయేసం అవినిబ్భోగేన పవత్తనతో.

౨౨౮. పుబ్బేతి హేతుపచ్చయాదీసు. **విసుం పచ్చయభావేనాతి** "పటిసన్ధిక్ఖణే విపాకాబ్యాకతం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చ తయో ఖన్ధా కటత్తా చ రూప"న్తిఆదినా వత్థుస్స విసుం పచ్చయభావేన. ఏత్థ చ విసుంయేవ పచ్చయభావేన దస్సితానీతి న సక్కా వత్తుం, "ఖన్ధే పటిచ్చ వత్థు, వత్థుం పటిచ్చ ఖన్ధా"తి పచ్చయుప్పన్నభావో వియ ఖన్ధానం **ఏకతోపి పచ్చయభావో దస్సితో**. తేనేవ హి తస్మిం అత్థే అత్తనో అరుచిం విభావేన్తో ఆహ **''ఇమినా అధిప్పాయేనాహా''**తి. యో పనత్థో అత్తనో రుచ్చతి, తం దస్సేతుం **''ఖన్ధే పటిచ్చ వత్థూతి ఇదం పనా''**తిఆది వుత్తం. **ఖన్ధానం** పచ్చయభూతానం పటిచ్చట్ఠఫరణతాదస్సనం , **వత్థుస్స** పచ్చయభూతస్స పటిచ్చట్ఠఫరణతాదస్సనం, న ఖన్ధానన్తి సమ్బన్ధో. **ఇధేవాతి** ఇమస్మిం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయే ఏవ. **హేతుపచ్చయాదీసుపి అయమేవ నయో,** తత్థ హి పటిచ్చట్ఠఫరణస్స సమానతా. **దస్సితాయ** పటిచ్చట్ఠద్వయఫరణతాయ. **ఖన్ధవత్థూనఞ్చ దస్సితాయేవాతి** ఖన్ధవత్థూనఞ్చ ఏకతో పటిచ్చట్ఠఫరణతా దస్సితాయేవ.

ఏవమాదీతి ఆది-సద్దేన "అకుసలం ధమ్మం పటిచ్చా"తి ఏవమాది సఙ్గయ్హతి. నను భవితబ్బన్తి యోజనా. **హేతుపచ్చయాదీహి వియాతి** సదిసూదాహరణన్తి తం దస్సేన్తో **''న హీ''**తిఆదిమాహ. **యం ''ఏకం, తయో, ద్వే చ ఖన్ధే పటిచ్చా''తి వుత్తం** పచ్చయజాతన్తి అత్థో. పచ్చయట్ఠో హి పటిచ్చట్ఠో. తేనాహ **''తే హేతుపచ్చయభూతా ఏవ న హోన్తీ''**తి. ఏతేన న పటిచ్చట్ఠఫరణకస్స ఏకన్తికో హేతుఆదిపచ్చయభావోతి దస్సేతి. తేనాహ **''ఏస నయో ఆరమ్మణపచ్చయాదీసూ''**తి. న హి ఆరమ్మణపచ్చయభూతో ధమ్మో పటిచ్చట్ఠం ఫరతి. వుత్తఞ్చ "కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి ఆరమ్మణపచ్చయా"తి.

పచ్చయన్తరేనపి ఉపకారకతామత్తమ్పి గహేత్వా పటిచ్చవారే వారన్తరే చ హేతుఆదిపచ్చయా దస్సితాతి ఉపచయేన యథావుత్తం విభావేన్తో **''పచ్చయవారే చా''**తిఆదిమాహ. **తంపచ్చయాతి** వత్థుపచ్చయా, యథారహం పచ్చయభూతం వత్థుం లభిత్వాతి అత్థో. **తేతి** కుసలే ఖన్ధే పటిచ్చ. **తేసన్తి** మహాభూతానం ఖన్ధానం. **పచ్చయభావాభావతోతి** ఇదం ఖన్ధానం హేతుసహజాతాదిపచ్చయభావస్స మహాభూతేసు దిట్ఠత్తా వుత్తం. యది ఏవం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయాపి తే తేసం భవేయ్యున్తి పరస్స ఆసఙ్కానిరాసఙ్కం కరోన్తో **''అఞ్ఞమఞ్ఞసద్దో హీ''**తిఆదిమాహ. **నిరపేక్ఖోతి** అఞ్ఞనిరపేక్ఖో. న హి హేతుధమ్మో ధమ్మన్తరాపేక్ఖో హుత్వా హేతుపచ్చయో హోతి, సద్దసీసేనేత్థ అత్థో వుత్తో. **అఞ్ఞతరాపేక్ఖోతి** అత్తనా సహకారికారణభూతం, ఇతరం వా యం కిఞ్చి అఞ్ఞతరం అపేక్ఖతీతి అఞ్ఞతరాపేక్ఖో. **యథావుత్తేతరేతరాపేక్ఖోతి** అరూపక్ఖన్ధాదిభేదం పాళియం వుత్తప్పకారం ఇతరేతరం మిథు పచ్చయభూతం అపేక్ఖతీతి ఇతరేతరాపేక్ఖో. **పచ్చయపచ్చయుప్పన్నా చ ఖన్ధా మహాభూతా ఇధ యథావుత్తా భవేయ్యున్తి** కస్మా వుత్తం. న హి ఖన్ధా మహాభూతా అఞ్ఞమఞ్ఞం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయభావేన వుత్తా, అథ ఖన్ధా చ మహాభూతా చాతి విసుం విసుం గయ్హేయ్యుం, ఏవం సతి "మహాభూతా ఖన్ధానం న కోచి పచ్చయో"తి న వత్తబ్బం.

యస్స సయం పచ్చయో, తతో తేన తన్నిస్సితేన వాతి యస్స ధమ్మస్స సయం అత్తనా పచ్చయో హోతి, తతో ధమ్మతో సయం ఉప్పజ్జమానం కథం తేన ధమ్మేన తన్నిస్సితేన వా అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేన ఏవంభూతం తం ధమ్మజాతం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయా ఉప్పజ్జతీతి వత్తబ్బతం అరహతీతి వుత్తమేవత్థం ఉదాహరణేన విభావేతి **''యథా''**తిఆదినా. తత్థ **''ఖన్ధే**

పటిచ్చ ఖన్ధా''తి ఇదం ''**తేన అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేన ఉప్పజ్జమాన**''న్తి ఇమస్స ఉదాహరణం, ''**వత్థుం పచ్చయా ఖన్ధా**''తి ఇదం పన ''**తన్నిస్సితేన అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేన ఉప్పజ్జమాన**''న్తి ఏతస్స. **తస్మాతి** వుత్తమేవ అత్థం కారణభావేన పచ్చామసతి. **అత్తనో పచ్చయస్స పచ్చయత్తాభావతోతి** అత్తనో పచ్చయభూతస్స అరూపక్ఖన్ధస్స పచ్చయభావాభావతో. న హి మహాభూతా యతో ఖన్ధతో ఉప్పన్నా, తేసం పచ్చయా హోన్తి. **తదపేక్ఖత్తాతి** ఇతరేతరపచ్చయభావాపేక్ఖత్తా. **ఖన్ధే పటిచ్చ పచ్చయా చాతి** పటిచ్చవారే వుత్తనియామేనేవ ఖన్ధే పటిచ్చ, పచ్చయవారే వుత్తనియామేన ఖన్ధే పచ్చయా చ. **నఅఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయా చ వుత్తాతి** అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయతో అఞ్ఞస్మా నిస్సయపచ్చయాదితో మహాభూతానం ఉప్పత్తి వుత్తా చాతి అత్థో. **వత్థుం పచ్చయా ఉప్పజ్జమానాతి** వత్థుం పురేజాతపచ్చయం కత్వా ఉప్పజ్జమానా. **తన్నిస్సితేన చ అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేనాతి** తం వత్థుం నిస్సితేన ఖన్ధేన అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయభూతేన ఉప్పజ్జన్తి, **తస్మా** యథావుత్తేన కారణేన **వత్థుం పచ్చయా...పే.... వుత్తా**, ఇమినా పరియాయేన పన ఉజుకం పవత్తియం వత్థుస్స అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయభావోతి అత్థో.

౩౯. **సా న గహితాతి** యా ''చక్ఖాయతనం నిస్సాయా''తిఆదినా చక్ఖాయతనాదీనం నిస్సయపచ్చయతా వుత్తా, సా ఇధ పటిచ్చవారే న వుత్తాతి అత్థో సహజాతత్థో పటిచ్చత్థోతి కత్వా. తేనాహ ''**చక్ఖాయతనాదీని...పే.... అధిప్పాయో**''తి. యేసం పన అరూపక్ఖన్ధమహాభూతనామరూపచిత్తచేతసికమహాభూతరూపిధమ్మానం వసేన ఛధా నిస్సయపచ్చయో ఇచ్ఛితో, తేసం వసేన ఇధ విభత్తో ఏవ. కథం రూపివసేన విభత్తోతి చే? ''వత్థుం పటిచ్చ ఖన్ధా''తి హదయవత్థువసేన సరూపతో దస్సితో ఏవ. ఇతరేసమ్పి వసేన ''అబ్యాకతం ధమ్మం పటిచ్చ అబ్యాకతో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి నిస్సయపచ్చయా''తి ఏత్థ దస్సితో. యథా హి ''కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి ఆరమ్మణపచ్చయా''తిఆదీసు రూపాయతనాదీనం అసతిపి పటిచ్చట్ఠఘరణే ఆరమ్మణపచ్చయభావో దస్సితో హోతి, ఏవమిధాపి చక్ఖాయతనాదీనం నిస్సయపచ్చయభావో దస్సితో హోతి. తేన వుత్తం ''**నిస్సయ...పే.... న గహితానీ**''తి.

౬౦. **ద్వీసు ఉపనిస్సయేసూతి** అనన్తరపకతూపనిస్సయేసు. **కుసలాపి పన మహగ్గతాతి** పి-సద్దేన అబ్యాకతే మహగ్గతే ఆకడ్ఢతి ''కుసలాపి మహగ్గతా ఆరమ్మణూపనిస్సయం న లభన్తి, పగేవ అబ్యాకతా''తి. **కదాచి న లభన్తి,** యదా గరుం కత్వా న పవత్తన్తీతి అత్థో.

౬౧. **అఞ్ఞత్థ** హేతుపచ్చయాదీసు. **పచ్చయం అనిద్దిసిత్వాతి** పచ్చయం ధమ్మం సరూపతో అనిద్దిసిత్వా. న హి హేతుపచ్చయనిద్దేసాదీసు అలోభాదికుసలాదిసరూపవిసేసతో హేతుఆదిధమ్మా దస్సితా. **కుసలాదీసూతి** ఇదం అలోభాదివిసేసనం. తేన యథా అలోభాదీసు అయమేవ పచ్చయోతి నియమో నత్థి, ఏవం తబ్బిసేసేసు కుసలాదీసూతి దస్సేతి. **ఇధ పన** పురేజాతపచ్చయే. **వత్థునవత్థుధమ్మేసూతి** నిద్ధారణే భుమ్మం. **పురేజాతపచ్చయా ఉప్పజ్జమానానన్తి** ఇమినా పటిసన్ధిక్ఖణే, ఆరుప్పే ఉప్పజ్జమానే చ ఖన్ధే నివత్తేతి. కస్మా పనేత్థ వత్థుపురేజాతమేవ గహితం, న ఆరమ్మణపురేజాతన్తి చోదనం మనసి కత్వా ఆహ ''**ఆరమ్మణపురేజాతమ్పి హి వత్థుపురేజాతే అవిజ్జమానే న లబ్భతీ**''తి. **తస్సాతి** పటిసన్ధివిపాకస్స. **న ఉద్ధటోతి** వుత్తమేవత్థం పాకటం కాతుం ''**నేవవిపాక...పే.... తీణీతి వుత్త**''న్తి వుత్తం. **అలాభతోతి** యది లబ్భేయ్య, ''చత్తారీ''తి వత్తబ్బం సియాతి దస్సేతి. **తత్థాతి** విపాకత్తికే. **తీణీతి** ''విపాకం ధమ్మం పటిచ్చ విపాకో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి పురేజాతపచ్చయా, విపాకధమ్మధమ్మం, నేవవిపాకనవిపాకధమ్మధమ్మం పటిచ్చా''తి ఇమాని తీణి.

౬౩. **తదుపాదారూపానన్తి** తే మహాభూతే నిస్సాయ పవత్తఉపాదారూపానం. **వదతీతి** ఏకక్ఖణికనానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయం వదతి అవినిబ్భోగవసేన పవత్తమానానం తేసం పచ్చయేన విసేసాభావతో. **పవత్తియం కటత్తారూపానన్తి** విసేసనం పటిసన్ధిక్ఖణే కటత్తారూపానం ఏకక్ఖణికస్సపి కమ్మపచ్చయస్స ఇచ్ఛితత్తా. తేనేవ హి అట్ఠకథాయం "తథా పటిసన్ధిక్ఖణే మహాభూతాన"న్తి దువిధోపి కమ్మపచ్చయో వుత్తో.

౬౪. **యం యం పటిసన్ధియం లబ్భతీతి** చక్ఖున్ద్రియాదీసు యం యం ఇన్ద్రియరూపం పటిసన్ధియం లబ్భతి, **తస్స తస్స వసేన** ఇన్ద్రియరూపఞ్చ వత్థురూపఞ్చ "కటత్తారూప"న్తి వుత్తం.

౬౮. **కేసఞ్చీతి** పఞ్చవోకారే పటిసన్ధిక్ఖన్ధాదీనం. తేసఞ్హి వత్థు నియమతో విప్పయుత్తపచ్చయో హోతి. **సమానవిప్పయుత్తపచ్చయాతి** సదిసవిప్పయుత్తపచ్చయా. కుసలాకుసలా హి ఖన్ధా ఏకచ్చే చ అబ్యాకతా యస్స విప్పయుత్తపచ్చయా హోన్తి, న సయం తతో విప్పయుత్తపచ్చయం లభన్తి చిత్తసముట్ఠానానం విప్పయుత్తపచ్చయాభావతో వత్థునావ విప్పయుత్తపచ్చయేన ఉప్పజ్జనతో. ఏకచ్చే పన అబ్యాకతా యస్స విప్పయుత్తపచ్చయా హోన్తి, సయమ్పి తతో విప్పయుత్తపచ్చయం లభన్తి యథా పటిసన్ధిక్ఖణే వత్థుక్ఖన్ధా. తేన వుత్తం ''**కేసఞ్చి ఖన్ధా...పే.... నానావిప్పయుత్తపచ్చయాపీ**''తి. **పచ్చయం పచ్చయం కరోతీతి** పచ్చయధమ్మం వత్థుం ఖన్ధే చ అత్తనో పచ్చయభూతం కరోతి, యథావుత్తం పచ్చయధమ్మం పచ్చయం కత్వా పవత్తతీతి అత్థో. **తంకిరియాకరణతోతి** విప్పయుత్తపచ్చయకిచ్చకరణతో. **పటిచ్చ ఉప్పత్తి నత్థీతి** పటిచ్చట్ఠఫరణం నత్థి సహజాతట్ఠో పటిచ్చట్ఠోతి కత్వా. "పటిచ్చ ఉప్పజ్జన్తీ"తి ఏత్తకమేవాహ, కిం పటిచ్చ? ఖన్ధేతి పాకటోయమత్థోతి. తేనాహ ''**కిం పన పటిచ్చా**''తిఆది. పచ్చాసత్తిఞాయేన అనన్తరస్స విధి పటిసేధో వా హోతీతి గణ్హేయ్యాతి తం నివారేతుం వుత్తన్తి దస్సేన్తో ''**అనన్తరత్తా...పే.... వుత్తం హోతీ**''తి ఆహ.

౭౧-౭౨. **సఙ్ఖిపిత్వా దస్సితానం వసేనేతం వుత్తన్తి** సఙ్ఖిపిత్వా దస్సితానం పచ్చయానం వసేన ఏతం "ఇమే తేవీసతి పచ్చయా"తిఆదివచనం వాచనామగ్గం దస్సేన్తేహిపి పాళియం వుత్తన్తి అట్ఠకథాయం వుత్తం. **ఏకేనపీతి** కుసలాదీసు చ పదేసు ఏకేనపి పదేన, తస్మిం తస్మిం వా పచ్చయనిద్దేసే వాక్యసఙ్ఖాతేన ఏకేనపి పదేన. **తయో పచ్చయాతి** హేతుఆరమ్మణాధిపతిపచ్చయా. **తే చత్తారో పచ్ఛాజాతఞ్చ వజ్జేత్వాతి** ఏత్థ యథావుత్తే చత్తారో పచ్చయే విత్థారితత్తా "వజ్జేత్వా"తి వుత్తం, పచ్ఛాజాతం పన సబ్బేన సబ్బం అగ్గహితత్తా. ఏత్తకా హి ఏకూనవీసతి పచ్చయా యథావుత్తే పచ్చయే వజ్జేత్వా అవసిట్ఠా. **యే పనాతి** పదకారకే వదతి. **సఙ్ఖిపిత్వాతి** పదస్స "పాళియం విత్థారితం అవిత్థారితఞ్చ సబ్బం సఙ్గహేత్వా వుత్త"న్తి అత్థం వదన్తి. ''**తేవీసతి పచ్చయా**''**తి పాఠేన భవితబ్బం** "సబ్బం సఙ్గహేత్వా"తి వుత్తత్తా. పచ్ఛాజాతపచ్చయోయేవ హి వజ్జేతబ్బోతి. ఏవం వాదన్తరే వత్తబ్బం వత్వా ఇదాని పాళియా అవిపరీతం అత్థం దస్సేతుం ''**ఆదిమ్హి పనా**''తిఆది వుత్తం.

విభఙ్గవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

(౨) సఙ్ఖ్యావారవణ్ణనా

౭౩. **యథా అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయే విసేసో విభఙ్గే అత్థీతి** ఇదం హేతుపచ్చయాదివిభఙ్గతో విసేసభావసామఞ్ఞేన వుత్తం. న హి యాదిసో అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయవిభఙ్గే విసేసో, తాదిసో పురేజాతపచ్చయవిభఙ్గే. తథా హి అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయే పటిసన్ధి

లబ్భతి, న పురేజాతపచ్చయే. ''**విపాకాబ్యాకతం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చా**''**తిఆదికే విభఙ్గే**తి ఇమినా యస్మిం పచ్చయే విపాకాబ్యాకతం ఉద్ధటం, తం నిదస్సనవసేన దస్సేతి. ఇదం వుత్తం హోతి – యథా హేతుపచ్చయాదీసు "విపాకాబ్యాకతం ఏకం ఖన్ధం పటిచ్చా"తిఆదినా విభఙ్గే విపాకాబ్యాకతం ఉద్ధటం అత్థి, ఏవం విపాకాబ్యాకతాభావం ఆసేవనపచ్చయే విసేసం దస్సేతీతి.

౭౪. ఏతస్మిం అనులోమేతి ఇమస్మిం పటిచ్చవారే పచ్చయానులోమే. **సుద్ధికనయే**తి పఠమే నయే. **దస్సితగణనతో**తి "నవ, తీణి, ఏక"న్తి ఏవం సఙ్ఖేపతో దస్సితగణనతో. **తతో పరేసు నయేసూ**తి తతో పఠమనయతో పరేసు దుతియాదినయేసు. **అఞ్ఞేస్వా**తి నవాదిభేదతో అఞ్ఞేస్వా గణనాయ. **అబహుగణనేన యుత్తస్స** బహుగణనస్స పచ్చయస్స, **తేన** అబహుగణనేన. **సమానగణనతా చాతి చ**-సద్దో బ్యతిరేకో. తేన పచ్చనీయతో అనులోమే యో విసేసో వుచ్చతి, తం జోతేతి. తేనాహ ''**అనులోమేయేవ దట్ఠబ్బా**''తి. **అనులోమేయేవా**తి అవధారణేన నివత్తితం దస్సేతుం ''**పచ్చనీయే...పే.... వక్ఖతీ**''తి వుత్తం.

౭౬-౭౮. తే పన తేరసమూలకాదికే నయే సాసేవనసవిపాకేసు ద్వీసు ద్వావీసతిమూలకేసు సాసేవనమేవ గహేత్వా ఇతరం పజహన్తో ఆహ ''**పచ్ఛాజాతవిపాకానం పరిహీనత్తా**''తి. **విరోధాభావే సతీ**తి ఇదం "సియా కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ అకుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జేయ్యా"తిఆదీసు వియ పరికప్పవచనం సన్ధాయ వుత్తం. తేనాహ ''**పుచ్ఛాయ దస్సితనయేనా**''తి. **తస్స చ** తేవీసతిమూలకస్స. **నామన్తి** తేవీసతిమూలకన్తి నామం. **ద్వావీసతి...పే.... వుత్త**న్తి ఏతేన ద్వావీసతిమూలకోవ పరమత్థతో లబ్భతి, న తేవీసతిమూలకోతి దస్సేతి.

అఞ్ఞపదానీతి హేతుఅధిపతిపదాదీని. **సుద్ధికనయో**తి పఠమనయో, యం అట్ఠకథాయం "ఏకమూల"న్తి వుత్తం. **ఆరమ్మణమూలకాదీసు న లబ్భతీ**తి దుమూలకాదీసు తం న యోజీయతి. హేట్ఠిమం హేట్ఠిమం సోధేత్వా ఏవ హి అభిధమ్మపాళి పవత్తా, తస్మా "ఆరమ్మణే...పే.... పఞ్హా"తి వుత్తన్తి సమ్బన్ధో. **తత్థా**తి "తీణియేవ పఞ్హా"తి పాఠే. "వత్తు అధిప్పాయానువిధాయీ సద్దప్పయోగో"తి కత్వా అధిప్పాయం విభావేన్తో ఆహ ''**తతో ఉద్ధం గణనం నివారేతి, న అధో పటిక్ఖిపతీ**''తి. గణనాయ ఉపనిక్ఖిత్తపఞ్ఞత్తిభావతో హేట్ఠాగణనం అముఞ్చిత్వావ ఉపరిగణనా సమ్భవతీతి ఆహ ''**తీసు ఏకస్స అన్తోగధతాయ చ 'తీణియేవా'తి వుత్త**''న్తి. **అత్తనో వచన**న్తి "తత్రిదం లక్ఖణ"న్తిఆదినా వుత్తం అత్తనో వచనం.

౮౦-౮౨. అవిగతా...పే.... వుత్తేపి విపల్లాసయోజనం అకత్వాతి అధిప్పాయో. **సా దస్సితా హోతీ**తి సా విపల్లాసయోజనం అకత్వా దస్సియమానా యదిపి దస్సితా హోతి, **న ఏవం ఆవికరణవసేన దస్సితా హోతి** తాదిసస్స లిఙ్గస్స అభావతో యథా విపల్లాసయోజనాయన్తి అధిప్పాయో. తేనాహ ''**విపల్లాస...పే.... హోతీ**''తి. **ఏవమేవ అధిప్పాయో యోజేతబ్బో**తి "యే...పే.... తం దస్సేతు"న్తి ఏత్థ "యదిపి అవిగతానన్తర"న్తిఆదినా యథా అధిప్పాయో యోజితో, ఏవమేవ "తేనేతం ఆవికరోతీ"తి ఏత్థాపి అధిప్పాయో యోజేతబ్బో. కిం వుత్తం హోతి? యథా తత్థ "ఊనతరగణనేహి సమానగణనేహి చ సద్ధిం సంసన్దనే ఊనతరా సమానా చ గణనా హోతీ"తి అయమత్థో ఞాపనవసేన దస్సితో, ఏవమిధాపీతి. తేన వుత్తం అట్ఠకథాయం "ఆరమ్మణపచ్చయో యేన యేన బహుతరగణనేన వా సమానగణనేన వా పచ్చయేన సద్ధిం తికదుకాదిభేదం గచ్ఛతి, సబ్బత్థ తీణేవ పఞ్హవిస్సజ్జనాని వేదితబ్బానీ"తి. న కేవలమత్థవిసేసావికరణత్థమేవేత్థ తథా యోజనా కతా, అథ ఖో దేసనాక్కమోయేవ సోతి దస్సేతుం ''**పచ్చనీయాదీసుపి పనా**''తిఆదిమాహ. తత్థ **మూలపద**న్తి ఆరమ్మణపచ్చయాదికం

తస్మిం తస్మిం నయే మూలభూతం పదం. **తత్థాతి** పచ్చనీయాదీసు. **ఏతం లక్ఖణన్తి** "తత్రిదం లక్ఖణ"న్తిఆదినా వుత్తలక్ఖణం. **తస్మాతి** యస్మా పుబ్బేనాపరం పాళి ఏవమేవ పవత్తా, తస్మా ఏవ. తేన మూలపదం ఆదిమ్హియేవ ఠపేత్వా దేసనా ఇౕయాగతాతి దస్సేతి. యది ఏవం లిఙ్గసేన అత్థవిసేసావికరణం కథన్తి ఆహ "**న చ విఞ్ఞాతే అత్థే వచనేన లిఙ్గేన చ పయోజనం అత్థీ**"తి.

పచ్చయానులోమవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పటిచ్చవారో

పచ్చయపచ్చనీయవణ్ణనా

౮౬-౮౭. **రూపసముట్ఠాపకవసేనేవ వేదితబ్బన్తి** ఇదం అట్ఠకథావచనం అనన్తరం "చిత్తసముట్ఠానఞ్చ రూప"న్తి పాళియం ఆగతత్తా వుత్తం, పఞ్చవిఞ్ఞాణానం పన అహేతుకపటిసన్ధిచిత్తానఞ్చ వసేన యోజనా సమ్భవతీతి కత్వా వుత్తం "**సబ్బసఙ్గాహికవసేన పనేతం న న సక్కా యోజేతు**"న్తి.

౯౩. **సహజాతపురేజాతపచ్చయాతి** ఇదం పచ్చయేన పచ్చయధమ్మోపలక్ఖణన్తి దస్సేతుం "**సహజాతా చ హేతుఆదయో...పే.... అత్థో దట్ఠబ్బో**"తి వత్వా "**న హీ**"తిఆదినా తమేవత్థం సమత్థేతి.

౯౪-౯౭. **నో పచ్చయోతి** నో పటిచ్చట్ఠఫరణకో పచ్చయో.

౯౯-౧౦౨. **చిత్తసముట్ఠానాదయోతి ఆది**-సద్దేన బాహిరరూపఆహారసముట్ఠానాదయో రూపకోట్ఠాసా సఙ్గయ్హన్తి. **తస్సాతి** మగ్గపచ్చయం లభన్తస్స రూపస్స. **ఏవమేవ పనాతి** ఇమినా యథా నమగ్గపచ్చయే వుత్తం, ఏవమేవ నహేతుపచ్చయాదీసు యం హేతుపచ్చయం లభతి, తస్స పరిహీనత్తాతి ఇమమత్థం ఉపసంహరతి. తేనాహ "**ఏకచ్చరూపస్స పచ్చయుప్పన్నతా దట్ఠబ్బా**"తి.

౧౦౭-౧౩౦. **సబ్బత్థాతి** పన్నరసమూలకాదీసు సబ్బేసు నయేసు. కామం సుద్ధికనయాదీసు విసదిసవిస్సజ్జనా, ఇధాధిప్పేతత్థం పన దస్సేతుం "**ఏకేసూ**"తిఆది వుత్తం. **ఇధాతి** ఏతేసు నాహారమూలకాదినయేసు. **గణనాయేవ న సరూపదస్సనన్తి** సుద్ధికనయే వియ గణనాయ ఏవ న సరూపదస్సనం అధిప్పేతన్తి అత్థో.

పచ్చయపచ్చనీయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పచ్చయానులోమపచ్చనీయవణ్ణనా

౧౩౧-౧౮౯. **తిణ్ణన్తి** హేతు అధిపతి మగ్గోతి ఇమేసం తిణ్ణం పచ్చయానం. **సాధారణానన్తి** యే తేసం తిణ్ణం సాధారణా పచ్చయా పచ్చనీకతో న లబ్భన్తి, యస్మా తేసం సఙ్ఖ్యానవసేన వుత్తం, తస్మా. **మగ్గపచ్చయేతి** మగ్గపచ్చయే అనులోమతో ఠితే. **ఇతరేహీతి** హేతుఅధిపతిపచ్చయేహి. **సాధారణా సత్తేవాతి** మగ్గపచ్చయవజ్జే సత్తేవ. **హేతుపచ్చయోపి పచ్చనీయతో న లబ్భతీతి** హేతురహితేసు అధిపతినో అభావా. **నో పనాతి** హేతుపచ్చయో **అసాధారణోతి కత్వా న వుత్తో** సాధారణానం

అలబ్భమానానం వుచ్చమానత్తా. న హి హేతుపచ్చయో మగ్గపచ్చయస్స సాధారణో. **యేహీతి** యేహి పచ్చయేహి. **తేతి** అనన్తరపచ్చయాదయో. **ఏకన్తికత్తాతి** అవినాభావతో. **అరూపట్ఠానికాతి** అరూపపచ్చయా అరూపధమ్మానంయేవ పచ్చయభూతా అనన్తరపచ్చయాదయో. **తేనాతి** "ఏకన్తికానం అరూపట్ఠానికా"తి ఇధాధిప్పేతత్తా. **తేహీతి** పురేజాతాసేవనపచ్చయేహి. **తేసం వసేనాతి** తేసం ఊనతరగణనానం ఏకకాదీనం వసేన. **తస్స తస్సాతి** పచ్చనీయతో యోజితస్స తస్స తస్స దుకాదికస్స బహుగణనస్స. **గణనాతి** ఊనతరగణనా. **అనులోమతో ఠితస్సపీతి పి**-సద్దేన అనులోమతో ఠితో వా హోతు పచ్చనీయతో యోజితో వా, ఊనతరగణనాయ సమానన్తి దస్సేతి. **నయిదం లక్ఖణం ఏకన్తికన్తి** ఇమినా యథావుత్తలక్ఖణం యేభుయ్యవసేన వుత్తన్తి దస్సేతి.

పచ్చయానులోమపచ్చనీయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పచ్చయపచ్చనీయానులోమవణ్ణనా

౧౯౦. **సబ్బేసుపీతి** పచ్ఛాజాతం ఠపేత్వా సబ్బేసుపి పచ్చయేసు. సో హి అనులోమతో అలబ్భమానభావేన గహితో "సబ్బేసూ"తి ఏత్థ సఙ్గహం న లభతి. అరూపావచరవిపాకస్స ఆరుప్పే ఉప్పన్నలోకుత్తరవిపాకస్స చ పురేజాతాసేవనానం అలబ్భనతోతి "**కిఞ్చి నిదస్సనవసేన దస్సేన్తో**"తి ఆహ.

అవసేసానం లాభమత్తన్తి అవసేసానం ఏకచ్చానం లాభం. తేనాహ "**న సబ్బేసం అవసేసానం లాభ**"న్తి . **పచ్ఛాజాతే పసఙ్గో నత్థీతి** పచ్ఛాజాతో అనులోమతో తిట్ఠతీతి అయం పసఙ్గో ఏవ నత్థి. **పురేజా...పే.... లబ్భతీతి** ఇమినా విప్పయుత్తే పచ్చనీయతో ఠితే పురేజాతో లబ్భతీతి అయమ్పి అత్థతో ఆపన్నో హోతీతి తం నిద్ధారేత్వా తత్థ యం వత్తబ్బం, తం దస్సేతుం "**పురేజాతో పన విప్పయుత్తే పచ్చనీయతో ఠితే అనులోమతో లబ్భతీతి ఇదమ్పి**"తిఆది వుత్తం. తత్థ "**అవసేసా సబ్బేపీతి అత్థే గయ్హమానే ఆపజ్జేయ్యా**"తి ఇదం తస్సా అత్థాపత్తియా సబ్భావదస్సనమత్తం దట్ఠబ్బం, అత్థో పన తాదిసో న ఉపలబ్భతీతి అయమేత్థ అధిప్పాయో. తేనాహ "**యమ్పి కేచీ**"తిఆది.

తత్థ **కేచీతి** పదకారే సన్ధాయాహ. తే హి "అరూపధాతుయా చవిత్వా కామధాతుం ఉపపజ్జన్తస్స గతినిమిత్తం ఆరమ్మణపురేజాతం హోతీతి ఞాపేతుం 'నవిప్పయుత్తపచ్చయా పురేజాతే'తి అయమత్థో నిద్ధారితో"తి వదన్తి, తం న యుజ్జతి ఆరుప్పే రూపం ఆరబ్భ చిత్తుప్పాదస్స అసమ్భవతో. తథా హేకే అసఞ్ఞభవానన్తరస్స వియ ఆరుప్పానన్తరస్స కామావచరపటిసన్ధివిఞ్ఞాణస్స పురిమానుపట్ఠితారమ్మణం ఇచ్ఛన్తి. తేనేవాహ "**తమ్పి తేసం రుచిమత్తమేవా**"తిఆది. **యుజ్జమానకపచ్చయుప్పన్నవసేన వాతి** యస్మిం యస్మిం పచ్చయే అనులోమతో ఠితే యం యం పచ్చయుప్పన్నం భవితుం యుజ్జతి, తస్స తస్స వసేనాతి అత్థో. **న విచారితం** సువిఞ్ఞేయ్యత్తాతి అధిప్పాయో. **నవాతి** ఆరమ్మణఅనన్తరసమనన్తరూపనిస్సయపురేజాతాసేవనసమ్పయుత్తనత్థివిగతపచ్చయా. **తమ్పి** తేసం నవన్నం పచ్చయానం అనులోమతో అలబ్భమానతం.

౧౯౧-౧౯౨. **న అఞ్ఞమఞ్ఞేన ఘటితస్స మూలస్సాతి** అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేన పచ్చనీయతో ఠితేన యోజితస్స సత్తమస్స మూలస్స విత్థారితత్తా. **సబ్బం సదిసన్తి** సబ్బపాళిగమనం సదిసం.

ఇమస్మిం...పే... వేదితబ్బోతి ఏత్థ **ఇమస్మిం ఏత్థాతి** ద్వే భుమ్మనిద్దేసా. తేసు పఠమస్స విసయో పచ్చనీయానులోమేతి అట్ఠకథాయమేవ దస్సితోతి అదస్సితస్స విసయం దస్సేతుం **''ఏతేసూ''**తిఆది వుత్తం. **పి-సద్దేనాతి** ''ఇమేసమ్పీ''తి ఏత్థ పి-సద్దేన. **కిస్మిఞ్చి** పచ్చయే. కమ్మపచ్చయం లభన్తానిపి చక్ఖాదీని విపాకవిఞ్ఞాణాదీని చ ఇన్ద్రియం న లభన్తీతి కత్వా **''యేభుయ్యేనా''**తి వుత్తం, కతిపయం న లభతీతి వుత్తం హోతి. **మగ్గపచ్చయన్తి**ఆదీసుపి ఏసేవ నయో. **యథావుత్తానీ**తి పఞ్చవోకారపవత్తిఅసఞ్ఞభవపరియాపన్నాని కటత్తారూపానేవ వదతి, న చిత్తసముట్ఠానరూపానీతి అధిప్పాయో. **యే రూపధమ్మానం పచ్చయా హోన్తీ**తి యే హేతుఅధిపతిసహజాతాదిపచ్చయా రూపధమ్మానం పచ్చయా హోన్తి, ఏతేయేవ హేతుఅధిపతిఆదికే ఛ పచ్చయే న లభన్తి. **ఏతేయేవాతి** వచనేన అఞ్ఞే కతిపయే లభన్తీతి సిద్ధం హోతీతి తం దస్సేన్తో **''పచ్ఛాజాతా...పే... లభతీ''**తి ఆహ. అయఞ్చ పచ్చయలాభో న జనకవసేన వేదితబ్బోతి దస్సేతుం **''లబ్భమానా...పే... దస్సన''**న్తి వుత్తం. **ధమ్మవసేనాతి** పచ్చయుప్పన్నధమ్మవసేన. **ఇన్ద్రియన్తి** ఇన్ద్రియపచ్చయం. **యది ఏవన్తి** కటత్తారూపం యం యం న లభతి, తం తం యది వత్తబ్బం, ఏవం సన్తే రూపధమ్మేసు భూతరూపానియేవ అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయం లభన్తీతి ఆహ **''ఉపాదారూపాని...పే... వత్తబ్బ''**న్తి. **తం పన** ఉపాదారూపానం అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయాలాభవచనం. **అరూపిన్ద్రియాలాభన్తి** అరూపీనం ఇన్ద్రియానం వసేన ఇన్ద్రియపచ్చయాలాభం.

౧౯౬-౧౯౭. బహుగణనమ్పి ఊనతరగణనేన యోజితం ఊనతరగణమేవ హోతీతి కత్వా వుత్తం **''యదిపి తికాదీసు 'హేతుయా పఞ్చా'తి ఇదం నత్థీ''**తి. **అనుత్తానం** దువిఞ్ఞేయ్యతాయ గమ్భీరం. యథా చ భూతరూపాని నారమ్మణపచ్చయా అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయా ఉప్పజ్జన్తి, ఏవం పటిసన్ధిక్ఖణే వత్థురూపన్తి ఆహ **''వత్థుపి పన లభతీ''**తి. యథా హేట్ఠా ఏకమూలకం ''దుమూలక''న్తి వుత్తం, ఏవం **ఇధాపి దుమూలకం ''తిమూలక''న్తి వదన్తి.**

౨౦౩-౨౩౩. చేతనామత్తసఙ్గాహకేతి చేతనామత్తంయేవ పచ్చయుప్పన్నం గహేత్వా ఠితే పఞ్హే. తత్థ హి ''నకమ్మపచ్చయా హేతుపచ్చయా''తి వత్తుం సక్కా. **ఏవంపకారేతి** ఇదం ''తీణీతిఆదీసూ''తి ఏత్థ ఆది-సద్దస్స అత్థవచనన్తి దస్సేన్తో **''ఆది-సద్దో హి పకారత్థోవ హోతీ''**తి ఆహ. **రూపమ్పి లబ్భతి** చేతనామత్తమేవ అసఙ్గణ్హనతో.

పచ్చయపచ్చనీయానులోమవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పటిచ్చవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. సహజాతవారవణ్ణనా

౨౩౪-౨౪౨. సహజాతపచ్చయకరణన్తి సహజాతం పచ్చయధమ్మం పచ్చయం కత్వా పవత్తి. **సహజాతాయత్తభావగమనన్తి** సహజాతే పచ్చయధమ్మే ఆయత్తభావస్స గమనం పచ్చయుప్పన్నస్స అత్తనా సహజాతపచ్చయాయత్తవుత్తితా . ఏత్థ చ సహజాతపచ్చయసఙ్ఖాతం సహజాతం కరోతీతి సహజాతో, తథాపవత్తో పచ్చయుప్పన్నధమ్మో. తత్థ పవత్తమానో సహజాతసద్దో యస్మా తస్స పచ్చయుప్పన్నస్స అత్తనా సహజాతం పచ్చయధమ్మం పచ్చయం కత్వా పవత్తిం తదాయత్తభావూపగమనఞ్చ వదతీతి వుచ్చతి, తస్మా వుత్తం **''సహజాతసద్దేన...పే... వుత్త''**న్తి. **తస్స కరణస్స గమనస్స వాతి** తస్స యథావుత్తస్స సహజాతపచ్చయకరణస్స సహజాతాయత్తభావూపగమనస్స వా. ''కుసలం ధమ్మం సహజాతో''తి ఇమస్స కుసలం ధమ్మం సహజాతం

తంసహభావితఞ్చ పచ్చయం కత్వాతి అయమత్థోతి ఆహ ‘‘**కుసలాదీనం కమ్మభావతో**’’తి. సహజాతపచ్చయసహభావీనం పచ్చయానం సఙ్గణ్హనత్థఞ్చేత్థ “సహజాతాయత్తభావగమనం వా”తి వుత్తం.

తంకమ్మభావతోతి తేసం యథావుత్తపచ్చయకరణతదాయత్తభావగమనానం కమ్మభావతో. అట్ఠకథాయం పన “కుసలం ధమ్మం సహజాతోతి కుసలం ధమ్మం పటిచ్చ తేన సహజాతో హుత్వా”తి పటిచ్చసద్దం ఆహరిత్వా అత్థో వుత్తో, తం “పటిచ్చత్థో సహజాతత్థో”తి కత్వా వుత్తం. సహజాతసద్దయోగే కుసలం ధమ్మన్తి ఉపయోగవచనస్స యుత్తి న వుత్తా, “తేన సహజాతో హుత్వా”తి పన వుత్తత్తా కరణత్థే ఉపయోగవచనన్తి దస్సితన్తి కేచి. నిస్సయవారే పన కుసలం ధమ్మం నిస్సయత్థేన పచ్చయం కత్వాతి వదన్తేన ఇధాపి “కుసలం ధమ్మం సహజాతత్థేన పచ్చయం కత్వా”తి అయమత్థో వుత్తోయేవ హోతి, పటిచ్చసద్దాహరణమ్పి ఇమమేవత్థం ఞాపేతీతి దట్ఠబ్బం. ఉపాదారూపం కిఞ్చి భూతరూపస్స అనుపాలకం ఉపత్థమ్భకఞ్చ హోన్తమ్పి సహజాతలక్ఖణేన న హోతి, తస్మా పటిచ్చత్థం న ఫరతీతి ఆహ ‘‘**పటిచ్చాతి ఇమినా వచనేన దీపితో పచ్చయో న హోతీ**’’తి. **నిదస్సనవసేన వుత్త**న్తి ఉదాహరణవసేన వుత్తం, న అనవసేసతోతి అత్థో. **యథావుత్తో**తి పటిచ్చత్థఫరణవసేన వుత్తో. యథా చ ఉపాదారూపం భూతరూపస్స ఉపాదారూపస్స చ పచ్చయో న హోతి, ఏవం ఠపేత్వా ఛ వత్థూని సేసరూపాని అరూపధమ్మానం పచ్చయో న హోతీతి దస్సేన్తో ‘‘**వత్థువజ్జాని రూపాని చ అరూపాన**’’న్తి ఆహ.

సహజాతవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. పచ్చయవారవణ్ణనా

౨౪౩. **పతి-సద్దో పతిట్ఠత్థం దీపేతి** “సారే పతిట్ఠితో”తిఆదీసు, **అయ-సద్దో గతిం దీపేతి** “ఏతి ఏత్థాతి అయో”తి.

భూతుపాదారూపాని సహ సఙ్గణ్హిత్వా వుత్తం ఉపాదారూపానం వియ భూతరూపాని నిస్సయో హోతీతి కత్వా. యది ఏవం కస్మా అట్ఠకథాయం “మహాభూతే నిస్సాయ చిత్తసముట్ఠానం ఉపాదారూప”న్తి ఉపాదారూపంయేవ దస్సితన్తి ఆహ ‘‘**అట్ఠకథాయం పనా**’’తిఆది.

౨౨౭. **పటిచ్చవారే సహజాతే**తి పటిచ్చవారే సహజాతపచ్చయవణ్ణనాయం, **కమ్మఉతుజాన**న్తి కమ్మజానం ఉతుజానఞ్చ వసేన అత్థో వుత్తోతి యోజనా. తథా హి తత్థ వుత్తం “ద్విసన్తతిసముట్ఠానభూతవసేన వుత్త”న్తి (పట్ఠా॰ అట్ఠ॰ ౧.౨౭). **కమ్మే చాతి** కమ్మే జనకకమ్మపచ్చయే గహితే. **ఏకన్తానేకన్తకమ్మజాన**న్తి ఏకన్తేన కమ్మజానం న ఏకన్తకమ్మజానఞ్చ. తత్థ అసఞ్ఞభవే ఏకన్తకమ్మజం నామ జీవితిన్ద్రియం, ఇతరం ఉపాదారూపం భూతరూపఞ్చ న ఏకన్తకమ్మజం, తదుభయమ్పి తత్థ ఏకజ్ఝం కత్వా వుత్తం, “మహాభూతే పటిచ్చ కటత్తారూప”న్తి ఇదం పన కమ్మసముట్ఠానవసేనేవ వుత్తన్తి. **నో నాధిప్పేతో**తి యో యథాదస్సితో పటిచ్చవారే సహజాతపచ్చయే అత్థో వుత్తో, సో ఇధ న అధిప్పేతో. కస్మాతి చే, ఆహ ‘‘**కటత్తా...పే॰... గహితత్తా**’’తి. **తం పహాయా**తి తం పటిచ్చవారే వుత్తమత్థం పహాయ అగ్గహేత్వా. **యథాగహితస్సా**తి “అసఞ్ఞ...పే॰... కటత్తారూపం ఉపాదారూప”న్తి పాళియం ఏవ గహితస్స. **పటిచ్చ పచ్చయా**తి ఇదం ద్విన్నం వారానం ఉపలక్ఖణం. పటిచ్చవారే ఆగతనయేన మహాభూతే పటిచ్చ, పచ్చయవారే ఆగతనయేన మహాభూతే పచ్చయా మహాభూతానం ఉప్పత్తి న నివారేతబ్బా, తస్మా “ఉపాదారూపసఙ్ఖాతం కటత్తారూప”న్తి ఏవం

ఉపాదారూపగ్గహణేన కటత్తారూపం అవిసేసేత్వా ఉపాదారూపానం నివత్తేతబ్బానం ఉతుచిత్తాహారసముట్ఠానానం అత్థితాయ కటత్తా...పే.... విసేసనం దట్ఠబ్బన్తి ఏవమేత్థ యోజనా వేదితబ్బా.

౨౦౬-౨౦౭. **ఏకచ్చస్స రూపస్సా**తి అహేతుకచిత్తసముట్ఠానస్స. ఇతో పరేసుపి ఏకచ్చరూపగ్గహణే ఏసేవ నయో. **చక్ఖాదిధమ్మవసేనా**తి చక్ఖాయతనాదిరూపధమ్మవసేన. **చిత్తసముట్ఠానాదికోట్ఠాసవసేనా**తి చిత్తజాదిరూపధమ్మభాగవసేన. **సబ్బం లబ్భతీ**తి సతిపి ఇమస్స నయస్స నహేతుమూలకత్తే నోనత్థినోవిగతేసు ఏకన్తి గణనం సబ్బం రూపం సబ్బస్స రూపస్స వసేన గణనా లబ్భతి చతుసన్తతివసేన వత్తమానేసు పఞ్చవీసతియా రూపధమ్మేసు వజ్జితబ్బస్స అభావా.

పచ్చయవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. నిస్సయవారవణ్ణనా

౩౨౯-౩౩౭. **నిస్సయపచ్చయభావ**న్తి నిస్సయవారే వుత్తస్స సహజాతపురేజాతస్స చ నిస్సయట్ఠస్స ధమ్మస్స పచ్చయభావం పచ్చయవారేన నియమేతున్తి యోజనా. తథా పచ్చయవారే “పచ్చయా”తి వుత్తస్స పచ్చయధమ్మస్స సహజాతపురేజాతభావం నిస్సయవారేన నియమేతున్తి యోజనా. నియమనఞ్చేత్థ పచ్చయట్ఠనిస్సయట్ఠానం పరియాయన్తరేన పకాసితత్తా అత్థతో భేదాభావదస్సనన్తి వేదితబ్బో. తేన వుత్తం ‘‘**పచ్చయత్తం నామ నిస్సయత్తం, నిస్సయత్తం నామ పచ్చయత్త**’’న్తి.

నిస్సయవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౫. సంసట్ఠవారవణ్ణనా

౩౫౧-౩౬౦. **సాతి** సవత్థుకా పటిసన్ధి. **ఇధాపీ**తి ఇమస్మిం సంసట్ఠవారేపి. **అధిపతిపురేజాతాసేవనేసు** అనులోమతో **నకమ్మనవిపాకనఝాననవిప్పయుత్తేసు** పచ్చనీయతో ఠితేసు న లబ్భతి, **అఞ్ఞేసు** సహజాతాదీసు **అనులోమతో** హేతుఆదీసు **పచ్చనీయతో చ** అనులోమతో చ ఠితేసు లబ్భతీతి. తేనాహ ‘‘**లబ్భమానపచ్చయేసూ**’’తి. **ఇమస్స విసేసస్సా**తి ఇమస్స యథావుత్తస్స విసేసస్స దస్సనత్థం ఉద్ధటా, తస్మా తాదిసస్స విసేసస్స దస్సేతబ్బస్స అభావతో వత్థువిరహితా పటిసన్ధి అనుద్ధటా, న విప్పయుత్తే పచ్చనీయతో ఠితే అభావతోతి అత్థో. **హేతుపచ్చయవిరహితమత్తదస్సనత్థ**న్తి ఇమినా భూతకథనం అహేతుకగ్గహణం న బ్యభిచారనివత్తనన్తి దస్సేతి. ‘‘**అహేతుకవిపాకకిరియవసేనా**’’**తి భవితబ్బం** హేతుపరియన్తత్తా మగ్గస్స.

౩౬౬-౩౫౧. “హేతుమ్హి అనులోమతో ఠితే ఝానమగ్గా పచ్చనీయతో న లబ్భన్తీ”తిఆది యం ఇధ అట్ఠకథాయం వుత్తం, తం హేతుపచ్చయాదివసేన ఉప్పజ్జమానో ధమ్మో చత్తారో సబ్బట్ఠానికా ఆహారిన్ద్రియఝానమగ్గా చాతి ఇమే అట్ఠ పచ్చయే అలభన్తో నామ నత్థీతి ఇమినా పటిచ్చవారే అనులోమపచ్చనీయవణ్ణనాయం వుత్తేన నయేన వేదితుం సక్కాతి ఆహ ‘‘**పటిచ్చవారే...పే.... నయేనా**’’తి. **సేసేసూ**తి అహేతుకమోహవజ్జాహేతుకేసు **పఞ్చవిఞ్ఞాణా...పే.... ఝానపచ్చయం లభన్తి,** తస్మా “అహేతుకమోహోవ ఝానమగ్గపచ్చయం లభతీ”తి న సక్కా వత్తుం, కిఞ్చ **పచ్చనీయానులోమే ద్వీన్నం**

పచ్చయానం అనులోమేన అనులోమవసేన **సహ యోజనా నత్థి** ఏకేకస్సేవ యోజనాయ ఆగతత్తా, తస్మా అహేతుకమోహోవ మగ్గపచ్చయం లభతీతి ఏవమేత్థ యోజనా వేదితబ్బా.

సంసట్ఠవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. సమ్పయుత్తవారవణ్ణనా

౩౯౨-౪౦౦. సదిసం సమ్పయుత్తన్తి "యం సదిసం, తం సంసట్ఠ"న్తి వుచ్చమానం సమ్పయుత్తం న హోతి "సంసట్ఠా యోజితా హయా"తిఆదీసు. **అసంసట్ఠం వోకిణ్ణ**న్తి యం న సంసట్ఠం అన్తరన్తరా ఉప్పజ్జమానేన వోకిణ్ణమ్పి విమిస్సతాయ సమ్పయుత్తన్తి వుచ్చమానం, తం సంసట్ఠం న హోతి "యా సా వీమంసా…పే.… కోసజ్జసమ్పయుత్తా"తిఆదీసు. ఏవం అసమ్పయుత్తస్సపి సంసట్ఠపరియాయో అసంసట్ఠస్స చ సమ్పయుత్తపరియాయో అత్థీతి తదుభయం ఇతరేతరం నియమేతీతి దస్సనత్థం వారద్వయదేసనాతి దస్సేన్తో ఆహ ''**ఉభయం…పే.… నియామకం హోతీ**''తి, సంసట్ఠసద్దో హి వోకిణ్ణట్ఠో నత్థి, సమ్పయుత్తసద్దో చ సదిసత్థో, తస్మా యథా సంసట్ఠసద్దో సమ్పయుత్తసద్దాపేక్ఖో సదిసత్థతో వినివత్తిత్వా ఏకుప్పాదాదిసభావమేవ అత్థం బోధేతి, ఏవం సమ్పయుత్తసద్దోపి సంసట్ఠసద్దాపేక్ఖో వోకిణ్ణట్ఠతో వినివత్తిత్వాతి అఞ్ఞమఞ్ఞాపేక్ఖస్స సద్దద్వయస్స అఞ్ఞమఞ్ఞనియామకతా వేదితబ్బా.

సమ్పయుత్తవారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౭. పఞ్హావారవిభఙ్గవణ్ణనా

౪౦౧-౪౦౩. తే పచ్చయేతి తే హేతుఆదికే పచ్చయే. **పటిపాటియా**తి ఏత్థ పచ్చయపటిపాటియా కుసలాదిపదపటిపాటియా వాతి ఆసఙ్కాయం ఉభయవసేనపి అత్థో యుజ్జతీతి దస్సేన్తో పఠమం తావ సన్ధాయాహ ''**యథాక్కమేనా**''తిఆది. తస్సత్థో – "హేతుపచ్చయో ఆరమ్మణపచ్చయో"తిఆదినా నయేన దేసనాక్కమేన యాయ పటిపాటియా పటిచ్చవారే పచ్చయా ఆగతా, తదనురూపం తే దస్సేతున్తి. దుతియం పన దస్సేతుం ''**కుసలో కుసలస్సా**''తిఆది వుత్తం. సా పనాయం పదపటిపాటి యస్మా న కుసలపదదస్సనమత్తేన దస్సితా హోతి, తస్మా తం ఏకదేసేన సకలం నయతో దస్సేన్తో ఆహ ''**కుసలో కుసలస్సాతి…పే.… హోతీ**''తి. **తేనా**తి నిదస్సనమత్తేన "కుసలో కుసలస్సా"తి పదేన. **సబ్బో పభేదో**తి యం తత్థ తత్థ పచ్చయే "కుసలో కుసలస్సా"తిఆదికో యత్తకో పభేదో విస్సజ్జనం లభతి, సో సబ్బో పభేదోతి అత్థో. **తే పచ్చయే పటిపాటియా దస్సేతు**న్తి తే హేతుఆదిపచ్చయే కుసలాదిపదపటిపాటియా దస్సేతుం.

౪౦౪. ఫలవిసేసం ఆకఙ్ఖన్తా పటిగ్గాహకతో వియ దాయకతోపి యథా దక్ఖిణా విసుజ్ఝతి, ఏవం దానం దేన్తీతి ఆహ ''**విసుద్ధం కత్వా**''తి. **తేసన్తి వత్తబ్బతారహ**న్తి ఇమినా వోదానస్స సకదాగామిఆదీనం ఆవేణికతం దస్సేతి. కామం అగ్గమగ్గపురేచారికమ్పి వోదానమేవ, అసేక్ఖో పన హుత్వా తం పచ్చవేక్ఖతీతి న తం ఇధ గహితం. **త**న్తి వోదానం. **గోత్రభుచిత్త**న్తి అట్ఠమకస్స ఉప్పజ్జనకాలే "గోత్రభూ"తి వత్తబ్బతారహం చిత్తం. గోత్రభుసదిసన్తి వా సోతాపన్నాదిగోత్రాభిభావీతి వా **గోత్రభుచిత్త**న్తి ఏవమేత్థ అత్థో వేదితబ్బో. **పచ్చయుప్పన్నం భూమితో వవత్థపేతి,** "తేభూమకకుసలమేవా"తి ఏత్థ వియ

న పచ్చయధమ్మన్తి అత్థో. **దేసనన్తరత్తాతి** "కుసలచిత్తసమఙ్గిస్సా"తిఆదినా పుగ్గలామసనదేసనతో అఞ్ఞత్తా, అఞ్ఞథా గహితం పున న గణ్హేయ్యాతి అధిప్పాయో.

౪౦౩. రాగరహితస్స వియ సోమనస్సరహితస్స చ రాగస్స న ఆరమ్మణే అస్సాదనవసేన పవత్తి అజ్ఝుపేక్ఖనతోతి వుత్తం **"అస్సాదనం...పే.... కిచ్చ"**న్తి. సహసాకారప్పవత్తాయ ఉప్పిలావితసభావాయ పీతియా ఆహితవిసేసాయ తణ్హాయ తం తణ్హాభినన్దనన్తి వుచ్చతీతి తం సన్ధాయాహ **"పీతికిచ్చసహితాయ తణ్హాయ కిచ్చ"**న్తి. యథా చ యథావుత్తకిచ్చవిసేసాయ పీతియా ఆహితవిసేసా తణ్హా తణ్హాభినన్దనా, ఏవం దిట్ఠాభినన్దనా వేదితబ్బా. యస్మా పన సా అత్థతో పచ్చయవిసేసవిసిట్ఠా దిట్ఠియేవ, తస్మా వుత్తం **"దిట్ఠాభినన్దనా దిట్ఠియేవా"**తి. **ఏత్థ పనాతి** "అభినన్దతీ"తి పదస్స తణ్హాదిట్ఠివసేన వుత్తేసు ఏతేసు పన ద్వీసు అత్థేసు. **అభినన్దన్తస్సాతి** ఇదం దిట్ఠాభినన్దనంయేవ సన్ధాయ వుత్తన్తి అధిప్పాయేన **"పచ్ఛిమత్థమేవ గహేత్వా"**తి వుత్తం. **అభినన్దన్తస్సాతి** పన అవిసేసతో వుత్తత్తా తణ్హావసేన దిట్ఠివసేన అభినన్దన్తస్సాతి అయమేత్థ అత్థో అధిప్పేతో, తస్మా **"అభినన్దనా...పే.... న సక్కా వత్తు"**న్తి ఇదమిధ వచనమనోకాసం. కస్మా? దిట్ఠిరహితేపి సన్తానే అభినన్దనస్స వుత్తత్తా. **తణ్హావసేన నన్దతీతి** తణ్హాభినన్దనవసేనేవ వుత్తో అత్థో పురిమో అత్థో. **ద్వీసు పన సోమనస్ససహగతచిత్తుప్పాదేసూతి** దిట్ఠిరహితాని సోమనస్ససహగతచిత్తాని సన్ధాయాహ. **యథావుత్తేనాతి** "సరాగస్స సోమనస్సస్సా"తిఆదినా వుత్తేన సోమనస్సేన అస్సాదేన్తస్స, రాగేన చ తేసుయేవ యథావుత్తేసు ద్వీసు చిత్తేసు అస్సాదేన్తస్స, చతూసుపి సోమనస్ససహగతచిత్తేసు సప్పీతికతణ్హాయ అభినన్దన్తస్స, చతూసుపి దిట్ఠిసమ్పయుత్తేసు దిట్ఠాభినన్దనాయ అభినన్దన్తస్స దిట్ఠి ఉప్పజ్జతీతి ఏవమేత్థ యోజనా వేదితబ్బా. తేన వుత్తం **"ఇతిపి సక్కా యోజేతు"**న్తి. యథా దిట్ఠూపనిస్సయతో దిట్ఠాభినన్దనా సమ్భవతి, ఏవం తణ్హూపనిస్సయతో తణ్హాభినన్దనాపి సమ్భవతీతి దట్ఠబ్బం. "అభినన్దతి రాగో ఉప్పజ్జతీ"తి వచనతో సప్పీతికతణ్హాయ అభినన్దన్తస్స రాగుప్పత్తిపి వత్తబ్బా, న వా వత్తబ్బా తణ్హాభినన్దనాయ ఏవ రాగుప్పత్తియా వుత్తత్తా.

౪౦౬. "తదారమ్మణతాయా"తి వత్తబ్బే **"తదారమ్మణతా"**తి వుత్తన్తి ఆహ **"విభత్తిలోపో హేత్థ కతో"**తి. **తదారమ్మణతాతి** ఏత్థ తా-సద్దాభిధేయ్యో అత్థో భావో నామ, సో పన తదారమ్మణసద్దాభిధేయ్యతో అఞ్ఞో నత్థీతి దస్సేన్తో ఆహ **"భావవన్తతో వా అఞ్ఞో భావో నామ నత్థీ"**తి. ఏతేన సకత్థే అయం **తా**-సద్దోతి దస్సేతి. తేనాహ **"విపాకో తదారమ్మణభావభూతోతి అత్థో"**తి. ఏతస్మిఞ్చత్థే "తదారమ్మణతా"తి పచ్చత్తేకవచనం దట్ఠబ్బం. **విఞ్ఞాణఞ్చాయతన...పే.... న వుత్తన్తి** యదిపి కామావచరవిపాకానమ్పి కమ్మం ఆరమ్మణం లబ్భతి, తం పన విఞ్ఞాణఞ్చాయతననేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనవిపాకానం వియ న ఏకన్తేన ఇమస్స విపాకచిత్తస్స ఇదం కమ్మం ఆరమ్మణన్తి వవత్థితం కామావచరవిపాకచిత్తానం బహుభేదత్తా, తస్మా తం లబ్భమానమ్పి న వుత్తన్తి అత్థో. యది ఏవం కిం తం లబ్భమానమ్పి న దస్సితమేవాతి ఆసఙ్కాయం ఆహ **"తదారమ్మణేన పనా"**తిఆది. **అనులోమతో సమాపజ్జనే యేభుయ్యేన ఆసన్నసమాపత్తియా ఆరమ్మణభావో దస్సితో,** అఞ్ఞథా "పటిలోమతో వా ఏకన్తరికవసేన వా"తి వచనం నిరత్థకం సియాతి అధిప్పాయో. **భవేయ్యాతి** అనాసన్నాపి సమాపత్తి ఆరమ్మణం భవేయ్య, న సక్కా పటిక్ఖిపితున్తి అత్థో. తేనేవ హి **"యేభుయ్యేనా"**తి వుత్తం. **ఏవం సతీతి** యది ఆవజ్జనాయ ఏవ ఆరమ్మణభావేన కుసలానం ఖన్ధానం అబ్యాకతారమ్మణతా అధిప్పేతా, ఏవం సన్తే. **వత్తబ్బం సియాతి** "ఇద్ధివిధఞాణస్సా"తి చ పాళియం వత్తబ్బం సియా తస్సాపి ఆవజ్జనాయ ఆరమ్మణభావతో. **తం న వుత్తన్తి** తం అబ్యాకతం ఇద్ధివిధఞాణం "కుసలా ఖన్ధా ఇద్ధివిధఞాణస్సా"తి న వుత్తం. **హోన్తీతి** ఆరమ్మణం హోన్తి. **తానీతి** చేతోపరియఞాణాదీని. **యాయ కాయచీతి** చేతోపరియఞాణాదీనం అఞ్ఞేసఞ్చ కుసలానం ఆరమ్మణకరణవసేన ఆవజ్జన్తియా.

౪౦౭-౪౦౯. ఆదీనవదస్సనేన సభావతో చ అనిట్ఠతామత్తవసేన చ దోమనస్సస్స ఉప్పత్తి వేదితబ్బాతి యోజేతబ్బం. ఆఘాతవత్థుఆదిభేదేన **అక్ఖన్తిభేదా** వేదితబ్బా.

౪౧౦. **సబ్బస్సాతి** పకరణపరిచ్ఛిన్నే గయ్హమానే సబ్బస్స అబ్యాకతస్స, అత్థన్తరవసేన పన గయ్హమానే సబ్బస్స ఞేయ్యస్సాతి అత్థో. **అసక్కుణేయ్యత్తాతి** ఇదం వత్తబ్బస్స అనన్తాపరిమేయ్యతాయ వుత్తం, న అఞ్ఞాణపటిఘాతతో.

౪౧౨. వోదానసఙ్ఖాతం వుట్ఠానం అపుబ్బతో న హోతీతి వుత్తం ‘‘**అపుబ్బతో చిత్తసన్తానతో వుట్ఠానం భవఙ్గమేవా**’’తి. తఞ్హి యథాలద్ధస్స విసేసస్స వోదాపనం పగుణభావాపాదనం అపుబ్బం నామ న హోతి. తథా హి వుత్తం ‘‘హేట్ఠిమం హేట్ఠిమఞ్హి పగుణజ్ఝానం ఉపరిమస్స ఉపరిమస్స పదట్ఠానం హోతి, తస్మా వోదానమ్పి వుట్ఠానన్తి వుత్త’’న్తి. **అవజ్జేతబ్బత్తా వత్తబ్బం నత్థీతి** కుసలభావేన సమానత్తా వజ్జేతబ్బతాయ అభావతో విభజిత్వా వత్తబ్బం నత్థి, తస్మా యదేత్థ విసేసనం లబ్భతి, తం దస్సేన్తో ‘‘**నేవసఞ్ఞానాసఞ్ఞాయతనం...పే.... సమాపత్తియా**’’తి ఆహ. **చిత్తుప్పాదకణ్డే వుత్తమేవాతి** పట్ఠానే పన ‘‘కుసలే నిరుద్ధే విపాకో తదారమ్మణతా ఉప్పజ్జతీ’’తిఆదినా ‘‘కిరియానన్తరం తదారమ్మణభావే’’తి యం వత్తబ్బం, తం చిత్తుప్పాదకణ్డవణ్ణనాయం వుత్తమేవ.

తా ఉభోపీతి యా ‘‘కుసలవిపాకాహేతుకసోమనస్ససహగతా ఉపేక్ఖాసహగతా చా’’తి ద్వే మనోవిఞ్ఞాణధాతుయో వుత్తా, తా ఉభోపి సోమనస్ససహగతమనోవిఞ్ఞాణధాతువసేన వుత్తా. కస్మా? దసన్నం కామావచరభవఙ్గానం అత్తనో తదారమ్మణకాలే సన్తీరణకాలే చ వోట్ఠబ్బనస్స అనన్తరపచ్చయభావతో. ఉపేక్ఖాసహగతా పన యథావుత్తానం దసన్నం విపాకానం మనోవిఞ్ఞాణధాతూనం అత్తనో తదారమ్మణాదికాలే వోట్ఠబ్బనకిరియస్స సన్తీరణకాలే మనోధాతుకిరియస్స భవఙ్గకాలేతి యోజేతబ్బం.

౪౨౩. **పటివిజ్ఝిత్వాతి** జానిత్వా. **దళ్హం న గహేతబ్బన్తి** దళ్హగ్గాహం న గహేతబ్బం. **బలవతో...పే.... విపచ్చనతోతి** ఏతేన బలవతా దుబ్బలతా చ అప్పమాణం, కతోకాసతా పమాణన్తి దస్సేతి. కతోకాసతా చ అవసేసపచ్చయసమవాయే విపాకాభిముఖతాతి దట్ఠబ్బం. **యం కిఞ్చీతి** చ బలవం దుబ్బలం వాతి అత్థో. **విపాకజనకమ్పి కిఞ్చి కమ్మం ఉపనిస్సయపచ్చయో న హోతీతి సక్కా వత్తుం**. సతి హి కమ్మఉపనిస్సయపచ్చయానం అవినాభావే విపాకత్తికే ఉపనిస్సయపచ్చయే గహితే కమ్మపచ్చయో విసుం న ఉద్ధరితబ్బో సియా, వేదనాత్తికే చ ఉపనిస్సయే పచ్చనీయతో ఠితే కమ్మపచ్చయేన సద్ధిం అట్ఠాతి న వత్తబ్బం సియాతి అధిప్పాయో. పచ్చయద్వయస్స పన లబ్భమానతప్పరాయ దేసనాయ ఉపనిస్సయే గహితేపి కమ్మపచ్చయో ఉద్ధరితబ్బోయేవాతి సక్కా వత్తుం. లబ్భమానస్స హి ఉద్ధరణం ఞాయాగతం, తథా ఉపనిస్సయే పచ్చనీయతో ఠితేపి కమ్మపచ్చయో వత్తబ్బోవ ఉపనిస్సయస్స అనేకభేదత్తా, విపాకం జనేన్తం కమ్మం విపాకస్స ఉపనిస్సయో న హోతీతి న వత్తబ్బమేవాతి వేదితబ్బం.

పరస్స పవత్తం ఓమానన్తి పరసన్తానే అత్తానం ఉద్దిస్స పవత్తం అవమానం. **తేసూతి** యో అనేన పుబ్బే హతో, తస్స ఞాతిమిత్తేసు. మాతుఘాతనత్థం పవత్తితతాయ పురిమచేతనాయ **మాతుఘాతకమ్మేన సదిసతా**, యథా చ **ఆణత్తియం పహారేపి** ఏసేవ నయో. తేన వుత్తం ‘‘**ఏస నయో ద్వీహి పకారేహీతి ఏత్థాపీ**’’తి.

వట్టనిస్సితో దానాదివసేన సద్ధం ఉప్పాదేన్తో రాగం ఉపనిస్సాయ దానాదివసేన సద్ధం ఉప్పాదేతి నామ, న వివట్టనిస్సితో అవిసేసేన వుత్తత్తాతి ఆహ ''**ఇమినా అధిప్పాయేన వదతీ**''తి. **ఏతేసన్తి** కాయికసుఖదుక్ఖానం. **ఏకతోపీతి** ఇదం యదిపి ఏకస్మిం సన్తానే సుఖదుక్ఖానం ఏకస్మిం ఖణే ఉప్పత్తి నత్థి, పచ్చయసమాయోగో పన తేసం ఏకజ్ఝమ్పి హోతీతి కత్వా వుత్తం.

౪౨౭. పురిమవారేసు వియాతి పటిచ్చవారాదీసు పురిమేసు వియ. **ఇమస్మిన్తి** పఞ్హావారే. **పచ్చయేన ఉప్పత్తి వుచ్చతీతి** హేతుఆదినా తేన తేన పచ్చయేన తంతంపచ్చయుప్పన్నస్స ఉప్పత్తి న వుచ్చతి . **తేసం తేసం ధమ్మానన్తి** హేతుఆదీనం తేసం తేసం పచ్చయధమ్మానం. **తంతంపచ్చయభావోతి** హేతుఆదీనం తంతంపచ్చయభావో వుచ్చతి. తేనేవ పురిమేసు ఛసు వారేసు ''కుసలో ధమ్మో ఉప్పజ్జతీ''తిఆదినా తత్థ తత్థ ఉప్పాదగ్గహణం కతం, ఇధ పన ''కుసలస్స ధమ్మస్స హేతుపచ్చయేన పచ్చయో''తిఆదినా పచ్చయభావో గహితో. **తేనాతి** ఉపత్థమ్భకత్తేన పచ్చయభావేన. **ఇధాతి** పఞ్హావారే.

౪౨౮. పతిట్ఠాభూతస్సాతి నిస్సయభూతస్స. **కమ్మపచ్చయోతి** సహజాతకమ్మపచ్చయో. **దుకమూలకదుకావసానాతి** ''కుసలో చ అబ్యాకతో చ ధమ్మా కుసలస్స చ అబ్యాకతస్స చ ధమ్మస్సా''తి ఏవం దుకమూలకదుకావసానా కత్వా వుత్తపఞ్హా. **తత్థాతి** పచ్చయవారే. **కుసలో చ అబ్యాకతో చ ధమ్మాతి** కుసలాబ్యాకతప్పభేదా పచ్చయుప్పన్నా ధమ్మా. **యతో తతో వాతి** పచ్చయధమ్మనియమం అకత్వా యతో తతో వా కుసలాబ్యాకతవసేన **ఉభయపచ్చయతో ఉప్పత్తిమత్తమేవ తత్థ** పచ్చయవారే **అధిప్పేతం, ఉభయస్స** యథావుత్తస్స పచ్చయుప్పన్నస్స **ఉభిన్నం** యథావుత్తానంయేవ పచ్చయధమ్మానం **పచ్చయభావో న అధిప్పేతో** ఉప్పాదపధానత్తా తస్సా దేసనాయాతి అధిప్పాయో. **నిస్సయాదిభూతాతి** నిస్సయఅత్థిఅవిగతభూతా పచ్చయధమ్మా న లబ్భన్తి, తస్మా కుసలో చ...పే.... న వుత్తన్తి యోజనా.

పఞ్హావారవిభఙ్గవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పఞ్హావారస్స ఘటనే అనులోమగణనా

౪౩౯. ఏత్థాతి అబ్యాకతమూలకే. **యది ఏవన్తి** యది కుసలాకుసలమూలేహి అలబ్భమానమ్పి లబ్భతి, ఏవం సన్తే. **గణనమత్తసామఞ్ఞతో, న** పచ్చయసామఞ్ఞతోతి అధిప్పాయో.

౪౪౦. నిదస్సనవసేన దట్ఠబ్బో యేభుయ్యేన ఇన్ద్రియమగ్గపచ్చయానఞ్చ హేతుపచ్చయస్స విసభాగత్తా. **ఇన్ద్రియమగ్గపచ్చయా చ విసభాగాతి** విసేసనేన యో తత్థ సభాగభావో, తం నివత్తేతి. **తథా భావాభావతోతి** తస్మిం హేతుపచ్చయాకారే సతి భావతో, హేతుధమ్మానం హేతుపచ్చయభావే సతి సహజాతాదిపచ్చయభావతోతి అత్థో. **అధిపతిపచ్చయాదీనన్తి** అధిపతిన్ద్రియమగ్గపచ్చయానం. **విసభాగతా** హేతుపచ్చయస్స. **కుసలాదిహేతూనన్తి** కుసలాకుసలకిరియాబ్యాకతహేతూనం. **హేతుపచ్చయభావేతి** హేతుపచ్చయత్తే హేతుభావేన ఉపకారకత్తే. **విపాకపచ్చయభావాభావతోతి** విపాకపచ్చయభావస్స అభావతో. న హి విపాకానం విపాకపచ్చయతా అత్థి. విపాకహేతూనం ఇతరహేతూహి హేతుపచ్చయతాయ అత్థి సభాగతాతి ఆహ ''**హేతువజ్జాన**''న్తి. **విపాకానం విసభాగతాయ భవితబ్బం,** న హి విపాకధమ్మధమ్మేసేవవిపాకనవిపాకధమ్మధమ్మానం విపాకేహి సభాగతా అత్థి రాసన్తరభావతోతి అధిప్పాయో.

ఉభయపచ్చయసహితేతి హేతువిపాకపచ్చయసహితే. **హేతుపచ్చయభావే విపాకమ్పీతి** హేతుపచ్చయభావేన వత్తమానే విపాకధమ్మే. **విపాకపచ్చయత్తాభావాభావతోతి** విపాకపచ్చయభావాభావస్స అభావతో. న హి విపాకో విపాకస్స విపాకపచ్చయో న హోతి, తస్మా నత్థి హేతువిపాకపచ్చయానం విసభాగతాతి అధిప్పాయో.

ఇదాని వుత్తమేవత్థం ఉదాహరణేన సమత్థేన్తో **''యథా హీ''**తిఆదిమాహ. **హేతుసహజాతపచ్చయసహితేతి** హేతుపచ్చయసహజాతపచ్చయసహితే, ఉభయపచ్చయయుత్తేతి అత్థో. **హేతూనన్తి** ఇదం "సహజాతపచ్చయత్తాభావో"తి ఇమినాపి సమ్బన్ధితబ్బం. హేతూనఞ్హి హేతుపచ్చయసహితే రాసిమ్హి హేతుపచ్చయభావో వియ సహజాతపచ్చయభావోపి అత్థీతి. తత్థ హేతువజ్జానం సహజాతధమ్మానం హేతుధమ్మస్స చ న సభాగతా వుచ్చతి సహజాతపచ్చయేన సభాగభావతో. **ఏవమిధాపీతి** యథా హేతుసహజాతపచ్చయేసు వుత్తప్పకారేన నత్థి విసభాగతా, ఏవమిధాపి హేతువిపాకపచ్చయేసు నత్థి విసభాగతాతి అత్థో. **ఏస నయో విప్పయుత్తపచ్చయేపీతి** య్వాయం నయో హేతుసహజాతపచ్చయేసు విసభాగతాభావో వుత్తో, ఏస నయో హేతుసహితే విప్పయుత్తపచ్చయేపీతి అత్థో. తత్థాపి హి "హేతువిప్పయుత్తపచ్చయసహితే రాసిమ్పీ"తిఆది సక్కా యోజేతున్తి. పచ్చుప్పన్నో ఏవ పచ్చయుప్పన్నో, పచ్చయో పన అతీతోపి అనాగతోపి కాలవినిముత్తోపి హోతీతి పచ్చుప్పన్నక్ఖణే హేతుపచ్చయభావే సహజాతాదిపచ్చయభావం సన్ధాయ తథాభావాభావవసేన సభాగతాయ వుచ్చమానాయ నానాక్ఖణికానం కుసలాదీనం హేతూనం విపాకానఞ్చ వసేన విసభాగతా తస్సేవ హేతుస్స న వత్తబ్బాతి ఇమమత్థం దస్సేతి **''అపిచా''**తిఆదినా.

అగ్గహితవిసేసతో సామఞ్ఞతో విసేసో న సువిఞ్ఞేయ్యో హోతీతి అధిప్పాయేనాహ **''కుసలా వీమంసాధిపతీతి ఏవం వత్తబ్బ''**న్తి.

౪౪౧-౪౪౩. **''ఇతరాని ద్వే లభతీ''**తి ఏవం వత్తుం న సక్కా, హేతాధిపతిదుకేహి దస్సితాని యాని "కుసలో ధమ్మో కుసలస్స ధమ్మస్స, కుసలో ధమ్మో అబ్యాకతస్స, కుసలో ధమ్మో కుసలస్స చ అబ్యాకతస్స చ, అబ్యాకతో ధమ్మో అబ్యాకతస్సా"తి చత్తారి విస్సజ్జనాని, తేసు హేతుసహజాతనిస్సయఅత్థిఅవిగతఇన్ద్రియమగ్గపచ్చయేసు సమ్పయుత్తపచ్చయే పవిట్ఠే "కుసలో ధమ్మో కుసలస్స, అబ్యాకతో ధమ్మో అబ్యాకతస్సా"తి ఇమాని ద్వే లభతి. యం సన్ధాయ అట్ఠకథాయం వుత్తం "సచే తేహి సద్ధిం...పే.... తానేవ ద్వే లభతీ"తి, తేహి పన ఇతరాని నామ "కుసలో ధమ్మో అబ్యాకతస్స, కుసలో ధమ్మో కుసలస్స చ అబ్యాకతస్స చా"తి ఇమాని ద్వేపి సియుం. న హి కుసలో ధమ్మో కుసలస్స విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో హోతి. తేన వుత్తం **''ఇతరాని ద్వే లభతీతి పురిమపాఠో''**తిఆది. **ఇతరాని ద్వేతి** వా అఞ్ఞాని ద్వే, యాని సమ్పయుత్తపచ్చయవసేన ద్వే విస్సజ్జనాని, విప్పయుత్తపవేసే పన తతో అఞ్ఞాని అఞ్ఞథాభూతాని ద్వే విస్సజ్జనాని. యాని సన్ధాయ వుత్తం **''కుసలో అబ్యాకతస్స, అబ్యాకతో అబ్యాకతస్సాతి ద్వే లభతీతి పఠన్తీ''**తి. **తేసూతి** ఊనతరగణనాహేతూసు విపాకఅఞ్ఞమఞ్ఞాదీసు.

అనామట్ఠవిపాకానీతి అగ్గహితవిపాకపచ్చయాని, ఘటనం అపేక్ఖిత్వా అయం నపుంసకనిద్దేసో. **న విపాకహేతురహితాని** సాధారణవసేన వుత్తత్తా. తేన వుత్తం అట్ఠకథాయం "సామఞ్ఞతో నవన్నమ్పి హేతూనం వసేన వుత్తానీ"తి, "విపాకహేతుపి లబ్భతీ"తి చ.

తత్థాతి పఞ్చమఘటనతో పట్ఠాయ పఞ్చసు ఘటనేసు. తేన విపాకేన సహ, సమం వా ఉట్ఠానం ఏతస్సాతి **సముట్ఠానన్తి** అయమ్పి అత్థో సమ్భవతీతి వుత్తం "**పటిసన్ధియం కటత్తారూపమ్పి తంసముట్ఠానగ్గహణేనేవ సఙ్గణ్హాతీ**"తి. **ఏసేవ నయోతి** ఇమినా కటత్తారూపమ్పి తంసముట్ఠానగ్గహణేనేవ సఙ్గణ్హాతీతి ఇమమేవత్థం అతిదిసతి.

ఏవమ్పీతి "ఏతేసు పనా"తిఆదినా సఙ్ఖేపతో వుత్తప్పకారేపీతి అత్థో. తేనాహ "**ఏతేసు పన...పే.... వుత్తనయేనపీ**"తి. **యో యో పచ్చయోతి** యో యో హేతుఆదిపచ్చయో **మూలభావేన ఠితో** పరేసం పచ్చయానం. **తప్పచ్చయధమ్మానన్తి** తేహి హేతుఆదిపచ్చయేహి పచ్చయభూతానం హేతుఆదిధమ్మానం. **నిరవసేసఊనఊనతరఊనతమలాభక్కమేనాతి** తే ధమ్మా యేసు విస్సజ్జనేసు యథారహం నిరవసేసా లబ్భన్తి , యేసు ఊనా ఊనతరా ఊనతమా చ లబ్భన్తి, తేన కమేన ఘటనావచనతో పచ్చయుప్పన్నాపి యథాక్కమం నిరవసేసాదిక్కమేనేవ లబ్భన్తి. తేనాహ "**నిరవసేసలాభే చ...పే.... వేదితబ్బో**"తి.

హేతుమూలకం నిట్ఠితం.

౪౪౩. పఞ్చమే ఏకన్తి సనిస్సయతో అబ్యాకతమూలం అకుసలన్తి ఇదం సన్ధాయాహ "**వత్థువసేన సనిస్సయం వక్ఖతీ**"తి. **న ఇదన్తి** ఇదం చతుత్థం ఘటనం లబ్భమానస్సపి వత్థుస్స వసేన ఘటనం న హోతి తస్స వక్ఖమానత్తా, తస్మా "ఆరమ్మణవసేనేవా"తి ఏకంసో గహితోతి అత్థయోజనా.

౪౪౬. సహజాతపురేజాతా ఏకో నిస్సయపచ్చయోతి ఇమినా సతిపి పచ్చయధమ్మభేదే పచ్చయభావభేదో నత్థీతి దస్సేతి, తథా "**అత్థిపచ్చయో**"తి ఇమినాపి. అవిగతపచ్చయోపేత్థ అత్థిపచ్చయేనేవ సఙ్గహితోతి దట్ఠబ్బో. "అత్థిఅవిగతపచ్చయో"తి పాఠో. సహజాతారమ్మణాధిపతి పన న కేవలం పచ్చయధమ్మప్పభేదోవ, అథ ఖో పచ్చయభావభేదోపి అత్థేవాతి ఆహ "**ఏవం...పే.... అభావతో**"తి. వుత్తమేవత్థం పాకటతరం కాతుం "**నిస్సయభావో హీ**"తిఆది వుత్తం. తత్థ **సహజాతపురేజాతనిస్సయాదీనన్తి** సహజాతనిస్సయపురేజాతనిస్సయాదీనం. **ఆది**-సద్దేన సహజాతపురేజాతఅత్థిఅవిగతభావే సఙ్గణ్హాతి. **న పనేవన్తిఆదినా** వుత్తమేవత్థం వివరన్తో "**సహజాతో హీ**"తిఆదిమాహ. **భిన్నసభావాతి** సమానేపి అధిపతిసద్దవచనీయభావే పచ్చయభావవిసిట్ఠేన సభావేన భిన్నసభావా, న హేతుపచ్చయాదయో వియ సభావమత్తేన. **తేనేవాతి** భిన్నసభావత్తా ఏవ. అఞ్ఞథా "కుసలో కుసలస్స సహజాతవసేన, అబ్యాకతో ఆరమ్మణవసేన అధిపతిపచ్చయేన పచ్చయో హోతీ"తి తదుభయం ఏకజ్ఝం కత్వా వత్తబ్బం సియా, న చ వుత్తన్తి దస్సేన్తో ఆహ "**పఞ్హావారవిభఙ్గే...పే.... న వుత్త**"న్తి.

౪౪౭-౪౫౨. సాధారణవసేనాతి అధిపతిన్ద్రియభావసామఞ్ఞేన. తథా చేవ ఛ ఘటనాని యోజేత్వా దస్సేతి "**అధిపతీ**"తిఆదినా. **ద్వే పచ్చయధమ్మాతి** వీరియవీమంసానం వసేన ద్వే పచ్చయధమ్మా, **ఏకోయేవ** చిత్తాధిపతివసేన. **సమగ్గకాని పుబ్బే వత్తబ్బాని సియుం** అధిపతిపటిపాటియాతి అధిప్పాయో. పఠమఞ్హి వీరియాధిపతి పచ్ఛా చిత్తాధిపతీతి. **తేసం** ఆహారమగ్గపచ్చయానం **పచ్ఛా వుత్తాని** సమగ్గకాని. **సదిసత్తాతి** ఇదం పరతో "హేతువసేన వుత్తఘటనేహి సదిసత్తా"తిఆదివచనం సన్ధాయ వుత్తం.

౪౫౭-౪౬౦. దుమూలకన్తి కుసలాబ్యాకతమూలకం. తం కుసలమూలకేసు కస్మా వుత్తన్తి చోదనాయం ఆహ **‘‘అబ్యాకతసహితస్స కుసలస్స పచ్చయభావదస్సనవసేనా’’**తి. **ఏత్థా**తి అనులోమగణనే. **యథావుత్తేసూ**తి ‘‘సహజాతఅఞ్ఞమఞ్ఞనిస్సయవిపాకసమ్పయుత్తవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతమూలకేసూ’’తి ఏవం వుత్తేసు సహజాతాదిమూలకేసు. **అత్థిఅవిగతమూలకవజ్జేసూ**తి అత్థిఅవిగతమూలకాని ఠపేత్వా అవసేసేసు **ఆహారేన** ఆహారపచ్చయేన ఘటనాని న యోజితానీతి సమ్బన్ధో. అధిపతిన్ద్రియేహి చ నిస్సయాదివజ్జేసు సహజాతాదీసు ఘటనాని న యోజితానీతి యోజనా. **తేసూ**తి హేతుకమ్మఝానమగ్గేసు ఆహారే అధిపతిన్ద్రియేసు చ తంతంఘటనవసేన యథావుత్తేసు యోజియమానేసు. **తేనా**తి హేతుఆదిఅరూపధమ్మానంయేవ లబ్భనతో. **తేహి ఘటనానీ**తి హేతుఆదీహి యోజియమానాని ఘటనాని. **రూపమిస్సకత్తాభావేనా**తి ఇదం వుత్తసదిసతాయ కారణవచనం. కస్మా పనేత్థ అత్థిఅవిగతమూలకాని నిస్సయవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతాని తేహి వజ్జితానీతి ఆహ **‘‘అత్థిఅవిగతేహి పనా’’**తిఆది. నిస్సయాదీహి యోజియమానాని అధిపతిన్ద్రియాని రూపమిస్సకాని హోన్తీతి న వుత్తానీతి సమ్బన్ధో. యది ఏవం కస్మా అత్థిఅవిగతమూలకేసు ఆహారేన, నిస్సయాదిమూలకేసు చ అధిపతిన్ద్రియేహి యోజనా కతాతి చోదనం సన్ధాయాహ **‘‘అధిపతాహారిన్ద్రియమూలకేసూ’’**తిఆది.

౪౭౩-౪౭౭. ఏదిసేసు ఠానేసు ఖన్ధ-సద్దో అరూపేస్వేవ నిరుళ్హోతి కత్వా వుత్తం **‘‘న పవత్తే వియ ఖన్ధాయేవ పచ్చయుప్పన్నభావేన గహేతబ్బా’’**తి. **కటత్తారూపమ్పి పన లబ్భతీ**తి ఇమినా ‘‘ఏకక్ఖణికకమ్మవసేన వుత్తానీ’’తి వచనం పటిక్ఖిపతి. యమత్థం సన్ధాయ **‘‘కస్మా న వుత్త’’**న్తి వుత్తం, తం పాకటతరం కరోన్తో **‘‘ననూ’’**తిఆదిం వత్వా పున తం ఉదాహరణేన విభావేతుం **‘‘యథాచా’’**తిఆది వుత్తం. **ఆరమ్మణనిస్సయపచ్చయభావేనా**తి ఆరమ్మణపచ్చయభావేన నిస్సయపచ్చయభావేన చ. కమ్మస్స చ పచ్చయభావో పాకటోయేవాతి ఆహ **‘‘కమ్మమ్పి ఆరమ్మణపచ్చయభావేన వత్తబ్బ’’**న్తి. **ద్విన్నం పచ్చయభావానన్తి** కమ్మారమ్మణపచ్చయభావానం. **అఞ్ఞమఞ్ఞపటిక్ఖేపతో**తి ఇమినా ద్విన్నం పచ్చయభావానం భిన్నత్తా పవత్తిఆకారస్స ఏకక్ఖణే ఏకస్మిం పచ్చయధమ్మే అయుజ్జమానతం దస్సేతి. యథాదస్సితస్స నిదస్సితబ్బేన అసమానతం దస్సేన్తో **‘‘పచ్చుప్పన్నఞ్హి…పే.… యుత్తం వత్తు’’**న్తి ఆహ. **కమ్మం పనా**తిఆదినా కమ్మారమ్మణపచ్చయానం పవత్తిఆకారస్స భిన్నత్తా ఏకజ్ఝం హుత్వా అప్పవత్తిమేవ విభావేతి. యతో తే అఞ్ఞమఞ్ఞం పటిక్ఖేపకా వుత్తా, కస్మా పన తంయేవ వత్థు ఆరమ్మణపచ్చయో హోతి నిస్సయపచ్చయో చ, న తంయేవ కమ్మం ఆరమ్మణపచ్చయో చ కమ్మపచ్చయో చాతి? న చోదేతబ్బమేతం, ధమ్మసభావో ఏసోతి దస్సేన్తో **‘‘ఏస చ సభావో’’**తిఆదిమాహ. తత్థ **వత్తమానానన్తి** పచ్చుప్పన్నానం. **యన్తి** ఇదం ‘‘వత్తబ్బతా’’తి ఇమినా సమ్బన్ధియమానం **‘‘యా’’**తి ఇత్థిలిఙ్గవసేన విపరిణామేతబ్బం. **యథా**తిఆదినా తమేవత్థం ఉదాహరణదస్సనేన విభావేతి.

౪౭౮-౪౮౩. యం విఞ్ఞాణం అధిపతిపచ్చయో న హోతి, తం **అనామట్ఠాధిపతిభావం** దట్ఠబ్బం. **వత్థుస్స వసేనా**తి హాపేతబ్బస్స వత్థుస్స వసేన.

౪౮౪-౪౯౫. అరూపిన్ద్రియాని రూపానం పచ్చయత్తేన లబ్భన్తీతి యోజనా. యదిపి ఏవం వుత్తం రూపిన్ద్రియానం అరూపానం పచ్చయత్తఞ్చ లబ్భతీతి ఆహ **‘‘చక్ఖాదీని చ పన చక్ఖువిఞ్ఞాణాదీనం లబ్భన్తీ’’**తి. **తంసమానగతికా**తి వీరియేన సమానగతికా మగ్గపచ్చయతాయ.

౫౧౧-౫౧౪. విప్పయుత్తమూలకే ‘‘దసమే కుసలాదయో చిత్తసముట్ఠానాన’’న్తి ఇదం పవత్తివసేన అట్ఠకథాయం వుత్తన్తి ఆహ **‘‘పటిసన్ధియం పన ‘ఖన్ధా కటత్తారూపానం వత్థు చ ఖన్ధాన’న్తి ఇదమ్పి లబ్భతీ’’**తి. **తస్స దస్సనవసేనా**తి తస్స

వత్థుస్స దస్సనవసేన, న అనవసేసతో పచ్చయధమ్మస్స దస్సనవసేన. తేనాహ ''**ఖన్ధా చ వత్థుస్సాతి ఇదమ్పి పన లబ్భతేవా**''తి. **న వజ్జేతబ్బానీ**తి తేసమ్పి పచ్చయుప్పన్నభావేన యోజేతబ్బత్తా.

౨౹౧౭౹-౨౹౧౮. **అరూపవత్థారమ్మణమహాభూతఇన్ద్రియాహారానం** పచ్చయధమ్మానన్తి అత్థో. ''**ఆహారిన్ద్రియపచ్చయా చా**''**తిపి పన వత్తబ్బం**. కస్మా? **న హి ఇన్ద్రియాహారానం వసేన సహజాతాదయో లబ్భన్తి**, ఇన్ద్రియాహారానం పన వసేన ఇన్ద్రియాహారపచ్చయావ లబ్భన్తి. "సహజాతం పురేజాతం పచ్ఛాజాతం ఆహారం ఇన్ద్రియ"న్తి హి ఉద్దిసిత్వా అత్థిపచ్చయో విభత్తోతి. కేచి పనేత్థ "ఆహారగ్గహణేన కబళీకారో ఆహారోవ గహితో, ఇన్ద్రియగ్గహణేన చ రూపజీవితిన్ద్రియమేవ, సేసాహారిన్ద్రియాని సహజాతాదీస్వేవ అన్తోగధాని కతాని. యాని తదన్తోగధాని, తే సన్ధాయ అట్ఠకథాయం 'అరూపవత్థారమ్మణమహాభూతఇన్ద్రియాహారానం వసేనా'తి ఏత్థ ఇన్ద్రియాహారగ్గహణం కతన్తి 'సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతపచ్చయా లబ్భన్తీ'తి వుత్త"న్తి వదన్తి.

తత్థ అరూపానం సహజాతపచ్ఛాజాతాహారిన్ద్రియపచ్చయభావో యథారహం వేదితబ్బో. వత్థు సహజాతం పురేజాతఞ్చ, ఆరమ్మణం పురేజాతమేవ, అభిఞ్ఞాఞాణస్స పన కదాచి సహజాతమ్పి ఆరమ్మణపచ్చయో హోతియేవ. సహజాతగ్గహణేన పనేత్థ సహజాతపచ్చయభూతోవ గయ్హతి, సో చ ఏకుప్పాదాదిలక్ఖణయుత్తోవాతి యో ధమ్మో సహజాతో హుత్వా ఆరమ్మణం హోతి, న సో ఇధ అధిప్పేతో. యది సహజాతోపి ఆరమ్మణం హోతి, కస్మా పాళియం తథా న విభత్తన్తి? ఏకకలాపపరియాపన్నస్స ఏకుప్పాదాదిలక్ఖణయుత్తస్స భిన్నకలాపపరియాపన్నతో సఙ్కరమోచనత్థం. అపిచ అప్పచురభావతో అపాకటభావతో చ తం న గహితం . **తతో**తి నవమతోతి అత్థో, న దసమతోతి అధిప్పాయో. న హి ఏకాదసమే అధిపతి అత్థీతి. **తథా చుద్దసమే**తి ఏత్థ **తథా**-సద్దేన వత్థుగ్గహణేన చక్ఖాదివత్థూనిపి గహితానీతి ఇమమత్థం ఉపసంహరతి. **తదేవా**తి ఆరమ్మణమేవ.

౨౹౧౯. **సహజాతాని వియా**తి సహజాతపచ్చయసహితాని వియ ఘటనాని. **సహజాతేనా**తి సహజాతపచ్చయేన. **తానీ**తి "పకిణ్ణకఘటనానీ"తి వుత్తఘటనాని. యాని హి సహజాతపచ్చయేన న యోజితాని, తానేత్థ పకిణ్ణకఘటనానీతి వుత్తాని. **పురేజాత...పే.... వసేనా**తి ఏత్థ అయం యోజనా – పురేజాతస్స పచ్ఛాజాతస్స ఆహారస్స ఇన్ద్రియస్స చ సహజాతేన అఞ్ఞమఞ్ఞఞ్చ సామఞ్ఞవసేన, తేసంయేవ సహజాతేన అఞ్ఞమఞ్ఞఞ్చ అసామఞ్ఞవసేన చాతి వుత్తం హోతి. యథా పురేజాతస్స పచ్ఛాజాతస్స చ సహజాతేన అసామఞ్ఞం భిన్నసభావత్తా, తతో ఏవ ఆహారిన్ద్రియానమ్పి తేన అసామఞ్ఞం, ఏవం పురేజాతాదీనం చతున్నమ్పి అఞ్ఞమఞ్ఞం అసామఞ్ఞం భిన్నసభావత్తా. ఏవం అసామఞ్ఞవసేన అసమానతావసేన యథావుత్తాని ఘటనాని విప్పకిణ్ణాని. యథా పన సహజాతపచ్చయధమ్మా అరూపక్ఖన్ధాదయో తేనేవ సహజాతపచ్చయతాసఙ్ఖాతేన మిథూనం సమానభావేన అఞ్ఞోహి అసంకిణ్ణా అత్తనో పచ్చయుప్పన్నానం పచ్చయో హోన్తీతి అసామఞ్ఞవసేన తేసం పవత్తి, ఏవం పురేజాతాదిపచ్చయధమ్మాపీతి తేసం సహజాతేన అఞ్ఞమఞ్ఞఞ్చ యథావుత్తస్స సామఞ్ఞస్స అసామఞ్ఞస్స చ వసేన తాని ఘటనాని విప్పకిణ్ణానీతి పకిణ్ణకాని వుత్తాని. ఏవం సన్తే సహజాతానమ్పి ఘటనానం పకిణ్ణకభావో ఆపజ్జతీతి? నాపజ్జతి, తేసం సహజాతతాయ ఏవ అవిప్పకిణ్ణభావసిద్ధితో. తేన వుత్తం ''**సహజాతం అగ్గహేత్వా వుత్తాని పకిణ్ణకాని నామా**''తి.

తానీతి పకిణ్ణకఘటనాని. **కుసలవిపాకా**తి కుసలా చ విపాకా చ, యే అభిన్నలక్ఖణా హుత్వా కుసలసభావా విపాకసభావా చాతి అత్థో. ఏవంసభావఞ్చ ఏకం అఞ్ఞిన్ద్రియమేవాతి ఆహ ''**ఇదం...పే.... లబ్భతీ**''తి. నను చ

సద్ధిన్ద్రియాదివసేనపి అయమత్థో లబ్భతీతి? తేసం కిరియసభావతాపి అత్థేవాతి. **దుక్ఖన్తి** చేతసికదుక్ఖం. తేనాహ ‘‘**అకుసలమేవా**’’తి. విపాకస్స దుక్ఖస్సాతి యోజనా. తేన వుత్తం ‘‘**అఝానఙ్గత్తా**’’తి. **అకుసలవిపాకకిరియాతి** విచికిచ్ఛాచిత్తపఞ్చవిఞ్ఞాణకిరియామనోధాతూసు పవత్తనతో అకుసలవిపాకకిరియావ హోతి చిత్తట్ఠితీతి అత్థో. యస్మా అకుసలవిపాకాతి ఏవమత్థే గయ్హమానే దుక్ఖస్స చిత్తట్ఠితియా చ వసేన యథా ఝానేసు, ఏవం అఞ్ఞేసం వసేన అఞ్ఞేసు చ న లబ్భతి, తస్మా అకుసలస్స విపాకాతి ఏవమత్థే గయ్హమానే దుక్ఖిన్ద్రియస్స వసేన ఇన్ద్రియేసు లబ్భతీతి దస్సేన్తో ఆహ ‘‘**అకుసలస్స...పే.... లబ్భేయ్యా**’’తి. ఇమస్మిం కుసలత్తికే విపాకో విపాకాబ్యాకతమిచ్చేవ గయ్హతి, న అకుసలాదిపదేహి విసేసేత్వాతి ఇమమత్థం దస్సేన్తో ‘‘**కుసలవిపాకా...పే.... నత్థీ**’’తి ఆహ.

పఞ్హావారస్స ఘటనే అనులోమగణనా నిట్ఠితా.

పచ్చనీయుద్ధారవణ్ణనా

౫౨౭. నహేతుపచ్చయేనాతి ఏత్థ న-కారో అఞ్ఞత్థోతి దస్సేన్తో ‘‘**హేతుపచ్చయతో అఞ్ఞేన పచ్చయేనా**’’తి ఆహ. **అగ్గహితగ్గహణేనాహి** సహజాతాదిసఙ్గహవసేన అగ్గహితానం గహణేన. **అట్ఠ హోన్తీతి** ఇమిస్సా పాళియా ఆగతా ఆరమ్మణాదయో అట్ఠ పచ్చయా హోన్తి. **తేసూతి** అట్ఠసు పచ్చయేసు. **తీహీతి** ఆరమ్మణసహజాతఉపనిస్సయపచ్చయేహి. **ద్వీహీతి** ఆరమ్మణపచ్చయఉపనిస్సయపచ్చయేహి. **తస్మిం తస్మిం పచ్చయేతి** తస్మిం తస్మిం హేతుఆదికే పచ్చయే. **తతో** హేతుఆదిపచ్చయతో. **యథాయోగం యోజేతబ్బాతి** యస్మిం పచ్చయే పచ్చనీయతో ఠితే యే పచ్చయా అనులోమతో యోజనం లభన్తి, తే యోజేతబ్బాతి అత్థో.

ద్విన్నన్తి అనన్తరూపనిస్సయస్స పకతూపనిస్సయస్సాతి ఇమేసం ద్విన్నం. **వత్థుపురేజాతస్స వసేన పురేజాతం** ఆరమ్మణపురేజాతస్స ఆరమ్మణేన సఙ్గహితత్తా. **అఞ్ఞిస్సా చేతనాయాతి** నానాక్ఖణికకమ్మపచ్చయభావేనేవ పవత్తాయ చేతనాయ. అరూపాహారా అపరిచ్చత్తసహజాతభావా ఏవ ఆహారపచ్చయో హోన్తి, రూపాహారో ఠితిప్పత్తోయేవాతి వుత్తం ‘‘**సహజాతతో అఞ్ఞస్స కబళీకారాహారస్స వసేన ఆహారో**’’తి. **సహజాతతో అఞ్ఞస్సాతి** చ ఇదం అరూపాహారనివత్తనత్థం వుత్తం, న కబళీకారాహారవిసేసనివత్తనత్థం తాదిసస్సేవ తస్స అభావతో. న హి రూపాహారో సహజాతపచ్చయో హోతి, నాపి పురేజాతపచ్చయో హోతి . యథా సహజాతానం సహజాతపచ్చయో న హోతి, ఏవం పురేజాతానం పచ్ఛాజాతపచ్చయో న హోతి, పచ్ఛాజాతానఞ్చ పురేజాతపచ్చయో న హోతి. కస్మా? తాదిసస్స పచ్చయలక్ఖణస్స అభావతో. యేసఞ్హి యో జనకో, న తేహి తస్స సహజాతతా అత్థి, నాపి పురేజాతతా పురేజాతపచ్చయలక్ఖణయుత్తా, పచ్ఛాజాతపచ్చయతాయ పన వత్తబ్బమేవ నత్థి రూపధమ్మత్తా. ఉపత్థమ్భకత్తేపి ఏసేవ నయో, తస్మా సహజాతాదివిధురో ఏవ తస్స పచ్చయభావో వేదితబ్బో. తేనేవ హి “సహజాతం పురేజాతం పచ్ఛాజాతం ఆహారం ఇన్ద్రియ”న్తి ఏత్థ రూపజీవితిన్ద్రియం వియ రూపాహారో విసుం గహితో. తథా చాహ ‘‘**రూపాహారో...పే.... ఆహారపచ్చయోవ హోతీ**’’తి. **సహజాతతో పురేజాతతో చ అఞ్ఞస్స రూపజీవితిన్ద్రియస్సాతి** ఏత్థ రూపాహారే వుత్తనయేనేవ అత్థో వేదితబ్బో.

ఏవఞ్చ కత్వాతి పురిమపురిమేహి అసఙ్గహితసఙ్గణ్హనవసేన పచ్ఛిమపచ్ఛిమానం గహితత్తా తథా రూపాహారస్స జీవితిన్ద్రియస్స చ వసేన ఇధ ఆహారిన్ద్రియపచ్చయానం గహితత్తాతి అత్థో, అఞ్ఞథా “ఆహారపచ్చయేన పచ్చయో, ఇన్ద్రియపచ్చయేన పచ్చయో”తి వత్తబ్బం సియాతి అధిప్పాయో. తేనేవాహ ‘‘**ఆరమ్మణ...పే.... ఇచ్చేవ వుత్త**’’న్తి.

తదఞ్ఞాభావాతి తతో ఆరమ్మణాదిపచ్చయతో అఞ్ఞస్స ఇధాధిప్పేతకమ్మాదిపచ్చయస్స కుసలే అభావా. **తస్మాతి** యస్మా ఆరమ్మణతో అఞ్ఞోసం ద్విన్నం వసేన ఉపనిస్సయో వుత్తో, తస్మా "ఆరమ్మణాధిపతి ఆరమ్మణపచ్చయే సఙ్గహం గచ్ఛతీ"తి వత్తబ్బం, న ఆరమ్మణూపనిస్సయేతి అధిప్పాయో. యది ఏవం కస్మా పరిత్తత్తికపఞ్హావారపచ్చనీయే ఆరమ్మణం న వుత్తం. ఉపనిస్సయేన హి అసఙ్గహితత్తే తం వత్తబ్బమేవ సియాతి చోదనం సన్ధాయాహ ''**యం పనా**''తిఆది. తత్థ **పురిమేహి అసఙ్గహితవసేన వుత్తాన**న్తి పురిమేహి పచ్చయేహి అసఙ్గహితవసేన వుత్తానం పచ్ఛిమానం పచ్చయానం. **సఙ్గహితవివజ్జనాభావతో**తి అత్తనా సమానలక్ఖణతాయ సఙ్గహితస్స పచ్చయస్స వివజ్జనాభావతో, వివజ్జనే కారణం నత్థీతి అత్థో. **ఉపనిస్సయతో అఞ్ఞారమ్మణాభావతో**తి అప్పమాణో ధమ్మో అప్పమాణస్స ధమ్మస్స ఆరమ్మణం హోన్తో ఆరమ్మణూపనిస్సయోవ హోతి ఆరమ్మణాధిపతిభావతోతి అత్థో. యథా ఆరమ్మణే గహితే ఆరమ్మణూపనిస్సయో గహితోవ హోతి బలవారమ్మణభావతో , ఏవం ఆరమ్మణూపనిస్సయే గహితే ఆరమ్మణం గహితమేవ హోతి తంసభావత్తాతి తత్థ తం విసుం న ఉద్ధటన్తి దట్ఠబ్బం. తేనాహ ''**న పన ఆరమ్మణూపనిస్సయస్స ఆరమ్మణే అసఙ్గహితత్తా**''తి.

పచ్ఛాజాతఆహారానన్తి అత్తనో పచ్చయుప్పన్నతో పురేజాతకాయతో పచ్ఛాజాతానం అరూపాహారానం. తే హి అత్తనా సహజాతఅరూపధమ్మానం తంసముట్ఠానరూపధమ్మానమ్పి సహజాతఅత్థిపచ్చయా హోన్తి, పురేజాతానం పన వత్థూనం పచ్ఛాజాతఅత్థిపచ్చయో. **పచ్ఛాజాతిన్ద్రియాన**న్తి పచ్ఛాజాతానం అరూపిన్ద్రియానం. సేసం ఆహారే వుత్తనయేన యోజేతబ్బం. యస్మా ఏతే ఆహారిన్ద్రియా యస్మిం ఖణే పురేజాతఅత్థిపచ్చయం లభన్తి, తస్మింయేవ ఖణే తంతంపచ్చయుప్పన్నానం సహజాతఅత్థిపచ్చయో పచ్ఛాజాతఅత్థిపచ్చయో చ హోన్తి, తస్మా వుత్తం ''**సహాపి అత్థిఅవిగతపచ్చయభావో హోతీ**''తి. **తిణ్ణ**న్తి సహజాతాదీనం తిణ్ణం. **ఛహి భేదేహీ**తి విసుం గహితేహి సహజాతాదీహి పఞ్చహి యథారహం ఏకజ్ఝం గహితభేదేన చాతి ఛహి అత్థిపచ్చయభేదేహి. **ఏకేకం సఙ్గహేత్వా**తి అత్థిపచ్చయలక్ఖణం అవిగతపచ్చయలక్ఖణఞ్చ విసుం విసుం ఛహి భేదేహి సఙ్గహేత్వా వుత్తం.

అజ్ఝత్తికబాహిరభేదతోతి వత్తబ్బం చక్ఖాదీనం జీవితిన్ద్రియస్స చ అధిప్పేతత్తా, సపరసన్తానికానఞ్చ ఇన్ద్రియానం అనధిప్పేతత్తా. **నిస్సయపురేజాతవిప్పయుత్తఅత్థిఅవిగతానం** పురేజాతభూతానన్తి అధిప్పాయో. తేసఞ్హి పురేజాతే సఙ్గహో. **తదేకదేసస్సా**తి ఆరమ్మణేకదేసస్స, ఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయానన్తి అత్థో. **తేస**న్తి నిస్సయాదీనం. **ఉపనిస్సయాదీసూ**తి ఉపనిస్సయపురేజాతపచ్చయాదీసు. **తం పన** పురేజాతభూతం ఆరమ్మణం. **తత్థా**తి ఉపనిస్సయపచ్చయసఙ్గహే. యథావుత్తనయో చేత్థ ఏకన్తేన గహేతబ్బోతి దస్సేతుం ''**అథ పనా**''తిఆది వుత్తం.

ఏవ-సద్దో ఆనేత్వా యోజేతబ్బో, అఞ్ఞథా తేసు పఞ్చసు ఏకసభావతోవ పచ్చయస్స ఆగమనం వుత్తం సియా. **తేనా**తి "ఏకోవా"తి అవధారణేన అగ్గహితేన. **తేసూ**తి సహజాతపురేజాతపచ్చయేసు. **ఉక్కట్ఠవసేనా**తి "ఏకో ద్వే"తిఆదినా వుత్తఉక్కంసవసేన. **తే తే పచ్చయే సఙ్గహేత్వా**తి తే హేతుఆదిపచ్చయే సహజాతాదిపచ్చయేహి సఙ్గహేత్వా. **దస్సితపచ్చయపరిచ్ఛేదో**తి సోళసాదిభేదేన సఙ్గహేత్వా దస్సితపచ్చయపరిచ్ఛేదో.

పభేదపరిహానీసూతి సహజాతపచ్చయాదీహి సఙ్గహితపచ్చయప్పభేదే తంతంపచ్చయపటిక్ఖేపే పఞ్హాపరిహానియఞ్చాతి అత్థో. **నహేతుపచ్చయా**తి ఇమినా హేతుపచ్చయతో అఞ్ఞే పచ్చయా గహితాతి కత్వా వుత్తం ''**నహేతుపచ్చయాతి ఏత్థ లబ్భమానపచ్చయే సన్ధాయ వుత్త**''న్తి. **ఏవఞ్చ కత్వా**తి సబ్బపచ్చనీయసాధారణలక్ఖణవసేన వుత్తత్తా ఏవ **న వత్తబ్బం సియా,** న హి హేతుపచ్చయే పచ్చనీయతో ఠితే హేతుధమ్మో హేతుస్స ధమ్మస్స

సహజాతపచ్చయేన పచ్చయోతి సక్కా వత్తుం. **వీసతి పచ్చయాతి** హేతుపచ్చయేన సద్ధిం వీసతి పచ్చయా. పరిహానీయం విత్థారకథం దస్సేన్తోతి యోజనా.

౨౨౮. తేహి తేహి పచ్చయేహీతి సహజాతపచ్చయాదీహి తేహి తేహి సఙ్గాహకభూతేహి పచ్చయేహి. **తే తే పచ్చయాతి** సఙ్గహేతబ్బా అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయాదయో హేతుపచ్చయాదయో వా తే తే పచ్చయా. **అఞ్ఞేసం అభావం సన్ధాయ వుత్తం,** న తేసం సబ్బేసం సమ్భవన్తి అధిప్పాయో. తేనాహ **''న హి''**తిఆది. తత్థ **ద్వేయేవాతి** ఆరమ్మణాధిపతిం అపనేత్వా ఆహ. **అబ్యాకతస్సపీతి** పి-సద్దేన న కేవలం కుసలస్సేవ, అథ ఖో అబ్యాకతస్సపీతి కుసలం సమ్పిణ్డేతి.

౨౩౦. తేన సద్ధిన్తి వత్థునా సద్ధిం. **సుద్ధానన్తి** కేవలానం వత్థునా వినా చ గహితానం కుసలక్ఖన్ధానం. యదిపి వత్థునా సద్ధిం సహజాతట్ఠో నత్థి, నిస్సయాదిభావో పన అత్థేవాతి దస్సేన్తో **''వత్థునా పనా''**తిఆదిమాహ.

సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతఆహారిన్ద్రియానం అత్థిపచ్చయేన సఙ్గహేతబ్బత్తా సహజాతాదీహి సఙ్గహేతబ్బానం తంసఙ్గహో సుకరోతి దస్సేతుం ఉపనిస్సయేన సఙ్గహేతబ్బానం సఙ్గహో వుత్తనయో ఏవాతి వుత్తం **''చతూసు సబ్బపచ్చయే సఙ్గణ్హిత్వా''**తి. కమ్మం పన సహజాతూపనిస్సయేహి అసఙ్గహేతబ్బతాపి అత్థీతి సరూపతో గహితం, అఞ్ఞథా ''తీసు పచ్చయేసూ''తి వత్తబ్బం సియా. **మిస్సకామిస్సకస్సాతి** సహజాతపురేజాతాదిభావేహి మిస్సకస్స తథా అమిస్సకస్స చ. వుత్తమేవత్థం విత్థారతో దస్సేతుం **''న హి''**తిఆది వుత్తం. **తేనాతి** అత్థిపచ్చయవిభాగసఙ్గాహకానం సహజాతాదీనం గహణేన. **సబ్బపచ్చయానం...పే.... హోతీతి** ఇమినా ''ఇమస్మిం పన పచ్చయుద్ధారే''తిఆదినా వుత్తోపి పచ్చయసఙ్గహో ఇధ అత్థతో దస్సితోయేవాతి ఇమమత్థం దస్సేతి.

నిస్సయో కస్మా న వుత్తో? సహజాతనిస్సయో పురేజాతనిస్సయోతి హి సక్కా విభజితున్తి అధిప్పాయో. **విప్పయుత్తో వా కస్మా న వుత్తో**? పురేజాతవిప్పయుత్తో పచ్ఛాజాతవిప్పయుత్తోతి విభజితుం సక్కాతి అత్థో. యం మిస్సకామిస్సకభావం మనసి కత్వా ''అవత్తబ్బత్తా''తి వుత్తం, తం దస్సేన్తో **''నిస్సయో తావా''**తిఆదిమాహ. **విసేసితబ్బో** ''విప్పయుత్తపచ్చయేన పచ్చయో''తి అవిసేసేన పాళియం వుత్తత్తా. **సో వియాతి** అత్థిపచ్చయో వియ, నిస్సయపచ్చయో వియ వా అత్థిపచ్చయవిసేసాభావేన విప్పయుత్తపచ్చయో న వత్తబ్బోవ. ద్విన్నం పచ్చయానం వియ పభేదసబ్భావతోతి దస్సేన్తో **''సహజాతపురేజాతానఞ్చా''**తిఆదిమాహ. **తథాతిఆదినా** వుత్తమత్థం పాళియా సమత్థేతుం **''వక్ఖతీ''**తిఆది వుత్తం. తత్థ మగ్గఫలధమ్మానం మగ్గఫలతంసముట్ఠానరూపవసేన సహజాతఅత్థిపచ్చయో తేసంయేవ పురేజాతచతుసన్తతిరూపవసేన పచ్ఛాజాతఅత్థిపచ్చయో వుత్తో, న పన విప్పయుత్తపచ్చయభావో వక్ఖతీతి యోజనా. **సోతి** విప్పయుత్తపచ్చయో.

హేతుఆదీనం సహజాతన్తోగధత్తా హేతుఆదయో తబ్బిసేసా హోన్తీతి కత్వా వుత్తం **''సహజాతపచ్చయో చ హేతుఆదీహి విసేసేతబ్బో''**తి. **సోతి** సహజాతపచ్చయో. **విరుద్ధపచ్చయేహీతి** సహజాతపురేజాతస్స సహజాతాదిభావేన విరుద్ధేహి పచ్చయేహి. తేనాహ **''ఉప్పత్తికాలవిరుద్ధేహి పచ్చయేహీ''**తి.

పచ్చనీయుద్ధారవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పచ్చనీయగణనవణ్ణనా

నహేతుమూలకవణ్ణనా

౨౩౨. అధిపతిపచ్చయాదిభూతో ఆరమ్మణపచ్చయోతి ఆరమ్మణఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయే వదతి. తే చ యస్మా ఆరమ్మణసభావా ఏవ, తస్మా వుత్తం ‘‘**పరిహాయతియేవా**’’తి. **పన్నరససూతి** దుతియే సహజాతపచ్చయే “హేతుపచ్చయో”తిఆదినా వుత్తేసు పన్నరససు. **ఏకాదసన్నం వసేనాతి** సహజాతపచ్చయో, సహజాతతావిసిట్ఠా అధిపతినిస్సయకమ్మాహారిన్ద్రియఝానమగ్గా చాతి ఇమేసం ఏకాదసన్నం వసేన. **సహజాతే అన్తోగధా** హేతుఆదయో. **తస్మిం పటిక్ఖిత్తేతి** తస్మిం సహజాతే పటిక్ఖిత్తే పచ్చనీయతో ఠితే. **అనన్తోగధా** సహజాతే , కే పన తేతి ఆహ ‘‘**ఆరమ్మణాధిపతిపురేజాతనిస్సయాదయో**’’తి. **ఆరమ్మణాదిఆకారేనాతి** ఆరమ్మణపురేజాతనిస్సయనానాక్ఖణికకమ్మాదిఆకారేన.

తస్మిం పటిక్ఖిత్తేతి తస్మిం సహజాతపచ్చయే పటిక్ఖిత్తే. **ఇమే వారాతి** సహజాతం పురేజాతన్తి విస్సజ్జితవారా. **ఏతే నిస్సయాదయోతి** సహజాతతావిసిట్ఠే నిస్సయాదికే వదతి, న ఇతరే. తేనాహ ‘‘**యస్మా చ…పే… పటిక్ఖేపేన పటిక్ఖిత్తా**’’తి.

నిస్సయాదిభూతఞ్చ సహజాతపచ్చయం ఠపేత్వాతి ఏతేన “ఠపేత్వా సహజాతపచ్చయ”న్తి ఏత్థ అన్తోగధనిస్సయాదిభావోయేవ సహజాతపచ్చయో గహితోతి దస్సేతి. **నిస్సయాదీతి ఆది**-సద్దేన హేతుఆదీనం సఙ్గహో దట్ఠబ్బో. **అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయధమ్మవసేన పవత్తిసబ్భావతోతి** అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయధమ్మవసేన సహజాతాదీహి పవత్తిసబ్భావతో అఞ్ఞమఞ్ఞే పటిక్ఖిత్తే “కుసలో కుసలాబ్యాకతస్సా”తి వారో పరిహాయతి. **తేసం తేసం పచ్చయుప్పన్నానన్తి** ఇదం సామఞ్ఞవచనమ్పి “అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయసఙ్గహం గతా”తి వచనతో అఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయలాభీనంయేవ గహణం సియాతి ఆసఙ్కం నివత్తేతుం ‘‘**కుసలో చ కుసలస్సా**’’తిఆది వుత్తం. **సముదాయభూతోతి** చతుక్ఖన్ధసముదాయభూతో. **ఏకదేసభూతేహీతి** తస్సేవ ఏకదేసభూతేహి. ‘‘**కుసలో పనా**’’తిఆది “నఅఞ్ఞమఞ్ఞపచ్చయేన…పే… పరిహాయతీ”తి ఇమస్స అట్ఠకథావచనస్స సమాధానవచనం.

రూపక్ఖన్ధేకదేసోవ హోన్తి రూపాహారరూపిన్ద్రియవసేన, “ఏకన్తేన విప్పయుత్తపచ్చయధమ్మేహీ”తి వుత్తధమ్మా “తే”తి పచ్చామట్ఠాతి ఆహ ‘‘**తేతి తే విప్పయుత్తపచ్చయధమ్మా**’’తి.

౨౩౩. పచ్చనీయగణనం దస్సేతున్తి వుత్తేపి నను పచ్చయగణనమేవ దస్సితం హోతీతి కస్సచి ఆసఙ్కా సియాతి తం నివత్తేన్తో ఆహ ‘‘**పచ్చనీయవారగణనా హి దస్సితా**’’తి. బలవకమ్మం విపాకస్స ఉపనిస్సయో హోతి, ఇతరం కమ్మపచ్చయో ఏవాతి ఆహ ‘‘**విపాకస్సపి పన…పే… కమ్మపచ్చయో హోతీ**’’తి.

నహేతుమూలకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨౩౪. పరిచ్ఛిన్నగణనానీతి ఇదం న గణనాపేక్ఖం, అథ ఖో విస్సజ్జనాపేక్ఖన్తి ఆహ ‘‘**పరిచ్ఛిన్నగణనాని విస్సజ్జనానీ**’’తి. పచ్చనీయతో ఠితోపి హేతు నయానం మూలభావేనేవ ఠితోతి ఆహ ‘‘**హేతుమూలకే**’’తి, అట్ఠకథాయం పన “నహేతుమూలక”మిచ్చేవ వుత్తం.

౨౩౮. **మూలం సఙ్ఖిపిత్వాతి** సత్తమూలకం అట్ఠమూలకం నవమూలకఞ్చ సఙ్ఖిపిత్వా. **ద్వీసూతి** "తీణీ"తి వుత్తేసు తీసు విస్సజ్జనేసు పురిమేసు ద్వీసు "కుసలో ధమ్మో అబ్యాకతస్స, అకుసలో ధమ్మో అబ్యాకతస్సా"తి ఇమేసు. తేనాహ **''విపాకో పచ్చయుప్పన్నో హోతీ''**తి. **తతియేతి** "అబ్యాకతో ధమ్మో అబ్యాకతస్సా"తి ఇమస్మిం. **తేసముట్ఠానికకాయోతి** ఉతుచిత్తాహారానం వసేన తేసముట్ఠానికకాయో.

౨౪౨. **ఏతం ద్వయం సన్ధాయ వుత్తం,** యథా అరూపం అరూపస్స, ఏవం రూపమ్పి రూపస్స విప్పయుత్తపచ్చయో న హోతీతి. **రూపాబ్యాకతో అరూపాబ్యాకతస్సాతి** ఇదం వత్థుఖన్ధే సన్ధాయ వుత్తం. **అరూపాబ్యాకతో రూపాబ్యాకతస్సాతి** ఇదం పన చిత్తసముట్ఠానరూపఞ్చాతి తేసం ఏకన్తికో విప్పయుత్తపచ్చయభావోతి ఆహ **''సహజాత...పే.... హోతియేవా''**తి. **సహజాతాహారిన్ద్రియవసేనాతి** సహజాతఅరూపాహారిన్ద్రియవసేన.

౨౪౬. **ఏకమూలకేకావసానా అనన్తరపకతూపనిస్సయవసేన లబ్భన్తీతి** ఇదం యథారహవసేన వుత్తన్తి తం యథారహం పటిక్ఖేపాపటిక్ఖేపవసేనపి దస్సేతబ్బన్తి **''అత్థిపచ్చయే పనా''**తిఆది వుత్తం. **పురిమేసూతి** నారమ్మణాదీసు. **నవాతి** ఏకమూలకావసానా నవ. **ద్వేయేవాతి** "కుసలో ధమ్మో అబ్యాకతస్స, అకుసలో ధమ్మో అబ్యాకతస్సా"తి ఇమే ద్వేయేవ.

పచ్చనీయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

అనులోమపచ్చనీయవణ్ణనా

౨౩౦. **ఇమేహేవాతి** "కుసలో కుసలస్స, అకుసలో అకుసలస్సా"తి ఇమేహి ఏవ **సమానా హోన్తి** కుసలాదితాసామఞ్ఞేన. తేన వుత్తం **''అత్థాభావతో పన న అనురూపా''**తి. "కుసలో కుసలస్సా"తిఆదినా సతిపి ఉద్దేసతో సామఞ్ఞే యేభుయ్యేన సియా విభఙ్గే విసేసోతి ఆహ **''యథాయోగం నిద్దేసతో చా''**తి.

౨౩౧. **హేతునామన్తి** హేతు చ తం నామఞ్చాతి హేతునామం. **పచ్చయన్తి** తమేవ పచ్చయభూతం సన్ధాయాతి యోజనా.

౨౩౨. **ద్విన్నమ్పి అధిపతీనన్తి** సహజాతారమ్మణాధిపతీనం వసేన, తం "కుసలం కుసలస్స సహజాతతో చేవ ఆరమ్మణతో చా"తిఆదినా అట్ఠకథాయం వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం. **నారమ్మణే సత్తాతి** సహజాతాధిపతిస్స వసేన వుత్తం, **న సహజాతే సత్తాతి** ఆరమ్మణాధిపతిస్స వసేన వుత్తన్తి యోజనా. **ఏవన్తి** యథా అధిపతిమ్హి వుత్తం, ఏవం సబ్బత్థ సబ్బపచ్చయేసు. **''తస్మిం తస్మిం...పే.... ఉద్ధరితబ్బా''**తి వత్వా తస్స గణనుద్ధారస్స సుకరతం ఉపాయఞ్చ దస్సేన్తో **''అనులోమే...పే.... విఞ్ఞాతు''**న్తి ఆహ.

అనులోమపచ్చనీయవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పచ్చనీయానులోమవణ్ణనా

౬౩౧. పరిహాపనగణనాయాతి పరిహాపేతబ్బగణనాయ **సమానత్తఞ్చ న ఏకన్తికం** ఊనతమభావస్సపి సమ్భవతోతి అధిప్పాయో. తేనాహ **''నహేతునారమ్మణదుకస్సా''**తిఆది. తత్థ సద్ధిం యోజియమానేన ఊనతరగణనేన అధిపతిపచ్చయేన పరిహీనాపీతి యోజనా. **సద్ధిం పరిహీనాపీ**తి వా ఇమస్మిం పక్ఖే "అధిపతిపచ్చయేనా"తి ఇత్థమ్భూతలక్ఖణే కరణవచనం. **ఏతన్తి** లక్ఖణం.

అట్ఠానన్తి అనులోమతో అట్ఠానం అతిట్ఠనం. **తిట్ఠన్తీ**తి అనులోమతోతి యోజనా. **తేసన్తి** హేతుఆదీనం. **ఇతరేసూతి** యాదిసా అధిప్పేతా, తే దస్సేతుం **''అధిపతీ''**తిఆది వుత్తం. **ఇమాని ద్వే**తి "కుసలాబ్యాకతా అబ్యాకతస్స, అకుసలాఅబ్యాకతా అబ్యాకతస్సా"తి ఇమాని చ ద్వే.

నహేతుమూలకవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬౩౬. హేతుయా వుత్తేహి తీహీతి హేతుపచ్చయా వుత్తేహి తీహి విస్సజ్జనేహి సద్ధిం. **వారసామఞ్ఞమేవ వదతి,** న అత్థసామఞ్ఞన్తి అధిప్పాయో. **తథా కమ్మే తీణీతి హేతుయా వుత్తానేవాతి చాతి** "కమ్మే తీణీ"తి ఏత్థ "హేతుయా వుత్తానేవా"తి ఇమస్మిం అత్థవచనేపి తథా వారసామఞ్ఞమేవ సన్ధాయ వదతీతి అత్థో.

౬౪౪. ఏకేకమేవాతి ఏకేకమేవ విస్సజ్జనం.

౬౫౧. సకట్ఠానేతి అత్తనా రితట్ఠానే. **తతో పరేతరాతి** తతో అగ్గహితపచ్చయతో పరేతరా పచ్చనీయతో. **నాహారే...పే.... లాభో హోతీ**తి ఆహారపచ్చయే పచ్చనీయతో ఠితే ఇన్ద్రియపచ్చయం, అనులోమతో ఇన్ద్రియపచ్చయే చ పచ్చనీయతో ఠితే ఆహారపచ్చయం అనులోమతో యోజేత్వా యథా పఞ్హో లబ్భతీతి అత్థో. **తేసూతి** ఆహారిన్ద్రియేసు. **ద్విధా భిన్నాని** పచ్చనీయతో అనులోమతో చ యోజేతబ్బభావేన.

పచ్చనీయానులోమవణ్ణనా నిట్ఠితా.

కుసలత్తికవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౨. వేదనాత్తికవణ్ణనా

౧. వేదనాత్తికే **పటిచ్చాదినియమన్తి** తికపదసమ్బన్ధవసేన పటిచ్చవారాదీసు వత్తబ్బం పటిచ్చసహజాతట్ఠాదినియమనం **న లభన్తి** వేదనారూపనిబ్బానాని. కస్మా? తికముత్తకత్తా. తథా **పచ్చయుప్పన్నవచనం**. న హి సక్కా వత్తుం వేదనం రూపం నిబ్బానఞ్చ సన్ధాయ "సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తం ధమ్మం పటిచ్చ సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తో ఉప్పజ్జతీ"తి. **తికధమ్మానన్తి** వేదనాత్తికధమ్మానం. **తత్థాతి** హేతుపచ్చయాదీసు. **యథానురూపతో**తి వేదనాదీసు యో యస్స వేదనాయ సమ్పయుత్తధమ్మస్స ఆరమ్మణాదిపచ్చయో భవితుం యుత్తో, తదనురూపతో. **ఆరమ్మణాదీతి ఆది**-సద్దేన ఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయాదికే సఙ్గణ్హాతి.

౧౦. కుసలత్తికేపి పరిహీనన్తి ఇదం పచ్చనీయం సన్ధాయ వుత్తం. **రూపారూపధమ్మపరిగ్గాహకత్తాతి** ఇదం అనాదిభూతస్సపి సహజాతస్స ఆదిమ్హి ఠపనే కారణవచనం. **ఆది-సద్దేనాతి** "సహజాతాదయో"తి ఏత్థ ఆది-సద్దేన.

యథారహం ఆరబ్భ ఉప్పత్తివసేన సబ్బే అరూపధమ్మా ఆరమ్మణాదీనం పచ్చయుప్పన్నా హోన్తీతి వుత్తం **''పచ్చయుప్పన్నవసేన సబ్బారూపధమ్మపరిగ్గాహకానం ఆరమ్మణాదీన''**న్తి. **ఆది**-సద్దేన ఆరమ్మణాధిపతిఆరమ్మణూపనిస్సయాదికే సఙ్గణ్హాతి. **తేనాతి** ''సబ్బారూపధమ్మపరిగ్గాహకా పనా''తిఆదివచనేన. **సబ్బట్ఠానికానం...పే.... దస్సితా హోతి** సహజాతదస్సనేనాతి అత్థో. ఏకదేసపరిహానిదస్సనేనేవ హి సముదాయపరిహాని దస్సితా హోతీతి. **సహజాతాదయోతి** వా ఆది-సద్దేన సబ్బట్ఠానికా చత్తారోపి దస్సితా హోన్తీతి. **సహజాతమూలకాతి** సహజాతపచ్చయే సతి భవన్తా న సహజాతం పురతో కత్వా పాళియం ఆగతా. తేనాహ **''సహజాతనిబన్ధనా...పే.... వుత్తం హోతీ''**తి. సో పచ్ఛాజాతో కస్మా పన న పరిహాయతీతి సమ్బన్ధో. **తత్థాతి** యథావుత్తాయ పరిహానియం అపరిహానియఞ్చ. **సహజాతనిబన్ధనేహీతి** సహజాతధమ్మనిమిత్తేహి పచ్చయభావేహి ఇధ పచ్చయధమ్మహేతుకో వుత్తో. **ఏత్థేవాతి** పరిహానియంయేవ. సా హి ఇధ అధికతా. సహజాతనిబన్ధనానమేవ పరిహానీతి వుత్తే ''కిం సబ్బేసంయేవ నేసం పరిహానీ''తి ఆసఙ్కాయ ఆహ **''సహజాత...పే.... దస్సితమేత''**న్తి.

౧౭. **నయదస్సనమేవ కరోతీతి** యథా అహేతుకకిరియచేతనం సన్ధాయ ''నహేతుపచ్చయా నకమ్మపచ్చయా''తి వత్తుం లబ్భా, ఏవం నవిపాకపచ్చయాతిపి లబ్భా. అహేతుకమోహం పన సన్ధాయ ''నహేతుపచ్చయా నవిపాకపచ్చయా''తి లబ్భా, న ''నకమ్మపచ్చయా''తి. తేనాహ **''న చ పచ్చయపచ్చయుప్పన్నధమ్మసామఞ్ఞదస్సన''**న్తిఆది.

౨౫-౩౭. **యథా కుసలత్తికం, ఏవం గణేతబ్బన్తి** ఇదం యం సన్ధాయ పాళియం నిక్ఖిత్తం, తం దస్సేతుం వుత్తం **''హేతుమూలకానం...పే.... నగణనసామఞ్ఞ''**న్తి. న హి కుసలత్తికే అనులోమపచ్చనీయే గణనాహి వేదనాత్తికే తా సమానా. **పరివత్తేత్వాపి యోజితాతి** ఏత్థ ''నహేతుపచ్చయా నపురేజాతపచ్చయా ఆరమ్మణే ఏక''న్తి ఆరమ్మణం పఠమం వత్వా వత్తబ్బమ్పి పురేజాతం పరివత్తేత్వా పఠమం వుత్తన్తి వదన్తి. తథా **నహేతుపచ్చయా కమ్మే తీణీతి** ఇదమేవ పదం పరివత్తేత్వా ''నకమ్మపచ్చయా హేతుయా తీణీతి వుత్త''న్తిపి వదన్తి.

౩౮. **తంసమ్పయుత్తేతి** తేన దోమనస్సేన సమ్పయుత్తే. దోమనస్ససీసేన సమ్పయుత్తధమ్మా వుత్తా. **సద్ధాపఞ్చకేసూతి** సద్ధాసీలసుతచాగపఞ్ఞాసు. **కత్తబ్బన్తి** వా యోజనా కాతబ్బాతి అత్థో. **అవసేసేసూతి** రాగాదీసు. **పాళిగతిదస్సనత్థన్తి** ''ఏవం పాళి పవత్తా''తి పాళియా పవత్తిదస్సనత్థం. **రాగాదీహి** ఉపనిస్సయభూతేహి. **అనుప్పత్తితోతి** న ఉప్పజ్జనతో. తం పాళిగతిం తికన్తరపాళియా దస్సేన్తో **''కుసలత్తికేపిహీ''**తిఆదిమాహ. **ఇధాపీతి** ఇమస్మిం వేదనాత్తికేపి.

౬౨. **అనఞ్ఞత్తన్తి** అభేదం. సుఖవేదనాసమ్పయుత్తో హి ధమ్మో సుఖవేదనాసమ్పయుత్తస్సేవ ధమ్మస్స హేతుపచ్చయేన పచ్చయో, న ఇతరేసం. ఏస నయో సేసపదేసు సేసేసు చ ''తీణీ''తి ఆగతట్ఠానేసు. తేన వుత్తం **''సబ్బాని తీణి సుద్ధానం తిణ్ణం పదానం వసేన వేదితబ్బానీ''**తి. ''పచ్ఛాజాతా అరూపధమ్మానం పచ్చయో న హోన్తీ''తి యుత్తమేతం, పురేజాతా పన అరూపధమ్మానం పచ్చయా న హోన్తీతి కథమిదం గహేతబ్బన్తి చోదనం సన్ధాయాహ **''పురేజాతా''**తిఆది, పురేజాతా హుత్వా పచ్చయో న హోన్తీతి అత్థో. పురిమతరం ఉప్పజ్జిత్వా ఠితా హి రూపధమ్మా పచ్ఛా ఉప్పన్నానం అరూపధమ్మానం పురేజాతపచ్చయో హోన్తి, న చాయం నయో అరూపధమ్మేసు లబ్భతి. తేన వుత్తం **''పురేజాతత్తాభావతో''**తి. **తథా పచ్ఛాజాతత్తాభావతోతి** యథా ఇమస్మిం తికే కస్సచి ధమ్మస్స పురేజాతత్తాభావతో

పురేజాతపచ్చయో న హోన్తీతి వుత్తం, తథా పచ్ఛాజాతత్తాభావతో పచ్ఛాజాతా హుత్వా పచ్చయో న హోన్తి, పచ్ఛాజాతపచ్చయో న హోన్తీతి అత్థో. న హి ఏకస్మిం సన్తానే కేసుచి అరూపధమ్మేసు పఠమతరం ఉప్పజ్జిత్వా ఠితేసు పచ్ఛా కేచి అరూపధమ్మా ఉప్పజ్జన్తి, యతో తే తేసం పచ్ఛాజాతపచ్చయో భవేయ్యుం.

౮౩-౮౭. **అవసేసేసు అట్ఠసూ**తి "సుఖాయ వేదనాయ సమ్పయుత్తో ధమ్మో"తిఆదినా ఏకమూలకేకావసానా యే నవ నవ వారా ఆరమ్మణపచ్చయాదీసు లబ్భన్తి, తేసు యథావుత్తమేకం వజ్జేత్వా సేసేసు అట్ఠసు. **తీస్వేవా**తి సుద్ధేసు తీస్వేవ సహజాతకమ్మపచ్చయో లబ్భతి.

వేదనాత్తికవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౩. విపాకత్తికవణ్ణనా

౧-౨౩. **సోయేవా**తి అకతసమాసేహి పదేహి యో అత్థో వుచ్చతి, సోయేవ అత్థో వుత్తో హోతి.

౨౪-౨౨. **తన్తి** తం వచనం, **తం** వా కటత్తారూపం. యస్మా చిత్తసముట్ఠానస్స ఉపాదారూపస్స యథా ఖన్ధే పటిచ్చ ఉప్పత్తి, తథా మహాభూతే చ పటిచ్చ ఉప్పత్తి. న హి తస్స తదుభయం వినా ఉప్పత్తి అత్థి, న ఏవం కటత్తారూపస్స. తఞ్హి కమ్మస్స కటత్తా ఉప్పజ్జమానం మహాభూతే పటిచ్చ ఉప్పజ్జతి, తస్మా చిత్తసముట్ఠానం రూపం ఉపాదారూపస్స తం విసేసం దస్సేతుం తదేవ వుత్తం, న కటత్తారూపం వుత్తన్తి ఇమమత్థం దస్సేతుం "**ఖన్ధే పటిచ్చా**"తిఆదిమాహ. యదిపి కటత్తారూపం "మహాభూతే పటిచ్చ చిత్తసముట్ఠానం రూపం ఉపాదారూప"న్తి ఏత్థ న గహితం, వచనన్తరేన పన గహితమేవాతి దస్సేన్తో "**పవత్తియం పనా**"తిఆదిమాహ. **ఏవఞ్చ కత్వా**తి ఖన్ధే పటిచ్చ ఉప్పత్తియా అభావతోయేవ. **నాహారపచ్చయే**తి ఆహారపచ్చయే పచ్చనీయతో ఠితే. **తమ్పీ**తి కటత్తారూపమ్పి. ఠితిక్ఖణే కటత్తారూపస్స ఆహారో ఉపత్థమ్భకో హోతీతి కత్వా వుత్తం "**ఉప్పాదక్ఖణే**"తి.

విపాకత్తికవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౪. ఉపాదిన్నత్తికవణ్ణనా

౨౧. అధిపతిధమ్మోయేవ లోకుత్తరధమ్మేసు నాధిపతిపచ్చయా ఉప్పజ్జతీతి ఆహ "**నాధిపతిపచ్చయాతి సయం అధిపతిభూతత్తా**"తి. నను అధిపతిధమ్మోపి ఆరమ్మణాధిపతివసేన అధిపతిపచ్చయేన ఉప్పజ్జతీతి చోదనం సన్ధాయాహ "**అవిరహితా...పే.... దస్సేతీ**"తి. **అవిరహితారమ్మణాధిపతీసూ**తి లోకుత్తరే సన్ధాయాహ. తే హి నిబ్బానారమ్మణత్తా ఏవం వుచ్చతి. **పి**-సద్దేన కో పన వాదో విరహితారమ్మణాధిపతిఅనేకన్తారమ్మణాధిపతీసూతి దస్సేతి.

౭౨. **అనుపాలనుపత్థమ్భనవసేనా**తి జీవితిన్ద్రియం వియ కటత్తారూపానం అనుపాలనవసేన ఓజా తస్సేవ కమ్మజకాయస్స ఉపత్థమ్భనవసేన పచ్చయో హోతి, న జనకవసేనాతి యోజనా. **ఏతస్మిం పన అత్థే సతీ**తి కమ్మజకలాపే ఓజా తస్సేవ కమ్మజకాయస్స ఉపత్థమ్భకవసేన పచ్చయో హోతీతి ఏతస్మిం అత్థే లబ్భమానే. **ఆహారన్తిపి వత్తబ్బన్తి** యథా జీవితిన్ద్రియవసేన "ఉపాదిన్నుపాదానియో ధమ్మో ఉపాదిన్నుపాదానియస్స ధమ్మస్స అత్థిపచ్చయేన పచ్చయో"తి వుత్తం, ఏవం యథావుత్తఆహారస్సపి వసేన వత్తబ్బన్తి అత్థో. ఏత్థ చ యస్మిం కలాపే కమ్మజా ఓజా కదాచి తస్సేవ

ఉపత్థమ్భనపచ్చయో హోతీతి అయమత్థో అట్ఠకథాయం దస్సితో. యది కమ్మజా ఓజా ఏకంసతో సకలాపరూపూపత్థమ్భనవసేనేవ పవత్తతి, తథా సతి ఇమాయ పాళియా విరోధో సియాతి దస్సేన్తో "**యది చ...పే॰... హోతీ**"తి అట్ఠకథావచనం ఉద్ధరిత్వా తత్థ దోసం విభావేన్తో "**ఏవం సతీ**"తి ఆహ. తత్థ **తన్తి** తం వచనం. **అనజ్ఝోహటాయ** అత్తనో పచ్చయతో నిబ్బత్తాయ, పచ్చయో చేత్థ కమ్మంయేవ. తేనాహ "**ససన్తానగతాయ ఉపాదిన్నోజాయా**"తి.

అయమ్పి పఞ్హో, న కేవలం పుబ్బే వుత్తఆహారోయేవాతి అధిప్పాయో. **ఉద్ధరితబ్బో సియా**, న చ ఉద్ధటో. **తస్మాతి** ఏతస్స "వాదో బలవతరో"తి ఏతేన సమ్బన్ధో. కస్మా పన యథావుత్తేసు ద్వీసు పఞ్హేసు ఆహారో న ఉద్ధటోతి ఆహ "**అజ్ఝోహటస్సా**"తిఆది. తత్థ **దుతియపఞ్హో**తి దుకమూలకే దుతియపఞ్హోతి యోజనా. **దుతియపఞ్హో చ న ఉద్ధటో**తి ఏత్థాపి "అజ్ఝోహటస్స...పే॰... అభావతో"తి ఇదం ఆనేత్వా సమ్బన్ధితబ్బం. **ఇతరస్సాతి** అనజ్ఝోహటస్స. **అజ్ఝోహటమేవ** న అనజ్ఝోహటం, యథావుత్తోజన్తి అధిప్పాయో. "**బలవతరో**"తి వత్వా తస్స బలవతరభావం దస్సేన్తో "**న హీ**"తిఆదిమాహ. కతిపయాలోపే అజ్ఝోహరిత్వా వసిత్వా ఠితస్స వియ అజ్ఝోహటమత్తాహి మణ్డూకాదీహి అజ్ఝోహారకస్స సరీరే విసేసాధానం వేదితబ్బం.

ఇధ వుత్తేహీతి ఇమస్మిం ఉపాదిన్నత్తికే వుత్తేహి. **ఏకమూలకదుకతికావసానపఞ్హవిస్సజ్జనేహీ**తి ఏకపదమూలకేహి దుకావసానేహి తికావసానేహి చ పఞ్హవిస్సజ్జనేహి. తే పన "అనుపాదిన్నుపాదానియో ధమ్మో ఉపాదిన్నుపాదానియస్స అనుపాదిన్నుపాదానియస్స చ ధమ్మస్స అత్థిపచ్చయేన పచ్చయో, అనుపాదిన్నఅనుపాదానియో ధమ్మో ఉపాదిన్నుపాదానియస్స అనుపాదిన్నుపాదానియస్స అనుపాదిన్నఅనుపాదానియస్స చ ధమ్మస్స అత్థిపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏవం వేదితబ్బో. **ఇధా**తి ఇమస్మిం ఉపాదిన్నత్తికే. **దుతియదుకావసానే వియా**తి దుతియదుకావసానే పఞ్హవిస్సజ్జనే వియ, "అనుపాదిన్నుపాదానియో ధమ్మో ఉపాదిన్నుపాదానియస్స అనుపాదిన్నుపాదానియస్స చ ధమ్మస్స అత్థిపచ్చయేన పచ్చయో, సహజాతం పచ్ఛాజాత"న్తి ఏతస్స విస్సజ్జనే వియాతి అత్థో. అయఞ్చ అత్థో తతియపదమూలకేసు దుకతికావసానపఞ్హేసుపి లబ్భతేవ . యది పన తే పఞ్హా కుసలత్తికేపి లబ్భన్తి, అథ కస్మా తత్థ న ఉద్ధటాతి ఆహ "**సుఖావబోధనత్థం పన తత్థ సహజాతవసేనేవ విస్సజ్జనం కత**"న్తి. **సహజాతవసేనేవాతి** సహజాతఅత్థిపచ్చయవసేనేవ. **ఏకమూలకదుకావసానాతి** "కుసలో ధమ్మో కుసలస్స చ అబ్యాకతస్స చా"తి ఏవంపకారా పఞ్హా. **తత్థ** కుసలత్తికే ఉద్ధటా. **ఇధ పన** ఇమస్మిం ఉపాదిన్నత్తికే. **ఏతేహి** యథావుత్తేహి విస్సజ్జనేహి. **ఏకో ధమ్మో**తి ఏకో వేదనాదికో పచ్చయధమ్మో. **అనేకేహీ**తి సహజాతపచ్ఛాజాతాదీహి అనేకేహి అత్థిపచ్చయవిసేసేహి. **అనేకేసం ధమ్మాన**న్తి అనేకేసం పచ్చయుప్పన్నధమ్మానం. **ఏకో అత్థిపచ్చయో**తి ఇదం అత్థిపచ్చయతాసామఞ్ఞతో వుత్తం.

ఇదాని యథావుత్తం అవుత్తఞ్చ అత్థిపచ్చయే లబ్భమానం విసేసం విత్థారతో దస్సేన్తో "**ఏకో హీ**"తిఆదిమాహ. తత్థ **ఏకో**తి అత్థిపచ్చయవిసేసేసు ఏకో. **ఏకస్సా**తి తాదిసస్సేవ ఏకస్స. అఞ్ఞథా హి ఏకో ధమ్మో ఏకస్స ధమ్మస్స పచ్చయో నామ నత్థి. **ఏకేనేవా**తి సహజాతఅత్థిపచ్చయేనేవ యథా ఓక్కన్తిక్ఖణే వత్థు. తఞ్హి అత్తనా సహజాతస్స నామస్స సహజాతఅత్థిపచ్చయేనేవ పచ్చయో హోతి, న పురేజాతాదినా. **ఏకో** సహజాతఅరూపక్ఖన్ధో **అనేకేసం** అత్తనా సహజాతానం అరూపక్ఖన్ధానం **ఏకేన** సహజాతఅత్థిపచ్చయేన, **అనేకేహి** సహజాతపచ్ఛాజాతఅత్థిపచ్చయేహి యథాక్కమం అత్తనా సహజాతానం చిత్తసముట్ఠానరూపానం పురేజాతానం తేసముట్ఠానికరూపానం. **అనేకో** పురేజాతవత్థురూపఞ్చేవ సహజాతఅరూపక్ఖన్ధా చ **ఏకస్స** అరూపక్ఖన్ధస్స యథాక్కమం పురేజాతసహజాతఅత్థిపచ్చయేహి. **అనేకో** అరూపధమ్మో

అనేకేసం సహజాతఅరూపధమ్మానం పురేజాతరూపధమ్మానఞ్చ సహజాతపచ్ఛాజాతఅత్థిపచ్చయేహి. **అనేకో** వా ఆహారిన్ద్రియప్పకారో **అనేకేసం** రూపధమ్మానం యథారహం సహజాతపురేజాతపచ్ఛాజాతాహారిన్ద్రియవసేన అత్థిపచ్చయేన పచ్చయో హోతి. ఏవం పచ్చయుప్పన్నానం అసమానత్తేపి అయమత్థో సమ్భవతి, సమానత్తే పన వత్తబ్బమేవ నత్థి. తేనాహ "**సమానత్తే పచ్చయుప్పన్నధమ్మాన**"న్తి. **సహజాతం పురేజాతేనేవ సహ అత్థిపచ్చయో హోతీ**తి సహజాతఅత్థిపచ్చయధమ్మో పురేజాతఅత్థిపచ్చయధమ్మేన సహేవ అత్థిపచ్చయో హోతి. యథా వత్థునా పురేజాతఅత్థిపచ్చయం లభన్తా ఏవ కుసలాదిధమ్మా సహజాతానం ఖన్ధానం చిత్తసముట్ఠానానఞ్చ రూపానం సహజాతఅత్థిపచ్చయో హోన్తి, తథా తే పురేజాతస్స కాయస్స పచ్ఛాజాతపచ్చయోపి హోన్తియేవ. తేనాహ "**పచ్ఛాజాతేన చా**"తి. అత్థిపచ్చయో హోతీతి సమ్బన్ధో. అయం సహజాతపచ్ఛాజాతానం అత్థిపచ్చయభావో పచ్చయధమ్మానం అభేదే ఏవ ఇచ్ఛితో, న భేదే. తేనాహ "**అనఞ్ఞధమ్మత్తేన...పే.... నానాధమ్మత్తే**"తి.

ఇదాని తస్స నానాధమ్మత్తే అభావం పాళియా విభావేన్తో "**యది సియా**"తిఆదిమాహ. తత్థ **ఏకో అత్థిపచ్చయభావో నత్థీ**తి ఏకస్సేవ పచ్చయధమ్మస్స వసేన లబ్భమానో ఏకో అత్థిపచ్చయభావో నత్థి. కస్మా? విరోధతో. తేన వుత్తం "**సహజాత...పే.... న వుత్త**"న్తి. **ఏవఞ్చ కత్వా**తి సహజాతపచ్ఛాజాతానం ఏకధమ్మవసేన సహ అలాభతో ఏవ. **ఏకధమ్మవసేనా**తి ఏకస్సేవ పచ్చయధమ్మస్స వసేన. తేనాహ "**నానాధమ్మానం విరుద్ధసభావత్తా**"తి. విరుద్ధసభావతా చ సహజాతపచ్ఛాజాతవసేన వేదితబ్బా, ఇధ పన లోకియలోకుత్తరాదిభావతోతి. **అఞ్ఞథా**తి తేసం సహజాతపచ్ఛాజాతానం ఏకజ్ఝం లాభే. **ఇన్ద్రియపటిక్ఖేపేపీ**తి ఇన్ద్రియపచ్చయే పచ్చనీకతో ఠితేపి. **తస్స పఞ్హస్స లాభతో**తి "ఉపాదిన్నుపాదానియో చ అనుపాదిన్నుపాదానియో చ ధమ్మా ఉపాదిన్నుపాదానియస్స ధమ్మస్స అత్థిపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏతస్స పఞ్హస్స లాభతో. **బావీసా**తి ఏకమూలకావసానా నవ, ఏకమూలకదుకావసానా పఞ్చ, ఏకమూలకతికావసానమేకం, దుకమూలకేకావసానా చత్తారో, దుకమూలకావసానా ద్వే, దుకమూలకతికావసానమేకన్తి ఏవం బావీసతి. యథా పుబ్బే సహజాతం పురేజాతేన సహేవ అత్థిపచ్చయో హోతీతి వుత్తం, ఏవం పురేజాతమ్పి తేనాతి దస్సేన్తో ఆహ "**పురేజాతం సహజాతేనేవ సహ అత్థిపచ్చయో హోతీ**"తి. తత్థ **సహజాతేనేవ సహా**తి సహజాతేన సహేవ. అట్ఠానప్పయుత్తో హి అయం ఏవ-సద్దో, సహజాతేన న వినా పురేజాతఅత్థిపచ్చయోతి అత్థో. ఇతరేసు పన అత్థిపచ్చయధమ్మేసు నియమో నత్థి తేహి సహాపి వినాపి భావతో. తేనాహ "**న ఇతరేహీ**"తి. **తమ్పి వత్థు తంసహితపురేజాతమేవా**తి యం "పురేజాతం సహజాతేనేవ సహ అత్థిపచ్చయో హోతీ"తి వుత్తం, తమ్పి వత్థుపురేజాతఞ్చేవ తంసహితారమ్మణపురేజాతమేవ చ, న కేవలం ఆరమ్మణపురేజాతం. తేనాహ "**న ఇతర**"న్తి.

ఇదాని యథావుత్తమత్థం పాఠన్తరేన విభావేతుం "**కుసలత్తికే హీ**"తిఆది వుత్తం. యది పురేజాతం తంసహజాతేన వినాపి అత్థిపచ్చయో సియా, "నవిప్పయుత్తపచ్చయా అత్థియా పఞ్చా"తి వత్తుం న సక్కా, వుత్తఞ్చేతం, తస్మా విఞ్ఞాయతి "పురేజాతం సహజాతేన సహేవ అత్థిపచ్చయో హోతీ"తి. **నవిప్పయుత్తే బావీసా**తి ఏత్థాపి ఏసేవ నయో. **తత్థా**తి సనిదస్సనత్తికే. **అత్థివిభఙ్గే**తి అత్థిపచ్చయస్స విభజనే. **తికమూలకేకావసాన**న్తి "సనిదస్సనసప్పటిఘో చ అనిదస్సనసప్పటిఘో చ అనిదస్సనఅప్పటిఘో చ ధమ్మా అనిదస్సనసప్పటిఘస్స ధమ్మస్స అత్థిపచ్చయేన పచ్చయో"తి ఏవం తికమూలకో ఏకావసానో పఞ్హో ఉద్ధటో. **పచ్చయుద్ధారే**తి చ తత్థేవ పచ్చయుద్ధారే. తథా చ సో పఞ్హో ఉద్ధటో. తయిదం కథం, యది పురేజాతం సహజాతేనేవ సహ అత్థిపచ్చయో హోతీతి చోదనాయం ఆహ "**తం వత్థుసహితస్స...పే.... పచ్చయభావతో**"తి. తస్సత్థో – యదిపి తత్థ సనిదస్సనసప్పటిఘగ్గహణేన ఆరమ్మణపురేజాతస్స అత్థిపచ్చయభావో వుత్తో,

తథాపి అనిదస్సనఅప్పటిఘగ్గహణతో వత్థుమ్హి గహితన్తి వత్థుసహితస్స ఆరమ్మణపురేజాతస్స సహజాతేన సహేవ అత్థిపచ్చయభావో వుత్తోతి. **పచ్ఛాజాతం ఆహారిన్ద్రియేహేవ సహ అత్థిపచ్చయో హోతి,** న పురేజాతేనాతి అధిప్పాయో. **అనఞ్ఞధమ్మత్తే**తి పచ్చయధమ్మస్స అనఞ్ఞత్తే. సహజాతేన సహ అత్థిపచ్చయో హోతీతి యోజనా. సేసపదద్వయేపి ఏసేవ నయో. తత్థాపి పటియోగిపురేజాతంయేవ దట్ఠబ్బం. "అత్థిపచ్చయవిసేసేసు పనా"తిఆదినా అత్తనా దస్సితం విచారం "**ఏవమేత**"న్తి నిగమనవసేన పచ్చామసతి.

ఉపాదిన్నత్తికవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౬. వితక్కత్తికవణ్ణనా

౨౨. వితక్కత్తికే **సత్తసు మూలకేసూ**తి "సవితక్కసవిచారం ధమ్మం పటిచ్చా"తిఆదినా ఆగతాని తీణి ఏకకాని, తీణి దుకాని, ఏకం తికన్తి ఏవం ఏకమూలకాని యాని సత్తమూలకాని, తేసు. **యథాక్కమ**న్తి పాళియం ఆగతానుక్కమేన. **సత్తా**తి పఠమే ఏకకే సత్త. **పఞ్చా**తి దుతియే పఞ్చ. తానిమాని హేతుపచ్చయే వుత్తనయేన వేదితబ్బాని. ఇధ పన పవత్తివసేనేవ యోజేతబ్బం. **తీణీ**తిఆదీసు తతియే తీణి, చతుత్థే ఏకం, పఞ్చమే తీణి, ఛట్ఠేపి తీణి, సత్తమే ఏకం. తాని పన యథాక్కమం తతియపదం పటిచ్చ తతియపదదుతియపదతదుభయవసేన, పఠమపదతతియపదాని పటిచ్చ తతియపదవసేన, పఠమపదదుతియపదాని పటిచ్చ పఠమపదతతియపదతదుభయవసేన, దుతియపదతతియపదాని పటిచ్చ పఠమపదతతియపదతదుభయవసేన, పఠమదుతియతతియపదాని పటిచ్చ తతియపదవసేనేవ వేదితబ్బాని. **అఞ్ఞమఞ్ఞే అట్ఠవీసా**తిఆదీసుపి ఇమినావ నయేన గణనా వేదితబ్బా. **ఏవ**న్తి యథావుత్తం గణనం పచ్చామసతి. **దుతియతతియమూలకేసు ఏకం ఏక**న్తి దుతియమూలకే ఏకం, తతియమూలకే ఏకన్తి యోజేతబ్బం. **తథా ఆసేవనే**తి యథా పురేజాతే ఏకాదస, తథా ఆసేవనేతి అత్థో. **అఞ్ఞానీ**తి అధిపతిఅఞ్ఞమఞ్ఞపురేజాతాసేవనతో అఞ్ఞేసు పచ్చయేసు గణనాని. **హేతుఆరమ్మణసదిసానీ**తి హేతుఆరమ్మణపచ్చయేసు గణనాసదిసాని.

౩౧. **అవిసేసేనా**తి "విపాక"న్తి విసేసనం అకత్వా న పన విస్సజ్జనం కతన్తి యోజనా. తత్థ కారణం వత్తుం "**కస్మా**"తిఆదిమాహ. **ఇతరేస**న్తి లోకియవిపాకానం. **తే విసుం నిద్ధారేత్వా వుత్తా**తి తే యథావుత్తలోకియవిపాకా అవితక్కవిచారమత్తసామఞ్ఞతో విసుం నీహరిత్వా వుత్తా. "అవితక్కవిచారమత్తే ఖన్ధే పటిచ్చ అవితక్కవిచారమత్తా అధిపతీ"తి వుత్తరాసి **పురిమకోట్ఠాసో**.

౩౮. **ఏత**న్తి "అవితక్కవిచారమత్తం అవితక్క...పే.... సహ గచ్ఛన్తేనా"తి ఆగతపాళిపదం. తస్స అత్థం దస్సేతుం "**మూలం...పే.... వుత్తం హోతీ**"తి ఆహ. తత్థ **అవితక్క...పే.... యోజేన్తేనా**తి అవితక్కేహి అవితక్కపరియాయేన వుత్తేహి అవితక్కవిచారమత్తఅవితక్కఅవిచారపదేహి సహ మూలపదం , ఆసేవనమూలకమేవ వా గచ్ఛన్తేన యోజేన్తేన **నపురేజాతసదిసం** నాసేవనే **పాళిగమనం కాతబ్బం,** పఠితబ్బన్తి అత్థో. పోత్థకేసు పన "అవితక్కవిచారమత్తం విపాకేన సహ గచ్ఛన్తేనా"తి దిస్సతి, విపాకేన విసేసనభూతేన సహ యోజేన్తేనాతి అత్థో. తేనేవాహ "**విపాకం అవితక్కవిచారమత్తన్తిఆది యోజేతబ్బ**"న్తి.

ఏకమూలకే పాళియం యోజితమేవాతి "**దుమూలకేసు పఠమే**"తి వుత్తం.

౪౯. **మూలపదమేవ అవసానభావేనాతి** “సవితక్కసవిచారం ధమ్మం పచ్చయా సవితక్కసవిచారో ధమ్మో ఉప్పజ్జతి నహేతుపచ్చయా”తిఆదినా మూలపదమేవ అవసానభావేన యోజితం. **సత్త మోహా ఉద్ధరితబ్బాతి** ఇదం నహేతుపచ్చయం సన్ధాయ వుత్తం. పటిచ్చవారే హి అహేతుకమోహో తిక్ఖత్తుమేవ ఆగతో. ఇధ పన ‘‘**వత్థుం పచ్చయా**’’తిఆదినా చతూసుపి మూలకేసు ఆగతో, తస్మా సత్తక్ఖత్తుం ఆగమనం సన్ధాయ “సత్త మోహా”తి వుత్తన్తి వేదితబ్బం.

ఉపనిస్సయేన సఙ్గహితత్తాతి ఉపనిస్సయపచ్చయేనేవ కమ్మపచ్చయస్స సఙ్గహితత్తా. సబ్బస్సపి రూపారూపావచరకమ్మస్స బలవభావతో ఉపనిస్సయత్తాభావో నత్థి, యతో తం “గరూ”తి వుచ్చతి, కమ్మక్ఖయకరస్స పన కమ్మస్స బలవభావే వత్తబ్బమేవ నత్థీతి ఇమమత్థం పాళియా ఏవ విభావేతుం వుత్తం ‘‘**ఉపాదిన్నత్తికపఞ్హావారపచ్చనీయే హి…పే… విఞ్ఞాయతీ**’’తి.

వితక్కత్తికవణ్ణనా నిట్ఠితా.

౮. దస్సనేనపహాతబ్బత్తికవణ్ణనా

పటిచ్చసముప్పాదవిభఙ్గే విచారితనయేన విచారేతబ్బన్తి ఇదం “న చ పుథుజ్జనానం దస్సనేన పహాతుం సక్కుణేయ్యా, ఇతరేసం న కేనచి పచ్చయేన పచ్చయో న హోన్తీతి సక్కా వత్తు”న్తిఆదినా అత్తనా ఆనీతం అమతగ్గపథవినిచ్ఛయం సన్ధాయ వుత్తం. తత్థ యం వత్తబ్బం, తమ్పి పటిచ్చసముప్పాదటీకాయ అత్థవివరణే వుత్తమేవ, తస్మా తత్థ వుత్తనయేనేవ వేదితబ్బం.

దస్సనేనపహాతబ్బత్తికవణ్ణనా నిట్ఠితా.

పట్ఠానపకరణ-అనుటీకా సమత్తా.

ఇతి పఞ్చపకరణమూలటీకాయ లీనత్థవణ్ణనా

అనుటీకా సమత్తా.

అభిధమ్మస్స అనుటీకా సమత్తా.